

secundum cas à sacerdote restitutionis materiam examinandam : arque ideò mente ab eo tenendam esse distinctionem Bart. in l. fundo, ff. de rei vend. per text. ibi, & in l. domum, C. de rei vend. ubi Salicet. optimus text. in l. planè, ff. de petit. heredit. & in §. ex diverso. Instit. de rerum divis. Regia l. 43. tit. 28. part. 3. Sed quæ possunt in conscientia judicio dubitationem & scrupulum movere, circa eas contingunt leges, aut interpretum responsiones, quæ furi & malæ fidei possessori expensarum, & meliorationum repetitionem & retentionem negant. In quibus, cum bonæ fidei possessoribus hoc non negetur, vel est assumenda ratio à præsumpta malæ fidei possessoris donatione, vel à legali pœna ob malam fidem, & injuriosam rei alienæ occupationem, statuta : utroque verò casu in conscientia judicio aliter est accipienda res ista : cum in eo nec locus sit præsumptionibus, nec legali pœnæ, saltem ante judicis condemnationem ; sed tantum in materia restitutionis agatur de damni illati reparatione, & de re aliena, vel jure non quæsitâ restituenda : quemadmodum superius adnotatum est, unde erit quoad animæ judicium examinandus text. in l. ex argento, ff. de cond. furti. Ex argento, inquit Paulus, surrepto pocula facta condici posse Fulcinus ait. Ergo in conditione poculorum etiam calatur æstimatio fiat, quæ impensa furis facta est : quemadmodum si infans surreptus adoleverit, æstimatio sit adolescentis, quamvis cura & sumptibus ejus furis creverit. Hactenus Juriscon. Ex quo apparet, etiam expensas necessarias non deducere furem ab æstimatione rei quam furto habuit. Sed hoc quoad expensas necessarias, tantum obtinet in alimentis, quæ servo surrepto præstita fuerint : l. i. C. de infant. exposit. notat Salic. in d. l. domum. pen. col. probatur item furem, & malæ fidei possessorem nec per actionem, nec per retentionem posse consequi expensas utiles in re aliena factas : ex quibus res ipsa meliorata fuerit ; & majoris sit æstimationis : tamen si malæ fidei possessor possit has expensas deducere per deductionem ædificii, & materiæ, servato illæso pristino rei statu. l. domum. C. de rei vend. ubi Salic. & communiter Doct. notatur in l. si area, ff. de cond. indeb. d. §. ex diverso. & in d. l. in fundo. Regia l. 43. paulò antè citata. Imò in fure illud constat, quòd re perempta tenetur is in foro judiciali reddere æstimationem ejus, & justum valorem, quo æstimari posset, ita ut erat meliorata expensis furis : text. in d. l. ex argento. Sic & ob malam fidem possessor expensas voluptatis, & ornatus causa factas, non quidem utiles, nec poterit petere, nec retinere, per deductionem materiæ servato etiam illæso pristino rei statu glos. frequentissimo omnium consensu probata, in d. l. in fundo text. & inibi Salic. in d. l. domum. d. Regia l. 43. Hæc sanè omnia in judicio animæ non ita ut in exteriori obtinere debent : quippe quæ minimè sint necessaria ad illati damni compensationem.

Quamobrem in judicio interiori qui alienum servum surripuerit, in ejusque alimentis aliquid impenderit, poterit eas impensas retinere ; cum de servo restituendo tractaverit, has etenim dominis facturus esset omnino : & ideò æquissime à malæ fidei possessore retinentur, qui tamen & fructus servi restituere debet, si quos ab eo percepit, aut percipere potuisset, quod statim examinabimus. Sed tamen etiam si nullos fructus percepit à servo poterit nihilominus retinere alimenta, quæ servo præstitit. Eadem ratione malæ fidei possessor in animæ judicio poterit retinere impensas utiles, quas in re aliena fecerit, & ex quibus res ipsa melioris majorisque sit effecta æstimationis ; ipseque dominus ex hoc sit locupletior.

Nam in pœnam criminis & malæ fidei lex humana statuit, non posse has impensas repeteri, nec retineri : pœna verò hæc licet in foro judiciali obtineat,

non ita in animæ judicio procedit : quod in hac pœna notat Joan. à Medina d. q. 60. 2. part. dum contendit, tantum esse in restitutione, damni illati compensationem observandam. Ergo poterit fur utiles & expensas in conscientia judicio retinere : cum ex eis res sit modò majoris æstimationis. Præsertim quòd & has posse in foro judiciali repeteri, & retineri à malæ fidei possessore, censuit Martinus, cujus opinionem defendit Carol. Molinæus in conf. Paris. tit. 1. §. 1. glos. 5. n. 87. Hinc apparet, responsum Juriscon. in d. l. ex argento, in priori ejus parte, non esse recipiendum in foro interiori, cum id non pertineat ad veram justitiam commutativam : & idcirco re perempta fur tenebitur ad ejus æstimationem simplicem, non ad eam, quæ poterat æstimari in eo statu, prout res erat expensis, & cura furis meliorata, nisi eo casu ; quo verisimili conjectura eam meliorationem fecisset dominus ; nisi res foret ab eo ablata : etenim tunc tenebitur fur ad æstimationem meliorationum, deductis expensis ; quas dominus in hoc fecisset : quia & in hac melioratione videtur per furtum dominus ipse læsus : Postremò & illud constat, furem, vel malæ fidei possessorem posse in judicio animæ deducere, per subtractionem materiæ ab ædificio absque læsione ipsius rei, & ejus pristini status expensas, quas in re ornatus & voluptatis causa fecerit : cum in hoc dominum rei minimè lædat, nec ei damnum inferat.

Quartò ex suprâ scriptis constat, quæ ratio sit habenda in restituendis fructibus rei furto ablata : siquidem de fructibus à bonæ fidei possessore perceptis hic agendum non est. Igitur quoad fructus, quos malæ fidei possessor reddere tenetur, observandum est in judicio conscientia, quòd damni dati per injuriosam acceptionem rei alienæ reparatio fiat : quemadmodum jam adnotatum est. Et profectò fructus percepti à malæ fidei possessore, restituendi sunt omnino, licet perceperit, propter ejus industriam & sollicitudinem, deducta ejus sollicitudinis justa mercede, etiamsi dominus fructus istos non percepisset, quod notat in foro exteriori Bart. in l. ratio. §. 1. ff. de act. empr. distinguens, an fructus veniant in restitutionem ut fructus, an ut interesse : priori casu scribit hos fructus venire ; non sic in posteriori, secundum notata in l. videamus. §. si act. ff. de usuris. unde ipse in animæ judicio ab hac sententia Bart. infero, fructus istos, si ex eis malæ fidei possessor effectus sit locupletior, vel eos habeat modò extantes, debere restitui domino rei, non ratione illati damni, vel acceptionis iniquæ ; sed quia domino debentur, eò quòd fuerint è re propria illius percepti : atque ita ut fructus extantes sunt domino rei restituendi ex decisione Jurisconsulti. in l. si & me, & Titium. ff. si cert. per. Quòd si fructus isti singulari industria possessoris percepti, jam fuerint consumpti, nec ex eis fuerit possessor malæ fidei factus locupletior ; tunc cum ratione damni illati peti non possunt ; nec ut interesse lucri cessantis : siquidem eos dominus non percepisset : opinor non teneri ad eorum restitutionem ipsum possessorem ; etiam malæ fidei.

Sic & eadem ratione in animæ judicio tenebitur fur, vel injustus alienæ rei possessor ad fructus, etiam percipiendos ; quos tamen vel attentâ singulari ejus industria, vel communi hominum cura & diligentia dominus percepisset : nam & ita in foro exteriori ad hos fructus tenetur possessor malæ fidei, l. si navis. ff. de rei vend. secundum Abb. in c. gravis. de rest. spoliar. & ibi DD. Alex. & Jas. in l. apud Julian. §. 1. ff. de leg. 1. quam opinionem fatetur esse communem Dec. in l. generaliter. ff. de reg. jur. atque ita tenendum est, quidquid ipse Decius inibi ab hac opinione communiter recepta dissenserit, existimans, non esse attendendam

dam singularem domini industriam: sed eam, quæ omnibus conveniat. Sed communis opinio ex Bar. colligitur in l. domum. C. de rei vend. Qua ratione in conscientia foro idem servandum erit: cum hæc restitutio pertineat ad damni dati satisfactionem ex eo, quod si res non fuisset injuria & furto occupata, ejus verus dominus commodum hoc ab ea perciperet: quo quidem commodo fraudatur ob injustam rei propriæ occupationem, nec in fructibus percipiendis etiam apud judicem exteriorem attenditur singularis ipsius possessoris industria, quod notat Bar. in d. l. domum. & est communis opinio, teste Dec. in d. l. generaliter. quidquid contrarium post alios adnotaverit Matthesil. not. 160. maxime Cyn. in l. certum. 1. q. C. de rei vend.

§. S E P T I M U S.

An ex vi justitiæ distributiæ ad restitutionem quis teneatur.

S U M M A R I A.

1. Justitia distributiva à commutativa differt.
2. Beneficia Ecclesiastica muneraque publica indignis conferentes, tenentur ad restitutionem illati damni, ac mortaliter peccant.
3. An dignior sit eligendus quoad beneficia, & munera publica? & an jure humano electio digni, omisso digniori valida sit.
4. Intellectus ad text. in c. 3. de jure patronat.
5. Patronus tenetur digniorem presentare Episcopo ad beneficium institutionem.
6. Eligens dignum, omisso digniori, an teneatur ad restitutionem.
7. Pater ex lege Regia meliorans filium dignum, vel indignum, prætermissio digniori, an peccatum ex hoc commiserit?
8. Impediens quod beneficium, aut officium publicum alteri detur, an teneatur ad restitutionem? Et quid de impediente legatum, donationem, vel heredis institutionem?

DEcimo tertio quæritur satis congruè ad hujus materiæ tractatum: an teneatur in animæ judicio ad restitutionem is, qui alterum læserit, vel ex eo, quod ei digniori juxta distributivam justitiam non contulerit officium, aut beneficium, ex quibus ipse munere publico servire valeat Reipublicæ simul & redditum percipere ad ejus alimenta, sumptusque necessarios: vel ex eo, quod impederit, aut curaverit, ne ei beneficium, vel officium publicum à Principe detur? Huic controversiæ prænotandum est, maximum discrimen constitui inter justitiam distributivam, & justitiam commutativam. Etenim justitia distributiva tractat de distribuendis bonis communibus, alicujus nempe communitatis, inter eos, qui ejusdem sunt communitatis: commutativa autem agit de bonis privatis unicuique, cujus ea propria sunt, dandis: atque ita in hoc tendit, ut unusquisque habeat à privatis & particularibus, quod suum est. Unde prior justitia constituitur respectu communitatis ad privatos: posterior verò respectu privati ad privatum: sicuti Aristoteles docet lib. 5. Ethic. cap. 2. & post eum eleganter D. Thom. 2. 2. quæst. 61. artic. 1. Florentinus 4. part. tit. 5. cap. 2. & 3.

Est & aliud observandum, quod præter qui munera publica, & Reipublicæ magistratus, vel officia indigno ex crassa ignorantia, vel scienter contulerit, præter peccatum grave, quod per acceptionem personarum adversus justitiam distributivam committit in eos,

qui digni sunt, maximum damnum Reipublicæ, & his, qui ex iniqua electi administratione læduntur, palàm infert, & ex ea causa tenebitur ad restitutionem illati damni: quod probatur, quia qui causam damni dat, damnum dedisse videtur, c. ult. de injur. idem constat ex rubr. C. & ff. de magistr. convenien. l. 1. §. nunc tractemus. ff. de tutel. & ratio, distra. gloss. in c. 1. de sup. neglig. prælat. adnotarunt in specie Anch. in clem. 1. de etate & qualitat. in fin. Fel. in c. si quando. de rescriptis. n. 7. Joan. Lupi in c. per vestras. notab. 3. §. 26. n. 11. & Adrian. in 4. sentent. tract. de rest. c. quia jam determinatum est vers. secunda conclusio. Idem notat Domin. Sot. lib. 4. de just. & jur. q. 6. art. 3. ad sextum. probans, hoc in casu quoad injuriam Reipubl. peccatum committi adversus commutativam justitiam, quod latius ipse probaverat lib. 4. q. 6. art. 2. & 4. Quod si dixeris fortasse nullum damnum imminere Ecclesiæ, aut Reipubl. ex indigni administratione; quia indignus nullum damnum intulit, quippe qui variis ex causis commodè & providè officium gesserit: adhuc opinor mortale crimen contraxisse eum, qui indignum præposuit, c. hi quoscumque. 1. quæst. 1. quia præficiens indignum, Ecclesiam, Rempublicam, pupillorum bona, & patrimonium maxime exponit periculo: quo fit, ut ex sola indigni prælatione graviter peccet, qui eum scienter eligit: cum injustissime hoc eligendi munus, quod juxta rectam rationem expedire tenetur, adversus divinam, naturalem, & humanam legem exercent.

His demum optimè accedit ea disputatio: an teneatur quis digniorem eligere, & præficere vel Ecclesiæ, vel publicis muneribus? Et quibusdam visum est, satis esse, quod dignus eligatur, aut præficiatur: etenim hoc ita verum esse, dicitur text. in c. monasterium. 16. q. 7. & in c. cum nobis. de elect. quibus auctoritatibus hoc asseverant gloss. in c. constitutus. de appell. in verb. magis. & in c. licet ergo 8. q. 1. & alia in c. 3. de jure patron. & in c. 2. de offic. custod. quas DD. ubique veras esse censent. Sed hoc in hunc sensum accipiendum est, ut collatio beneficii, electio, & muneris prælatio valida sit, nec in foro judiciali, nec interiori animæ judicio possit jure rescindi, non tamen ex hoc sequitur, præficiendum dignum, omisso digniori, tutum esse, & immunem à peccato. Nec enim dubitandum est, electionem istam jure validam esse adeò ut retractari nequeat: siquidem præter alios ita profitentur D. Thomas 2. 2. quæst. 63. art. 2. ad 3. idem quodlib. 8. art. 6. & quodlib. 6. art. 9. Cardin. à Turre-Crem. in d. c. licet ergo. & ibi Præpos. Alexand. Sylvest. in verb. elect. in 1. quæst. 16. Adrian. in d. c. quia jam determinatum est. conclus. 1. Dominic. Sot. lib. 5. de just. & jur. quæst. 9. art. 1. concl. 8. omnium latissime Lamberti. de jure patron. 2. lib. par. 1. quæst. 10. art. 3. eandem opinionem sequitur asseverans communem esse Dominicus in d. c. licet ergo. probat text. in d. c. constit. ubi post Abb. & alios Philipp. Franc. opinionem tenet, ad idem text. optimus in c. quia propter juncto. c. cum in cunctis. de elect. c. nisi cum pridem §. ne pro defectu. de renuntiat. (& omnium apertissime Triden. Synod. sess. 24. cap. 1. & cap. 18. digniorem esse eligendum asseverat, ut à peccato sit immunis elector: non tamen statuit electionem digni omisso digniori fore rescindendam) Atque hæc est communis opinio, quæ tamen fallit, ubi ante electionem, quæ de certis faciendâ est, denuntiatur electoribus, ut digniorem eligant: & à contraria electione, si facta fuerit, ab initio appellatio proposita fuerit. Nam in hoc casu electionem factam contra appellationem nullam esse, & revocandam probare conantur Panorm. & Dec. in d. c. constit. gloss. in prag. sanct. tit. de elect. §. ego N. in verb. utilior. & Lambert. in d. art. 3. contra Imol. & Franc. in d. c. constit. qui & in hoc casu existimant, electionem validam esse, nec revocari posse, etiam si facta

facta fuerit, omisso digniori, digno quidem electo. Eorum sententiam in praxi admittendam fore censeo adversus Panormit. alioqui omnes electores maximum discrimen & periculum patientur, eritque locus mille litibus, si permissum fuerit, electiones revocari ex causa quod dignior electus non sit. Hoc verò permittendum non est, nec permitti Christianæ Reipublicæ convenit, modo dignus eligatur.

4 Hinc constat intellectus † ad text. in *in c. 3. de jure patron.* ubi Bernard. quem DD. sequuntur, censet, præsentatum à majori patronorum parte, si idoneus & dignus sit, ab Episcopo instituendum esse omnino, etiam si præsentatus à minori patronorum parte dignior sit. Idem adnotatur Imol. & Cardin. in *Clem. plures. 4. col. & §. fin. q. 1. de jure patron.* Panorm. in *c. cum autem. de jure patron.* Nec in hoc casu potest Episcopus digniorem instituere, cum is verè præsentatus non sit, potius alter, qui majorem patronorum partem, ejusque suffragia habuerit, quod & juniores farentur statim à me nuncupatim citandi. At si plures fuerint Episcopo præsentati ab uno eodemque patrono, vel æquali patronorum suffragio, tenetur Episcopus etiam in foro judiciali, digniorem instituere, alioqui ab eo poterit dignior appellare, & eo appellante institutio revocabitur, secundum Abb. in *d. c. cum autem.* Rochum Curt. in *tract. juris patron. in verb. honorificum. q. 13.* Imol. & Card. in *d. clem. plures. 4. col. in princ.* quibus suffragatur text. in *c. si forte 63. dist.* qui tamen in eo sensu accipiendus est, ut Episcopus teneatur secundum rectitudinis tramitem, digniorem Ecclesiæ præficere: alioqui malè utatur Episcopi officio. Sed si idoneum contempto digniori elegerit ad sacerdotium, non sequitur inde, eam electionem aut institutionem revocandam fore: qua ratione contraria sententia placuit Host. Cardin. Joan. Andr. Anton. & Card. in *d. c. cum autem.* Phil. Franc. in *d. c. const. post gl. 3. Dec. in conf. 129. col. 1.* Cæsar. Lamb. de *jure patron. 2. lib. part. 2. q. 7. art. 26. & 3. part. 9. §. artic. 2.* quorum sententia mihi, ni fallor, magis communis est, atque ita Dec. in *d. conf. 129. col. 1.* expressim profitetur.

Igitur jura humana majorem ad tranquillitatem Reipublicæ, ne tot lites super his prælationibus tractarentur, statuerunt, electionem, collationem, & institutionem sacerdotiorum validas esse, nec debere in discrimen revocationis adduci ob eam causam, quod dignior fuerit prætermittitur electo digno. Etenim si locus esset contrariæ opinioni, & electiones istæ hac ratione possent revocari, nulla in Ecclesiastica Republica electio fiet, quæ litibus & controversiis maximè perniciosis non vexetur. Is verò qui dignum elegerit, eive sacerdotium, aut munus publicum contulerit, prætermittendo digniori, planè peccatum committit, & perpensa qualitate mortale quidem: quippe qui teneatur digniorem præficere: sicuti communi omnium consensu extat adnotatum in *d. c. const.* ubi Panor. & Rochus de *jure patron. in verb. honorificum. quest. 15.* Ludov. Gomez. in *c. 2. de const. in 6. n. 22.* probat text. in *d. c. licet ergo.* & tradidere elegantè D. Thom. 2. 2. q. 63. art. 1. & q. 185. art. 3. & quodlib. suprâ citatis. Caiet. in *commentariis ad Thom. Flot. 2. par. tit. 1. c. 20. §. 1.* Joan. Maior in *4. sentent. distinct. 24. q. 8. & 9.* Adrian. in *d. c. quia jam determinatum est. conclus. 1.* Sylvest. d. *quest. 16.* Joan. Lup. in *d. §. 26. n. 12.* Caiet. in *summ. verb. acceptio. & in jentaculo 12. q. 4.* Domin. Sot. in *d. q. 6. art. 1. concl. 9.* Cæsar. Lamb. de *jure patron. d. q. 10. art. 3.* rursus Caiet. in *2. 2. quest. 62. art. 2.* Hæc opinio instruitur fortius. Nam vel hæc publica munera conferuntur, ut onera Reipublicæ, quæ privati ad ejus ministerium subire tenentur: vel, ut bona, & honores ipsius communitatis, quæ inter privatos eidem subditos communitati

distribuenda sunt. Priori quidem casu peccat rector communitatis, quia non servat in ipsius regimine illam justitiæ, & rectitudinis rationem, qua uti debet erga ipsam Rempublicam, tenetur enim digniorem muneribus publicis præficere, text. in *d. c. licet ergo. c. unico. ut Eccles. benef. c. vilissimus. 1. q. 1. D. August.* super illud *Jacob. 2. Fratres mei nolite habere in acceptionem personarum fidem Jesu Christi,* inquit: *Quis ferat eligi divitem ad sedem honoris Ecclesiastica gloria, contempto paupere instructiore & sanctiore?* Posteriori autem casu peccat Princeps communitatis adversus justitiæ distributiæ, juxta quam tenetur Reipublicæ honores, & bona subditis distribuere, & imperitari secundum cujuscumque dignitatem, ut dignior digno, melior bono in his assequendis præferatur, inquit sanè Aristot. *lib. 5. Ethic. c. 3. Jus enim, quod est in distributionibus, pro dignitate quadam esse oportere, omnes fatentur: dignitatem autem non esse eandem omnes asserunt.* Hactenus Arist. quibus tandem hæc sententia satis firmis rationibus & auctoritatibus probata manet.

Dignior verò in hac quidem disputatione non simpliciter dicitur ille, qui doctior sit, vel qui sanctior: sed is, qui juxta munus, & rem, cui præficiendus est, aptior ejus ministerio apparet: siquidem quandoque qui sanctus vir, virtuosus, & bonus est, ac præterea diligentior ad curam, præferendus est viro sanctiori, qui non ita diligens est: eaque ratione non ita aptus, sicuti prior administrationi ejus muneris, cui est perficiendus: quod D. Thomas, ac cæteri passim adnotarunt: idemque observandum erit circa doctrinam, & eruditionem: nam frequentissimè qui doctior est, non ita convenit muneri publico, sicuti alter, qui doctus est, & doctrinam habet satis sufficientem ad munus, quod ei confertur. Quæ verò exigantur, ut quis sufficiens sit administrationi dignitatum Ecclesiasticarum, & sacerdotiorum, tradit text. & ibi Doct. in *cap. cum in cunctis. de elect.* gloss. in *cap. pen. de præb.* omnium latissimè Cæsar Lambert. de *jure patron. 2. lib. 1. par. 10. quest.*

Ex his autem, quæ modò explicuimus, satis evidenter constat, dignum & idoneum, cui munus publicum collatum fuerit, prætermittendo digniori, non tantum in foro judiciali, sed & conscientiæ judicio tutum esse, ac posse justissimè, & sine peccato munus id possidere: tamen si qui eum præfecerit sacerdotio, peccaverit etiam mortaliter: quemadmodum censent Scotus & Richard. in *4. distinct. 15.* & Joan. Major. *ibi, quest. 8. & 9.* Caiet. in *2. 2. quest. 185. art. 3.*

Secundò probatur ex præmissis, electionem factam prætermittendo digniori, si dignus electus fuerit, validam esse, nec revocari posse, etiam si electores juramentum de digniori eligendo præstiterint, hoc etenim juramentum pertinet ad perjurii crimen, si electores existimantes, quendam ex candidatis dignitatem postulantes, aut qui ad eam eligi poterant, digniorem esse, eo prætermittendo, alterum etiam dignum elegerint: non tamen ob id electio nulla est, nec debet revocari: quod expressim voluit Chofmas in *pragmat. sanct. tit. de electionibus. §. ego N. in verb. utiliorem.* & inibi Philipp. Prob. in *additionib. numer. 6.* Joan. de Selva, 3. *part. de beneficio. quest. 27.*

Tertiò planè ex prædictis deducitur, Episcopum, qui jure Pontificio tenetur clericum præsentatum à patrono ad beneficium Ecclesiasticum instituere, modò is dignus & idoneus sit: sicuti satis expressum est *sub rubrica de jure patron.* minimè peccare, nec crimen aliquod etiam quoad animæ judicium contrahere, si dignum à patrono præsentatum institueret, prætermittendo digniori, quem patronus non præstaverit: potuisset tamen ad institutionem Episcopo exhibere, & instituendum offerre: cum Episcopus

pus idoneum & dignum à patrono nominatum le-
cundum canonicas sanctiones non potuerit non in-
stituere: ideoque nullam contrahit culpam, ita sanè
in specie adnotarunt Cajet. in *summa in verb. benefi-
cium Ecclesiasticum.* & Joan. Major. in 4. *sent. d. qu. 8.*

§ 9.

Quartò eadem ratione, quam paulò antè præno-
tavimus, examinandum est, quod Cæsar Lambertini-
nus in *tract. de jure patronat. lib. 2. 1. part. quest. 10.*
art. 3. num. 17. scribit, existimans, † patronum non
obligari, nec teneri ad præsentandum digniorem,
sed satis esse, si dignum præsentet, ut liber sit ab omni
culpa, textus optimus in *c. monasterium. 16. quest. 7.*
qui probat, patronum posse nominare quem voluc-
rit, modò is malus non sit, & nominato deberi ab
Episcopo institutionem. Etenim hæc opinio apud me
falsa est. Nam licet præsentatio patroni, quoties dig-
nus ab eo nominatur valeat, sitque ab Episcopo
admittenda: non ex hoc sequitur, patronum non
præsentantem digniorem, immunem esse à culpa pec-
cati in animæ judicio contrahenda: siquidem tenetur
patronus, cui Pontificiæ constitutiones jus hoc dede-
re, inquirere diligenter, qui sint ad sacerdotia di-
gniores: & eos Episcopis exhibere, ut ipsis benefi-
cia juris patronatus conferantur, secundum Frederici
cons. 59. non obstat tex. in *d. cap. monasterium.* Nam is
eum sensum habet, ut sufficiat à patrono præsentari,
& nominari dignum, prætermisso digniori, ad effe-
ctum validæ nominationis: non tamen ad excusan-
dum à peccato ipsum patronum, qui digniorem po-
tuit nominare: vel sat erit, dignum ab eo nominari,
cum dignior non reperiatur, præmissa mediocri ac
diligenti nominandi inquisitione.

Quintò hinc aperitur, quònam modò sit intelli-
gendum, quod Joan. Major. in *d. g. 9. art. 5.* asseverat,
scribens, Ecclesia ab aliquo constructa, doteque
congrua ejus ministris constituta, cum ea lege &
conditione, ut ad Ecclesiæ ministerium electio,
nominatio, & præsentatio fiat ex certo genere per-
sonarum, vel ex instituentis familia, semper dignio-
rem à patrono nominandum fore, ut eum Episco-
pus instituat: & clausulam à primo institutore ad-
ditam, tunc observandam esse, cum plures sint di-
gnitate aequales: quo quidem casu locus erit gratiæ,
& liberæ nominationi. Nam si Joan. Major. sensit,
digniorem eligendum esse ex genere personarum
à primo institutore Ecclesiæ speciatim nominato:
ejus sententia vera quidem est: atque ita patronus
sub mortalis culpæ reatu inspecta materia subjecta,
tenebitur digniorem ex illis Episcopo exhibere:
hoc enim & Fred. in *decis. cons. 95.* probat: quòd
si Joan. Major. voluit, digniorem esse à patrono Episco-
po nominandum & exhibendum, etiam si is non
sit ex illis, quos primus Ecclesiæ conditor nomina-
ri, & Ecclesiæ præfici mandaverit, ejus opinio admit-
tenda non est: quod in specie adnotavit Dominic.
Sot. l. 3. *de instit. & jur. quest. 6. art. 1. concl. ult.* potuit
sanè, qui Ecclesiam instituit, justè legem hanc in-
stitutioni addere: idcirco ea servanda erit, modò
satis dignus possit ex personarum genere Ecclesiæ
præfici.

Sextò illud non est in hac disputatione prætermit-
tendum, cum ejus causa hæc tradiderimus, an † eli-
gens dignum, prætermisso digniori, teneatur ad res-
titutionem, & damni satisfactionem ipsi quidem
digniori faciendam? Et quibusdam visum est in hæc
specie præferentem dignum digniori, teneri ad res-
tutionem eidem prætermisso faciendam. Hujus sen-
tentia auctores sunt Palud. in 4. *sent. dist. 15. q. 2. art.*
2. & Cajet. 2. 2. *quest. 62. art. 2. vers. ad confirmatio-
nem.* Probatur aliquot rationibus horum auctorum
opinio. Primò, tenetur Episcopus hoc sacerdotium
dare Titio digniori: ergo non satisfacit huic obliga-

tionem, nisi id, vel æquivalens dederit. Consequens pa-
ter: antecedens verò satis constat ex his, quæ jam
prænotavimus. Secundò hoc ipsum ostenditur: Episco-
pus tenetur ex justitia distributiva facere, quòd
commune bonum, id est, Ecclesiastica dignitas, aut
beneficium sit proprium Titii dignioris: quòd notifi-
simum est: ergo tenetur ad hoc vel æquale, & sic ad
restitutionem. Etenim si ego teneor facere, quòd
equus detur Titio: nec id faciam nulla causa justa im-
peditis; teneor profectò id, in quòd Titium interfit
equum illum habuisse. Præterea qui obligatur ex bo-
nis communitatis mihi dare centum, nec det, cum
ea dare possit, planè infert mihi damnum in centum,
& per hoc justitia commutativa violatur; siquidem
supposita distributionis lege, ex qua centum mihi
debentur, qui hæc mihi cum possit, & teneatur, non
dederit, justitiæ commutativæ refragatur; auctore
D. Thom. 2. 2. *quest. 62. art. 1. ad 3.* igitur ad restitu-
tionem tenetur ratione violatæ justitiæ commuta-
tivæ: sicuti omnes fatentur: deinde paria sunt, *Ab ali-
quo auferre, quòd suum est, & Eidem non dare, quòd ei
debetur.* sed qui digniori non dederit munus, & res
communitatis, quæ ei debentur, negat rem debitam
ei solvere: ego tenetur ad restitutionem, ac si ab eo
abstulisset, quòd ejus proprium erat. Eandem deni-
que opin. tenet idem Cajet. in *summa in verb. acce-
ptio.* cui accedit, quòd scribunt D. Thom. 2. 2. *62. arts.*
2. ad 4. & Sylvest. in *verb. restit. 3. q. ult.* qui censent,
quòd impediens ne detur beneficium digniori, teneatur
illi ad restitutionem: quo fit, ut & ad eandem teneatur,
qui potuit, & tenebatur dare, & non dedit. Atque ita
D. Thomas hanc Cajetani sententiam probare vide-
tur, præsertim in *d. art. 1. ad 3.* cujus hæc sunt verba:
*Ad tertium dicendum, quòd recompensatio, quam facit
distribuens ei, cui dedit minus, quàm debuit, fit per com-
parationem rei ad rem: ut si quanto minus habuit, quàm
debuit, tanto plus ei detur. Et ideo jam pertinet ad jus-
titiæ commutativam.* Hactenus D. Thom.

Verùm Adrian. in 4. *sentens. tract. de restitutione*
in *c. quia jam determinatum est.* contrariam senten-
tiam proponit, constanter asseverans, in hac spe-
cie prælatum non teneri ad restitutionem: cujus opi-
nio dubio procul benignior est, & fortassis verior,
ad cujus probationem utar duabus rationibus, qui-
bus ferè adductis in contrarium respondetur. Enim
verò si in hoc casu restitutionis obligatio consti-
tuitur, non alia contingit ratione, quàm quòd di-
gniori damnum illatum fuerit in re sibi debita: sed
id obtinet, quando damnum alicui fit in re pro-
pria, vel ei debita ut propria, non autem in ei de-
bita, ut communi. Nam res debita ut communis,
non est propriè, nec verè debita, præsertim cum det-
betur ad utilitatem communitatis, quemadmodum
contingit in sacerdotiis, & publicis muneribus. Alio
enim modo, inquit D. Thom. 2. 2. *quest. 6. art. 1. ad 5.*
debetur alicui id, quòd est commune, alio modo
id, quòd est proprium. Deinde Princeps aut Præ-
latus conferens dignò prætermisso digniori, publi-
cum munus, quòd ei debitum erat, solùm peccat
respectu dignioris adversus justitiam distributivam,
quippe qui acceptor sit personarum, non concedens
digniori ex bonis communitatis id, quòd juxta ejus
dignitatem, & potiùs quàm dignò debitum erat. At
obligatio restituendi non procedit à justitia distri-
butiva: sed à commutativa, quòd D. Thom. asserit in
2. 2. *quest. 62. art. 1.* in corpore questionis. Igitur
non tenetur Reipublicæ administrator, qui dignum
prætulit digniori, ad restitutionem. Non inficior D.
Thom. in *d. art. 1. ad quintum.* alium sensum habere,
qui Cajetani opinionem minimè improber: ut sanè
constituat D. Thom. discrimen inter debitum ut com-
mune, & debitum ut proprium: debitum priori mo-
dò non debetur juxta quantitatem rei acceptæ & oc-
cupatæ,

cupata, sed juxta eam partem, quam quis, perpen-
 satione ejus dignitate, habere debet ex communibus bonis:
 debitum posteriori modo solum debetur inspecta
 re, quæ ablatæ fuerit ab altero, vel in qua damnum
 ei datum fuerit. Pro Adriani sententia respondetur ad
 illud, quod de impendente tradidimus, secundum ea,
 quæ statim explicabuntur. Ad verba D. Thom.
 in responsione ad 3. difficilis est responsio: & tamen
 quoties præcipue agitur de bonis communibus di-
 stribuendis in eos, qui communitati subsunt, & ejus
 partes sunt juxta cujusque dignitatem, & proportio-
 nem, tunc fortasse jam ad justitiam commutativam
 pertinet, si detur alicui minus, quam ei debitum
 sit, idcirco locus erit obligationi restituendi, ac po-
 terit admitti Caietani opinio. Quod ipse explicat
 2. 2. decis. quæst. 62. art. 1. At in præsentiarum non
 agitur de bonis communitatis distribuendis saltem
 principaliter, sed de magistratibus, & muneribus
 Rei publicæ ad ejus regimen, & utilitatem conferen-
 dis, ubi ex prava munerum collatione præcipue
 Respublica læditur: eique damnum infertur, quod
 nequaquam contingit, ubi digno magistratus con-
 fertur, atque ideo obligatio restitutionis nulla in
 hac specie dari potest. unde D. Thomæ sententiam
 in priori casu intelligendam fore opinor, maximè
 quia constat inter hæc duo maximum discrimen.
 Priori enim casu, si apud Principem superiorem que-
 rela foret proposita inferioris distribuendis, profe-
 cto distributio revocaretur lege justitiæ, non sic in
 posteriori casu; sicuti à nobis paulò antè traditum
 est. Fit tandem, ut in re adò controversa, & du-
 bia, prior appareat Adriani opinio, quæ praxi conve-
 nientior est, quam Dominic. Sot. probavit lib. 4. de
 just. & jur. q. 6. art. 3. ad 6.

Septimo hac in parte sese offert excutienda quæ-
 dam Joan. Lupi sententia: is, inquam, in repet. c. per
 vestras. 3. not. §. 26. in princ. eleganter scribit: patrem
 lege Regia habentem facultatem meliorandi unum
 ex filiis in 3. & 5. bonorum partibus, debere dignio-
 rem ex filiis, & meliorem ad hanc meliorationem
 7 eligere; alioqui eum peccare: quia licet Regia lex
 patri permittat hanc meliorationem inter filios, est
 tamen hæc permissio intelligenda juxta rectitudi-
 nem rationis, secundum quam, qui ex filiis melior
 est, cæteris debet in hoc præferri. Idem probatur ex
 his, quæ modò scripsimus, existimantes & definien-
 tes, electores, qui digniorem prætermiserint digno
 etiam electo, peccare, & profecto graviter attenda-
 rei & negotii qualitate. Ad idem ipse Joan. Lupi
 citat text. in l. femina. C. de secund. nupt. quæ statuit, fecer-
 minam secundo nuptam debere, quæ lucra à priori
 conjugio habuit, filiis ejusdem matrimonii relinque-
 re mortis tempore, ita tamen, ut possit eadem lu-
 cra conferre cuilibet ex filiis, in quem contemplatio-
 ne meritorum liberalitatis suæ judicium mater credi-
 derit dirigendum. Cujus equidem legis auctoritate
 propriam instruit opinionem ipse Joan. Lupi, quo
 non citato, ex d. l. femina. idem conatur persuade-
 re Ludovic. Gomez. in cap. 2. de const. in 6 n. 23. Eam
 verò non posse jure probari crediderim, quod palam
 erit, si rem istam urgenti argumentatione perstrin-
 gamus. Primum etenim illud constituentissimum sit,
 meliorationem factam à patre filio malis moribus
 prædito, atque omnium filiorum indignissimo, ju-
 re Regio validam esse, nec irritam censi, nec revoca-
 ri posse. Hoc sanè, ni fallor, adò certum est, ut
 opiner, à nemine id negari potuisse, modò is filius ta-
 lis sit, qui per leges capere possit, cum habeat patris
 voluntatem enim meliorantis lege permittente. Se-
 cundo adnotandum est in hac quæstione tractari de
 injuria & injustitia particulari patris erga filium cæ-
 teris digniorem super ipso patrimonio, & rebus pa-
 tris distribuendis, quod satis manifestum est. Nunc

Didaci Covar. Tom. I.

autem adversus Joan. Lupi ita argumentor: Pater me-
 liorans filium, sive dignum, sive indignum, qui tamen
 capere potest, digniori prætermisso, vel injustus est,
 aut peccat contra justitiam commutativam, aut con-
 tra distributivam: etenim de alia hic non tractamus,
 Nulla verò harum per patrem violatur: ergo is nul-
 lam ex hac melioratione culpam contrahit. Conse-
 quens istud patet. Antecedens probatur. Justitia
 etenim commutativa tunc infringitur, cum ab aliquo
 aufertur, aut ei non redditur, quod suum est, vel ei
 necessario debetur, ut proprium & privatum, ac par-
 ticulare bonum; ex his, quæ docet D. Thom. d. q. 61.
 art. 1. & 62. art. 1. post Aristotelem lib. 5. Eth. cor. c. 2.
 In præsentiarum autem hæc bona, quæ per melio-
 rationem pater in filium transfert, nec sunt propria
 dignioris, nec ei ut propria debentur necessario. Nam
 si ei forent necessario debita, non permetteret lex
 alterum ea possidentem ex melioratione, justè ipsa
 obtinere, quin melioratione revocata, eadem ab
 ipso tolleretur, & digniori concederetur. Quod quidem
 Regia permittit, dum hanc meliorationem nec re-
 vocat, nec censet melioratum filium iniquè possi-
 dere: imò statuit, eum justum esse, ut verè est, bo-
 norum possessorem: quemadmodum omnes faten-
 tur. Nec in animæ judicio posse cogi filium melio-
 ratum hæc bona digniori fratri restituere: qui cogendus
 esset dubio procul, si melioratio facta foret ad-
 versus justitiam commutativam. Dices tandem, hoc
 verum esse, sed tamen hanc meliorationem contra-
 riam esse justitiæ distributivæ, secundum quam bo-
 na unius familiæ communia distribuenda sunt inter
 eos, qui sint ejusdem familiæ auctoritate alicujus
 privati, juxta cujusque dignitatem & merita, au-
 ctore D. Thom. 2. 2. quæst. 61. art. 1. ad 3. At hæc ra-
 tio parum urget; quandoquidem D. Thomas de
 bonis alicui familiæ communibus, non loquitur de
 bonis, quæ propria sunt alicujus, licet habeat cer-
 tos, & lege sibi necessarios successores. Pater sanè
 dominus est verus, & solus earum rerum, quæ ad
 ejus patrimonium pertinent: & de his libere dispo-
 nere valet, modò legibus humanis utatur, nihilque
 eis contrarium statuerit de rebus propriis agen-
 dum: idcirco adversus justitiam distributivam non
 peccat, si lege permittente bona propria alicui ex
 filiis donaverit, aut testamento reliquerit, dignio-
 ri prætermisso: Nec dici pater hic potest acceptor
 personarum, cum de rebus patrimonialibus dispo-
 nat, quæ quidem res patrimoniales non debentur
 quoad meliorationem filio digniori: ideoque ubi
 nulla ratio debiti subest, justitiæ distributivæ locus
 non est: nam & justitiæ ratio debiti rationem præ-
 mittit. Præter hæc & contra Joan. Lup. sententiam
 est optimus text. in l. 18. Tauri. (C. l. 2. tit. 6. lib. 5.
 Recopilat.) quæ permittit parentibus beneficium hoc
 meliorationis in quemlibet ex filiis, aut nepotibus.
 Quo fit, ut liberum eisdem parentibus sit indignum
 digno præferre: quod adnotavit gloss. elegans in l. ex
 facto. §. si quis rogatus. in 2. ff. de Treb. Non & D. Thom.
 2. 2. quæst. 93. art. 1. ad primum. idem cadit in datio-
 ne pertinenti ad liberalitatem, nullam contingere
 personarum acceptionem, nec justitiam aliquam
 infringi. Hoc verò maximè huic rei convenit: cum
 in hac melioratione tertiæ & quintæ partis bono-
 rum, pater inter ejus liberos omnino liberalis sit.
 Non diffiteor ad honestatem quandam, & moralem
 obligationem pertinere, quod pater digniorem fi-
 lium cæteris præferat in remunerationem & præ-
 mium virtutis: atque ut cæteri filii familias hoc exem-
 plo ad bene rectèque vivendum invitentur & allici-
 antur: hucque pertinet quod Imperator scripsit in d.
 l. femina, cujus ratio non est jure authenticorum
 abrogata. Hæc tamen moralis obligatio non imponit
 transgressori culpam: siquidem culpæ reatus ad lega-

lem obligationem atinet, secundum D. Thom. 1. 2. q. art. ult. quamobrem & in foro judiciali, quamvis hodie servanda foret *l. fœmine*. constitutio, nihilominus præferre posset mater filium dignum digniori in distribuendis lucris prioris matrimonii: quod censo jure verissimum esse.

Octavo ex proximè adnotatis illius quæstionis disputatio aliqua ex parte deducitur: an impediens ne detur beneficium Ecclesiasticum, aliudve publicum munus, digniori, vel digno, teneatur ad restitutionem: & idem erit de impediente legatum, hæreditive institutionem. Adrian. equidem in 4. sent. tract. de restit. cap. consequenter quæro, utrum impediens, asserit, impediens, ne alteri digniori sacerdotium aut munus publicum detur, non teneri ad restitutionem. Idque probatur, etiam si dolo & fraude impederit, ex rationibus, quibus præcedentis quæstionis responsionem probavit de Episcopo præferente dignum digniori in collatione sacerdotiorum: addit tamen, contrariam sententiam esse tutiorem, juxta D. Thomæ distinctionem. Et sanè propter variam auctororum concentrationem, quæstionem istam aliquot propositis conclusionibus absolvam.

Prima conclusio: Impediens utcumque, & quomodocumque, ne beneficium detur alicui, etiam digno, ut id detur digniori, non tenetur ad restitutionem. Hanc deducimus ex D. Thom. 2. 2. quæst. 62. art. 2. ad 4. & Palud. in 4. sent. dist. 15. quæst. 2. art. 2. ac Sylvest. in verb. restitutio. 3. quæst. ult. & probatur: quia impediens in hoc casu minimè violat justitiam distributivam, imò curat, ut ea custodiatur: atque idè nulla est ratio, quæ inducat restituendi obligationem.

Secunda conclusio: Impediens beneficii, aut publici muneris collationem, ne ea fiat digno, ut detur, & fiat æquè digno, non tenetur ad restitutionem. Hæc probatur ex eo, quòd nec hinc justitiæ distributivæ jus infringitur: unde sententiam istam tenuerunt Caiet. d. art. 3. ver. ad 1. Palud. in 4. sent. dist. 15. quæst. 2. art. 2. & Sylv. in verb. rest. 3. §. ult. Huic opinioni & ea ratio accedit, quòd licitè quis possit procurare, ut sibi vel amico beneficium detur, aut aliud munus publicum, *l. 1. §. denique. ff. de aqua pluvia. arcend.* eandem sententiam abique ulla distinctione Caiet. asseverat veram esse, dum D. Thomæ distinctionem intelligit in impediens digniorem non de eo, qui æquè digno impedimentum præstat, quasi Caietanus velit secundum hanc conclusionem procedere, etiam si ex odio, vel vindicta, & malitia impedimentum præstitum fuerit: idemque præmittunt Palud. & Sylvest. siquidem ob obligationem restituendi parum momenti affert odium: cum animus odio affectus non sit causa restitutionis, ut explicat eleganter Adrian. in decis. cap. consequenter quæro, utrum impediens. Fortassis tamen in specie hujus secundæ conclusionis locus erit obligationi restituendi, si impedimentum contigerit per vim, fraudem, aut dolum: hæc etenim reddunt conferentem publica munera involuntarium: unde mutatio voluntatis ipsius conferentis in hunc sanè modum, dolo, fraude, vel vi coacta, nisi fallor, obligat mutantem ad restitutionem faciendam, etiam si is mutationem istam fieri curaverit in favorem æquè digni: propterea quòd injuriosa sit, ac per injuriam alteri damnum intulerit.

Tertia conclusio à præcedenti colligitur: Impediens dolo, fraude, vel vi, quòd beneficium detur digniori, ut id digno conferatur, tenetur ad restitutionem eodem modo, quo D. Thomas distinguit: & sequenti assertione probabitur. Imò si quis absque vi, dolo, & fraude impederit beneficii collationem digniori fieri, nempe precibus, & sollicitudine, advertens tamen, & sciens, ex his digniorem impediri; tenebitur

ad restitutionem: quia legem infringit justitiæ distributivæ, & præterea damnum alteri adversus commutativam justitiam infert in re propè jam ei quæsitum: quod probatur ex ratione, qua in hac quæstione utuntur D. Thom. & alii.

Quarta conclusio: Impediens ne detur beneficium digno, vel digniori, etiam sine dolo, vi, fraude, precibus tantum; advertens tamen id impedimentum ab eo præstari, ut indigno & immerito detur, tenetur ad restitutionem ipsi digno, vel digniori faciendam: in quo omnes conveniunt. Hæc verò restitutionis obligatio non semper est ad æquale præcisè: sed arbitrio boni viri, qui damnum æstimabit ex variis circumstantiis, distinguens negotium illud, cum non ita æquale damnum hinc fuerit illatum ab eo, qui impedit sacerdotii collationem digniori, dignove fieri eo tempore, quo eadem nondum erat facta: ac si impederit collationem jam factam, ejus revocationem precibus & sollicitudine procurans, secundum D. Thom. & Caiet. d. q. 62. art. ad 4. Sylvest. Adrian. & Palud. modò citatos, ac Flor. 2. part. iii. 2. cap. 1. §. 26.

Quinta conclusio: Impediens alterum à consecutione legati, hæreditatis, vel gratuitæ donationis, dolo, vi, vel fraude, tenetur ad restitutionem arbitrio boni viri: à qua quidem obligatione immunis est, si absque vi, dolo, & fraude, etiam odio, vel ut sibi consulat ac prospiciat alterum ad mutationem voluntatis induxerit. Prior conclusionis pars probatur: quia impediens eo casu, damnum per injuriam infert alteri in re ferè ei quæsitum: Idcirco ex ratione justitiæ commutativæ, tenebitur ad restitutionem. Posterior pars probatur ex eo, quòd liberè & licitè potest quis in his gratuitis propriam voluntatem mutare ante ejus perfectionem: ergo poterit quis seclusa fraude id eidem persuadere; quamvis peccet, si odio hoc fecerit, aut vindicta, & licet Palud. in d. art. 2. Caiet. d. quæst. 62. art. 2. ac Sylvest. q. ult. tenuerint, quòd impediens quem à consequendis his gratuitis bonis, quæ sola & libera dantis voluntate acquiruntur, non tenetur ad restitutionem: eorum tamen sententiam ipse admitterem, nisi dolo, vi, aut fraude donantem quis ad mutationem voluntatis induxerit: tamen si Sylvest. nimis generaliter hanc conclusionem accipiat, sentiens in his gratuitis etiam suggestionem non esse causam restitutionis. Nà si suggestio fiat absque dolo, id verum erit: quòd si dolo facta fuerit, ejus opinio apud me dubia est satis. Nec hinc de legibus civilibus in tracta. prohibentium liberam testandi voluntatem statutis, quidquam agitur, cum illa præter illati damni restitutionem pœnales sint.

§. OCTAVUS.

De venatione, & captorum restitutione.

S U M M A R I A.

- 1 Venatio an possit per Principem, aut judicem inferiorem in locis publicis prohiberi.
- 2 Venatores acquirunt animalia, quæ nullius propria sunt etiam si venatio fuerit iusta ex causa prohibita.
- 3 Clericus qui venatur contra Canonis prohibitionem, acquirit animalia, quæ venatus fuerit.
- 4 Capta per venationem à judice prohibitam, non sunt in animo judicio restituenda.
- 5 Venator ingrediens fundum, domino prohibente, an acquirat sibi feras, quas acceperit, §. n. 9.
- 6 Intellectus Regiæ legis 16. iii. 28. par. 3.
- 7 Simonia qualiter impedit acquisitionem beneficii Ecclesiastici quod simoniacè collatum sit.
- 8 Collatio beneficii facta simoniacè ignoranti, an teneat ipso jure.

- 9 Quid de eo, qui à Romano Pontifice habuit beneficium per simoniam cum ipsemet Papa conventum.
- 10 Intellectus l. si quisquam ff. de divers. & temp. præscript.
- 11 Prohibentes venationem, & venatores, tenentur restituere damnum illatum alienis agris.
- 12 Piscatura & venationis interesse etiam dari potest.
- 13 Fera ab uno percussa, & ab alio capta cuius efficiatur?
- 14 Venator tenetur restituere in anima iudicio animalia per venationem capta, quæ propria erant alterius.
- 15 Interpretatio l. 3. Si item feras. ff. de acquir. poss.

Decimo quarto ab eadem radice procedit restitutionis obligatio, quæ inquiri solet in his, quæ per venationem, aut piscationem à privatis acquiruntur: præsertim in locis, ubi venatio aut piscatio vetita est. Cujus quæstionis examen & illam exigit, an justè possit venatio per Principes prohiberi: Et quibusdam visum est, non posse à Principe venationem justè prohiberi. Qui verò huic opinioni subscribere, ea ratione moventur, quòd Princeps non possit ea, quæ sunt juris gentium, & naturalis, tollere, *Sed natur. quidem. Inst. de jure natur. gent. & civili. text. in princ. 5. distinct. & cap. ult. dist. 6* Hujus verò juris naturalis gentium propria est venandi libertas, igitur ea per Principem tolli nequit. Consequens manifestè patet, minor autem argumentationis pars probatur in l. 1. & 3. & in l. quod in litore, ff. de acquir. rerum domin. §. feras *Inst. de rerum divisio. l. 1. in princ. ff. de acquir. possess.* quibus etiam constat, in his, quæ nullius sunt, natura ipsa dominium acquiri per priorem occupationem, cujusmodi sunt feras, volucres, pisces, & similia his animalia. Idem probatur in l. 16. tit. 28 Partita 3. Etenim summus Deus omnia animalia creavit in hominum usum, & cibum, *Genes. cap. 1.* Quod & ex Chrysippo Cicero docuit *lib. 3. de finibus*, cumque hæc animalia communia ipsa natura fecerit, planè licet per eandem naturæ legem cuilibet primò capienti, ea sibi acquirere, sicuti Jurisconsulti adnotarunt, & præter hos l. 1. de Offic. inquit Cicero, Similitque est privatorum possessionum descriptio. Ex quo, quia suum cuiusque sit eorum, quæ natura fuerant communia, quod cuique obtigit, id quisque teneat. Hæc Cicero. Sic & Aristot. *lib. 1. Politic. cap. 5.* venationem inter antiquissima vitæ genera retulit. Atque ita venationem per Principes prohiberi non posse, voluerunt Hostiens. Joan. Andr. Card. & Anton. *in c. non est de decimis. Dec. cons. 197. & consil. 271.* Matth. de Affl. & in *const. Neapol. lib. 3. rubr. 1. n. 9.* text. optimus in *cap. 1. §. nemo retia. de pace tenend. & ejus violat.* idem tenent Gulielm. Bened. in *cap. Rainu. de testam. in verb. & uxor. nomine Adelasiam. n. 868. cum seq.* And. Tiraq. *de nobilitat. cap. 37. n. 140* Thom. Grammat. *dec. 76. n. 9.* Rebuff. in *Lunic. C. de venat. ferar. lib. 11.* Steph. Bertran. *cons. 255. lib. 1. n. 8.* Jacobin. à S. Georg. in *tract. de feudis. §. & cum venationib.* Chassan. in *consuetud. Burgun. rubric. 13. §. 7. & Iaf. consil. 119. l. 4.* quo in loco scribit, hanc sententiam communem esse: & licet in contrarium possit induci text. in *dist. §. nemo retia*, tamen juxta quorundam interpretationem hanc partem probat, dum in eo, ne pax violetur, prohibita est venatio, quæ non fiat ad ulfos & apros capiendos. Nihilominus utcumque illa constitutio accipiatur, palam significat, posse ex causis variis à Principe venationem prohiberi: sic enim inibi adnotate videntur Martin. Landen. & Card. Alexand. ceterique Doctores, idemque tenuerunt Rebuff. Stephan. Bertrand. Chassan. Thom. Grammat. Gulielm. Benedic. *n. 869.* Andreas Tiraquellus, ac ferè omnes paulò ante citati, & Boët. in *consuet. Bituricens. ut. de consuetud. practio.*

rum, §. 5. qui fatentur, ex causa justa venationem prohiberi posse, quibus adstipulatur gloss. in *cap. qui venatoribus, 66. dist. & ibi Card. à Turre. Crem. Caiet. in tract. 17. quæstionum, cap. 12.* Joan. de Medina *de restitutione, quæst. 12.* & Dominic. Sot. *l. 4. de instit. & jur. quæst. 6. art. 4.* unde plures Regiæ constitutiones ex variis causis prohibentes in locis publicis venationes ex variis causis prohibentes in locis publicis venationem, jure & rectitudine justitiæ defenduntur. Nam & Joan. Faber in *§. flumina. Inst. de rerum divis.* licet contendat, Principibus inferioribus non competere jus prohibendi venationem; id tamen proprium esse Principis supremi, manifestè fatetur. Nec dubito, hanc posteriorem sententiam itidem frequentiori Doctorum calculo receptam esse: atque inde colligitur non admodum inter se Doctores hac in re dissidere. Illud verò præmittendum non est, eam rationem, qua contra prohibitionem venationis nostrates utuntur, incongruam, ac fragilem esse, minimèque aptam huic disputationi. Nam licet jure naturæ omnia sint re ipsa communia, possunt tamen à Republica, & Principibus, qui eorum, quæ in nullius bonis sunt, dispensationem habent, quædam privatis ita concedi, ut in posterum ea privata, non communia sint, §. *singulorum. Inst. de rerum divis. l. 1. ff. de acq. rer. domin.* etiam absque corporali occupatione, quòd Caietan. concedit in *dist. cap. 12.* Ad hæc facit, quòd sicut occupatio rerum, quæ nullius sunt privatim, jure naturali efficit illud, quod prius commune erat proprium ipsius occupantis, *l. 1. ff. de acquir. possess.* cujus modò mentionem fecimus; ita ipsa Respublica, ejusve rector poterit, quæ communia prius erant, nulliusque in bonis habebantur, in privatum jure dominii transferre. Jure siquidem naturali omnia fuisse ab initio communia, & tamen humana lege facta est rerum distinctio inter privatos, post quam distinctionem non licet cuiquam occupate dictam rem, & alicui privatim lege humana addictam: sicuti eleganter tradit Conrad. in *lib. de contract. q. est 10. & seq.*

His accedit, quòd humana lex vel Princeps facere potest, ut dominium rei privatæ, quæ dominium habet, absque traditione transferatur in alterum ipsius domini consensu, qui exigitur ad tollendam injuriam, *leg. ult. Cod. de sacrosanct. Eccles. leg. raptores, Cod. de Episc. & cler. notatur in leg. traditionibus, Cod. de pactis.* ergo earum rerum, quæ nullius sunt, & Principis dispensationi subjacent, poterit Princeps dominium absque apprehensione corporali in privatum transferre. Hinc etiam constat, Principem posse earum rerum, quæ communes sunt, ex causa occupationem privatis interdiceret, & sic venationem ipsam prohibere. Ad rationem autem respondetur, feras, volucres, & cetera animalia jure naturæ non esse communia positivè, & affirmativè, quia omnium propria sunt communi domini causa: sed negativè, quia nullius sunt, & jure naturæ nulli sint applicatæ, secundum D. Thom. *1. 2. quæst. 94. art. 5.* & Caiet. *dist. cap. 12.* idcirco lex humana potest ea uni potius, quam alteri ex causa concedere. Ex quibus infertur, venationem jure naturali omnibus permissam ex variis causis posse per Principes prohiberi, quemadmodum auctores proximè citati fatentur, & præter eos Sylvester in *verb. venatio.* Hæc denique collectio, seu argumentatio parum valida est. Hoc est jure naturali permissum: ergo per legem humanam prohiberi non potest, cum multa sint jure naturali licita, quæ inspecta Republicæ utilitate, & juxta æquissimum communitatis regimen per legem humanam prohiberi possunt. Quòd si ita argumentemur: Hoc est jure naturæ prohibitum; ergo lege humana permitti non potest: valida omnino est, &

fimissima probatio.

Igitur Princeps habens potestatem legis condenda, venationem prohibere ex variis causis poterit secundum omnes. Infertur autem à Principe jurisdictionem habens, idem agere poterit ad tempus aliquod, & ex causa iustissima: non quidem per legem, quam statuere non valet, sed per edictum. Perpetuò verò non potest Princeps, qui superiorem habet, prohibere venationem, nisi jus id per immemorabilem prescriptionem legitime acquisiverit: quod sentiunt Joan. Andr. Anton. & alii, quorum meminimus superius: atque ex Theologis Caietan. *in summa, in verb. venatio.* Quæ quidem præscriptio cautè est recipienda, & servanda in iudicio exteriori, item & in conscientia foro, præsertim si ea initium è ty annide habuerit. His equidem prænotatis ad quæstionis propositæ definitionem, duas constituo conclusiones, ex quibus poterit facillimè hæc controversia dissolvi.

3. Prima conclusio: Prohibita ꝑ venatione ob venatoris vel temporis, rationem, aut propter aliam causam publicam, vel privatam, non tamen ex eo quòd animalia propria sint alicujus acquisitum ex ea non est in conscientia iudicio restituendum. Hæc assertio constat: quia leges prohibentes venationem in his casibus, non prohibent nec vetant acquisitionem ipsam ferarum, sed usum venationis, causa honestatis, vel simili: idcirco nulla oritur à venatione prohibita, obligatio restituendi. Sicuti & acquisitum ex meretricio non est necessariò in animæ iudicio restituendum: licet jure divino & naturali usus meretricius damnatus sit, & prohibitus. Deinde manifestata est conclusionis ratio. Nam si qua obligatio restituendi acquisitum per venationem prohibitam contingere in hac specie potest, ea deducenda est à commutativa iustitia, quæ per venationem infringitur: at hæc minimè infringitur, cum nullum damnum detur alteri; siquidem captæ feræ nullius sint, nec ex venatione auferatur alicui, quod ejus sit proprium, vel ei debitum. Igitur nulla est obligatio ad restitutionem.

3. Primum ex hac conclusione deducitur interpretatio earum constitutionum, quæ clericis venationem interdicit. Nam quamvis suapte natura venatio ꝑ honesta sit, & utilis, tamen clericis ea est interdicta, *cap. quorundam. 74. dist. c. qui venatoribus, 86. dist. clem. 1. §. porro. de stat. monach. l. 47. tit. 6. part. 1. c. 1. & per totum titulum de cler. vena. ubi Doct. Innoc. & Abb. in cap. dudum in secund. de elect. Felin. in cap. auditis. col. pen. de præscrip. Quidquid verò captum fuerit à clericis, etiam illicitè venantibus, proprium capientium fit, nec in iudicio animæ restituendum erit. Idem adnotandum erit, quoad laicos, quibus etiam est interdicta venatio tempore festo, ne impediatur, & retrahatur studio venandi ab officiis divinis gloss. & DD. in cap. Esau. in dist. cap. qui venatoribus, 86. dist. Etenim si eo tempore quis venationem exerceat, malè quidem agit, sed non tenetur ad restitutionem eorum quæ per venationem habuerit.*

3. Secundò hinc apparet variarum Regiarum constitutionum intellectus: sunt enim plures leges hujus regni, quæ venationem certis ex causis prohibent adhuc in locis publicis, & communibus. lege namque Regia 20. tit. ult. l. 8. ordin. prohibetur venatio leporum tempore nivium: tunc etiam non licet perdicis aucupari. l. 65. apud Madritium condita anno 1528, utramque veteri lege interdictum erat Tauri ab Henrico III. anno 1402. à qua deducta fuit *dist. l. 40. sic & Regia constitutione inter pragmaticas sanctiones vetitam est, ne quis feras venetur cum rebus, aliisve instrumentis apris ad ferarum depopulationem, vel hominum periculum: quod ponit adnotari ex dist. §. nemo resia. & leg. qui foveas. ff. ad leg.*

Aquil. Platea in leg. unica. Cod. de venat. ferar. ubi Rebuff. quem sequuntur alii, præsertim Stephan. Bertrand. in dist. consil. 255. lib. 1. & Chassan. in consil. Burgu. rub. 13. §. 7. n. 3. scribit, posse per Principes interdici venationem, quæ fit cum instrumento zonæ, quia eo plures extinguuntur & capiuntur feræ: atque inde sequitur animalium sylvestrium & ferarum innumera extinctio, quæ Republicæ incommoda est. lex item 28. Pincia statuta anno 1537. prohibet, ne quis cum sclopo venetur, cum propter tonitrua arcubusiorum fugentur & terreantur aves, & feræ. omnibus etenim his casibus si quis adversus legis prohibitionem venetur, licet puniri per iudicem valeat, non tamen tenebitur ad restitutionem avium, & ferarum, quas aucupio, vel venatione acquisierit, aut ceperit: quod & in specie adnotavit Joan. à Medina, d. qu. 12.

Tertiò ex hoc fallum esse opinor, quod Joan. Fab. & Claudi. Canticum. in dist. §. fera. Chassan. in d. §. 7. & Jacob. in tract. de feudis, §. & cum venationibus, scripserunt, asseverantes capta ꝑ venationem à iudice prohibitam, non effici ipsorum capientium. Etenim in hunc sensum, ut per iudicem possint ea tolli à capientibus in pœnam criminis, planè procedit: at ex hoc non sequitur, venatores ipsos eas feras & animalia per venationem, propria non fecisse: atque idcirco animæ iudicio non tenentur hi ad restitutionem, tametsi graviter peccaverint contemnendo iudicis præceptum.

4. Quartò ab eadem conclusione fit, ut licet gravis injuria fiat domino fundi privati, si venator quis eum ingrediatur ipso domino prohibente, l. injuriarum §. ult. ff. de injur. l. Divus ff. de servit. rust. præd. §. fera. vers. plane. Inst. de rerum divis. non tamen ex hoc tenebitur ad restitutionem avium, aut ferarum, venator ipse qui domino venante fundum alienum ingressus fuerit, secundum Ang. & Paul. Castr. in d. l. Divus gloss. in l. 3. ff. de acquir. rer. dom. Bart. in l. 1. §. omnia. ff. eod. tit. Dyn. in d. l. 3. Plateam in d. l. unica. Fel. in c. omnes leges. 1. dist. col. ult. quorum opinio communis est, ut fatentur Angel. & Canticum. in d. §. fera. ac Jacob. in d. §. & cum venationibus. horum est potissima ratio, quia etsi lege humana ob injuriam domini vetitum sit, ne quis ejus agrum eo invito ingrediatur; non tamen ex hoc acquisitio ferarum, ꝑ quæ intra eum agrum in nullius bonis sunt, est impedita. nec per hanc prohibitionem feræ ipsius agri domino applicantur, nec ejus propriæ efficiuntur, imò adhuc liberæ manent jure naturali, ut primò occupantis fiant. Probatur hoc evidentius; nam si in hac specie feræ ipsius agri privati, essent propriæ domini fundi, vel id contingeret per applicationem legis, vel per occupationem, nullum horum hæc datur: igitur adhuc ea animalia communia manent, nec in ullius bonis sunt, juxta propriam juris naturalis dispositionem. Lex equidem humana prohibens, ne quis invito domino agrum alienum ingrediatur ad venationem exercendam, non impedit animalium, quæ nullius sunt, primò occupantis acquisitionem, nec ea animalia applicat domino fundi, donec & ipse dominus ea occupaverit jure naturali: idcirco venator ad restitutionem non teneatur eorum quidem animalium, quæ à domino fundi non fuere præoccupata. Huic sententiæ in foro conscientia subscribit à Medina d. quæst. 12. & ita jure respondendum erit, tametsi gl. in d. §. fera. & Alber. in d. l. Divus. teneant, quoad judiciale forum in hoc casu feras captas non effici capientis, sed ipsius domini privati fundi: quam opinionem probat textus ꝑ singularis in l. 16. tit. 28. part. 3. cui tamen respondet Jo. à Medina, eam constitutionem pœnalem esse, atque idcirco in animæ iudicio minimè servandam fore, nec obligare, donec per iudicem exteriorem quis cogatur ad resti-

Restitutionem lata sententia: idem asseverat dubius tamen Domin. Sor. in d. quest. 6. art. 4. Ego sanè non puro hanc responsionem congruam, aut sufficientem fore, si admittamus, per legem Regiam impeditam esse in hoc casu ferarum acquisitionem: siquidem manifesti juris est, posse legem humanam ex causa impedire rerum, quæ in nullius bonis sunt, acquisitionem, easque res alteri applicare, vel communia ipsi communitati dimittere: ac tunc res istas contra legem occupans, nequaquam sibi acquirit: unde necessario ad restitutionem obligatur. Alioquin sequeretur, quòd posset quis justè retinere ea, quæ seipsum non pertinere, vel quòd humana lex ex justa causa non possit prohibere quarundam rerum acquisitionem: utrumque sanè falsum est, & ipsi naturali rationi contrarium. Quòd de lege pœnali dicitur, eam quidem in animæ judicio servandam non esse, ita ni fallor, accipiendum est, ut pœnam criminis sanxit privationem domini quarundam rerum, postquam illæ res jam acquisitæ privatis fuerint, & in eorum dominium transferint, minimè in animæ judicio recipienda sit in hunc sensum, ut delinquens teneatur bona illa dimittere, & silco reddere, propter rationes, quas alibi huic sententiæ aptavimus, donec per judicem eadem bona, ut per legis executores auferantur. Ea verò lex, quæ vel in pœnam, vel ob aliam causam, impedit alicujus rei primam acquisitionem, ejusdemque domini translationem in eum, qui antea nullum jus privatim ad eam habuit, profectò in conscientiæ judicio servanda est, nec hac lege constituta poterit privatus eandem rem retinere, quippe qui nullum dominium, nec jus in ea habeat lege impediente ejus acquisitionem: quæ quidem lex etsi pœnalis sit nullam requirit hominis executionem, quoad pœnam istam, cum lege ipsa fiat plena & integra executio. Huc pertinet, quòd Caietan. scribit 2. 2. quest. 62. art. 3. existimans, pœnas censuræ & irregularitatis, hisque similes, quibus negativè in pœnam quis efficitur indignus ipso jure, aut incapax alicujus rei, in foro animæ vim & effectum habere, quia nullam requirunt positivam actionem judicis, ad earum executionem. Hujus ego sententiæ mentionem feci in *Epitome ad quartum librum Decret. par. 2. cap. 6. §. 8. n. 16. & cap. 8. §. 1. n. 8.* Quo in loco respondi, filium spurium, qui à lege humana eademque justissima incapax ipso jure constituitur paternæ hæreditatis, non posse parentis bona etiam ex ejus consensu post ipsius obitum obtinere in animæ judicio. Non alia profectò ratione, quàm quòd lex humana constituens & efficiens aliquem ipso jure incapacem alicujus rei, ejusque acquisitionem impediens, sive id statuerit in pœnam, sive ob aliam causam, in foro conscientiæ vim, & obligationem habeat.

Ad idem tendit, quòd si beneficii collatio fiat ei, qui ob pœnam, vel ob aliam causam irregularis sit ad sacerdotium incapax ipso jure, nempe quia illegitimus, nulla est ab initio, nec ullum jus tribuit in beneficio, imò tenetur quis beneficium dimittere, & fructus ab eo perceptos in animæ judicio restituere, quippe qui nullo titulo nec jure beneficium acquisierit, secundum Dyn. in rig. 1. de reg. jur. in 6. Innoc. in cap. cum nostris de concess. praben. Felin. in cap. 2. col. 3. de rescript. Lambert. de jure patronat. l. 2. par. 1. quest. 9. art. 4. Milis in verb. irregularis ut homicida. Paul. Paril. cons. 136. n. 40. l. 4. & Rebuff. in tr. de pœnificis post. n. 226. text. optimus in c. dudum in 1. de election. quidquid contrarium voluerit Francus in d. reg. 1.

7 Sic qui + beneficium habuit per simoniam ab eo, vel ab altero eo sciente commissam, nullum jus ab initio in sacerdotio acquisivit, ac titulus nullus est ipso jure, & ea ratione tenetur etiam in animæ judicio

Didaci Covar. Tom. I.

beneficium dimittere, fructusque omnes restituere, etiam jam consumptos, quòd tenet D. Thomas 2. 2. quest. 100. art. 6. ad 3. & sequuntur eum communiter Theologi: probatur in cap. de simon. & cap. de regularibus de simonia. cap. ordinationes. 1. quest. 1. cap. si quis Episcopus eadem causa, & quest. hac de re est aperiior Romani Pontificis constitutio in extravag. 2. 2. tit. de simonia. inter communes: quæ verè tunc obtinet quoad pœnam privationis ipso jure, & excommunicationis, cum datio spiritualis & temporalis jam præcesserit, quasi non sufficiat quoad illius constitutionis pœnas, simoniam commissam esse per traditionem rei spiritualis, & temporalis promissionem, sicuti adnotarunt Cassador. decis. 5. Ludov. Gomez. in reg. de trienna i. quest. 12. & Martin. Azpilcueti in c. si quando de rescript. col. 1. idem latius in repet. cap. ult. de simonia. n. 28. Quòd si quis beneficium habuerit per simoniam ab alio eo ignorante commissam, tenetur postmodum, cum hoc sciverit, illud beneficium dimittere, fructusque non consumptos bona fide reddere adhuc in conscientiæ foro, auctore D. Thoma d. art. 6. ad 4. & probatur hæc sententia quoad judiciale forum, in cap. pen. de elect. cap. nobis. & cap. ex insinuatione. notat ubique Panormit. sed præsertim in d. cap. de simoniaco. de simon. nec quoad hunc ignorantem admittenda est Pauli Veneti constitutio in d. extravag. valet etenim collatio ipso jure, licet sit rescindenda ratione iniquæ, & illicitæ acquisitionis, quemadmodum in dictis Canonibus expressum est: quòd potest quoad forenses praxim, non parvam quandoque utilitatem adducere, quòd tradit Ludov. Gomez. in d. g. 12.

Ceterum prædictæ constitutionis Pauli Veneti in d. extravag. 2. ut hoc obiter adnotemus, meminere præter Cassad. Gomez & Martin. in præcatis locis. Felin. in c. de cetero col. ult. de re jud. idem in c. nostra corol. 2. de rescript. Rochus Curt. de jure patronat. verb. & mile quest. 3. Joan. Bernard. in pract. crimin. cap. 85. Flor. 2. par. iii. 24. cap. 65. Sylvest. in verb. excommunic. 7. casu 42. & in verb. simonia. quest. 9. ex quibus Sylvest. & For. existimant, totam eam constitutionem, etiam quoad excommunicationem latam in non revelantes crimen simoniæ, ante Paulum Venetum tribuendam Martino V. in Conc. Constantiensi & in extravag. ejusdem constit. De hac verò sententia dicere non possum, qui eam non legerim: at in Concilio Constantiensi sessione 43. prior pars extravagan- tis secundæ statuta est, nempe inibi sancitum fuit, simoniacum etiam occultum ipso jure beneficio privatum esse, ita quidem, ut nullum in eo jus ab initio acquisierit, atque idè nec fructus facere suos, & præterea excommunicationem esse ea excommunicatione, quæ à solo Romano Pontifice tolli valeat. Posterior autem pars constitutionis Pauli Veneti inibi non continetur, quæ quidem tractat de excommunicatione lata contra non revelantes crimen simoniæ, ab eaque excommunicatione non posse quemquam absolvi ab alio, quàm Romano Pontifice, statuit: atque hæc posterior pars secundum Sylvest. obtinet contra existentes in Romana curia, qui summo Pontifici, aut illi, cui vices suas commiserit ipse, crimen simoniæ non revelaverint. Quin & hanc excommunicationis pœnam jam per desuetudinem quandam abolitam esse, asseverant idem Sylvest. & Florent. in d. iii. 24. cap. 66.

Apud veteres ante eam constitutionem satis controversum erat, an collatio beneficii per simoniam contingens, ipso jure nulla esset; ita quidem, ut ex hoc impediretur sacerdotij acquisitio, quippe quæ simoniaci ob crimen incapaci minimè conveniret. Nam Doctor. in cap. per tuas. in 2. de simon. Abb. in c. cum cleric. de pact. cons. 293. tenserunt, collationem beneficii simoniacè factam, ipso jure nullam esse. Id-

que alii admiserunt quoad simoniam publicam, non tamen quoad occultam, de quibus Gomez tractat in *d. quaest. 11*. Sed sanè constitutio Concilii Constantiensis, & Paoli Veneti expressam hanc solvit ambiguitatem, cum ea statutum sit, simoniacum etiam occultum nullum jus ab initio acquirere in beneficio, quod per simoniam habuit. Idque meritisimè: siquidem in pœnam criminis lege humana fit simoniacus ejusdem beneficii incapax ipso jure. Unde non tantum in foro exteriori, sed in iudicio animæ hujus beneficii, & fructuum ex eo perceptorum restitutio necessaria est ea ratione, quam adversus Joan. à Medina pro intellectu Regiæ legis adnotavimus. Non inficior, me in hac objectione dissolvenda longius fortassis, quam venationis tractatui par erat, progressum fuisse: id tamen mihi condonandum est, cum propter expeditiorem, & interiorem hujus disputationis cognitionem, tum ex eo, quod & nostra digressio satis conveniens sit *hujus reg. peccat.* interpretationi. Imò & eadem nihilominus adhuc libenter quæram, quâ obrem collatio † simoniacè facta ignorantibus valeat ipso jure, donec in pœnam criminis à iudice rescindatur; & tamen D. Thomas in animæ iudicio censet, hunc qui beneficium habuit ex simonia ab alio eo initio commissam, teneri etiam ante sententiam ad restitutionem, cum pœnali legi locus non sit in foro conscientie ante iudicis exterioris executionem. Huic dubitationi facillimè respondebimus, si D. Thomæ sententiam hac de re sequamur; is, inquam, in *d. art. 6. ad tertiam* hæc scribit: *Ad tertium dicendum, quod hoc, quod aliquis privetur eo, quod accepit, non solum est pœna peccati, sed etiam quandoque est effectus acquisitionis iniusta, puta cum aliquis emit rem aliquam ab eo, qui vendere non potest.* Rursus idem D. Thom. scripserat in responsione ad quæstionem, in hunc sanè modum: *Respondeo dicendum, quod nullus potest licitè retinere id, quod contra voluntatem domini acquisivit, puta si aliquis dispensator de rebus domini sui daret alicui contra voluntatem & ordinationem domini sui, ille, qui acciperet, licitè retinere non posset. Dominus autem cujus Ecclesiarum Prælati sunt dispensatores & ministri, ordinavit ut spiritualia gratis darentur, secundum illud Matth. 10. Gratis accepistis gratis date: & ideo, qui muneris interventu spiritualia quacumque assequitur, ea licitè retinere non potest.* Hactenus D. Thomas, cujus verba in specie retuli, ut ex eis valeat Lector satis percipere, simoniacam sacerdotiorum collationem, & itidem aliarum dignitatum & beneficiorum concessionem nullam esse, nec jus aliquod acquisitionis tribuere ei, cui facta fuerit, non quidem in pœnam criminis, sed quia ex natura rei jure ipso naturali hæc acquisitio impediatur divina voluntate, sine qua spiritualia vendi non possunt. Idcirco quia ea ex venditione habuerit, jure justitiæ commutativæ dimittere tenetur, & restituere ipsis Ecclesiis particularibus, vel Ecclesiæ universali: materia etenim vendibilis non est: atque ex eo titulo emptionis acquisitæ nequit, unde restitutionis obligatio merito deducitur. Inde palam consequitur, beneficium acquisitum per simoniam, inscio eo, cui collatum est, commissam, etiam in foro animæ dimittendum fore, cum illud habens perceperit, & cognoverit vitium simoniæ; quia ipsa acquisitio peccat propria natura rei, quæ in venditionem deduci nequit absque consensu divino: qua ratione beneficium hoc acquiri non potuit, nec fuit acquisitum ei, cui collatum est. Sicuti nec res vendita alicui ignorantibus venditorem eam non potuisse vendere, ei non acquiritur ab initio. Et idem probatur, quia si materia vendibilis non est, ut constat, parum refert, quod emptor bona fide emerit, aut quod quis bona fide eam habuerit, si tamen emptionis conventio præcesserit, ut ea daretur: quod maximè est notandum.

Sed juxta hunc sensum D. Thomæ dubium est, quamobrem jura Pontificis in hoc casu statuerint, collationem beneficii non ipso jure irritam, sed rescindendam esse; cum ex D. Thomæ opinione ab initio ex propria natura fuerit ipse actus nullus, nec potuerit vim aliquam habere lege humana, quæ divinum consensum supplere nequit? Nam & bona fides ementis rem alienam absque domini consensu; vel possidentis rem aliquam ex titulo nullo, tantum eum defendit, dum ipsa bona fides manet: at accedente mala fide, statim restituere ipsam possessor tenetur; nec est expectanda iudicis sententia, quæ videtur in hac nostra specie requiri ad rescissionem collationis. Ego, si vera est S. Thomæ ratio, arbitror etiam jure humano hanc simoniacam collationem factam alicui simoniæ vitium ignorantibus ab initio, nullam fuisse, & ideo per iudicem exterioris cogendum eum fore beneficium dimittere cum fructibus à die scientiæ & malæ fidei perceptis, & percipiendis, & qui eo tempore nondum fuerant consumpti: atque item ab eo die statim teneri ad dimittendum beneficium sibi collatum, secundum omnes. Quod minimè procederet, saltem quoad fructus perceptos, si titulus ab initio jure humano foret validus; cum fructus nequaquam debeantur apud iudicem exterioris ante sententiam, vel saltem ante malam fidem, ubi quis per sententiam privandus est, non privatus ipso jure, secundum varias opiniones, quas hac de re tradidimus in *epitome in 4. decret. 2. par. 6. §. 8. n. 7.* unde fructus percepti ante scientiam criminis, licet nondum consumpti, profecto si titulus ab initio validus foret, minimè essent restituendi, cum fuerint percepti eo tempore, quo quis titulum ipso jure validum, & bonam fidem habuit. Igitur Pontificiæ declarationes, quæ hanc simoniacam collationem rescindendam per sententiam fore statuerunt, referendæ sunt ad revocationem facti, quæ potius declaratio quædam est, quam revocatio juris, ut tandem iudex pronuntiet eam collationem, quatenus ita facta est revocandam esse, & revocari, ac declarat ab initio nullam fuisse. Sæpissimè etenim hæc declarationes apud jura Pontificia, novæ quædam revocationes appellantur. Hinc sanè deducitur, titulum hunc simoniacum nullum ipso jure fuisse, & ea ex causa per iudicem revocari, non in pœnam criminis.

Quod si contendat quis, titulum hunc ab initio ipso jure validum fuisse, sed tamen in pœnam delicti revocari debere per iudicis sententiam; tunc sanè ipse possessor beneficii nullum crimen commisit, nec culpam aliquam contraxit, donec scientiam habuit simoniæ: etenim tenebatur statim id dimittere, ideoque non dimitrens beneficium ita acquisitum, ratum habere videtur simoniæ crimen: eaque ratione ad fructus tenebitur, ab eo die perceptos, juxta eam opinionem, quæ probat, delinquentem privandum per sententiam aliqua re, teneri ad fructus perceptos à die commissi criminis, atque ad eorum restitutionem posse per iudicem condemnari. Et tamen D. Thomas pronuntiavit, etiam in iudicio animæ hunc teneri ad fructus perceptos ante scientiam criminis, modò hi consumpti non sint bona fide, unde vel hæc sententia D. Thomæ falsa est, vel certè minimè convenit opinioni, quam modò tractamus, & quæ dicit, in pœnam criminis hunc possessorem beneficii eo privandum per sententiam iudicis fore. Mihi profecto verior videtur D. Thomæ opinio, propter ipsius rei naturam, & rationes ab eo adductas. Effortassis jura humana hunc habere poterunt sensum, ut collatio beneficii facta per simoniam ignorantibus, sit ex propria vi, & natura nulla, quamvis statim huic ignorantibus per jura humana nova fiat, & à labe simoniæ immunis collatio, ad tempus usque scientiæ, & malæ fidei, atque ad effectum, ut percipere

re valeat ejusdem beneficii fructus, cosque absque fraude consumere.

Ex eadem D. Thomæ ratione probatur, habentem beneficium per simoniam cum ipso Romano Pontifice contractam, vel commissam ipso sciente, nullam jus in eo habere, nec acquirere, cum ex natura rei, lege naturali & divina quibus Papa derogare non potest, ipsa acquisitio impedita sit absque divino consensu: nec Romanus Pontifex simoniæ labem permittere valet, nec vitium, & culpam simoniæ remittere; imò & ipse simoniacus est, si simoniam commiserit, nempe si spiritualia quæ jure naturali & divino vendi non possunt, vendiderit: quod notant DD. in c. 1. de simoniac. D. Thomæ in 4. distinct. 25. quest. 3. art. 3. Sylvest. in verb. simonia, §. 4. Cardin. à Turre-Crem. in c. latorem. 1. quest. 1. ad tertium; & est omnium communis sententia. Etenim Papa non potest id permittere, quod jure divino & naturali illicitum & prohibitum extat, quemadmodum satis manifestum est, & ubique à Theologis & Canonistis frequentissimè receptum.

Et licet quibusdam visum fuerit, Romanum Pontificem simoniam non committere per pactiones istas super beneficiis factas; nam ita hoc indistinctè probant gl. & DD. in c. ex par. in primo, de offic. deleg. Anton. Cardin. & DD. in c. 1. de simon. Dec. in cōs. 1. 41. & latissimè Jacobati. in tr. de Concilio, lib. 4. art. 5. quorum opinionem veram esse in beneficiis simplicibus, non in curatis, cum in his simonia verita sit jure divino, existimant Panormitan. in c. extirpanda, §. quia verò, col. pen. de praben. & in d. c. ex par. & in dict. cap. 1. Joa. Major. in 4. sentent. distinct. 25. qu. 3. col. pen. Sylvest. in verb. simonia, qu. 3. Carol. Molin. in Alexand. cons. 93. lib. 7. tamen verior est ea sententia, qua definitum est, simoniam non tantum in ordinibus, sed & in beneficiis etiam simplicibus jure divino & naturali veritam esse; siquidem simonia jure divino prohibita est non tantum in spiritualibus, sed & in his, quæ spiritualibus annexa sunt D. Thom. 2. 2. qu. 100. art. 4. atque ita in specie latè probat Caiet. in opusculo de simonia, qu. 1. cui suffragatur tex. in c. ex multis 1. qu. 3. ubi legis divinæ prohibentis simoniam auctoritas ad omnia Ecclesiastica traditur, ad idem text. in c. ex diligenti, de simonia, sic summus Pontifex etiam in simplicibus beneficiis simoniam punit in dict. extravag. 2. de simon. præmittens, eam jure divino damnatam esse. Eandem opinionem probat Dominic. Sotus lib. 9. de justit. & jur. qu. 7. art. 1.

Non me latec frequentiori Doctorum sententia receptum esse, quod collatio beneficii simoniacè facta, non ex natura ipsa conventionis, sed in pœnam criminis nulla sit, quasi voluntas accesserit conferentis, qui beneficium Ecclesiasticum dare potuit: tamen si hæc datio admistam habeat iniquitatem ob præsentem æstimationem spiritualis ad temporale. Unde secundum DD. jure divino pœna æternæ damnationis infligitur simoniacis, licet valeat eo jure collatio beneficii facta ratione simoniæ. Quod maximè refragatur verbis S. Thomæ, quæ & à Cardin. S. Sixti referuntur, in cap. statutum 1. qu. 1. colum. 1. & 3. in 2.

Hinc etiam expendi poterit, quod à plerisque in controversiam adducitur, an Papa scienter conferens alicui beneficium ob þ aliquod temporale, videatur cum eo dispensate circa pœnas juris humani, & Pontificii? & nisi expressim dispensaverit Romanus Pontifex, non censeri tacitè ex hoc easdem pœnas remittere, tenent Panorm. in c. 1. de simon. Adrian. quod lib. 9. art. ult. vers. ad 4. Joan. Major. in distinct. 25. qu. 3. col. pen. quam in partem, dubius tamen, inclinât Caiet. 2. 2. qu. 100. art. ult. idem colligitur ex Joan. Andr. in reg. cui licet de reg. jur. in 6. ex contrario remissas esse à summo Pontifice pœnas juris Canonici, si ex

certa scientiâ beneficium alicui simoniacè contulerit, tenent Sylvest. in verb. simon. §. 4. & 19. Palud. in 4. distinct. 25. qu. 4. Felin. in d. c. 1. de simon. & in cap. de cætero. col. ult. de re judicata. & Card. à Turre-Crem. in c. latorem 1. qu. 1. n. 4. Domin. Soto de just. & jur. l. 9. qu. 5. art. 2. ad fin. & qu. 8. art. 2. quorum opinio probatur ex eo, quod Princeps sciens aliquem jure humano impeditum dignitatem habere, eam illi nihilominus conferens, videatur tacitè & implicite eum capacem efficere, & cum eo dispensare, sicuti notant Bart. in l. Barbarius, n. 12. ff. de offic. præ. Alex. in l. quidam consulebant per text. ibi ff. de re jud. text. & ibi gl. in l. 2. C. de crimin. sacrilegii. Roman. cons. 327. Panorm. in c. cum in cunctis S. infortora, 3. col. & in c. innotuit. col. 4. de elect. & idem in c. 2. col. 2. de schismat. Felin. in c. præterea, nu. 9. de testibus cogend. Joan. Staphil. de luteris gratia & justit. fol. 83. cui sententiæ & ipse potiùs accedam secutus evidentem conjecturam voluntatis ipsius Principis: quò fit, ut si teneamus, collationem simoniacam beneficiorum in pœnam criminis nullam esse ipso jure, dicendum sit in hac specie, pœnam istam simul, & alias juris positivi remissas esse à Romano Pontifice. At si sequamur opinionem D. Thomæ oportet præsumere, tacita Principis voluntate, denudò iterum collationem factam esse hujus sacerdotii, & eam quidem immunem ac liberam à simoniæ vitio.

Hæc tandem eò tendunt, ut certissimum sit, legem humanam sive in pœnam, sive ob aliam causam impediendam primam alicujus rei acquisitionem, in animæ judicio locum habere, ac servandam fore, nec posse eandem rem absque obligatione restitutionis jure obtineri, quod satis hæctenus ostensum est, poteratque latius idem probari. Igitur partitarum lex, quæ de venatione tractat, aliam interpretationem patitur. Nam etsi ea constitutio statuerit, feras captas in fundo alieno à venatore, qui per dominum ingredi prohibitus fuerit, ad fundi dominum pertinere; non ex hoc impedit primam illarum ferarum acquisitionem, sed tantum sanxit, eas feras domino fundi restituendas in pœnam vetiti ingressus: unde dohæc iudex secundum eam legem per sententiam condemnaverit venatorem ad restitutionem, legemque ipsam exequatur, minimè in conscientiæ foro venator tenebitur ad ferarum restitutionem.

Quintò ab eadem conclusione, quam de venatione constituimus, infertur, venatores, & capientes feras, aliaque animalia intra fundum alienum, non teneri in animæ judicio ad restitutionem, sibi que acquirere capta animalia, etiamsi agri dominus jus venandi intra eum alicui locaverit, aut in universum venationem in eo fundo prohibuerit ea ratione, quòd ipse capere velit easdem feras intra proprium agrum enutritas, & pecunia vendere. Hanc opinionem idem Joan. à Medina probat in dict. quest. 12. cujus ea est potissima ratio, quòd sicut ante prohibitionem domini, ita & posteam dominus ipse nullum jus habet ad feras intra proprium agrum enutritas. Etenim ut ante prohibitionem illæ feræ nullius erant, ita & post nullius sunt; ideoque capientis efficiuntur, nec prohibitio domini eum effectum operatur, quòd ea animalia vel ipsius efficiantur priusquam capiantur, vel postquam eo prohibente fuerint per alium capta, in ipsius domini non capientis dominium transeant. Atque ita hanc sententiam censeo veram esse, licet Florian. in d. l. Divus, Jacobini. de feud. in cap. & cum venationibus. Chassanæ. in dict. §. septimo. rubric. 13. Felin. in c. omnes leges, ult. col. distinct. 1. & Claud. Cantuuncula in d. §. feras, existiment, feras à venatoribus captas in eo agro, cujus fructus consistunt, & percipiuntur ex venatione, minimè capiendum effici, nec ad eos pertinere, sed esse domino fundi restituendas, per text. in l. item si fundi, §. aucupiorum ff. de usufruct. quo probatur, redditus venationis ad usum fructus

fructuarium fundi pertinere. Nam & jure Cæsareo dubia est etiam in exteriori iudicio ea opinio ex gl. in *diel. leg. Divus*, cujus superius mentionem fecimus.

Sed, etsi certa esset apud iudicem exteriorē; in foro tamen conscientie non ita obrineret, sicuti apparet ex his, quæ in præcedenti illatione adnotavimus. Etenim quod fundi fructus in venationem ferarum referatur, parum refert, aut profectò non plus, quam ipsius domini prohibitio, ne quis ejus agrum vel fundum ingrediatur. Non obstat text. in *diel. §. aucupiorum*, dum Jurisconsultus inquit: *Aucupiorum quoque & venationum redditum Cassius ait lib. 8. jure civili ad fructuarium pertinere, ergo & piscationum*. Hactenus Jurisconsultus. Etenim ex eo loco deducuntur plura.

Primum, usufructuarium posse venari in eo fundo, in quo usufructum habet, nec posse à proprietario prohiberi, ne venetur ipse usufructuarius. Quod item probatur in *leg. usufructuarium ff. de usufruct.* Deinde colligitur ab auctoritate Jurisconsulti, ad ipsum usufructuarium pertinere, quod id permittat, vel licentiam exhibeat venandi in fundo, cujus usufructum habet, eademque ratione usufructuar. poterit prohibere, ne quis fundum ad venandum ingrediatur. Tertio inde apparet, pecuniam pacto promissam pro licentia venandi alicui concessa, ad usufructuarium pertinere, quia cum ipse possit, & jus habeat prohibendi, ne fundum quis ingrediatur, poterit justè vendere facultatem & licentiam ingrediendi ad venandum, vel ad alium licitum usum. Hinc tamen non sequitur, feras intra fundum enutritas, esse fundi proprium fructum, vel eas pertinere ad usufructuarium jure domini, cum ipse in iis, quæ nullius sunt, & jure naturali communia censentur, non plus juris habeat, quàm quivis alius.

10. Sextò deducitur vera interpretatio textus in *leg. si quisquam ff. de divers. & tempor. præscripti.* quo responsum est, posse alicui competere ex usucapione jus piscandi, aut venandi in aliquo fluminis publici diverticulo, vel in aliqua publici agri parte, ita quidem, ut possit prohibere aliis piscationem & venationem. Idem probat text. in *l. sanè si maris ff. de injur.* quod obtinet, vel præscriptione tanti temporis, cujus initium memoriâ hominum excedat, vel consuetudine legitimo consensu populi statuta, quemadmodum latè tradiderunt Bald. in *rubr. ff. de rerum divis. col. 1. Ansel. Arctin. in §. flumina, Justit. de rerum divis. Francisc. Balb. in tract. de præscripti. 5. p. princ. 4. p. qu. 6. optimè Aymon. Savil. in tr. de antiquit. tempor. 4. p. c. materia ista. n. 80.* Sic & princeps potest privilegium privato concedere, ut ipse solus in aliqua parte maris publici, vel agri piscari & venari possit, aliosque ne id faciant prohibere. gl. in *d. l. si quisquam & in d. l. sanè si maris, & in l. venditor. in princ.* per text. ibi. *ff. commun. præd.* ubi Jurisc. de Thynnariis tractat, quas Hispani dicimus *Almadrauas*, & sic de piscatione Tynnorum: nam & *Tynnariam piscationem* dixit Ulpianus. Unde nos Thynnaria dicere possumus loca in ipso maris littore, in quibus capiuntur thynni. Sed & hæc loca ita parata quidem & instructa, ut thynni, & alii hujusmodi pilces capiantur, *Cetaria*, aut *Cetaria* dicuntur Latine aut Plinium *lib. 9. c. 30. & c. 15.* quibus in locis meminit Plinius cetariarum apud Hispanos. Sic & Horatius *lib. 2. Serm. Satyræ 5.* inquit:

Plures annabunt Thynni, & cetaria crescent.

Verùm quoad Principis privilegium, idem adnotavit post alios Accurs. secutus Carol. Ruin. *cons. 28. & 29. l. 1. col. 1. Decius cons. 272. nu. 11.* Etenim licet in his speciebus quis contra prohibitionem venetur, aut piscetur, in iudicio animæ nequaquam tenebitur ad restitutionem piscium, aut ferarum, quas habuerit: quod probatur ex rationibus, & conclusione

prænotatis; in foro autem judiciali cogetur restituere in hac specie propter decisionem legis partitarum, & propter opinionem gl. in *d. §. fera*, quibus verè decisum est, venatorem cogendum esse restituere ea, quæ venatus fuerit, prohibente illo, qui prohibere poterat.

Septimò, hinc probatur, venatione prohibita in locis adhuc publicis, per inferiorem à Principe abque justa causa, qui tamen præscriptione immemoriali aut privilegio, aut consensu communitalis, jus prohibendi acquisivit, quæ jura maximè sunt in iudicio animæ; & quoad Deum examinanda, ne tyrannidem sapiant: quòd si quis adversus hanc prohibitionem venetur, sibi acquirit feras, quas venatione habuit, nec tenetur in conscientie foro eas restituere. Quod probatur, si rationes, & conclusionem, quas modò præmisimus, diligenter observemus. Et fortassis in foro judiciali, etsi vera foret sententia gl. in *diel. §. fera*, quæ lege Regia partita comprobata est, ipse illam conclusionem servandam esse censeat, cum quis habet jus prohibendi venationem ea ratione, quòd fundus privatus sit, non communis, vel quia ipsi soli jus venationis competit, & non alteri, eo invito. Alioqui ubi venatio prohibetur in universum, quoad loca publica, aliis ex causis, tunc satis erit, quòd iudex condemnet ad pœnam legis, vel statuti, aut edicti prohibentis, nec debet necessariò ad restitutionem animalium condemnare.

Illud profectò prætermittendum non est, quòd iudicis prohibentes venationem & vel in locis publicis vel privatis, etiam propriis tenentur ad restitutionem damni vicinis illati ex multitudine animalium, quæ in loco prohibito ob interdictam venationem enutrita, exterius erumpunt, & messibus, ac segetibus exitium ac devastationem inferunt, sicuti eleganter respondit Caiet. in *tract. 17. qu. c. 12.* Nec justa est excusatio prohibentium venationem intra proprios agros, si permiserint eorundem animalium occisionem, & quoties proprium fundum egressa in vicinorum agros diverterint. Etenim tenentur hi, qui prohibita venatione causam dederint animalium multitudini, & deinde ex hoc vicinorum prædiorum damno, vel illas feras includere, aut earum innumeram multitudinem extinguere, saltem diminuere, vel permittere liberam venationem, aut illarum damnum solvere: arg. text. in *l. 2. 2. §. ult. ff. si quadrup. paup. feciss. dica. l. item Mela §. item cum eo ff. ad leg. Aquil. l. hi enim l. & generaliter, & leg. qua vulgo ff. de adil. edict. & eorum, quæ notant Roman. *sing. 704. Innoc. Abb. & DD. in c. ad audientiam. de homicid.**

Præterea licet secundum quorundam opinionem quam modò probavimus, qui venatur in alieno fundo, domino prohibente, non teneatur in animæ iudicio ad restitutionem eorum animalium, quæ per venationem habuerit, nec ad eorum æstimationem, tenetur tamen ad æstimationem damni, quod per eam venationem domino prohibenti dederit. In hac verò æstimatione habenda est ratio animalium, quæ nisi extraneus venatus fuisset, dominus fundi, ejusve conductor habuisset, suæ que fecisset, per apprehensionem. Item habenda ratio est venationis, quæ in eo fundo per dominum solum exerceri solebat. Tandem hic venator, qui domino prohibente agrum alienum ingreditur, non tenetur ad restitutionem ratione captorum animalium, sed ratione damni illati per venationem ipsi domino, qui venari jure, & justitia solitus intra proprium agrum fuerat, quod in specie visum est Joan. à Medina in *d. qu. 12. Item & venatores omnino tenentur ad damnum, quod agri domino intulere in fructibus, & segetibus, etiamsi expressa prohibitio non fuerit præmissa, cum sufficiat tacita quoad istud damnum.*

Sed proximè dictis obstat fortissimè Jurisconsulti

ti responsum in leg. quemadmodum §. planè ff. ad leg. Aquil. Planè, inquit Ulpianus si culpa naturarum id factum sit, lege Aquilia agendum. Sed ubi damni injuria agit ob retia, non piscium, qui adeo capui non sunt, fieri estimationem, cum incertum fuerit, an caperentur. Itemque venatoribus & aucupibus probandum. Hactenus ipse Jurisc. à quo non posse incertum piscium, aut ferarum in venationibus & piscationibus aestimari, quia plura contingere possent, ob quæ nec feræ, nec pisces caperentur, adnotavit Paulus de Castr. in leg. non utique §. ult. ff. de eo quod certo loco. Roman. in sing. 681. Præposit. in c. in venis de sponsalib. lib. 3. col. Boëtius in additionib. ad Dnum, in rubr. de regulis jur. in 2. col. & Scholiasles quidam Panormitani in cap. commissum, de deci. littera E. asseverantes minimè deberi estimationem, nec interesse piscationis, aut venationis ab eo, qui alterum injuria, & iniquè piscari, aut venari impedierit: ejusve retia ruperit. Idem & in eo, qui piscatorem aut venatorem, qui victum inde querebat, percusserit, vel occiderit: nam licet alioqui operæ percussi, aut occisi præsentis & futuræ soleant aestimari, Lex hac. ff. si quadrup. paup. feciss. dicat. piscatoris tamen aut venatoris percussi operæ minimè aestimabunt, ut omnino incertæ: facit ad hoc text. in §. illud quæsum Instit. de rerum division. Sed Jurisc. locus in d. §. planè, ita accipiendus est, ut obrineat in litonibus, & fluminibus, ubi piscatio certa non est, sed admodum rara, & incerta, quod plerumque contingere solet; siquidem piscatores hac ratione sæpius eluduntur, quàm capiant. At ubi piscatio aut venatio uberrima & optima est, ac certissima, quæ fallere non solet, profectò tunc amissio captus piscium, propinquum est interesse, & probabile, unde aestimari debet: l. an lex in sine ff. ad leg. Aquil. cum l. sequent. sicuti eleganter explicat Carolus Molinæus in l. unica. Cod. de sententia, quæ pro eo, quod interest. n. 84. quo fit, ut impeditus piscari aut venari ab eo, qui jure impedire non potuit, agere valeat non tantum ad retia rupta, eorumque estimationem, sed & ad estimationem piscaturæ, quæ juxta tempus & locum certa imminerebat.

Quin & præter hanc estimationem potest & altera in his piscationibus & venationibus constitui estimatione, si piscator, aut venator certum quotidie lucrum habeat ex pacto, quod cum altero pepigerit, ut ei det centum pro cujuslibet diei piscatura. Etenim ex hac pacto piscator habere debet pro cujuslibet diei piscatura centum, & ea certissima, siue piscatio uberrima sit, siue sterilis: textus singul. in leg. si jactum retis, ff. de act. empt. quo in loco Jurisconsultus illum approbat contractum, quo jactus retis emittitur, quicumque is futurus sit. Idcirco inibi est etiam responsum, quod si piscator præmissa conventionem inita nolit rete mittere, emptor poterit adversus eum agere ad estimationem: atque estimabitur incertus illius jactus, id est, alea illa, quæ in venditionem deducta fuit, quod & Bart. tradit in l. cotem §. qui maximos 2. col. ff. de public. facit text. in l. nec empt. ff. de contraben. empt. Nec ex Jurisconsulto intelligas, incertam esse hujus rei estimationem, sed esse estimandam aleam illam, & jactum retis, qui ob varium successum & dubium, incertum quid dicitur à Jurisc. Hinc & illud constat in prædictæ legis exemplo, emptorem posse agere contra venditorem ad jactum retis, vel ad ejus estimationem, ut modò diximus, etiam si major sit estimatio, quàm pretium conventum: nam id plerumque evenire poterit, atque eadem ratione deducitur, posse venditorem impeditum jactum retis mittere, agere adversus impediendum, non tantum ad pretium conventum, sed etiam ad illam estimationem jactus retis, quam emptori solvere coactus venditor fuerit. Commemorat ad hæc Plutarchus in Solonis vita, Milesios hospites jactum retis à Cois piscato-

ribus emisse, eoque tractum fuisse autem illum, ac celebratissimum Tripodem, de quo maxima fuit inter piscatores & hospites controversia. Cui similis inter adolescentes urbanos, & Hostientes piscatores traditur à Suetonio Tranquillo, in lib. de claris Rhetoribus, qui actum retis Bolum appellat: quia in significatione dictio eadem extat Latinè apud Plantum in Rudente, & Græcè apud Plutarchum, & Aristotelem, atque Herodotum lib. 1. ubi meminit oraculi cujusdam Amphyliti Acarnanis, quo in loco fœdè labitur interpret Valla. Ex quibus tandem apparet, defendi posse opinionem Joannis à Medina, cujus paulò antè mentionem fecimus. Inde etiam probatur, piscatoris & venatoris percussi aut occisi operas estimandas fore, & posse justissimè estimari, quidquid præcitati Doctores voluerint. Sic etiam patet error illius, qui Panormitano scholia adjecit, in dict. c. commissum, dum scripsit, impediendum aliquem piscari, vel retia piscatoris rumpentem, non teneri Ecclesiæ ad estimationem ejus, quod ex piscatura decimæ ratione poterat competere. Etenim falsa est hæc opinio, quia & ipsi piscatori aut venatori restituenda est estimatio piscaturæ, a bitrio boni viri, & hujus estimationis pars decima Ecclesiæ debetur, ubi ex piscationibus & venationibus decima solvitur.

Postremò est hæc in re animadvertendum ad text. in d. §. illud quæsum. Instit. de rer. divis. quo responsum est, feram ab aliquo vulneratam, etiam lethali, secundum Theophilum, vulnere, non aliter effici vulnerantis, quàm si ab eo capta fuerit: & idcirco si ea vulnerata fugiens per alium capta sit, ipsius capientis fieri: probatur hoc & in l. naturalem §. illud. ff. de acquir. rer. domin. notat Bart. in l. quo minus qu. 5. ff. de fluminibus, & idem erit in fera per retia & instrumenta venatoris illaqueata: nam si per alium, quàm apponentem retia, fuerit capta ex ipsis laqueis, ejus efficitur, non illius qui rete posuit: Regia l. 20. tit. 28. par. 3. quæ quidem constitutio addit, in aliquot hujus regni locis contrarium servari, ut sit ipsius feram percipientis, aut illaqueantis venationis instrumento: quod fortè lex expressim aperit & refert l. 3. tit. 4. l. 17. hanc item opinionem, ut fera sit percipientis, servari consuetudine testatur gl. in dict. gl. naturalem §. illud. Quæ in re oportet expendere Proculi Jurisconsulti responsum, in l. in laqueum ff. de acquir. rer. dom. Nam cum in specie minimè tractetur de pœna constituenda, etiam in foro conscientiæ, & animæ judicio erit servandum id, quod per leges humanas, vel consuetudines legitime præscriptas fuerit statutum.

Secunda proponitur in hoc venationis tractatu conclusio: Venatio & piscatio ferarum & piscium, qui privatim alicujus proprii sunt, adeo natura rei prohibentur, ut non secus ad restitutionem venatores Piscatoresque teneantur, quàm si domesticum & mite alicujus animal capiant. Probatur hæc conclusio ratione justitiæ commutativæ, à qua deducitur obligatio restituendi ex causa acceptionis iniquæ, quæ processit in damnum & injuriam proximi, cujus propria res capitur, & auferitur. Unde in hoc casu potest dominus adversus venatorem agere actione furti, §. gallinarum. Instit. de rerum divis. l. Pomponius scribit, §. idem Pomponius ff. famil. exerciscund. leg. usufruct. ff. de usufr. quæ quidem Jurisconsultorum responsa hanc conclusionem & illationem præmittunt: sed & ipse aliquot ex hæc assertiones deducam, quo facilius percipiatur ejus intellectus.

Primum hinc inferitur, venatorem teneri ad restitutionem animalium, quæ quis privatim inclusa vivariis, leporariis, piscinis, aut stagnis habeat, etiam si ab his locis animalia hæc exire soleant, modò habeant consuetudinem eundi, & redeundi, cum isthæc animalia non habeant libertatem omnino exeundi loca septa, falsè possit dominus exitum impedire

facillimè ocellus vivariis. Idem erit in apibus privato alveo inclusis, & de cervis privatae sylvæ muro circumdatae. Constatque hoc corollarium in l. 3. §. item feras ff. de acquir. possess. & in d. §. feras, cum sequentibus. & in l. 21. tit. 28. pa. 3. Procedit tamen, quando hæc vivaria, leporaria, piscinæ, & stagna facta fuerint privata hominum opera: quod si ab ipsis animalibus naturaliter facta fuerint, absque industria privatorum, secus erit, ex §. apium. Instit. de ver. divis.

Secundò hinc colligitur, horum animalium restitutionem faciendam esse eorum privato domino, etiam si capta fuerint extra locum illum, quo includuntur, modò non amiserint exeundi & redeundi consuetudinem. Adhuc enim propria sunt illius, qui ea inclusit: quod expressim in conscientia judicio adnotavit Joan. à Medina dict. quæst. 12. & probatur in locis modò citatis, quamvis venator nulla arte nec industria usus fuerit ad deducenda illa animalia extra septa & loca, quibus includuntur, in locum sanè publicum. At in casu primæ conclusionis, venator etiam arte & industria educens feras & animalia, extra locum prohibitum, non tenetur ad restitutionem animalium: licet possit quandoque dici, eum obligari ad damni ex hac venatione illati compensationem, juxta ea, quæ tradidimus in septimo prioris conclusionis corollario. Ad nihilum autem tenetur venator, qui feras & animalia extra locum veritum absque ulla ejus fraude digressa caperet, & occideret, quod superius satis probatum est.

Tertiò, ex hoc manifesti juris est, quod si quis arte, & fraude columbas deducat ab alterius columbario, adque proprium attrahat, tenebitur is ad columbarium restitutionem, etiam in animæ judicio; eritque in foro judiciali puniendus, secundum ea, quæ hæc de re notavit Capola de servitut. rust. præd. c. de columbario. & cap. de venatione.

Quartò, planè constat ex secunda conclusione ratio, quare prohibeantur venatores, & alii quicumque balistis, similibusve instrumentis uti ad occidendas columbas, quæ in privatis columbariis nutriuntur: quod Capola tradit in d. cap. de columbariis. Guido Papæ qu. 268. Regia lex 22. facit ad idem tit. 18. par. 3. permissum tamen est quibuscumque, ut certo quodam spatio loci à columbariis remoti columbas occidere possint, idque spatium juxta decretum supremi Senatus unius leucæ limitibus definitum est.

His verò, quæ diximus, partim refragatur textus singularis in l. 3. §. item feras ff. de acquir. possess. quo in loco Jurisconsultus respondit, animalia inclusa in vivariis, & columbariis privatis, pisces item in piscinam congregatos à domino fundi possideri: non sic pisces inclusos in stagnis, nec feras in saltibus circumseptis degentes, & evagantes: nam hæc à domino fundi minimè possidentur: Ecce igitur qualiter non omnino par jus sit in saltibus circumseptis, & stagnis, quod in vivariis, piscinis, & columbariis: atque idèò cum inter hæc ratio differentia à Jurisconsulto constituitur, patet in his non esse hanc secundam conclusionem omnino constituendam. Huic autem objectioni primùm responderetur, quoad dominium non esse discrimen ullum inter stagna, & saltus, piscinas, & vivaria: modò saltus & stagna, utcumque longissimi spatii sint, manu hominum, & privata industria fuerint circumseptis, & fabricata: hancque sententiam olim Salmanticæ publicè veram esse probare conatus fui: tamen quoad possessionem piscium, & ferarum particularium, distinctio Jurisconsulti mihi maximè placeat: hancque arbitror esse illius responsi veram interpretationem, quam deduxi ab Accursio tibi, quem sequuntur Angel. Imol. Alex. & Doctor. commun. & præ cæteris Vincent. Hercul. in §. Nerva filius nu. 2 ejusdem l. 3. sed licet quoad possessionem manifestis sit, ac certissima Jurisc. & interpre-

tum differentia, eaque ex littera illius responsi expressim constet; tamen adhuc, & quoad dominium eandem esse differentiam admittendam à priori discedens sententia nunc opinor, propter rationem, qua Jurisconsultus, ejusque interpretes utuntur: ea est enim, quod pisces stagnorum & feræ in saltibus circumseptis enutritæ, libertati naturali relictae sint. Quæ quidem ratio probat hos pisces, hæcque feras nondum in ullius dominium transisse, donec per occupationem capiantur: oportet tamen cum discrimen constitutum sit à Jurisconsulto inter vivaria, & saltus, etiam circumseptos, piscinam & stagna, diligenter perpendere harum dictionum proprietatem secundum quam Jurisconsulti responsum accipiendum est. Vivaria quidem dicuntur loci, quibus vel aves, vel pisces, vel feræ continentur ad victum humanum, hominum quidem industria animalibus in ea loca immixtis, ut nutriantur, aliaque progredient ad mensarum delicias, ex l. usufruct. venari. §. vivariis, ff. de usufr. Plin. lib. 9. c. 54. & lib. 8. c. 52. dicuntur etiã Vivaria apud Collumellam lib. 8. c. 1. loci, ubi nemoribus clausis pecudes sylvestres custodiuntur. Stagna dicuntur, quod temporalem continent aquam inibi stagnantem, quæ plerumque hyeme cogitur, nec fluit, nec refluit, in l. 1. ff. ut in flum. public. navig. lic. Piscina verò est, in quam pisces humana industria mittuntur, ut ibidem nutriantur. Igitur quoad dominium & possessionem pisces piscinarum, & feræ vivariis pertinent ad dominum fundi, cui piscina, & vivaria accedunt: at pisces stagnorum, & feræ in nemoribus circumseptis evagantes non sunt ipsius domini, nec quoad possessionem, nec quoad dominium, quoties saltus, vel stagna natura loci, arborum densitate, aut rupibus circumseptis sunt. Quod si fuerint circumseptis nemora ipsa, & stagna, opera & industria hominum, tunc idem erit ac si pisces & feræ nihilominus relictae sint naturali libertati. Sed si hominum opera ita sint animalia circumseptis, ut naturalis libertas earum ex hoc impedita sit, profectò non video qua ratione hæc ad agri dominium non pertineant. Nisi velis ad litteram observare Jurisc. responsum in d. §. item feras, cujus hæc sunt pulchra verba: Item feras bestias, quas vivariis inclusimus, & pisces, quos in piscinam conjecerimus, à nobis possideri. Sed eos pisces, qui in stagno sunt, aut feras, quæ in sylvis circumseptis evagantur, à nobis possideri, quoniam relictae sint in libertate naturali, alioqui etiam si quis sylvam emerit, videri eum omnes feras possidere, quod falsum est. Hæc Jurisconsultus. Qui conjectionem piscium in piscinam, & conclusionem ferarum in vivaria, hominum industria, & opera facta, ne feræ vagari possint, exigit, ut earum possessio fundi domino competat, & acquisita sit.

§. NONUS.

De potestate temporali & spiritali.

S U M M A R I A.

- 1 Princeps superiorem minimè recognoscens jus habet ind. cendi bellum.
- 2 Justum bellum non tantum dicitur ex auctoritate ind. centis, sed ex causa.
- 3 Justum bellum est, quod fit ad defensorem, vel vindictam, vel punitionem.
- 4 Rebellio est justa causa gerendi belli: & inibi traduntur alia justa belli causa: & ibid. de represaliis.
- 5 Imperator an sit totius mundi dominus, etiam quoad protectionem: item an bellum & quibus indicere possit? & inibi quaedam de Ecclesiastica Hierarchia: quo in loco quæstiones latissime disputantur, & n. 6.

- 6 *Potestas spiritalis, in quo à temporali differat: & ibid. de primatu Romano.*
 7 *Summus Pontifex an habeat temporalem iurisdictionem, in actu, vel in habitu.*
 8 *Intellectus Bart. in l. 1. §. per hanc. ff. de rei vend. & dominiorum distinctio.*
 9 *Reges Hispaniarum immunes sunt, & liberi à Caesarum imperio.*

Decimo quinto potissimum à principali regula procedit disputatio de restitutione rerum, quæ à militibus bello capiuntur, quæ necessariò illam præmittit, quòd sit bellum iustum: & quæ ad belli iustitiam requirantur. Nec tamen hìc de bello ita longè tractabimus, ut videamur ex professo rem istam tractandam, & examinandam assumpsisse: sed obiter quæ iustitiam belli attinent compendio quodam expediemus. Igitur præcipuè ad belli iustitiam primò necessaria est auctoritas Principis, qui bellum indicere possit. Privatus etenim, qui superiorem habet, apud quem possit injuriarum agere, resque proprias ab alio captas exigere, bellum gerere nequit, præsertim quòd Principi, cuius imperio subditus est injuriam facit, si eo invito, vel absque ejus auctoritate bellum alteri indixerit. Habet autem jus indicendi bellum Princeps, † qui superiorem neminem habet in ejus principatu, secundum D. Aug. l. 22. *contra Faustum, c. 74. c. quid culpatur. 34. q. 1. Iuliodorus lib. 18. Etymologiarum, & c. 1. 2. 3. q. 2. l. hostes ff. de capt. & post-litinis. revers. l. hostes. ff. de verborum signif. idem adnotant D. Thomas & Caiet. 2. 2. q. 40. art. 1. Innoc. in c. olim. in primo. de restit. spoliato, idem & post alios Panormit. in c. sicut de jurejur. n. 7. gl. & ibi Doct. in summa. 13. q. 2. Bart. in d. l. hostes n. 14. ff. de cap. & est communis opinio apud eos, qui hanc materiam tractaverunt: ac deducitur ex traditis per Adrian. in 4. sentent. tr. de restit. cap. aggredior casus speciales. & Flor. 4. part. tit. cap. 1. §. 9. Sylvest. in verb. bellum 1. qu. 1. Caiet. in 2. Tomo opuscul. q. ult. Major. in 4. sentent. distinct. 15. q. 20. Alphons. à Castro. l. 2. de justa heret. punit. cap. 14. Card. à Turre-Cremata in d. c. quid culpatur. Jo. Andr. DD. in c. 1. de homicid. lib. 6. Joan. Lignianus in tr. de bello. c. 13. gl. Barr. 2. col. & post eum Juniores in l. ex hoc jure ff. de justit. & jure. Olirad. cons. 70. Joan. Eckius homilia ult. Dominice tertia post Epiphaniam, ex quibus frequentiori eorum sententia ad iustitiam belli † non tantum est necessaria auctoritas ejus, qui potest bellum indicere, sed & justa indicendi belli causa, & præterea recta bellantium, & indicentium bellum intentio, ut sanè fiat, & bellum geratur animo propullandi injuriam à Republica, eidenque irrogatam vindicandi. Sed quia hæc ultima causa non pertinet ad restitutionem captorum in bello, cum, etsi desit recta bellantium intentio, nihilominus capta in bello alioqui iusto, & indicato ab eo, qui indicere potuit, non ex hoc sunt restituenda: quod in specie notant Adrian. in dict. cap. aggredior. Caiet. d. qu. 40. art. 1. ad fin. Major. in d. qu. 20. vers. istis notatis. Sylvest. in verb. bellum qu. 1. & Joan. Eckius in dict. homilia ult. colum. 3. siquidem restitutionis obligatio nunquam oritur à prava capientis intentione, auctore D. Thom. 2. 2. quæst. 66. art. 8. vers. ad primum. Alias justas belli causas persequemur, præter eam quæ semper ad iustitiam belli publici necessaria est, auctoritas scilicet Principis.*

Inter alias belli causas, quæ iustissimæ censeri solent, illa est omnium probatissima, & ad quam ferè omnes, quæ tradi consueverunt, referri possunt; quòd bellum fiat ad defensionem † Reipublicæ, ne ea à tyranno per vim opprimatur; item ad defensionem proprii imperii, & provinciarum ad id pertinentium, quasi fiat ad defensionem personarum, & rerum, dict. cap. olim. in primo. de restit. spoliar. leg. ut vim.

ff. de just. & jure cap. 2. de homicid. l. furem ff. ad leg. Corn. de sicar. leg. itaque. ff. ad leg. Aquil. l. 3. tit. 8. par. 7. atque hanc esse justam belli causam fatentur D. Thom. & præcitati DD. qui & idem esse censent, quoties bellum geritur ad vindicandam injuriam iniquissimè illatam. Quorum sententia probatur auctoritate D. Augustini lib. 5. quæst. 10. super Josue, Justa, inquit, bella solent definiri, quæ ulciscuntur injurias, ad idem facit, quod scribit post Azonem glos. in leg. nullus Cod. de Jnda, asseverans, etiam privatam posse injuriam sibi factam ulcisci propria auctoritate, quoties ei permissum non est, nec suppetit facultas vocandi offensorem ad judicium; ut per judicem is cogatur injuriam compensare, & satisfacere injuriam passo; cuius glos. meminere Felin. in dict. cap. 2. de homicid. Panorm. in cap. de judic. n. 33. Alex. & Jal. in leg. miles §. qui judic. ff. de re judic. tamen in privato Azon. in summa eam opinionem intelligat veram esse, modò vindicta fiat absque occisione, & percussione offensoris, quod quidem moderamen in Principe, qui superiorem non habet, minimè procedit. His accedit gl. in cap. jus gentium 1. distinct. cujus ipse mentionem feci in l. 1. variar. resolut. cap. 1. ad fin. ex quibus constant duæ causæ justæ ad bellum indicendum. Etenim bellum iustum vel est defensivum, vel vindicativum. Defensivum verò, etiam privatis licet absque auctoritate superioris, vel Principis, cum ad defensionem ipsa juris naturalis lex auctoritatem præstet; d. l. ut vim. qua ratione hæc defensionis causa maxime justificat bellum publicum, quodque publica auctoritate fit; tamen etiam absque ea ex legis naturalis auctoritate posset bellum publicum ad defensionem geri: quod satis manifestum est.

Tertia proponitur belli causa, contumacia † seu rebellio iniquè recusantis Imperium, cum subditi adversus Principem insurgunt, nec volunt ei obedire, etsi fuerint ab illo sæpè admoniti. Hæc probatur, quia gravis injuria Deo, & Principi fit, si ejus imperio subditi resistent, ad Rom. cap. 13. Itaque, inquit Paulus, qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Sic David Rex bellum movit adversus Seba filium Bochri, propterea quòd populum sollicitavit, ut à Davide Rege ad ipsum deficeret, 2. Reg. c. 20. unde & D. Aug. dict. l. 22. contra Faustum, c. 74. ait, Adversus violentiam resistentium, sive Deo, sive aliquo legitimo imperio jubente, gerenda ipsa bella suscipiuntur à bonis, cum in eo rerum humanarum ordine inveniuntur, ubi eos vel jubere aliquid tale, vel in talibus obedire justè ipse ordo contrahit, cap. quid culpatur, 23. qu. 1. idem Aug. qu. 10. super Josue lib. 6. q. 9. inquit, Justa bella solent definiri, quæ ulciscuntur injurias. sic gens vel civitas plectenda est, quæ vel vindicare neglexerit, quod à suis improbè factum est, vel reddere, quod per injuriam ablatum est: cap. dominus 23. q. 2. Hoc ipsum constat ex Aristot. lib. 7. Polit. cap. 14. ad fin. ubi bellum iustum esse censet, ut in servitutem redigantur, quos servire oportet, & ut his, qui servitute digni sunt, legitime dominemur. Idem Aristot. dixerat 1. Polit. cap. 5. ex nostris Innoc. communiter receptus in dict. cap. olim in 1. restit. spoliar. hanc esse justam belli causam opinatur, tamen existimet potius esse executionem jurisdictionis, & punitionem rebellium in hoc casu, quam bellum, & idè captos in eo non effici servos capientium: quod maxime est observandum. Nam & idem optimè adnotavit Joan. à Terra Rubea in tr. contra rebelles 3. par. art. 10. conclus. 13. qui hanc tertiam justam belli causam etiam tradit ex leg. amissione §. qui deservunt ff. de cap. dim. leg. si quis ingen. §. in civilib. ff. de capt.

Quarta causà huc referri poterit, cum bellum iustissime indicitur ad repetendas res, quæ per violentiam ab hoste detinentur: & hæc constat ex Augustino in præcatis locis, & 2. Reg. cap. 2. ubi David mor-

tuo Saule bellum gessit contra Ithobeth filium Saulis, qui occupare nitetur Regnum Israel, quod Dominus per Samuel Proph. tam tradiderat Davidi. Suntque passim hac de re innumera exempla, cum apud fideles, tum apud Ethnicos qui bella acriter gessere ad repetendas proprias res, quas alioqui reperere absque jure belli minimè potuissent. *Arma*, inquit apud Lucanum Cæsar, *tenenti omnia dat, qui justa negat*. Unde & hæc causa ad præcedentes pertinet, cum sit vindicatio injuriæ ex eo illatæ, quod res propriæ invidio domino detineantur.

Quinta etiam ex ratione injuriæ illatæ traditur justa belli causa, cum quis alium impedit, ne per aliquam provinciam transeat, etiam propriam impediens, modò transitus ille innoxius futurus sit. Etenim licitum est tunc bellum impediens movere. Nam cum transitus innoxius, qui jure humanæ societatis debetur, negatus fuerit, justè neganti bellum inferitur.

Quam quidem causam probat historia sacra *Numerorum cap. 21*. quo in loco scriptum est, filios Israel pugnasse contra Seon & Og, Reges Amorrhæorum, propterea quod illis permittere noluerunt transitum innoxium in terram sibi à Deo promissam: qua de re D. August. *lib. 4. quæstio. cap. 44. super Numeros*, inquit: *Notandum est sanè quemadmodum justa bella gerebantur: innoxius enim transitus negabatur, qui jure humana societatis æquissimo parere debebat*, refertur à Gratiano *in c. ult. 23. qu. 2. tradit Joan. Lup. 5. par. de regno Navar. §. 3. Bart. in l. 1. Cod. de Paganis. Jal. in leg. ex hoc jure 2. col. ff. de just. & jure. Albert. in rubr. de heret. in 6. quæst. 8. n. decimo secundo*. Ad has ferè causas plures aliæ reducuntur, quas præcitati Doctor. & præsertim doctissimus Alphonsus à Castro *in dilecto libro secundo, capite decimo quarto* diligenter congestere.

Hinc denique observandum est, quid de Repræfaliis, ut vulgari dictione utar, jure respondendum sit. Nam summus Pontifex *in cap. 1. de injur. lib. 6.* eas non omnino licitas esse insinuat, dum asseverat à jure naturali, & divino aliquantulum dissidere: prius tamen illud præfari oportet, apud veteres morem ac legem fuisse vetustissimam quidem, qua sancitum erat in hunc sanè modum; *Si quis violenta morte obierit, pro hoc gentilibus, & cognatis Androlepsia sunt, quod à judicium sceleris penasque subierint, vel necis auctores dederint. Androlepsia verò ad tres usque, nec eo amplius esto*. Hujus legis meminit Demosth. in oratione adversus Aristocrat. qui sensit, Androlepsiam istam lege permissam esse contra eos apud quos cædes facta fuerat. Julius verò Pollux eam permissam fuisse scribit contra eos, qui homicidam profugum susceperint, nec eum petentibus dederint, nec ad criminis pœnam, nec ad vindictam, nec ipsi justè punierint. Unde mortis antiquissimum fuit, ut qui homicidium perpetrassent, si cum in extremam urbem profugissent, ad pœnam expostulati non dederentur his, ad quos facinus admissum, ejusque ultio pertinebat, ut permitteretur injuriam passis pignorandi potestas, quam *Androlepsiam* Græci vocant. Meminit hujus rei Budæus in annotationibus ad *leg. aut facta §. evenus ff. de pœnis*, quo in loco scribit, quas vulgo barbarè dicimus repræfalias, Latine dici posse pignorationes, quemadmodum & eas appellat summus Pontifex *in dict. cap. 1. de injuriis in 6.* vel clarigationes, ut visum est Hermolao. Ad hunc etenim modum repræfaliæ quotidie permittuntur, ut si qua ex gente latrones, aut piratæ, vel quicumque alii homicidia, rapinas, aliave scelera perpetraverint, injuriam damnumve intulerint; nec injuriam damnumve passis potuerint ejus obtinere vindictam, aut justitiam consequi apud eam Rempublicam, cui scelerum auctores subiciuntur, & quæ eos suscepit;

tunc liceat injuriam passis pignorationibus uti adversus illius Reipublicæ homines: cujus moris justitia communi omnium consensu deducitur ab auctoritate D. August. *quæst. super Josué*, quem Grat. reculit *in dict. cap. dominus, 34. qu. 2. ejusdem*, & nos paulò antè meminimus: is enim inquit, *sic gens, vel civitas plebenda est, qua vindicare neglexerit, quod à suis improbè factum est*. idem Regia. *l. 4. tit. 7. par. 5.* unde pignorationes istæ licitæ contentur juxta quorundam opinionem, quam latè examinaunt Anchar. Domin. Franc. & Jacob. de Canib. *in refectione cap. 1. de injur. in 6. Bart. in tract. de repræfaliis. Fulg. & Salyc. in auth. omnino Cod. de act. & oblig. Innoc. in cap. olim. de rest. spoliat. Jacob. de Bello vi. in auth. ut non fiant pignorationes. Sylvest. verb. repræfalia*, quorum rationibus latè perpenfis, præsertim his, quæ latius cæteris Jacobus de Canibus tradit, ego censco, non aliter repræfalias licitas fore, quam eo modo, quo bellum licitum jure naturali, & divino, atque humano censetur. Nam à justitia belli ad repræfaliarum jus argumentantur ferè omnes, & maximè dum auctoritate D. Aug. utuntur. Unde omnino requiritur auctoritas ejus Principis, qui bellum indicere potest: & præterea causa illa, quæ secundum D. Aug. justum bellum efficere solet: nempe quòd illa Respublica, adversus quam indicuntur pignorationes istæ, neglexerit vindicare, quod à suis improbè factum fuerit.

Hinc, ni fallor manifestum est, quod plerique hanc questionem disputantes, probare conantur: nempe repræfalias istas, seu clarigationes non esse licitas, quoad offensionem personarum innocentum, & qui nullam culpam damni illati contraxerunt, quasi permissum sit, alium pro culpa alterius puniri in rebus, non tamen in personis: quod alibi à nobis disputatum est. Etenim cum istæ pignorationes ad similitudinem justis belli ex D. Augustino permittantur, sicuti in bello justo non licet principali intentione, & opere, innocentes occidere, scæminas inquam, nec infantes; licet tamen per accidens, scilicet cum aliquod oppidum machinis, ignibus, & tormentis concutitur: id siquidem natura belli dicitur, cum aliter geti non possit: sic in his clarigationibus publica & justa indictis auctoritate non licet principali intentione personas innocentes offendere, eos occidendo aut percuciendo, quamvis liceat bona eorum capere: permittit tamen conditio rei, quòd ex accidenti occidantur & percuciantur innocentes; siquidem aliter pignorationes legitime indictæ non possint per milites exerceri, nec per eos, qui jus publicum pignorandi habent, quia innocentes se & sua defendunt, vel civitas, quæ causa pignorationis impetitur, aliter capi non potest: hanc sanè opinor esse hujus controversiæ brevem resolutionem: cætera possunt à præcitatis auctoribus longius peti.

Cæterum non est hic prætermittendum, an Imperator Christianorum, jure valeat bellum indicere infidelibus, ex eo quòd eidem totius orbis domino, & omnium in prophanis & temporalibus Principi parere recusant, obedientiam, quam ei præstare, & exhibere tenentur, perfidè negantes, vel ex eo, quòd infideles idola colant, aut contra legem naturæ multa scelera committant, vel religioni Christianæ adversentur: cujus questionis examini prænotanda est verà, ni fallor, etiam si maximè sit controversa conclusio.

Imperator utcumque sit legitime electus, & per summum Pontificem confirmationis corona insignitus, nec quoad dominium, nec quoad jurisdictionem, aut protectionem, totius orbis dominus est, sed ejus tantum partis, quæ Romano subdita fuit imperio: probatur hæc conclusio ipsius juris humani, ac Cæsarei responsis. primò *in leg. mercatores Cod. de commerc. & mercat. dum inquit Cæsar, tam Imperio nostro*

nostro quàm Persarum Regi subjectos, quo in loco factetur Imperator, Regem Persarum non esse subditum Rom. Imper. & habere eum sibi subjectos homines, qui Imperio Romano minimè subjecti forent: ad idem l. 2. Cod. de vet. jure enuclean. l. 1. Cod. de offic. prof. Afri. & leg. postlim. in pr. ff. de captivis, ibi, inter nos, & omnes liberos populos, Regesque moribus & leg. const. ubi mentio fit populorum, qui liberi essent ab Imperio Romano. Liberi autem hi dicuntur, qui nullius alterius potestati subjecti sunt: atque ita in ea specie populus liber is dicitur, qui subditus non est Rom. ditioni. leg. non dubitò. ff. de capt. & postlim. rever. ut hinc manifestè pateat error eorum, qui dicta Jurisconsultorum responsa ad factum non ad jus retulere, quasi voluerint Jurisconsulti libertatem illam Persarum à Romano Imperio injustissimam fuisse, & de facto potius quàm de jure obtinuisse. Nam legislatores nunquam de facto, sed de jure respondere consueverunt: l. mora. in pr. de usur. gl. in c. consultationi. de tempor. ord. non licet profectò ita temerariè legum verba interpretari, ut ea ad vim & injuriam potius quàm ad jus referantur: unde responsonem istam & DD. interpretationem, opinor satis futilem & levem esse.

Secundò probatur eadem conclusio in l. 1. C. de sum. Trinitat. leg. omnibus, ff. ad Trebell. leg. ult. Cod. de edif. priva. quibus in locis quoties mentio fit Imperatoris & Romanæ jurisdictionis, relatio dirigitur & tendit in eos, qui sub Romano Imperio sunt; quasi expressum inibi concessum sit, esse in orbe innumeras nationes, quæ liberæ sint à Romanorum & Cæsarum Imperio, & jurisdictione, protectione.

Tertiò, ut alia omittam, paucis enim hujus conclusionis veritas constat, licet longè, latè que fuerit à quibusdam disputata, multis ad hanc controversiam adductis, quæ vel parum urgeant, vel falsa sint, perstringam fortius hujus assertionis probationem. Etenim si Imperator quoad jurisdictionem dominus est totius, & universi orbis, id non alia ratione contingit, quàm quòd hæc potestas à natura ipsa, vel lege divina, aut humana, vel Christi vicario maximoque Pontifice tradita fuerit: nullum autem jus ex his, Cæsari, aut Imperatori universi orbis jurisdictionem tribuit: Igitur Imperator non est totius orbis dominus. Consequens satis evidentè constat. Major verò patet: quia Principibus non potest alio jure competere in inferiores imperium, quàm aliquo ex superiùs nominatis. Nec enim hic de populorum consensu tractamus, cum de eo minimè appareat, nec natura ipsa possit ab universi orbis populis præstari & præterea, quia res est satis nota absque ulla probatione, quòd populus liber possit Principem sibi eligere, & constituere, cui seipsum submittat. Minor verò probationis & collectionis pars sequentibus instruitur. Natura siquidem ipsa institutum non est, quòd universus orbis uni Principi subditus sit, quòd à rei difficultate deducitur: auctor enim est Arist. lib. 7. Politic. c. 4. difficile esse, & fieri non posse, ut præclaris legibus regatur nimium celebris civitas, Numerus, inquit, immensus, nec de descriptione ulla nec ordine contineri potest. Quòd si civitatem civium multitudine frequentem existimat Aristot. difficillimè administrari posse naturali ratione, multò profectò difficiliùs universus orbis ab uno rectore, & principe regi poterit.

Præterea si à natura institutum foret, universi orbis unum esse Principem, aliquando ab initio mundi ab uno Principe fuisset universus orbis reclusus, & administratus: quòd nunquam contigit: id etenim quòd à natura institutum est, in re præsertim aded frequenti, etiam si quandoque ex hominum malitia, & hominum vitio infringatur, & violetur, alicubi tamen &

Didaci Covar. Tom. I.

quandoque sicut lumine naturali cognitum est, ita eadem lege servatum extat.

Ad idem facit insignis D. Hieron. locis, qui solet ad probationem contrariæ opinionis induci, ex epistola ad Rusticum monachum de vivendi forma: cap. in apibus 7. quæst. 1. & est locus is primo epistolarum Tomo in hæc verba: In apibus Princeps unus est, & grues unam sequuntur ordine litterato: Imperator unus, judex unus Provincia. Sic etenim legitur apud Gratianum. At apud ipsum Hieronymum ita scriptum est: In apibus Principes sunt. Grues unam sequuntur ordine litterato & cap. Nam etsi naturæ consonum sit, quòd cujuslibet familiæ, & cujuslibet Reipublicæ unum caput constituatur, sicque unus rector: non tamen ita convenit rationi naturali, quòd omnium familiarum, omnium civitatum, & rerum publicarum unus sit Princeps. Nec enim omnium apum unus, & idem est Rex, nec omnes mundi grues unam sequuntur. Unde palàm est D. Hieronymi locum huic opinioni, quam probamus, omnino suffragari & temerè pro contraria parte adduci. His accedit, quòd si naturali jure totius universi orbis unus esset Princeps, huic tenerentur omnes lege naturæ subesse, & obedire: nec posset quisquam ab ejus imperio liber esse ulla temporis etiam longissimi præscriptione, nec ulla ex alia causa, quæ ab ipso jure naturali non procederet, & quæ ipsi juri naturali derogaret, cum jura naturalia immutabilia sint. Et tamen sunt in orbe Principes, qui Imperatori & Cæsari utcumque maximo non submittantur, imò justissimè ab eo immunes, & liberi sint: quòd statim probabitur: ergo jure naturali, & ab ipsa natura non est Imperatori concessa totius orbis jurisdictione: nec conveniens foret, ut eam unus Princeps haberet ob difficillimam Reipublicæ administrationem.

Ex divino jure plura testimonia ab his, qui tenuerunt contrariam sententiam, citantur, quibus minimè probatur ea opinio. Et primò dum Luca 22. scriptum est, Ecce duo gladii; hic etenim non significatur, quòd unus Princeps, & sic Imperator, sit à Deo universo orbi in temporalibus constitutus; sed quòd sint duæ potestates in orbe: una spiritualis, altera temporalis, sicuti & Genesis 1. Fecit Deus duo luminaria magna, luminare maius, & luminare minus. Quem locum Romanus Pontifex in cap. solita. de major. & obed. rem istam pertractans ita interpretatur, ut eam Dei institutionem referat ad duas dignitates, Pontificalem quidem, & Regalem, id est, spiritualem potestatem & temporalem, quòd satis ibidem exponitur. Nec temporalem potestatem expressit Pontifex sub nomine Imperatoris, sed Regis: non quòd sit æqualis potestas Regia potestati Imperatoris; nam Imperator dignitate Regem præcellit; sed quia & Rex potest habere eandem temporalem potestatem, sicut Imperator. Idem probat Romanus Pontifex eleganter, dum in eodem capite scribit, Imperatorem potestatem temporalem, & præcellentem habere, ac in ea præcellere illos dumtaxat, qui ab eo suscipiunt temporalia. Igitur est Pontificis summi auctoritas, quæ probat, Imperatorem non esse totius, & universi orbis monarcham.

Secundò adducitur ex lege divina locus cap. 2. Luc. Exiit, inquit, edict. à Cæs. Aug. ut describeretur universus orbis. à quo conantur colligere partis contrariæ defensores, Cæsarem Augustum lege divina habuisse principatum in universum orbem; sed quantum valeat isthæ collectio, ipsi viderint. Ego verò non arbitror inibi probati eorum sententiam; quia Evangelista historiam refert verissimam quidem, & quòd eo anno contigit, enarravit: non tamen refert Dominum redemptorem humani generis Jesum Cædictum illud auctoritate divina stabilisse. Præsertim quòd etsi edictum illud divina auctoritate probaretur, non exiit in universum orbem, quem

Hh h

admo-

admodum falso argumentantur quidam, sed in uniuersum orbem Romanum, & in eam orbis partem, quæ Rom. Imp. suberat: siquidem certissimum est, edictum illud in Persas, Parthos, & Indos minimè exisse, cum hi tunc ditionis Romanæ non forent. Eadem ratione interpretatio constat ad *l. de precatio. ff. ad l. Rhodi. de iact. l. bene à Zenone. C. de quadr. præs.* & ad alias mille Jurisconsultorum & legumlatorum auctoritates, si quæ sunt, quibus palàm scriptum sit, Imper. dominum mundi esse. Nam id intelligendum est, quoad eam mundi partem, quæ Romano Imperio suberat. Neque enim D. Antonius cujus epistola à Jurisc. refertur in *d. l. de precatio.* cum asseruit & professus est se esse mundi dominum, de uniuerso orbe intellexit, quatenus in Indos, Parthos, & Persas, Tartaros, aliasque tunc incognitas ad occidentem, & meridiem gentes, & Provincias continebat: mera quidem infantia est, hunc sensum Imperatoris responso aptare; qui ab eo omnino alienus est: sed de ea parte mundi intellexit, quæ ejus Imperio subdita erat. Sic & orbis Romanus apud Marcel. *l. 1. 6.* & Spartianum, ac Lamprid. dicitur ea mundi pars, quæ ad Romanam ditionem pertinet: atque ita probari, & legendum fore apud I. C. in *l. in orbe Romano ff. de statu. homi.* contendit Andr. Alcia. *lib. 2. diffunct. cap. 21.* Nam & Aegesip. *lib. 2. de excidio Hierosol. cap. 12.* de Christiana lege inquit: Nec ulla natio Romani orbis remanserit, quæ cultus ejus expers relinqueretur: idem *cap. 9.* dixerat, cum orbem jam Romanum Iesu discipuli repleverint, qui & ibidem scribit orbem terrarum, orbem Romanorum appellari, quia ferè omnes gentes Romanis suberant. His accedit, quod D. August. scribit *lib. 2. de consensu Evangelist. cap. 25.* asseuerans civitatem Romanam dici uniuersum regnum in tot civitatibus constitutum: tradit & alia Briss. *lib. de verbor. signific. dictione Roma.* Sic & illa Dan. *cap. 2.* ad Nabuch. *Tu Rex regum es, & Deus cali regnum, & fortitudinem, & imperium, & gloriam dedit tibi: & omnia in quibus habitant filii hominum, & bestia agris volucres quoque cali dedit in manu tua, & sub ditione tua uniuersa constituit;* non sunt referenda ad uniuersum orbis principatum, nec imperium, sed ad Reges, Principes, & Provincias, quæ Chaldaeorum imperio parebant. Nam reliquæ mundi gentes, & Provincie minimè suberant imperio Nabuchodon. secundum Nicol. Lyra, & doctissimorum, ac Catholicorum virorum interpretationem. Quibus mirè suffragatur Hieron. in Isaiam *c. 13.* *Medorum inquit, atque Persarum describitur impetus, quod multis secum auxiliis congregatis, Domino eorum exercitum precedente ad vastitatem veniant Babylonis, & Chaldaeorum, ut disperdant omnem terram: non quod totum orbem vastaverint; sed omnem terram Babylonis, & Chaldaeorum. Idioma est enim sacra Scriptura, ut omnem terram illius significet Provincia, de qua sermo est: quod quidam non intelligentes ad omnium terrarum subversionem trahunt.* Hæc Hieronymus.

Tertio à jure divino proferuntur ad constituentem uniuersum orbis jurisdictionem in ipso Imperatore testimonia plura, quibus videtur Iesum Christum Romanorum, & Cæsarium imperium veluti justissimum probasse, qualia sunt, *Quæ sunt Cæsaris, reddite Cæsari, Luc. 20. Matth. 22. Marc. 12.* & illud: *Non haberes potestatem adversum me ullam, nisi tibi datum esset desuper. Joan. c. 19.* Verùm hæc duo loca, præter quam quod penitentiorem sensum habent, ad quæstionem istam uniuersum orbis, ejusque jurisdictionis Cæsari convenientis parum urgent. Nam dum Iesus humani generis redemptor censum iussit reddi Cæsari, sub persona, & nomine Cæsaris quemlibet iustum Principem, & Reipublicæ rectorem intellexit, cui tributum & cen-

sum dari censuit, ac præcepit, ut rem Principi debitam in mercedem, & stipendium laboris per Principem impensum circa communitatis, & Reipublicæ administrationem: quemadmodum explicat D. Paulus ad Roma. *cap. 13.* non tamen ex hoc Christus approbavit, justumve esse definiuit imperium Cæsaris, qui forsitan tyrannide potius quàm jure Rempublicam occupaverat, sed tandem utcumque sit, etiam si constituamus Romanorum imperium justissimum fuisse, ac Deum ob eorum egregias virtutes permisisse in mercedem temporalem imperium illud augeri, quod probare nituntur D. Aug. *de civit. lib. 5. cap. 12. & 15.* D. Thom. *l. 3. de Regim. Princ. latissimè Ant. de Rosell. in tract. de Concil. fol. 69.* non inde apparet iusta fuisse Cæsarium imperia, quorum plures ita per injuriam, & tyrannidem Rempublicam sunt adepti, ut nihil unquam injuriosius & iniquius excogitari poterit. Quod si & illud fateri quisquam velit, non tantum Romanæ Reipublicæ imperium justissimum fuisse, sed & Cæsarium Principatum, non tyrannide, sed jure obtinuisse; profectò apparet, nec populum Romanum, nec Cæsarem uniuersum orbis imperium, & jurisdictionem habuisse: nec enim populus Romanus habuit imperium in Indos, nec in eas nationes, quæ nunc ad occidentem & meridiem à nostris sunt maximis laboribus, Deo duce, in Christianæ religionis cognitionem deductæ. Quod fit, ut etiam si concedamus Iesum Christum, Romanorum, & Cæsaris imperium probasse, ac justissimum esse definisse; ea quidem probatio ad ea pertinet, quæ tunc Romanorum Principes obtinebant, non quidem ad alia, quæ nec iustis titulis, nec ulla occupatione acquisierant, alienaque à Romano Principe omnino erant.

Alter autem locus *Joan. 19.* quamvis in hunc sensum accipiendus sit, illum quidem dicat, Principum potestatem à Deo derivari, & ab ipsa divina majestate Principibus concedi. *Proverbiorum cap. 8. Per me Reges regnant, & ad Rom. c. 13. Non est potestas nisi à Deo,* non tamen inde constat, à Deo unius Principis Imperio totum orbem subditum fuisse. Ecce igitur quàm parum conducant divinatum Scripturarum testimonia ad comprobationem ejus opinionis, quæ asseuerat, Imperatorem totius & uniuersum orbis dominum esse, inque uniuersum orbem Imperium & jurisdictionem habere.

Quarto ratione quadam à jure divino in favorem contrariæ conclusionis quidam argumentantur in hunc sanè modum: Jure divino utraque potestas spiritalis & temporalis instituta est: potestas verò spiritalis quoad totum, & uniuersum orbem lege divina ab ipso Salvatore uni tantum commissa est: ergo & temporalis eodem jure uni Principi est delegata. Hæc verò argumentatio maximè peccat, cum dispar sit utriusque potestatis jus, quantum ad hoc: siquidem tota, & suprema potestas Ecclesiastica atque spiritalis non est immediatè in tota Republica Christiana, sed data est à Deo immediatè cuidam certæ personæ, nempe Petro, & ejus successoribus, qui primatum obtinent in Ecclesiastica Republica, & quibus immediatè à Christo potestas jurisdictionis data est supra totam ipsam Rempublicam Christianam, quod latissimè probarunt Card. à Turre-Cremat. *l. 2. de ecclesia. cap. 38. 39. 40. & 54. cum sequent.* Caiet. in opusculo de primat. Rom. eccles. aliique viri Catholici, & doctissimi, qui hac ætate de primatu Petri scripserunt: præsertim Joann. Eckius *lib. de primat. Petri. & Albertus Pighius l. 3. & 4. de eccles. Hierarch. patet hoc ipsum Joan. ult. Pæce oves meas.* Nam quod refertur à Gratiano in *c. in novo 21. dist. ex Anacleto epistol. 2. ad Episcopos Italia.* Apostolos sc. parem cum Petro à Christo honorem, & potestatem in uniuersum orbem accepisse, eosque Pe-

trum sibi Principem eligisse, minimè his refragatur: etenim juxta Catholicorum virorum auctoritates, & communem omnium traditionem, Apostoli parem ab ipso Domino Jesu cum Petro potestatem ordinis, & jurisdictionis acceperunt, ita quidem, ut quilibet Apostolorum æqualem cum Petro haberit potestatem ab ipso Deo in totum orbem, & ad omnes actus quos Petrus agere poterat. *Joan. 20. Accipite Spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata, remittentur eis: quorum retinueritis retenta erunt: & cap. 18. apud Matth. Quaecunque ligaveritis super terram, ligata erunt & in cælis.* Unde Apostoli à Christo Jesu potestatem dimittendi peccata & jurisdictionem ad discernendas judiciarias causas acceperunt. Sed tamen eam potestatem habuerunt à Petro, ut eorum capiti subordinatam, & subiectam. Petrus autem ab ipso Deo habuit supremam illam potestatem, & præcellentem supra omnes alios Apostolos, tanquam eorum Princeps ab eis institutionem, & Jesu Christi electionem secutis immediatam, denique & Petri primatum ex divina institutione proficentibus ad ejus usum sedulè admittis: quæ quidem præcellens potestas super omnes alios Apostolos nulli alteri Apostolorum data fuit: & idè eorum potestas in hunc sensum à Petro derivatur, licet à Christo fuerit eis data. Sic denique est intelligenda Anaclæti responsio, quemadmodum præcitati Doct. frequentiori suffragio adnotarunt, & Jo. Major. in 4. sent. distinct. 24. quest. 3. Jo. Lup. de reg. Navar. 2. par. §. 3. Selua de benefic. 1. par. quest. 4. ex quibus apparet potestatem à Christo Jesu quoad spiritualia datam fuisse Petro, ut Principi, & cæteris Apostolis, immediatè quidem, sed tamen subordinatam dispositioni Petri Apostolorum Principis: atque ita aliorum Apostolorum potestatem hac ex parte dici derivatam fuisse à Petro, eoque mediatore datam à Christo Jesu: sic inquit Anaclætus cap. sacrosancta 22. distinct. Inter beatos Apostolos quædam fuit discretio potestatis: & licet omnes essent Apostoli, Petro tamen à Domino concessam est, & ipsi inter se voluerunt id ipsum, ut reliquis omnibus præficeret Apostolis. Sacrosancta enim Romani, & Apostolica Ecclesia, non ab Apostolis, sed ab ipso Domino & Salvatore nostro primatum obtinuit, sicut beato Petro dictum est: *Tu es Petrus, & super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam.* Hæc ex Anaclæto: idem & Nicolaus Papa in epistola ad Michælem Imperatorem, asseverat cap. 1. 2. distinct. ad idem tex. in cap. loquitur 24. quest. 1. & cap. ita dominus 19. distinct. Nec verè dici potest, hanc potestatem spirituales penes totam Christianam Rempublicam esse immediatè. Quod manifestum est ea ratione, quia cum hæc potestas supernaturalis sit, tendatque in finem supernaturalem, non potest ab humana Republica, nec ab humanis viribus derivari, sed oportet fateri, eam à Deo datam lege divina Petro & Apostolis; sicuti ex Evangelistarum testimoniis constat.

Qua in re, ut quod obiter attigimus, summam explicemus, est omnino ac diligenter observandum, sic datam fuisse immediatè à Christo Jesu summam potestatem Petro, ut & ab ipso redemptore nostro Petri successoribus immediatè eadem potestas, & idem primatus datus esse ex Catholica doctrina constet. Ipsi verò Apostolis sic data fuit à Christo Jesu potestas ordinis ac jurisdictionis ipsi Petro Principi summo subdita, ut in Episcopos Apostolorum successores jurisdictionis potestas minimè transmissa ex immediata Christi concessione censeatur, sed ea à summo Pontifice Christi vicario derivata ex ejus concessione ipsis Episcopis competat, ac tandem eidem Romano Pontifici subdita sit. Quod ex D. Leone in epist. 87. ad Viennenses & cap. ita doc. Didaci Covar. Tom. I.

minus 19. distinct. probatur. Et idem asseverant S. Thomas 2. 2. quest. 39. art. 3. & in 4. dist. 17. qu. 3. ad 3. col. ult. versic. ad 3. in 5. quaestiuicula [& dist. 20. q. 4. art. 3. ad 2.] & dist. 19. qu. 1. art. 1. & art. 3. & in 2. sentent. distinct. ult. quest. ult. & l. 4. contra gentes cap. 76. Caiet. de potesta. Papa cap. 19. Dominic. Soto in 4. distinct. 20. qu. 1. art. 2. diligenter Francisc. Vargas in rr. de jurisdic. propos. 4. & ejus confirmationibus, à quo S. Bonavent. Albertus Magnus, Richard. & Card. à Turrecremat. ejusdem opinionis citantur auctores, à quibus illa jurisdictionis potestas quæ à Christo Jesu Apostolis immediatè data fuit, personalis esse censeatur. Quod ita erit admittendum, ut planè fateamur Apostolos ipsos à Christo Jesu creatos fuisse Episcopos immediatè cum jurisdictionis & ordinis potestate. Quamvis Card. à Turrecre. l. 2. de eccl. o. 23. falsò contrarium asseverare & probare fuerit conatus, & idem repetat cap. 54. falsam secutus interpretationem gl. in decis. cap. in novo. Cui sanè interpretationi refragatur D. Cyprianus de unitate eccl. in dict. cap. ita loquitur D. Aug. in quest. veter. & novi Testament. quest. 97. idem in epist. 4. His verò & hoc adjiciendum erit, summam equidem Ecclesie Pontificem, Ecclesiam universalem regere per Episcopos ex ipsius Christi institutione, etiam quoad jurisdictionem. Tenetur enim Christi vicarius, idemque Petri successor, ut jurisdictionis dispensator, instar tamen agentis liberi, Episcopis jurisdictionis potestatem committere, ab ipso sanè justis ex causis moderandam, & omnino ei subordinatam. Quod Anaclæ. Pont. probat in epist. ult. §. Episcoporum. idem D. Cyprian. planè proficitur lib. 5. epist. 6. ad lapsos. Quò fit, ut multò major, ac latior potestas in dispensatione jurisdictionis ac potestatis debeatur Episcopis ad Ecclesiarum regimen, quam sacerdotibus aliisve ministris inferioribus, & id ex Christi institutione. Alioqui ordo Ecclesiasticus confunderetur, quod nequaquam licet cap. perveni. 11. quest. 1. Quo in sensu accipienda sunt verba Pauli Act. 20. *Attendite vobis & universo gregi, in quò Spiritus S. posuit vos Episcopos regere Ecclesiam Dei.* ut ex Christi institutione ab ipsius vicario summo Pontifice Episcopi immediatè instituantur cum potestate jurisdictionis, quæ ab ipso Pontifice, ut fonte, in ipsos derivatur & emanat. Eadem sanè ratione erit explicandum, quod receptum est, & admitti debet; nempe in Ecclesiastica Hierarchia, quæ ad ordinem & jurisdictionem dubio procul pertinet, Episcopos superiores esse presbyteris divina institutione. Id enim simpliciter docuerit S. Dion. de Eccl. Hierarch. cap. 5. & contra hæreticos Arianos Epiph. hæresi 79. ex cod. Latino, S. Thom. 2. 2. quest. 184. art. 6. idem D. Thom. in opusc. 19. c. 4. Albert. Pighius de eccl. Hierar. l. 2. cap. 10. Alph. à Cast. de hæresib. verb. Episcopus. Dom. Sot. in 4. sent. dist. 21. q. 1. art. 4. vers. nihilominus: & dist. 24. q. 2. art. 2. & l. 10. de just. & jur. q. 1. art. 4. doctè & eleganter Michaël à Medina vir & religione & eruditione insignis in eo libro, quem post terram hujus operis editionem de sacrorum continentia scripsit par. 1. cap. 3. & seq. Sensit Cajetan. ad D. Thom. in d. art. 6. Etenim cum ex Christi institutione sint Episcopi ab ejus vicario instituendi ad regendam Ecclesiam Dei majori cum potestate jurisdictionis ab ipso summo Pontifice derivandæ, quam cæteri ministri: verè dicitur, Episcopos divina institutione, ac divino jure in Ecclesiastica Hierarchia presbyteris esse superiores, non tantum quoad ordinem, sed & quoad jurisdictionem. Atque hæc de potestate Ecclesiastica, & Episcopali, de qua etiam tractat Ruardus Taper. pag. 137.

At temporalis potestas tota, & suprema penes ipsam Rempublicam est: idcirco is erit summus

Princeps temporalis, omnibusque superior toto in orbe, quem ipsa Respublica totius orbis elegerit, & constituerit. Quod discrimen inter Christianam spiritualem potestatem, & temporalem exponit optimè Cajet. cap. 1. r. 2. de potest. Pap. & Conc. & 2. 2. quest. 1. a. 10. rursus idem Cajet. 2. par. Apolog. cap. 2. 9. & 10. vers. ad secundam confirmationem. Huic autem potestati temporali, quæ circa totum ipsum orbem apud totius orbis Rempubliam extat à natura ipsa, Dominus Jesus nullum Principem divina lege præfecit, sed tantum significavit esse in orbe temporalem potestatem distinctam à spirituali. Hac igitur ratione probatur, jure divino non esse Cæsarem, nec Imperatorem universo orbi præfectum ab ipso Deo. Alioquin si quis contendat ab ipso Deo lege divina commissam esse totius orbis temporalem jurisdictionem Imperatori, eo modo, quo est spiritualis commissam Papæ, is planè necessariò fatebitur, nec ullo temporis spatio, nec consensu, & pacto cum ipso Cæsare inito, nec ullo privilegio, aliave causa quemquam posse eximi à jurisdictione Imperatoris, sicuti nec potest eximi à jurisdictione summi Pontificis: quod falsum esse manifesti juris est, & paulò post tradetur. Ergo satis ex prænotatis deducitur, summam universi orbis jurisdictionem & potestatem, nec jure naturali, nec divino, Imperatori datam esse. Jure autem humano palàm est, non posse quæstionem istam definiri: siquidem jure humano non aliter potest dari totius orbis jurisdicção, aut potestas uni Principi & sic Imperatori, quàm si totius orbis Respublica in eum, ut Principem, & rectorem consenserit. Nam quòd leges humanæ definerint, Imperatorem universi orbis Principem esse, etsi in hunc sensum accipiantur, vel sunt declarationes juris naturalis, & divini, de quibus jam satis disputatum est, nullam huic controversiæ definitionem dedisse: cum ex eis non appareat, Imperatorem totius orbis Imperium, & jurisdictionem habere. Idcirco leges humanæ sæculares possunt in hoc errare: missam enim facio Ecclesiæ auctoritatem: nam ejus nulla extat hac de re declaratio: nec id unquam Ecclesia definivit: vel sunt, inquam, Cæsareæ leges, non quidem declarationem tractantes, sed statuentes, totius & universi orbis principatum, jurisdictionem, & protectionem ad Cæsarem pertinere: & tunc profectò parum hæ leges auctoritatis haberent penes eos, qui existimant se liberos esse à Cæsarem Imperio: qua obsecro ratione poterit Hispaniarum lex statuere, quis futurus sit Gallorum Rex? lex enim nullam vim habet in eos, qui legislatoris Imperio subditi non sunt, leg. de quib. ff. de leg. c. 2. de const. in 6. l. ult. ff. de jurisdic. omnium judic. sic denique Romanorum lex non potest æquo jure sancire, totius & universi orbis Imperium ad Cæsarem pertinere, cum ipsa Romanorum Respublica non habeat jurisdictionem in totum orbem, & ideo nec habet auctoritatem ferendi leges in eas gentes, quæ Imperio Romano adhuc subditæ non sunt. Quamobrem necessarium est, aliunde, quàm ex lege humana probare, Imperatorem totius mundi Dominum esse, & in eum jurisdictionem habere.

7. Ultimo, qui probare conantur Imperatorem in totum orbem jurisdictionem, & Imperium habere, id ab auctoritate Romani Pontificis deducere tentant, asseverantes, Romanum Pontificem habentem spiritualem, & temporalem jurisdictionem in universum orbem, temporalem in Imperatorem transfuisse. Et ideo ex translatione Romani Pontificis Cæsar habet in universum orbem jurisdictionem temporalem. Quantum hæc ratio valeat, hi viderint, qui ei plurimum innituntur: ego sanè etsi videam maximè controversum esse, an Rom. Pontifex habeat temporalem jurisdictionem, opinor tamen, utcumque sit,

Romanum Pontificem habere jurisdictionem in eos, qui Christianam religionem fuerint professi, & ex eo sub Ecclesia Catholica contineantur: cui quidem Ecclesiæ ab ipso Deo præfectus constituitur Romanus Pontifex: quippe qui ejus vicarius sit: in eos verò, qui nondum Catholicam fidem per Baptismum susceperunt, jus habet summus Pontifex prædicandi legem Evangelicam, non tamen jurisdictionem nec spiritualem, nec temporalem, nisi ea ex parte, qua eorum usus necessarius sit, ne Christianæ religioni injuria ab infidelibus fiat: de his etenim, qui foris sunt, nil ad nos. I. ad Cor. c. 5. c. omnis Christi. 2. q. 3. c. multi. 2. q. 1. c. gaudemus, de divor. c. 1. de homic. in 6. traditur in cap. 1. de const. ergo summus Pontifex non potest in Imperatorem transferre aliam in universum orbem temporalem jurisdictionem, quàm ipse habeat: præsertim quòd omnino certum non est, summum Pontificem temporalem jurisdictionem habere in habitu, nec actu eo modo, quo temporalis potestas à spirituali distincta est, & Regibus ac Principibus etiam jure divino competit. Qua de re tractat eleganter Joan. à Turrecremata, lib. 2. de Eccles. c. 113. cum quatuor seq. ex cujus disputatione vera constat hujusce quæstionis resolutio, ut salva semper Ecclesiæ Catholice definitione, constituamus Romanum Pontificem nec actu, nec habitu universi orbis, nec in ipsos quidem Christianos temporalem jurisdictionem habere, nisi quatenus ea necessaria sit ad spiritualis jurisdictionis, potestatis, utiliore & faciliore usum. In hanc verò resolutionem tendunt, quæ diligentissimè tradit præceptor meus ornatissimus Martinus Azpilcueta in c. novit. de judic. notab. 3. à frequentiori Doctorum opinione discedens. Hæc quidem conclusio probatur ex auctoritatibus, & rationibus, quæ ad hanc disputationem utrimque adduci solent: unde aliquot inferuntur.

Primum, an verum sit, quod frequentiori nostratum calculo probatum est, nempe summum Pontificem etiam temporalem in toto Christiano orbe jurisdictionem, & potestatem immediatè à Deo sibi commissam habere, habitu quidem, cum ejus usum & exercitium in Imperatorem transfusetit, quam sententiam tenuerunt gloss. in c. novit. de judic. & in c. causam. quæ. in 2. qui filii sint legit. quas ubique Doct. sequuntur, & præsertim Alexand. in c. quoniam 10. dist. & in c. cum ad verum 95. dist. Oldr. conf. 81. Florent. 3. par. tit. 26. c. 4. §. 17. Anchar. in c. 1. de const. 3. col. in reper. Joan. Lup. in tract. de reg. Navar. 2. par. §. 6. Bar. in l. 1. §. 1. ff. de requiren. reis, dicens, contrariam opinionem esse hæreticam, omnium latissimè Alvarus Pelagius lib. 1. de planctu eccles. art. 37. Albert. Pighius in l. 5. de eccles. Hierarch. Jacobat. in lib. 1. de conf. art. 8. Ægidius à Bellamera c. insolita. num. 10. de majorit. & obedient. & in d. c. novit. n. 9. & sequent. Aug. de Anchona de potestat. eccl. qu. 36. art. 1. & sequentib. ac rursus qu. 39. art. 1. quam itidem opinionem probabilem esse apparet ex his, quæ tradit Jacobus Almain. in tract. de potestat. eccl. & sæcul. part. 1. ubi c. 9. plura pro hac parte adducit: & esse opinionem istam communem canonistarum fateretur Decan. d. c. novit. de jud. Abb. in c. si duob. de appell. §. denique, & Castaldus in tract. de Imper. qu. 50. hæc etenim sententia vera est in hunc sensum, ut Papa verè habeat potestatem temporalem etiam supra ipsum Imperatorem, quatenus ea utilis & necessaria sit ad Ecclesiæ Catholice regimen, & spiritualis potestatis usum: non quidem aliter. Quamobrem hæc potestas potius erit spiritualis, quàm temporalis: sic sanè sunt intelligendi text. in c. 1. de homicid. in 6. & in cap. per venerabilem qui filii sint legitimi. & alii plures, quibus probatur, summum Pontificem quandoque exercere temporalem jurisdictionem: id etenim procedit, quoties ejus usus utilis, & necessarius est ad quietem Ecclesiæ, & spirituales jurif-

jurisdictionem: ac tunc adhuc Papa spirituali potestate utitur. Non me latet, hunc sensum alienum esse à plerisque, qui in favorem Romani Pontificis præcitatam opinionem probare conati sunt: sed tamen eum referendum esse censui ad hunc finem, ut eorum sententia defendi aliquo pacto valeat.

Secundò ex his constat qualiter sit accipiendum, quod post alios maximo conatu defendere conatur Ant. de Rosellis in tract. de potest. Pap. & Imperat. in princ. scribens, Papam nullam habere ex summi Pontificatus officio jurisdictionem temporalem, nec actu, nec habitu, nec eam in Imperatorem transtulisse: sed eam penes ipsum Cæsarem esse, ut distinctam à potestate spirituali: nam & idem latè tradit Almain. in d. tract. de potest. ecclesiast. & laica. est etenim id intelligendum ita quidem, ut potestas temporalis sit distincta ab spirituali penes ipsum Imperatorem, & Principes sæculares, habita denique ab ipso Deo, Reipublicæ electione, & consensu populorum intercedentibus & mediatoribus, quæ tamen quoad spiritualis potestatis usum & regimen, atque administrationem, subdita est Romano Pontifici, qui & ea quandoque uti potest, tunc scilicet cum Christianæ Reipublicæ id fuerit conveniens: quemadmodum probatur in d. c. novit. & in d. c. causam qua, & aliis plerisque juris Canonici locis, quibus expressum cautum est, has jurisdictiones distinctas esse regulariter.

Tertiò hinc colligitur verus sensus constitutionis, unam sanctam, inter extravag. communes, tit. de major. & obed. qua Romanus Pontifex profiteretur, utrumque gladium, utramque potestatem, spirituales scilicet & temporalem esse penes Romanum Pontificem: ac Petro à Christo datam fuisse. Id profectò eam interpretationem habet, ut utraque potestas sit in Ecclesia, uterque gladius sit datus Petro, & Romanis Pontificibus in hunc finem, quòd temporalis existens penes sæculares Principes spirituali ministret, subserviat, subordinetur, & subditus sit: unde inibi inquit Papa, temporalem gladium per Principes, & Reges exercendum esse pro Ecclesia. Nec tamen ex hoc necessariò infertur, Romanum Pontificem à Deo habuisse potestatem temporalem eo modo, quo à sæculari Principe exercetur: sed verè eam habuit Papa à Christo Jesu ut subditam, & subordinatam potestati spirituali: utque ea possit uti, quoties necessaria sit, aut utilis spiritualis jurisdictionis exercitio.

Quartò planè inde colligitur, nimis audacter Bart. in d. l. i. §. i. ff. de acquir. reis, dixisse contrariam opinionem communi sententiæ hæreticam esse: hoc etenim falsum est: nec enim Bartolus videtur rectè intellexisse quid sit hæresis, dum ita propter viros doctissimos hac nota dignos esse censuit. Sic & Anton. à Rosellis in d. tract. de potest. Pap. & Imperat. fol. 8. §. ne prolixius, itidem erravit scribens, Hæreticum esse, asserere Romanum Pontificem temporalem potestatem à Deo habuisse, & habere, eamque Imperatori tradere. Modestius enim fecissent hi Doct. si hæresis nomen & notam, Ecclesiæ definitioni relinquerent, siquidem etsi opinio communis falsa censeretur, hæretica tamen dici donec ab Ecclesia contrarium fuerit definitum, absque temeritatis nota minimè valet. Sic & Joannes Lignianus, quem Bellamera refert in d. c. novit. n. 18. existimans ab Ecclesia communem sententiam probatam & definitione explicitam fuisse, censet, contrariam opinionem hæreticam esse. Idem inibi probat ipse Ægidius à Bellamera: uterque tamen fallitur cum Bart. Hactenus enim nihil certum in hac controversia Ecclesia Catholica definit: proptereaque disputationi locus est, absque ulla hæresis suspitione: quod & in hac specie tradit Martinus Azpilcueta in d. c. novit. 3. notab. par. 86. sed

Didaci Covar. Tom. I.

& adversus communem tenuerunt indistinctè gl. in cap. quoniam, 10. distinct. Anton. à Rosellis in d. tract. Card. in d. c. novit. Bald. in rub. ff. 2. col. Alberic. in l. cunctos populos n. 19. C. de summa Trinit. & in l. bene à Zenone, n. 16. C. de quadrien. prescript. Almain. in tract. de potest. ecclesiast. Joan. Major. in 4. sentent. distinct. 24. q. 3.

His tandem ni fallor, probatur conclusio, qua constanter asserimus, Imperatorem non esse totius mundi Dominum, etiam quoad jurisdictionem, & protectionem, sententiæ auctores fuere Cardin. à Turrecremat. in dict. cap. in apibus, colum. 1. & 2. Pet. & Joan. Faber. in l. 1. C. de summa Trinit. & in d. l. bene à Zenone. Alb. n. 15. & Fulg. in d. l. 2. Oldrad. conf. 96. Joan. Igneus in qu. an Rex Franciæ recognoscat Imperatorem, latè Challan. in catalogo Glor. mundi. 5. par. considerat. 28. Alciat. in dict. l. 1. quorum opinio verior est: eamque post hujus operis primam editionem multis rationibus probatam legi apud Dominic. Sot. l. 4. de just. & jure, qu. 4. art. 2. tamen si contrariam tenuerunt gl. in d. l. bene à Zenone, & in c. per venerabilem, qui filii sint legit. & in c. venerabilem, de elect. & ubique Doct. communiter eandem opinionem sequuntur: quorum Joan. Igneus & Challan. meminere; est etenim apud Canonistas, & juris civilis professores hæc receptissima sententia, quam etiam Bart. tenet in l. 1. §. per hanc. ff. de rei vend. in l. hostes, col. 2. ff. de capti. in proemio. ff. in extravaganti ad reprimendam. verbo totius orbis, & alibi sapissimè, maxime idem Bart. Paul. Bald. & Sal. in d. l. 1. & ibi Jas. Cod. de summa Trinit. & Gastaldus in tract. de imperat. quest. 52. ubi ex pluribus hanc esse communem opinionem fatetur.

Hinc infertur, graviter errare Bart. in d. l. hostes, n. 7. dum is censet hæreticum fortassis esse, asserere Imperatorem non esse totius mundi dominum: etenim, ut paulò antè dicebam, parum advertit Bart. quid sit hæresis, quæve sit hæretica assertio: cum etsi falsa sit conclusio, quæ dicat Imperatorem etiam quoad protectionem non esse totius mundi dominum: quod negamus, hæretica certè non est: siquidem nec est contraria manifestè Catholicæ fidei, nec definitioni sanctæ matris Ecclesiæ, quod idem ferè significat.

Item & ex his deducitur intellectus eorum, quæ Bart. scribit in dict. §. per hanc & in d. verbo, totius orbis, §. quibus in locis Bart. censet, Imperatorem verè esse totius mundi dominum, & propriè quoad verum dominium, non tantum quoad protectionem & jurisdictionem. Sunt quidem distinguenda tria dominia, quorum quodlibet ab altero differt: dominium jurisdictionis; dominium locorum pertinentium ad universitatem jure universitatis; dominium particulare, quod pertinet privatis personis. Dominium jurisdictionis & protectionis, personæ eam jurisdictionem habenti coheret: sicque habens jurisdictionem in provinciam, dominus illius provinciæ est. Dominium locorum pertinentium ad universitatem, est dominium ipsius universitatis, quod potest contingere absque jurisdictione circa alicujus castri, civitatis, & provinciæ territorium, & ejus terminos, hoc verò penes ipsam universitatem est, ejusque rectorem: nec repugnat dominio particulari privatorum, qui possunt habere intra hoc dominium universale dominium particulare agrorum quorundam, & prædiorum, quod dominium & à domino jurisdictionis & à dominio universali distinguitur: & tamen comprehendit dominium, quod universitas ad similitudinem privatorum habere potest in aliquot locis & rebus: potest enim domus, aut vinea ad civitatem pertinere jure eodem, quo ad privati dominium spectat: quod eleganter explicat Socin. in l. 1. n. 27. ff. de acquir. possess. idem consilio 15. expressius cons. 95. col. 4. lib. 3. deducitur idem à Regiis constitutionibus l. 10. tit. 29. part. 2. d. 4. §. 9. tit. 28. par. 3. His suffragatur Seneca l. 7. de beneficio. scribens, omnia Regem imperiq. possi-

possidere: singulos dominio. Sic denique si Bart. intellexit, Imperatorem esse totius mundi dominum primo dominio, præmissa communi Doctorum opinione, palam est, verum dixisse: item si de dominio secundo sensit, adhuc ejus assertio vera est, quatenus Imperator rector est communitatis, seu universitatis: nam & hac ratione videtur quod is habeat dominium rerum pertinentium ad universitatem, vel communitatem, saltem ratione administrationis. Quod si Bartol. de tertio dominio intellexit, planè ejus opinio aded falsa est, ut à nemine jure defendi valeat: atque ita ego existimo Bartolum de hoc tertio dominio minimè sensit, dum scripsit Imperatorem verè esse totius mundi dominum. Eandem ferè domini distinctionem tradit Paul. Castr. cons. § 6. num. 2. volum. 2. quibus & illa sunt adjicienda, quæ nos ex Hygino adnotavimus in reg. possessor. 2. par. §. 2. n. 1.

Postremò ex prænotatis apparet justissimè posse aliquot Christiani orbis Principes immunes esse à suprema Imperatoris jurisdictione. Nam ut Regem Gallorum prætermittamus, de quo ab aliis satis tractatum est, constat Hispaniarum Reges ab Imperatoris jurisdictione liberos, & exemptos esse, vel ex ea ratione, quod Hispanias maxima Reipublicæ infelicitate ab Arabibus occupatas, ipsi Hispaniarum Reges absque ullò Cæsaris auxilio, immensis laboribus, periculis, & impensis, effuso per septingentos annos proprio, & subditorum sanguine, à Christianæ religionis hostibus liberaverint, & exemerint: unde meritò à Cæsaris imperio, quo in hisce laboribus destituti fuere, censentur exempti, gl. in c. Adrianus, 63. distinct. Oldrad. in cons. 69. probat tex. ubi gl. in c. & si necesse, de donationib. inter virum & uxorem, tenent Ioan. Lup. in introductione ad repetitio. de donationib. m. 18. Gaspar Lusitan. in l. Imperium ff. de jurisdic. omnium jud. fol. 7. plura ex hoc inferentes sensit prædictam rationem Regia lex 18. tit. 5. par. 1. cui & alia ratio addi solet, quod ab Honorio Imperatore fuerit Hispania libera & immunis à Cæsaris imperio donata Gothis: quemadmodum in hac specie tradit Ioannes Lup. de regno Navar. par. 6. §. 4. & de beneficiis vacantibus in curia § 8. qui scribit Honorium Alarico Gothorum regi Gallias, & Hispanias, quas jam penè perdiderat, pro pace optima oranti concessisse. Sed & Procopius lib. 3. de bello Vandalico, commemorat, convenisse cum Vandalorum Rege Gododisco, ut sedes in Hispania haberet, modo cæteris habitatoribus Vandali non nocerent, nec præscriptionis jure uti ullo unquam tempore possent: idque contigit, si ratio temporis habeatur, anno Domini ferè 412. Imò & præscriptione temporis, cujus initium memoriam hominum excedit, Hispaniarum Reges hanc immunitatem acquisisse, scribit Felinus in c. cum non liceat, de præscriptionibus, & est communis opinio, secundum Antonium Corset. in tract. de excellent. Regis, qu. 104. Balb. de præscrip. 1. part. pr. 2. part. quest. 2. & Aymonem in tract. de antiquitat. tempor. 4. par. cap. materia ista n. 73. quæ deducitur ex Bart. in d. l. hostes, ff. de cap. Hinc etiam Hispaniarum juri, & privilegio suffragantur plura, quæ pro Rege Gallorum congestere Ioan. Igneus in dict. disput. Chassan. in considerat. 28. Carol. lib. 1. regalium Francia, jure 6. pro utroque Hispaniarum inquam & Galliarum Rege præter alios Gastaldus in tract. de Imperatore, q. 53.

Quod si Imperator totius mundi Dominus non est, nec quoad protectionem: manifestè fit, ab eo justè bellum non posse indici gentilibus, & infidelibus ea ex causa, quod infideles parere & obedire recusent Cæsaris imperio, cujus provincias minimè occupaverint. Sunt igitur alia causa examinanda, quæ bellum adversum infideles justificent.

§. DECIMUS.

De bello adversus Infideles.

SUMMARI A.

- 1 Infideles an possint à Christianis bello impeti, ex eo, quod infideles sint. Injuria à proximis avertenda causa bellum à vicinis suscipi potest, ne ipsi opprimantur à tyrannis.
- 2 Infidelitas non privat quem jure naturali, nec divino, dominio rerum, nec provinciarum.
- 3 Infideles quatuor in casibus possunt à Christianis bello impeti: & ibi, quod bellum duplex.
- 4 Bellum jure moveri non potest adversus eos, qui crimina contra naturam committunt.
- 5 An idolatria sit justa causa indicendi bellum idololatris.
- 6 Bellum an possit esse utrimque justum & ibidem de justum dictionis significatione.

Solet à plerisque justa belli causa censerì adversus infideles ipsa infidelitas: quasi ex eo solum quod infideles sint, nec Christianam religionem velint profiteri, possint à Christianis bello impeti: sic sanè visum est Hostiensis, & Panormit. in cap. quod super his de voto. Alvaro Palagio de planctu Ecclesiæ, l. 1. art. 37. littera L. Oldrad. cons. 72. Albertino in rub. de heret. in 6. q. 8. concl. 1. & concl. ult. His plura suffragantur, primum quod ob crimen infidelitatis ab eis auferatur à Deo regnum, quod obtinent, & in Christianos transfertur juxta illud Matthæi 21. Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti justitiam, & Ecclesiast. 10. Regnum à gente in gentem transfertur propter injustitias, quod ad omnes iniquos & impios, secundum August. lib. 2. contra litteras Petilianæ, c. 43. & c. si de rebus 23. q. 7. Secundò D. Thom. 2. 2. q. 66 art. 8. ad 2. dum scribit, infideles res suas injustè possidere in quantum eas secundum leges terrenorum Principum amittere jussi sunt, & ided ab eis bona possunt per violentiam auferri publica auctoritate, non privata: hæcenus D. Thomas. Ergo bellum licitè eis infertur. Tertio, licet infideles cogendi non sint armis, & vi Christi fidem suscipere, cap. de Judæis cap. qui sincera, 43. distinct. cap. sicut, de Judæ. notat præ cæteris D. Thomas 2. 2. quest. 10. art. 8. quo in loco illud Luc. 14. Compelle intrare, non de his qui nusquam Christi fidem susceperunt, intellexit, sed de his qui semel Christianam fidem professi ab ea diverterunt. Potest & ille locus intelligi de coactione, quæ persuasionibus fit: qua de re tractat præter alios Ioan. Arboreus lib. 1. Theosophia, cap. 36. tamen tenentur infideles sub mortalis culpæ reatu fidem Christi sibi prædicatam, magnisque rationibus, & argumentis propositam, & probatam suscipere, & profiteri: sicut docet D. Thom. 2. 2. quest. 10. art. 1. ergo irreverentiæ, & injuriæ peccatum, fidem sibi prædicatam detrectantes, in Deum Jesum Christum committunt: sed ratione avertendæ injuriæ à proximis, possumus bellum jure gerere, ne ipsi opprimantur à tyrannis: juxta notata in cap. quanta de sent. excom. & in cap. dilect. eodem tit. in 6. leg. culpa caret. ff. de reg. jur. l. 1. § sed in eo. ff. ad Syllan. pulchrè Ambr. lib. 1. de offic. cap. 27. & 36. cap. fortitudo, & cap. non inferenda, 22. quest. 3. notat in hac specie Cajet. in 2. 2. quest. 40. a. 1. ver. in eod. art. ad idem illud, eripite pauperem, & egenum de manu peccatoris liberate, ratione igitur fortiori bellum erit licitum ad propulandas injurias, & offensas, quæ divinæ majestati per infideles non accipientes ejus fidem & religionem irrogantur.

Quartò his accedit, quod D. Gregor. lib. 1. epistola-

rum, 37. epist. ad Gennadium scripsit, & cap. si non ex fide, 23. quest. 4. mirè laudans bella, quæ Gennadius gesserat adversus infideles dilatanâ causa reipublicæ, quatenus Christi nomen per subditas gentes fidei prædicatione circumquaque discurreret. Quibus sanè verbis probatur, licitè geri bellum à Christianis adversus infideles, eo ipso quòd infideles sint, ut tandem domiti, & jugo Christianorum subditi, prædicationem legis Evangelicæ accipiant, & patiantur libere exerceri.

Sed nihilominus si hac in re conclusio, quam veterem esse censemus, bellum adversus infideles ex eo solum quòd infideles sint, etiam auctoritate Imperatoris, vel Papæ justè indici non potest. Hæc probatur in leg. Christianis, Cod. de paga. & sacrific. paga. & in cap. dispar. 23. quest. 8. ubi statutum est, bellum adversus Saracenos tunc justè geri à Christianis, quoties Saraceni Christianos persequuntur, & eos ex urbibus pellunt: ergo ex eo solum quòd Saraceni sint, & infideles, non geretur justè adversus eos bellum. Item hoc probatur: nam infidelitas † non privat infideles dominio, quod habent jure humano, vel habuerunt ante legem Evangelicam in provinciis & regnis, quæ obtinent. Nam & Danielis cap. 2. extat hac de re præclarum testimonium: erat etenim Nabuchodonosor infidelis, & nihilominus ei à Daniele dicitur: *Tu rex regum es, & Deus cæli regnum, & fortitudinem, & imperium, & gloriam dedit tibi.* Hoc ipsum D. Thom. adnotavit 2. 2. quest. 10. art. 10. & post eum Conrad. in tract. de contract. quest. 7. p. 1. Imò in Concilio Constantiensi damnatus fuit error Ioan. Hus, & VVielef. asserentium, dominium rerum ipso jure amitti propter peccatum: idem error est Armachani in libro, cui titulum fecit, *Defensorium pacis*, quem errorem etiam improbarunt Ioan. Major. in 1. sent. distinct. 42. & Jacob. Almain. in 4. distinct. 15. quest. 2. colum. 10. ergo infideles ex eo quòd infideles sunt, nec volunt Christi fidem suscipere, minimè amittunt dominium rerum, nec provinciarum, quas obtinent, jurèque humano habuerint: quòd fit, ut ex hac causa bellum adversus eos à Christianis etiam auctoritate publica indici justè non valeat: quam conclusionem in specie veram esse censent Innoc. & Cardin. in dict. cap. quod super his. Domin. cons. 96. Sylvest. in verb. infidelitas quest. 7. Caiet. 2. 2. quest. 66. art. 8. Florent. 3. part. tit. 22. cap. 5. §. D. Thom. 2. 2. quest. 12. art. 2. & Card. à Turre-Cremat. in d. c. dispar. 23. q. 8. & idem in cap. quis nos 24. q. 4. Domin. Sotus in 4. sent. dist. 5. quest. unic. art. 10.

Non obstat primum, quia illud pertinet ad punitionem divinæ majestatis, quæ nobis occulta est, atque idè licet Deus possit ob scelera & crimina gentium ab eis tollere regna & principatus: nos tamen interim, dum hæc Dei voluntas nobis occulta est, non possumus infideles, & sceleratos homines, qui nostro imperio subditi non sunt, dominio rerum privare: cum id adhuc post infidelitatem obtineant, sicuti superius adnotavimus.

Item nec oberit D. Thomæ responsio in dict. art. 8. quia, ut inibi eleganter explicat Cajetanus, ea est intelligenda, vel de infidelibus, qui de jure tenentur Imperium Christianorum Principum agnoscere, & admittere, cum eorum provincias occupaverint: vel de infidelibus, qui jure & facto subsunt Christianorum jurisdictioni, & provinciis, quas Christiani Principes obtinent, inter fideles habitant: hi etenim infideles, dum infideles sunt, arbitrio Principum Christianorum res possident: & idèd possunt eis privati: præsertim poterunt Reges Christiani edicto cavere, quod vel infideles Christianorum provincias dimittant, & ab eis discedant, vel Christianam fidem suscipiant.

Tertium itidem non obstat. Nam etsi possimus, & quandoque teneamur injuriam à proximo propulsare, & repellere, atque cum lege charitatis ab injuria defendere: quia ipse proximus alioqui non poterit se defendere, & idèd ab inimicis & tyrannis opprimeretur: non idem est in injuriis, & offensis divinæ majestati illatis: cum ipse Deus omnipotens facillimè valeat eas injurias avertere, propulsare, & sceleratos homines ex ea causa punire, juxta illud: *Mibi vindictam, & ego retribuam*, unde D. Thom. in dict. quest. 12. art. 2. inquit, ad Ecclesiam non pertinere, punitionem infidelitatis in illis, qui nunquam fidem Christi susceperunt, secundum illud ad Cor. *Quid enim mihi de his, qui foris sunt judicare?* tamen Ecclesia valeat punire, & bello persequi eos qui semel Christianam religionem professi, ab ea discesserint: quod ibi S. Thomas probat, & de justitia belli adversus hæreticos eleganter Alphons. à Castro, libro secundo, de just. hæret. purit. cap. 14. & alii Catholici, qui contra Lutherum scripsere.

Quartum, quod ex D. Gregorio adducitur, de bello adversus hæreticos, & Apostatas intelligendum est: quemadmodum constat ex ejusdem Gregorii Epist. 72. ad Gennadium, & in cap. sicut. 23. qu. 4. nam illud bellum laudatum est multis de causis, & præmaximè, quod hæretici legis Evangelicæ veram & Catholicam doctrinam prædicari impediabant per subditas Romano Imperio nationes. Quod apparet ex ipsis D. Gregorii epistolis, si quis velit, & hanc Gregorii epistolam intelligere de bello gesto contra Infideles, qui nunquam nec fidem Catholicam professi sunt, subditi erant Imperio Romano, poterit eam intelligere in casibus, quos statim trademus, in quibus licet bellum justè infidelibus indicere.

Primus casus est, cum infideles occupant, & detinent provincias, quæ olim ad Christianorum Principum jurisdictionem pertinebant, & ipsorum Christianorum dominio fuerant: etenim ad auferendas provincias istas ab infidelibus, justissimè Christiani eos bello, & armis impetunt: quod probatur in d. cap. dispar. ubi Card. à Turre-Crem. & idem tenet D. Thom. & Caiet. in dict. qu. 66. art. 8. Jun. Card. & DD. in dict. cap. quod super his, de vot. Old. in dict. cons. 72. Flor. in dict. c. 8. Alb. in d. rub. de her. in 6. q. 8.

Secundus casus, qui bellum hoc contra Infideles licitum facit, est, quando Infideles Christianos offendunt, & eos persequuntur: licet etenim tunc eos imperere bello defensivo, & præterea bello vindicativo ad satisfactionem, & vindictam injuriarum, & offensarum, quas infideles Christianis intulerunt. c. dispar. 23. q. 8. D. Thom. 2. 2. q. 10. art. 8. & tenent omnes paulò antè citati.

Tertius item casus ex eo constituitur; quòd infidelis subditus alicui Principi, ejus imperium, & leges recuset: nam in eo casu poterit Christianus Princeps eum bello persequi, D. Thom. in d. q. 66. art. 8.

Quartò licitum est bellum adversus infideles, quoties hi fidem blasphemis, pravisque persuasionibus impediunt, atque item legis Evangelicæ liberam prædicationem, etiam in eorum provinciis: quod ipse colligo ex D. Thom. 2. 2. quest. 10. art. 8. & ibi Cajet. notant Alb. in dict. rub. de heret. in 6. q. 8. & Alb. Pius Carpenis contra Erasmum cap. 21. de bello; idem sensit D. Thom. 2. 2. quest. 10. art. 11. & probatur, quia injuria fit Christianis, qui habent jus prædicandi legem Evangelicam per totum orbem, si prædicare Christianam fidem impediuntur: quod quidem bellum ratione propulsandæ hujus injuriæ justissimum erit.

Cæterum, ut rationem justì belli in summa habeamus, observandum est, bellum esse vel defensi-

vum, vel vindicativum, vel punitivum. Defensivum autem etiam privatis licet, *leg. ut vim. ff. de just. & jure*. Vindicativum non licet alias quam publica auctoritate. Punitivum verò propriè bellum non est; cum id ad executionem Jurisdictionis, & Imperii pertineat contra subditos, sic & defensivum bellum propriè dici non poterit, saltem publicum, nisi fiat auctoritate publica. Et tandem ad belli punitivi rationem oportet præmitti jurisdictionem indicentis bellum in eum, cui indicitur: siquidem nemo possit punire eum, cui ei subditus non sit, *leg. ult. ff. de jur. omn. jud. cap. ult. de const. in 6. l. 1.* & totus ille tit. *Cod. ubi de crim. agi. opor. tradit S. Thom. 2. 2. quest. 67. art. 1.* qua ratione bellum adversus infideles defensivum, aut vindicativum licitè geritur à Principibus Christianis; punitivum verò in eos infideles, qui Christiano Principi subditi non sint, geri justè non potest, etiam si ipsi infideles peccaverint: punitio etenim horum peccatorum non pertinet ad eos, qui super infideles imperium non habent. Atque ita quæstio ista est definienda ex divini & humani juris principiis.

Verùm si justa belli causa adversus infideles non est ipsa infidelitas, quæritur an possit bellum hoc justificari ex eo, quòd Infideles † plura perpetrant crimina contra legem naturæ, & contra ipsius naturalis appetitus inclinationem? Et hanc esse justam belli causam auctoritate Imperatoris, vel Rom. Pontificis, expressim asserunt Innoc. in *dict. cap. quod super his*. Flor. in 3. part. tit. 2. 2. cap. 5. §. 8. Sylv. in *verb. Papa. quest. 7.* Alber. in *dict. rub. de heret. quest. 8.* Alvar. Pelagi. de *planctu Eccles. l. 1. art. 37. colum. 3.* quorum sententia ex prænotatis expendenda est. Hoc etenim bellum defensivum dici non potest. Vindicativum autem dicitur ratione offensæ, quæ fit Divinæ Majestati per illa sceleratissima crimina: hæc verò non est sufficiens causa belli: quemadmodum diximus de offensæ, quæ Deo fit per infidelitatem: nam cum ea maxima sit, profectò bellum ejus vindictæ ratione indici non potest infidelibus, secundum D. Thom. & sequaces. Et tamen infideles tenentur lege naturæ unum Deum colere: nam quemadmodum ex lumine naturali ejus cognitionem habent, ita naturalem cultum tenentur ei exhibere: cum in hac unius Dei veneratione lege naturæ teneatur quis ad agendum id quod naturaliter cognitum erat: & idè gravissimè peccant Infideles adversus legem naturæ non colentes unum Deum, quem lumine naturali cognoscunt. Sic & de lege Evangelica, quæ supernaturalis est, nec lumine tamen naturali cognoscitur sine prædicante aut speciali Dei auxilio moventis intellectum: sicut viri Catholici & doctissimi tradidere ex illo ad Romanos *cap. 10. Aut quomodo credent ei, quem non audierunt? quomodo autem audiant sine prædicante?* Cum Infideles eam legem sibi prædicatam accipere recusant, grave scelus & peccatum in humani generis redemptorem committunt, quod paulò antè explicuimus, sed hac ratione bellum adversus ipsos infideles justum non est. At si dixeris hoc bellum esse punitivum, profectò id geri à Cæsare non potest in Infideles, quia Cæsaris imperio subditi non sunt, quoad temporalem jurisdictionem: cum sit jurisdictio necessaria ad punitionem, secundum ea, quæ modò tradita sunt. Nec item auctoritate Romani Pontificis, qui in infideles jurisdictionem non habet temporalem, nec spiritualem, nisi quatenus ea necessaria est ad Christianæ reipublicæ quietem, & utilitatem. Scribit etenim Paulus *1. ad Corint. c. 5. Si is qui frater nominatur inter vos, est fornicator, aut maledicens, aut ebriosus, aut rapax, cum hujusmodi nec cibum sumite*, quasi dicat Apostolus, secus autem si non sit frater, illum enim non debetis punire: & subdit rationem: *Quid enim*

mibi de his, qui foris sunt judicare? nonne de his, qui intus sunt vos judicatis? Hæc Paulus ad cujus interpretationem scribit Hieron. *Nam eos qui foris sunt, Deus judicabit*, & D. Thom. inquit quòd Prælati acceperunt potestatem super eos tantum, qui se fidei Christianæ subdiderunt. Sic sanè post hujus operis secundam editionem legi Domin. Sot. in 4. *sent. dist. 5. quest. unic. art. 10.* hanc ultimam opinionem probantem.

Quid autem de Idololatria, † an ea sola sit causa justa indicendi bellum infidelibus? & probatur eam esse justam belli causam auctoritate divina *cap. 2. Deuter.* ubi constat, ob hanc causam Deum præcepisse filiis Israël, ut gentes plurimas subverterent, & dissiparent: quod ita præceptum est secundum Nicolaum à Lyra, ne ex templis idolorum remanentibus & illis ritibus occasio idololatriæ Judæis daretur, tantaque Dei injuria in populo suo vitaretur: atque ita hanc esse justam belli causam doctissimus vir Alphons. à Cast. cenfet in *l. 2. de just. heret. punit. cap. 14.* idem adnotari & colligi potest ex Alvaro Pelagio de *planctu Eccles. lib. 1. art. 37. colum. 5.* quibus suffragatur D. Thom. 2. 2. q. 10. art. 11. dicens ritus infidelium esse tollendos: & inibi dum hoc scribit, non de ritibus Judæorum, sed de ritibus aliorum infidelium intelligit. Hæc verò si quis pensitet diligenter, reperiet locum illum Deuteronomii esse intelligendum propter specialem, & expressam Dei jussionem. Potuit omnipotens Deus gentes illas punire, & ab eis provincias & bona propter eorum peccata auferre: quam divinam punitionem imitari non debent Principes humani, qui jus puniendi non habent in alios, quam sibi subditos. Præsertim quòd Deus illam provinciam filiis Israël promiserat, & ne idolorum templa eis nocerent jussit ea destrui & radicibus dissipari. Deinde idololatria, qua gentes illæ utebantur, non erat simplex, sed mixta cum occisione innocentum: nam & filios idolis sacrificabant: unde ad subveniendum illis innocentibus, qui iniquissimè occidebantur, quorumque sanguis clamabat à proximis auxilium petens, justè potuit illis gentibus bellum indici: & potuisset quidem etiam auctoritate humana & publica. Quòd autem D. Thom. scribit in *dict. art. 11.* intelligendum est de ritibus Infidelium habitantium inter Christianos in provinciis ipsorum Christianorum: vel cum infidelium ritus, & idolorum templa, ac sacrificia præstant impedimentum religioni Christianæ, & ejus prædicationi: fateor planè adversus gentes idololatrias justè quidem bellum geri, si monitæ nolint abstinere ab idolorum cultu, quoties is impedimentum affert Religioni Christianæ & legis Evangelicæ prædicationi. At quòd ob ipsum peccatum idololatriæ vel ad tollenda idola, quæ non sunt impedimento legis Evangelicæ prædicationi; quia fidei Catholicæ prædicatione, ejusque diligenti à viris Catholicis sanctitate, & moribus, ac doctrina prædicitis, instructione præmissa, idolorum cultus tolli poterunt: bellum licitè contra idolorum cultores, gentesque idololatrias geratur, dubium certè videri potest. Nam justitia hujus belli vel est propterea quòd ipsum crimen idololatriæ privet gentes ipsas dominio rerum & provinciarum: & hæc ratio falsa est: vel idè quia liceat offensam, & injuriam Divinæ Majestati illatam hoc idolorum cultu, bello vindicare: & id non sufficit adversus eos, qui foris sunt; hos etenim Deus puniet secundum D. Hieronymum *dict. cap. 5. ad Corint. b.* Ad defensionem autem hoc bellum non pertinet: cum tantum tractemus an ob ipsum idolorum cultum liceat indicere bellum his, qui fidelibus nullam injuriam fecere: & idè non agitur in hoc bello de defensione. Quòd si dixeris esse bellum punitivum: profectò id non pertinet

inet ad eos, qui nullam in has gentes punitionis ratione jurisdictionem habent: quæ quidem punitione jurisdictionem exigit, etiam in idololatrias, quia hoc crimen minimè Christianis submittit eum, qui foris sit, quod constat ex ipso D. Pauli testimonio manifestè probante non esse à nobis judicandum eum, qui foris sit, tamen is idolis serviat. Hæc denique adduximus adversus priorem sententiam, quæ fortassis, ab his objectionibus doctissimorum virorum ingenio, & judicio facillimè defensa potiores partes obtinebit. (Posteriorem tamen opinionem, quam nos defendimus, sequitur, & probat Domin. Sor. in 4. sent. dist. 5. q. unic. art. 10.

6 Solet hoc in tractatu examinari, an bellum esse possit ex utraque parte hostium justum. Nec tamen justum hinc accipio in ea significatione, secundum quam sapissimè à Tito Livio & aliis auctoribus dicitur justum prælium, justa acies, justus miles, justum exilium, id quod omni ex parte plenum est, omnibusque numeris perfectum. Sic Jurisconsultus appellat justam hereditatem in l. 3. ff. pro socio, eam quæ legitimo, ac plenissimo jure obveniat: quod eleganter Budeus ibi explicat. Sic & Hispani justam vestem dicimus, quæ ita corpori apta sit, ut nihil ei desit ad ipsius corporis mensuram: sed hinc dictionem istam assumimus pro eo quod rationi, juri, & æquitati ac justitiæ convenit: & Alciat. lib. 2. Paradox. cap. ult. post Fulg. in leg. ex hoc jure, ff. de justitia & jure, censet, bella utrimque posse licita esse, idque multis probat contra DD. frequentissimam sententiam. Ego sanè quantum ad rei veritatem & certitudinem, ipsam falsam esse censeo, quod Alciat. adnotavit, communemque sententiam probat. Nam cum hostes contrarii sibi sint, contraria jurare necesse est habeant: quorum unum justum sit, alterum verò injustum. Nec enim ex duobus Principibus bello pugnantibus ob aliquam provinciam, quam quilibet eorum sibi propriam esse censet, in veritate potest uterque justitiam habere sibi fauricem; siquidem is justam habet causam, cujus ea provincia propria sit: ex quo necesse est quod alter injustam causam foveat: cum contraria hæc duo sint, justum & injustum: unde planè illud mihi constat, non posse quoad veritatem justum bellum utrinque esse, opinione verò potest bellum ex utraque hostium parte justum esse. Nam etiam si apud alterum tantum verè existat justitia belli, bona tamen fide alter bellum id gerere potest, existimans justissima ignorantia se justam fovere causam. Atque in hunc sensum probari potest quod Fulg. & Alciat. voluerunt: unde Abulensis Josue cap. 11. adnotavit bellum illud, quod Judæi gerebant adversus Amorrhæos, & cæteras gentes, ex parte Judæorum justum esse propter Dei voluntatem, quæ eis erat manifesta: & itidem ex parte Amorrhæorum, qui justa ignorantia ignorantes hanc divinam jussionem se defendebant ab aggressionem Judæorum: eaque ratione existimabant se bellum justum gerere. Hæc de justitia belli compendio quodam prænotavimus, quod facilius intelligi valeat, qua ratione capta in bello, vel efficiantur capientium, vel sint omnino in animæ judicio restituenda: quod seq. §. non admodum prolixè tractabitur: solum etenim constituemus aliquot principia, ex quibus hæc res longius tradi possit.

§. UNDECIMUS.

De servitute captivorum in bello.

SUMMARIA.

- 1 Capta in bello justo efficiuntur capientis, & per totum §. maxime n. 6.
- 2 Servitus an sit inducta jure gentium contra ipsam naturam latè numeris sequentibus.
- 3 Jus naturale an possit tolli in parte, vel ex causa: & ibid. reprehenditur divisio juris naturalis in primum & secundarium.
- 4 Jus gentium qua ratione à naturali distinguatur.
- 5 Servitus aliqua an fuerit ab ipsa natura instituta?
- 6 Capti in bello apud Christianos non efficiuntur servi, & quid de Christianis captis à Saracenis, vel Turcis.
- 7 Res ab hostibus capta, quæ prius per hostes fuerant bello quesita, an sint priori domino restituenda.
- 8 Regia l. pen. tit. 9. part. 5. examinatur.

AD id verò quod attinet ad restitutionis obligationem eorum, quæ in bello capta fuerint, sit constitutissima conclusio. Capta in bello justo efficiuntur capientis, cap. jus gentium 1. dist. leg. hostes, & leg. si quid in bello, ff. de cap. leg. naturale §. ult. de acq. rerum domin. glos. in cap. sicut de jure ju. notatur in l. 1. in prin. ff. de acq. possess. ubi Jaf. num. 8. latè hanc materiam tract. Eandem conclusionem probat Aristot. lib. 1. Polit. cap. 4. D. Thom. l. 3. de regimine Princ. cap. 11. Theologi passim, præsertim Adriah. in 4. sent. tract. de restit. §. aggredior casus speciales. Flor. 3. part. tit. 4. cap. 1. Ioan. Major in 4. dist. 15. quest. 20. Alphon. à Castr. l. 2. de just. heret. puni. cap. 14. Sylv. in verb. bellum qual. 1. Bart. in dict. leg. si quid in bello & in leg. hostes, Mart. Laudensis in tract. de bello. 2. colum. And. Tiraquell. de legib. connubialibus l. 1. numero 46.

Hinc & illud obrinuit, quod capti in bello servi efficiuntur capientium, si bellum justum sit, decis. l. naturalem in fine, decis. l. hostes, §. item ea inst. de rerum divisio. pulchrè Arist. in decis. cap. 4. Omninoque, inquit, nonnulli jure quodam, ut putant, freti, & adducti, lex enim quoddam jus est, servitutem eam qua jure belli introducta est, & justam esse aiunt, & negant, quoniam fieri potest ut initium bellorum sit injustum, & eum, qui sit indignus servitute, nusquam quisquam servum esse fateatur. Hacten. Arist. atq; de his plura Claudius Cotereus l. 2. de jure milit. c. 24. quod sit ut servitus ista inducta sit jure gentium, cum natura omnes sint liberi, l. manumissione, ff. de just. & jur. §. servitus inst. de jure pers. quo probatur servitutem inductam fuisse contra naturam, secundum quam omnes liberi nascuntur: idem probat text. in l. 4. ff. de stat. homi. Stophilus servus apud Plautum in Aulularia, inquit, Omnes natura parit liberos, & omnis libertati natura student. Qua de re & Macrobius scribit, l. 1. Saturnaliorum cap. 11. & D. Basilus de Spiritu Sancto cap. 20. asseverat apud homines nullum esse natura servum.

Quod si contra naturam jure gentium est servitus personarum inducta, profecto id jure obtinerè nequit: cum jura naturalia immutabilia sint, nec jure gentium tolli possint, §. sed naturalia quidem inst. de jure nat. gent. & civ. text. in pr. §. dist. cui objectioni Accursius respondet in decis. l. manumisiones, dicens, jus naturale non posse in totum tolli jure gentium, & humano, sed quoad aliquam ejus partem tolli posse. Ego libenter quæro ab Accursio, an hæc pars, quæ tollitur, sit naturale jus: & si dixerit, non esse jus naturale, dubio procul quæstio non est an tolli possit: siquidem quod non est, tolli non potest. Si verò hæc pars quæ tollitur juris est naturalis, sicut est libertas personarum, quæ modò jure gentium tollitur; nondum responsum est objectioni, ex qua probatur: & ita verissimum est, jus naturale tolli jure humano non posse. Præsertim quod si semel in specie fatearis aliquid esse à natura institutum, id nullè

nullo modo negare poteris, humano jure tolli nequaquam posse: cum superior sit ipsa lex naturalis hominum instituta, nec eis tolli possit. Quamobrem mihi semper displicere duo, quæ passim circa jus naturale, & divinum à nostratibus traduntur. Primum, dum sæpissimè respondent, jus naturale posse partim tolli, licet non totum. Nam verè si in ea parte jus naturale viget, nullo modo defendi potest, quòd eis juris naturalis pars tolli humano jure valeat. Etenim dictat naturale jus, non esse innocentem occidendum: poteritne aliqua ex parte jure humano innocens occidi, vel in aliquo casu specialiter certè qui hoc assereret, demens prorsus esset, & rationis naturalis satis inscius. Alterum est, quo frequenter DD. utuntur, dicentes, ex causa posse jure humano limitari, & tolli jus naturale, vel divinum: hoc denique absurdum est: siquidem vel ea causa sufficiens est, ut opinemur, & constituamus jus divinum, vel naturale tunc minimè obtinere, nec eam casum comprehendisse: & tunc jus naturale, vel divinum non tollitur ex ea causa: quia non præmittitur, nec datur lex naturalis, nec divina, ut ea tolli possit: sed tantum interpretatio fit legis divinæ, vel naturalis: at si ea causa nihilominus admittitur, adhuc viget lex naturalis, vel divina, & planè nisi quis toto, quòd aiunt, cælo aberraret, non poterit inficiari, eam causam minimè sufficere, ut humana auctoritate naturalis lex tollatur: & idèd Accursii responsio congrua non est. Bart. aliter respondere conatur in *decis. l. manumissiones*, ac potius in *l. ex hoc jure ff. eo. tit.* scribens duplex esse jus naturale: primævum & secundævum: & addit primum tolli per secundum, quòd jus gentium appellatur: atque jus gentium quoadocunque est contra rationem, & jus naturale. Unde licet libertas juris sit naturalis, potuit tamen jus gentium eam tollere, eandem Bart. rationem tenuerunt etiam Ang. Paul. DD. in *l. si id quod, ff. de cond. indeb.* Verum hæc ratio defendi non potest, nec jure valida est: id etenim quòd contra rationem naturalem statutum est non potest firmum esse, nec validum: etiam si à Principe supremo statuatur. Deinde hæc distinctio juris naturalis primævi, & secundævi falsa omnino est: jus siquidem naturale unum est, & id temporis successu nec distinguitur, nec variatur, *decis. §. sed natur. quidem jura.* Nam quòd semel Deus omnia animalia docuit, quòdque idèd naturali lumine cognitum est, nec ullo tempore tollitur, nec distinguitur, nec variatur: ejus etenim variatio refragaretur naturæ ipsi: atque idèd hanc Bart. rationem verè & eleganter Fortunius improbat in *d. l. manumissiones*.

Qua ratione duplicem sensum asseram ad id, quòd primò constituimus, nempe omnes homines esse natura liberos, & servitutem esse contra naturam: ex quibus manifestè constabit hujusmodi dissolutio. Primum equidem libertas in hunc sensum est juris naturalis, & natura homines liberi nascebantur, ut eo primo statu quo sola lege naturæ humanum genus utebatur, nondum humana crescente malitiâ, decuerit omnino homines omnes liberos nasci, idque illi statui expediens fuerit. Non tamen ex hoc negatur, posse jure humano, & gentium, hominum erescente malitiâ statui servitutem, ut capti in bello servi efficiantur. Imò id convenit Reipublicæ ad punitionem eorum, qui finitimas gentes bellis injustis prosequuntur: unde quo jure ex consensu humani generis bella introducta fuere, eodem & captivitates, ac servitutes constitutæ sunt: quòd D. August. explicat *lib. 19. de Civitate Dei, cap. 15. Conditio, inquit, servitutis jure intelligitur imposta peccatori, nomen itaque istud culpa meruit, natura, & deinde subdit: Nullus autem natura, in qua prius Deus hominem condidit, servus est hominis, aut peccati, ve-*

rum pœnalis servitus ea lege ordinatur, qua naturalem ordinem conservari jubet, perturbari vetat, quia si contra eam legem non esset factum, nihil esset pœnali servituti coercendum: idèdque Apostolus servos monet subditos esse dominis suis, & ex animo eis cum bona voluntate servire. Hæc D. Aug. citans Apostoli locum ad *Ephes. cap. 6.* Unde propter peccatum Chanaam servus pronuntiatur à Noè patre, ut serviat fratrib. suis, *Gen. cap. 9.* Sic & naturali jure non erant domini distincta in ipso quidem statu naturæ, & legis naturalis, secundum quam omnia erant communia: sed postea conveniens fuit fieri dominiorum distinctionem lege humana: idque ratione naturali factum fuisse ex eo apparet, quòd utile valde Reipublicæ sit: quòd Conradus doctissimè tradit de *contractib. quest. 20. & seq.* Igitur juxta hunc sensum objectio tollitur: sicuti probant Fort. in *d. l. manumissiones*, & Joan. Dried. de *libert. Christiana, pag. 29.*

Secundo loco alter sensus aptari potest his auctoritatibus, quibus constat hominum libertatem esse lege naturali inductam, ut tandem distinguendum sit inter jus naturale positivum, quòd aliquid positivè præcipiat, vel prohibeat: & jus naturale negativum, quòd nihil aliqua de re statuerit, nec præcipiendo, nec prohibendo: sed id potius omiserit legis humanæ dispositioni. Nam libertas non est juris naturalis juxta primum modum: cum eam nec præceperit, nec servitutem induci prohibuerit. Est verò personarum libertas juris naturalis secundo modo accepti: quia jus naturale servitutem non induxit: nec etiam libertatem prohibuit: imò liberos omnes homines creavit: quòd autem objecimus jus naturale esse immutabile, est intelligendum de jure naturali positivo, non de jure naturali negativo, secundum D. Thomam, qui ita rem istam explicat in hac specie *1. 2. quest. 94. art. 5. & Præpos. in cap. jus gentium 1. dist. 9.* Martinus Azpilcueta, quem post hujus operis primam editionem legi, in *c. ita quorundam de jud. gl. penult.* ex his duabus solutionibus, quarum posterior à priori ferè deducitur, plura colliguntur.

Primum vera interpretatio Jurisconsulti, Justiniani, & aliorum qui verè dixerunt, omnes homines natura liberos nasci: ita etenim intelligendi sunt, omnes homines eo tempore, quo sola lege naturæ vivebatur, mundusque regebatur, liberos nasci, ac natos fuisse. At hinc non sequitur, hodie omnes liberos natura nasci: cum aliis legibus præter naturales utamur: idque maxime sit Reipublicæ, ad reprimendam hominum malitiam. Nam, ut auctor est Ang. in *d. c. 15. servitus lege humana justissime est statuta in pœnam peccati, quòd bello committitur injusto.*

Secundò hinc deducitur alter ejusdem auctoritatis intellectus, ut omnes homines natura liberos esse intelligamus, ex prima naturæ intentione, quæ voluit homines liberos creare. At per accidens non prohibuit eos servos fieri ex aliqua ratione convenienti Reipublicæ. Sicut ex prima intentione naturæ est, quòd hominum vita conservetur: & tamen legibus humanis naturali ratione statuitur ex accidenti, quòd nocentes, & criminosi occidantur.

Tertiò inde apparet, verum esse quòd scripsere D. Thom. in *4. sent. dist. 36. art. 1. & Card. à Turre-Crem. in d. c. jus gentium 4. art.* qui existimant servitutem institutam esse contra primam naturæ intentionem: quia natura prima intentione tendit ad perfectiora, at servitutem esse secundum naturam juxta ejus secundam intentionem: natura etenim prima intentione intendit, ut quis sit bonus: ejus verò secunda intentio est, quòd si quis non fuerit bonus, sed malus, ipsiusque legis naturalis rationem pravus moribus contempserit, puniatur quidem. Sic servitus secundum naturam instituta est ad puniendum peccantem: & licet jure natu-

naturæ non sit in specie hæc pœna definita, sed in genere: jus gentium, & humanum potuit ex secunda naturæ intentione definire pœnam istam servitutis in hac specie.

Quartò à prænotatis patet verus sensus §. *servitus instit. de jure personar.* quo probatur, servitutem esse contra naturam, id est, contra naturalem libertatem, quæ una fuit ab initio omnium ante corruptionem generis humani, & nunc quoque esset, nisi malitia hominum aliam conditionem exigeret omnium populorum consensu, qui servitutem ex causa induxit ad puniendos hostes iniquos, quemadmodum & præter D. Augustinum tradit Arist. 1. *Politicorum* c. 3. & 4. & probatur in *l. naturalem cum l. seq. ff. de acquir. rer. dom.*

Quintò inferitur, servitutem esse contra jus naturale, non ex eo quòd tollat jus naturale affirmativum & positivum, aliquid præcipiens, aut prohibens: sed ex eo quòd additur juri naturali id, quòd ipsum jus non concesserat: atque ita per additionem inducitur servitus contra jus naturale.

Sextò hinc apparet, hanc personarum servitutem jure gentium inductam, non esse contra naturalem rationem: imò ex ea procedere: sicuti probatur in *d. c. manumissiones*, & apertius in §. *item qua ab hostib. junctos §. singulorum. Inst. de rerum divis.* idque adnotavit Fort. in *d. l. manumissiones*, col. 3. & constat ex pluribus locis sacræ Scripturæ, quibus ostenditur, dominium servorum justum esse, præsertim c. 7. ad *Ephes.* inquit Paulus, *Servi obedite dominis carnalib. cum timore, & tremore, in simplicitate cordis vestri, sicuti Christo.* Et 1. ad *Tim.* c. 6. *Quicumque sunt sub jugo servi, dominos suos omni honore dignos arbitrentur.* Item 1. *Petri* c. 2. *Servi subditi estote in omni timore dominis non tantum bonis & modestis, sed etiam dyscolis.* Unde dominus in servos naturali ratione dominium habet: sicut & in agros, & fundos, qui ad eum pertineant. Uti tamen debent domini hoc jure, quòd in servos habent, benignè, non severè, & crudeliter: quòd admonet D. August. 1. *19. de civit. Dei* c. 16. & jure civili statutum est in *l. unic. C. de emen. servo.* & *Instit. de jure person.* & *de his, qui sunt sui vel alien. jur. §. in potestate*, & §. *sed & major.* ubi Theophil. 1. 6. tit. 2. 1. part. 4. Caius Jurisconsult. 1. 1. *Instit. tit. 3.*

Septimò colligitur ex his, servum à domino fugientem mortaliter peccare, & teneri ad eum redire secundum *gl. in d. c. jus gentium 1. dist.* quam DD. inibi approbant communiter, maximè Card. à Turrecrem. art. 4. Fort. in *d. l. manumissiones* col. 4. optimus text. in *c. si quis servum* 17. qu. 4. Cæterum hoc in loco admonendus lector est, me quidem in hac de servitute controversia, jus gentium intellexisse, prout id à jure naturali distinguitur, & humanum ac positivum est; nam & D. Thom. 1. 2. q. 25. art. 4. ad primum, jus gentium, de quo Jurisconsulti quandoque tradidere, inter jura humana & positiva censet: quòd apertissimè constat. Nam si quis perpendat exempla & casus, qui per Jurisconsultos sub *tit. ff. de justit. & jur.* juri gentium tribuuntur, planè fatebitur ea non esse juris naturalis, sed humani, nec procedere necessariò à primis juris naturalis principiis in universum, nec frequentius: tamen à ratione propter Reip. utilitatem vario temporum successu deducantur & instituantur, vel instituta sint ferè omnium hominum consensu. Bella etenim non sunt juris naturalis, nec manumissiones, nec servitutes, nec dominiorum distinctio, nec venditiones, aut locationes, quæ omnia Jurisconsulti juri gentium tribuenda esse palam responderunt. Et tamen in *l. 1. §. jus naturale, ff. de just. & jur.* jus gentium naturale quidem dicitur, dum id non alia ratione à naturali distinguitur quàm quòd illud omnibus animantibus etiam brutis conveniat, hoc solis sit hominibus commune. Unde deducitur hoc

jus gentium hominibus, & sic animantibus ratione præditis naturale esse. Idem apparet evidentius auctoritate Caii Jurisconsulti in *leg. omnes populi, ff. de just. & jur.* Quod verò, inquit, naturalis ratio inter omnes homines constituit, id apud omnes homines per aquè custoditur, vocaturque jus gentium: quasi quò jure omnes gentes utuntur, eadem verba Justiniani in §. *jus autem civile*, *Inst. de jure nat. gent. & civili*, unde D. Thom. 2. 2. qu. 57. art. 3. ad 3. inquit: *Ea que sunt juris gentium naturalis ratio dicitur: putà ex propinquo habentia æquitatem: inde est quòd non indigent aliqua speciali in. sed ipsa naturalis ratio eam instituit.* Quasi velit D. Thom. hoc quòd Jurisconsulti jus gentium appellarunt, jus esse naturale: cui certè non conveniunt exempla juris gentium tradita ab Isidoro *lib. Etym.* 5. c. 5. & 6. præsertim prohibitio nuptiarum inter alienigenas.

Quibus prænotatis ego censo jus naturale verè esse illud, quòd Deus omnia animalia docuit tam bruta, quàm ea, quæ ratione donavit. Hoc etenim jus lumine naturali hominibus ita cognitum est, ut & brutis instinctu quidem ipsius naturæ: qua ratione quòd lumine naturali animalibus ratione præditis notum est, id verè jus naturale dicitur, sicuti & illud quòd brutis Deus per instinctum, & inclinationem propriam constituit: hoc probatur in *l. 1. §. jus naturale, ff. de just. & jur. cap. jus naturale, 1. dist.* quo fit ut principia lumine naturali ab hominibus cognita, & conclusiones, quæ ab eisdem principiis necessariò deducuntur, & quæ animantibus ratione præditis conveniunt tantum, jus quidem gentium dici quòdammodò valeant, ad differentiam juris naturalis, quòd simul & brutis & hominibus datum, insitumque est ab ipsa natura. Utrumque tamen verè est jus naturale: sicque intelligendum est responsum Jurisconsulti in *dict. l. 1. §. jus naturale ad fin.* ubi jus gentium à naturali distinguitur ex eo solùm, quòd illud hominibus tantum, hoc verò etiam brutis conveniat. Huc pertinet quòd D. Thom. in *d. art. 3. quæst. 57.* distinguit jus gentium, quòd quidem ratione naturali hominibus tantum competit, & id quiddam naturale esse asseverat, non secundum absolutam sui considerationem, sed secundum quid, id est, ut est conveniens & utile humano convictui, à jure naturali, quòd omnibus animantibus commune est, & naturale dicitur absolute juxta sui ipsius considerationem; ut matris, & sceminae conjunctio: filiorum educatio, & his similia. Quo in loco D. Thom. de jure naturali, & gentium hanc doctrinam optimè tradidit. Quamvis & hæc D. Thomæ sententia, ejusque distinctio alium sensum habere possit, ut ipse quidem distinguat jus naturale, quatenus omnibus animantibus etiam brutis commune est, & complectitur etiam prima juris naturalis principia, continentia justum naturale ex sui natura adæquatam, & commensuratum alteri à jure gentium, quòd continet justum naturale, non juxta absolutam sui rationem, sed secundum utilitatem, quæ ex eo deducitur, ut alteri conveniens. Sensitque D. Thom. ad hoc jus gentium pertinere servitutes, bella, dominorum distinctionem: hanc eandem differentiam constituit Card. à Turrecremata in *d. c. jus gentium 1. dist. art. 1.* Sed huic sensui refragatur, quòd prima principia juris naturalis procedant à ratione, quæ incognita est brutis; Nihilominus idem Card. in *cap. humanum genus 1. dist. art. 5.* post Albertum Magnum, quinto *Esbi.* respondet jus naturale quoad rationem juris; brutis minimè convenire, sed procedere à natura speciali, quæ est ipsa ratio: sed jus naturale quantum ad actus etiam brutis competere: & sic, ut ipsius verbis utar, jus naturale formaliter sumptum, id est, quoad rationem; hominibus tantum convenit: materialiter verò, id est, quoad actus, etiam brutis commune est: scilicet quoad

quoad maris & fœminæ conjunctionem, filiorum educationem, & familia: atque ita interpretatur *dict. l. 1. §. jus naturale*, ut tandem Deus jus naturale materialiter omnia animalia etiam bruta docuerit: formaliter tamen ipsos homines tantum, quibus rationis cognitio tradita est. Hic verò sensus cum eo convenit, quem paulò ante ad Jurisconsulti responsum tradidimus. Sed solum discrimen apud nos est quanam ratione sit intelligenda D. Tho. responsio *in d. art. 3. & profectò aptior est ultimus hic sensus*, si consideremus ipsum jus naturale quatenus absolutè assumitur, posse quidem assumi formaliter, sicut & materialiter, ita quidem, ut formale jus naturale quoad rationem, & ut continet prima principia, absolutè justum contineat secundum sui considerationem, rationemque, non juxta alterius utilitatem, nec ut alteri conveniens sit: sic denique procedere illud; *ratione vivendum est; nemini est malum faciendum*; & similia, quæ quidem juris naturalis sunt secundum propriam sui rationem: quia continent justum, & alteri commensuratum secundum absolutam sui rationem: non juxta utilitatem, quæ ex his continget. Unde jus naturale auctore D. Tho. à jure gentium distinguitur, quod procedit à naturali ratione non absoluta, sed quæ alterius utilitatem vel quod conveniens sit respiciat. Ex quibus manifestum fit, quamobrem jus gentium à Jurisconsultis jus naturale quandoque dicatur, & quandoque à jure ipso naturali distinguatur. Deinde patet ex his, prima principia, & quæ ex eis necessariò deducuntur, non esse propriè juris gentium, sed naturalis: prout à D. Thom. hæc jura *dict. cap. 3.* distinguuntur, inde consequitur, religionem erga Deum, & parentum honorem esse juris naturalis, non juris gentium, secundum D. Thom. distinctionem: quamvis à Jurisconsultis hæc exempla tradantur, & aptentur juri gentium *in d. l. 1. ad finem, & in l. seq.* quæ quidem Jurisconsulti responsio poterit defendi, si jus gentium interpretemur naturale ipsis tantum hominibus conveniens, de quo superius actum est. Verè tamen negare non possumus utcumque sit, exempla Jurisconsultorum, & Iudori non omnia convenire juri gentium: quod maximè observandum est.

Quamvis equidem juxta præmissam adnotationem jus gentium ad humana jura pertineat, non propriè ad naturalia: attamen ob id quod ex D. Tho. explicuimus, & quia jus gentium derivatur à jure naturali, communique omnium gentium consensu constitutum est, conclusionibus quibusdam non multum remotis à primis juris naturalis principiis, naturale dici quodammodo homini potest: etiam si à naturali jure, præsertim ab ea lege, quæ communis est omnib. animantibus differat & distinguatur secundum D. Thomam *1. 2. quest. 95. art. 4. ad 1.* His libenter addiderim quod post primam hujus operis editionem legi apud Dom. Sot. *lib. 1. de just. & jure q. 1. art. 3.* nempe hoc discrimen esse inter jus naturale & jus gentium, quòd ea quæ inferuntur ex absoluta rerum natura & consequentia necessaria, pertinent ad jus naturale: illa verò, quæ non ex absoluta consideratione, sed modo exposito in ordine ad certum finem & sub certis circumstantiis, sint de jure gentium: quam sententiam & nos paulò ante probavimus.

Octavò principaliter ex præmissis inferitur, an sit aliqua servitus, quæ verè juris naturalis, & à natura ipsa instituta? Et sanè constat esse ÷ natura ipsa quosdam servos. Nam secundum Arist. *1. Polit. c. 3. & 4.* minùs sapientes, minùs perfecti, natura ipsa servi sunt & sapientiorib. subditi, ut ab eis regantur. Etenim hominum genus Deus sic condidit, ut essent alii in scientiis, & virtutibus superiores aliis. Plato item *in dialog. 3. de legib.* cujus & Joan. Stobæus *serm. 42.* mentionem fecit, scribit, primam dignitatis rectam rationem

esse, ut genitores ubique natis imperent: secundam, ut ignobilibus generosi: tertiam, ut junioribus seniores: quartam, ut domini servis: quintam, ut potentioribus imbecilliores serviant: sextam quidem & omnium maximam esse, qua secundum naturam ignorantes sequi jubentur: prudentes autem ducere, ac dominari. Hæc Plato, cui & Arist. accedit *lib. 7. Polit. cap. 14.* asseverans, esse natura ipsa servitutem juvenis ad senem, D. August. *super Genesim*: Est enim, inquit, ordo naturalis in hominibus, ut serviant, fœminæ viris, & filii parentibus, quia & illic hæc justitia est, ut infirmior ratio serviat fortiori. Hæc igitur in dominationibus, & servitutibus clara justitia est, ut qui excellunt ratione, excellent dominatione. Cicer. *5. Paradoxo.* proponit, prudentes esse liberos, stultos autem & insipientes servos esse: quod & D. Ambros. probat super epistolam Pauli ad Coloss. explicuit optimè D. Basil. de Spiritu Sancto *cap. 20.* notant & ex nostris Dom. & Præp. *in dict. cap. jus gentium nu. 9.* & ibi Card. à Turrecrem. *art. 4. Imol. in præmio Greg. colum. 2. & Capol. de servit. 2. colum. And. Tiraq. de legib. commbia. l. 1. num. 48.* Hæc tamen servitus non est ejusdem conditionis cujus illa quæ jure gentium ratione belli inducta est; qui enim jure belli servus est, dominio alieno contra libertatem naturalem ita subjectus est, ut tanquam res quælibet quæ sua est à domino abalienari possit, *l. 4. & 5. ff. de stat. hom.* At servitus, quam diximus natura ipsa constitui, non pertinet ad coactionem, nec necessitatem, nec dominium; sed ad honorem & reverentiam, senioribus à junioribus; generosis ab ignobilibus, parentibus à filiis; marito ab uxore debitam; vel ad utilitatem ipsius servientis, qualis est illa quæ imprudentis ad prudentem; minùs sapientis ad sapientem dicitur. Qua de re Joan. Driedo, *de libert. Christi l. 1. pag. 8.* in hunc modum scribit: *Secundum ordinem conditionis natura omnes in Adam à Deo conditi sunt aequaliter liberi ab omni malo, ab omni servitutis incommodo: mansissent quoque sub illo statu omnes homines pares secundum paritatem libertatis à culpa, & miseria: sed non pares secundum paritatem in talentis natura, in perfectione justitiæ, scientiæ, & prudentiæ. Siquidem alii magis, alii minùs extitissent sapientes & prudentes: fuisset quoque dominium quoddam unius super alios, non pro suo ipsius comodo dominantis in illos tanquam in servos, nec ut providentis & consulentis illorum miseriis, & imbecillitati, sed ut consulentis, & dirigentis illos ad ampliores sapientiam, disciplinam, justitiam & providentiam; atque utentis voluntariis obsequiis illorum obedientium, non solum absque omni laboris molestia, sed cum gaudio cordisque lætitiis: quemadmodum & justis præsidibus nunc imperant, non cupiditate dominandi, sed officio consulendi: & hoc naturalis ordo præscribit. Sic quoque Deus hominum genus condidit, ut essent alii in scientia & virtutibus superiores aliis: sed à coacta & vili subjectione, à veròque dominio omnes fuissent aequaliter liberi.* Hactenus Dried. cujus verba referre libuit, quia breviter & compendio quodam retulit D. Thom. eruditissima responsa *part. 1. quest. 96. art. 3. & 4.* Sic & Arist. *l. 7. Polit. cap. 14.* sensim insinuat totam hanc servitutem naturalem ad utilitatem pertinere eorum, qui minùs prudentes sint, ut à prudentioribus regantur, & instruuntur perfectiori prudentia, & scientia D. Thom. item *in 2. 2. quest. 52. art. 3. ad secundum*, inquit, quòd hunc hominem esse servum absolutè considerando, magis quam alium, non habet rationem naturalem, sed solum secundum aliquam utilitatem consequentem, in quantum utile est huic quòd rogatur à sapientiori: illi quòd hoc juvetur, ut dicitur *in 1. Polit. & idè servitus pertinens ad jus gentium est naturalis, secundo modo; sed non primo modo.* Hactenus D. Thom. qui hanc servitutem minùs prudentis ad sapientiore, institutam esse

esse tradit ad utilitatem ipsius imprudentis, non ad ejus vilem subjectionem; & quamvis ipse hanc servitutem ad jus gentium referat; ex eodem tamen D. Thom. in *dist. quæst. 96. art. 3. & 4.* satis palam constat, hanc servitutem minùs prudentis ad prudentiorem, minùs sapientis ad sapientiorem, juvenis ad senem, uxoris ad virum, filiorum ad parentes, quæ ad honorem, & reverentiam vel instructionem servientium pertinet, institutam esse à natura, & statui innocentia convenisse. Quo fit, eam minimè pertinere ad vilem servitutis conditionem, quæ postea jure gentium stabilita est; cum ea subjectionem, & dominium contineat, utile quidem ipsi dominantibus, & molestum ac miserabile servienti; igitur servitus à natura ipsa ordinata, quæ & in ipso innocentia statu obtineret, & obtinuit, non est miscenda huic miserabili servituti, quæ jure gentium ob bella, & captivitates inducta fuit; quod & Card. à Furtecremat. in *d. art. 4.* explicat. Unde planè intelligenda sunt & distinguenda quæ Plato in *d. dialog. 3. de legib.* veluti ex jure naturæ immiscuit.

6 Illud hoc in tractatu prætermittendum non est, quòd Christiani capti in bello, etiam justissimo, à Christianis, non efficiuntur servi capientium. Et idè nec opus est in hoc casu lege Cornelia, nec postliminii fictione propter charitatem, quæ in Christo omnibus ejus religionem professis communis est: sicut expressim adnotarunt Bart. in *leg. hostes, ff. d. c. Abb. in c. sicut in 3. de jur. col. 4.* & inibi Ægidius à Bellam. n. 20. Sali. in *l. ab host. col. 2. C. de captivis.* Joan. de Terra Rubea *contra rebelles tract. 3. art. 10. Reg. l. 1. tit. 21. part. 4.* sed apud nos capti bello servantur: præstitaque pecunia in redemptionis præmium, quam Græci *λύτρον* appellant, veniam recedendi impetrant facillimè; seniere tamen Alci. in *leg. hostes, ff. de verb. sign. & Claudius Cantiancula in §. item en qua hostib. Inst. de rer. divis.* prædictam communem sententiam inter Christianos obtinere, sicut Bart. & qui eum sequuntur probarunt; at secus esse Christianis captis in bello à Saracenis, vel Turcis, qui verè hostes sunt. Nam hi quidem Christiani, dum ab hostibus captivi detinentur, ejus conditionis sunt, cujus juxta jus civile capti ab hostibus Romanæ Reipubl. censentur; & idè opus esse fictionibus legis Corneliae & postliminii; quod est maximè notandum. Nam & Joann. de Terra Rubea idem voluit, dum scribit, Saracenos veros hostes esse; & cum his bellum geri verè, ut olim Romani adversus hostes gerebant. Ego sanè video maximam esse discriminis causam inter bella Romanorum, & ea, quæ Christiani adversus infideles, qui nos undique imperunt, gerimus. Quorum quidem infidelium aggressiones, non possunt aliqua ex parte esse licitæ, nec itidem defensiones; cum provincias Christiani nominis tyrannicè & perfidè, ac crudeliter occupaverint. Quamobrem nisi aliud lege humana statutum in specie sit, opinor erga Christianos captos à Turcis, vel Saracenis non esse servandas leges Romanorum, quæ de captivis apud hostes loquuntur; nec esse necessarias fictiones legis Corneliae & postliminii; quamvis in his quæ possint in favorem cedere captivorum, æquissimum sit, imò omni ex parte justum, easdem leges servari. Nec enim Reip. Christianæ convenit, præter ipsam captivitatis afflictionem, damnum aliud, aut detrimentum Christianis apud Saracenos, aut Turcas captivis irrogari. Ex his etiam apud me dubia est, & falsa quidem opinio Anch. in *hac reg. col. 13. vers. 3. quæro.* Atet. in *l. qui à latronibus 3. col. ff. de test. dum asseverat, Christiano apud Saracenos captivo non licere ab eis fugere, nisi cogatur ad infidelitatem: etenim ego censeo justè posse captivum Christianum indistinctè fugere, licet non cogatur ad infidelitatem, cum tyrannicè & injustissimo bello captus fuerit. Imò etsi captus esset*

apud hostes justissimo bello, liceret ei ad suos redire, ac fugere, hostium limites transgrediendo: ut ipse notavi *lib. 1. var. ar. resolut. c. 2. n. 10.* & hæc quidem de servis jure belli dicta sint, deque his, qui ab hostibus capti servitutem serviunt jure gentium, procedente à ratione ipsa naturali.

Res autem captæ in bello justo, si immobiles sint, Principi, & Regi bellum indicenti acquiruntur: nec efficiuntur militis, aut Ducis capientis, *l. si captivus, §. 1. ff. de capti. gloss. in l. de vus, ff. de jure fisci. Bart. in l. si quid in bello, ff. de capti. Alex. & Jas. post alios in d. l. 1. de acquir. poss. ff. in princ. n. 10. & Martin. Landensis in tract. de bello, §. 4.* quorum opinio communis est. Et probatur in *l. 19. tit. 26. part. 2.* res verò mobiles capientium efficiuntur: sicuti jam non semel adnotatum extat: debent tamen tradi Duci exercitus, ut is ea dividat inter milites juxta cujuslibet dignitatem, & merita, *c. jus militare 1. dist. l. si quis pro redemptione, C. de donat. gl. in c. dicat aliquis 23 q. 1. Bart. & DD. modò hac in re citati. Reg. l. 1. 17. & 19. tit. 26. part. 2.* quo quidem jure Regio quinta pars eorum, quæ bello captæ fuerint, Regi debetur, *l. 4. tit. 26. part. 2. l. ult. tit. 1. lib. 6. ord. quandoque dimidia, l. 19. quandoque tertia pars, l. 20. d. tit. 26. part. 2.* Denique in hoc etiam temper diligenter observandæ leges, & consuetudines legitime inductæ, secundum quas per Principum decreta, firmæque & justa Ducum edicta res bello captæ sunt dividendæ. De his etiam multa tradit Claudius Cotareus *lib. 2. de jure militari c. 24.* quæ verò dicantur & sint res mobiles, tractat latè Tirag. *lib. 1. de retract. §. 1. gl. 7. & maximè cons. 87.*

7 Quid verò dicendum sit de rebus captis ab hostibus, quæ tamen habuerint dominum verum priusquam hostes eum spoliaverint: an sit restituendæ priori domino, vel efficiantur eorum, qui modò eas abstulere à manu hostium? Et profectò, quoties non virtute bellica, sed commercio, dato redemptionis pretio, res aliena fuerit ab hostibus redempta, dominus prior eam petere poterit, soluto pretio redemptionis, & ei necessariò restituenda est, *l. ab hostib. in 2. C. de capti. l. in bello, §. si quis servum, ff. eod. tit.* quòd si res virtute bellica ab hostibus sit capta, & immobilis sit, priori domino est restituenda, text. insignis in *l. si captivus, §. expulsis hostib. ff. de capti. Pompon. ff. de acquir. domin. notat optimè Franc. à Ripa in d. l. 1. ff. de acquir. poss. n. 5.* sed si res sit mobilis, quibusdam visum est, eam non acquiri capienti; sed restituendam esse priori domino, text. satis elegans in *d. l. ab hostib. C. de cap. §. servi autem,* cujus auctoritate ita responderunt Joan. Andr. in *Speculo, Rubri. de captivis.* Alex. in *d. l. 1.* idem Alex. in *l. id quod apud hostes, ff. de leg. 1.* Pyrrhus post consuetudines Aurelianenses *c. incipienti, in l. apud hostes.*

Contrarium aliis videtur verius; nempe rem mobilem captam ab hostibus, non esse restituendam priori domino, auctoritate Jurisconsulti in *l. si quid bello, ff. de capti. Si quid,* inquit Labeo, bello captum, in prada est, nec postliminio rediit. Paulus, imò si in bello captus pace facta demum fugit, deinde renovato bello capitur, postliminio redit ad eum, à quo priore bello captus erat: si modò non convenerit in pace, ut captivi redderentur. Hæc Jurisconsultus, ubi Bart. hanc opinionem ex eo loco deducit, juxta distinctionem ipsius legis. Quidam tamen distinguendum esse censent ita sanè; ut prior sententia obtineat, ubi res ab hostibus captæ recuperantur statim priusquam hostes eas deferant tutè intra præsidia; quasi in ea specie nondum fuerint factæ res istæ hostium eas capientium; & idè cum ab hostibus auferuntur, sub dominio prioris sunt; eaque ratione debent ei restitui, argum. text. in *l. 3. §. cum igitur, ff. de vi & vi armat. & l. ult. C. unde vi.* Quòd si ex intervallo res captæ ab hostibus fuerint ab eisdem denuò ablata, tunc sit vera posterior tenentia;

tentia, secundum Angel. & Salyc. col. 1. in d.l. ab hostib. Jaf. in d.l. 1. n. 11. & seq. eundem Ang. in disput. incipienti Renovata guerra 1. dub. & Martin. Laudentem de bello, §. 7. cui distinctioni suffragatur insignis Regia constitutio pen. ult. 9. part. 5. Hanc tamen distinctionem Jaf. in d.l. id quod apud hostes, improbatur conatur: & Franc. à Ripa in d.l. 1. n. 5. veram esse censet in militibus non habentibus à Republ. stipendia: quasi in militibus habentibus publica stipendia servanda sit prima Jo. And. opinio per l. ab hostib. par. ult. C. de capt. & hæc quidem procedunt, nisi in rebus, quæ postliminio obtinent, de quibus agit l. 2. ff. de capt. nam hæc res etiam ex intervallo ab hostibus receptæ, priori domino restituantur. Ex his patet hujus quæstionis difficultas, quæ nondum certam definitionem habet.

Iple denique video jure civili Romanor. statutum esse, ut capti à latronibus & piratis, quos non esse justos hostes veteres censebant, minimè efficerentur capientium, l. hostes, & l. latrones, & l. postliminium, §. à piratis. ff. de capt. l. qui à latronib. ff. de testam. quo fit, ut si res, quæ per latrones captæ fuerunt, à nostris militibus recipiantur, latronibus fugatis, vel devictis, priori domino jure Romanorum restituendæ sint: cum nusquam eas prior dominus amiserit, d. l. latrones, & est evidens hujus rei argumentum; quia nusquam hæc res hostium capientium propriæ effectæ fuerint.

Hinc mirum est, cur Regia Partitarum constitutio distinctionem præmissam probaverit in his rebus, quæ non ab hostibus, sed à piratis auferuntur; cum in ea specie jure Romano ea distinctio fieri non posset. Deinde illud constat jure Romanorum ex jure ferè omnium gentium, ut hi cum hostibus æquo Marte certarent, ex aliisque rationibus, ac fortasse quoddam viri prudentissimi, etiam si existimaverint ab eis semper justa moveri bella, & cum hostibus geri, censebant ex variis causis opinione saltem, & bona fide ab iis, quos verè hostes judicabant, sibi bella indici, & ab eis indicta geri, statutum esse, ut homines & res à Romanis per hostes bello captæ hostium efficerentur; verè & statim earum rerum dominium à prioribus dominis ad hostes transfret, quemadmodum & idem erat in rebus, & personis per eosdem Romanos captis ab hostibus. Quod satis manifestum erit, si diligenter responsa Jurisconsultorum de captivis examinemus. Imò & Romani hoc ipsum jus captivitatis, & postliminii observare constituerunt cum his, qui nec latrones, nec piratæ, nec hostes publici essent, modò cum eis nullam amicitiam, nullum hospitii jus contraxissent; qua de re est text. elegans in l. 5. §. in pace. ff. de capt. In pace, inquit Pompon. quoque postliminium datum est. Nam si cum gente aliqua nec amicitiam, nec fœdus amicitia causa factum habemus, hi hostes quidem non sunt; quod autem ex nostro ad eos pervenit, illorum fit; & liber homo noster ab eis captus, si servus eorum. Idemque est si ab illis ad nos aliquid perveniat. Hoc quoque igitur casu postliminium datum est. Hæc Jurisconsultus.

At hæc leges apud Christiani orbis Principes probatæ quidem sunt, & stabilitæ, quoad res bello justo captas; nec possumus, qui Christianam religionem profiteamur, inficias ire, quin res bello captæ per hostem iniquè, & tyrannicè bellum indicentem, minimè à veris dominis, qui eas jure possidebant, ad hostes jure transferantur; nec lege divina nec humana in hostium verum dominium transferant. Omnium etenim consensu receptum est, capti in bello effici capientium, modò id bellum justum sit: unde licet in bello per Christianos Principes secum inuito ob præsumptam bonam hostium fidem, leges Romanorum sint servandæ, quoad opinionem; tamen ex hoc non arbitror in animæ judicio, res captas in bello, quod hostes sciunt injustè indictam esse, & mala

fide geri, ad eorum dominium pertinere.

Nihilominus tamen mihi jure Romanorum magis probatur Angeli distinctio in hunc sanè sensum, ut res à Romanis virtute bellica quæsitæ, etsi ab hostibus iterum captæ fuerint, rursusque à Romanis militibus è potestate hostium etiam ex intervallo ablatae sint, priori domino sint omnino restituendæ, juxta l. si quid in bello, ff. de capt. atque ea ratione non temerè prædicta l. ab hostib. in servis, qui virtute bellica quæsitæ sunt, loquitur, eleganter adjiciens horum, quæ bellico labore quæsitæ sunt, militem Romanum defensorem esse, non dominum.

Nec ad has Romanorum leges quidquam refert Francisci Ripensis distinctio; cum hæc decisiones de militibus tractent stipendio publico militantibus. In his etenim militibus, qui non habent publica stipendia, vel non tenentur ex publico stipendio eos defendere, à quibus hostes res acceperunt, opinor adhuc locum esse Angeli distinctioni, & Jurisconsulti responso in d.l. si quid in bello, quòd si non hostes, sed latrones aut piratæ in hac specie res habuerint, & ab his fuerint virtute bellica per milites non habentes stipendia publica ablatae; tunc fortassis cum res hostium, aut capientium factæ non sint, priori domino erunt restituendæ, modò his militibus justam solverit laboris, & expensarum mercedem.

Postremò, ut legem Partitarum examinemus, quæ non tantum de hostibus, sed & de piratis, & latronibus publicis, quibus cum non est nec esse potest bellum illud, quod veteres Romani justum, & publicum esse censebant, adnotandum erit, potuisse constitutionem illam statuere, non quod res illæ factæ fuerint piratarum, postquam hi in tuto eas habuerint; sed quòd demum captæ virtute bellica è potestate piratarum, fiant capientium ob exercendos militum animos ad piratarum seu hostium publicorum punitionem, & persecutionem. Et licet Regia Partitarum lex admittere debeat juris Cæsarei interpretationem de rebus, quæ jus habent postliminii, juxta l. si quid in bello & leg. 2. ff. de capt. & fortassis non procedat in militibus habentibus publica stipendia ad defensionem Provinciæ, & provincialium; tamen lege belli, quæ probanda quidem erit, si qua est, poterit ea constitutio indistinctè servari absque ulla juris Romani & civilis interpretatione. Quamobrem in his controversiis definiendis oportet viros rei militaris peritos, quique satis leges, & jura belli cognoverint, semper consulere; atque ita erit hic tractatus de rebus bello acquisitis in foro exteriori, & interiori expendendus. Qua de re aliqua tractat præter alios Thom. Grammat. in decisionib. Neapolit. quæst. 71. Hæc quidem longius, fateor, possent, ac diligentius, maturiusque tractari: nos tamen ut tractatui de restitutione eorum, quæ iniquè quæsitæ fuerint, serviremus, hæc lectori breviter exposuimus.

§. DUODECIMUS.

De consilii, auxilii ac favoris ad perpetrandum delictum, obligatione.

SUMMARIUM.

- 1 Consilium, vel auxilium quando ad restitutionem obliget in conscientia judicio.
- 2 Causa sine qua non, qualiter intelligenda sit, quoad restitutionis tractatum.
- 3 Pluribus simul committentibus furtum, vel raptam; an quilibet teneatur in solidum ad restitutionem.
- 4 Pluribus committentibus furtum, si unus eorum resti-

*restituerit solidum, an ceteri teneantur huic pro
aquis portionibus satisfacere.*

HActenus visum est, quæ ratione teneatur quis ad restitutionem jure acceptionis iniquæ; cuius tamen acceptionis iniquæ causa solet non tantum tribui ipsi accipienti, sed & aliis, qui ei consilium, auxilium vel favorem dedere, ut iniquè acciperet rem alienam, damnumve alteri intulerit; de his opportunè quæritur, an teneantur ad restitutionem? sit igitur conclusio hæc in re satis iuris, & rationibus probata. Tenetur ꝑ ad restitutionem non tantum is, qui iniquè accepit, damnumve alteri intulerit, sed & is, qui consilio, ope, auxilio, vel receptione dedit acceptioni causam efficientem, quæ ipsam injustam acceptionem efficiat. Hanc sententiam eleganter tractat D. Thom. 2. 2. q. 52. art. 7. quem Theologi passim sequuntur, præsertim Cajet. in ibi Flor. 2. part. iii. 2. c. 7. §. 4. Adrian. in 4. sent. tract. de pœn. & restitut. c. 2. dubitatur. Joan. Major. in 4. dist. 15. q. 26. Sylv. in verb. restit. 3. §. 6. Joan. Medina de restit. qu. 7. & 8. & probatur ea ratione, quod qui causam damni dat, damnum dedisse videtur, c. ult. de injur. c. susceptimus, & c. de cetero de homicid. l. nihil interest. ff. de scar. ubi Bart. & Doctor. quod & alibi sapissimè pro juris regula traditur. Sed & in specie huic conclusioni accedit communis juris utriusque doctrina, qua observatum passim est, consulentem ex consilio teneri ad eandem pœnam, quam delinquens pati debet, si alioqui non facturo consilium dederit, c. nuper de sentent. excommun. ubi gloss. text. in l. i. §. persuadere. ff. de servo corrupt. c. sicut dignum §. qui verò de homicid. & gloss. in ibi cui similis in §. ope. Instit. de obligat. qua ex delict. nasc. quam dixit solemnem esse Jal. in §. actiones, num. 3. de act. on. tradunt Bart. in l. sapè, ff. de verb. significat. Panorm. & ibi larè Deci. in cap. 1. de offic. delegat. idem Dec. in l. consilii, ff. de reg. jur. Francus in reg. nullus. de reg. jur. in 6. Felin. in d. §. qui verò, pulcher text. in l. non solùm, §. si mandato verbo. Atilicinus, ff. de injur. Igitur si quis alioqui non facturo consulat, vel iniquam rei alienæ acceptionem, vel dationem damni, ad restitutionem tenebitur. Qua in re quoad restitutionem potissimum est observandum, an consilium moverit, vel induxerit alterum ad delictum. Et hæc quidem atque alia nos tradidimus in clem. si furiosus. 2. part. §. 2.

Hoc item probatur ex alia juris Pontif. & Cæsarei interpretum traditione, quæ dicitur, dantem auxilium vel opem delicto & delinquenti, puniendum fore eadem pœna, qua ipse delinquens, quando ope vel auxilio causam dedit homicidio propinquam, & cooperatus est in delicto: quod colligitur ex l. unic. C. de rapt. virg. & in c. felicis, ubi gloss. in verb. simplici favore de pœnis in 6. text. in litem Mela, §. si alius ff. ad legem Aquiliam, l. 10. tit. 8. part. 7. gloss. in l. nihil interest, ff. de si ar. text. in d. c. sicut dignum, §. qui verò, & Silli etiam, ubi Felin. & Soc. conf. 183 vol. 1. col. 4. Abb. & Dec. in d. c. 1. de offic. deleg. Hippol. in l. si in rixa, ff. de scar. n. 34. Salic. in d. l. unic. fol. ult. tradit Paris. in conf. 152. & 154. num. 20. l. 4. Nec temerè in hac conclusione causam efficientem requiro ad restitutionem, consilium scilicet, quod moveat, vel auxilium quod cooperetur iniquæ acceptionis: sed ut effugerem Paludani sententiam, qui in 4. sent. dist. 15. qu. 11. col. 4. existimat, fore necessariam ad restitutionis ꝑ obligationem, causam, sine qua non contingeret acceptio iniqua: quasi velit non esse restitutioni obnoxium, qui dedit causam acceptioni injustæ, quæ nihilominus eo non dante causam contingeret omnino: cui & quidam alii accessere, quos tamen hujus opinionis auctores minimè nominaverim: quippe qui videam eos D. Thom. resolutionem probare, quæ rectè, & sincerè intellecta nequaquam juvat Palud. sententiam: sicuti

Didaci Covar. Tom. I,

eruditissimè ostendit Cajet. in d. art. 7. & confiat apertissimè: nam si quis damnum alteri dederit, tenetur dubio procul ad restitutionem & reparationem damni dati, etiam si eo non dante damnum illud nihilominus alii dedissent: quod Cajet. expressim probat: idemque sensere D. Thom. & alii paulò ante nominatim citati. Quid enim refert, quod me non occidente Titium, alter foret eum occisurus, si ipse eum occiderim? profectò parum: siquidem alter, qui Titium foret occisurus, si illum occidisset, puniendus esset: atque ita ego eodem modo puniendus ero: atque ita video hanc nostram sententiam probari à Domin. Sor. lib. 4. de justit. & jur. qu. 7. art. 3.

Hinc patet, quò in sensu sit accipienda in hac quæstione causa, sine qua non contingeret acceptio iniqua; ea etenim est intelligenda quando causa movet ad agendum actum, & in eo quidem agit ita, ut ipsa sola sit causa actus nullo alio accedente; unde consulens rapinam, aliàs non rapturo, tenetur quidem in solidum, etiam si eo non consulente, non decessent, qui idem ei consulissent, ac tandem rapina contingeret; cum satis sit, eam rapinam contingisse causa consilii dati; quæ causa movit ad rapinam, & sic e. it. in eo rapinæ actu, ut sufficiens causa rapinæ per cooperationem.

Secundo ex his erit adnotandum, quòd plures dantes causam damno, aut acceptioni iniquæ, quia simul concurrunt in ea causa, tenentur in solidum; etiam si uno eorum deficiente, nihilominus damnum datum fuisset. Nec enim magis potest dici unus eorum causa damni, quàm alter; eritque hujus illationis exemplum in pluribus simul consulentibus rapinam alioqui non rapturo, quorum quilibet consilio movisset raptorem ad delictum rapinæ, quod quotiè poterit evenire in pleiisque etiam civilibus negotiis.

Tertiò constat, pluribus concurrentibus simul in actione damni uno eorum consilio, teneri quemlibet in solidum; licet uno eorum non concurrente, nihilominus damnum datum fuisset. Quod in pluribus militibus contingit, quorum quilibet tenetur in solidum ad restitutionem eorum, quæ in bello injusto capta fuerint, etiam si uno eorum non eunte in prælium, foret per alios damnum illatum, ita sanè Cajet. explicat; idemque Adrian. & Medina verum esse censent, quibus suffragatur gloss. in l. si in rixa, ff. de scar. ad finem.

Illud tamen prætermittendum non est, quòd si res ipsa furto, rapinæve ablata, ꝑ ad cujus restitutionem ex pluribus tenetur quilibet in solidum, sit penes unum, ille tenebitur in solidum in foro conscientie & judiciali: non tantum ratione iniquæ acceptionis; sed & ratione rei alienæ per eum possessæ, l. si plures ff. de vi & vi arma. l. 3. §. bares, §. commod. notat Bart. communiter receptus in l. 4. §. Cato. 2. col. ff. de verbor. obligat. Et tamen in hac specie in utroque foro quilibet sociorum in solidum tenebitur rem furto, aut rapina occupatam restituere, l. vulgaris, §. duo ff. de furtis. & expressim quoad forum, & animè iudicium, hoc ipsum responderunt Adrian. in d. c. 2. §. idem dubitatur. Florent. in d. §. 4. & 2. par. tit. 1. c. 12. Major. in d. q. 26. & Joan. à Medina q. 8. de rest. quorum opinio communis est secundum Sylvest. in verb. restit. 3. qu. 6. uno tamen horum restituente in solidum, ceteri à restitutione facienda damnum passò liberantur, auctore D. Thom. 2. 2. q. 62. art. 7. quod & in foro judiciali adedò certum est, ut nulla indigeat probatione. Quid si unus ex pluribus ad damni restitutionem in solidum obligatus ꝑ restituerit rem integram, & an ceteri eidem teneantur satisfacere? & sanè si qui restituit, rem ipsam ablatam in solidum accepit, nihil tenentur socii criminis eidem reddere. Si verò ad alium ex sociis res ipsa in solidum pervenerit, is

tenebitur omnino restituenti reddere totum quod restituit. At reliqui socii rapinæ, & delicti auctores æque principales tenebantur pro portione damni dati sibi competenti ad restitutionem faciendam ipsi, qui jam restituit, etiamsi ad eos nihil pervenit, sicuti deducitur ex D. Thoma d. art. 7. atque explicat latè Joan. à Medina in d. 9. 7. idem docet Cajetan. d. qu. 62. art. 6. ex quibus & illud constat, quòd si ex pluribus unus sit principalis, qui alios non alioqui facturos induxit, hic tenebitur in animæ judicio restituenti, totum quod restituit ex his, quæ ad eum non pervenire, omnino reddere. Addit tamen Cajetan. in eo casu, quo plures uno omnium consilio damnatum dederint, tunc uno eorum restituentem, cæteros pro portione eidem teneri ad restitutionem, ubi omnium consensus, & congregatio causam efficientem deditur damno, ad damnatumve induxerit; cum alioqui quilibet ex eis non foret id facinus absque aliis aggressurus. At si plures in datione damni concurrerint absque eo, quod unus ab aliis causam moventem habuerit, etiamsi communi consilio, aut simul ut socii facinus fuerint aggressi, licet teneatur quilibet in solidum damnatum passo ad restitutionem, non tamen tenebitur nec pro portione ad restitutionem, uni ex sociis, qui solidum damnatum reddidit, saltem de rigore: quamvis æquum sit omnes pro æquis partibus damnatum socio restituenti resarcire, ego tamen hanc Cajetani æquitatem ad rigorem referendam esse censeo; & ideo existimo idem ex rigore agendum. Nam ex his pluribus quilibet tenetur in solidum, quia quilibet in ipso actu est ejusdem totius causa; alioqui cum plures in rapina actu conveniant, nec tamen horum conventus est totius damni causa ex eo, quod uno ex eis nolente, cæteri nihilominus furtum, aut rapinam committerent; tunc non tenetur quilibet in solidum in conscientiæ judicio; licet in foro judiciali fortassis aliud obtineat, propter pœnam criminis; & ideo ea pœnalis lex in animæ foro minime est admittenda; atque ita est intelligendum, quod paulo antè adnotavimus, vers. 3. constat, id etenim quod inibi probavimus obtinet, cum ex pluribus simul convenientibus quilibet est causa totius damni; tamen alioqui eis non convenientibus ab aliis damnatum datum esset; sicuti docet & intelligit Joan. à Medina d. quest. 7. cavendum tamen est; nam oportet rem istam ita exactè accipere, ut semper in judicio interiori condemnetur consulens, vel auxilium præstans, vel socius in id damnatum, vel damni partem, cujus verè causa fuerit efficiens, vel movens efficientem; argum. cap. ult. de injur. Sic denique ad Cajetani quætionem, quod ex pluribus in conscientiæ judicio verè tenetur quilibet restituere rem acceptam damnatum passo, vel ejus partem, si unus pro aliis solverit, eidem est ab aliis, quos solutione liberavit, faciendâ pro æqua portione restitutio. Objicitur tamen his, quæ diximus, quòd humana lex videtur actionem in solidum semel solventi negare ad repetendum à sociis, & participibus criminis partem aliquam ejus quod solvit; imò & ad repetendum ab eo qui princeps fuerit criminis, quippe alios minime facturos ad id induxit; hæc autem denegatio fit in criminis pœnam; & ideo ambiguum est, an in foro animæ idem quod in exteriori quantum ad hanc denegationem sit dicendum, hoc verò examinavimus superius, §. 2. n. 7. & 8.

Quartò principaliter infertur, quòd consulens rapturo alioqui centum, ut & alia centum rapiat, non tenebitur restituere ducenta; sed centum tantum, secundum Adrianum in dist. cap. secundò dubitatur. sed et si rapturo alioqui centum consulat quis, ut ducenta rapiat, adhuc ad centum solum, non ad ducenta tenebitur, quemadmodum Joan. à Medina contra Adrianum adnotavit.

Quinò deducitur ex his, falsam esse distinctionem Panormitani, qui post Innocentium in cap. sic dignum. de homicid. num. 15. scribit, consulentem teneri ad restitutionem totius damni: at præstantem auxilium, teneri tantum ad damni partem, quæ eius auxilio processerit. Est etenim hæc differentia omnino falsa: siquidem vel consulens, vel auxilium præstans absque ullo discrimine tenetur ad damnatum, cui consilio vel auxilio causam dederit. Unde si consilium fuerit causa totius damni, consulens tenebitur ad totum damnatum: si partis, ad partem, sic & auxilium præstans tenebitur ad totius damni satisfactionem, si causam auxilio dederit, toti damno: si vero parti, tantum tenebitur ad damni partem, quod perpendit Joan. à Medina d. 9. 7. tamen Sylvester in verbo, restitutio. 3. §. 6. parum diligenter hæc differentiam examinaverit.

Hactenus de secunda relectionis parte: à qua etiam breviter attingemus, quòd perfectior sit restitutionis tractatus.

TERTIA

RELECTIONIS PARS.

De restitutione possessorum bona fide.

SUMMARI A.

- 1 Tenetur quis ad restitutionem ratione rei per eum possessa, quia aliena est, licet iniquè non acceperit. Et quid de fructibus bona fidei possessoris perceptis?
- 2 Furtiva rei emptor mala fide tenetur ad restitutionem ejus, si extet: & ea perempta ad estimationem, etiamsi res sit de his, quæ functionem cum suo genere recipiunt.
- 3 Furtiva rei emptor bona fide, tenetur ad ejus extantis restitutionem, ea verò alienata, ad id in quo factus sit locupletior. & inibi de pretii & estimationis restitutione.
- 4 Dubitans rem furtivam esse, an possit licitè eam emere.
- 5 Furtiva rei emptor eo tamen animo, ut eam domino restituat, an possit pretium à domino repetere.

IN hac denique ultima hujus relectionis parte, secunda regula est exponenda: quæ licet à prima plerumque in ejus exemplis deducatur, tamen quia rationem distinctam habet, specialem locum exigere videtur, sit ergo regula satis jure probata: Tenetur quis ad restitutionem ratione rei, quæ aliena est. Nam si quis rem alienam possideat, tenetur eam domino restituere ex eo solum, quòd aliena sit, quamvis nulla præcesserit iniqua acceptio, & tandem si rei alienæ possessor sciverit, eam alienam esse, ex eo quidem jam efficitur mala fidei possessor, l. qui bona fide. & in bona fidei ff. de acquir. rer. dom. & ideo jam tenetur hic possessor restituere ratione acceptionis iniquæ: quæ ab eo deducitur, quòd cum ratione rei teneretur rem alienam restituere, & non restituit, iniquè derinet, & illicitè rem accepisse videtur.

Sed tamen ex regula quæritur, an is, qui ratione rei tenetur restituere, idem teneatur ad fructuum restitutionem? Cui quæstioni ita respondendum esse cenſeo, ut possessor bonæ fidei non aliter teneatur in animæ judicio ad fructuum restitutionem, quam in foro exteriori per humanas leges teneretur. Hæc siquidem leges, quæ de fructibus restituendis tractant, quoad bonæ fidei possessorem, justissimæ sunt, eaque ratione & in animæ foro erunt omnino servandæ: quod sentiunt Cajetan. 2. 2. qu. 62. art. 6. Sylvester in verbo, restitutio, quest. 7. Joan. Major. in 4. sent. dist. 15. quest.

quæst. 26. ad fin. Qui autem fructus à bonæ fidei possessore sunt restituendi, passim plerique in locis traditum est: & nos scripsimus *lib. 1. variar. resolut. cap. 3. n. 6. cum seq.* post Panoim. in *c. gravis de restitu. spo.*

Secundò quæritur de eo, qui rem furto ablatam à fure, vel ab alio habuit; an teneatur eam in iudicio animæ domino reddere, etiã non petenti, nec solventi pretium, quod pro ea furi, vel alteri datum fuerit? qua de re sit prima conclusio.

Qui certò sciens rem furtivam esse, eam emerit, aliove titulo habuerit, teneatur ꝑ ad ejus restitutionem, ea quidem extante: ea verò perempta ad ejus justam æstimationem. Hoc probatur in *l. eos. C. de furtis. in l. servus. ff. de condiel. indeb. c. qui cum fure de furt. ubi Doct. optimus text. in l. 6. tit. 13. l. 4. Fori. latè Joan. Lup. in rubric. de donat. §. 65. n. 53. ratione autem constat hæc conclusio, quia is malam fidem habet, ac particeps est furti, & sic acceptionis iniquæ sicuti in præcatis locis expressim constat; notatque D. Thomas 2. 2. quæst. 62. art. 7. Cæterum Joan. à Medina de restitu. q. 10. ferè ad finem, hanc opinionem veram esse censet in his rebus, quæ usu non consumuntur, nec recipiunt functionem cum genere suo. Nam in his, quæ usu consumuntur, ac functionem recipiunt, recipiens à fure scienter rem furto ablatam non teneatur ad ejus restitutionem in dubio animæ, nisi fur ex hac receptione efficiatur impotens, & minus idoneus ad restitutionem, quasi recipiens scienter à fure rem furto ablatam quocumque titulo, si ea res sit de his, quæ usu consumuntur, & recipiunt functionem cum genere suo, nec per hoc fur maneat impotens ad solutionem, non teneatur ad restitutionem; quia non recipit à fure rem alienam; cum in ipsum accipientem fiat ejus rei translatio domini. quòd sit ut hic nec teneatur ratione rei, quòd aliena sit, nec ratione acceptionis iniquæ; quia hæc acceptio injusta non est; nisi quatenus damnum infert priori domino quoad restitutionem & satisfactionem. ego sanè scio à Jurisconsulto in *l. 2. §. 1. ff. si cert. per. ubi mutui dationem expendit, scriptum esse; res quasdam eam conditionem & legem habere, quòd functionem recipiant. Quæ quidem sententia variè ab interpretibus intelligitur; sed tamen res dicuntur recipere functionem in genere suo per solutionem magis quàm in specie, quæ propter naturæ, vel artis similitudinem recipiunt promiscuum usum, ita, ut una possit vice alterius fungi, sicuti frumentum cum frumento, vinum cum vino, oleum cum oleo, & his similia, vel planè res dicuntur functionem recipere cum suo genere, quæ formalem & substantialem habent æquipollentiam, ita quidem, ut una res fungatur vice alterius uniformiter & substantialiter: sic quòd non eadem res certà in individua specie reddenda necessariò sit: sed eadem res, & certa secundum veram, & realem substantiam genere, & qualitate solvi possit, quemadmodum post alios explicat Carolus Molinæus de contradictibus. num. 17. Hinc verò non sequitur verum esse quòd Joan. à Medina scripsit; imò ea opinio falsà omnino est. Quia hic recipiens pecuniam (sit etenim de ea exemplum), furto ablatam, teneatur ratione rei, quæ aliena est, quocumque tempore sciat eam furto ablatam fuisse, ad ejus restitutionem. Nam etsi fur pecuniam accipienti traderit ea quidem traditione, & consumptione furis, non transfertur pecuniæ dominium in accipientem; nec à priori domino discedit. text. insignis, quem ita omnium consensus interpretatur in *l. rogasti. §. ult. ff. si cert. per. quo in loco apertissimi juris est, in his rebus, quæ functionem recipiunt, consumptionem transferre dominium earum, cum facta fuerit bona fide; alioqui si mala fide facta sit, posse rem apud quemcumque extantem à domino vendicari; item & contra dolo consumentem dominus agit actione***

Didaci Covar. Tom. 1.

ad exhibendum, quæ dominium agentis præmittit, & realis est. Sic denique Bart. & doctores Jurisconsulti responsum interpretantur. Idem probatur in *l. nam & si fur. ff. eod.* ubi constat, tunc demum pecuniam furto ablatam effici recipientis à fure, cum eam is bona fide consumpserit. At si recipiens à fure pecuniam furto ablatam, adhuc, etsi bona fide recipiat, pecuniam alienam recipit, profectò nullo jure probari potest, quòd is ratione rei quæ aliena est, non teneatur ad restitutionem; imò tenebitur planè pecuniam illam extantem domino restituere, & ea consumpra mala fide, ad ejus restitutionem; quòd fortius tenebitur is qui ab initio sciens pecuniam furto ablatam fuisse, eam receperit? Sed & ratione iniquæ acceptionis & hic tenebitur; quippe qui nummos alienos, atque ita rem alienam, invito domino contractaverit, ideoque furtum commiserit. *l. qui vas §. si ego ubi. ff. de furtis. quæ probat, contractantem mala fide rem alienam furtum committere, etiamsi eam furto non habuerit, cui decisioni maximè locus est ubi qui contractat, scit rem illam furto aut rapina habitam fuisse, quòd sit, ut non admodum vera sit Joan. à Medina hac in re sententia, cui obstat text. satis singularis in *d. l. rogasti §. ult.* Atque inde sequitur præmissæ conclusionis extensio, quæ eam recipiendam esse dicat, non tantum in rebus, quæ usu non consumuntur, nec cum suo genere functionem recipiunt, sed & in his, quæ ad mutui rationem pertinent, & functionem cum suo genere recipiunt.*

Hinc etiã patet, comedentem simul cum fure res furto ablatas, scientem quidem & mala fide, teneri in animæ iudicio ad æstimationem illius partis, quam comedit, non in solidum; quia criminis particeps non fuit; tamen in foro judiciali his condemnabitur in solidum in pœnam illius criminis, quòd commisit ex illa furis in re furtiva societate. *l. eos. C. de furtis.*

Secunda conclusio; Qui rem furto ablatam, ꝑ bona fide quocumque titulo habuerit, teneatur quidem ratione rei, eam extantem domino restituere ea verò bona fide consumpra, in id tantum, in quo factus fuerit locupletior. Hæc palam deducitur ab hac secunda regula, quam modò constituimus; & rationibus satis frequentissimo Theologorum, & Canonistarum consensu probata extat.

Ab ea primùm deducitur, ea re bona fide consumpra in cibum, aliumque usum necessarium consumptionis, teneri eundem ad restitutionem ejus pecuniæ, quam ex proprio patrimonio in eum usum consumpsisset verosimiliter; nam in ea quantitate factus est locupletior; quòd Cajetan. expressim respondet in *2. 2. qu. 62. art. 6.*

Secundò ab eadem conclusione probatur emptorem rei furtivæ, etiamsi bona fide emerit, in foro judiciali condemnandum esse ad rei extantis restitutionem, nec à domino fore pretium ei reddendum. *l. in civilem. C. de fur. l. si mancipium. C. de rei vend. l. si debitor ff. qua. in fraudem creditor. idem & in conscientia foro servandum erit eadem ratio; sicuti in specie adnotarunt Cajet. ex D. Thom. in art. 6. Jo. Major. in 4. sent. dist. 15. 26. ad fin. Sylvest. in verb. restitutio. 3. q. 7. Joan. à Medina de contract. q. 16.*

Tertiò patet emptorem rei furtivæ, etiamsi bona fide emerit, cum scierit rem alienam esse, non posse furi venditori eam restituere, ut ab eo pretium consequatur, si probabilis sit conjectura, quòd fur eandem rem domino minimè restitueret, quòd Joan. à Medina probat *d. q. 10. licet Alex. de Hales, cui subscripsere Ang. in verb. restitutio. 1. n. 1. & Sylvest. in verb. restit. 3. qu. 6. contrarium responderit; cujus quidem opinio admitti poterit, cum verisimilis sit conjectura, quòd fur rem domino restituet, vel emptor cum ad id agendum induxerit, aut tandem modum*

adhabeat, quo tunc res vero domino reddatur.

Quartò hinc procedit, quòd emptor rei furtivæ, re quidem per eum alienata eo tempore, quo bonam fidem habuit, non tenebitur ad rei æstimationem, sed tantùm ad id, quòd è re ipsa ad eum pervenerit, ita, ut factus sit locupletior. *l. nam & hoc natura. ff. de condic. indebit. l. si me & Titium. ff. si cert. petat.* unde si rem ipsam alienaverit pro eodem pretio quod ipse furti dederit, in nihilum tenebitur; pretium etenim istud furtivum non est, *l. qui vas in sine ff. de fur.* quòd si eam rem pluris quàm emerit, vendiderit, tenebitur ad restitutionem partis ejus quæ excedit pretium ab eo furi datum. Sic si non emptionis titulo, sed donationis rem furtivam quis à fure habuerit, eamque vendiderit, pretium acceptum tenebitur domino reddere *l. si rem ff. de petit. hered.* quam distinctionem & in conscientiæ foro recipiendam esse, censent Cajet. Sylvest. Major, & Medina in præcitatæ locis.

4 Quid autem de eo, qui dubitat rem sibi donationis, vel venditionis titulo oblatam, furtivam esse, an poterit is jure eam accipere? & quidem non semper qui dubitat rem ab eo possessam alienam esse, tenetur statim restituere; quia etsi dubius sit rem illam propriam esse, vel alienam; certus tamen est, nec dubitat se non esse obligatum ad restitutionem ejusdem rei: atque idè non habet dubium practicum, licet habeat dubium speculativum: quòd alibi tractabitur. Poterit denique qui dubitat rem furtivam esse, eam accipere titulo emptionis, aut donationis: modò habeat animum restituendi eam vero domino, quoties eam esse alienam compertum fuerit. Itaque rem hanc ratione hujus dubii bona fide quæsitam, & præmissa diligenti inquisitione, an furtiva sit, poterit is alteri vendere, aut donare, modò emptorem & donatorem admoneat hujus dubii, quod ipse habeat: alioqui si non admonuerit, tenebitur ad damnum, quod ex hac emptione, aut donatione emptori vel donatori venerit, cum fraude videatur vitium rei tacuisse. Hæc Joan. à Medina *d. quæst. 10.* ad exemplum eorum, quæ in materia de evictiõibus passim traduntur à juris utriusque professoribus. Illud verò adnotandum erit quòd qui dubitat rem esse furtivam, poterit eam emere, ut dixi: modò non sit dubius, an licitè possit eam emere, absque peccati culpa. Nam si de hoc dubitaret, ageret profectò contra dubium practicum, & sic contra conscientiam: atque idè peccati culpam dubio procul contraheret.

5 Cæterum si quis certò sciens rem furtivam esse, furtivam eam emerit dato modico pretio, eo quidem animo ut rem ita acquisitam vero domino restituat, qui alioqui eam habere non posset: aut saltem probabili conjectura minimè eam assecutus foret: quasi re domini utiliter gesta, pretium petere poterit à domino, cui res ipsa restituenda est: non tantùm in foro interiori, sed & exteriori, secundum Hostiens. *tit. de penit. vers. quid de prædam ementibus.* Ang. *in verb. restit. 1. num. 5.* Joan. Major. *in 4. sent. dist. 15. q. 26. ad fin.* Sylvest. *in verb. restit. 3. q. 7.* Anchar. *in hujus regula commentariis, col. 13.* Cæpol. *cautel. 10.* & Joan. L. *p. in rubr. de donat. §. 65. num. 57.* optimus text. quem Gratianus D. Ambrosio tribuit, *in c. rapinam. 14. q. 5.* Rapinam inquit, emere non licet, nisi ea intentione, ut cui est ablata, restituatur, ex quo patet licere, ac laudandum esse, quòd quis rem furtivam à fure emat, ut ea domino restituatur; cum alioqui fortassis fur cum re longè fugeret, nec dominus eam habere posset. re igitur utiliter gesta, iniquum erit quòd emptor pretium amittat, domino rem ipsam evincente. Bald. verò, & Paul. Castren. *in l. 1. ff. de negot. gest.* in ea sunt sententia, ut opinentur, ementem rem furtivam, ut eam domino restituat, non peccare; sed tamen non

habere eum actionem negotiorum gestorum ad pretium contra dominum, nisi dominus ratam habuerit emptionem, quia negotium istud pertinet ad dominum, non re ipsa, nec ipso gestu, sed tantum rati habitione. Mihi profectò non displicet hæc sententia, præsertim quòd in foro judiciali difficillimè probabitur hic animus emptoris: & tamen admitterem in utroque foro priorem Hostiens. opinionem, si de hoc animo constaret, & emptio cederet in domini utilitatem, ex eo quòd pretium datum fuisset modicum, essetque probabilis conjectura, quòd dominus rem istam nunquam habuisset, nisi emptor eam à fure emisset. His etenim consideratis etiam judex in foro exteriori dominum ad pretium condemnabit: si quidem negari non possit; emptionem istam factam fuisse in ejus utilitatem; & idè negotium re ipsa ad illud pertinet: ac tenetur negotiorum gestorum actione pretium emptori reddere, juxta Hostiens. opinionem, quæ magis communis est.

§. PRIMUS.

De Inventi restitutione.

S U M M A R I A.

- 1 Restitutio rei inventa fieri debet: alioqui vel rapina, vel furtum committitur.
- 2 Restitutio rei inventa domino fieri debet, vel pauperibus, si dominus facta diligenti inquisitione adhuc incertus sit.
- 3 Res incerta an sint pauperibus restituenda, & an possit per principem summum debitor ab earum restitutione liberari?
- 4 De peregrini intestati bonis, & ad quem jure pertineant. inibi intellectus authent. omnes peregrini. C. communia. de success. & in preced.
- 5 Examinatur justitia Regiarum constitutionum, quæ de rebus inventis tractaverunt, & de naufragiorum bonis.

H Uic secundæ regulæ oportunè congruit quæstio de rebus inventis; qua quidem ratione debeant restitui. Est etenim celebratissimus D. Augustini locus, *serm. 19. de verbis Apostol.* apud Gratianum item *14. q. 15. c. si quid invenisti.* quo manifestè assertum est, eum qui aliquid invenit, nec tamen restituerit, rapinam commisisse. Ea namque auctoritate probatur, rem inventam esse sub peccati mortalis culpa restituendam: & quod gravius est, rapinæ crimen contrahere, qui rem inventam non restituerit. inquit enim Aug. *Si quid invenisti, & non reddidisti, rapuisti.* Sed tamen hac in specie non est propria, & vera rapina: sicuti ostendimus secunda hujus relectionis parte, §. 1. n. 2. ubi rapuisti. exposuimus, id est, illicitè accepisti, ea verò illicita acceptio rapina non est, licet sit rapinæ similis, quod probat text. *in d. c. multi. 14. q. 5.* quem Gratianus tribuere videtur D. Hieronymo super Leviticum; cum sit potius Origenis *homil. 4. ad c. 6. Levit.* Nam & qui rem inventam detinet, nec domino reddit, furtum committit. *l. falsus. §. qui alienum. ff. de furtis.* quod verum est, ubi inventor rem illam acceperit animo lucrandi sibi: vel quando sciens alienam esse, eam retinet, vel negat, aut ea vitat. *l. inficiando. ff. de furt. tradit. Jaf. in l. rem qua nobis. col. 3. ff. de acquir. possess. & Chassan. in consu. Burgund. rub. 1. §. 3. col. 2.* sed & præter hæc potissimum observandum est, tunc rem inventam restituendam fore, cum ea res, ejus conditionis sit, quæ verisimiliter antea fuerit alicujus: quòd si res inventa sit talis, quæ ex probabili conjectura antea nullius fuerit, acquiritur inventi, nec est alteri restituenda. *Sitem lapilli. Inst. de rer. divis. D. Thomas docet, & inibi Cajet. d. artic. 5. Florent.*

Florent. 2. part. titul. 1. cap. 15. §. 2. igitur ex his apparet, rem inventam restituendam omnino esse, nec posse ab eo qui eam invenit, justè retineri. Verùm si contingat, præmissa diligenti inquisitione minimè compertum esse, quis sit rei inventæ dominus, tunc restituenda erit res pauperibus. c. non sanè. 14. qu. 5. & in hac specie adnotarunt D. Thom. 2. 2. q. 63. art. 5. ad tertium. ac post eum Canonistæ, quorum opinio communis est secundùm Sylvestrum in verbo, *inventum*, cui suffragatur text. singularis in *authent. omnes peregrini*. C. *communis de success.* & ei confirmis Regia *constitutio pen. tit. 1. part. 6.* quibus statutum est, quòd bona peregrini mortuæ absque testamento per Episcopum in pias distribuantur causas, si hæres legitimus non appareat. Unde consequitur, rem inventam quæ verisimili conjectura fuerit alicujus, nec tamen is certus sit, ut ei restitutio fiat, pauperibus, vel in pias causas distribuendam esse. Non me latet viros aliqui divini, & humani juris peritissimos adversus hanc vulgò receptam opinionem, quandoque disputasse, & denique existimasse, jure communi seclusis provincialium & regnorum legibus & consuetudinibus, posse rem inventam justè retineri ab inventore, qui prævia diligenti inquisitione, non potuit scire, quis sit rei inventæ dominus. Horum opinioni patrocinatur, quòd si quando pauperibus restitutio faciendâ est, id non jure naturali, nec divino, sed humano tantùm extat statutum: quemadmodum ratione satis sufficienti probavimus in 2. hujus *relectionis part. num. 6.* jus verò humanum, quod induxit restitutionem faciendam esse pauperibus, locum obrinet in his, quæ illicitè acquisita sunt: sicuti constat ex *cap. cum tu. de usur. & locis similibus*. Igitur in hoc casu, quem tractamus, jure humano hætenus non est præcepta restitutio; siquidem, rei alienæ inventor diligenter inquirens, quis sit ejusdem rei dominus, non agit quid illicitum, si eam interim sibi retineat, animo quidem inquirendi dominum, & restituendi ei propriam rem; quod modo diximus. Sic denique, nisi jus humanum aliud fraterit, visum est non esse necessariam restitutionem rei inventæ pauperibus faciendam, sed posse eam retineri ab inventore animo sincero, ut eam domino restituat, utque diligentissimè eum inquirat, non obstat text. in *diel. authent. omnes peregrini*. Nam in eo casu tractatur de bonis à certo coram domino relictis intestato decedenti, cujus nullus hæres apparet; idèd nimirum quod restitutio fiat pauperibus, vel in pias causas bona distribuantur, ad utilitatem ipsius defuncti, ac in præsentî casu agimus de bonis alicujus, quem nescimus vel vivum, vel mortuum esse, vel an habeat certos hæres. Mihi sanè communis sententia placet, quam *glos. in hac regul. & in cap. cum tu. de usur.* & ubique DD. sequuntur. Nec ad ejus defensionem considero ipsorum pauperum favorem; nam hic minimè sufficeret; sed animadvertendum esse cenfeo, quòd ubi compertum sit, aliquam rem non esse possidentis, quia eam illicitè acquisivit, vel quia eam invenit; & præterea eam rem dominum, licet incertum habere, faciendâ est diligens inquisitio ad inquirendum, & sciendum, quis sit ejus dominus, cui sit faciendâ restitutio: quòd si ea præmissa is non appareat, tunc juris naturalis ratio dicat, rem istam non acquiri possidenti: imò potius expendendam esse in utilitatem domini, cujus ea præsumitur mens, ut si ei non possit propria res restitui, expendatur quidem in ejus utilitatem. Ergo in hac specie, quam tractamus, etenim si jura humana nihil de pauperibus statuisent, nec de causâ piæ favore, naturali quadam ratione idem dicendum esset: quod ipse deduco à verbis

D. Thomæ in *diel. articul. 5. ad tertium*, & hanc veram esse rationem existimo *auth. omnes peregrini*, siquidem inibi agitur de rebus, quæ certum dominum habuerunt, & quidem nunc habeant, nempe hæres ipsius defuncti: tamen ignotum sit, qui sint hi hæres, ad quos res ab ipso defuncto relictæ, pertineant, unde nulla videtur congrua discriminis ratio inter hunc casum, & eum, quem modò de rebus inventis tractamus: sic tandem opinor veram esse communem sententiam. Nec diffiteor hanc rationem minimè convenire illis constitutionibus, quibus statutum est, illicitè acquisita simul & illicitè data, quæ & à dante, & ab acquirente ob criminis detestacionem auferentur, ac existimo per eas constitutiones in pauperum, & pietatis favorem statutum esse, quòd ea bona pauperibus distribuantur, vel in similem piam causam: potuere enim humanæ leges punire dantem, & accipientem: pœnam ipsam pauperibus, vel piis causis erogandam, ac distribuendam fore, simul statuere.

Quamobrem obiter hîc quaeritur de potestate legis humanæ circa hæc incerta. Et protectò in his incertis, quæ jure humano pauperibus aut operibus piis distribui jubentur, ex ea causa, quòd nec danti sint restituenda, nec accipiens ea possit retinere, ob utriusque turpitudinem; mihi aperitissimi juris esse videtur, Principem summum, cujus legis auctoritate hæc pauperibus distribuenda sunt, quæ prius, seclusa humana lege, pauperibus non erant debita, posse res istas in alium pium, vel publicum usum expendere licitè ex causa justa vel lege generaliter lata, vel speciali dispensatione. Nam Princeps is, qui velut Reipublicæ rector, & administrator, hæc pauperibus dari lege jussit, poterit & ab eisdem auferre, in aliamque publicam, aut utilem Reipublicæ causam expendere. Et hæc sit sufficientis hujus conclusionis ratio. Hinc planè deducitur in his quidem rebus incertis, quæ hanc legem, & conditionem habent, posse eundem Principem ex causa, per compositionem factam cum debitoribus, eos eximere ab obligatione restituendi pauperibus res incertas; cum hîc nihil fiat contra legem divinam, nec naturalem; sed tantùm contra legem humanam, cui Princeps derogare potest. In aliis verò rebus incertis, quæ dominum justissimum habent, nec ab eo derelictæ sunt, nec lege humana ex ejus dominio ablata; sed tamen quia is dominus ignotus est, nec ei restitutio fieri potest, ratio naturalis dicat, eas res expendendas fore in ipsius domini utilitatem: nempe vel pauperibus, vel piis locis erogandas fore, ob spiritualem ignoti domini salutem secundùm D. Thomam *diel. art. 5. ad quartum*, tunc sanè opinor à summo Principe posse liberè commutari causam, in quam res istæ sint expendendæ: modò ea commutatio adhuc fiat in domini ignoti utilitatem, aut juxta ipsius voluntatem, ratione quidem æqua præsumptam, non aliàs. Quid enim obsecro differt, si dominus alicujus, rei sit ignotus, an absens, ita ut ad eum propria res deserti non valeat commode; nihil profectò: cum etsi dominus ignotus sit, tamen manifestum est, rem ipsam dominum habere, cui ob incertitudinem restitui non potest: at res domini absentis eo casu, quo ei restitui non potest, nec verisimiliter speratur hujus restitutionis tempus opportunum, non potest, etiam auctoritate Principis, in aliam causam expendi, quàm quæ vel sit utilis absentis, vel conformis ejus præsumptæ voluntati: sic igitur idem erit in re, quæ dominum habet, quamvis ignotum, & incertum, quod videtur conveniens menti D. Thomæ & Cajet. in *diel. respons. ad tertium*. Ad hunc, ni fallor, modum est intelligenda sententia

corum qui censent Rom. Pontificem liberam habere potestatem per compositiones, quas vocant, liberandi debitores ab obligatione restituendi res incertas, id est, quarum domini sunt incerti: quam opinionem defendit Jo. à Medina *de restit. q. 3. causa.*

Non tamen inficior aliam esse rationem habendam circa intellectum *authent. omnes peregrini.* Nam mortuo rerum domino † ab intestato, cum is non exposuerit propriam voluntatem ad hoc, ut res post ejus mortem distribuenter, manet penes leges humanas libera disponendi facultas: & sicut humana lex potuit cognatos proximiores ad hæreditatem intestati vocare, ita potest uxorem ejusdem, aut Principem, aut pauperes, aliamve pietatis causam: quod nemo doctus negabit, siquidem hæc successio intestatorum, juris civilis libero arbitrio relicta est, & idè poterit Princeps ad bona intestati peregrini post ejus mortem, vocare fiscum ipsum, vel Principem. Imò ex causa poterit in his successionebus Princeps statuere, quod peregrini testari non valeant in favorem item peregrinorum, aut alienigenarum, quos lex civilis potest efficere incapaces successione quoad bona, quæ defunctus in ea provincia acquisierit, & ea Regi deterre: quod apud Gallos ita statutum est: sicuti testantur Gulielm. Bened. *in c. Raynuius. in verb. & uxorem nomine Adelasi. m. num. 1042. de testam. Boët. in consuet. Bituricens. rubr. de testam. §. ult. & Rebuff. in præcæm. ad leges Regias. gloss. 5. n. 82.*

Ex prænotatis examinandæ sunt, quoad animæ judicium, Regiæ constitutiones, † quæ de rebus inventis tractaverunt. Hæc bona vulgò appellantur *mostreca* Hispano sermone, Græco verò dicuntur *ἀδελφικὰ*, auctore Strabone *lib. 17.* ubi de Ægypto agens scribit, hæc bona ad fiscum publicum, & Cæsaris deferri. cujus meminit & Budæus *lib. 3. de Assæ.* Est etenim apud nos Regia *l. 1. tit. 12. lib. 6. ordinat.* qua cautum est, quòd inveniens rem aliquam, quæ priùs alicujus fuerit, eam tradat judici, vel illi, cui consuetudine, aut Principis privilegio, jus competit recipiendi & servandi hæc bona, quæ incertum dominum habent: qui tandem rem illam recipiens, quolibet mense ipso die nundinarum, in loco ubi fuit inventa, publicè dominum requirat per præconem, usque ad annum & duos menses: ut si hoc tempore dominus rei certus sit, remque ipsam petierit, eidem restituatur; alioqui eam ut propriam obtineat, qui eam recepit, dominiumque ejus acquirat is, vel Princeps, vel Dux, Marchio, aut Comes, cui jus sit hanc rem acquirendi, propter domini incertitudinem. Idem senserat *l. 2. tit. 11. lib. 4. fori*, estque similis ferè consuetudo apud Burgundos, uti refert & explicat Chassan. *rubr. 1. §. 1. & seq. item & apud Aurelianenses tit. de fugiivis & errantibus.* ubi statuitur, aut potius consuetudine inductum extat, quòd dominus rei inventæ possit rem propriam petere etiam post dicta præconia, & menses supra dictos, modò nondum sit sententiâ judicis lata, quæ ratione legis, vel consuetudinis rem inventam Principis, Ducis, Comitum, aut alterius domini addixerit. Hatum ferè consuetudinum meminit Joan. Faber. *§. examen. Institut. de rerum divisio.* Sic licet jurè Cæsareo statutum sit res, & bona eorum, qui naufragium patiuntur, à nemine occupari posse, nisi eo animo, ut dominis restituantur, non obstante quacumque consuetudine, quæ contrarium fieri permittat, *authent. navigia. C. de furtis.* tamen apud Gallos dominus provincie & territorii, ea bona uti oberantia, & dominum incertum habentia, decupat, & sibi acquirit secundum Gulielm. Bened. *in dist. cap. Raynuius in verb. & uxorem nomine Ade-*

lasiæ. num. 935. de testam. verùm quòd ad hanc consuetudinem attinet, ego ingenuè fateor me prorsus juxta equitatis & justitiæ rectitudinem, non periclitari qua ratione possit ea consuetudo defendi. Nam iniquam esse non dubito, nec video qua ex causa dubitari possit. Quid enim obsecro naufragus miser fecit, ut dignus sit amissione rerum, quæ ad ipsum lege naturæ pertinent? quid item Principem Christianissimum movere potest, ut tam impiam, & crudellem consuetudinem probaverit, aut eam à judiciibus servari permiserit? unde Petrus Rebuff. *in præcæm. ad leges Regias gloss. 5. num. 74.* scribit, non esse in conscientia forotatos dominos hæc bona occupantes, plulque timendum esse Deum, ut verè à Catholicis plus timendus est ad præceptorum divinatorum observationem, quàm humani legislatoris rigorem, & quidem iniquum.

De legibus verò hujus regni solet etiam dubitari, an & hæc tunc reddant in conscientia judicio eum, cui hæc bona fuerint addicta, ita quidem, ut verè dominus effectus sit rei inventæ, nec teneatur priori domino eam reddere, si is postmodum eam petierit? Et quidem lex humana potest à privatis rerum dominia tollere variis ex causis, vel in pœnas criminis commissi, vel ad ipsius Reipublicæ utilitatem, vel ratione legitimæ usucapionis, aut quia res à dominis habentur pro derelictis; & ex ea causa potest lex earum dominium liberè alteri dare. Sed in hisce rebus inventis nulla harum rationum constitui potest ad privationem domini; igitur non satis æquè legibus definitum est, quòd hæc bona alicui adjudicentur domino invito, nec expendantur in ejus utilitatem, aut in eam causam, quæ ejus præsumpto consensui conveniat: sicuti modò ex D. Thoma extitit adnotandum. Consequens patet: antecedens verò probatur, quia crimen hic nullum contingit, nec à domino rerum commissum est; reipublicæ item utilitas non pertinet magis ad has res inventas, quàm ad eas, quæ certum dominum habent. Nec sufficit utilitas Reipublicæ ad privationem privati domini, nisi & ejus æstimatio privato reddatur; *l. venditor. §. si constat. ff. comm. prædior. de quo & nos egimus lib. 3. variar. Resolut. cap. 14. usucapionis autem jus dubio procul aquisitionum est, ne dominia rerum incerta sint. l. 1. ff. de usuc. p. tamen exigit ex rectitudine justitiæ, quòd usucapiens bonam fidem habeat, & existimet rem ad eum pertinere: hæc autem existimatio in hac specie omnino deficit: unde sufficiens non est usucapionis causa. Postremò autem quòd de relictis diximus, facillimè refellitur, cum nihil hic minus congruat: etenim dominus rei inventæ si possit eam repetere, & habere, maximo eum gaudio eam sibi potius vendicaret, quàm pro derelicta relinqueret, atque ita præsumendum est, nisi res sit adeò modici valoris, ut derelictæ rei præsumptio usucapi possit. Sic denique video justius esse, quòd hæc res inventæ, & quæ certum dominum priùs habuerunt, modò verò incertum habent, in utilitatem domini, aut in eam causam, quæ ejus sit verisimilis consensui, expendantur, quàm quòd alienius dominio adjudicentur, domino priori invito: sicuti D. Thomas sentit *in dist. artic. 5. ad tertium.* Quòd si velimus adhuc ex rectitudine justitiæ leges Regias defendere, quæ fortassis defendi in animæ judicio possunt, modò priori domino rem inventam repenti jus reddatur, fiatque etiam post præconia, & sententiâ judicis rei restitutio; est illud potissimum observandum, ne ulla fraus fiat per judicem, aut per eum, cui lege vel consuetudine, vel Principis privilegio, harum rerum custodia tradita, aut delegata est. Nam & de justitia harum legum dubitavit Chassan. *in**

consuetud. Burgund. d. §. 1. sub rubr. 1.

§. SECUNDUS.

De jure Theauri inventi.

SUMMARI A.

- 1 Theaurus quis proprie, aut verè dicatur.
- 2 Theaurus ad quem pertineat, brevi quadam distinctione traditur.
- 3 Theaurus in loco religioso vel sacro inventus, seu sit; & inibi conciliantur duo juris civilis contraria responsa.
- 4 Regia constituto de theauris defenditur, etiam quoad anima iudicium.

Superest nunc de theauris agere, an & pecunia ex thesauro habita sit necessariò restituenda, & cui, & an efficiatur inventientis? Est enim theaurus † pecunia ab ignotis dominis supra hominum memoriam reposita. *In nunquam nuda. §. thesaurus. ff. de acquir. rer. dom. Theaurus*, inquit Paulus, *est quadam vetus depositio pecunie, cujus non extat memoria, ut jam dominum non habeat: sic etenim sit ejus, qui invenit, quod non alterius sit. Alioqui si quis aliquid, vel lucri causa, vel metus, vel custodie considerit sub terra, non est thesaurus, cujus etiam furtum fit.* Hæc J. C. Idèdque hæc pecunia dicitur thesaurus, quasi reposita sit eis auctor. id est, *in futurum*: sicuti deducit Alciat. *lib. 4. de verbor. significat. & lib. 7. parerg. cap. 1.* atque auctore Jurisconsulto, hæc pecunia quocumque in loco sit, in nullius bonis est, & idèd capientis, & inventientis, efficitur naturali quadam ratione, qua ea quæ in nullius bonis sunt, ut aves, & feræ capientis fiunt. *§. fera. in l. de rer. divis.*

His verò de dictionis cognitione præmissis, circa thesauri acquisitionem, sit hæc receptissima, simul & probatissima distinctio, ut thesaurus magica inventus arte, in proprio etiam fundo, sit Cæsaris & fisci. *l. unic. c. de thesauris. l. 10. l. nemo. C. de malefic. & mal.* absque arte † verò magica inventus, in proprio agro totus sit inventoris: in alieno verò, data tamen opera, totus domino fundi competat: fortuitò autem inventus, pro parte dimidia domino agri, pro alia dimidia inventori cedat, text. ita communiter intellectus *in §. thesauros. Instit. de rer. divis.* idque Adrianus Imperator naturalem rationem secutus statuit, auctore Spartiano in Adriano Cæsare. Quod & Justinian. refert. *in d. §. thesauros.* eandem distinctionem sequuntur gloss. Faber, Angel. & DD. *in d. §. thesauros*, & inibi è junioribus Claudius Cantiuncula, Ferrarius, & Eguinarius Baro. optimus textus, & ibi DD. *in l. 3. §. si in locis. ff. de jure fisci. l. si is qui. §. ult. ff. de acquir. rer. dom. Regia l. 44. tit. 28. part. 3.* tradunt idem D. Thom. 2. 2. *quæst. 69. artic. 5.* Florent. 2. *part. tit. 1. cap. 15. §. 2.* Sylvest. *in verbo, inventum.* gloss & Cardin. à Turre-Cremata *in cap. si quid invenisti. 14. quæst. 5.* & Chassan *in consuetud. Burgund. rubr. 1. §. 1. num. 7. & seq.* à quibus variæ hæc de re quæstiones traduntur. Potissimum tamen hoc in tractatu dubium est, quonam modo conciliari valeant duo juris civilis responsa, quæ de thesauro invento in loco religioso, contraria planè responderint, siquidem *in l. 3. §. si in locis. ff. de jure fisci.* Callistratus scribit, thesaurum inventum in loco religioso, pro parte dimidia fisco cedere: at Justinianus *in dict. §. thesauros.* respondit, thesaurum inventum † in loco religioso, fortuitò tamen, totum inventoris esse: idque tribuit Adriano Cæsari, cum Spartianus hoc subicerit. Idem quod respondet Callistratus, probatur *in l. feudorum, in cap. 1. qua sint regalia.* cæterum Accurs. *in*

d. §. si in locis. & in d. l. §. thesauros. hanc antinomiali dissolvere conatus, intelligit Justiniani decissionem secundum naturalem æquitatem, ex qua ea, quæ in nullius bonis sunt, capientis efficiuntur: Callistrati verò sententiam secundum rigorem juris procedere censet, qui hoc in casu prævalere debeat æquitati: Etenim quoties naturalis æquitas & civilis pugnant, potior civilis debet esse, *l. bona fides. ff. depositi.* Ego hanc conciliationem minimè probo, quippe qui non esse verisimile censeam Justinianum in suis illis Institutionibus, quas edidit, ut juvenes juris principia acciperent, falsam vel jure civili jam derogatam sententiam tradidisse: quomobrem Accursius *in dict. §. si in locis.* intellexit textum ibi quando thesaurus fuit inventus, data opera, & *thesauros verò.* ubi inventio thesauri fortuitò contigerit. Et profectò ita verum est, quòd Justiniani locus de thesauro fortuitò invento tractat: sed quòd Callistrati responsio sit intelligenda de thesauro data opera invento, falsum est, præterquam quòd hæc interpretatio maximam divinationem habet. Etenim *in d. §. si in locis.* æqualis decisio ponitur in thesauro invento in loco sacro, religioso, in prædio publico, in prædio Cæsaris patrimoniali, vel fisci: & idèd in omnibus his eadem esse debet determinatio. Et tamen constat thesaurum inventum in prædio Cæsaris patrimoniali, vel fisci, data opera, non pro parte dimidia tantum, sed in totum Cæsaris, vel fisci esse. Quod & ex ipso Justiniano apparet, qui semper de thesauro tractat dividendo, cum is inventus sit fortuitò: quasi ubi sit inventus data opera, is omnino, & in totum pertineat ad fundi dominum, unde certissimum hinc esse censeo, non posse Jurisconsulti responsum *in dict. §. si in locis.* intelligi de thesauro invento data opera: sed necessariò procedere in thesauro fortuitò invento, quod palam est.

Tertia igitur ratio ad dissolutionem hujus antinomiali, ita constituitur, ut Justiniani sententia obtineat in thesauro invento in loco sacro, aut religioso, proprio tamen ipsius inventoris. licet etenim cuique locum religiosum propria auctoritate facere inferendo mortui corpus. *§. religiosum. Instit. de rer. divis. l. cum in diversis. ff. de relig. & sumpt. funer.* sacrum autem privata auctoritate fieri non potest, sed necessaria est auctoritas publica. *§. sacra, Instit. de rer. divis.* eademque auctoritate publica licebit privato illum locum obrinere. Sic denique ob id, quòd locus ille facer vel religiosus paulò antè privatus fuerat ipsius inventoris, ab ipsoque possidetur, thesaurus inibi inventus in totum ei cedit, text. tamen *in d. §. si in locis.* procedit in loco sacro aut religioso, qui inventoris non est, nec antè fuerat, nec ab eo detinetur, atque ita Claudius Cantiuncula *in d. §. thesauros.* hanc difficultatem explicat. Et post eum Robert. Aurelianensis, *lib. 1. receptarum. cap. 5.* eandem observationem probat. Cui quidem accedendum non est, quia ejus interpretatio divinationem item habet. Et præterea, quia loca sacra in nullius bonis sunt, *§. nullius. Instit. de rer. divis.* religiosa autem secundum veterem juris civilis significationem, quoad jus sepulchri, non quoad alia, in privatorum dominio esse videntur, sicuti *in d. §. nullius.* probatur, unde parum sufficiens hæc ratio est, ut thesaurus in loco sacro, vel religioso inventus ab eo qui locum religiosum fecit, vel sacrum fieri consentit, in totum acquiratur. Deinde apparet, non aliter Justinianum locum sacrum, vel religiosum accepisse, quàm Callistratus acceperit. Quò fit, ut satis nodosa sit hæc juris civilis antinomia. Fortassis illud potius, ac congruentius est, quòd Justinianus Cæsar à responso Callistrati Jurisconsulti discesserit auctore

auctoritate legis ab Adriano lata: atque idem sententiam Jurisconsulti *d. §. si in locis* sublatam esse, & correctam à Justiniano *in d. §. thesauros*. secundum quem thesaurus inventus in loco sacro vel religioso, ipsi inventori quæritur: nec ejus aliqua pars fisco, aut Reipublicæ debetur, quasi hæc loca in nullius bonis sint, & jure publico censeantur: quam interpretationem tenuit veram esse Angel. Aretin. *in dict. §. thesauros*. & probat inibi Eguinarius Baro. Nam & Jacobus Cujacius diligenter *lib. 10. observationum c. 37.* quod quidem opus, post hujus tertiam editionem publicum fecit, observat, in thesaurorum quætionibus indifferentes fuisse Imperatorum sententias: idque probat ex Zonara, Lampridio, Cedreno, & aliis. His accedit opinio Cyni & Bald. *in l. item lapilli. ff. de rer. div. & Chassan. in d. §. 1.* qui scribunt, Theaurum inventum in loco publico, qui in nullius bonis sit, totum fieri inventientis, nec ejus partem aliquam fisco cedere. ergo eadem ratione thesaurus inventus in loco sacro vel religioso, quæ quidem loca publica sunt, nulliusque in bonis esse censentur, totus fiet inventientis. Non obstat quod de prædio fiscali, publico vel Cæsaris scriptum est *in d. §. thesauros. & in d. §. si in locis*. quia id intelligendum non est de locis publicis, quæ in nullius bonis sunt, ut platea, via publica; sed de locis quæ ipsius Reipublicæ, Cæsaris fisci, aut civitatis ita propria sunt, ut est fundus Titii, nec sunt omnibus cõmunia: in his etenim dimidia pars thesauri aut fisco, aut Cæsari, aut civitati jure domini debetur: quem sensum probat Regia *Partitarum l. 44. tit. 24. part. 3.* non tamen inficit DD. sent. re contra Baldi opinionem, thesaurum inventum in loco publico qui nullius sit, pro dimidia parte fisco cedere: & id deducere videntur à *d. §. si in locis*. quo decisum extat thesaurum inventum in loco religioso, aut sacro, pro parte dimidia pertinere ad fisco: & deinde ab eo, quod de thesauro invento in loco publico, idem *ibi. & in dict. §. thesauros*. statutum est. Sed nos de loco religioso Justiniani sententiam elegimus: de locis autem publicis respondimus, id intelligendum esse in locis publicis, quæ Reipublicæ sunt jure domini specialis, non de locis quæ publica & communia sunt nullius dominio specialia subdita. Quod si apud Justinianum *in dict. §. thesauros*. ita quis legendum esse contendat, idemque Adrianus statuit, si quis in sacro aut religioso loco fortuito casu invenerit, ac si quis in alieno loco, non data ad hoc opera, sed fortuito invenerit, dimidium domino soli concessit, & dimidium inventori, facile intelligit, idem *in dict. §. thesauros* probari, quod à Jurisconsulto *in dict. §. ult.* probatum fuerat: quod nuper Guliel. Fornerius *lib. 2. selectar. c. 26.* adnotavit. Sed & ejus observationis ratio non facile cuivis probabitur, cum à vulgata lectione necessitudo sit discedendum: quam tamen & Theophilus sequitur, & ipsius orationis ordo probat apertissimè; unde cautè novæ lectiones sunt observandæ, & cum judicio admittendæ; imò ni fallor frequentissimè improbandæ.

Sed apud nos, qui loca religiosa & sacra alia significatione accipimus & interpretamur, opinor thesaurum in loco religioso aut sacro inventum, pro ea parte ad Ecclesiam ejusque Prælatum pertinere, pro qua ad privatum, qui dominus illius loci fuisset, omnino ex legibus deferendus esset, si locus ille non religiosus, sed privati domini foret; sicuti adnotantur Angel. *in d. §. thesauros*. Angel. & Sylvest. *in verb. inventum §. 4.* contra glos. *in c. si quid invenisti. 14. q. 5.* quæ etiam hodie in locis religiosis servandam esse censet Justiniani decisionem.

Postremò illud est observandum lege Regia 7. tit. 12. l. 6. ordin. statutum esse, quod thesauri quocumque in loco inventi fuerint, Regi acquirantur, data quinta eorum parte ipsi inventori. Et licet in vul-

gatis codicibus quartæ partis fiat mentio, in antiquis tamen exemplaribus manuscriptis, quinta tantum pars inventienti deferatur. Sed etiam ea constitutio, ut quidam opinantur, possit juxta veterem partitarum legem intelligi, sique ita intelligenda, ut non de omnibus thesauris quocumque locorum inventis, sed de iis tantum, quæ jure alioqui ad Regem pertinent, accipienda sit; tamen ferè totius orbis consuetudine inductum est, quod thesaurus ad Reges, & ad fisco pertineat; quod præter alios testantur Palud. *in 4. sentent. d. finel. 15. quest. 3. artic. 5.* & Florent. *in 2. part. tit. 1. cap. 15. §. 2.* Hanc tamen consuetudinem damnat Sylvest. *in verb. inventum. §. 6.* dicens, eam esse contra naturalem æquitatem, quæ dicitur, ea quæ in nullius bonis sunt, primò occupantis fieri. unde asseverat, hanc consuetudinem, legesque humanas illi similes in animæ judicio non obligare. Sed ejus sententia falsa est; nam & præter alia, profectò si hæc consuetudo in conscientiæ judicio non ligat, nec in exteriori ligabit; siquidem eadem ratio, quæ eam iniquam esse probat in foro animæ, dicitur itidem injustam esse in foro exteriori. Sed consuetudinem istam probandam esse, justeque induci posse censet Cajet. *in d. quest. 66. art. 5.* Palud. item & Florent. ejusdem opinionis esse videntur, dum eam referunt, minimè improbant. Ratio autem, qua eam iniquam esse opinatur Sylvest. sufficiens non est; etenim ratione naturali ea, quæ in nullius bonis sunt, primò occupantis efficiuntur, ut satis constat; non tamen ex hoc tollitur potestas Principibus, quibus administratio Reipubl. commissa est, quin possint ea, quæ in nullius bonis sunt, alicujus privato dominio applicare, postquam applicationem, qui ea occupaverit, non occupat quæ nullius sunt, sed quæ jure humano dominum habent; quod Conrad. tradit *in tract. de contract. part. 1. quest. 8. & 9. ac potissimè 10.* qua ratione thesaurus priusquam inveniat, poterit per leges humanas alicui applicari, vel in solidum, vel quoad partem; sicque applicatus, dari debet his, quibus lex humana jussit, & ita dandum esse. Præterea contra Sylvest. urget ratio satis firma, Nam si ratione naturali thesaurus sit primò occupantis, quia in nullius bonis est, & pro derelicto habetur; eademque ratione censuit Sylvest. iniquam esse legem, quæ thesaurum ad fisco pertinere statuerit in totum, eodem profectò jure deducitur, iniquam esse legem, quæ thesaurum inventum in fundo alieno, pro parte dimidia statuit ad agri dominum pertinere, non ad inventorem; cum dominus fundi non habeat jus aliquod ad ipsam thesaurum, nec ad ejus partem; siquidem is in nullius bonis sit, & ideo primò occupantis fiat, & tamen nemo unquam damnavit leges, quæ sanxere dimidiam thesauri partem dandam esse domino agri; imò eas probaverunt, & uti justas admiserunt D. Thom. *d. quest. 76. art. 5.* cæterique Theologi, qui hac de re hætenus tractavere. Lege verò naturali nulla thesauri pars domino fundi debetur; non magis quàm si quis rem propriam in agro alieno derelictam dimittat; illa etenim res non pertinebit ad agri dominum, sed ad eum, qui primò illam occupaverit. Quo fit, ut quemadmodum lex potuit dimidiam thesauri partem domino fundi addicere: ita etiam possit eandem partem vel totum thesaurum fisco, vel Regi ad onera Reipubl. sustinenda, solvendum, ac reddendum esse statuere.

Hætenus de ultima relectionis parte. Cætera, quæ possent huic tractatui convenire, diximus 3. variar. *resolut. lib. dum de contractibus usurariis*, & de rebus acquisitis per usucapionem tractavimus. Consule nostram *in regula. Possessor mala fidei*, &c. relectionem, jam olim à nobis in publicum emissam.

D I D A C I
COVARRUVIAS

A LEYVA, TOLETANI,

In Granatensi Prætorio Regii Consilarii,

IN CLEMENTINÆ, SI FURIOSUS, COMMENTARIOS.

P R O O E M I U M.

QUANTA fuerit apud veteres, qui miserè sunt falso deorum cultu obcæcati, religionis cura, longa oratione exponere necesse non est: cum id restatissimum faciant tot ad sacrificia instituti publici magistratus, tot munera eis aem indicta, tot ad ea obeunda maximo cum examine selecti viri, quibus & sacerdotii sacrosancti titulus, ac Pontificia veneranda dignitas non secus adscripta fuere, quàm si de vero Deo colendo ageretur: ut vel hinc facillimum sit, apud quoscumque tanti fuisse religionem, & sacerdotium expendere, quò præcipui publici muneris fuerit, sacrarum rerum curam gerere. Nam & religioni summum imperium cecisse, auctor est Valerius Maximus, qui libro I. commemorat, Posthumium Consulem, eundemque Flaminem Martialem à Metello Pontifice maximo prohibitum, ne caremoniis Martis deseruis in Africam ad bellum gerendum proficisceretur. Quin & Reges ipsi sacris initiati, divinam simul & humanam curam gerebant: quasi Principibus prima debeat esse religionis cura. Sic & lege lata Romulus sanxit, ex ipsa patritiorum nobilitate creandos fore qui Romæ sacris operarentur: auctore Dionysio lib. 2. magnam equidem sacrorum curam gessisse Romulus videtur, quippe qui existimaverit præcipuè suam civitatem his contineri. Etenim Cicero lib. 3. de natura Deorum scribit, Romulum auspiciis, Numam sacris constitutis fundamenta jecisse Romana civitatis. Plato libro de Regno: Apud Aegyptios, inquit, non licet Regem absque sacerdote imperare. Quinimò si ex alio genere quispiam vi regnum usurpet, cogitur post regni assumptionem sacris initiari, ut Rex demque sit, & sacerdos. Hoc in loco apud Platonem lector comperiet, maximam apud Ethnicos sacerdotum fuisse dignitatem, quæ magnanimitate, intelligentia, & claritate abundat propter eorum, quæ tractat, magnificentiam. Sacerdotum item meminit Aristoteles in 6. Politicorum libro, cap. ult. & itidem lib. 8. cap. 9. hos esse in qualibet Republica constituendos, ex veteri probans instituto: nec tamen quosvis homines, sed eos, qui ad honorem diis exhibendum idonei esse censeantur. Apud Athenienses prima erat auctoritate sacrorum nomine Bacchides, id est, Rex, qui cum ludorum curatoribus Cereri & Baccho sacra fieri pro moris usu curaret: cui sanè munus hoc demandatum erat, ut præset sacris Eleusinis, Lenais, & his, quæ ad lampada fiebant. Romani Athenienses imitati post constitutum à Numa maximum Pontificem, exactis Regibus, & Regem sacrificulum instituerunt Pontifici maximo subditum, ut is publica obiret sacra, quæ per ipsos Reges moris fuerat facilitari: auctore Livio libro 2. primæ Decadis. Gentiles igitur sic suum sacerdotium venerati sunt, ut Reges & Imperatores scepra desererent, & sacerdotio fungerentur. In lege veteri sacerdotium solis Aaron filiis concessum esse manifestum est. Et hi quidem sacerdotes oleo, sicut Reges ungebantur: capitulo unico, in principio, & Paragra. I. de sacra unctione Cyprianus in libro de unctione Chriftatis: Hoc oleo, inquit, antiquitus sacrabantur sacerdotes & Reges, & ipsi altarium lapides delibuti spiritalem intelligi volebant mysteriis inesse pinguedinem. Hæc Cyprianus. Nec tamen hoc in loco multa de veteris legis sacerdotio tractabimus: cum id jam translatum in aliud multò excellentius sit, quo in lege Evangelica utimur. Quod si apud Gentiles idolorum cultores, & in illa umbratica figura veteri, maxima in veneratione fuere sacrorum ministræ

Et sacerdotes : longe major ratio est , apud Christiana legis professores eam dignitatem multis nominibus pluris quam usquam fuerit , estimandam fore. Siquidem ea non ad taurorum hostias , hircorum & vitulorum sacrificia , sed ad pretiosissimi corporis & sanguinis Domini nostri Iesu Christi hostiam & sacrificium pertineat & instituta sit. Quam excellentiam sancti & Catholici viri respicientes , nostri sacerdotii dignitatem multis præ illo veteri efferunt encomiis. Nam & D. Chrysostomus sex hac de re scriptis dialogis tam disertè , tantæque orationis ubertate dignitatem istam extollit , ut vel hac in parte aureo facundus ore videri possit. His præclara Gregorii Nazianzeni carmina sunt omnino ad-jicienda , dum is inquit :

- sacrificia mittentes incruenta sacerdotes !
- animarum custodes gloriosi !
- magni figmentum Dei vestris in manibus ferentes !

Merito quidem sacri canones non omnes passim ad dignitatem hanc , nec ad ejus ministerium , nec ad alios ei subservientes ordines absque delectu admiserunt : imò ab eisdem institutum est , non solum ab hoc ordine repellendos esse , qui moribus jacturam aliquam fecerint , sed & eos , qui eorum culpa , etiam per poenitentiam remissa , vel sine culpa labem aliquam corporis , aut animi contraxerint , notarive aliquo defectu possint : qua ratione ab initio Catholica Ecclesia ad exemplum veteris legis actum est in ipsis Apostolicis sanctionibus , de jure irregularitatis initio , quod est ad amussim observandum , quoties tractabitur de ordinibus Ecclesiasticis conferendis , aut semel jam collatis exequendis. Quam equidem materiam scio plerosque ex veteribus & junioribus diligenter tractavisse : nos tamen ut operam nostram hac in parte publica utilitati prestaremus , eandem repetere decrevimus , sicuti & olim Salmantica fecimus ordinaria lectione Constitutionem , si furiosus , de homicidio , ejusque intellectum examinantes. In tres verò partes tractatum istum dividere libuit , quò distinctior sit cujusque questionis locus. Prima enim parte de irregularitate generaliter agemus , aliquot ejus species explicantes. Secunda irregularitatem ex homicidio voluntario , vel casuali inductam ita exponemus , ut deinde Tertia hujus operis parte idem prosecuti , multa de homicidio necessario tradentes , Constitutionem hanc Clementis Quinti sub hoc titulo , De homicidio , interpretemur. Illud profectò sedulo præstabitur , quòd post tot veterum & juniorum commentarios , quacumque in questione minimè sit hic noster labor ea ex causa rejiciendus , quia sinuosis argumentationum cumulis , variisque ac sapissimè inutilibus rationibus decisionem ipsam prosequatur.

DIDACI

D I D A C I
COVARRUVIAS
 A LEYVA, TOLETANI,
 REGII CONSILIARII,
 IN CLEMENTIS QUINTI CONSTITUTIONEM:
 SI FURIOSUS, RUBRICA DE HOMICIDIO,
 R E L E C T I O.

PRIMÆ PARTIS INITIUM.

De Irregularitate:

S U M M A R I A.

- 1 Irregularitatis definitio, & unde sic dicta fuerit.
- 2 Irregularitas jure tantum humano Pontificio statuta est.
- 3 Intellectus cap. is qui de sentent. excomm. in 6. & cap. ad audientiam. de homicid.
- 4 Irregularitas mentalis an possit contingere.
- 5 Corpore vitiatus quando sit irregularis.
- 6 Eunuchi an sint irregulares: & quid de his qui sibi virilia absciderunt.
- 7 Quis possit dispensare cum corpore vitiatis.
- 8 Rebaptizatus irregularis est, & quid de Confirmationis Sacramento.
- 9 Expositus an sit promovendus ad sacros ordines.
- 10 Penitentia sollemnis efficit quem irregularem.

IRREGULARITAS (hac etenim dictione sæpissimè usuri sumus) variè à nostris diffinitur: frequentior tamen ejus definitio hunc in modum exponitur: Irregularitas ꝑ est canonicum impedimentum ex facto seu defectu proveniens, quo quis prohibetur ad Ecclesiasticos ordines promoveri, & in eisdem ministrare. Hanc definitionem ex multis adnotavimus: præ cæteris ex Specul. tit. de legato. §. juxta. Archidiacon. Joan. Andr. & Doctor. in cap. 1. de re jud. in 6. Hostiens. in cap. 2. de cleric. excommunic. Gonzalvo à Villadiego de irregular. in princ. Sylvest. in verb. irregularitas. Nicolao Plovio in tract. de irregular. in princ. Alberto Trotio de vero & perfecto cleric. lib. 2. cap. 20. Multa quidem sunt jure canonico inducta impedimenta, quæ ad irregularitatem non pertinent: quia

Didaci Covar. Tom. I.

minimè impediunt ordinis Ecclesiastici susceptionem, nec ejus jam suscepti executionem. atque ideo loco generis in hac definitione, canonicum impedimentum traditur, cætera verò ad differentiam spectant: quæ apertissimè constabit ex his, quæ longius inferius sunt omnino pertractanda. Est tamen text. optimus in c. significasti. in 1. de homicid. irregularitas siquidem impedit quem à susceptione ordinis Ecclesiastici: & quandoque à jam suscepti usu, sicuti evidentius deinde apparebit. Quamobrem posset ita definiti: Irregularitas vitium est, cujus causa jure humano Pontificio prohibetur quis ordinem Ecclesiasticum suscipere, & in suscepto ministrare. Nec tamen hinc sequitur, irregularitatem semper pœnati esse propriè: etenim cum propria pœna culpam præmittat, secundum Augustin. libr. 1. retract. cap. 9. Gersonem lectione 1. de vita spiritali anime D. Thom. 1. 2. quæst. 87. art. 1. l. sancimus. C. de penis. cap. 2. de constitur. cap. quasivis. de his, quæ fiunt a majori parte Capit. constat planè sæpissimè irregularitatem pœnam propriè non esse; nec dici posse: quia frequentissimè contingit absque ipsius irregularis culpa, quod ex hac in relectione explicandis erit notissimum. Dicitur autem irregularitas ex eo, quod regulare illud dicatur, quod secundum regulam fit. l. regulariter ff. de petit. heredit. Regula verò juris Pontificii pertinens ad Ecclesiasticos ordines, omnes admittit, qui non fuerint speciali constitutione prohibiti. Igitur qui prohibentur, extra regulam sunt, & irregulares appellantur, ipsi quoque impedimentum irregularitas. cap. 1. de re judic. cap. 1. de senient. excomm. in 6. sicut regularis dicitur, qui secundum regulam in sortem ministrorum spiritualium fuerit assumptus. D. Augustinus lib. 3. de civitate Dei, cap. 13. Regularis, inquit, solus defectio non nisi lunæ sive contingit. Fuit etenim olim ab Apostolis, & sanctis Patribus regula constituta de his, qui admittendi erant ad sacrorum ministeria: & in ea specie quosdam ab eo ordine prohibuit, 1. ad Timoth. cap. 3. & qui ex prohibitis admittebantur, dicebantur sacris initiati contra regulam. cap. quoniam. 44. distinct. ex c. 2. Conc. Niceni, idem Gratianus

tianus probat *in c. unum orarium, 25. distinct.* Sic & Domin. Nanus in sua Polyanthea, irregularitatem Græcè dici existimat *à neovormay*. Nam *neov* Regulam Latinè significat, *l. 2. ff. de legib.* gloss. *in rub. de reg. jur. in 6.* Hidor. *lib. 6. Etymolog. c. 16.* Canon, inquit, Græcè, Latinè Regula nuncupatur, *cap. 1. 3. dist.* unde Canonici olim primùm hinc nuncupati sunt, qui in communi vitam agentes, intra domum publicam, aut Ecclesiam collegium Ecclesiasticum divini cultus gratia constituiebant, communem habentes mensam, regulamque Divi Augustini exactissimè servantes. Hic etenim usus adhuc in aliquot Ecclesiis sedem habentibus Episcopalem obtinet: in aliis verò Ecclesiis communem vitam omittentes, nomen simplex Canonico retinent: atque idè jure Pontificio, ut ab his priores distinguantur, dicuntur illi Canonici regulares, *cap. quod Dei timorem, cap. in singulis. §. hoc ipsum, de statu monach. & Canonico regularium.* Quo rationis discrimine minimè perpensis Ludovic. Vives in annotationibus ad Divum August. *in d. c. 25.* Canonicos regulares nominis ambitiosi accusare videtur: quasi bis hoc vocari gaudeant nomine, ne non semel putentur regulares, cum idem Canonici, & regulares significant: & tamen hæc nota omnino liberi existimandi sunt, quia jus ipsum Pontificium nomina hæc distinctè induxit. Canonicas sceminas apud Divum Chrysostom. legimus in eo sermone, quo scribit & docet, non decere Canonicas, id est regulares, ut cum viris cohabitent.

¶ Ex hac ipsa definitione constat, irregularitatem
2 † jure tantum humano Pontificio statutam esse. Quod expressim adnotarunt Innocent. *col. 3. Anton. n. 19.* & ibi Doctor. *in cap. nisi cum pridem, de renunt.* Idem Innocent. *in cap. ad audientiam, de homicid.* ubi Doctor. quorum opinionem communem esse fatentur eam secuti Sylvest. *in verb. irregularitas, in fine.* Gonsalvus Villadiego *de irregular. in princip.* eandem sequuntur Imol. & Doctor. *in hac clement. si furiosus.* Florent. *3. part. tit. 28. c. 2. §. 6. Palud. in 4. sentent. distinct. 25. q. 3. ad fin.* cui opinioni non oberunt plura, quæ in contrarium ex veteri Testamento, & Canonibus Apostolorum, atque ex eorum epistolis adduci poterant: siquidem Apostolorum canones, & decreta, juris humani sunt. Vetus verò lex per Christianam & Evangelicam legem fuit abrogata. Qua ratione hoc sit constitutissimum, irregularitatem non esse jure divino, sed humano institutam. Idem probare in specie cujuslibet irregularitatis diligenter conabimur: & probat Spec. *tit. de leg. §. juxta.* quidquid ex adverso disputet Marian. Soc. *in d. c. ad audientiam. q. 3. princ.*

Hinc & illud aperitissimi juris est, irregularitatem nullo in casu esse constituendam, nisi in jure Pontificio id fuerit expressum, textus celebris *in c. is qui de sentent. excommuni. in 6.* quem Doctor. ibi maxime commendat, præsertim † Francus, dicens eam
3 singularem esse. Idem Francus *in cap. dilectis, colum. 4. de appellat. Bartach. in tract. de Episcop. cap. ultim. num. 8.* Nam cum hoc vitium sit jure tantum humano Pontificio inductum: consequitur manifestè, nusquam id contingere, nisi expressim sit eodem jure definitum.

Nihilominus adversus illationem istam solet objici responsio text. *in d. cap. ad audientiam, de homicid.* ubi constat, in dubio an quis sit irregularis, judicandum esse, ac censendum, quod irregularis sit: quia hoc sit judicium iuris. text. ad idem optimus *in cap. significasti. in 1. & apertior in cap. significasti. in 2. vers. quod si discerni. eo. tit.* igitur non ita certum est, non esse quem censendum irregularem nisi casus is satis fuerit jure Pontificio decisus. Sed huic objectioni Joan. Andr. Cardin. Abb. Anania, & Soc. *nu. 46. in d. cap. ad audientiam.* respondere conantur distinguentes inter forum interius conscientia, & exterius judiciale, ut

in priori casu hoc in dubio teneatur quis à divinis abstinere, & seipsum censere irregularem, *cap. illud, de cleric. excomm. ministrant.* in posteriori ut judex non possit ipsum irregularem per sententiam pronunciare, nec definire. Sic enim text. *in d. cap. ad audientiam.* & similes procedunt in conscientia judicio, non in foro judiciali. Hæc verò differentia nequaquam est admittenda: cum & decilio text. *in d. cap. is qui.* in animo & conscientia foro itidem obtineat. Et præterea quod responsum est *in d. cap. ad audientiam. cum similib.* ad forum exterius & judiciale pertinet: sicuti deducitur ex ipsis constitutionibus. Sed & Innoc. *in decis. cap. audientiam.* indistinctè asseverat, in dubio non esse quem censendum irregularem, quia jure humano est irregularitas inducta: quæ quidem ratio ita militat in foro conscientia, ut in judiciali; imò fortius obtinet apud interiorem animæ judicem quamobrem communem differentiam eleganter imprecabat Martin. Azpil. *in cap. si quis autem, de penit. distinct. 7. n. 35.* idcirco ipse aliter opinor posse intelligi text. *in d. cap. is qui. & in d. cap. ad audientiam.* Nam ubi sit dubium, an in aliqua specie sit inducta irregularitas jure Pontificio, tunc respondendum erit, non esse irregularitatem constituendam in casu, nisi expressum id fuerit jure Canonico. At ubi sumus certi, jure irregularitatem induci certo in casu: & tamen ambiguum sit, an Sempronius irregularis sit ex illius causæ ratione, & an id vitium propter eam causam contraxerit, ut planè non de jure, sed de facto dubitemus; turior erit in utroque foro eligenda via eritque Sempronius irregularis censendus & judicandus ad hunc effectum, quod absque dispensatione minimè divinum officium exequatur. hanc autem interpretationem deduci posse censeo à præcitatæ responsis, nempe ex *decis. cap. ad audientiam. cap. significasti. in 1. & cap. significasti. in 2. de homicid.* imò quoties ea contigerint, quæ *in decis. decretalib.* traduntur, erunt omnino servandæ earum decisiones adhuc in judiciali & exteriori foro: sive forum sit exterius simplex judicio cæpto per accusationem aut denuntiationem, quod est verè contentiosum: sive mixtum exteriori absque accusatione & denuntiatore: licet Felin. *in d. cap. ad audientiam.* velit eam constitutionem, & similes in hoc ultimo tantum servandas fore. Idcirco præfata Romanorum Pontificum responsa erunt ad unguem memoriæ commendanda: ne quis falsa eorum interpretatione deceptus, ab optimis institutis temerè discedat.

¶ Rursus ab eadem definitione constat, qualiter accipiendum sit, quod plerumque in Apostolicis indulgentiarum litteris continetur: scilicet, posse † privilegiorum ratione sacerdotem ad sacramentalem electum confessionem absolvere penitentem ab irregularitate mentali, & super ea dispensare. Ego planè fateor, me non satis percipere, quæ sit hæc mentis irregularitas, aut denique mentalis. Scio equidem, non posse irregularitatem mente tantum contrahi absque actu exteriori: quod non semel in hac relectione probavimus: præsertim ea ratione quod lex humana, adhuc Pontificia, qualis est quæ irregularitatem induxit, minimè afficiat actum purè interiorem mentis: quemadmodum ostendimus *in reg. peccatum. de reg. jur. in 6. 2. Relect. part. n. 7.* Igitur qui mente homicida sit, quique animo deliberato alicujus occisionem conceperit, non erit irregularis censendus: cum lex Pontificia irregularitatem ex homicidio statuens non comprehendat actum homicidii mentis equidem interiorem, sed exteriorem. Fit ergo non posse commode, aut propriè dari mentis, aut mentalem irregularitatem. Et inde consequitur, verba privilegiorum, quæ de mentis irregularitate tractavere, accipienda esse de illa irregularitate, quæ licet ab actu exteriori procedat, occulta tamen est. De hac etenim inferius
agemus,

agemus, an exigat necessariò dispensationem.

¶ Prima tandem irregularitas à corporis vitio, & labe deducenda est: siquidem corpore ¶ vitiat, jure Pontificio censetur irregularis, ita ut non possit ad sacros promoveri ordines, nec promotus in eisdem ministrare. Nam & *Levit. cap. 21.* dixit Dominus ad Moysen: *Omnis qui habuerit maculam de semine Aaron Sacerdotis, non accedet offerre hostias Domino, nec panes Deo suo.* Et paulò antè dixerat: *Loquere ad Aaron: Homo de semine tuo per familias, qui habuerit maculam, non offeret panes Deo suo, nec accedet ad ministerium ejus, si cæcus fuerit, si claudus, si parvo, vel grandi, vel torto naso, si fracto pede, si manu, si gibbus, si lippus, si albuginem habens in oculo, si jugem scabiem, si impetiginem in corpore, vel herniosus.* Hæcenus apud Levit. Apud ethnicos idem observabatur: siquidem auctore Plin. *lib. 7. natur. histor. cap. 28.* Sergius in prætura à sacris accedebatur, quò debilis esset. Senec. *lib. 4. Declamationum, declam. 2.* itidem præmittit apud Gentiles eam legem obtinuisse: Sacerdos integer sit, quasi decens ubique gentium esse visum fuerit, quòd sacerdotes, factorumque ministri corpore sint integri, nullam maculam habentes, quique nulla possint corporis fæditate notari. Idque obtinuit olim apud Romanos ab ætate Romuli, qui sacerdotes elegit genere excellentes, simul & virtutè præstantes, nec tamen inopes, aut corpore ulla ex parte trunco: ut testatur Dionys. *lib. 2. Roman. antiq.* idem & apud Persas usu receptum fuisse tradit Alex. ab Alex. *lib. 6. dier. genial. c. 14.* hac verò in re duas regulas constituendas esse censeo.

¶ Prior regula: Corporis vitium impedit quem sacris ordinibus donari, cum id vel impedimentum præstet ordinis executioni, vel insignem inducat deformitatem text. in *d. cap. 21. Levit.* Cujus seriem egregie moraliquam interpretatione prosequitur D. Gregor. *cap. 11. 1. part. Pastoralis. cap. hinc etenim. 49. distinct.* probatur & isthæc regula in *cap. 2. & toto tit. de corpor. vitiat. c. 2.* & ibi Pan. *de cler. agror.* notant præter alios Albert. Trotius *de vero & perfecto clerico lib. 2. cap. 16.* Host. in *sum. tit. de corpore vitiat. Rich. in 4. sent. dist. 25. quest. 5. art. 6.* & Palud. *ibi. q. 3. ad fin.* Gonsal. à Villadiego in *tract. de irregul. c. de corpore vitiat.* Idem constat ex Innoc. Card. & Doct. in *cap. 1. & 2. de corpore vitiat.* Henr. in *c. Thom. eo. tit. Regia l. 25. tit. 6. part. 1.* quæ verò sit deformitas insignis, arbitrio Episcopi relinquitur. *cap. 2.* & ibi Anton. Card. & alii *de corp. vitiat.* quod receptissimum est apud omnes, qui quæstionem istam tractavere. Est ad hanc regulam opt. text. in *cap. si Evangelica. 55. dist.* aliquot tamen ad ejus apertiorum intellectum exponam. Primum etenim hæc regula vera est, quoad ordines suscipiendos: quia quoad susceptos tantum inducitur irregularitas in illo actu ordinis, qui vel ob insignem deformitatem, vel defectum impeditur, vitio corporis, quod colligitur ex text. & ibi Abb. in *d. cap. 2. de cleric. agror.* notant Maria Soc. in *d. c. ad audientiam. nu. 21.* Gonsal. à Villadiego in *d. tract. de irregular. cap. de corpore vitia.* qua ratione qui patitur vitium corporis celebrationem impediens, nempe in his digitis, qui ad consecrationem & elevationem Hostiæ sunt maxime necessarii, solum abstinere à celebratione Missarum, non autem à diaconatus aut subdiaconatus ministerio. Item & is, qui ob deformitatem insignem ab altari arcendus est, non impeditur absolutionis sacramentum ministrare: qua in re video ferè omnes convenire in præcatis locis.

Secundò illud est notandum, quòd si contingat aliquem inutilem esse membro, quod non constituat eum irregularem ejus defectu, minimè tenetur illud membrum abscissum, nec ejus partem secum deferre: id enim necessarium non est, nec quidquam prodesset, si ex illius membri abscissione contigisset irregularitas. gloss. in *cap. eunuchus. 55. dist.* Panorm. in *Didaci Covar. Tom. I.*

cap. 2. Henric. in cap. ult. de corpore vitiat. Gonsal. à Villadiego in *4. cap. de corpore vitiat.* Alber. Trotius in *d. cap. 16. num. 8.*

Posterior erit regula: Si quis membrum sibi culpa propria absciderit, irregularis est, etiam ¶ si ea abscissio nec impediatur ministerium ordinis, nec insignem deformitatem inducat. hæc conclusio ad eos præcipuè pertinet, qui propria voluntate pudenda ultrò sibi execuerunt. *cap. penitentes. 55. dist. cap. si quis absciderit. & c. qui partem. ead. distinct.* ex canonibus Apost. *cap. 22. cap. maritum. 33. dist. cap. ult. 87. dist.* Est autem deductum, quod in *d. cap. maritum.* Gratian. refert ex August. in *li. de dogmatibus Eccles. cap. 72. cap. ex parte. & c. significavit. de corpor. vitiat. Reg. l. 25. tit. 6. part. 1.* item & hi sub hac regula continentur, qui ab aliis passi sunt abscissionem istam, culpa tamen sua, ex eo nempe, quòd ob adulterium adulteræ maritus ulciscens gravem injuriam, virilia eis amputaverit: secundum Joan. Andr. & Host. in *d. cap. ex parte.* Gonsal. à Villadiego in *d. cap. de corpore vitiat. col. 2.* Anno etenim 1537. prope Pinciam filius viduæ cujusdam, & duo mariti in tres sacerdotes favierunt de inimicis membris se vindicantes: quod & nos audivimus, & acta super his confecta vidisse testis est integerrimus Joan. Bernard. Præsul Calaguriensis in *præct. criminali. cap. 79.* Sed & regulam istam omnes hi Doctor. probant, & veram esse censent, qui ad priorem fuere citati: nec dubium est, eam communi omnium consensu receptam esse. Attamen Host. Card. & Anton. in *d. cap. ult.* quos sequitur Gonsal. in *d. cap. de corpore vitiat.* censent eam esse intelligendam quoties culpa ipsius sacris ordinibus donandi notoria est: quasi aliud dicendum sit ubi culpa ejus in abscissione alicujus membri non sit notoria, ut tunc possit ad ordines promoveri, & in susceptis ministrare: quam sententiam & opinionem communem esse fatetur Gonsal. in *d. cap. de corpore vitiat.* de ea sanè dubius: nec ipse eam admitterem, nisi saltem Episcopi dispensatio accesserit, ubi contigerit totius membri abscissio: nam si partem membri quis sibi amputaverit, tunc locus erit opinioni Host. qui planè hac in specie loquitur: sicuti constat ex eodem, & Ant. Car. & Ægid. à Bellamer. in *d. cap. ult. eodem Ægid. in cap. ex parte in 1. eod. tit. col. ult.* Quòd si quis non sua sponte, sed vel à medicis, casu, aut per vim & insidias hostium, vel puer in cunabulis sectus fuerit, & virilia, aliudve membrum amiserit, promoveri poterit, & promotus, jam, cum is casus acciderit, in ordinibus susceptis ministrare *c. ex parte 1. c. significavit. c. ex parte 2. de corpore vitiat. c. eunuchus. 55. dist. c. 21.* ex Canonibus Apostolorum. *cap. si quis pro aegritudine. c. si quis in infirmitate. c. lator. 55. dist.* & licet Gratianus Martino Papæ tribuat text. in *d. cap. si quis pro aegritudine.* jam nos non semel admonuimus eam inscriptionem, & similes falsas esse, cum referendæ sint ad Martin. Bracharensem Episcopum ex Synodis Orientalibus. est & ad hoc ipsum text. ex Concilio Nicæno *cap. 1. in cap. si quis à medicis. 55. dist.*

Quod autem adversus posteriorem istam regulam objecit gloss. in *d. c. si quis absciderit.* de Origene, qui auctore Eusebio *lib. 5. Eccles. histor. cap. 6.* cum docendi officio apud Alexandriam præisset, sibi virilia excuerit: existimans secundum historiam & litteram esse intelligendum Dominicum verbum *Matth. cap. 19.* quia sunt eunuchi, qui seipsos castraverunt propter regnum Dei: parum oberit huic opinioni, quam modo probavimus multis equidem rationibus. Potissimum, quòd nulla ex causa, etiam castitatis, licuit usquam, nec licet, etiam religionis ergò, sibi ipsi quemquam manus injicere violentas ad occisionem, aut membri mutilationem, quemadmodum nos probavimus *lib. 1. variarum resolutionum, c. 2. nu. 8. & lib. 2. cap. 3. num. 11. cap. si non licet. 23. quest. 5.* omnium latissi-

mè Andr. Tiraq. in *Tract. de nobilitat. c. 3* n. 475. & n. 520. est ad hanc rem pulchra Aristotelis sententia l. 3. *Ethicor. c. 7.* Mortem, inquit, sibi consciscere ob fugiendam paupertatem vel merorem, aliudve hujus generis, non fortis est hominis, sed potius timidi: hoc ipsum & Jurisconsulti reprehendunt in l. qui rei. §. sic autem distinguendum. ff. de bonis eorum qui sibi mortem consciverunt. l. si quis filio. §. ejus qui ff. de inoffic. testam. quibus satis compertum est, illicitum esse sibi quemquam manus injicere violentas: nec id fieri posse absque culpa, & plerumque mortali, licet fiat prætextu religionis: cum sit gravis, & supina ignorantia, quòd quis existimet se per eos actus obsequium præstare Deo, cujus leges, & præcepta manifestè transgreditur. Secundò in specie probatur, hanc abscissionem gravissimum esse crimen, ex eo quòd & leges civiles homicidii pœna censeant puniendum esse eum, qui alteri virilia amputaverit. l. 3. §. qui hominem & l. 4. §. idem divus. ff. de sicar. l. 1. & 2. c. de eunuchis. l. 13. tit. 8. part. 7. eademque pœna afficitur qui se castrandum præbuerit, aut consensum huic abscissioni præstiterit. d. l. 4. ad fin. Igitur non potuit, nec potest actus is adeò reprobus licere, etiam castitatis, aut religionis causa. Tertio ulterius idem evidentius fit ex Canonibus Apostolorum. c. 22. cap. si quis absciderit. 55. distinct. Quo in loco qui sibi virilia absciderit appellatur sui ipsius homicida, saltem vel ea ratione, quia maximum mortis periculum imminet, quòd & Justinian. asseverat constitutione *Novel. 142. tit. de his, qui eunuchos faciunt.* qua ratione fit, ut non possit actus iste religionis causa licitus esse. Quarto, hoc ipsum apparet, quia minime pertinet ad veram & propriam castitatem quòd quis sibi absciderit virilia: imò id est, etsi ea causa fiat, improbandum auctoritate Concilii Arelatensis secundi, c. 7. & c. hi qui se carnali. 55. distinct. quo in loco ut ignavi, & nescientes carnis tentationi resistere, reprehenduntur hi, qui seipsos absciderint. Quintò veritas Evangelica eum sentum habet, ut planè potius hæc abscissio vitio quàm virtuti tribuatur. Est etenim locus ille intelligendus in hunc sensum, quòd hi dicantur seipsos castrare propter regnum cælorum, qui pio proposito ab uxore ducenda se continuerint: ita quidem eunuchi, quos Evangelium laudat, non sunt hi, qui natura spadones sunt, nec ab hominibus execti, nec illi qui amputato corporis membro seipsos execuerint. Nam hi plerumque eo proposito sunt, ut conjuges, si possent, haberent: sed ferè illi censentur, qui seipsos castrarunt propter regnum cælorum devicto affectu rei uxoriæ, quasi illi, qui à conjugio abstinerint, ut devirent præsentem necessitatem molestiarum conjugalium, in regno cælorum non sint amplius quidquam ceteris habituri: sicuti eleganter Evangelii locum explicarunt D. August. lib. unico, de sancta virginitate. c. 23. & 24. & Basilii Magnus in lib. unic. de virginitate, qui ceteris longius hujus Evangelici verbi interpretationem exponit. ejus aliquot hic subijciam verba, Sunt enim eunuchi, inquit, qui ex utero matris sic nati sunt, qui natura prærogativa, eo quòd ad coitum irritat, execti nuptias contemnunt. Et sunt eunuchi, qui eunuchi facti sunt ab hominibus, per doctrinam & observationem virginitatem exercere persuasi: quemadmodum sanè & virgo, qua à patre servatur: de quo dictum est: Qui verò decrevit in corde suo, ut servet virginitatem suam, bene facit. Et sunt eunuchi, qui seipsos castraverunt propter regnum cælorum: qui etiam præstantiores aliis existunt, propterea quòd nec ex natura viaticum & occasionem ad temperantiam habentes, nec ab hominibus servati, ac devirenti, ipsi seipsos propter regnum cælorum ad virginitatem exercent, nuptias quidem, & vitam propter has contemnentes: in totum verò de regno cum gladiatorio sudore pendentes, nam qui ex utero matris eunuchus est, natura castus existens, nullum proprium opus in virginitatis pul-

chritudine ostendere potest, natura, veluti dixi, prærogativa, & non affectu erga virginitatem nuptias aversans, quemadmodum sanè, & qui ab hominibus eunuchus factus est, observatione virginitatem exercere coactus, non proprium rectè factum ipsam virginitatis integritatem ostendit, sed eorum, qui ipsum custodiunt ac servant: qui verò seipsum castravit, præcipuum opus per continentiam, & ad omnia exercitationem, virginitatis pulchritudinem faciens, propriis, & non alienis virtutibus ob regnum se jactat. Hæc Basiliius, qui paulò inferius Evangelicam castrationem mysticam esse asseverans, scribit: Qui verò non intellexerunt hoc, ut sunt eunuchi, qui seipsos castraverunt propter regnum cælorum, absurdè seipsos mutilarunt ipso facto perulantiam suam eminus accusantes: qui enim carnalis amoris instrumentum, ut ne dum præsens est operetur, abjecerunt, manifestos seipsos faciunt, quòd gliscunt quidem ad coitum: verum cum seipsos exarmarunt, non quòd non velint, sed quòd non possint, virginitatem agunt. At divina lex non actionem, sed cogitationem judicat. Hæc Divi Basilii verba manifestè ostendunt, nec lege naturali, nec divina unquam licuisse quemquam seipsum mutilare, etiam castitatis causa: Idcirco ulterius deducitur, justissimè sacris Canonibus institutum esse, ut is à sacris repellatur ordinibus. Hæc ipsa virilium abscissio à seipso illata turpis apud Gentiles censebatur: siquidem auctor est Valer. Max. lib. 6. cap. 7. Mamercum Æmilium consulem, Genutium quendam hæreditatis possessionem ex testamento petentem à tribunali abjecisse, eique bonorum possessionem secundum tabulas petitam negasse, quòd ipse Genutius, ut esset Gallus Matris magnæ, amputatis sui ipsius sponte genitalibus corporis partibus, neque virorum, nec mulierum numero haberi deberet. Olim tamen aliquot eunuchi strenuè pro Republ. operam impendentes, magnis & insignibus dignitatibus ornati fuere. Narses enim Justiniani Dux spado fuit, & is Gothos Italia expulit: Eutherius item, teste Ammi. Marcel. lib. 16. cubiculo Constantii Cæsaris præpositus inter alios spadones, ut rosa inter vepres, maximi exempli fuit. est & aliorum mentio apud Andr. Alciat. in l. spadonum. ff. de verbor. signific. cui adde l. qui cum uno. in princip. ff. de re milit. l. Pomponius. & l. seq. ff. de ad. edit. l. 2. ff. de adopt. Constantinum Harmenop. lib. 2. epitom. tit. 8. eundem Alciat. lib. 7. Parerg. c. 32. Ludovic. Cælium lib. 2. lect. antiq. c. 37. Anton. August. l. 3. emendatio. c. 5. penes quos multa de eunuchis lector comperiet. ex quibus illud erit satis, quòd juxta Canonicas sanctiones qui seipsum castraverit, irregularis est, nec poterit promoveti, nec promotus ad sacros ordines ministrare.

Sed & olim Moyse Deuter. c. 23. jussit, ut eunuchus, & cui sunt execta virilia, non ingrederetur Ecclesiam, quasi hic, ut interpretatur Clemens Alexa. in adhortatorio ad gentes, moribus impius centeretur, divina virtute, & genitali privatus. His adde & quæ Philon Hebræus hac de re in lib. de migratione Abraham scribit. Tradit verò Socrates Eccles. histor. auctor, lib. 4. c. 23. Ammonium monachum in Episcopum electum, ut id minus recusaret, corporis deformitate, dexteram sibi auriculam abscidisse: cùmque Evagrius vir sanctitate, & doctrina insignis à Theophilo Alexandria Episcopo electus in Episcopum, nullam sui corporis partem abscindens itidem Episcopatum effugisset, ac joco Ammonio exprobraret voluntariam auriculæ abscissionem; quasi crimini apud Deum foret obnoxius: Ammonium ei respondisse commemorat; Tu verò Evagri ignoras, te pœnam apud Deum daturum, quòd linguam tibi abscideris propter tui amorem? gratia tibi data minime usus. Hæc Socrates, & ex eo Cassiodor. lib. 8. tripartitæ cap. 1.

Super hac verò irregularitate impetranda † est regulariter

gulariter dispensatio ab ipso Roman. Pontific. non ab alio: secundum Innoc. in cap. significavit. de corp. vitiar. cujus opinio communis est, ut inibi asserit Card. & Gonsal. à Villadieg. de irregular. cap. ultim. licet contrarium sentiat gloss. in d. cap. significavit. ejusdem capituli auctoritate: quæ minimè obstat. est etenim intelligenda ea decisio de dispensatione Episcopi auctoritate Apostolica præstita, ac sibi delegata: ut Pannonitan. & alii communiter inibi tradidère, quo fit ut ea sit juris regula inferiorem prælatum non posse dispensare super hoc corporis vitio, nec super irregularitate contracta à corpore vitiatis. Imò scribit Joan. Staphil. de lit. grat. & justi. 2. part. fol. 193. non consuevisse Roman. Pontif. dispensare circa vitium corporis, & ejus irregularitatem, quoties deformitas tanta est, quæ scandalum maximum generet apud Christianam plebem, quod est semper considerandum in hujusmodi dispensationibus.

8 Secunda constituitur irregularitas ex eo quod quis bis, vel ter sacrum baptismum susceperit. Catholica siquidem Ecclesia non semel definit Sacramentum Baptismi non esse repetendum, nec iterandum: quemadmodum D. Augustin. docet in lib. de unico Baptism. & advers. Donatist. Concilium item Carthag. 1. cap. 1. ubi Gratus Episcopus Cartha. asserit rebaptizationes illicitas esse, omnesque Episcopi in eodem Concilio itidem decreverunt, satis esse alienum à sincera fide, & Catholica disciplina rebaptizari tradit & Alphonf. à Castr. lib. 2. de hæresib. cap. de baptis. 5. hæres. S. Thom. eleganter in 3. part. q. 66. art. 9. idem & alii DD. Theologi in 4. sentent. dist. 6. Joan. Faber & Catholici viri, qui nostra ætate adversus Anabaptistas Germanos scripsere, hæresim eorum magis auctoritatibus improbant. Paul. sanè ad Ephes. cap. 4. inquit, una fides, unum baptismum. Rursus ad Hebr. cap. 6. contra quosdam rebaptizari volentes ait, rursus crucifigentes sibi metipsos filium Dei. Sic maximis pœnis jure Pontificio, & Cæsareo puniuntur qui rebaptizant, & rebaptizantur. cap. 2. de apostat. cap. ostenditur de consec. distinct. 4. c. miramur, §. his auctoritatibus. 24. q. 1. l. 1. 2. 3. C. ne sanctum baptismum reit. in specie autem constitutum est, quod rebaptizati minimè admittantur ad sacros ordines. c. qui bis & c. seq. de consec. dist. 4. c. confirmandum est. 50. dist. ex Concil. Cartha. 5. cap. 11. quibus auctoritatibus hoc satis receptum est, saltem in eo, qui scienter fuerit rebaptizatus: quasi ob scientiam istam puniri justè debeat hac irregularitatis pœna, & aliis: & idem erit in eo, qui ministraverit hoc baptismi sacramentum, sciens iterum illud repetens. d. v. 2. de apostat. d. l. 1. & 2. C. ne sanct. baptis. reite. His accedit canon. 47. ex Concil. Lug. apud Burchard. l. 4. decret. cap. 56. Episcopus, inquit, aut presbyter si eum, qui secundum veritatem habuerit, baptismum, denuo baptizaverit, aut si pollutum ab impiis, & non rectè baptizatum non baptizaverit, deponatur tanquam deridens crucem, & mortem Domini, nec sacerdotes veros à falsis sacerdotibus jure discernens. At dubium est de eo qui ignorans fuerit rebaptizatus, an is sit irregularis? Et profectò constat evidenter in d. c. qui bis, eum irregularem esse, qui etiam incius & ignorans fuerit rebaptizatus. Sanè ex pœnitentiâ Theodori Ivo Carnotensis l. 1. decr. retulit, & ab eo Gratianus deduxit textum in d. c. qui bis. quo in loco Card. à Turre-Crem. n. 7. probat, rebaptizantem, aut rebaptizatum ex ignorantia justa, quæ invincibilis sit, non esse irregularem. idem tenet Scotus in 4. sent. dist. 6. ne pœnam istam constituamus absque aliqua ipsius rebaptizantis, aut rebaptizati culpa. Et verè hæc opinio probabilior est, auctoritate text. in d. c. 2. de apostat. quamvis irregularitas sapissimè contrahatur absque culpa sicuti jure manifestum est. Conveniunt omnes in hoc, quod baptizans jam baptizatum ex ignorantia justa, non sit irregularis. De eo verò, qui rebaptizatur etiam justa ignorantia,

Didaci Covar. Tom. I.

eum esse irregularem tenent Palud. in 4. sentent. dist. 9. q. 4. conclus. 2. & Florent. par. 3. tit. 14. c. 13. §. 12. qui fatentur posse Episcopum magna ex causa in hac specie dispensare propter justam ignorantiam. Nihilominus probarem ipse Scoti sententiam, cui non obstat text. in d. c. qui bis. Ea enim responsio nec est Rom. Pontif. nec Concilii generalis, nec adhuc Provincialis, nec alicujus, qui habuerit auctoritatem legis condendæ. Nam etsi Theodor. referat, veteribus Canonibus ita statutum fuisse, erit ejus testimonium referendum ad Canones, qui prohibent rebaptizatum ad sacros ordines promoveri: qui tamen intelligendi sunt de rebaptizatis scienter: non de his, qui justa ignorantia rebaptizantur. Aut ita accipiendum est Theodori responsum, ut procedat in eo, qui ex ignorantia culpabili, supina & crassa fuerit rebaptizatus. Is enim non est admittendus ad ordines sacros: tamen non puniatur ea pœna nec sit afficiendus ea pœnitentiâ, qua afficeretur qui ex certa scientia rebaptizaretur. Poterit quidem & illud responsum intelligi, ubi rebaptizatus ignoranter post scientiam ratam habet hujus sacramenti repetitionem: quod sensit Florent. par. 3. tit. 28. c. 6. §. 3. Tandem Albert. Trotius de vero & perfect. cler. l. 2. c. 6. post Archid. in d. c. qui bis. existimat tutius esse, quod rebaptizatus justa ignorantia obtineat, & impetret ab Episcopo dispensationem. Henric. verò in d. c. 2. de apost. magis probat priorem opinionem, quam ex Scoto retulimus. Facit ad hæc optimus text. in c. eos. de consec. dist. 4. ex Felice Papa III. juncta gloss. ubi probatur, eos irregulares esse qui sua sponte aut metu conditionali, non præciso fuerint rebaptizati. Ergo qui ignorantia probabili, & justa fuerit rebaptizatus, irregularis non erit: quod sensit Hugutio in cap. dictum. de consec. dist. 5.

Sed & illud quaeritur, quid dicendum sit de Confirmationis sacramento? & Albert. Trotius pariter de hoc, ut de baptismum, respondit in hac specie irregularitatis, idem tenent Archid. in c. 1. 68. distinct. & Richar. in 4. sent. dist. 7. q. pen. Scotus tamen ibi q. 5. tenet contrariam sententiam, defendens non esse irregularem eum, qui bis confirmationis sacramentum etiam scienter susceperit aut contulerit, quia expressum jure Pontif. id non est: & irregularitas non datur, nisi in casibus jure Pontificio expressis. cap. is qui de sent. excom. in 6. eandem Scoti opinionem sequuntur Palud. ibi. q. 2. col. 1. Florent. 3. part. tit. 14. c. 14. §. 4. Card. à Turre-Cremar. in cap. dictum. de consec. dist. 5. ad fin. Alphonf. à Castr. l. 1. de pot. legis pœna. c. 7. docum. 3. verb. ea ratione. Nam cum nunquam inveniantur in jure Canonico pœna irregularitatis expressim statuta pro iteratione confirmationis, sicuti pro iteratione baptismi, inde evidenter colligitur, nullam talem pœnam incurri per confirmationis iterationem. Sed & priorem sententiam sequuntur gloss. in d. c. dictum. & Jo. Major. in d. 7. dist. ad fin. qui censet, eam omnino probari in d. c. dictum. cujus ex Concilio Tarraconenf. c. 6. manifesta est decisio prohibens confirmationis sacramentum iterari, ut & baptismi pœnam iterantibus adjiciens. Unde cum ibidem pariter baptismum & confirmatio prohibeantur iterari deducitur juxta quorundam sententiam, irregularem esse bis confirmatum, quemadmodum & irregularis est bis baptizatus. Huic inductioni respondetur, non esse satis sufficientem argumentationem istam ad constituendam irregularitatis pœnam: cum ea necessariò requirat expressam juris Pontificii constitutionem. Nec mirum est, quod confirmatio, sicut baptismus, prohibeatur iterari, & tamen non eadem pœna inflicta sit iteranti confirmationem, quæ iteranti baptismi sacramentum, certum equidem est, fuisse olim, ut paulò antè commemoravimus, quorundam hominum hæreses, qui docebant baptismum ob diversas causas iterandum esse: & item esse hoc

Kkk 3

nostræ

nostro tempore Anabaptistarum dogma, quo tradidere, parvulos semel baptizatos iterum fore rebaptizandos, cum ad usum rationis accesserint. Quæ quidem notanda sunt, licet Florent. part. 3. tit. 28. c. 6. §. 3. non tantum in baptismo & confirmatione, sed in sacramento ordinis priorem sententiam probaverit.

Tertio à quibusdam dubitatur possitne ad ordines 9 † sacros, aut ad minores promoveri is expositus, cuius parentes adeo latent, ut planè omnino sit incertum, an fuerit ex legitimis conceptus nuptiis, de quo dubius est Anchar. in c. 1. de infantib. expos. Ratio verò hujus dubitationis est: quia in dubio non præsumitur quis legitimus, nec natus ex legitimo matrimonio, text. & ibi Angel. in l. liberorum. ff. de his qui not. infamia. Jas. in l. nec professio. de testam. Alciat. in reg. 3. de præsumpt. 3. præsumpt. n. 12. nos itidem notavimus in Epitome ad 4. l. Decretal. 2. part. c. 8. §. 3. Illegitimus autem non potest sacris ordinibus insigniri, quod satis manifestum est: atque idè constat, expositum, qui non præsumitur legitimus, non posse ad Ordines promoveri: hoc ipsum comprobatur ex his, quæ in eadem Epitome tradita sunt, part. 2. c. 1. nu. 5. contrarium tamen, imò quòd expositus possit donari Ordinibus Ecclesiasticis absque ulla dispensatione, tenent Anan. in d. c. 1. de infantibus expos. n. 11. Felin. in c. cum deputati. de judiciis. in fin. & Bermondus Choveronius in comment. ad tit. de concubi. in verb. qui etiam filios. n. 90. col. 363. & Gabriel Paleottus in tract. de filiis nobilitatis. c. 63. n. 3. qui scribit, hanc opinionem communiter receptam esse, qui ad hujus conclusionis probationem aliquot adducunt auctoritates, quæ minimè convincunt eam veram esse. Præsertim opinio prior magis adstruitur, cum hic conjecturis sit agendum, quòd non solent filii legitimi, & nati ex legitimo matrimonio exponi: sed potius hi, qui nascuntur ex furtivis, & fornicariis congressibus. Quamobrem ipse consulerem, expositos minimè promovendos esse ad Ecclesiasticos ordines absque dispensatione saltem Episcopi. Quòd si promoti fuerint, non eos prohiberem Ordinum usu, propter auctoritatem Ananias & Felini.

Quarto est considerandum, à canonibus institutum fuisse irregularitatem † quamdam ex pœnitentia solemni, cuius equidem ritum & distinctionem à publica explicuimus lib. 2. variar. resol. c. 10. n. 3. is enim qui solemnem egerit pœnitentiam irregularis est, & idè minimè Ordinibus Ecclesiasticis donari potest, nec ordinatus ministrare. c. 68. Concilii 4. Carthaginensis. c. ex pœnitentibus. in cap. c. si quis post. c. canones. c. pœnitentes. 50. distinct. notant S. Thom. in 4. sent. distinct. 14. q. 1. art. 5. & ibi Palud. q. 6. Florent. part. 3. tit. 14. c. 17. §. ult. Jo. in sum. conf. lib. 3. tit. 15. à quibus plures hujus irregularitatis rationes traduntur: quarum etiam post alios meminit Alber. Trotius, de vero & perfect. cler. lib. 4. c. 14. Harum ea est potissima, quam Hormisda Papa in Epistola ad Episcopos Hispaniæ exponit, Gratian. retulit in c. non negamus. 61. dist. inquit enim: Sed nec de pœnitentibus quidem quisquam ad hujusmodi gradum profanus temeratur aspirare: satis illi sit postulanti veniam concedi; qua conscientia absolvat reum, qui se peccata sua scit populo teste confessum, quis enim quem paulò ante jacentem viderat veneretur Antisitem? perferens memorandi criminis labem non habet lucidam sacerdotii dignitatem. Hactenus Hormisda summus Ecclesiæ Catholiciæ Præsul. Nec poterat solemnis pœnitentia injungi, nisi causa gravissimi, & admodum publici criminis. Nec clericis olim cum ea in usu erat, jure potuit etiam ab Episcopo infligi, cuiuscumque reatus causa: quemadmodum in præcætatibus canonibus constat, maxime in d. cap. in capite. & c. confirmandum. cap. illud. cap. alienum. 50. dist. sub qua in hanc rem oportet expendere text. in cap. placuit.

§. PRIMUS.

De suspensione ab officio.

SUMMARI A.

- 1 Suspensus ab officio, per quem actum irregularis efficiatur, si in eo ministraverit.
- 2 Suspendio facit ministrantem irregularem, quando à jure vel ab homine sit propter delictum quoad se, & quoad alios in foro exteriori.
- 3 Suspendio ob corporis vitium, etiamsi celebret, non est irregularis.
- 4 Suspendio ex eo, quòd ante legitimam ætatem promotus fuerit, non est irregularis, etsi in officio ministraret.
- 5 Publicus peccator an sit irregularis, si celebret, & quid de notorio concubinario.
- 6 Sodomitæ an sit irregularis, si ante dispensationem celebraverit.
- 7 Simonia crimen an efficiat quem ipso jure suspensum, ita ut celebrans sit irregularis.

Quinto loco ea est tractanda irregularitas, quæ à suspensione deducitur. Juris sanè Pontificii regula illud palam probat, quòd suspensus † ob officio, si ejus ministerium exequatur, aut in eo ministraret, est irregularis, c. 1. de re judic. c. 1. de sent. excom. in 6. quibus in locis adeò manifestè probatur hæc conclusio, ut nulla indigeat ulterius probatione. Imò potius oporteat ipsam explicare aliquot propositis quæ necessaria sunt ad ejus intellectum: multa enim requiruntur, ut suspensus ab officio, in eodem ministrans irregularis efficiatur. Primum equidem exigitur, quòd sit suspensus ab aliquo actu ordinis Ecclesiastici, quem habet, sicuti constat in c. is qui de sentent. excomm. in 6. ibi, celebrat, & in cap. is cui. eod. tit. ibi, in suo officio, atque ita in specie notant Innoc. in d. c. 1. de sent. excomm. lib. 6. & alii plures, quorum nos mentionem fecimus in c. alma mater. de sent. excomm. part. 2. §. 2. nu. 3. Is igitur qui aliquem actum ordinis Ecclesiastici, à quo fuerit suspensus, egerit, irregularis est, nec ab alio quàm Romano Pontifice poterit dispensationem obtinere, unde multa in specie possunt adnotari.

¶ Primum hinc constat, nec laicum, nec scæminam esse irregularem ex alicujus Ecclesiastici officii actione, tamen si suspensio ab officio præmittatur. Scæmina enim capax non est ordinis Ecclesiastici: laicus verò eodem omnino caret: & idè verè non potest in hoc casu constitui irregularitas: quemadmodum ex prænotata conclusione deducitur.

Secundum colligitur ab eadem regula, quòd Episcopus à Pontificalibus suspensus, licet cum eis celebret, non erit irregularis. Quia Pontificalia non pertinent ab substantiam alicujus ordinis Ecclesiastici, sic sanè ferè omnes fatentur, qui præmissam regulam admiserunt.

Tertio inde apparet, suspensum à collatione sacramentorum, non esse irregularem, si ea contulerit ea forma & solemnitate, quibus laicus potuisset conferre: nempe si baptizaret aliquem secundum ritum, quo laici quandoque solent, & possunt baptizare, secundum Innoc. in d. c. 1. de sent. excomm. in 6. quasi fecus sit in eo casu, quo clericus suspensus à collatione sacramentorum, solemniter eo modo quo presbyteri solent baptizare sacramentum baptismi contulerit: quod Henric. in c. ult. de cleric. excomm. ministr. ad fin. & Nicolaus Plovius de irregul. reg. 48. adnotarunt.

Quarto ex præscripta regula inferitur, suspensum à perceptione sacramentorum, non esse irregularem, etiam si

etiam si sacramenta percipiat. Perceptio enim sacramentorum non pertinet speciali jure ad aliquem actum ordinis Ecclesiastici: siquidem & laicis competit: idcirco irregularitas minimè contrahitur. Quod communi omnium sententia definitum extat.

Quintò deducitur vera ratio decisionis expressæ in *o. si celebrat. de cler. excomm. mini.* cujus parte prima responsum est, excommunicatum minori excommunicatione, irregularem non esse, quamvis celebret Missarum solemniam, & sit suspensus à perceptione sacramentorum. Nam hæc passiva perceptio Sacramentorum non pertinet ad aliquem ordinem Ecclesiasticum: secundum *Abb. colum. 1.* & *Henric. 5. in dict. cap. si celebrat.* Non enim diffiteor presbyterum minori excommunicatione affectum, dum is suspensus est à perceptione sacramentorum, suspensum itidem esse à celebratione Missarum: cum is actus non possit fieri absque perceptione sacramentorum: atque idèò graviter peccat excommunicatus minori excommunicatione, si celebret: irregularis tamen non est; quia isthæc suspensio generalis est à perceptione sacramentorum, quatenus ea communis est clericis & laicis. Non erit idem in eo, cui est interdictus Ecclesiæ ingressus: siquidem huic est interdictus actus pertinens ad ordinem Ecclesiasticum, intra Ecclesiam tamen exercendus: qua ratione irregularis hic censetur si intra Ecclesiam celebraverit, aliave officia divina peregerit, *cap. is cui de sent. excomm. in 6. tametsi Innoc. in dict. cap. 1. eod. tit.* alleveraverit, in hoc casu nullam constitui irregularitatem, quod falsum est.

¶ Secundò est & illud observandum, quòd ut suspensus efficiatur irregularis per actionem, à qua suspenditur, † non est satis sufficiens suspensio, quæ à solo Deo fit propter peccatum mortale, *cap. ult. de vita & honest. cleric.* quia hæc suspensio fit quoad ipsum suspensum: nec item sufficit suspensio, quæ fit à sacerdote confessario in animæ judicio: quod Innoc. tenet in *dict. cap. si celebrat.* & *Gonsal. à Villadiego de irregul. colum. 8.* sed est necessarium, quòd suspensio fuerit à jure, vel ab homine iudice in exteriori foro propter delictum quoad se, & quoad alios, inflictæ: sicuti idem Innoc. *Joan. Andr. & omnes expressim tenent in dict. cap. si celebrat.* ubi *Panorm. præ cæteris, & Decian. consil. 141. ad fin.* hæc autem conclusio apparebit evidentiùs ex his quæ statim ab ea deducemus.

Primum probatur ex hoc suspensum ab officio, & actu ordinis Ecclesiastici, etiam à jure † propter corporis vitium, non ob crimen, minimè effici irregularem, si celebret Missarum solemniam, nec contrahere novam irregularitatem ob actionem istam: sed tantùm eam, qua ob vitium corporis fuerat affectus: quod plurimum refert, notant in specie *Panorm. in d. cap. si celebrat.* & *Gonsalvus à Villadiego de irregularit. cap. de suspensione, colum. 2.* quò in loco idem scribit de eo, qui suspensus est ex eo, quòd cum esset illegitimè natus, ordines susceperit. Et hoc ipsum ipse deducit ab ea opinione, quam communiter post Innoc. probant *Doct. in dict. cap. si celebrat.* Igitur licet corpore vitiat, nec illegitimi nequaquam possint sacris ordinibus insigniri: tamen si nihilominus ad eos promoti ministraverint in eisdem, novam non contrahunt irregularitatem. Idem notat *Domini. in cap. Apostolica, § 6. dist.* & est communis opinio secundum *Ravennam in Alphabeto Aureo, fol. 186. colum. 2.*

Secundò hinc definiri poterit quæstio illa, qua solet disputari, an sacris ordinibus ante legitimam ætatem insignitus, irregularis efficiatur in eisdem ordinibus ministrans, eorumque usum exercens? Cui quidem quæstioni præmittendum est, quòd nemo potest sacros suscipere ordines ante legitimam ætatem jure Pontificio definitam, præsertim in *Clem. genera-*

lem de atat. & qualit. ubi gloss. in verbo, *observantiam* asserit promotum † ad sacros ordines ante legitimam ætatem, non posse ordines eisdem exercere, donec ætas legitima accesserit: qua quidem accedente, cessat impedimentum: & ideo poterit hic in ordinibus susceptis ministrare. Quod probatur in *cap. vel non est compos, de tempor. ordin.* notat *Joan. de Imol. in d. Clem. generalem, n. 8. Henric. in c. consultationi. colum. 4. de tempor. ordin.* *Archid. & Præpos. in cap. placuit, 77. dist.* & est communis opinio in *d. c. vel non est compos.* Nec tamen ordinatus ante legitimam ætatem est ipso jure suspensus, sed suspendendus: text. optimus in *dict. cap. vel non est compos.* quem ita intellexerunt *Archid. Cardinal. à Turre-Cremata, & Præpos. in d. c. placuit. Henric. in d. c. consultationi. colum. 4. Albert. Trotius de vero & perfect. cleric. lib. 2. c. 17. Florent. part. 3. tit. 14. c. 16. §. 15.* quorum opinio communis est, ut asserunt *Card. in d. c. vel non est compos, ad finem. Præpos. in d. c. placuit, & Gonsalvus à Villadiego de irregularit. c. de suspensione, col. 2.* tametsi non desint, qui expressim tenuerint, hunc ita ad ordines promotum ipso jure suspensum esse ante legitimam ætatem, utcumque tamen sit, si communem sequamur in hoc intellectum, constabit apertius, celebrantem ante legitimam ætatem, aut in ordinibus sacris ministrantem, non esse irregularem; cum hoc in casu minimè contingat suspensio juris, nec hominis. Quòd si quis defendere maluerit, ante legitimam ætatem suspensum esse quem ipso jure: tunc adhuc jure probabilius est, celebrantem non esse irregularem. Quia hæc suspensio non ob crimen, sed ob defectum statuta est à jure. Sic sanè tenuerunt *Paulus & Cardin. qu. 5. & 6. in dict. Clem. generalem. Albertus Trotius in d. c. 17. Cardin. in d. c. si celebrat. Dominic. in c. eos, de tempor. ordin. in 6. Gonsalvus à Villadiego in d. tract. de irregularit. c. de suspensione, colum. 2.* & est communis opinio, ut asserit *Florent. part. 3. tit. 28. c. 1. col. 2.* quam & ipse sequitur *eodem part. 3. tit. 4. c. 16. §. 15.* Hodie tamen extat constitutio extravagans Pii secundi nondum typis excusa, qua cautum est, promotum ad sacros ordines ante legitimam ætatem, aut ab alienis Episcopis absque litteris dimissoriis, vel extra tempora, ipso jure suspensum esse: & si in eisdem ordinibus ministraverit, irregularem: cum quo solus Papa dispensare valeat. Hujus constitutionis meminere *Gonsalvus in dict. de suspensione, colum. 3. Sylvest. in verb. irregularitas, §. 10. regul. cancella. Clementis septimi 22. Joan. Bernard. in practica criminal. cap. 22. & eam transcribit Petrus Rebuffius in tract. de beneficiis. part. 2. tit. de clericis ad sacros ordines malè promotis, gloss. 4. quamobrem cavere debent qui ante legitimam ætatem, aut extra tempora jure statuta fuerint sacris ordinibus donati, ne in eisdem absque dispensatione ministrent. Is verò qui bona fide celebraret, putans id sibi licere, fortassis non foret censendus irregularis: sicuti optimè tradit egregius vir *Martius Azpilcueta in reposit. capit. accepta. de restit. spoliat. oppos. 8. num. 34.* hoc ipsum intelligens quoad forum interius & exterius, modò id factum fuerit probabili ignorantia: atque ita ipse præcitaram extravagam constitutionem interpretatur ex his, quæ in simili voluerunt gloss. in *cap. solet, de sentent. excomm. in 6. in gloss. penult. & Card. in Clem. 1. de privileg. qu. 38.**

Tertiò ab eadem ratione deducitur, non esse irregularem, publicum, aut manifestum peccatorem, † etiam si ante pœnitentiam publicè in sacris ordinibus ministraverit. Is enim est suspensus quoad se, non quoad alios: quod notant præter alios *Henric. colum. 6. & Cardinal. colum. 2. in dict. cap. si celebrat. de cler. excomm. ministr.* *Socinus in cap. ad audientiam, de homicid. num. 23.* qui & ibi probat primam hujus quæstionis illationem; sic etenim est intelligendus text. in *cap. ult. de tempor. ordin.* sunt tamen

qui ab hac tertia illatione excipiant notorium concubinarium, ita eo vitio oppressum, ut nulla valeat excusatione ipsum crimen celare: quasi hic sit ipso jure ante pœnitentiam suspensus quoad se, & quoad alios, text. in cap. si qui sunt. 85. dist. & cap. præter. 32. distinct. Eaque ratione si ante pœnitentiam hic celebraverit Missarum solemnia, novam contrahit irregularitatem à solo Papa debilem. Hujus sententiæ auctores sunt Panormitanus in cap. vestra. colum. 4. de cohabitatione clericorum & mulierum. Chosmas in Pragmatica sanctione, titul. de concubinariis, in verbo inhabiles. Alvarus Pelagius de planctu Ecclesiæ, fol. 27. colum. 4. & Sylvester in summa, in verbo, concubinaris, §. 4. Gonsalvus Villadiego de irregularitat. cap. de suspens. colum. 3. Abulensis Episcopus in tract. de concubinariis clericis, conclus. 7. & Petrus Rebuffus in concord. titul. de publicis concubinariis in princip. Guido Papæ quest. 558. Florentius in 3. part. titul. 27. cap. 3. Joannes Bernard. Diaz. de Luco, Episcopus Callaguritanus in practica criminali Canonica, cap. 73. Paludanus in 4. sentent. distinct. 27. quest. 4. colum. 2. Hostiensis in dict. cap. si celebrat. Et Bermondus in tract. de concubinariis, pag. 270. qui asseverat, hanc opinionem communem esse. Quibus suffragatur textus in cap. ultim. de cohabitatione clericorum & mulierum, quo manifestè constat, hunc notorium fornicatorem suspensum esse ipso jure, quoad se, & quoad alios. Fit igitur, eum irregularem esse, si ea suspensione extante divinis officiis operam dederit. His accedit Gratiani sententia in dict. cap. prætor. §. prohibentur, qua probatur, clericum notoriè concubinarium suspensum esse, & censeri ipso jure quoad se, & quoad alios. Unde & irregularis erit. Nam & Hostiensis in cap. tanta, de simonia, scribit, clericum propter aliquod crimen suspensum quoad se, & quoad alios, irregularem esse, si nondum ea suspensione sublata proprio fuerit usus officio. Idem tenet Archid. in cap. 1. de re judic. lib. 6. Idem notant Henric. in dict. cap. si celebrat. colum. penult. Joan. in Summa confes. lib. 3. tit. 39. quest. 5. contrariam equidem opinionem jure veriore esse censent Innocent. & Joan. Andr. in dict. cap. si celebrat. Card. in cap. vestra & cap. questum, de cohabit. clericorum & mulierum. Speculat. titul. de dispensatione, §. juxta propositionis, nu. 20. Joan. de Imol. in cap. 1. colum. 4. de judic. Nicolaus Plovius de irregularitate, regul. 41. Archid. in cap. præter, §. ad hæc verò 32. distinct. Martinus Azpilcucta in cap. si quando: de rescriptis, colum. 35. Qui tamen fatetur præcedentem, ac priorem sententiam communem esse. Sed & opinio Innocentii ex eo quibusdam placet, quòd irregularitas minimè contrahatur, nisi in casibus jure expressis, quod non semel probavimus: nullibi autem in jure decisum est, publicum fornicatorem irregularem esse, si divina officia celebraverit. Dices statim, rationem istam tolli, quia fornicator notorius suspensus est ipso jure quoad se, & quoad alios: suspensum autem irregularem esse, si suspensionis tempore celebraverit, cap. 1. de re judic. in 6. & cap. 1. de sentent. excomm. eodem libro, tunc sanè responderetur, hoc verum esse de suspensione, quæ directè à jure indicta est propter delictum in ejus pœnam, non de ea, quæ ratione cujusdam honestatis ab ipso canone fit potiùs ob decorem, quàm in pœnam directam criminis, & ipsius delinquentis: sicuti paulò antè diximus de corpore vitiat, & illegitimis. Ego quidem, etsi videam priorem opinionem pluribus placuisse: nam & eam tenent Anan. colum. 1. & Felin. 2. in cap. cum dilectus, de accusat. & Anton. n. 32. in cap. 1. de judic. atque eam forte intelligendam ubi publicus concubinaris divinis se immiscuerit eo tempore, quo publicè in eodem versatur vitio, non aliàs: quemadmodum intellexere Card. in dict. cap. si celebrat. & Præpos. in dict.

cap. præter. §. ad hoc. numer. 15. 32. distinct. Idemque à plerisque ejusdem assertiois auctoribus deducitur, quidquid alii senserint, adhuc censo duram esse nimis hanc communem conclusionem: nec auderem secundum eam indicare quemquam irregularem esse, tametsi consulerem, ut absolutio aut dispensatio impetraretur à Romano Pontifice. Illud tamen fateor, suspensum ab homine, vel à jure in pœnam directam & propriam, etiam ad tempus certum, vel donec pœniteat, irregularem esse, si tempore suspensionis divinis rebus operam dederit: quod visum est Innoc. Joan. Andr. Hostiens. Henric. colum. 4. & aliis in dict. cap. si celebrat. Speculat. in dict. §. juxta propositionis, num. versio. crassa autem, ac Socin. in dict. cap. ad audientiam, de homicid. num. 24. quorum opinio, ni fallor, magis communis est, licet quidam contrarium probare conentur. Sunt verò & aliquot crimina, quorum auctores jure Pontificio etiam peracta pœnitentia, etiam occulti, suspensi sunt ab executione officii & ordinis Ecclesiastici, in quibus planè servanda est regula text. in cap. 1. de re judic. & cap. 1. de sentent. excomm. in 6. de his etenim traditur in cap. ult. de temporibus ordin. & in c. nisi cum pridem. de renuntiat.

Solet denique controversi de sodomita † nefandi criminis reo, an is sit ipso jure suspensus ab ordinis Ecclesiastici executione, adè ut interim in eodem ordine ministrans sit irregularis: juxta cap. 1. de re judic. in 6. & profectò receptum est sodomitam adhuc occultum, etiam peracta pœnitentia suspensum esse ab executione ordinis, & idè interim celebrantem irregularem esse, ea quidem irregularitate, quæ à solo Papa debilis sit: quemadmodum Anton. & alii notarunt ex cap. nisi cum pridem. §. 1. de renunt. & in cap. ult. de temp. ordin. in specie Bellenzinus in apostoll. ad Panorm. in cap. cleric. de excessib. præl. Spec. in dict. §. juxta propositionis, nu. 17. Host. & Joan. Andr. in dict. cap. nisi cum pridem. §. 1. Arch. Dom. & Præp. in cap. de his, in 2. dist. 50. Marian. Soc. in dict. cap. ad audientiam, num. 27. quam opinionem asseverans communem esse defendit Cæsar Lambert. in tract. de jure patron. 1. part. 2. lib. quest. 9. art. 18. num. 4. & licet Aret. in cap. cum non ab homine, de jud. nu. 90. contrarium probare conetur, nec possit omnino ex juris rigore defendi communis sententia: cum nullus sit juris Pontificii locus, qui hanc irregularitatem induxerit: attamen propter tanti criminis gravitatem est ea tuenda opinio, quæ tot doctissimorum virorum auctoritatem habet. Nam & eam sequitur Bertachin. in tract. de Episc. 1. p. 2. lib. 30. quest. idcirco Rebuff. in tract. de pacific. poss. num. 208. censet sodomitam non posse eligi ad Ecclesiasticum beneficium, nec validam esse collationem beneficii eidem factam: quod & Lambert. in d. art. 18. latius probare conatus est, quibus multa patrocinantur, quæ de hujus nefandi criminis gravitate traduntur, præsertim à S. Thom. 2. 2. q. 154. art. 11. c. usus, cap. adulterii, 32. qu. 7. l. cum vir nubit in feminam, viros parituram: quid capiatur? C. de adul. c. infames, 3. q. 7. leg. 1. §. remonet. ff. de postula. aurb. ut non luxurientur contra naturam, collat. 6. §. 2. Inst. de publ. jud. c. in Archiepisc. de raptorib. cap. ut clericorum, de vita & honest. cler. l. 2. ti. 2. 1. part. 7. leg. 2. tit. 9. l. 4. Fori. pragmatica Regum Catholicorum Ferdin. & Elisabeth l. 85. Lambert. multa tradit in d. art. 18. & Matth. de Afflic. in const. Neapol. lib. 3. rubr. 42. nu. 10. nos item aliquot adduximus in Epitome ad 4. decret. 2. part. c. 7. §. 5. n. 6. Paul. Paris. conf. 103. lib. 4. Lucas de Penna in l. 3. col. 3. C. de exactor. & except. l. 12. text. opt. in d. cap. cleric. de exces. præl. ad hæc & Valer. Max. lib. 6. c. 1. de pudicitia, quædam veterum exempla commemorat de hujus sceleris punitione. Maximè laudat C. Marii Imperatoris disciplinam: cujus & Quintilianus meminit in declamatione, cui titulum fecit, Miles Marianus, & Plutarch. in Mario, alia itidem refert Aymar. Rivallius lib. 3. hist. juris civilis, c. de

de lege Scatinia, quæ lata fuit in hujus sceleris reos :
cujus meminit & Tertull. in lib. de monogamia. Hujus
criminis auctorem non posse facere testamentum,
etiam ante accusationem & condemnationem, pro-
bare conatur Anastasius Platus inter consilia Barb.
conf. ult. lib. 1. Gulielm. Benedict. in cap. Raynutius, de
test. verb. mortuo itaque testatore, in l. n. 134. Dec. in l. 1. C.
de secun. nupt. n. 8. At Specul. tit. de instrum. edit. §. com-
pendiose, vers. 13. asseverat, sodomitam hujus criminis
damnatum testari non posse : quasi velit, hunc ante
damnationem testari jure posse : sed prior opinio ex
eo probatur, quod sodomita sit ipso jure infamis, d. l.
cum vir. ubi gl. l. 1. §. removeret, & ibi gl. ff. de post. t. infam-
mes, 3. qu. 6. infamis autem ipso jure testari prohibe-
tur, l. is cuius §. ult. ff. de testam. & præterea hujus cri-
minis auctor ipso jure dominio bonorum privatur :
quod gl. notat. in t. cum secundum leg. de heret. in 6. in
verb. natura contrarias, quæ confirmatur auctoritate
Regiæ pragmaticæ sanctionis in d. l. 85. qui verò om-
nium bonorum præsentium, & futurorum dominio
ipso jure privatus est, testari minime potest : ut expli-
cat Bald. in auth. incestas, C. de incest. nupt. quibus tan-
dem rationibus persuaderi poterit ea sententia, quæ
dictat, sodomitam etiam ante condemnationem, tes-
tari non posse. Sed & de pœna ignis extat ante Justi-
nian. elegans constitutio, lib. 9. C. Theodos. tit. 7. in hunc
modum : Imperator. Valent. Theod. & Arcad. A. A. A.
Orontio Vicario urbis Roman. Omnes, quibus flagitii
usus est, virile corpus muliebriter constitutum, alieni
sexus damnare patientia : nihil enim discretum vi-
dentur habere cum fœminis, hujusmodi scelus spe-
ctante populo flammæ vindices expiabunt. P. P. in
foro Trajani octavo Idus August. Valentiniano A.
III. & Neotherico Coll.

7 † De illo autem, qui simoniæ crimen commiserit
† itidem dubitatur, an sit ipso jure ab officio suspen-
sus ea suspensione, quæ ipsum efficiat irregularem, si
divinis se immiscuerit : & ubi simonia fuerit in ordi-
ne commissa quoad ipsum, & quoad alios, ipse simo-
niacus est suspensus ab ordine per simoniam susce-
pto, & ab aliis ordinibus, text. in cap. præter. §. verum ;
32. dist. c. reperiuntur 1. qu. 1. c. eos, §. 1. dist. Innoc. & DD.
in c. tanta. Abb. id c. per tuta, in 2. nu. 5. & c. de simonaco,
text. in c. si quis, & ibi Panorm. de simon. Sylvest. verb.
suspensio. qu. 7. Host. in Summa, tit. de simonia, §. qua pena.
quorum opinio communis est : nec poterit jure ne-
gari : quia in præcatis locis probatur, arque idem ir-
regularis erit simoniacus, si eo tempore nondum sub-
lata suspensione in ordinibus ministraverit, etiam
post pœnitentiam. Quod si commissa fuerit simonia
in beneficio Ecclesiastico acquirendo, idque crimen
fuerit notorium & publicum, est simoniacus quoad
seipsum, & quoad alios ipso jure suspensus : secun-
dum Innoc. in d. cap. tanta. & Panorm. in c. accusatum,
de simonia. Idcirco irregularitas ab eo contrahitur
per solum Romanum Pontificem delenda, si celebra-
verit ante hujus criminis pœnitentiam : quod ita visum est Gonfal. à Villadiego de irregular.
cap. de simon. & plerisque aliis : quorum opinio licet
dubia olim potuerit esse, hodie tamen constat per
extrav. constitutionem Paul. Venec. de simonia. qua inflicta
est ipso jure excommunicatio adversus simoniacum
in beneficio acquirendo. Cujus constitutionis ipse
memini in reg. peccatum, 2. p. §. 8. n. 7. de reg. jur. in 6. Fit
igitur, ut simoniacus in acquirendo beneficio, cum
excommunicatus sit, ipso jure irregularis omnino sit,
si in ordinibus ante absolutionem ministraverit : eâ-
que irregularitas à solo Papa deletibilis est, c. 1. de re
jud. & c. 1. de sent. excomm. in 6. Sic etenim sunt intelli-
genda quæ in hoc dubio solent per Doctor. adduci ad
hujus quæstionis decisionem. Nec mirum hoc cui-
quam videri debet : cum istud crimen gravissimum
sit, & in Christiana Republica perniciosum valde.

§. SECUNDUS.

De Bigamis & Neophytis.

SUMMARI A.

- 1 Bigamia quid sit, & unde originem hæc irregularitas deduxerit.
- 2 Bigamus quis dicatur, & quot modis vitium hoc contrahatur.
- 3 Bigamus non est qui à seipso vitiatam uxorem duxerit.
- 4 Romanus Pontifex potest cum bigamo dispensare, non Episcopus.
- 5 Baptismus an tollat irregularitatem ex bigamia vel homicidio ante contractam.
- 6 Religionis professio bigamiam non tollit.
- 7 Neophyti, an sint ad ordinis sacramentum admittendi, & ad beneficia Ecclesiastica eligendi.
- 8 Neophytus, an sit recipiendus ad officia secularia : & quid de his, qui genus ac nomen à Judæorum gente deducunt.

Et & inter alias irregularitates non postremis
Bigamiæ locus, cum & ea vetustissimis decretis
& institutis jure Pontificio fuerit statuta. Ea verò sic
definitur : Bigamia † est irregularitas ex defectu sa-
cramenti procedens, quemadmodum Hostiens. in
Summa definivit, quem alii secuti sunt, præsertim
Joannes Montaigna in tract. de irregular. Bigamia, in
prin. & probatur multis, quæ statim tradentur. Sa-
cramenti autem, cujus hic defectus consideratur, no-
tissima est significatio : siquidem id matrimonium
est, de quo nos olim Salmanticæ epitomen in 4. De-
cretalium concinnavimus : ejusque 2. part. cap. 1. ad
finem, explicuimus, quid matrimonii sacramentum
significet perfecta ejus significatione. Hæc sanè ir-
regularitas originem ducit à veteris Testamenti le-
gibus. Levit. enim cap. 21. scriptum est de sacer-
dote : Scortum & vile prostibulum non ducet uxorem,
nec eam, quæ repudiata est à marito. Apud Ethnicos
auctore Aulo Gellio, lib. Noctium Atticar. cap. 15. Fla-
men si uxorem amisit, Flaminio decedebat, eò quod
non poterat secundam uxorem accipere. Septimius
item Tertullian. in lib. de exhortatione ad castitatem,
inquit : Monogamia apud Ethnicos in summo honore
est, ut & virginibus legitime nubentibus univira pronu-
ba adhibeatur, etsi auspicii initium est itidem in qui-
busdam solemnibus, & auspiciis, ut prior sit univira lo-
cus : certe Flaminia non nisi univira est, quæ Flaminia
lex est. Nam duo ipsi Pontifici maximo iterare matri-
monia non licet, quod monogamiæ gloria est. Hæc Ter-
tullianus, qui idem repetit in lib. 1. ad uxorem, & in
lib. de monogamia, ad fin. & in lib. de prescriptionibus
adversus hereticos. Idem & D. Hieron. in Epist. ad
Gerontiam de monogamia, ita scribit : Flamen unius uxori
ad sacerdotium admittitur. Flaminia quoque unius
mariti eligitur uxor ad tauri Egyptii sacra semel ma-
ritus adsumitur. Hæc Hieronymus : cujus ex novio-
ribus meminit Ludovic. Cælius lib. lectio. antiquar.
15. cap. 22. Primus autem bigamus Lamech videtur
fuisse, Genes. cap. 4. quo in loco id adnotavit Nico-
laus à Lyra, hoc ipsum testatur Tertullian. in lib. de
exhortatione ad castitatem. Paulanias itidem commemo-
rat, Gorgophonem Persæ filiam omnium pri-
mam mortuo priore conjugè Oebalo nupsisse, arque
initium dedisse secundis nuptiis. Sed & post legem
Evangelicam statim bigamia ab Apostolis instituta
fuit, quod sacris ordinibus, & officiis esset impe-
dimento. Nam ad Timoth. Paul. cap. 3. inquit, oportet
enim

enim Episcopum irreprehensibilem esse: unius uxoris virum. Idem & in canonibus Apostolorum probatur, cap. 17. multis autem modis bigamia contrahitur, quorum mentionem hic subjiciemus, exponentes quid in eorum quolibet considerandum sit, de quibus & Regia lex tractat, l. decimo tertio, tit. 8. part. 7.

2 Primò is est verè bigamus † qui secundas contraxit nuptias: ceteri autem improprie, & ad similitudinem quandam bigami censentur, gloss. communiter recepta in cap. 2. de bigamis. Probatur in cap. 1. & in cap. debitum, de bigam. cap. unius, c. acutius, cap. deinde, 26. dist. atque idem erit si quis duas uxores legitimas diversis temporibus habuerit: siue illegitimam earum alteram eodem tempore, cap. nuper de bigam. quo in loco communis omnium sententia hoc ipsum asserit: est tamen necessarium ad contrahendum hoc bigamiæ vitium in univèrsum, quòd carnalis commixtio intercedat, text. optimus in d. c. nuper. gloss. & communis in cap. unico, de cler. conjug. in 6. & DD. in 3. sentent. dist. 27.

Secundò bigamus item censetur qui viduam in uxorem adhuc primam acceperit, & cognoverit carnali commixtione, text. in cap. si quis viduam, 50. dist. ex synodis Orientalibus, quas Martinus Bracharensis Episcopus compilavit tempore Honorii Papæ primi, & Lucen. Episcopo nuncupavit: earum enim cap. 26. continetur quòd à Gratian. in d. c. si quis viduam, exponitur. Idem tradit & respondet Innoc. Papa I. in epist. 2. ad Victitium Rothomagensis Episcopum, cap. 5. cap. si quis viduam, in 1. dist. 34. cujus pars prior deducitur ex dict. c. 5. posterior autem ex c. 6. ejusdem epist. Est & ad hoc canon decimus octavus Apostolorum, à quo Gratianus adsumpsit cap. si quis viduam, in dist. 34. ubi idem traditur de eo qui fœminam ab alio repudiatam uxorem duxerit, quòd & Hieronymus probat ad Fabiolam de veste sacerdotali, cap. vidua, dist. 34. Nec refert quoad irregularitatem ex bigamia contrahendam, quòd matrimonium sit jure validum, vel nullum, satis equidem est ipse conjugal affectus: quemadmodum probatur in cap. ult. & in cap. nuper, de bigamis, ex quibus DD. ibi, & in dist. 27. 4. sent. ita planè frequentissimo omnium consensu adnotarunt, idem probatur ex cano. 19. Apost. si ejus ratio consideretur. Illud tamen exigitur, quòd hæc vidua, aut repudiata cognita fuerit à priori viro, secundum communem sententiam eorum, quos modò citavi, & statim in hoc tractatu quoad bigamiæ vitium citabo, unde infertur verus intellectus ad text. in cap. quotquot, 27. quest. 1. ex synodo Anchyrana, cap. 18. ex quo notavit Spec. tit. de dispensatione, §. juxta, vers. contrahitur, bigamum esse clericum vel monachum, qui cum virgine matrimonium impediendo sacro ordine, aut professione nullum contraxit. Etenim, licet hic ut bigamus puniatur, minime tamen bigamus est nec verus, nec fictus, aut interpretativus, text. optimus in cap. sanè, in 2. de cler. conjug. qua ratione quamvis solus Papa dispenset circa bigamiæ irregularitatem: tamen in hac specie Episcopus dispenfabit etiam quoad majores Ordines suscipiendos notat Sylvest. in verb. bigamus, §. 7. & sensit Montaigna in tract. de bigamis, quest. 4. idem docet Panorm. in c. 1. & 2. ne cleric. vel vovent. & tamen cum dispensatio necessaria sit, ut probatur in d. c. 1. visum fuit quibusdam, hunc bigamum esse saltem quadam similitudine, quòd explicat Palud. in 4. sentent. dist. 16. §. 4. col. 4.

Tertiò is bigamus est, qui etiam unicam uxorem habuerit, corruptam tamen, non virginem, c. debitum, ubi Card. & DD. de biga. cap. 1. de clericis conjug. in cap. curandum, cap. si quis, de laicis, 34. dist. quòd ad eòd verum est, ut idem vitium locum habeat si quis inscius, & ignorans corruptam uxorem duxerit: sicuti pro-

batur in dict. cap. curandum, & est communis opinio, quam sequuntur Card. in clem. cum ex eo. colum. 1. de sent. excom. & Henr. in cap. 1. col. 3. de bigam. text. in c. qui in aliquo, §. 1. dist. idem erit si quis matrimonium, quòd nullum est, cum fœmina corrupta contraxerit: adhuc enim bigamus censetur, text. in d. c. ult. de bigamis, ubi communis omnium sententia hoc ipsum probat. Quid autem de eo qui † fœminam corruptam, à seipso tamen stupro vitiatam in uxorem duxerit? sunt enim qui censent, & hunc bigamum esse, hujus sententiæ auctores sunt Host. Joan. And. Anch. Ant. & Imol. in c. sanè, de cler. conjug. quorum opinio profecto falsa est. Nec enim hæc fœmina divisit carnem suam in plures, cum ab uno tantum fuerit cognita, cap. debitum. Idcirco virginem dicitur accepisse in uxorem, qui à seipso corruptam, & stupro vitiatam uxorem duxit: siquidem per matrimonium subsequens, præcedens vitium omnino purgatur, cap. tanta, qui filii sine legit. atque ita in hac quest. opinionem istam tenent gloss. in cap. qualis, 3. c. 9. §. 5. & in c. sanè in 1. de cler. conjug. & cap. unico, de cler. conjug. in 6. gloss. & communis in d. c. debitum, Abb. in dict. cap. sanè. Ant. & Anch. sibi contrarii in d. c. tanta. Joan. And. Dom. & Franc. in d. c. unic. S. Thom. in 4. sent. dist. 27. quest. 3. Flor. part. 3. tit. 28. cap. 3. Sylvest. in verb. bigamus, in prin. Ang. quest. 5. Cap. Tholot. 2. 19. & 254. & utrobique Aufser. Archid. in cap. nemo, dist. 32. ubi Dom. fatetur, hanc opinionem esse communem: idem asseverant Card. in dict. cap. sanè. Henr. in cap. 1. de bigam. colum. 4. Imol. in d. c. sanè. Gonsalv. à Villadieg. in tract. de irregular. qu. de bigamia. Joan. Montaigna in tract. de bigamia. qu. 6. & Albert. Trot. lib. 2. de vero & perfect. cler. cap. 9. num. 5. Joan. in summa confes. lib. 3. tit. 3. §. 5. probaturque veritas hujus sententiæ ex his, quæ statim explicabimus ad rationem hujus irregularitatis.

Quartò bigamiæ vitium contrahitur ab eo, qui est unicam, & virginem uxorem habuerit, eam tamen post adulterium ab ea commissum carnali conjunctione cognoverit, etiam adulterii ignorans, cap. si cujus uxorem, 34. dist. & cap. seq. notant Abb. Ana. & DD. in cap. 3. de adul. quorum opinio communis est, & obtinet etiam si ex præcepto Ecclesiæ adulteram uxorem invitus cognoverit. Host. in summa, de bigamis, quest. S. Thom. Palud. & alii in 4. sent. dist. 27. qu. 4. Flor. in d. c. 3. gloss. in d. c. si cujus uxorem, & ibi DD. Cap. Tholot. 255. Aufser. in Clem. 1. de offic. ord. reg. 1. fallen. 8. horum opinio turior est secundum Henr. in dict. cap. 1. de biga. col. 4. & magis communis, ut asseverant Albert. Trotius in dict. cap. 1. num. 2. & Sylvest. in verb. bigamia, qu. 1. licet contrarium tenuerit Innoc. in cap. inquisit. de sent. excomm. & quidam alii, quorum sententiam ultimo loco retulit Joan. in Summa confes. lib. 3. tit. 3. cap. 9. imò & irregularis est qui adulteram post pœnitentiam sibi reconciliatam cognoverit. Anan. in cap. 3. de adul. Felin. in cap. jus generale. colum. 6. dist. 1. idem sensit Anch. conf. 124. & sentiunt omnes, qui proximam opinionem probant.

Hujus verò irregularitatis plures tradunt rationes, præsertim à gloss. in summa 26. dist. etenim licet matrimonium contractum cum corrupta verum sit sacramentum, representans per mutuum consensum conjunctionem Christi & animæ justæ: non est tamen quoad significationem omnino perfectum sacramentum: siquidem minime significat conjunctionem Christi cum unica & immaculata sponsa Ecclesia, cap. acutius, 26. dist. c. debitum de bigamis, unde bigamus cum patitur defectum quoad significationem in sacramento matrimonii, prohibetur item à sacramento ordinis: deinde pati non debet defectum in sacramento qui sacramenta ministraturus est. Quibus & aliis rationibus jure Pontificio hæc fuit irregularitas instituta: quas equidem rationes tradidere D. Thom.

Thom. & reliqui Theologi in 3. sent. dist. 27. Joan. in summa confess. d. tit. 3. qu. 2. Host. & alii Canonistæ paulò antè nominatim citati.

Hinc deducitur & illud dubium, quo quæri solet, quæ sit ratio cur uxor corrupta efficiat maritum bigamum: non sic detur bigamia ex ipsius mariti corruptione, ita quidem, ut licet ipse vir non sit virginis laurea tempore matrimonii præditus, non ex hoc efficiatur irregularis, si virginem uxorem acceperit, & gloss. in dict. cap. debitum, de bigamis, tres vel quatuor rationes exponit, quas improbat eleganter S. Thom. in 3. sent. dist. 27. quæst. 3. scribens eam esse veram rationem: quia actus contrahendi, & contrahentis matrimonium non cadit super seipsum, sed super alterum conjugem: atque idè vitium corruptionis nullum efficit defectum quoad corruptum, sed quoad alterum: eandem rationem sequuntur Ant. in dict. cap. debitum, num. 9. Henr. in cap. 1. de bigamis, colum. 4. & Sylvest. in verb. bigamus, quæst. 5. quæ quidem ratio communi omnium consensu probata videtur.

Patet deinde ex prænotatis, manifestam esse quorundam hæreticorum calumniam, qui Pauli Apostoli verba ita acceperunt, ut dicerent ex Pauli testimonio eum esse bigamum, & repelli, qui eodem tempore duas uxores haberet: non autem eum qui successivo tempore secundam uxorem legitime accepit, quasi hic non sit irregularis ex bigamiæ causa. Horum impudens error juris Pontificii manifesta interpretatione, & ipsius Pauli vero sensu refellitur: quod & præter canones à me superius citatos ostendit Albertus Pighius in controvers. 1. §. vers. impudens verò calumnia.

Ex his etiam consequitur, Romanum Pontificem † posse dispensare, ut bigamus in susceptis ministret, & ad superiores ordines accedat: cum hoc vitium, aut impedimentum à jure humano Pontificio inductum fuerit: tamen si originem habeat hæc institutio à lege Divina veteri, & à gentiliū ritu. Quam sententiam planè omnium consensus admisit: præsertim S. Thom. in 4. sentent. distinct. 27. quæst. 3. & inibi alii DD. Florent. 3. part. tit. 18. cap. 3. gloss. & Canonistæ in cap. super ea de bigamis, imò esse hanc opinionem communem facerit Joan. Maigna in tract. de bigamia, quæst. 7. quæ iudem obtinet adhuc de potestate ordinaria: quia per legem ipsam naturalem, divinam, & humanam Principi legislatori summo licet per dispensationem humanis constitutionibus derogare. Idcirco hæc potestas ordinaria est: cum lege sit data & constituta: non autem absoluta: siquidem in humano Principe potestas absoluta tyrannidi potius, quam legitime potestati tribuenda est: quod nos alioqui adnotavimus lib. 3. variarum resol. cap. 6. num. 8. Quæ ratione mihi non placet hac in controversia, quod quidam adnotaverunt, maxime Henric. in cap. 1. de bigamis, colum. 5. & Joan. Sraphil. de litte. grat. & justit. colum. ult. asserentes, posse summum Pontificem cum bigamo dispensare ex potestate absoluta: non autem ex potestate ordinaria. Nam ut modò explicuimus, poterit Papa hac vi dispensatione potestate ordinaria. Non enim est de necessitate præcisâ juris divini, quoad sacramentum ordinis, ut sacramentum sit characteremque imprimat, quod ordines suscepturus bigamus non sit. Is etenim bigamus etsi non sit ad ordines promovendus, si promotus fuerit, characterem recipit, & ordinis Sacramentum, cap. quicumque, in 2. distinct. 50. & cap. penitens, notant omnes, præsertim Hostiens. in summ. tit. de bigamis, §. ult. Anton. in dict. cap. debitum, de bigam. Albertus Trotius in dict. cap. 11. num. 6. quorum opinio communis est Theologorum & Canonistarum: quam & Joan. Arboreus probat lib. 2. Theosophiæ, cap. 16.

solus autem Romanus Pontifex dispensat super hac irregularitate secundum Innocent. & communem in dict. cap. super eo. quibus ea ratio suffragatur, quòd bigamiæ irregularitas ab Apostolis, & à veteribus universalis Ecclesiæ Conciliis inducta fuit: & in his non est dispensatio expressim permissa: atque idè Episcopus minimè poterit dispensare juxta communem resolutionem traditam in cap. at si clerici, §. ultim. de judic. & maximis rationibus comprobata ab eruditissimo prudentia & moribus admodum illustri D. Didaco ab Alaya, Episcopo Abulensi, curiæ Granatensis. Præside integerrimo in l. 1. de conciliis, cap. 2. nu. 2. Sic sanè non posse Episcopum dispensare in hac specie & irregularitate asserunt omnes paulò antè citati, quorum opinionem communem esse fatetur Præpos. in dict. cap. lector. 50. distinct. eandem tenent Angel. in verb. bigamus. Gonsaly. à Villadiego de irregul. quæst. ultim. Joan. Maigna in dict. tractat. de bigam. quæst. 7. qui & hanc esse communem asseverat, sed Card. à Turre-Cremat. in d. cap. lector. post D. Thom. in dict. quæst. 3. & Sylvest. in verb. bigamus, quæst. 7. probare conantur, posse Episcopum dispensare cum bigamo in minoribus ordinibus. Quæ quidem opinio poterit admitti, quoties maxima subsit dispensandi causa: quemadmodum Ludovic. Gomez opinatur in tract. brevium, numer. 20. aut sanè ubi qui bigamiam contraxit, eo tempore merus erat laicus: hæc etenim irregularitas quoad minores ordines tolli poterit Episcopi dispensatione, secundum Henric. in cap. 1. de bigam. in fin. Quasi eo auctore sit secus dicendum in eo, qui post clericatum bigamiæ vitium contraxerit, ut cum hoc nec in minoribus possit Episcopus dispensare: hic enim ex hoc amisit omnino clerici & Ecclesiastici ordinis privilegium ipso jure, cap. unico, de bigam. in 6. & idè non potest idem ex Episcopi dispensatione recipere. Non inficior hanc opinionem Henrici probabilem esse: eam tamen dubiam nimis esse censeo: illud certò sciens, etiam summum Pontificem maxima cum difficultate in hoc bigamiæ vitio dispensare. Quod & post alios Joan. Staphil. fatetur in d. tract. de litte. grat. & just. ad fin.

¶ Verum in hoc de bigamia tractatu est considerandum, homicidium † commissum ante Baptismum § minimè efficere quem irregularem, cap. si quis viduam, dist. 50. idque omnes fatentur. At bigamia contracta ante Baptismum, dubiam efficit disputationem, an ex ea detur irregularitas: aut semel data per Baptismum tollatur. Nam D. Hieronymus in Epistola ad Oceanum in ea est sententia, ut existimer, bigamiam ante Baptismum contingentem minimè irregularem quem constituere. Hujus opinionem Gratianus retulit in cap. 1. distinct. 26. eandem tuerur rursus idem Hieronymus super Epistolam ad Titum, cap. 1. gloss. ord. & Nicol. Lyranus 1. ad Timoth. cap. 3. hoc ipsum probat text. in cap. 1. 3. distinct. ex Canonibus Apostolorum cap. 17. & defendunt Joan. Major. in 4. sentent. dist. 27. quæst. 6. versic. dubitatur, & Jacob. Almain. distinct. 25. quæst. 1. & Henric. à Gandavo ab eodem, & aliis citatus. Hujus opinionis ea est ratio, quòd bigamiæ irregularitas jure humano Pontificio statuta sit, & hoc non ligaverit infideles: irregularis non est qui ante Baptismum bigamiam contraxerit, deinde Paulus Apostolus cum scripsit, Episcopum debere esse unius uxoris virum, dubio procul de fidelibus jam baptizatis intellexit: idcirco de irregularitate à baptizato contracta Apostolus tractat, non de ea quæ infideli ante Baptismum aptari nequit: & præterea constat per Baptismum omnia peccata, etiam mortalia & actualia tolli, ac dimitti, cap. audemus, de divor. cap. deinde 26. dist. notat S. Thom. 3. part. quæst. 68. art. 3. & 4. & art. 6. ergo & irregularitas etsi contracta fuerit, cum sapissimè absque

labe & crimine contingat, per Baptismum tollitur. In contrariam sententiam itum est à D. Augustino, qui in libro de bono conjugali. cap. 18. opinatur, irregularem esse eum, qui ante Baptismum unam uxorem habuerit, & ea mortua, aliam post Baptismum acceperit. Idem Gratianus refert in cap. acutius, 26. dist. quo in loco ad eandem opinionem citat Innocentium primum in Epistola ad Ruffum & Eusebium Macedoniae Episcopos, cap. deinde, & in cap. penult. D. Ambrosium, qui lib. 1. de offic. cap. ult. eandem sententiam probat, quam S. Thom. & alii sequuntur in 4. sentent. dist. 27. quest. 3. Canonistæ in dict. cap. gaudemus. Joan. Arboreus lib. 2. Theosophia cap. 16. & Jacob. Almain. in 4. sentent. dist. 33. quest. 2. rursus est & ad hoc text. in cap. acutius, 29. quest. 3. (multa tradit Claudius Spencæus lib. 2. de continentia, cap. 3. & seq.) ex D. August. in dict. cap. 18. lib. de bono conjugali. cujus sententia recepta est omnium ferè consensu adversus Hieronymum. cujus rationibus sic respondendum est, duabus equidem prioribus in hunc modum, quòd licet lex Pontificia non afficiat ejus vinculo infideles, dum infideles sunt, tamen si ipsi ad Catholicam fidem transferint, & velint sacris ordinibus insigniri, non sunt ad eos admittendi, si habuerint ea vitia, & defectus, qui jure Canonico impedimentum præstant. Cujus rei exemplum sit in corpore vitiatas: maximè quia in specie, quam Hieronymus tractat, bigamia contracta fuit post Baptismum: cum jam baptizatus secundas contraxerit nuptias. Sic sanè D. Paulus de baptizatis agit: hi enim qui nondum Christi fidem susceperunt, non promoventur ad ordines sacros: & tamen baptizatus potest bigamus esse ob matrimonia contracta ante Baptismum. Postremæ autem rationi ex eo satisfaciendum est, quòd per Baptismum tolluntur peccata omnia vi Sacramenti, & interiore confessione, saltem Deo facta cum peccatorum poenitentia, quoad culpam, & satisfactionem offensæ divinæ: secundum D. Thom. in dict. quest. 68. art. 3. & 4. non tamen quoad forum exterius, nec quoad judicialem punitionem: quemadmodum ipse tradidi in lib. 2. variar. resolut. c. 10. num. 4. nec item tolluntur per Baptismum defectus Sacramenti, quos ipse infidelis patiebatur: nempe in contractu conjugali, cujus causa carnem suam in plures diviserit. Nam & apud infideles matrimonium est legitimum consensu quidem: imò & id dici poterit Sacramentum habitu, licet non actu: cum absque fide Sacramentum ratum contingere non possit, cap. quanto & d. c. gaudemus, de divort. quorum intellectum & nos explicuimus in Epirome ad 4. decret. 2. part. c. 1. §. unico. nu. 4. Nec opinioni August. obstat text. in d. cap. si quis viduam. c. 133. dist. siquidem inibi probatur, bigamiam post baptismum contingentem efficere quem irregularem, non tamen negatur, quòd idem non sit, si ante Baptismum ea contigerit: quamvis huic solutioni satis refragatur Zonaras in scholiis can. 17. Quibus tandem fit, opinionem August. magis receptam esse, & Innoc. Papæ auctoritate probatam fuisse.

¶ Superest tamen adhuc scrupulus quidam, qui malè juris utriusque Doct. torquet. Horum etenim quidam censent, irregularitatem ex homicidio ante Baptismum procedentem, tunc per Baptismum tolli, cum homicidium acciderit cum peccato: quasi in hac specie irregularitas tollatur, ut consequens peccato, quod tollitur per Baptismum: secus autem dicendum sit, ubi homicidium contigerit absque peccato, ut in iudice: eo siquidem casu irregularitas non tollitur per Baptismum, quemadmodum probant gloss. in d. c. si quis viduam. 50. dist. ubi Archid. Domin. & Præpos. gloss. Archid. & Præpos. post alios in dict. c. deinde, 26. dist. Host. Joan. And. Aret. & Anch. in d. cap. gaudemus, Gons. à Villadiego. de irreg. cap. ult. Regia

l. 17. tit. 6. part. 1. contrariam sententiam defendere conantur Cald. Abb. Card. & Præp. in dict. cap. gaudemus. Innoc. in cap. presbyterum. de homic. Henric. in dict. cap. gaudemus. Palu. in 4. sen. dist. 4. qu. 1. Joan. Major. dist. 27. quest. 6. & Jac. Alm. dist. 27. qu. 6. & Jac. Alm. dist. 25. qu. 1. & dist. 33. quest. 2. Host. in sum. in tit. de homic. §. qua pena. versi. & hoc. Sylvest. in verb. irregularitas, qu. 28. quorum opinio verior est, & eam rationem habet, quòd irregularitas procedens ab homicidio solum oritur ex horrore illo, quo afficitur is qui injustè, aut iniquè alium occiderit: hic verò horror per baptismum aboletur: & idèd irregularitas ratione homicidii contingens sive homicidium sit peccatum sive non, per Baptismum aboletur. Non sic in bigamia respondendum erit: nam is defectus minimè per Baptismi Sacramentum suppletur. Quamobrem posterior sententia magis applaudet: quam fatetur communem esse Sylvest. in d. qu. 28.

Ingressus autem religionis † eam irregularitatem 5 tollit, quæ non procedit à culpa, vel actu ipsius monachi, nempe natalium defectum: non tamen eam, quæ ab actu proprio deducitur: secundum gl. in c. 2. de apostat. quæ probari videtur auctoritate text. in auth. de sanctis. Episc. §. nullam, & c. ult. 19. q. 3. quibus constat ingratitude causam, quoad exhæredationem filiorum tolli per ingressum religionis. Qua de re nos aliquot noviter adnotavimus in c. Raynurius, de test. in prin. n. 10. Quidquid tamen sit de ingratorum filiorum jure, & causis, quoad præsentem quæstionem illud potius obtinet, quòd quæcumque irregularitas minimè tollatur per religionis professionem, nisi in casibus jure expressim statutis, tametsi religionis favore facilior sit dispensatio: quod notant Abb. & Ant. in dict. cap. 2. Gonsalv. in d. qu. ult. & Sylvest. in d. qu. 28. tradit Soc. in cap. ad audientiam, col. ult. de homicid.

De Neophytis potissimè controvertitur, an hi sint ad sacros ordines, & altaris ministerium admittendi. De Clinicis etenim Euseb. scribit lib. 6. Hist. Eccles. c. 23. olim non licuisse clericum fieri, eum, qui in necessitate constitutus, morboque gravatus in lecto baptizatus fuisset: qui vulgò Clinicus dicebatur. Id verò ea ex causa prohibitum fuit, ut idem Eusebius sensit, quòd nondum reliqua, quæ Baptismum subsequi solent, essent in hoc solemniter adimplera, nec Clinicus hic foret chrisnatis signaculo consummatus. Extat verò de his clinicis elegans D. Cypriani epistola, quæ septima est lib. 4. Neophytum † autem appello 6 noviter in Christiana religione plantatum: qui equidem multis auctoritatibus excluditur ab hujus Sacramenti Ordinis susceptione. Nam & Paul. Apost. 1. ad Timoth. cap. 3. inquit, non Neophytum, ne forte elatus in superbiam, in iudicium incidat, & in laqueum diaboli, hoc est, in arrogantiam, quæ est diaboli ruina: secundum Gratianum in summa, distinct. 48. Huc pertinet quod scripsit Innoc. Papa primus Epist. 10. ad Aurelium. Miserum est, inquit, eum fieri magistrum, qui necdum didicit esse discipulus. Nicæna item Synodus canone 2. in specie vetuit, Neophytum ad Episcopatum vel Presbyterium admitti, cap. quoniam, 48. dist. item D. Gregor. lib. 7. epist. 111. ad Siagrium Episcopum, cap. ult. ead. dist. inquit: Sicut Neophytus dicebatur, qui in initio sanctæ fidei erat eruditione plantatus: sic modo Neophytus habendus est, qui repente in religionis habitu plantatus ad ambiendos sacros ordines irrepsit. Idem Gregor. lib. 8. epist. 23. ad Fortun. Neapolitanum Episcopum scribit, neminem ad religionem conversum ante biennium debere tonsurari, cap. monasteriis, 19. qu. 3. sed & de Neophytis Concilium Arelatense secundum sub Sylvestro Papa primo celebratum statuit, eos non esse ad Diaconatus, vel Sacerdotii officium ordinandos: quod in ejusdem Synodi canone 1. continetur. Idem prohibuit Concilium Laodicense, celebratum sub Liberio Papa cap. 3. apud Laodi-

Laodiceam, Phrygiae urbem, provinciale quidem, sed comprobatum in sexta Synodo generali. Sicutius Papa huius nominis primus hoc iuramentum prohibet in epist. 3. ad universos orthodoxos, docens ut Neophyti sacerdotes non fiant, sic & in Neocæsariensi Concilio cap. 12. statutum est quod in ægredine baptizatus ad sacerdotium non admittatur: nulla quidem alia ex causa, quam quod nondum sit satis in fide confirmatus, cap. 1. 57. dist. cuius inter ejus singularia meminit Ludov. Roman. *in sing.* 416. & est optim. text. in cap. si officia. 59. dist. ex Vibano Papa qui respondit officia Ecclesiastica gradatim danda esse instructis iam admodum in Christianæ religionis documentis, quemadmodum & secularia. Officia vero ac munera publica Reipublicæ secularis non esse danda Neophytis, probat text. iuxta intellectum gloss. inibi in cap. constit. 17. quæst. 4. ex Concilio Tolet. 4. cap. 63. de Iudæis etenim id scripsit Greg. nonus in cap. pend. de Iudæis, idem statutum fuerat in cap. cum sit. eod. tit. cap. nulla. 54. dist. ex Concilio Tolet. 3. cap. 14. quod & in dict. cap. constit. ut. expressim traditur, quo in loco idem adiiicitur de his, qui ex Iudæis sunt, ut hi apud Christianos officia publica minimè obtineant. Hos gloss. intellexit esse Neophytos, quem sensum secuti sunt Roman. *in sing.* 672. Ial. in rubr. ff. de iustit. & iure colum. 1. qua de re latè disputat Montalvus in l. 2. tit. 3. lib. 4. fori. contendens, non esse Toletanum Concilium intelligendum de his, qui ex gente Iudæorum Christi fidem susceperint, quos admitti ad officia secularia non est vetitum, sed de ipsismet Iudæis, & his, qui sunt sub eorum familia: hi etenim non sunt apud Christianos ad munera publica eligendi, ne Christianis præstint. Regia l. 3. tit. 24. part. 7. l. 4. tit. 3. lib. 8. ord. text. elegans in leg. ult. Cod. de Iudæis quæ procedit non tantum jure ordinario, sed & delegationis ratione, ut nec ex commissione tanquam delegatus alterius possit Iudæus apud Christianos officia publica exercere; sicuti docet Jacob. de Nigr. in rubr. de offic. eim cui est mand. iuris d. colum. 6. contra Martin. Laudem. ibi. Idem adjecta gravi pœna olim erat lege Gothorum sancitum, lib. 12. fori. judic. tit. 3. l. 17. Privatam verò dignitatem poterit Iudæus obtinere, nempe primogenium familiae, ut probat And. Tiraquel. de primogeniis. quæst. 66. nu. 40. & seq. Nec oberit text. in l. 3. §. ult. ff. de decurionibus, ex quo constat, Iudæos posse esse decuriones. Nam vel lex illa est correctæ, vel tractat de Christianis, quod paulò post examinabitur: aut tandem obtinuit in municipio, quod Iudæos incolas, vel gentiles habet non de eo, quod Christianorum legem observat & eorum jurisdictioni, ac regimini subditur, & Christi fidem suscepit. Sed quaeritur an Iudæus possit esse Christiani tutor? & Fulgos. ac Martin. Laudens. in rubr. ff. de iustit. & iure, tenent id fieri posse text. opt. in l. spadonem, §. iam autem, ff. de excusat. tuto. jam autem Iudæi quoque non Iudæorum tutores erunt, quemadmodum cætera munera subeunt. Namque eos constitutione solutos esse volunt solis illis rebus, per quas superstitio eorum polui videatur. Hactenus Modestinus ex Latina Antonij Augustini translatione. Et tamén verius est, quod Iudæus tutor Christiani esse non possit, ne pravis moribus pupillum, & Iudaicis superstitionibus erudiat. Atque ita, licet variis rationibus, tenet Barr. & Ial. in rubr. ff. de iust. & iure. Roman. in leg. p. actum, Cod. de collat. numer. 11. Anania in rubr. de Iudæis, num. 7. Angel. Aretin. in §. praterea. colum. 25. de excepti. Felin. in cap. cum sit. colum. 1. de Iudæis. Socin. consil. 70. lib. 1. colum. ult. & Bertach. de gabellis 3. part. quæst. 8. qui & Iason. in rubr. ff. de iustitia & iure, intellexerunt dict. leg. 3. §. ultim. secundum primum & ultimum intellectum, quos paulò antè ipse tradidi. Non me latet hac in controversia plura posse tradi, quæ de Neophytis discernendis à veteribus, seu veteranis Christi milicibus passim

obvia sunt: nos tamen aliquot proponemus conclusiones ad quorundam canonum intellectum.

Prima conclusio: Neophytus is proprie dicitur qui ex Iudaica lege aut Mahumetica, vel Ethnica nuper legem Christi professus fuerit; non is, qui ex ipsa nativitate iam Christi nomen acceperit, genus tamen à Iudæorum gente deducens. Hoc probatur ab ipsius dictionis propria significatione, & est communis omnium, quos in hoc tractatu ipse legimus, observatio: ita etenim omnes juris, utriusque Doctores dictionem istam acceperunt, ipsius Pauli testimonio, qui non appellat Neophytum eum, qui è gente Iudæorum, iam olim, iam diu legem Christi fuerit professus: alioqui & ipse Paulus Neophytus diceretur, eodemque nomine reliqui Apostoli censeri rectè possent.

Secunda conclusio: Neophytus non est ad ordines sacros, nec adhuc ad minores promovendus. Probat hæc conclusio in præcæditis auctoritatibus D. Pauli, Conciliorum & sanctorum Doctorum: quibus satis constat hanc conclusionem veram esse: nam præter alios eam tradidit Ioan. And. in sum. confes. l. 3. tit. 14. & Canonistæ in diversis locis paulò antè per me nominatim adductis. Fuit verò olim, & nunc est maxime utilis hæc prohibitio multis sanè de causis, quæ eam iustissimam efficiunt.

Tertia conclusio: Neophytus quacumque ex lege Christianam religionem professus, tunc demum poterit ad sacros ordines, & Ecclesiastica beneficia promoveri, cum Episcopo vitum fuerit, eum iam moribus, & Christiana disciplina satis instructum esse: ita quidem, ut iam veteranus Christi miles censeri iuste possit, text. optimus in cap. 1. dist. 57. ex quo Roman. id notavit in sing. 416. Felin. in cap. cum sit. de Iudæis. Decil. colum. 3. in cap. eum te de rescripti. ubi est text. secundum hanc conclusionem intelligendus. Nam ibidem Felin. & Ripa n. 13 fatentur, posse ad Ordines & Ecclesiastica beneficia admitti eum, qui non nuper, sed iam diu relicta gentiliū, aut Iudæorum lege, Christianam & Evangelicam fuerit professus. Sic denique multi fuere olim ad Ordines sacros, & Ecclesiasticas dignitates admissi, qui è Iudaica, vel gentiliū lege fidem Christi susceperunt; & tamen ob vitæ, & morum probitatem, atque idè quia iam diu Catholicæ religionis institutis fuerant edocti, nomen Neophytorum amiserant. Is liquidem Neophytus non est, qui iam diu Christianam religionem proficitur: unde non est, nisi fallor, hæc irregularitas quæ ad Neophytos pertinet, aliis omnino similis, cum non sit expectanda Romani Pontificis dispensatio, sed tantum sit arbitrio Episcopi considerandum, an sit noviter conversus ad fidem, iam dicendus veteranus miles Christianæ religionis, vel ex morum probitate, & integra legis Evangelicæ instructione, vel ex antiqua, & veteri Christianæ legis professione: quod cautè discernendum erit.

Quarta conclusio: Neophytus paulò antè Christianam religionem sacro Baptismate professus, non est nec ad secularia officia eligendus. Hanc assertionem probat Concilium Toletan. in dict. cap. constituit. 17. quæst. 4. & ibi gloss. & Archid. post eos Anania & Felin. in cap. cum sit. col. 1. de Iudæis. Ial. in rubr. ff. de iustit. & iure, col. 1. Roman. in sing. 672. quibus & ea ratio admodum accedit, quod indecorum sit, veteranis Christi milibus munere publico præfici eum, qui paulò antè Christianam religionem vel idolorum cultu, aut Iudaicis ceremoniis, & superstitionibus infectabatur. Potissimè hæc ipsa conclusio est admittenda, ne in superbiam Neophytus elatus in præcipitium ruat, & diabolica suggestione peior fiat, atque à nova, & vera religione, quæ humilitatem docet, prorsus abstinere, quoniam & ipse Felin. in d. cap. cum sit, & in cap. Iudæi. de Iudæis, asseverat, hunc Neophytum

phytum non esse testem idoneum, nec ad testimonium admittendum contra Christianum, citat ad hoc text. in cap. non potest. 2. quast. 7. ex Concilio Toletano IV. cap. 62. ubi id minimè probatur. Concilium etenim de eo tractat, qui cum Iudæus esset, Christianus effectus fuit, & tandem post in legem Christi est prævaricatus: non autem de eo Neophyto, qui novam religionem Catholicè observat. Vnde mihi non omnino placet hæc Felini sententia: licet eam sequatur Francisc. à Ripa in di. cap. eam re. nu. 30. libenterque admonitos esse velim iudices, ut in hac opinione ad praxim recipienda cautissimè proprio, ac discreti viri arbitrio utantur. Nam & inter Gothorum leges, quas in Hispania tulerunt, extant in libr. Fori. 12. tit. 2. duæ leges nona & decima, utraque hac de re: sed posteriori opinioni Felini potissimum suffragatur, nisi ex ejus præmio, & præcedentis legis decisione, sit juxta decretum Toletanum intelligenda: eo etenim tempore lata fuit.

Quinta conclusio: Qui jam diu Catholicam fidem relicta falsa religione suscepit, & miles est veteranus militiae Christianæ, nulla lege prohibetur ad sæcularia officia eligi & admitti: imò Regia constitutione expressim admittitur, text. celebris in l. 6. tit. 24. part. 7. cujus meminit latè hanc conclusionem probans Montalvus in di. l. 2. tit. 3. lib. 4. Fori. hoc idem notant Felin. & Ripa in di. cap. eam re. num. 31. Felin. in di. cap. cum sit. de Iudæ. & licet Regia lex indistinctè admittendos esse censeat ad publica munera eos, qui relicta Iudæorum aut Maurorum lege, Christo nomen dederunt: ipse tamen censeo eam legem esse intelligendam secundum hanc quintam conclusionem, in hoc qui jam diu legem Christi veteranus proficitur: alioqui indecorum est, quòd apud Christianos præficiatur is muneribus publicis, qui nuper fallam religionem mordicus, & animo contumaci observaverat.

Sexta conclusio: Satis jure communi constat, nec à beneficiis Ecclesiasticis, nec à dignitatibus, nec à sacris Ordinibus, nec ab officiis publicis, & sæcularibus prohiberi eum, qui à tempore nativitatis, ab ipsa quidem infantia ætate Christianus est, tamen si patrem, avum, aut proavum Iudæum vel Saracenum habuerit. Hic etenim dubio procul Neophytus non est dicendus, secundum propriam hujus dictionis significationem: licet vulgò apud Hispanos appelletur Conversus, aut Marranus. Hinc sanè apparet qualiter sit intelligendum, quòd scripsit Ioan. Staphil. de litteris gratia, & instit. vol. ult. ita enim inquit: Cum Neophytis, qui vulgò dicuntur Marrani, dispensatur ad omnes ordines, & beneficia: dummodo ipsi semper vixerint ut Catholici. Nam dispensatio ista necessaria non est in his, de quibus tractat hæc sexta conclusio, ut ipse opinor. Ipsi verdò Iudæi, quòd paulò antè notavimus, apud Christianos magistratus, & publica munera nequeunt obtinere, præsertim ea quæ infamibus committi non possunt. Nam Batt. per text. in l. ult. C. de postul. Anan. in rubr. de Iudæis. colum. 2. Iac. in rubr. ff. de instit. & jur. colum. 1. & Andr. Tiraq. in tract. de nobilit. cap. 29. num. 12. existimant, Iudæum non posse advocatum esse, cum infames hoc officium minimè valeant exercere l. 1. §. ait prator. in 2. ff. de postul. c. infames. 3. quast. 7. sic & D. Augustin. li. 1. adnotationum in Job. cap. 30. appellat Iudæorum gentem ignobilem propter Christi occisionem. Quintilianus item hoc ipsum testatur lib. 3. cap. 9. Est, inquit, & conditoribus urbium infame, contraxisse aliquam perniciosam cæteris gentem: qualis est primus Iudæicæ superstitionis auctor. His equidem verbis Quintilianus, etiam impiè inculaverit Moysen, & ejus leges, quæ ad Christi usque passionem sanctissimæ fuerunt, gentem tamen Iudæorum infamem apud Romanos fuisse insinuat. Omitte enim illud est an. advertendum, Iudæi-

cam superstitionem apud Quintilianum intelligendam esse Iudæorum legem, quæ Superstitione Iudæicæ appellatur in l. quoniam multi. C. de heret. c. Iudæi. 28. quast. 1. c. Augerius. 26. quast. 5. l. 3. §. ult. ff. de decurionib. & licet Alciat. lib. 3. disput. elio. cap. 8. & lib. 10. C. locum Quintiliani ita intellexerit, ut Christianam religionem à Quintiliano appellari Iudæicam superstitionem contendat: minimè congruit ea interpretatio ipsi Quintiliano; qui de Christo Iesu nequaquam egerit: cum is nullam terrenam urbem condiderit. Quòd adversus Alciat. adnotarunt Anton. August. de excusat. pag. 367. & Æmilius Ferretus in præfatione ad Cornelium Tacitum. Nec inficior quandoque ab ethnicis Christianam religionem dictam fuisse superstitionem Iudæicam. Quòd satis constat ex Arriano de di. l. Epicteti. c. 9. Non tamen ita dicta est à Quintiliano, nec ab Ulpiano in d. l. 3. §. ult. ut constat ex l. spadonem. §. iam autem & Iudæi. ff. de excusat. tut. quo in loco relatio fit ad Ulpiani responsum in d. §. ult. licet Accurs. id non satis perceperit. Vnde communis est Batt. & omnium consensus, d. l. 3. §. ult. abrogatam esse per l. ult. C. de Iudæis.

Hæc verdò sunt satis pro prima hujus operis parte, quæ hætenus de irregularitate in genere, & de quibusdam ejus speciebus tractaverit: atque idèò secunda subsequitur pars.

S E C U N D Æ

R E L E C T I O N I S P A R T I S

I N I T I U M.

D e d e l i c t i s & c o n a t i b u s .

S U M M A R I A .

- 1 Homicidium quid sit, & de homicidio voluntario.
- 2 Voluntate distingui delicta, qualiter sit intelligendum, & inibi de medicamentis & poculis amariis.
- 3 Maleficia, quo in sensu, fine, & propositio distinguantur.
- 4 Delictum, ex quo fuerit secuta publica utilitas an sit puniendum?
- 5 Irregularitas ex voluntate occidendi etiam perfectissima, non contrahitur. Ibiq; de interioribus actibus quoad humanam legem agitur.
- 6 Conatus qualiter in atrocioribus sit puniendus.
- 7 Intellectus ad l. quisquis. C. ad leg. Jul. majest.
- 8 Intellectus ad l. unicam. C. de rap. virgin. & inibi de raptu monachorum.
- 9 Intellectus ad c. de homicid. in 6. ubi de Assassinis tractatur.
- 10 Interpretatio text. in l. is qui cum telo. C. de sicar.
- 11 Veneni preparatio, aut ipsius propinatio animo occidendi contingens, an sit punienda, morte non secuta.
- 12 Parricidij crimen & pœna expenditur latissimè: & lex Pompeia de parricidijs explicatur.

Tandem hic locus exigit, ut latius eam explicemus irregularitatem, quæ ab homicidio procedit: siquidem hac in praxi sæpissimè contingat. Duas verdò partes habet. Prior de homicidio voluntario, posterior de casuali tractabit. Nam de necessario agemus in specie statim in tertia hujus tractatus parte.

te, utriusque sanè examen requireret, quòd genericè aliqua de homicidio præmittamus. Est igitur homicidium, corporis † peremptio, auctore August. l. 16. *contra Faustum. c. 23. c. homicidium. de pœnit. dist. 1. corpus autem hic humanum intelligo, & animatum, cum alioqui peremptio non conveniat corpori inanimato, & de hominis occisione tractetur. Idem August. lib. 1. de libero arbit. c. si homicidium. 23. q. 5. scribit, homicidium esse hominis occisionem. Homo autem constat ex anima rationali, & carne, aut corpore: idcirco percutiens hominem mortuum, aut corpori inanimato caput abscindens, non potest accusari homicidij. notat Bald. per text. ibi in l. 1. n. 19. C. qui accus. non poss. idem in l. fororem. C. de his quib. ut indig. & in l. ex hoc jure. n. 10. ff. de just. & jur. atque eadem ratione constat, non esse irregularem qui corpori mortui, & vita functi membrum absciderit, animo illum hominem occidendi, si eum vivum comperisset: quod notat Archid. in cap. periculose. de pœnit. dist. 1. idem in c. ult. l. 5. q. 1. Doct. in c. si aliquis. de homicid. & Felin. in c. sicut dignum. eo tit. col. 4. Anan. in c. sicut ex literarum. de homicid. col. ult. Hippol. in l. ult. n. 37 ff. de q. Alb. Trot. de vero & perfecto cler. l. 2. c. 20. n. 7. Lud. Carr. in pract. crimin. tit. de homic. §. 1. num. 31. & 32. qui tradit hunc puniendum esse de injuria mortuo illata, juxta illius justam æstimationem & æquissimam pœnam, argumento deducto ex l. qui sepulchra. C. de sepulc. viol. l. 2. §. adversus. ff. eo tit. notat Matth. de Afflict. in conf. Neapol. l. 3. rubr. 56. præter ea quæ de sepulchro violato traduntur jure Regio in l. 12. tit. 9. part. 7. l. 3. tit. 13. part. 1. l. 1. & l. 3. tit. 18. lib. 4. Fori.*

¶ Voluntarium homicidium est, quod dolo malo animo occidendi committitur, l. 1. in princ. & l. Divus. ff. de scariis. l. in lege Cornel. ff. eo tit. c. 1. §. si quis hominem de pace tenen. c. sicut dignum. de homicid. docet Angel. in tract. de malef. §. scienter, & dolose. Ex hoc autem voluntario homicidio dubio procul contrahitur irregularitas: modò animum occidendi sequatur actus occisionis. Nam & irregularitas actum exteriorem requirit: text. elegans in c. ult. l. 5. q. 1. & probatur ea ratione, quam superius exposuimus, in hujus operis part. 1. n. 4. Hoc verò in loco voluntarium homicidium intelligo non solàm eum occidens explicite tendit ad occisionem, & occidere vult: sed & quoties ejus voluntas tendit in eum actum, ex quo per se, ac immediate mors sequitur, non per accidens: siquidem voluntas peccantis, & agentis malum fertur in id quod fit, & in omne illud, quod per se, non per accidens sequitur ex illo. Cujus assertionis sit exemplum in eo, qui Sempronium percussit pravo animo, volens ei injuriam irrogare, ejusque faciem cicatrice signate, non occidere: nec tamen potuit manum ita temperare, quin graviter percussit: ex eaque percussione mors fuit secuta, profectò hic erit homicida voluntarius: voluntas enim percipientis fertur in percussorem, & in omne id, quod immediate & per se, non per accidens ex ea fuerit secutum, & sic in homicidium ex percussione per se, & immediate secutum. Id manifestè sensit S. Thom. 1. 2. q. 20. art. 5. qui docet, peccata aggravari ex eventibus, qui postea succedunt, non solùm quando illi sunt præcogitati; sed etiam, quando præter intentionem successerunt, si illi eventus per se, & necessaridè sequuntur ex priori opere, aut saltem ut in pluribus ita illa eveniant, probat hoc ipsum text. in c. ult. de homic. in 6. & l. quoniam multa. C. ad leg. Jul. de vi. l. 1. §. ex incendio ff. de incen. ruina & naufrag. notat Cajet. in 2. 2. q. 64. art. 8. sed quia multa Lector passim comperiet, quæ huic nostræ propositioni videantur adversari: præsertim quòd voluntate, & proposito delicta distinguuntur. c. cum voluntate. de sent. excomm. oportet rem istam longiùs repetere aliquot prænotando, quæ dubitationem istam radicitus explicent.

Didaci Covar. Tom. I.

Primum enim illud constitutissimum sit, delictum, aut peccatum committi non posse absque voluntate: malitia enim cujusque actus pravi à voluntate procedit; quæ præcipua est in omni peccato: cum prima causa peccati sit in voluntate, quæ imperat omnes actus humanos: peccatum autem nihil aliud est, quàm actus humanus malus: quemadmodum probatur in c. 1. 15. q. 1. ex August. l. 1. retract. c. 15. qui asseverat peccatum non posse esse, nisi voluntarium: idem docet Aristot. 3. Ethic. c. 1. S. Thom. in 1. 2. q. 71. art. ult. & q. 72. art. 1. & q. 76. omnibus ejus questionis articulis. quo fit, ut qua ex parte in actu humano contigerit involuntarium, ex ea quidem malitia absit, & omnino peccatum: quod & nos de ignorantia disputantes explicuimus in c. alma mater. 2. part. §. 10. n. 7.

Secundò ex proximè dictis constat, † maleficia, crimina & delicta voluntate distingui in hunc quidem sensum, ut voluntarium constituat delictum: involuntarium autem ab eo excuset, & liberet: cum propter involuntarium malitia cesserit: ea verò ex voluntate procedat. Igitur voluntas distinguit delictum à non delicto, & peccatum à non peccato discernit, c. cum voluntate de sent. excomm. l. qui injuria ff. de furtis. l. verum. in princ. ff. eod. tit. l. quod respublica ff. de injur. sunt & ad hæc plures auctoritates quibus passim hoc ipsum confirmatur, delictum siquidem, aut peccatum nequaquam potest accidere, nec constitui absque malitia illud committentis: quæ quidem malitia minimè datur ex involuntario.

Tertiò considerandum est voluntatem ferri quandoque in actum homicidij directè, & per se: quandoque indirectè, & per accidens. Directè quidem fertur voluntas in homicidium, quando quis animum habet occidendi: & hæc est perfecta, propriaque homicidij malitia. l. 1. C. de scar. l. 1. §. Divus ff. eo tit. Indirectè autem, & per accidens fertur voluntas in homicidium, quoties fertur in id, ex quo immediate & per se, non per accidens homicidium sequitur. Nam in id, quod per accidens sequitur, nullo modo fertur voluntas, nec directè, nec indirectè: erit sanè hujus assertionis exemplum, quod S. Thomas exponit in 1. 2. q. 76. art. 4. dicens quòd causa peccati non est directè voluntaria, sed indirectè, & per accidens, quando quis vult bibere vinum immoderatè, fertur quidem tunc voluntas directè in potum immoderatè: indirectè autem, & per accidens in ebrietatem, quæ fuit secuta directè, & immediate ex portione immoderata. Hæc denique D. Thom. Cui adiciam libenter Palud. in 4. sentent. distinct. 32. quest. 1. art. 3. col. 5. & Panorm. in c. quia diversitatem. de concess. præb. nu. 3. juncta gloss. ibi in verb. suspensus. & num. 11. ex quibus ipse colligo, voluntatem hujus bibentis vinum immoderatè minimè ferri nec directè, nec per accidens in id, quod ex ebrietate fuerit per accidens secutum præter spem. Dicitur autem magis, vel minus indirecta voluntas in homicidium, quoties actus per se volitus, aut voluntate comprehensus, magis vel minus tendit ad ipsius homicidij periculum: sicut deducitur ex D. Thom. 2. 2. q. 64. ad 2. & ibi Cajet. præsertim in responsione ad 3. & in vers. & confirmatur auctoritate Augustini. idem apparet ex eodem D. Thom. 1. 2. q. 20. art. 5. cujus paulò antè mentionem fecimus. Huic verò propositioni & alia convenient, quæ traduntur in 3. hujus oper. part. 9. de ebrio: & illationibus statim examinandis.

Interim tamen in hac controversia expendere conabor duo Iuriconsultorum responsa, quæ mihi videntur pari ferè ratione proposita, difficillima censeri. Extat enim apud Ulpianum in l. 3. ff. ad l. Corn. de scar. hoc cujusdam Senatusconsulti testimonium: Sed ex Senatusconsulto relegari iussa est ea, quæ non quidem malo animo, sed malo exemplo medicamentum ad conceptionem dedit, ex quo ea, quæ accepit

rat, decessit. Paulus vero in *l. si quis aliquid*, §. qui abortio-
 tionis. ff. de penis. ita inquit: *Qui abortio-
 tionis, aut amato-
 rium poculum dant, nisi dolo non faciant, tamen quia ma-
 li exempli est, humiliores in metallum damnantur, ho-
 nestiores in insulam, omnia parte bonorum relegantur:
 quod si in eo mulier, aut homo perierit, summo supplicio
 afficiuntur.* Hæc Jurisconsultus. Unde cum in utroque
 responso probetur dolum abesse excludi: proponatur
 tamen res mali exempli: mirum fortasse videbitur,
 cur morte secuta in uno casu delinquens relegatione,
 in altero ultimo supplicio puniatur. His accedit,
 quod Aristot. in *libris de minoribus*, quæ magna Mo-
 ralia vocantur, narrat: Cum femina poculum
 amatorium dederat amanti, & eum intereme-
 rat illa potione, in iudiciumque Areopagi voca-
 elapsam illam fuisse severitatem iudicium nulla alia de
 causa, nisi quod planum factum esset, ipsam eo male-
 ficio ex consilio & dolo non usam. Dederat enim
 philtum amoris causa: quamvis sine suo excidisset.
 Unde intelligi poterat, non esse id sponte factum: nec
 enim obesse voluit, sed prodesse. Hyllus etiam frementi
 Herculi patri apud Sophoclem in Trachinis aperte
 rem exponit, dicens Deianiram, cum putasset cot-
 pori ipsius injecturam quod conciliandi amorem
 vim haberet, revocandique abalienatum ipsius ani-
 mum, peccasse errore quodam, non voluntate. Ci-
 cero item in *lib. 3. de nat. Deor.* Nec enim, inquit, *Her-
 culi nocere Deianira voluit, cum ei tunicam sanguine
 Centauri tinctam dedit.* Sed ad Jurisconsultorum r-
 epona regreſſus illud asseverate constantet non vere-
 bor, ideo apud Paulum ultimo supplicio delictum
 paniti, quod ille actus ex propria vi, ac natura maxi-
 me tendat in periculum mortis, aut gravissimæ læ-
 sionis: siquidem abortio ipsa ob corporis dissolutio-
 nem valde periculosa est; poculaque amatoris in hoc
 propinantur, ut iudicium amatoris perturbent, mu-
 tent, & evertant: quod fit, ut licet dolo absit, nec is
 actus fuerit factus animo occidendi, & ideo per se, &
 directe non possit dici homicidium voluntarium: in-
 directe tamen, & per accidens dicatur ea occisio vo-
 luntaria magis: quia actus per se volutus, aut volun-
 tate comprehensus magis tendat ad ipsius homicidij
 periculum. Ulpianus vero eum casum exposuit, in
 quo poculum datur ad conceptionem, quod non est
 ita periculosum, quippe quod confici soleat ex his,
 quæ vires corporis augent, hominesque, & fœminas
 natura debiles, medicamine iplo fortiores ad genera-
 tionem reddit, qua ratione non ita tendit actus hic
 voluntate comprehensus in periculum mortis, ut
 tendit ille, quo abortio, vel amoris causa pocula
 ministrantur.

Quarto proximè adnotandum erit, tunc verè do-
 lum homicidio voluntario perfectum adesse, quoties
 voluntas occidendi directè, & per se in actum ho-
 micidij fertur: & sic habet homicida occidendi ani-
 mum *d. leg. 1. §. D. vis. l. in l. Cornel. ff. de sicariis.*

Quinto illud est omnino animadvertendum, quo
 ad punitionem ordinariam homicidij præcipuè at-
 tenditur verus animus occidendi; perfectus inquam
 dolo, & tandem voluntas directa in ipsum homici-
 dij actum, in ipsamque hominis occisionem: ita qui-
 dem, ut quoties homicidium voluntarium sit, volun-
 tate tamen indirecta, & per accidens contingenti,
 tunc pœna ordinaria remittatur, in aliamque com-
 mutetur: quasi minuatur peccatum pro ratione indi-
 rectæ voluntatis, & ob imperfectiorem voluntarij.
 Nam auctore S. Thom. 1.2. *quæst. 76. art. 4.* voluntas
 per accidens tendens in peccatum, minuit culpam pec-
 cati. Idem probat text. celebris in *d. l. in lege Cornelia.*
 cujus mentionem agemus inferius ad apertiore huius
 quæstionis resolutionem, & deinde ad intelle-
 ctum *cap. ultim. de homicid. in 6.*

Sextum hoc in loco non incongruo proponitur,

† peccata & maleficia quoad exteriorem actum, sal-
 tem materialiter, ut ita loquar, minimè distingui
 proposito fine: quemadmodum docet S. Thomas. 1.2.
quæst. 18. art. 6. cujus hæc sunt verba: aliqui actus di-
 cuntur humani, in quantum sunt voluntarij, sicut
 supra dictum est: in actu autem voluntario invenitur
 duplex actus, scilicet actus interior voluntatis, &
 actus exterior: & uterque horum actuum habet suum
 objectum. finis autem propriè est objectum interioris
 actus voluntarij: id autem, circa quod est actio
 exterior, est objectum ejus. Sicut igitur actus exte-
 rior accipit speciem ab objecto, circa quod est; ita
 actus interior voluntatis accipit speciem à fine, sicut
 à propriè objecto: id autem quod est ex parte vo-
 luntatis, se habet ut formale ad id, quod est ex parte
 exterioris actus, quia voluntas utitur membris ad
 agendum sicut instrumentis. Neque actus exte-
 riores habent rationem moralitatis, nisi in quantum
 sunt voluntarij: & ideo actus humani species for-
 maliter consideratus secundum finem, materialiter
 autem secundum objectum exterioris actus. Unde
 Philosophus dicit in *5. Ethicor.* quod ille, qui furatur,
 ut committat adulterium, est per se loquendo magis
 adulter, quam fur. Hæcenus D. Thom. qui & in *ea-
 dem 1.2. quæst. 70. 2. art. 1.* scribit, peccata distingui, &
 differre secundum objecta: & idem esse distingui se-
 cundum objecta, & secundum finem, quia omnis
 actus quatenus à voluntate procedit, formalem ha-
 bet speciem à fine, & sic ab ejus objecto. Hic au-
 tem finis semper est ad rationem boni existentis, vel
 apparentis: siquidem malum est præter voluntatem,
 & voluntas quoad finem semper habet rationem bo-
 ni, quemadmodum idem D. Thomas explicat 1.2.
quæst. 8. art. 1. ex Dionysio *c. 4. de divinis nominibus.* &
 Aristotele 2. *Ethicorum.* Actus autem voluntarius
 semper consideratur ad distinctionem peccatorum:
 & fit hæc distinctio propriè per se secundum eun-
 dem D. Thomam 1.2. *quæst. 72. art. interior* verò actus
 semper distinguitur secundum finem: exterior autem
 materialiter secundum objectum, in quo exercetur;
 ideoque maleficia ex proposito fine non sunt distin-
 guenda, nec commodè distinguuntur: idem ulterius
 constat, si actuum humanorum distinctionem expo-
 suerimus, ex Aristotele 2. *Ethicorum*, c. 7. D. Augustino
lib. contra mendacium. cap. 7. S. Thoma 1.2. *quæst. 18.*
*maximè art. 8. cap. venerabilibus. §. penultim. de sententia
 excommuni. in 6.* sunt enim actus quidam ex propria
 natura aded mali, quod non possint aliqua ex causa
 licere, nec ex aliqua circumstantia esse boni: ut adul-
 terium, incestus, stuprum, & in his actibus planè
 constat, verum esse, quod ex fine non possint liciti
 censeri, nec justificari, sicut obiter notavi in *Epito-
 me ad 2. decret. part. 2. cap. 3. §. 4. nu. 5.* & in *reg. pecca-
 tum. part. 2. §. 1. nu. 5.* sunt & quidam actus suapte na-
 tura mali, qui tamen aliqua ex causa licere possunt,
 & permittuntur: ut homicidium, quod licet ex se
 malum sit, permittitur tamen ad defensionem. In hac
 actuam specie distat juris divini & humani ratio,
 quod in dubio delictum, & pravum agentis animum
 præsumamus, donec veritas constet. *cap. 1. de presum-
 ptionibus.* Alij actus sunt ex propria eorum natura
 boni, qui etsi possint contingere mali ob aliquem
 malum finem, & ob pravam circumstantiam: attam-
 en in dubio præsumendus est bonus agentis ani-
 mus. Sunt denique & alij actus indifferentes, qui
 possunt esse mali, vel boni ex fine, & propter cir-
 cumstantiam aliquam: ut risus, deambulatio, & his
 similes. In his equidem observandum est, quod erit
 in dubio adsumenda in meliorem partem, & sic in
 bonum interpretatio *l. merito. ff. pro socio cap. estote mi-
 sericordes. de reg. jur. l. ult. tit. 10. part. 5.* de quo latè tra-
 ctaverunt è junioribus Hippolyt. in *rubr. ff. de fidejuss-
 num. 46.* Franciscus, Niconitius in *repetit. rubr. ff. de*
 novis

novi operis nuntiat. Andr. Alciat. in tract. de præsumpt. regul. 3. præsumpt. 1. Abbas Anania, & Felin. in cap. cum delicti. de accusat. per text. ibi. qua ratione Bart. elegantiter scribit in l. quoties. §. 2. ff. de hered. insti. quod si probetur, aliter dictum à contrahentibus, vel testibus, quam scriptum fuerit à tabellione, præsumentum erit, id errore potius quam dolo scriptum fuisse. Quam sententiam probatur Andr. Alciat. de præsumpt. regul. 3. præsumpt. 13. n. 10. & Hyppolit. in d. rubr. de fidejuss. n. 66. Ego verò perpensa hominum malitia, & præsertim his consideratis, quæ frequenter solent à tabellionibus dolo & fraude committi, non facile admitterem hanc opinionem, nisi apud me probatissima foret ipsius tabellionis rectitudo. Igitur actus exteriores boni per se, aut indifferentes omnes sunt præsumentum boni, nisi ex inordinata voluntate, aut malo sine mali judicentur: imò simpliciter hi actus boni dicuntur: moraliter autem boni, vel mali ex recta, vel inordinata voluntate, ex bono vel malo sine pravi, aut boni censendi sunt: actus verò ex sua natura mali, & sic peccata, non possunt esse boni, nec distingui ex fine, aut bona intentione: secundum Magistrum sententiarum in 2. distinct. 40. post Augustinum super Psalmum 31. & in homilia 7. lib. 50. homiliarum. cap. forte, 14. quæst. 5. quo fit, ut delicta voluntate distinguantur; id est, ex ratione voluntarii, & involuntarii, ut paulò ante ostendimus; proposito autem & fine minimè distinguantur, nisi qua ex parte finis refertur per rationem propriam ad actum voluntatis; & idè quia finis refertur ad actum voluntatis interiorum, cujus objectum est: actum autem exterior habet pro objecto id, in quo ipse omnino exercetur, & voluntas fertur in objectum peccati, secundum quod ipsum peccatum distinguitur: idè idem est id, quod peccata distinguantur secundum objecta, & secundum fines: auctore D. Thoma in d. q. 72. art. 1. ad primum. Ergo proposito malefacta distinguuntur, quatenus propositum ad voluntatis actum spectat: & sic idem est voluntate, & proposito distingui delicta. d. c. cum voluntate, l. qui injuria. ff. de furtis. cum similibus paulò ante citatis. de quo latè Hyppolit. in l. 1. §. Divus. ad fin. ff. de sicariis. & in singulari 176. post alios, quos ipse refert.

Hinc sanè poterit expendi quæstio elegans, qua solet controversari, an delinquens ꝑ puniendus sit, si sequatur ex delicto publica utilitas. Etenim ex crimine per se nihil bonum sequi potest: per accidens autem poterit bonum aliquod ex malo procedere & deduci: sic sanè fur surripens alteri proprias res, & eas sibi rapiens inter aliena supellestilia literas proditiōis Reipublicæ invenit, quo factum est, ut detecta proditiōe salva fuerit Respublica: utrū hic sit furti puniendus, in declamationibus Seneca disputavit lib. 10. declamat. q. ult. nec Anchut. ausus est definire in cap. canonum statuta. de constit. fol. 19. colum. 3. Est tamen hæc dubitatio ita definienda, ut si quis alienas res surripuerit animo furandi, & voluntate in furtum directa, & sic in rem illicita, peccet peccato furti, in cuius objectum voluntas hujus furantis fertur, & omnino puniendus sit: licet ex accidenti proditiōis litteras inter furtivas res inveniens, maximum Reipublicæ periculum detecta proditiōe impeditur, & vitaverit. Probat text. in c. relegates. 13. q. 5. cujus meminit ad hanc ferè quæstionem Panormit. in c. novit. de judic. n. 29. quod si quis res alienas surripuerit non ut eas furto sibi habeat, & acquirat, sed ut proditiōis litteras intercipiat in maximum Reipublicæ obsequium, suspitione ductus, quod proditiō à domino rerum tractabatur, vel quod apud eum erant proditiōis litteræ, hic maximè laudandus est, non puniendus, nec furti peccatum habet: quippe qui non animo furandi, nec contrectandi res alienas domino invito hoc admisit facinus, sed ut inter-

Didaci Covar. Tom. I.

ciperet proditiōis litteras, quod licitum eidem erat. Deducitur hoc ex cap. dixit Sara. ad fin. 32. q. 3. ex l. 2. §. postea cum Appius. ff. de origine juris. quem text. mirabilem esse asserit Barbat. in c. intelleximus. de dic. colum. 3. commendat Roman. cons. 301. notant in specie hanc distinctionem Felin. cap. 1. col. ult. de præsumpt. & Hieronym. Cagnol. in d. l. 2. §. his legib. latis. colum. 3. ff. de orig. jur. Nec tamen est simile quod Jurisconsultus scribit in l. 3. §. in bello. ff. de re milit. text. in c. ult. ad finem. 20. quæst. 2. ex c. 24. primi Regum. quibus probatur, puniendam fore eum, qui adversus præceptum Ducis belli quidquam egerit, etiam si id in victoriam felicem cesserit Reipublicæ, commendat Cremenfis in singul. 150. hoc ipsum intelligens; nisi aliquid novi post Ducis præceptum acciderit, quod aliud suadeat fieri; nec possit commodè ipse belli Dux consuli: idem Rochus Curtius in cap. ult. de consuetud. folio parvo 27. colum. 2. est etenim hæc militaris disciplinæ lex justissima, vel ea ratione, quod in bello obedientia sit admodum utilis Reipublicæ, & transgressio imperii valdè perniciofa: quippe quæ cum maximo Reipublicæ periculo plerumque exerceatur, sicuti tradit Felin. in c. causam. colum. penult. de judic. idem Felin. in cap. illud. de major. & obediens. Accedunt juri memorabilia majorum exempla. Posthumius Tiburtius filium fortissimum adolescentem Aulum Posthumium, quod sua sponte injussu patris egressus hostes fudisset, capite plecti, & securi percussit, auctore Valerio Maximo lib. 2. c. 2. de disciplina militari. quod facinus gravi usus argumento Titus Livius lib. 4. decadis 1. non Posthumio, sed L. Manlio Torquato tribuendum esse censet, is enim L. Manlius, aut T. Manlius Torquatus filium T. Manlium securi coram omni exercitu percussit fecit, quod in seio, & ignorante patre cum hoste Gemino Metio Duce Tusculanorum provocatus pugnaverat, & provocatorem hasta confodisset, quod & Valerius Maximus refert lib. 9. c. de ira. Ex junioribus hæc & alia tradidit Erasmus in proverb. Manliana imperia. & Claudius Cottareus de jure milit. lib. 3. c. 7. Plutarch. ex veteribus in Parallelis c. 15. qui idem de Epaminonda, & ejus filio Stesibrodo, scribit.

His profectò utcumque meliùs ut potuimus prænotatis circa voluntarium homicidium, quoad irregularitatem, & quoad hujus criminis punitionem multa in specie deducemus, ex quibus possit commodè percipi, quid in hoc tractatu respondendum sit, præsertim ad intellectum, veramque juris Pontificii & Cæsarei decisionum interpretationem, quæ in hac re passim commemorantur.

Primò constat ex his, neminem irregularem constitui, nec decerni ex deliberata valdè occidendi hominem voluntate, etiam si ea ex causa cum telo armatus insidias alteri intendit: modò ipsum nec occiderit, nec ei ꝑ membrum amputaverit, quod probatur in c. ult. 15. quæst. 1. cap. sicut. 32. quæst. 2. text. optimus in cap. cogitationis. de pœnit. distinct. 1. cogitationis. ff. de pœnit. tenet in specie gloss. in c. si aliquis. de homic. ubi eam sequuntur DD. communiter, sicuti asserit Albertus Trotius de vero & perfecto cler. lib. 2. c. 20. n. 5. idem tenent Felin. in c. sicut dignum. col. 4. verso. tertio fallit. de homic. Hyppolit. in l. is qui cum telo. colum. ultim. C. de sicariis. idem Felin. in tract. quando conatus versio sexto fallit. est ad hoc gloss. singul. in c. periculose. de pœnit. distinct. 1. etenim licet Anani. in dict. cap. si aliquis. Trotius, Felin. & Hyppolit. ex d. gloss. contrarium adnotaverint, verè juxta ejus integram litteram, quæ in aliquot codicibus desideratur, communem opinionem probat. Ita equidem legitur: Sed nunquid dices irregularem clericum, qui homicidium voluit facere, nec fecit, quia non potuit? non credo, quod si irregularis tanquam de homicidia, licet sit voluntarius homicida: quia lex promotionis pœnis opus considerat.

considerat, quàm voluntatem. 15. quæst. 1. cap. si quis non iratus. 32. quæst. 2. cap. sicut. licet sit homicida quoad Deum. inf. à eod. cap. si cui. ubi tamen factum sequitur, gravius est peccatum. Hactenus gloss. quæ manifestam facit pro communi opinione auctoritatem.

Objicitur tamen huic opinioni text. in c. si cui. de pœnit. dist. 1. c. si propterea. ead. dist. & deinde præceptum illud: Non concupisces. quo inordinatus mentis, etiam solius appetitus, etque præstitus consensus palàm prohibetur. text. ad idem celebris in l. si quis cum relo. C. de fidei. ubi punitur solus occidendi animus cum exterioris actus conatu, probatur idem in l. si quis non dicam rapere. C. de Episc. & cler. & aliis plerisque auctoritatibus: quibus constat, conatum puniri utroque jure. His accedit quod secundum S. Thom. in 1. 2. quæst. 10. art. 4. & Card. Caiet. ibi Card. item à Torto. Cremata in cap. si quis non dicam rapere. de pœnit. dist. 1. actus exterior non addit in bonitate, & malitia, ex fine actui interiori: tamen si finis consecutus addat in bonitate, & malitia voluntati bonæ vel malæ ex fine, non enim actus exterior addit aliam malitiam, aut bonitatem actui interiori ex parte finis de per se: eandem tamen malitiam, vel bonitatem intendit variis quandoque modis: imò secundum materiam, & circumstantias actus exterior, ut terminus actus interioris, addit aliquid bonitati, vel malitiæ ipsius actus exterioris. text. ad idem in c. sed pensandum dist. 6. gloss. in cap. 1. de eo qui mittitur in poss. caus. veiservan. Ergo actus interior mentis, præsertim cum exteriori conatu puniendus est, & puniri poterit.

Sed & his rationibus respondendum erit, lege divina interiorem actum, utpote ejus legislatori cognitum puniri, vel præmio affici: non ita lege humana, quæ in actum interiorem potestatem non habet, quod alibi latius adnotavimus. Quod si actus interior in exteriorem conatum erumpat, is optimè legi humanæ subjicitur. Deinde illud est adnotandum, voluntatem non esse vel in malis, vel in bonis perfectam, nisi sic talis, quæ opportunitate data operetur. Etenim si desit facultas voluntate existente perfecta, ut operaretur quis, si posset: defectus perfectionis, quæ est ex actu exteriori, est simpliciter involuntarium, involuntarium autem, sicut non meretur pœnam, vel præmium in operando bonum aut malum, ita non tollit aliquid de præmio, vel de pœna, si homo involuntariè simpliciter deficiat ad faciendum bonum, vel malum: auctore D. Thoma in dict. artic. 4. quod Caietanus ibi intellexit accipiendo bonum, vel malum moraliter: non tamen secundum hanc vel illam humanam legem, quæ actus interioris executionem exigit per exteriorem operationem.

Hinc deducitur, quoad pœnam irregularitatis, non esse animum, voluntatem, nec actum interiorem considerandum: imò nec conatum ipsum. Quod modo explicuimus. Cum lex Pontificia quantum ad hoc verum actum homicidii, aut mutilationis exigat: quod & Henric. post alios docet in c. 1. de eo, qui mittitur in poss. & ibi Card. Secundò inde apparet, idem esse quoad excommunicationis, & censuræ Ecclesiasticæ pœnas. Quibus minime afficeretur qui deliberrantissimum animum habuerit, omnique conatu curaverit agere id, cujus causa excommunicatio est. gl. elegans in c. audientia. de sentent. excomm. commaniret inibi recepta. Card. in Clem. 1. q. 3. de usuris. Fel. in tract. quando conatus. vers. sexto fallit. de quo & ipse aliqua scripsi in repet. cap. alma mater. de sentent. excomm. in 6. part. 1. §. 5. n. 15.

Tertio inferitur, in d. l. si quis non dicam rapere. non puniri lege humana interiorem tantum actum mentis, sed exteriorem: nempe ipsum conatum, qui per exteriorem operationem processit. Nam in atrocioribus criminibus conatus ipse puniendus est: secun-

dum Bald. per text. ibi in d. l. si quis non dicam. gloss. in verbo, putamus. ibi communiter probata in l. 1. §. hac autem verba. ff. quod quisque juris. ubi Roman. Regia l. 2. tit. 3. part. 7. & est omnium communis sententia post Cyn. in d. l. si quis. Probat idem text. elegans in c. 1. de homic. in 6. l. quisquis. C. ad leg. Jul. majest. gloss. in l. presentis. C. de his qui ad Ecclesiam confugiunt. quam dixit esse perëgrinam Felin. in tract. quando conatus. vers. fallit quinto. Nam si homo magnam aliquod scelus, aut ejusmodi tentat patrare crimina, in quibus magna calamitas, aut grave admodum exitium futurum est, procul dubio leges humanæ inceptum facinus, ac si consummatum esset, puniri voluerunt. Non enim læcus censuræ eum, qui tam atrox dirumve facinus moliri ausus fuit, quippe ad tam exitiale scelus animum indaxit, pœnis affici oportere, ac si illud opere consummasset: quod in levioris noxæ criminibus, & ubi non est tanta sceleris magnitudo, locum non obtinet. Huc pertinet quod Cicero in eleganti pro Milone oratione ad exaggerandam invidiam, ad improbandum gravissimum scelus, tentatum equidem causa occidendi Pompeium illum Magnum, in quo totius Reipublicæ salus, & majestas periclitabatur, insultans Clodii servum in æde Castoris cum sica, ut Pompeium trucidaret, deprehensum fuisse, in hunc modum loquitur: Nisi quia res perfecta non est, ideo punienda non fuit, quasi exitus rerum, non hominum consilia legibus vindicentur. Minus dolendum fuit re non perfecta, sed tamen puniendum certe nihilominus. Hæc Cicero, cujus ad hanc distinctionem meminit Alex. ab Alexand. dierum genialium lib. 2. c. 16. ad idem facit quod notant Bart. in leg. 1. C. ad leg. Pompei. de paricidiis. & Salic. in l. 1. C. de maleficiis. quod si & in his atrocioribus affectus fuerit intra animum retentus, nec ad opus aliquod exterius eruperit, nulla pœna humanæ legis huic affectui nocet, nec pro eo constituenda est: quemadmodum Regia lex præcitata & alia, quas ex juris civilis responsis adduximus, probant, siquidem, ut inquit Caro, voluntates, nec legibus, nec pœnis fiunt obnoxia.

Verum circa illationem istam non levis est controversia: an conatus in atrocioribus criminibus sit ordinaria pœna delicti perfecti & consummati puniendus. Sunt etenim qui censent, conatum in his criminibus, etiam deductum ad proximum ipsius consummati sceleris actum, etiam si non stet per conantem, quin illud peregerit, sed aliquo exteriori impedimento fuerit impeditus, eadem lege, non tamen eadem pœna puniendum. Hanc opinionem probant ex text. in c. sicut dignum. §. illi autem. de homic. cui respondere possumus, in eo casu conatum non fuisse deductum ad proximum ipsius perfecti criminis actum: nec conantem fecisse, quidquid agere ad actus perfectionem potuisset. Et nihilominus eandem sententiam tenent Cynus in d. l. si quis non dicam rapere. col. 2. & ibi Salic. Angel. de maleficiis. in glossa. Sempromium mandatorum, col. 2. Thomas Grammat. voto 20. & decis. 74. n. 12. Capola in cons. ult. col. pen. Andr. de Ilern. in c. 1. §. si verò. de capta. qui curiam vendit. Felin. in tract. quando conatus. col. ult. quamvis ipse non ita in specie hoc asseveraverit, sed & Cyni opinionem probant Thomas Grammat. decis. 2. n. 22. Joan. Bernard. in tract. c. 91. & est communis opinio secundum Hyppol. in cons. 105. col. 1. tradit in d. l. si quis cum relo. C. de fidei. eandem opinionem fatetur communem Thomas Grammat. in voto 8. col. ult. & Ludov. Carer. in pract. crimin. rub. de homicid. §. 2. n. 19. qui & Hyppol. plures auctores ad id citantur.

Contrariam tamen sententiam, quod in atrocioribus criminibus puniatur pœna ordinaria conatus ipse ad aliquem proximum actum deductus, ita ut per ipsum conantem non steterit, quin fuerit scelus omnino consummatum: probat text. elegans in c. 1.

de homic. in 6. cui accedit text. in l. si quis non dicam rapere. & in d. l. si is qui cum telo. Nec tamen hic agendum erit de eo puniendo, qui sponte pœnituerit; & criminis committendi conatu cessaverit, cui parcendum est, l. qui falsam. ff. de falsis. sed tantum tractabimus de puniendo eo, qui mentis interiori cogitationem, ad exteriorem actum deduxerit, ita, ut per eum non steterit, quin crimen ipsum perageret. Qua in re video multa à juris utriusque Doctoribus frequenter tradi aded perplexè, ut maximo labore opus sit ad discernendum ea quæ sint ad praxim congrua, & recipienda. Quamobrem ipse conabor iudices admonere, quid mihi visum fuerit jam sapientissime hac in controversia dubitanti.

* Primum admonendum est, quoties de puniendo conatu in atrocioribus criminibus actum fuerit, non omnia crimina quæ gravissima existimantur, pari iudicio censenda fore: ex his etenim unum erit gravius, & atrocius altero: cap. consideret. de pœnis. dist. 5. l. aut facta. ff. de pœn. l. quid ergo, §. pœna gravior ff. de his qui notant. infamia. cap. aut facta. de pœnitent. dist. 1. Nam licet Cicero in Parad. c. 3. & Jovinianus hæreticus probare conati fuerint, omnia peccata esse æqualia: id tamen falsum est, etroneum, & hæreticum: quemadmodum docent S. Thom. 1. 2. q. 73. Castro de hæresibus in verb. peccatum. Joan. Arbore. lib. 14. Theosophia. c. 9. Igitur quoad punitionem conatus in criminibus atrocioribus, quoad pœnam ordinariam, vel extraordinariam, iudex perpendere debet ipsius criminis qualitatem, ne unâ, & eadem mensura omnia metiri conetur.

Secundò, præter ipsius criminis gravitatem considerandi sunt actus ipsi, ad quos fuerit conatus ipse deductus, ut ex his, & simul delicti qualitate iudex perpendat, qua pœna conatus puniendus sit. Sunt etenim actus quidam qui proximi censentur ipsius criminis executioni: non tamen sufficient hi, ut ex parte conantis delictum perfectum sit: cum & aliud ad perfectionem ejus supersit ab iplo criminis auctore agendum. Cujus rei sit exemplum in eo, qui cogitavit ac decrevit patrem occidere, & hoc animo patrem aggressus est: pater autem seipsum defendit: aut aliunde impedita fuit parentis occisio. Sunt alii actus ita propriè ad criminis perfectionem pertinentes, ut nihil his peractis supersit agendum ex parte delinquentis ad criminis perfectionem: licet mors secuta non fuerit ex eo, quod adhibitum sit aliquod medicamentum, quo fuerit impedita. Erit sanè exemplum in propinante alteri venenum causa homicidii: quod quidem venenum minimè nocuerit ad mortem: quia medicamenti sit ejus vis extincta. Horum equidem actuum distinctionem præ oculis habere debent iudices, ut in atrocioribus criminibus pœnam ordinariam, vel extraordinariam conatibus inferant. Nam in aliquot criminibus aded erit consideranda eorum gravitas, ut sufficiat conatum deductum fuisse ad priores actus, in aliis vero hoc non erit satis, sed erunt necessarij posteriores: quandoque nec hi sufficient ad ordinariam pœnam.

Tertid, est omnino considerandum in delictis, quæ atrociora non sunt, conatum puniendum fore pœna extraordinaria juxta ipsius conatus qualitatem, non tamen ordinaria, & hoc quidem eo casu, quo conatus est ad exteriorem actum deductus, nec steterit per conantem, quin delictum consummaretur. Etenim arbitror, non debere hunc conatum manere, nec dimitti impunitum: imò puniendum fore iudicis arbitrio, non pœna ordinaria. Hanc conclusionem ipse deduxi ex mente omnium, qui de conatu hæctenus scripserunt: præsertim Salic. in d. l. si quis cum telo. colum. 2. sensit eandem opinionem. Regia l. 2. statim citanda, & leg. secularis, ff. de variis criminibus. cujus meminit Bald. in d. leg. si quis non dicam rapere, col. 2. & Chas-

na. in consuet. Burgun. rub. 1. §. 5. vers. Archidiaconus, n. 123. eandemque ratione ipsa proba verim. Nam hic conatus ad exteriorem operationem deductus, licet criminis speciem, in quam volūtas ferebatur, non perfecit, dubio procul delictum est, & ad sceleris audaciam pertinet, quæ Reipubl. est pernicioſa, & ided expedit, actum istum non dimitti impunitum, quod Plato lib. 9. de legib. elegantissime docet. Eadem sententia probatur auctoritate, præsertim ex leg. Impera. Severus, ff. de jure fisci, leg. generaliter, ubi gloss. & Bart. ff. de calumnia, l. 1. in prin. & ad fin. ff. de extra ord. crim. Unde fit, ut consuetudo totius Christiani orbis, quæ obtentum est leges punientes conatum abrogatas esse, sit planè intelligenda quoad pœnam ordinariam. Etenim extra ordinem arbitrio judicantis puniendus est conatus ipse ad exteriorem actum deductus: tamen si hujus consuetudinis plures meminerint: maxime Specul. tit. de accusat. Jalon. post Angel. in l. 1. §. ult. ff. quod quisque juris. Bald. in l. 3. Cod. de servis fugitiv. Hippol. in l. ejusdem, ff. de sicar. & d. leg. is qui cum telo. n. 12. C. eod. m. Alexand. & ibi Carol. in cons. 15. lib. 1. & plerique alii, quorum juniores meminere, & Hippol. in d. cons. 105. Nulla autem pœna conatus puniendus erit in his communibus criminibus, quoties sua sponte qui conatur, pœnituerit, & ab opere cessaverit, leg. qui ea mente, & ibi gloss. ff. de furi. l. qui falsam, ff. de falsis. Regia l. 2. tit. 3. part. 7. fatentur omnes, & docet Felin. in tract. quando conatus, colum. 1. qui ejusdè operis colum. ult. scribit, posse iudicem licet non teneatur, mitigare pœnam à lege statutam, quoties lex conatum punierit, text. optimus in leg. aut facta, §. evenit, ff. de pœnis, notat Salicet. Bald. referens in d. l. si quis cum telo. n. 6. quod est intelligendum ita, ut discretus iudex pœnam moderetur secundum actum, & criminum distinctionem, quam paulò antè tradidimus, & quæ potest colligi ex Salic. dist. leg. is qui cum telo. col. 2. quæ omnia ad varias species deduci possunt: quarum aliquot speciatim subjiciam, ut inde possit aliquid certum hac in quæstione proponi.

Primò infertur + intellectus ad text. in leg. quisquis, 7. Cod. ad leg. Jul. majest. ubi probatur, in eo crimine, quod atrocissimum est, conatum puniri pœna quidem ordinaria; oportet enim hic perpendere criminis gravitatem, ejusque conditionem, cujus proprium est, ut conatus ad actum exteriorem deductus, nempe ad tractatum & consilium inicum cum aliis circa productionem, vel his equidem simillimum, ad speciem criminis læsæ majestatis perfecti pertineat: cum is proditor sit, & hujus criminis auctor, qui adversus Reipublicam, aut Principem fuerit aliquid machinatus per actus exteriores: quorum mentio in l. 1. & 2. ff. ad legem Jul. majest. l. 1. tit. 2. part. 7. est in specie Regia l. 2. tit. 3. p. 7. ut planè in hac specie conatus ad actum exteriorem, qui proximus sit deductus, efficiat ejus auctorem criminis hujus reum. Quod communi omnium sententia receptum videtur: Ludov. Carrer. in præcl. Rub. de homicid. §. homic. n. 15. Angel. in l. 1. §. hæc verba. ff. quod quisque jur. Hippol. in l. 3. ff. de sicariis, colum. 4. imò magistratus omnes animadvertere debent in hoc crimine puniendo, quantum periculum toti Reipublicæ ex eo imminet. Multa enim sunt huic atroci delicto specialia, quæ commemorat Joannes Igneus in quæstione, An Rex Francia recognoscat superiorem, n. 108. Nam & ubi conatus ipse ad exteriorem actum deductus, etiam absque criminis consummatione delicti specialis nomen habet: tunc illius criminis pœna ordinaria puniendus est: quod probatur in l. 1. ff. de effra. l. vulgaris §. qui furri. ff. de furtis, notant in specie Salyc. in d. l. is qui cum telo. colum. 2. & Henric. in cap. 1. de eo, qui mittit. in possess. colum. 5. exemplum est satis obvium in eo, qui alterius portas fregerit causa furci, quod minimè potuit peragere: profectò hic punietur pœna ordinaria.

ordinata, non furti, sed effraCTORIS, de quo crimine legito Chassanum in consuet. Burgundia, Rubric. 1. §. videndum, num. 51. & leg. hi qui. ff. ad legem Jul. de vi publica. & l. 18. tit. 14. part. 7. l. 6. tit. 5. lib. 4. fori. & l. 74. styli.

8. Secundò inferitur † interpretatio ad l. unic. C. de rapto virgin. & ei similem Regiam l. 7. tit. 20. part. 7. est enim illud crimen gravissimum: idcirco oportet explicare, sit ne illius constitutionis pœna admittenda contra eum, qui raptum minimè consummaverit, tamen si conatus fuerit id agere per actus exteriores, & perfectioni hujus criminis proximos. Et Angel. ibi censet, raptentem virginem, si eam stupro non affecerit, nec cognoverit, non esse puniendum illius constitutionis pœna, sed alia mitiori: quasi illa constitutio exigat raptum cum stupro. Idem tenent Anania in cap. penult. de raptori. colum. pen. Dec. in cons. 234. col. ult. Hippol. in cons. 105. colum. 2. Capola in cons. 57. Ludov. Carrer. in pract. crimin. tit. de homicidio §. circa. n. 285. idem habet communis opinio secundum Boërium dec. 316. colum. 2. quibus ad stipulatur l. 1. tit. 10. lib. 4. fori. contrarium tamen deducitur ex l. si quis non dicam. rapere. Cod. de Episc. & cleric. idem tenent Andreas de Iernia, & Matthæus de Afflictis in constitutionibus Neapolitanis 1. Rubr. 19. quæst. 2. lex enim, quæ punit raptum virginum libidinis causa factum, considerat pro hujus punitiois ratione stuprum, & virginitatis vitium, quod frequentissimè ex rapto sequi solet. Hæc verò lex rationem habet continuam, finem communem, & universalem, non particularem: & idè licet ejus ratio cesset in aliquo casu, modò non deficiat in communi, lex non cessat, nec cessare debet, sicuti adnotavimus & nos in 4. Decretal. 2. part. cap. 6. §. 9. nu. 8. quamobrem dubia est hæc Angeli & Ananiæ opinio. Ipse verò in rapto cujusque virginis simpliciter admitterem sententiam Angeli & Ananiæ: ubi raptus, qui poterat à nemine impeditus virginem raptam stuprare, sponte sua noluit id agere, imò eam illibatam, & integram ad honestum locum duxit. Etenim per eum stetit, quin crimen omnino consummaret. Quo casu video Ananiam & alios locutos fuisse, saltem in exemplis, cenfeo tamen adhuc esse raptorem istum gravissima pœna puniendum. Siquidem quoad speciem raptus crimen istud perfectum mihi videtur, etiam absque copula, si juris utriusque mentem consideremus, cum propter injuriam parentibus illatam, tum ob ipsius virginis infamiam. Nec enim potest ejusdem virginis opinio unquam integrè restitui: tamen si mille testibus probatum fuerit, eam nondum corruptam fuisse à raptore. Quis enim credet hoc juxta illud Oenonis ad Paridem apud Ovidium de rapta Helena à Theseo.

A juvene, & cupido credatur reddita virgo?

Quòd si raptor minimè raptum vitaverit, non propria pœnitentia ductus, sed quia id agere non potuit, nec per eum stetit, quin eam stupraverit: tunc sanè pœna ordinaria eum puniendum esse opinor, juxta d. l. unicam, ubi Hippol. n. 254. & Ludov. Carrer. in d. n. 285. ita expressim tenuerunt. Quibus ad stipulatur Regia. l. 2. tit. 31. part. 7. & auctoritas Ierniæ, ac Matth. de Afflictis, & denique ipsius Ananiæ mens: & exemplum.

Sed in rapto alicujus monialis arbitror non esse admittendam distinctionem istam: imò raptor pœna mortis puniendus est, & denique ordinaria, si verè rapuerit libidinis causa, & ex monasterio abduxerit: tamen si eam non stupraverit, cum id potuisset agere. Hoc enim crimen gravissimum est, & majus quàm simplicis virginis raptus: cum in eo non tantum ipse raptus monialis, sed & conatus sit omnino puniendus, dict. leg. si quis non dicam rapere, ubi Bald. Paul. & alii hoc tenent, & Andr. Iern. ac Matth. de Afflict.

in dict. const. Neapol. optimus text. in l. 4. tit. 10. l. 4. fori. licet existimem, conatum ad rapiendam monialem, si rapta non fuerit, nec abducta è monasterio, gravissimè puniendum fore: non tamen pœna ordinaria. Ad hæc optimè conducit, quòd coitus cum moniali sapit incestum, & ejus quædam species esse quibusdam, tamen si impropria videtur, gl. in cap. virginibus, 25. q. 1. 5. tit. 15. lib. 8. ord. l. 2. tit. 17. p. 4. l. 13. tit. 2. ead. part. mortisque pœna punitur. Authent. de sanct. Episc. §. pen. cap. si quis rapuerit, 27. q. 1. notant Panorm. in cap. monast. de vita & honest. cler. Paul. Grillandus in tract. de pœnis omnifar. coitus. lib. 3. quæst. 1. n. 18. clericus verò, (nam de laicis hæc sunt intelligenda) cum moniali carnale commercium habens, officio & beneficio privatus in arcem monasterium ad perpetuam pœnitentiam detrudatur c. si quis Episcopus & c. si qua, 27. q. 1. etiam si hæc fornicatio non fuerit publica, nec scandalum dederit, quod norant Anania consil. 1. & Joan. Bern. in pract. crimin. c. 75. Hinc poterit Lector perpendere legem 2. titul. 19. part. 7. quæ simplicem coitum cum moniali, non pœna mortis, sed pœna simplicis stupri puniendum esse respondit.

¶ Tertio deducitur ex his † intellectus ad text. in d. c. 1. de homicid. in 6. ex quo probavimus superius, conatum pœna ordinaria delicti puniendum fore, etiam si non sequatur effectus, modò per conantem non steterit, quin delictum consummaretur, modò crimen sit gravissimum, utpote assassinium, de quo ea constitutio tractat. Etenim hanc opinionem probant in assassinio communi: id est, ubi quis pactio-nem cum altero fecerit pecunia promissa, vel data, ut occideret Titium, Angel. cons. 14. & Chassan. in consuet. Burgund. rubr. 1. §. videndum n. 7. asseverans, se ita vidisse Mediolani factum. Et tamen contrarium quoad pœnam ordinariam, licet punitioem extraordinariam admittat, conantur tenere Hipp. in dict. cons. 105. & in dict. l. is qui cum telo Cod. de fisco. ad fin. & alii paulò antè citati in hoc cap. vers. verum circa illationem istam, quasi punitio constituta in d. c. 1. extraordinaria sit, non ordinaria: quòd mihi non satis applaudit. Nam pœnæ in d. c. 1. statuta, graves profectò sunt, & jure Pontificio ordinariæ: nec id negari verè potest: qua ratione in hac difficili quæstione constituerem ipse aliquot casus juxta ea, quæ præmisimus ad propriam hujus materiæ de conatu cognitionem.

Primus casus exponitur in proprio crimine assassinii: scilicet, cum tractatur pecunia data, aut promissa de occidendo homine Christiano per ministerium alicujus infidelis ex gente assassinorum, quemadmodum ipse adnotavi lib. 2. variar. resolut. cap. 20. n. 10. Nam in hac specie ob tanti criminis immanitatem opinor omnino servandam prædictam constitutionem, ut illius pœnis, & aliis ordinariis puniatur ipsum mandatum, etiam non secuto homicidio, si per ipsum mandantem non steterit, quin homicidium fuerit secutum, quod mihi manifestum sit ex d. c. 1. ubi Philip. Franc. post Joan. Andr. in reg. in pœnis, de regul. jur. in 6. scribit, in ea constitutione mandatum tantum puniri ut delictum quidem speciale: atque idè ad pœnas inibi statutas, mandatum ipsum sufficere: nec tunc probatur, conatum in hoc casu pœna ordinaria puniri: siquidem non conatus, sed crimen consummatum puniatur.

Secundus subjicitur casus secundum communem assassinii significationem in eo, qui cum quolibet Christiano, aut infideli pecunia data, vel promissa pactio-nem inierit de homine Christiano occidendo, & sanè in ipso mandatario, si ad actum proximum processerit, & conatum ipsum deduxerit, ut per eum minimè steterit, quin scelus peregerit: notant puniendum fore pœna ordinaria, Angel. in dict. cons. 14. & Chassan. in d. n. 7. Matth. de Afflict. in consil. Neapo-

lib. 1. rubr. 12. num. 16. Ioan. Andr. in reg. in pœnit. de reg. iur. in 6. Thom. Grammat. in voto 9. alveverans, ita pronuntiatum fuisse in Senatu Neapolitano. Eadem opinionem sequitur Lud. Carter. in pract. criminali. Rubr. de homicid. §. 2. n. 12. & in §. 5. n. 8. & n. 100. Bald. & Ang. in l. 1. §. hęc verba, ff. quod quisque juris, & licet Ang. in d. const. 14. & in litem apud Labeonem, §. si curaverit, ff. de injur. existimet, pium esse, quod iudex pœnam mortis in hoc casu ordinariam, in mitiorem, & extraordinariam commutet; ego arbitror locum fore ordinarię pœnę, nec eam minuendam esse, si conatus fuerit deductus ad actum admodum proximum ipsius criminis consummationi; secundum ea, quę ad hanc controversiam præmisimus. Facit ad hęc, quod constitutio in d. c. 1. à summo Pontifice statuta, non tantum in mandante locum habet, sed & in ipso mandatario; sicuti nos explicuimus in d. lib. 2. variar. resolut. c. 20. nu. 10. vers. 4.

Tertiò proponitur, quid dicendum sit de ipso mandatore in hac specie. Nam juri conveniens satis est, quod hic puniatur eadem pœna, qua & mandatarius. Quo fit, ut si mandatarius ad actum processerit in proximum perfectioni criminis, quod pœna mortis sit dignus: eadem erit ipse mandator plectendus. Quam opinionem ipse colligò ex text. in d. c. 1. secundum ejus communem intellectum. Etenim illa constitutio in ipso mandante loquitur veterè & ad mandatarium per Doctores extenditur. Hujus etiam sententię auctores sunt omnes hi, qui in crimine assassinię censent, conatum deductum ad actum proximum ipsi scelesti esse ordinaria pœna puniendum, sic sanè Ludov. Carter. in d. §. 5. n. 8. hunc casum ex aliis per eum citatis definiit. Nec potest congruè jure probari differentia, quam inter hunc casum, & præcedentem constituit Thom. Gram. voto 8. & §. ad finem, siquidem actus hic proximus ipsius scelesti consummationi erit sufficiens ad puniendum ordinaria pœna mandatorum: cum & sit satis ad puniendum ipsum mandatarium, qui crimen jussu, ac mandato alterius commisit. Maximè huic opinioni locus erit ex eo, quod frequentissimo omnium consensu receptum est, in d. c. 1. conatum puniri, etiam si non sequatur effectus: & tamen eã constitutio mandatorum potius quam mandatarium pœnis inibi expressis pectetur: quę quidem persecutio ad hunc casum potissimè pertinet: cum de mandato puniendo tractaverit: quemadmodum Franc. & DD. ibi adnotarunt.

Quartò, si quis pecunia data, vel promissa mandaverit alterum occidi; & mandatarius ad exteriorem conatus actum non processerit, ipse mandans non est ordinaria, sed extraordinaria tantum pœna puniendus: cum alioqui in aliis criminibus non ita atrocibus nulla foret pœna in hoc casu mandanti infligenda, quod notat Batt. in leg. non solum, §. si mandato, ff. de injur. num. 3. Ang. de maleficiis, in gloss. Sempromium mandatorum, col. 2. atque in hac specie loquuntur Hippol. in d. c. 1. §. 105. & in d. c. 1. §. qui cum telo. Tho. Grammat. in d. voto 8. & in decisio. 2. n. 25. & rutilus voto 20. Ludov. Carter. in d. §. 5. n. 8. Dynus. & An. in d. c. 1. leg. item apud Labeonem, §. si curaverit. Cui opinioni facillimè subscribent omnes, qui probare conati sunt, adhuc in atrocioribus criminibus conatum non esse puniendum pœna ordinaria, quorum opinio tunc obtinet, cum ipse conatus non processerit ad actum exteriorem, saltem eum qui sit admodum proximus, & directus in delicti consummationem.

Quintò, ex his facilius erit decisio ejus questionis, quam tradit gloss. in d. c. 1. de homicid. in 6. in verbo, mandaverit, ubi asserit in hoc crimine assassinię non esse satis ad effugiendam pœnam illius constitutionis, quod mandator revocaverit mandatum ante ejus executionem: quam gloss. sequuntur

ibi Dom. & Francus, & profectò vera est quoties revocatio mandati minimè nota sit mandatario, atque idè ipse vel mandatum exequitur, vel ad actum proximum ipsi crimini processerit. Etenim in hoc casu non excusat mandatorum revocatio mandati: quę ut eum excuset, debet nota fieri ipsi mandatorio re integra, gloss. in cap. cum quis, ubi DD. de sentent. excommunic. in 6. quę est ordinaria secundum Felin. in cap. ex parte decani, numer. 6. de rescript. & notab. secundum Alexandr. in leg. si pecuniam, §. 1. ff. de cond. caus. dat. ubi Batt. idem probat, & Felin. in cap. sicut dignum, de homicid. numer. 141. optima gloss. & ibi Doctores in cap. mulieres, §. ultim. de sententia excomm. quam sequitur, & explicat Sil. in verb. excommunicatio, in 6. notabil. & Aufr. in Clement. 1. de offic. ordin. regul. 3. num. 8. quod si mandatum fuerit revocatum, nec aliquis effectus sit secutus, quia mandatarius fuit certus de revocatione; tunc non erit locus, etiam in atrocioribus, pœnę ordinarię, licet extra ordinem uterque sit arbitrio iudicis puniendus: quod notat Hippolyt. in d. c. 1. §. 105. & in d. c. 1. leg. qui cum telo, col. penultim. Ludovic. Carter. in d. c. 1. §. circa, numer. 78. & idem ipse dixerat numer. 8. constatque ex proximè adnotatis. Sed si mandatarius non obstante revocatione ad mandati executionem processerit, videtur sanè, non esse mandatorum pœna ordinaria puniendum adhuc in his atrocioribus criminibus, sicuti apparet ex gloss. in d. c. 1. cap. cum quis & his, qui eam secuti sunt. Ipse tamen in hac specie graviori pœna, quam in præcedenti, punirem ipsum mandatorum.

Sextò, hinc perpendi poterunt Baldi verba in leg. non idè minus, C. de accusat. num. 16. Ita enim scribit: Et si dicas, quod in istis atrocissimis punitur consilium solum, ergo punitur tractatus, & ordinatio: & non est aliquod mandatum, quin sit tractatus, & ordinatio, leg. & si amicis ff. de adult. Respon. quod solus tractatus, & sola ordinatio non punitur de jure nisi sit processum ad alium actum ordinatum de per se ad ipsum factum, l. si quis non dicam rapere, Cod. de Episcop. & cleric. & ff. de pœnit. l. cogitationis. Hactenus Bald. sentiens adhuc in gravissimis criminibus mandatum non puniri, nisi processum sit ad actum ordinatum in ipsam mandati executionem. Hęc enim Baldi sententia est intelligenda quoad pœnam ordinariam, ut mandatum ea puniendum non sit, etiam in his gravissimis delictis: nec tamen hinc sequitur, non esse extra ordinem mandatum puniendum, præsertim in assassino, cujus criminis pars est præcipua ipsam mandatum, & ipsa conventio in id facta, ut pecunia conductus homo alium incautum occidat, quod sensere Doctores in d. c. 1. de homicid. in 6. maximè Franc. ibi post Ioan. Andr. in reg. in pœnis, de regul. iur. in 6. idem erit in his criminibus, in quibus tractatus ipse maximè ad speciem criminis accedit; nempe in crimine læsæ majestatis, in quo pœna forsitan ordinaria erit mandanti injungenda. Potuit sanè Bald. eum sensum habuisse, ut adhuc in gravissimis scelestibus mandatum solum nec pœna extraordinaria puniendum sit, ut in casu leg. si quis non dicam rapere. Præterquam ubi mandatum ipsum potissimè scelesti speciem constitueret: sicuti de assassinorum crimine probavimus, sed Batt. in d. c. 1. §. si mandato, & Ang. in d. c. 1. glossa, Sempromium mandatorum, col. 2. & plerique alij eum secuti existimarunt, in delictis atrocioribus solum mandatum puniendum fore pœna extraordinaria. Quorum opinio mihi magis applaudit: quamvis Felin. in tract. quando conatus, col. 2. sequatur Baldi sententiam: imò in quocumque delicto æquum est, quod mandatum ipsum saltem nondum re integra revocatum pro modo & qualitate criminis, quod mandatum est, puniatur arbitrio discreti iudicis: quidquid Batt. dixerit.

¶ Quarto inferitur ex præmissis vera interpretatio text. in dict. leg. is qui cum telo. Cod. de sicariis, quæ quidem constitutione tantum est, pœna † homicidii ordinaria puniendum esse eum, qui cum telo hominis occidendi causa inceserit, tamen non occidat. Etenim receptum est, consuetudine eam pœnam esse: quod paulò antè adnotavimus. Nihilominus ubi conatus quis fuerit proditoriè hominem occidere, & ad actum exteriorem processerit illato vulnere, forsitan erit locus pœnæ ordinariæ: quemadmodum ex lege Regia deducitur, l. 2. tit. 13. lib. 8. ordin. Ea nempe ratione, quòd homicidium proditorium gravissimum crimen sit, cap. 1. de homic. cujus intellectum nos tradidimus lib. 2. variar. resolut. c. ult. n. 7. Quàmòbrem in hoc gravissimo crimine satis erit juxta quorundam opinionem, quòd ipse conatus ad actum omnino proximum consummationi delicti processerit, & quidem ad ultimum actum, qui à delinquente agendus est ad criminis perfectionem: licet non fuerit mors secuta. Sunt etenim hi actus ferè ultimi maximè considerandi, ut judex perpendere hinc valeat, an pœna sceleris consummati sit delinquens omnino puniendus, vel minori.

¶ Quintò, non incongruè deducam ipse quæ modò distinximus ad definitionem illius quæstionis passim 11 controversæ: † An is, qui tentat alium occidere veneno, sit puniendus pœna mortis, quamvis mors secuta non fuerit? Nam Jurisconsultus in l. 3. in princ. ff. de sicar. expressim asserit, hunc puniendam mortis pœna: nempe ipsius legis Corneliæ supplicio. Regia l. 8. tit. 8. part. 7. Sed quia communi totius orbis consuetudine derogatum est legibus, conatum absque vero effectu punientibus: contrariam sententiam, imò quòd pœna extraordinaria puniendus sit, qui venenum causa mortis alteri propinaverit, si vel medicamentis, vel alia via mors secuta non fuerit, tenent Bald. cons. 443. lib. 3. Cæpol. cons. ult. Angel. in l. 1. §. sit injuria ff. de extraord. crim. Florian. in leg. item si obstetric. ff. ad leg. Aquil. Hippol. in d. l. 3. Alexand. ad Bartol. in l. 1. ff. ad legem Pompeiam. de parricid. Parisius in cons. 167. num. 13. lib. 4. Matth. de Afflict. in constituto. Neapolitan. lib. 3. rubric. 41. Augustin. Ariminensis in additionibus, ad Angel. de maleficiis, in verbo, & ex intervallo, ad finem. Cremenf. in sing. 49. Thom. Gram. eleganter in decis. 2. Neapolit. qui testatur, ita non semel in supremo Neapolitano prætorio decisum fuisse: & esse hanc opinionem communem asserit eam secutus Ludovicus Carrer. in præcl. tit. de homicidio. 10. §. homicidii n. 39. sensit Felin. in tractat. quando conatus, solum. 4. notat iterum idem Thom. Grammatic. decisio 74. n. 16. & 17.

Verùm hac in quæstione observandum est, istud crimen esse gravissimum: quippe quod ad proditoriam occisionem pertineat, secundum Bald. in leg. nemo, solum. 3. Cod. de summa Trinitat. Ananin. & Felin. in cap. 1. de homicid. text. optimus in l. 1. Cod. de maleficiis. & Matth. Bald. & Salic. in leg. cum fravrem, C. de his, quibus ut indig. Alexand. in cons. 145. n. 6. lib. 7. Ludovic. Carrer. in præcl. crimin. §. homicidii, n. 98. His multa suffragantur quæ tradit Philo. lib. de legib. specialib. ubi agit de interpretatione legis quæ Exod. 12. lata fuit contra veneficos. Item illud est omnino respiciendum in præmissa specie, ubi quis venenum causa mortis, & animo occidendi alteri dedit, & propinavit, actum justum esse adeò proximum consummationi criminis, ut denique is sit ultimus ab occidente agendus: nec enim ad mortem quidquam aliud superest ab eo agendum, ut planè constat: idcirco censeo veriore esse contrariam opinionem, & arbitror, hunc pœna ordinaria puniendum: cui sententiæ suffragantur omnes, qui voluerunt, in his atrocioribus conatum ad proximum actum deductum ordinaria pœna dignum fore. His accedit Regia lex in proxima illatione ci-

tata, deinde & l. 50. tit. ult. lib. 8. ordin. quia constitutum est, mittentem sagittam in mortem alterius, morte plectendum, etiam si non percutiat. Maximè tandem si percussit cum ea. l. 5. tit. 13. lib. 8. quæ quidem leges rationem habere potuerunt à gloss. in cap. 1. in verb. ad mortem, & ibi Bald. de præsumptionib. hanc itidem sententiam tenent Bartol. per text. inibi in l. 1. ff. ad leg. Pompe. de parricid. Joan. Faber in §. alia. Institut. de publ. judic. Salic. in dicta l. 1. C. de malefic. & mathe. Angel. de malefic. in verb. & ex intervallo. col. ultim. Joan. Igneus eleganter in crimine falsæ monete, & in l. 1. §. cum dominus. n. 23. ff. ad Syllaria. nempe in eo, qui falsam monetam in pecuniæ formam ita excuderet, ut statim expendi posset: licet ea usus non fuerit, leg. si falsos, Cod. ad leg. Cornè. de falsis. Postremò facit opinionem istam justiore, quòd auctore Thom. Grammatic. in d. 2. decisione, per magnæ Curie judices apud Neapolim fuerit non semel per sententiam approbata: licet in magno consilio, cujus judices benigniores solent esse, aliud in contrarium sit definitum. Nec tamen probaverim, pœna mortis puniendum fore eum, qui animo alterum occidendi venenum emetit, & paraverit, non tamen propinaverit nec dederit. Nam in hac specie totius orbis consuetudo est intelligenda: quæ leges hunc conatum punientes abrogavit. Etenim Bald. Florian. & Cremenf. paulò antè citati contendunt, non posse hunc conatum justè puniri pœna ordinaria: sed extra ordinem puniendum fore, quidquid Bartol. Joan. Faber, & Ang. de maleficiis, in contrarium responderint, nos equidem adversus Cæpol. Angel. & alios asseveravimus, tunc locum esse pœnæ ordinariæ, cum quis venenum animo occidendi paraverit, & propinaverit alteri, & profectò idem in hoc casu voluerunt Bald. in d. cons. 443. & Florian. in d. leg. item si obstetric, tamen Thomas Grammatic. pro ejus sententia hos auctores adduxerit, sensit & hanc distinctionem Salicet. in dict. leg. sic sanè si quis falsam monetam eudere cœperit, nondum tamen forma ad ejus usum necessaria signaverit, puniendus non est pœna ordinaria, sed extraordinaria, secundum Joann. Igneum in dict. num. 23. ex aliis, quæ ipse adducit: atque idè jure optimo in hoc casu idem probat Thomas Grammatic. in dicta decisio. 74. dicens à summo Regio prætorio revocatum mortis judicium pronuntiatum à judicibus magnæ vicariæ.

Potissimum est admittenda, ac probanda mortis condemnatio in eum, qui venenum paraverit animo occidendi patrem, vel matrem, & propinaverit eisdem. Nam etsi in dict. l. 1. ff. ad legem Pompeiam, de parricid. & in l. 12. tit. 8. part. 7. cautum sit, sufficere pœnam ordinariam, paratum fuisse venenum ad patris occisionem, & id forsitan esset æquissimum, licet consuetudine sublaturum: tamen ubi venenum propinatum sit, dubio procul conatus hic erit puniendus ordinaria pœna ob tantum criminis atrocitatem. De hoc etenim crimine legem non tulit Solon, quia non speravit futurum parricidam: † teste Cicerone in oratione pro Roscio Amerino. Idem de Romulo in ejus vita Plutarchus retulit, scribens, Romulum homicidium omne vocasse parricidium: nec de eo, qui patrem occidisset, aliam tulisse legem, quòd illud impium & nefarium, hoc impossibile judicaverit. Sic sanè apud Romanos veteres omne homicidium parricidium vocatum est, siquidem auctore Festo lib. 14. Numa Pompilius hanc legem tulit: si quis hominem liberum sciens morti dederit, Parricida esto. Dicitur autem parricidium, id est, patris, nempe hominis occisio, aut denique quasi parenticidium per synecopen. Nam & Quintilianus lib. 8. cap. 6. existimat, per abusionem parricidam dici matris, aut fratris interfectorem. Unde olim fuerit in Romana Republica Quæstores parricidii: id est, judices, qui de homicidiorum

micidiorum quorumque causis cognoscebant, quorum meminit l. 2. §. deinde, ff. de origine jur. sed tandem anno sexcentesimo ab urbe condita, L. Ostius primus omnium patre occiso patricidium commisit: auctore Plutarcho in ejusdem Romuli vita: & deinde eo tempore, quo Marius Cymbros vicit, P. Malleolus matre interempta insutus culeo in mare præcipitatus est. In hujus verò criminis auctores statuta est olim pœna quæ nondum satis sufficiens est ad tanti facinoris ultionem: cujus Marcus Cicer. meminit in eadem oratione pro Roscio Amerino; qui cum Solonis meminisset, inquit: Quanto majores nostri sapientius? qui cum intelligerent, nihil esse tam sanctam, quod non aliquando violaretur audacia; supplicium in patricidas singulare excogitaverint: ut quos natura ipsa in officio retinere non potuisset, magnitudine pœnæ maleficio submoverentur, insui voluerunt in culeum vivos, atque in flumen dejeci. O singularem sapientiam judices! Nónne videntur ex rerum natura hunc hominem sustulisse, & eripuisse, cui repente cœlum, solem, aquam, terramque ademerunt? ut qui cum necasset, unde ipse natus esset, careret his rebus omnibus, ex quibus omnia nata esse dicuntur. Noluerunt fecis corpus objicere, ne bestiis quoque, quæ tantum scelus attigissent, immanioribus uteretur. Non sic nudos in flumen dejicere, ne cum delati essent in mare, ipsam polluerent, quo cetera, quæ violata sunt, expiari putantur. Denique nihil tam vile, neque tam vulgare est, cujus partem ullam reliquerint. Etenim quid est tam commune, quam spiritus vivis? terra mortuis? mare fluctuantibus? litus ejectis? ita vivunt dum possunt, ut ducere animam de cœlo non queant: ita moriantur, ut eorum ossa terra non tangat: ita jactantur fructibus, ut nunquam abluantur: ita postremo ejiciuntur, ut ne ad saxa quidem mortui conquiescant. Hæc Cicer. Valerius item Maximus lib. 1. cap. eod. Tarquinius, inquit, Rex Marcum Tullium Duumvirum, quod librum secreta civilium sacrorum continentem custodiæ suæ commissum corruptus Petronio Sabino describendum dedisset, culeo insutum in mare abjici jussit: idque supplicii genus non multò post patricidis lege irrogatum est, justissimè quidem: quia pari vindicta parentum ac deorum violatio expianda est. Sed & Dionysius Halicarn. lib. 4. idem commemorans, Marcum Attilium custodem librorum Sybillinorum hunc Duumvirum appellat. Qui autem olim parentes occiderint, commemorat Ludov. Cælius lib. 6. *le-Ello, antiqua, cap. 39. & cap. 43.* refert Diodorus Siculus lib. 2. cap. 3. in Ægypto patricidas olim eo supplicio affectos, ut articulatim præcutis calamis cædi juberentur, deinde vivos supra spinatum acervum comburi. Extat de patricidij pœna pulchra Modestini lex in *leg. pœna, ff. ad leg. Pompe. de Parrici. l. unica, C. de his qui parent. occid. §. alia* deinde *lex. Insti. de publ. iud. Regia l. 12. tit. 18. p. 7.* quam libet modò tantisper explicare, quando in tanti criminis memoriam incidimus. Igitur patricida primùm virgis sanguineis verberatur, ut Modestinus in *diel. leg. pœna.* tradit: quo in loco Accursius in priori glossæmate inquit, has virgas sanguineas dictas proprio fruticis, aut arboris nomine. Cujus quidem fruticis meminit Plin. lib. 16. cap. 18. & idem lib. 24. cap. 10. scribit: nec virga sanguinea felicior habetur: cortex ejus interior cicatrices, quæ præstana vere, aperit. Deinde hujus criminis reus insuitur culeo, quemadmodum Cicer. Valer. Max. Modest. & omnes hac de re constitutiones explicant. Erat autem culeus saccus ex utre bubulo: ut interpretatur Theophilus in *diel. §. alia*, meminit & Juvenalis Satyra octava.

Libera si dentur populo suffragia, quis tamen Perdus, ut dubitet Senecam præferre Neroni?

Cujus supplicio non debuit una parari Simia, nec serpens unus, ne culeus unus.

Rursus idem Satyra 13.

Et deducendum corio bovis in mare, cum quo Clauditur adversis innoxia Simia fatis.

Culeo autem insuitur cum gallo gallinaceo, canes viperæ, & simia: quoniam, auctore Theophilo, hæc bestia similes mores patricidæ habere videntur. Nam aliæ ex his parentes occidunt, aliæ non se continent, quin cum illis pugnent. Horum autem animalium nec Cicero, ne Valerius meminere: sed Modestinus id moribus majorum tribuens, & post eum omnes leges, quarum mentionem modò fecimus. Viperam Juvenalis serpentem dixit: Regia lex colubrum, Specialis autem ratio à quibusdam tradi solet horum animalium in hujus criminis punitione. Gallus verò gallinaceus dictus est ex eo, quod Latinæ linguæ auctores propter homonymiam hujus dictionis gallus, & quia pluribus rebus eadem est appellatio secundùm Quintil. lib. 7. gallum gallinaceum appellant hujus nominis avem: & plerique dicere solent gallinaceum absque adiectione galli, quod Budæus in *diel. leg. pœna.* ex Plinio & Columella notavit, galli verò gallinacei pugnaces admodum secum sunt: quod præter alios Plinius tradit lib. 10. cap. 20. adiciens, Pergami omnibus annis spectaculum gallo- rum publicè edicere gladiatorum. Idem & Athenis fieri solitum, auctor est Ælianus lib. 2. *de varia histor.* cujus meminit Ludovic. Cælius, *lect. antiq. 9. cap. 13.* idem scribit Philon in eo libro cui titulum fecit, *quod omnis probus liber.* & Lucianus in Anacharsis. Galli verò Tanagrai à Tanagra Bœotia urbe, quod omnium censerentur pugnacissimi, locum fecere proverbio, auctore Suida. Rhodios etiam Gallos laudem hac in re consecutos olim fuisse, Plinius scribit in *diel. cap. 2. cap. 21.* idem de Tanagrais, Rhodiis, & Chalcidicis, & Medicis, tradit Columella lib. 8. cap. 2. præcipue galli adversus serpentes, & viperam pugnant: hoc etenim & ad hujus pœnæ rationem adducit Stephanus Forcatulus in *Necromantia, cap. 34.* Canis sanè huic pœnæ adhibetur, ut sceleratum ostendat hominem, & immundum, qui parentem occiderit. Nam Virgilius 1. *Georgicorum*, canes immundos appellat, quam rationem Forcatulus excogitat. Nos & eam aptari posse opinamur, quod teste Plinio lib. 8. cap. 40. canis sit fidelissimum homini animal. Idcirco ad arguendam infidelitatem patricidæ statutum est, ut canis cum eo in culeum mitteretur. Simia siquidem ea forsitan ratione patricidij pœnæ convenit, ut nulla sit tanti facinoris imitatio apud homines, quos nullum animal perfectius imitatur, quam simia: aut quia simiarum generi præcipua sit erga sortum affectio: adeò, ut plerumque magna ex parte complectendo catulos ipsos occidant: ut testatur Plinius lib. 8. cap. 54. Ex quibus poteris hujus rei rationes aliquot conjicere. Aut ea erit optima, quod simiæ similes sint hominibus, interim deformes, sicuti patricidæ, qui sub figura hominum immanitatem belluarum gerunt: atque isthæc ratio Forcatulo placuit. Viperæ quidem culeo cum patricidæ insuitur, quippe quæ simili sit obnoxia delicto, cum & ipsa ex solo patris utero proruperit in lucem, parentemque ipsum occiderit: justo profectò irrogato supplicio: siquidem, ut enarrat Plinius lib. 10. cap. 62. fœminam coeuntis matris præ dulcedine caput prærodere traditum extat. Hinc & Orus Apollo scribit, apud Ægyptios viperam fuisse notam Hieroglyphicam, quæ filium matri insidiantem repræsentaret: cum viperæ non nisi per patricidium in lucem veniat, utero matris prærupto. Hujus rationis meminit Forcatulus in *diel. cap. 34.* & Ludovicus Cælius lib. *antiquar. lect. 3. cap. 27.* quo in loco disputat, sitne certum quod Plinius de conceptu, & partu vi-
peræ

peræ scripsit. His denique sociatus animalibus, parricida inlatus culeo, ea ratione, quam Cicero refert, in mare proximum mittitur. Nam de mari hac in re meminere Modestini. *in diel. leg. pœna*, & Valer. Maximus, non fluminis, Cicero verò de flumine ita loquitur, ut & ad mare eandem jactationem referat: quamobrem *in diel. §. alia*, & *in diel. leg. unica*, promiscuè maris, & fluminis mentio fit. Nec ratio abhorret, cum & eadem ubique sit: præsertim, quia mare significat quamcumque aquarum congregationem, gloss. *in diel. leg. pœna*. Bartol. *in tract. de insula. in prin. & Joannis cap. 6.* lacus Tyberiadis mare appellatur: quasi peculiare sit Hebræis quamcumque aquarum congregationem mare appellare: quod constat ex Plinio *lib. 5. cap. 15.* Josepho, *lib. 18. antiquit. c. 4.* Hegesippo de excidio Hierosol. *lib. 4. c. 16.* à quibus mare Tyberiadis appellatur lacus Genesaræ, quem ipse Jordanis facit: ad cujus occidentem in gratiam Tiberii Herodes Terrarcha condidit urbem, quam Tyberiadem dixit, idem ex Pausania Heliacorum primo adnotavit Ludovic. Cælius *lib. 14. lect. antiq. c. 14.* neque solis Hebræis licuit lacus, & flumina maris nomine nobilitare: nam & Servius *in 1. Aneid.* super illis versibus.

*Vnde per ora novem vasto cum mormure montis
Is mare præruptum, & pelago premit arua sonanti.*

Mare, inquit, id est, flumen, quod, ut Varro testatur accollæ mare vocant. Loquitur etenim Virgilius de Tînavo, quod est nomen fontis, & fluvii: secundum M. lam, *lib. 2. capit. 4.* Philo Judæus de Essæis refert, in Ægypto stagnum esse quod vocant Maria; sicut ex eo adnotavit Forcatulus: tamen verius illud sit, Philonem non de mari, aut congregatione aquarum, quæ ab ipso mari dicantur Maria, sed de lacu Maria intellexisse, quod constat ex eodem Philone *in l. r. de vita contemplat.* Eusebio *lib. 2. Histor. Eccles. capit. 17.* Arriano *de gestis Alexandri lib. 3.* & Appiano Alexand. *in præmio Roman. Histor.* qui quidem locus & Mareotis dictus est ex Q. Curtio *lib. 4.* Hieronymo *in Isaiam cap. 19.* Theodoro *lib. 1. Eccles. Histor. cap. 30.* meminit & Athenæus *lib. 1.* fontis, quæ in Ægypto apud Alexandriam dicta fuit Maria, à qua vinum insigne nomen accepisse tradit, ut dictum fuerit Mareoticum. Sed & lacus meminit Strabo *lib. 17.* scribens, dictum fuisse Mariam & Mariotidem. Ælianus *lib. 6. cap. 7. de animalibus*, ni fallor, eisdem lacus meminit, Myridem appellans, fortassis scribentium errore. Obtinuit tamen apud Hebræos prænotata locutio. Sic & mare Mortuum dicitur alter Jordanis lacus. Hæc sanè de lege Pompeia de parricidis, ad cujus interpretationem addit Modestinus eos esse bestiis objiciendos, si non sit propè fluvius, nec mare, in quod jactentur, *diel. l. pœna.* Paulus in receptis sententiis *lib. 5. ad leg. Pompeiam*, refert, pro regionis qualitate parricidas, vel bestiis objici solitos, vel vivos exuri. Lege autem Pompeia occisores parentum, liberorum, & aliorum quorundam à latere cognatorum, affiniumque eadem pœna plecebantur: nempe ea, quæ legis Cornelie de sicariis fuit *l. 1. ff. ad leg. Pompe.* hac tamen distinctione observata, ut occisores parentum, more majorum speciali pœna culei punirentur: alii verò pœna legis Cornelie de sicariis, ordinaria quidem cujus mentio fit *in l. 3. ad fin. ff. de leg. Corn. de sic.* & hoc satis explicitè traditur *in d. l. pœna*, postea equidem *in l. unica, Cod. de his qui parent. occid.* & *in d. l. regia*, latior est culei pœna: cum ea pluribus aliis cognatis à latere, & affinibus indicitur: eaque punitio per Justinianum *in diel. §. alia de nde lex.* legi Pompeie tribuitur: quasi ad ejus extensionem pertineat: quod & ipse obiter adnotavi *in Epitome ad 4. decr. 2. part. c. 7. §. 7. num. 16.* Sed & Cyrenenses olim, nempe Mithridatis tempore, Leandrum quemdam fratricidam simul & tyrannidam culeo inlatus in mare projecerunt, teste Plutarcho *lib. de claris mulieribus.* in hos verò parricidas, aut sanè in eos, qui novercam occiderant, extat *lib. 1.* Græcum & elegans Epigramma in hunc sensum, *Ne sepelias hoc cadaver: sit enim cibus, & rapina canibus.*

Nam omnium mater terra non recipit matricidam. Ex quo facillimè intelliges, qua ratione parricidæ non sepeliantur, lege quidem hoc prohibente.

Scribit sanè Sueton. in Augusto, *cap. 33.* pœnam istam culei non solere inferri parricidis, nisi confessi fuissent hoc ipsum crimen. Multa præter hæc de parricidis tradit Lud. Carrer. *in præf. §. homicidii, num. 128.* Platonis autem sententiam circa hujus criminis punctionem si quis nosse cupit, legat ipsius *dialogum 9. de legibus.*

Hæc quidem obiter de lege Pompeia tradidimus ad conatus puniendi tractatum, cui finem ponimus, lectorem admonentes, ut Nicol. Boët. legat *decis 3. 6.* disputantem, an conatus sit puniendus in crimine gravissimo, quod luxuriæ causa cum brutis animalibus perpetratur: juxta *c. mulier. 15. q. 1.* Matth. de Afflict. *in constitutionib. Neapolit. lib. 3. rub. 42. n. 12.* idem ferè tractantem de conatu Sodomie, cujus distinctio conducit maximè ad intellectum Regiæ pragmaticæ de puniendis sodomitis, item Io. Igne. *in l. r. §. cum dominus. ff. ad Syllaniam. num. 21.* & præcedent. latè examinantem, an sint aliquot delicta, quæ ex animi tantum cogitatione quoad forum exterius considerentur: saltem aliquot exterioribus signis contingentibus, & præmissis: nempe in vitio fugitivi. *l. si quis sit fugitivus. item apud Julianum. ff. de adilit. edict. d. l. si quis servo. Cod. de furtis.* cum pluribus, quæ ad id citari, & adduci possunt: quæ tamen cautè sunt intelligenda, juxta notata per Bald. *consil. 250. n. 8. lib. 1. & consil. 382. lib. 5. num. 9.*

§. PRIMUS.

De homicidio, mandato ad id, & ratihabitione.

S U M M A R I A.

- 1 Homicidium non punitur pœna ordinaria, si defecerit animus ad occisionem, & inibi tradiatur, ex quibus hic animus colligatur.
- 2 Intellectus ad text. in c. ult. de homicid. in 6. & inibi de mandato homicidii.
- 3 Mandatum tacitum homicidii facit quem irregularem.
- 4 Ratihabitio homicidii an efficiat quem irregularem?
- 5 Ratihabitio in delictis quid operetur, & qua pœna punienda sit?
- 6 Ratihabitio criminis non commissi nomine ratum habentis, an sit peccatum mortale, an veniale.

Secundò principaliter hoc in tractatu infertur, homicidium voluntarium esse & irregularem ejus auctorem constituere, etiamsi in id voluntas non feratur directè, sed indirectè; tamen non debeat pœna ordinaria puniri. Prior pars hujus illationis probatur ex his, quæ diximus in præcedenti c. versic. tertio considerandum. sub num. 2. & num. 1. voluntarium. Posterior autem pars constat, quia homicidium commissum absque animo vero occidendi, & directè voluntate in ipsum homicidii actum, non punitur pœna ordinaria hujus criminis. quod obiter attigimus *in diel. n. 2. ad fin. text. elegans in l. Cor. l. 1. §. Divus. ff. de sicar. l. 1. & l. eum qui C. de sicar. l. cum autem. versic. cap. talem. ff. de adilitio edict.* quem text. dixit esse meliorem juris Jas. *in l. non dubium. C. de legib. 7.*

col. ad idem plurimum conducit l. in actioni. §. sed in his. & ibi Jaf. ff. de litem jur. tex. optimus in l. 5. tit. 8. part. 7. & in l. 15. tit. 13. li. 8. ordinat. eandem conclusionem tenuerunt Bald. in l. 1. colum. 5. C. de servis fugit. & in l. data opera. col. 4. Cod. qui accusar. non poss. Bal. in c. 1. §. si quis hominem. de pace tenenda Abb. in simili questione in c. olim. in 1. de restit. pol. & plures quorum statim mentionem agemus. Est etenim hujus assertionis quoad istam ultimam partem ea propria ratio, quod ille detectus voluntatis directè & deliberatè in homicidium culpam minuat, & idèd pœnam; quemadmodum ex D. Thom. in d. num. 2. explicavimus. Hæc verò imperfectio voluntatis ex multis poterit præsumi: sed præcipuè deducitur ex ipso instructo, quo fuerit vulnus illatum: sicuti probatur in cap. significasti in 2. de homicid. cujus præter DD. ibi meminere Bald. in l. solam Cod. de rest. col. 3. & alii statim citandi text. similis in l. 1. §. sed si clava ff. de sicar. l. cum qui C. eo. tit. l. 1. C. de emenda. ser. l. equos. & ibi Barr. C. de curs. publi. 12. tradunt multa Felin. num. 11. & Anani. ult. not. in dist. c. significasti. Aret. cons. 80. & cons. 147. Alciat. l. 1. de dispen. cap. 17. Carol. Mol. in Alex. cons. 15. lib. 1. Dec. cons. 9. & cons. 1. 34. Cæpol. cons. 33. cum tribus seq. Ang. de malef. gloss. scienter, & dolose. Hippol. in dist. l. 1. de sicar. num. 2. & 32. & num. 9. idem in l. nihil interest ff. de sicar. nu. 15. Ludov. Sarrer. in præf. crim. §. homicidii. num. 22. est & ad hæc optima gloss. in auth. de armis, quæ penul. est, tradit Catel. Gott. in memorabilib. dictione, armorum. Igitur judex quoad remittendam pœnam ordinariam exactè perpendet actus ipsius qualitatem, ut hinc conjecturam habeat, quantum defuerit animo ad directam occidendi voluntatem: quo denique juxta eam imperfectionem, & juxta voluntarii defectum pœnam ipsam moderetur, voluntas enim directæ ac perfectæ fuit ad percutiendum, non tamen ad occidendum: tametsi ex percussione præter animum percutientis secuta fuerit immediatè occisio. Qua ratione considerandum est ex ipso percutiendi modo, ex instrumento, quo illatum est vulnus, quam culpam percutiens in homicidio habuerit: nempe quantum fuerit indirecta aut minus directæ voluntas ad occisionem, ex eo, quod vel instrumentum aptum erat, vel qualitas vulneris promptior ad homicidium, quod ex ipso vulnere immediatè fuit secutum. Etenim ex hoc adsumitur præsumptio voluntatis, vel magis vel minus indirectæ in ipsam occisionem. Nam cum delicta non possunt absque voluntate perfici, nec committi, operæ pretium est omnibus rectè penitatis, voluntatem istam conjectare, ut culpam delicti deprehendamus. Quod apparet in decis. l. 1. §. Divus, vers. quod si clava ff. de sicar. quo in loco Budæ. Clavi, non Clava, legendam censet. à quo discedit Steph. Forcat. dialog. 27. numer. 4. in Necromantia juris: ubi de Cucuma tradit, sensumque communem Jurisconsulti probat & sequitur.

2 † Tertio deducitur vera ratio ad text. † c. ult. de hom. in 6. cujus hæc sunt verba: *Is qui mandat aliquem verberari, licet expresse inibeat, ne occidatur ullatenus, vel membro aliquo mutiletur, irregularis efficitur, si mandatarius fines mandati excedens mutilet, vel occidat: cum mandando in culpa fuerit, & hoc evenire posse debuerit cogitare.* Hactenus prædicta constitutio, quæ videtur irregularem constituere quem ob homicidium, in quod ejus voluntas minimè fuit directæ, imò ab eo abhorrens: & nihilominus mandator in hac specie irregularis est ratione homicidii voluntarii, ac si ipsemet occisum percussisset faste, nihil minus quam occisionem cogitans, & percussus fuerit ex eo vulnere mortuus. Fertur siquidem voluntas in id ex quo immediatè mors fuit secuta: atque idèd est indirectæ voluntas ad homicidium propter illam

Didaci Covar. Tom. I.

culpam, quam habuit mandator, non præcavenda quòd ex his percussionebus, & actibus soleat immediatè mors contingere, idcirco non omnino ejus incauta incuria excusare debet eo prætextu, quòd non habuerit animum occidendi. Nec enim excusandus foret, qui malo animo ense alterum percuteret in capite, nolens eum occidere, si ex vulnere foret secuta mors. Hanc rationem decidendi ipse veram ac propriam esse censeo, ac demum colligo ex ipsamet decisione in decis. cap. ult. & ex his, quæ adnotavi in princ. hujus 2. part. nu. 1. & 2. illud maximè contendens, hoc homicidium non casuale, sed voluntarium esse, non directæ, sed indirectæ occidendi voluntate commissum.

Quibus ita prænotatis, lectorem admonendum censeo, aliquot esse menti tenenda in prædicti Pontificii responsi adnotationem, & verum intellectum: præsertim cavendum est, ne quis existimet, irregularitatem in ea specie constitui ex homicidio casuali. Verè quidem, si quis potestatem haberet dispensandi circa irregularitatem ex casuali homicidio contractam, non posset, ut arbitrò, eam tollere irregularitatem, quæ in casu præscripto contracta fuisset: est etenim homicidium voluntarium: tametsi non fuerit perpetratum directæ voluntate ad occisionem, nec animo occidendi: imò fuerit voluntas ad homicidium indirectæ: quod Bart. optimè sensit in leg. Divus. ad fin. ff. de sicariis.

Deinde ob eandem rationem quidam verè censent, in eo casu mandatorum non esse puniendum mortis pœna, nec homicidii voluntarii ordinaria, sed extraordinaria tantum. Hujus opinionis auctores sunt Anton. de Rosellis, Francis. de Capitibus Listæ, & Ang. à Castr. Paul. Castr. fil. apud Cæpol. cons. 35. 36. & 37. singulis ad hanc rem additis responsis, argum. l. in lege Cornelia & in leg. 1. §. Divus ff. de sicar. ex quibus omnium consensu solet colligi, & nos paulò antè deduximus, pœnam ordinariam homicidii non esse admittendam, ubi homicidium commissum fuerit absque vero animo, & directæ occidendi voluntate. Denique eandem opinionem quoad mandatorum secuti sunt Deci. cons. 234. & cons. 482. Hippol. cons. 7. num. 54. & cons. 67. & in sing. 176. Thom. Gram. cons. 20. Paul. Paris. cons. 161. lib. 4. quorum opinio humanior, & tutior est, secundum Lud. Cart. in præf. tit. de homicid. §. circa. num. 73. quamvis Barth. Cæpola in cons. 34. probare multis rationibus nitatur, hunc mandatorum puniendum fore pœna ordinaria homicidii. Ego potius probarem priorem sententiam: nisi percussio mandata maximè ostenderet ejus qualitate inspecta voluntatem mandantis in homicidium directè ferri, aut saltem ita proximam fuisset homicidio, ut vel nulla, vel modica ordinariæ pœna remissio sit indulgenda, ex his quæ Bal. eleganter notavit in l. cum mandati. C. manda. & in l. non idèd minus. ult. col. C. de accus. Ang. de Malef. in gl. Sempronium mandatorum. quæst. 10. Jaf. post Paul. Aret. Rom. & Alex. in l. si quis mihi bona §. sed quid si mandavit. col. ult. ff. de acquir. hered. etenim si mandatur, percussione eo instrumento fieri, ut difficillimum sit modum adhibere, aut manum temperare, quin homicidium sequatur: constabit planè mandatorum maximè voluntatem in homicidium direxisse. Ex quibus illud, lectot optimè, tibi sit constantissimum, in casu s. d. c. ult. homicidium esse voluntarium, non casuale.

Solet tamen ad illius cap. decisionem adnotari, mandatorum non teneri de actu per mandatarium perpetrato contra mandati formam, aut præter illam, ubi facillimum illi fuit mandati limites, & fines observare. Nempe, si mandator jusserit mandatario, quòd Sempronium extra prætorium, & publicam domum percuteret: is verò illum intra prætorium percussit: tenebitur quidem mandator de percussione

sione illa extra prætorium, non autem de ea, quæ intra prætorium contigerit, si diversa foret pœna constituta: quod notant Bal. in d.l. non ideo minus col. ult. Fel. in cap. sicut dignum, col. 2. de hom. post Ananiam ibi. Hip. in d. conf. 67.

Sic sanè ubi delictum alteri demandatum non tendit ad homicidium, nec potest tendere in id per se, aut immediatè, non tenebitur mandator de homicidio secuto. Hujus conclusionis erit exemplum in eo, qui jusserit aliquam fœminam rapti causa libidinis: attamen mandatarius in raptu ipsam fœminam occidit: non tenebitur de hoc homicidio mandator, licet teneatur de raptu: siquidem raptus causa libidinis fit, nec dirigitur ad ipsius mulieris occisionem immediatè, nec per se, licet per accidens fuerit ipsa fœmina occisa. Ita equidem respondit eleganter Dec. in cons. 234. col. ult. Thom. Gram. cons. 20. idem colligitur ex Bart. in d.l. Divus ff. ad l. Corn. de sicar. ad finem. Nec refert quòd hoc in casu danti operam rei illicitæ imputari debeat quicquid fuerit ex eo actu, etiam præter ejus intentionem secutum, propter ejus culpam, quam habuit, minimè præcavens, quæ poterant inde accidere. c. tua nos. in princ. c. sicut ex litterarum. cap. suscepimus. de homic. illud enim procedit quantum ad subjectum, circa quod versatur ipsa malitia illicitè operantis, & quantum ad ea, quæ illi objecto per se, & immediatè junguntur, aut necessariò sequuntur: non autem quoad illa, quæ per accidens oriuntur à re illa mala, cui opera datur, quia illa, quæ per accidens eveniunt ex opere aliquo, & tanquam effectus remoti proveniunt ab illo, non imputantur agenti, nec ad malitiam, nec ad bonitatem, quemadmodum inferius tractabitur, ubi de homicidio casuali agemus, & superius tantisper attigimus. Atque hæc quoad pœnam ordinariam, & civilem, aut criminalem procedunt: quia quoad irregularitatem fortassis non erit ita planè hæc interpretatio admittenda. Cùm ejus ratione debeat attendi non tantùm opus illicitum, cui datur opera: sed ipsius operis periculum ad homicidii eventum, quem mandator ex qualitate personarum, loci, & actus cogitare debuisset. Hujus enim culpæ causa profecto irregularis erit censendus, & quoad istam irregularitatis pœnam eidem imputatur homicidium: sicuti & imputaretur, licet casu contigisset, quod alibi hac in relectione examinabimus.

Cæterùm ad latiore intellectum text. in d. c. ult. est advertendum, non tantùm procedere in mandato expresso: sed & in mandato † tacito, ut mandatori homicidium imputetur, quoad irregularitatem, etiamsi præmissa fuerit protestatio de non occidendo quemquam: secundùm Matthesila. notab. 188. & sentit Corse. in sing. in verb. præceptum. erit exemplum hujus conclusionis, quod solet adduci ex Bartol. in l. si quis mihi bona. §. sed quid si mandavit, aliàs §. pater Seio. ff. de acquir. hered. de illo, qui passus injuriam dixit filio, vel famulis: Non regrediaris in domum meam, donec ipse aliquid novum audiam de te. Nam Bartol. & plerique alii censent, subesse hinc mandatum tacitum de offendendo illum, à quo dominus accepit injuriam. text. optim. in capit. ex litteris. de excess. pralat. ubi Anch. & Abb. Rom. in sing. 711. Maria. Soc. in cap. ad audientiam, de homicidio. num. 74. quorum opinio communis est, ut testatur Ludov. Carrer. in practica criminali tit. de homicid. §. circa. nu. 37. quo in loco latissimè hanc opinionem explicat post Jason. in leg. 1. C. de servis fugit. n. 28. ubi Bald. Deci. in cons. 234. ad finem. Hippoly. cons. 132. col. 3. Anania cons. 59. Idem Jason post alios in decis. §. sed quid si mandavit. quos legito: sed præcipuè Ludov. Carrer. Etenim & in hoc mandato præsumpto locum obtinet responsio textus in dict. cap. ultim. de homicid. in 6.

Postremò illud observandum est, an Bartolus in consilio 188. congruè satis induxerit textum, in dict. cap. ultimo. ad probationem ejus assertionis, qua ipse asseverat, posse impunè occidi eum, qui poterat impunè offendi: quasi sub permissa, vel mandata offensione, & homicidium mandatum censeatur. Ego equidem existimo, non esse certam hanc inductionem: siquidem in dict. cap. ultim. non est mandator irregularis ex eo, quòd mandatum censeatur dedisse ad occisionem: sed quia homicidium secutum fuit immediatè & per se ab illo actu, qui mandato continetur: aut saltem propter culpam, quam mandator habuit directam, vel indirectam ad ipsum homicidium, quod secutum est. Qua ratione non probatur in decis. cap. ultim. opinio Bartol. quam & ipse tenet in l. 3. §. ult. ff. de adimen. legat. Imola, & ibi fusiùs Alexander in l. in suis. col. 1. & 2. ff. de liberis & posthumis. poteritque eadem opinio probari ex his, quæ notantur in c. 1. de homicid. in 6. & in cap. felic. de pen. eod. lib. c. 1. de schisma. Authen. navigia. Cod. de furtis. Authen. item quacumque. C. de Episcopis & clericis. Regia l. 3. tit. 27. part. 7. l. 3. §. ult. ff. de sicariis. notant Cynus in leg. reos. Codic. de accusatio. q. 6. Angelus cons. 14. & plerique alii tractantes de bannitis.

† Quartò ex præmissis ipse infero quid dicendum sit in hoc tractatu irregularitatis de eo, qui homicidium, cui mandatum non dederat, nec consilium, nec favorem, † ratum habuit: an hic sit censendus irregularis? Et planè, hunc non esse irregularem tenent gloss. in cap. si quis viduam in verbo, consil. 50. distinct. Speculator tit. de dispensatio. §. juxta. versicul. quid si agenti. num. 51. Hippol. in sing. 148. qui quidem indistinctè, & generaliter hanc opinionem exponunt. Nihilominus Felin. in capit. sicut dignum colum. 4. hanc sententiam probat, ubi homicidium commissum non est nomine ratum habentis: etenim ubi homicidium esset perpetratum nomine ipsius, qui ratum habet, tunc is foret irregularis secundùm eundem: & idem sequuntur Alber. Trotius, de vero & perfecto cleric. lib. 2. capit. 22. Ludovic. Carrer. in practica criminali, tit. de homicidio. §. circa. num. 196. sentit Nicolaus Plovius de irregularitate. 26. regula. quibus suffragatur textus in capitul. cum quis. de sententia excommunicationis, in 6. quo decisum est, excommunicationem Canonis comprehendere eum, qui injuriam illatam ejus nomine clerico ratam habuerit. Ego potius probarem glossæ, & Speculat. sententiam, indistinctè asseverans, non contrahi irregularitatem ex sola ratihabitione ejus homicidii, quod jam commissum ab alio fuerit, sive nomine ratum habentis, sive alterius cujusque, ad cujus opinionis probationem utar aliquot rationibus, quæ rem istam faciliorem efficiant. Et primum constat, irregularitatem non contrahi, nisi in casibus expressis in jure, cap. is qui de sententia excommunicationis. in 6. in jure verò Pontificio nullibi expressum est, ex ratihabitione homicidium committi, & ita commissum irregularitatem inducere: igitur non contrahitur in hoc casu irregularitas. Quòd si dixeris, ratihabitionem mandato comparari, & eidem æquipollere, regul. ratihabitionem. de regulis juris, in 6. l. 20. tit. 5. par. 3. est enim ratihabitio facti nostro nomine gesti comprobatio. regul. ratum de regu. juris l. quo enim vers. 1. ff. rem ratam habe. responderi satis poterit, eam regulam procedere in universum, quoties specifica decisio minimè requiratur: tunc enim non est satis argumentatio ex ratihabitione, quæ mandato per æquipollens, non in specie comparatur, nec idem est cum mandato. l. Mævius. l. si heredi. §. ultim. ff. de cond. & demon. unde licet ex mandato irregularitas contrahatur, non idem erit in ratihabitione: cùm ad irregularitatem jure requiratur specialis ea de re constitutio. Quod semel adnotavimus, & iterùm modò admonemus. Dein.

Deinde, quò manifestior sit hæc opinio illud constitutissimum esse censemus, ad irregularitatem esse necessariam homicidii culpam. *cap. si aliquis de homicid. is verò, qui ratum habet homicidium jam commissum, verè nullam habuit culpam homicidii quoad ipsum actum.* Nam licet peccaverit per ratihabitionem peccato homicidii, animo tantum, & voluntate peccatum commisit: eum actus jam præcesserit, nec poterit habere causam ab animo, aut voluntate postea secuta: animus autem solus sufficiens non est ad irregularitatem constituendam eo casu, quo in anteriorem operationem non fuerit deductus: nec item eo, quo actus exterior ab eo animo non potuit procedere, nec causam ducere: qualis casus hic noster est, de quo agimus. Non tamen distitemur, quandoque jus Pontificium, hunc animum ad punitionem considerasse propter fictionem, ex qua ratihabitione mandato æquipollet, & trahitur retrò, ut in *decis. cap. cum quis. de sentent. excommunicat. in 6. verum, quia idem nondum est quoad irregularitatem constitutum, opinamur, non esse quemquam ob ratihabitionem irregularem.*

Cæterum ad hujus argumenti apertiore vim oportet expendere, cujus effectus † sit ratihabitione in delictis. Nam Dynus in *regul. ratihabitionem, de regulis juris, in 6.* distinguendum esse censet inter delicta, quæ ex mandato possunt mandantis nomine per alium fieri: & quæ per alium mandatoris nomine fieri non possunt. In primis etenim scribit, ratihabitionem mandato æquipollere, & similem esse, atque omnino maximum effectum operari: non sic in ultimis, in quibus ratihabitione nullum effectum operatur. Qua de re est optima glossa in *l. hoc jure. §. dejecit. ff. de regul. juris. glossa in l. 1. §. dejecisse. alias §. sed & si cum quis in verbo, mandato, ff. de vi & vi armat. & in cap. sciant cuncti, de electione. in verbo, alios. lib. 6.* quas sequuntur Abbas in *cap. mulieres. num. 8. de sentent. excommunicat.* Joan. Andr. & Francus in *decis. regul. ratihabitionem. idem ferè Bartolus sensit in l. sed si unius §. si servus. 2. col. ff. de injuriis.* & alii plerique quorum specialem hoc in loco mentionem omittimus, quia Bartol. idem in *decis. §. sed et si cum quis.* hanc differentiam improbat ex eo, quòd & homicidium semel commissum ab occidente, non potest à ratum habente committi: & idè idem in eo erit, quòd in adulterio; præsertim quia in adulterio & homicidio potest fieri injuria, & quoad istam ratihabitione satis in utroque operatur: cum injuria hæc nomine alterius fieri possit: quippe quæ & ejus causa ob injuriam scilicet inferendam poterat mandari ab eo, qui adulterium ratum habuit. Sed quid Dynus post glossam senserit, ita accipiendum est, ut sciamus, esse quædam delicta, quæ procedunt à libidine, & appetitu ipsius delinquentis, & idè committuntur ad explendam ipsius auctoris libidinem, nec hac ratione possunt nomine alterius fieri: ut adulterium, stuprum, fornicatio. Sant & alia crimina, quæ perpetrantur quandoque, & perpetrari possunt non solum ad explendam ipsius delinquentis appetitum, desiderium, & libidinem; sed & ad satisfaciendum alterius voluntati: ut homicidium, furtum, & his similia. Priora equidem crimina secundum gl. Dynum, & alios, non pertinent ad ratihabitionem: posteriora verò pertinere possunt, si alterius nomine fiant. Hic planè est sensus gloss. Dyni & eorum, qui eos sequuntur explicat Salic. in *leg. non idè minus, nu. 32. C. de accusationibus.*

Nos autem in hac controversia illud jure probatissimum esse censemus, in quocumque crimine non esse ratihabitionem puniendam pœna ordinaria, & criminalis ipsius delicti, quòd Salycet. sensit in *dist. l. non idè minus.* & probatur ea ratione, qua constat, ratihabitionem mandato æquipollere per fictionem,

ut omnes Doct. fatentur, præsertim Bart. in *l. si is qui pro emptore ff. de usuc. num. 4.* fictio autem ab æquitate procedit. *l. postliminium. ff. de capti.* igitur cessante æquitate fictio cessabit, & ita ratihabitionis retractio: sicuti in specie ista notant Alexand. *cons. 78. l. §. num. 21. & Deci. in l. semper qui non prohibet. in fin. ff. de reg. jur.* quamobrem adhuc in atrocioribus criminibus censeo, non esse locum pœnæ ordinariæ propter ratihabitionem; siquidem omnes auctoritates, quibus probatur, ratihabitionem in delictis puniendam esse, non in ordinaria pœna, sed in extraordinaria loquuntur, quiddam aliquot Doctores scripserunt in *cap. 1. de homicid. in 6. & tradiderit perplexè Ludov. Carrer. in pract. crimin. tit. de homicidio §. circa. n. 195.* etenim æquitas, quæ dicitur ratihabitionem in delictis retrahi, eadem persuadebit, non debere ordinaria pœna ipsius delicti puniri eundem ratum habentem ex hac legis fictione.

Secundò existimo ex mente Bart. & aliorum deduci, quòd ratihabitione idem operetur in crimine adulterii & similibus, quòd in aliis: si ad injuriam inferendam potius quam ad satisfaciendum libidini committantur, sic ipse ratum habens non punitur pro adulterio, ut adulter, sed pro injuria ex adulterio illata, idem explicant Salycet. & Bald. in *d. l. non idè minus. l. 2. §. Ludovic. Carrer. in dist. §. circa. n. 190.* notat Felin. in *d. c. mulieres. col. 2.* ubi asserit, punitionem istam ad extraordinariam pœnam arbitrio judicis pertinere.

Quibus illud libenter adjiciam, maximam esse discriminis rationem inter censuram excommunicationis, & irregularitatem. Nam excommunicatio fertur in percipientes clericum ob injuriam ipsi percusso, & ordini Ecclesiastico illatam: hæc verò injuria etiam inferitur per ratihabitionem ejus percussione, quæ nomine ratum habentis fuerit illata: atque idè in *dist. cap. cum quis.* justè excommunicatio statuitur adversus ratum habentem percussione clericum illatam. Secus autem quoad irregularitatem, quæ in hac materia homicidii requirit actum occisionis, vel mutilationis membri culpa prævia contingentem: sicuti passim in *rubr. de homicid.* probatur. Qui quidem actus non contingit per ratihabitionem verè, nec vera culpa eum præcedit. His accedit, quòd ratihabitione nusquam in criminibus operatur effectum principalem, aut culpa dignum notabili, quoties ad ipsum crimen requiritur prævia machinatio, tractatus, aut dolus. Etenim in hoc casu non est ad pœnam sufficiens ratihabitione, cujus assertio probatio constat in *cap. 1. ubi glossa & Panorm. de convers. infidel.* non enim ratihabitione habet effectum machinationis in mortem conjugis ad impediendum matrimonium: quia ea machinatio præcedere debet, atque actum prævium requirit. Atque idè ratihabitione non potest eandem punitionem inducere, quòd notat Domin. in *cap. cum quis. de sentent. excommunicationis. in 6. & est communis opinio in dec. cap. 1.*

† Illud prætermittendum non est, quòd si quis † 6 ratum habeat crimen ejus nomine non commissum, minimè incurrit excommunicationem, nec irregularitatem: licet peccet. Nec enim est dubium, hanc ratihabitionem peccatum esse: quòd probat text. in *decis. cap. cum quis. 2. ejus parte.* ubi Joan. Andr. Domin. & Francus existimant, hoc peccatum esse veniale, non mortale; quæ quidem interpretatio falsissima est: quia delectatio actus mortalis mortale peccatum est: sicut & veniale erit, si sit ipsa delectatio de actu veniali, text. optimus in *cap. sed pensandum. 6. dist. et. cap. sicut. de pœnit. dist. et. 1. c. presbyteri. 34. dist. et. c. non oportet. in 2. de consecrat. dist. et. 5.* notant S. Tho. & Caiet. *1. 2. quæst. 84. art. 8. & 2. 2. quæst. 154. art. 4.* demum in hac specie, quam tractamus, hoc ipsum

tenet Caietan. in *summa*, in *verbo*, *spectacula*, & ad-
versus Joan. Andr. & alios expressim Martinus Azpil-
cueta in *cap. inter verba*. 11. *quest.* 3. col. 46. quod no-
tandum est, ne quis decipiatur frequentissima Cano-
nicarum opinione.

Hæc igitur explicare libuit in tractatu *ratihabi-*
tionis quoad pœnam irregularitatis, scio etenim ple-
rumque in ea errari ex eo, quod pœna ista cæteris
similis existimetur: cum tamen passim compertum sit,
eam non esse omnino ad aliarum pœnarum rationem
censendam: siquidem proprias, ac peculiare habet
conditiones ex quibus est quælibet hac in re contro-
versia definienda.

§. SECUNDUS.

De vulneribus à pluribus inflictis.

SUMMARI A.

- 1 Consilium quando irregularitatem inducat: & quid
quoad alias pœnas commissi criminis.
- 2 Auxilium, vel opem præstans homicidio, quandoq;
irregularis censetur.
- 3 Pluribus eundem hominem vulnerantibus, an omnes
sint irregulares, vel homicida?
- 4 Vulneris ab uno illatum, quando ei imputetur ad ho-
mucidium, si vulneratus ab alio exanimatus fue-
rit?
- 5 Vulneris mortiferum ab uno tantum illatum, an om-
nes presentes consueti efficiat irregulares.
- 6 Animus occidendi an consideretur, ubi vulneris mor-
tiferum non est: & tamen vulneratus ab aliis oc-
ciditur?
- 7 Qui non obviat homicidio ab aliis committendo, an
sit irregularis?
- 8 Homicidium commissum à famulis, vel consangui-
neis, an imputetur ei, cujus gratia perpetratum
fuerit.
- 9 Mors secuta ex imperitia medici vel culpa vulne-
rati, an efficiat vulnerantem irregularem?

Quintò colligitur irregularem esse eum, qui con-
siliium homicidio, aut mutilationi dederit. text.
in *cap. si quis viduam*. 50. *distict. ca. 2. de cler. pugnans*.
in *duello cap. sicut dignum*. §. *clericos. de homicid.* quod
probatur, quia regulariter ex consilio in delictis quis
tenetur. *cap. nuper. de sentent. excom. l. 1. §. persuadere*.
ff. de servo corrupto. l. sapè. ff. de ver. sig. ubi hoc tradi
solet, quibus in locis omnes juris utriusque inter-
pretes in hoc conveniunt, & quod ex consilio quis
teneatur ad pœnam criminis, & irregularis sit, si con-
siliium datum fuerit ei, qui alioqui non erat illud cri-
men commissurus, etenim in eo tota versatur contro-
versia, qui consiliium dedit ei, qui nihilominus
erat factururus. Nam text. elegans in *l. non solum* §. *si*
mandato. ver. Attilicinus. ff. de injur. probat, ex con-
silio quem non teneri, ubi is, cui præstitum est, erat
delictum illud alioqui factururus, ad idem optimus
text. in *l. sapè. ff. de verb. sig. gl. in c. sicut dignum*. §. *qui*
verb. & ibi text. *de homicid. gloss. in cap. nuper. de sent.*
excom. gloss. in §. ope. Inst. de oblig. qua ex delict. nascunt.
Bart. in decis. l. sapè. & Franc. in reg. nullus. de regul.
jur. in 6. Dec. in l. consilii. ff. de reg. jur. Fel. in decis. §.
quia verò. Abb. Felin. & Dec. in cap. 1. de offic. deleg.
quorum opinio communis est, eamque Jal. sequitur
in *§. actiones. num. 3. actionib.* Attamen in *d. §. qui verò.*
in *prin.* constat, etiam hoc consiliium puniendum
fore: siquidem & inibi puniuntur qui Regi alioquin
facturo consiliium dederunt, Dynus item in *dict. re-*
gul. nullus excom. Bart. in *dict. §. si mandato. col. penult.*
Imol. in Clement. 1. de penis. col. 5. Angel. de Malefi-
ciis. in verb. Sempronium mandatore. quest. 22. in

specie tenent, ex consilio quem puniendum esse, sive
ille, cui præstitum fuit, erat alioqui factururus, vel non.
Hoc ipsum Bald. in criminibus atrocioribus saltem
admittit in *1. col. 2. C. de servis fugit.* per text. in *c. fe-*
licis. de penis. in 6. cui opinioni refragatur Felin. in
decis. cap. 1. de offic. deleg. contrarium probans ex *d. c.*
sicut dignum. ubi cum ageretur de homicidio Archie-
piscopi, sit distinctio quoad punitionem, an ille, cui
consiliium datum est, esset alioqui factururus, vel non.
Et profectò prior Baldi sententia minimè probatur
in *decis. cap. felicis.* quidquid dicat Deci. in *d. cap. 1.*
num. 9. secutus Bald. quem etiam sequuntur Hippol.
in *sing. 665.* & Ludov. Carrer. in *præct. crim. titul. de*
homicidio. §. circa. n. 164.

Verùm distinctio præmissa communi omnium fe-
rè consensu recepta est: nam & eam esse communem
opinionem fatentur Alber. in *l. ob hæc verba. ff. de his,*
qui notant. infam. num. 3. Deci. in d. cap. 1. num. 9. & in
decis. l. consilii. ff. de reg. jur. num. 4. Fel. in decis. cap.
sicut dignum. num. 7. Lud. Carrer. in decis. §. circa. num.
163. & verè hæc sententia jure magis probari poterit
in hunc equidem sensum, quod dans consiliium alio-
qui non facturo, eadem pœna puniatur, secundum
omnes; is verò qui consiliium dederit alioqui factu-
ro, puniatur sanè, sed mitiori pœna, judicis arbitrio:
quemadmodum Deci. in *d. l. consilii.* & in *d. cap. ex-*
pressim tenet post Ang. in *l. is, qui opem. ff. de furtis.* &
in *l. in furti. §. ope. ff. eod.* Capol. *cons. 27. col. penult.*
idem notat Ludov. Carrer. in *d. §. circa. n. 163.*

Quamobrem etiam in atrocioribus eadem di-
stinctio admittenda est: ita tamen, ut in his crimini-
bus consulens alioqui facturo, non ordinaria pœna
delicti, sed extraordinaria, majori tamen quàm in aliis
communibus delictis puniendus sit. Atque hoc ipsum
ex mente Bald. & aliorum ipse deduco, tametsi qui-
dam expressè contrarium notaverint. Sic sanè text.
dict. §. ope. dum dixit, ex consilio non teneri quod pœ-
na ordinaria non teneatur, sed mitiori, qui furti com-
mittendi consiliium dederit ei, qui alioqui furtum
commissurus erat.

Sed si quis consiliium dederit alioqui facturo, & is
non commiserit crimen in eam personam, cui consi-
lium datum est; sed in aliam; non est consulens ali-
qua pœna puniendus, secundum Bald. in *cap. 1. col. 4.*
quib. mod. feud. amit. cujus opinio est de pœna ordi-
naria intelligenda: quasi velit Bald. post Ifern. ibi,
aliud dicendum fore, ubi quis consiliium dederit ad
crimen committendum in ipsamet persona, cui con-
siliium datur: ut eo casu consulens teneatur pœna ordi-
naria, etiam si esset alioqui factururus qui consiliium
accepit. Nempe si quis consiliium dederit, ut fugiat
à domino: vel alicui fœminæ conjugatæ, ut adulte-
rium committat. *l. 1. §. persuadere. ff. de servo corrup.*
qua in re ipse censo investigandum esse; an pœna sit
certa per legem statuta contra consulentem, ut tunc ea
sit consulens puniendus, alioqui arbitrio judicis,
quemadmodum paulò antè explicuimus: sit igitur,
non esse Baldi sententiam omnino certam. In eo ve-
rò dubio, an alioqui factururus esset delictum is, cui
consiliium præstitum est, præsumitur eum absque
consilio non esse facturum, quod notant Angel. in *l.*
1. ff. de eo. per quem factum erit. in prin. Bald. in l. 1. C. de
servis fug. Felin. & Dec. num. 10. in decis. cap. 1. idem
Dec. in decis. 1. cons. num. 9. Felin. in decis. cap. sicut
dignum. num. 12. Bald. in l. data opera. num. 76. C. qui
accus. non possunt. & in cap. 1. §. injuria. de pace jur. firm.
Hippol. in sing. 218. idem in l. 1. §. Divus. ff. de sicar.
& probatur ex eo, quod in dubio nemo præsumatur
delictum commissurus. *l. merito. ff. pro socio. gloss. in l.*
qui jurasse. §. si pater. ff. de jurejur. Hæc verò distin-
ctio, an esset quis alioqui factururus, vel non, minimè
habet vim; nec est admittenda in mandante. Is ete-
nim tenetur, etiam si mandatarius alioqui sine man-
dato

dato esset delictum illud commissurus? quia fit hoc in casu crimen ipsius mandantis causa, & respectu: quemadmodum in specie notat Bart. in decis. l. non solum. §. si mandato. col. ult. ff. de injur. cujus opinionem asserit, eam secutus communem esse Jas. in l. 1. C. de servis fugit. nu. 22. idem in l. si quis mihi bona. §. sed quid si mandavit. n. 16. ff. de acquirend. hered. Ludov. Carrer. in d. §. circa. n. 75.

Est igitur in hoc tractatu observandum, irregularitatem contrahi ex consilio, quando non esset alioqui facturus, nec homicidium commissurus is, cui consilium præstitum fuerit: quod notant Hostiens. & Abb. in cap. ex litteris. de excess. præl. col. ult. Fel. in dict. cap. sicut dignum de homicid. nu. 12. & in decis. cap. 1. deleg. num. 13. text. opt. in decis. cap. ex litteris. & est communis opinio Doct. in cap. ad audientiam de homicid. notat Alber. Trotius de vero & perfect. cleric. lib. 2. c. 21. num. 7. latè tractat de consilio Maria Socin. in dict. cap. ad audientiam. nu. 70. ubi quoad irregularitatem plures quæstiones examinat, quas & Albert. Trot. atque alii tradidere. Quod si quis consilium dederit alioqui facturo, ita tamen, ut ex iniquo is sit deterior facturus, videtur fortasse, hunc irregularem esse propter homicidium inde secutum. Nam Innoc. & Doct. communiter in cap. nuper. de sent. excom. probare conantur, hoc consilium sufficere ad juris Canonici excommunicationem: idem Sylvester in verb. excommunicatio. 8. q. ult. & in verb. excommunicatio. 4. ult. q. quibus suffragatur textus optimus in d. c. sicut dignum. §. qui verò. in ejus priori parte.

Quod si ex pravo ad homicidium consilio non fuerit occisus adversus quem tractatus præcesserit, sed ipsemet cui consilium datum est, nihilominus erit consulens irregularis, secundum Card. in cap. ad audientiam. num. 3. de homicid. Joan. Andr. Anch. Dom. & Franc. in cap. ult. de homicid. in 6. Felin. in d. cap. 1. & in d. cap. sicut dignum. Alber. Trot. in decis. cap. 21. num. 9. quam opinionem censet veriore esse Maria Socin. in dict. cap. ad audientiam. numer. 80. tamen si Specular. in tit. de dispensatione. §. juxta. num. 34. contrarium notaverit, multa equidem de consilio lector percipiet ab his, quæ à præcatis auctoribus traduntur: & à Ludovic. Carrer. in dict. §. circa. n. 140.

† Sexto subsequitur ex his, † an præstans opem, vel auxilium homicidio sit irregularis? Et quoad aliam punitionem generaliter observandum est, auxilium, & opem tunc pœna ordinaria criminis puniri, ipse auxiliator cooperatur simul in ipso delicto: quod apertissimi juris est: siquidem in hoc casu potius est quis dicendus criminis auctor, quam auxiliator. Idem erit ubi præstat quis auxilium, vel opem per eum actum qui proximam dedit crimini causam, & immediatam: ita quidem, quod absque eo auxilio delictum non fuisset effectum. l. 1. C. de rapt. virg. l. nihil inter. ff. de sicar. cap. felicis. de pœnis. in 6. l. quemquam. C. de Episc. & cler. cap. 1. de offic. deleg. cap. sicut dignum. §. illi autem. de homicid. l. 10. tit. 8. p. 7. optimus text. in l. item Mela. §. si alius. ff. ad l. Aquil. quod si quis ita opem, vel auxilium præstiterit delicto, ut non dederit proximam facinori causam, puniendus erit pœna extraordinaria, probat text. in l. unica C. de rapt. virg. ibi, eos comitari. & in d. cap. felicis. ibi, simplici favore. & in d. c. sicut dignum. §. illi etiam. l. is qui opem ff. de furt. l. 1. & 2. C. de his qui latro. occult. quam distinctionem tenent Salic. in d. l. unic. C. de rapt. virg. fol. ult. Fel. in d. cap. sicut dignum. Gandinus in rubr. de homicid. col. 2. Abb. Fel. & Dec. in cap. 1. de offic. deleg. Hyppol. in l. si in rixa. de ff. de sicar. nu. 34. post alios veteres, quorum hi Doctor. meminere: atque ita esse hanc opinionem communem fatetur Socin. cons. 188. lib. 1. col. 4. eandem sequitur Ludov. Carrer. in præct. crim. §. homicidium. num. 69. Hyppol. in sing. 15. apud cup & Didaci Covar. Tom. 1.

hos auctores, & gloss. in d. l. nihil interest. comperiet quis varia, & plura hujus distinct. exempla. de quo & Paulus Parisius tractat in cons. 152. & cons. 154. n. 20. l. 4.

Quatenus verò ad irregularitatem pertinet, ipse opinor, favorem præstitum, seu auxilium datum post commissum delictum, minimè considerandum fore: nisi fuerit causa proxima, vel inducens ad committendum delictum. Alioqui etenim illud sit constitutissimum, auxilium tunc irregularitatem inducere, quando id fuit causa proxima delicti committendi: sic sanè, quod delictum eo auxilio, vel ope cessante, nec præstita nequaquam foret perpetratum: aut quando quis verè cooperatur delinquenti: quemadmodum apud omnes est in confesso. Idem ergo censerem, quoties auxilium, faciliorem aut tandem audaciorè efficeret ipsum delinquentem ad criminis executionem: quod probatur in d. cap. sicut dignum. §. qui verò, & §. clericos. de homicid.

† Septimò hac eadem ratione agendum erit de vero & proprio intellectu text. in cap. significasti. in 2. de homicid. quo in loco tractatur de pluribus eundem hominem vulnerantibus, qui mortem tandem obierit, an omnes percussores sint censendi irregulares.

Primus casus hac in quæstione proponitur: † quoties plures consultò eundem hominem fuerint aggressi, & is ex unico tantùm vulnere mortuus sit: tenentur omnes, etiam qui non percusserint, de homicidio, & ejus pœna erunt puniendi, notat eleganter Bart. in l. si rixa col. 1. ff. de sicar. & ibi Angel. Cyn. & Salic. in l. quoniam. C. de vi pub. ult. q. Gandin. tit. de homicid. & Carolus Molin. in Alex. cons. 15. l. 1. Thom. Gramm. cons. 4. & dec. 15. Lud. Carrer. in præct. crim. tit. de homicid. §. 2. num. 68. ac n. 75. & §. circa. num. 445. & est §. 6. quibus adde Matth. de Afflict. in constitutivibus Neapol. lib. 1. rub. 14. num. 28. & Albert. in d. l. si in rixa. atque ibidem Hyppol. à Marsiliis, qui tenent hanc opinionem Bart. idem probant Innoc. & DD. in dict. cap. significasti. ex quibus ipse opinor esse hanc sententiam communem. Idem erit, ubi unus percusserit & occiderit, ceteri autem auxilium & opem homicidio proximam dederint: sicut paulò antè explicuimus, & sanè hic primus casus manifestè ostendit, omnes istos irregulares esse: quod probatur ex ipsa Bart. & aliorum sententia, quæ magis communis apparet: & hos omnes censet homicidas esse, pœnaque homicidii puniendos fore.

Secundus casus exponitur: cum unus fuerit à pluribus in rixa subito contingenti, non præmissò consilio vulneratus; & constet, quod ex tot vulneribus sit lethale, & quis id intulerit: in hac equidem specie tenebitur qui vulnus lethale intulit, de homicidio, ceteri de percussione. text. celebris in l. item Mela. §. sed si servum. ff. ad leg. Aquilianam. & in d. l. si in rixa. ubi omnes hoc ipsum adnotarunt, & idem tenent Canonistæ in d. c. significasti. leg. styl. 57. & item hi Doctores quorum in proximo casu mentionem egimus. Zalius lib. 2. sing. intellect. cap. 6. Pyrrhus Anglerbermus post consuetudines Aurelianenses cap. 1. colum. 3. & tandem hæc est omnium ferè communis opinio, ex qua deducitur, quid dicendum sit quoad pœnam irregularitatis: etenim qui tenetur de homicidio, erit irregularis; ceteri verò ab ea erunt immunes: quod potest colligi ex d. c. significasti, & ex his, quæ inibi traduntur.

Tertia subjicitur species, quando quis ab uno fuit lethali vulnere affectus, & demum ab alio examinatus, & occisus. Nam priorem percussorem de vulnere, posteriorem de homicidio teneri, probat text. d. l. item Mela. §. Celsus scribit ff. ad leg. Aquil. d. l. styl. 57. text. ad idem optimus in l. huic scriptura §. si servum. ff. ad leg. Aquil. quibus opponitur ex adver-

so text. in l. ita vulneratus. ff. ad leg. Aquil. & in d. cap. significasti. quibus in locis constat percutientem lethaliter, & irregularem esse, & de homicidio teneri, licet ab alio fuerit percussus exanimatus priusquam eventus prioris vulneris apparet, qua ratione gloss. in d. l. ita vulneratus, verb. teneri. Flo. post alios ibi: idem Floria. & Alber. in d. §. Celsus. Mart. & Afflict. in constit. Neapolit. lib. 1. Rubr. 13. num. 26. distinguere conantur ita, ut si constiterit, ac certum sit primum vulnus esse lethale, & ex eo percussum moriturum: tunc teneatur vulnus de occisione, etiam si postea vulneratus ab alio fuerit exanimatus: ita etenim processit text. in d. l. ita vulneratus. Quod si dubium sit, primum vulnus esse lethale; ita quod non sit certum ex eo mortem secuturam, licet appareat mortiferum: & percussus fuerit aliis illarum vulneribus exanimatus: hoc casu non tenebitur primus percussor de occiso, sed de vulnerato: atque ita intelligendus est text. in d. §. Celsus. cum similib. eandem distinctionem sequitur Jas. in l. si ab hostib. ff. solut. matr. num. 9. Capol. cautel. 5. Lud. Car. in pract. crimin. de homic. §. 2. num. 68. & sed gloss. in d. l. huic scriptura. in verbo, mortiferè. Jo. Igneus in l. 1. §. si quis in villa. num. 66. ad Syllania. quorum distinctio videtur frequentiori Doctorum calculo recepta. Idcirco & secundum hanc distinctionem erit iudicandum de irregularitate, ut quoties vulnerans teneatur de occiso, etiam irregularis sit: non sic in alio casu quod notant in specie Card. & Anan. nu. 3. in d. cap. significasti. Contrarium tamen in pœna irregularitatis tenuerunt gloss. Joan. Andr. & Abb. ibi: quos sequitur Gonsal. à Villadiego in tract. de irregularitate. cap. de percussore. col. 3. quasi iure Pontificio quoad irregularitatem per text. in d. cap. significasti. certum sit, quod percuciens mortiferè sit irregularis, etiam si vulneratus ab alio fuerit exanimatus: quamvis certum non sit, imò dubium, ipsum vulneratum ex priori vulnere moriturum, si ab aliis non foret iterum percussus, & exanimatus: quam opinionem dicens eam esse communem, sequitur Joan. Igneus in d. §. si quis in villa. Et profecto hæc sententia tutior est: tamen si verè decisio text. in d. cap. significasti. sit intelligenda secundum juris Cæsarei distinctionem: ex qua poterit perpendi, quod in d. cap. significasti. quoad istum tertium casum clericus, minimè censetur irregularis, quoties apparet, vulnus ab eo illatum non fuisse lethale, irregularis verò censetur, ubi constat, vulnus ab eo illatum fuisse lethale, vel de hoc extat dubium: attamen neutro casu discerni potest, quo ex vulnere percussus perierit, ex primò, an ex secundo, vel tertio: tunc enim iustissime constituitur irregularis: quemadmodum statim dicemus. At si primum vulnus fuerit lethale, & constiterit, ipsum percussum extinctum fuisse, & exanimatum ex secundo vulnere: hæc quæstio minimè definitur in d. cap. significasti. secundum Anani. ibi & idè est definienda ex prima distinctione, quam adduximus ad juris civilis intellectum.

Est tamen adnotandum, quod Zasius lib. 2. singul. intellect. cap. 6. adversus communem distinctionem existimat, minus congruam esse illam differentiam, quæ in vulnere ipso lethali sit: nempe, ut sit aliud vulnus lethale simplex: aliud vulnus lethale, ex quo mors certa sit. Scribit etenim: patia iure censi, quod vulnus sit lethale, & quod certum sit aliquem ex vulnere mori. text. singularis in d. l. ita vulneratus. in vers. sed & hi. & vers. igitur. Nec requiritur secundum eum in iure quoad naturalia ea certitudo, quæ non fallat, sed ea sufficiat, quæ communiter contingere solet. l. iura. ff. de legi. gl. in l. juris gentium. §. pastorum. ff. de pactis. vers. ut personale. Potest igitur in iure certum esse, quod vulnus sit mortale certitudine positiva, & civili: potest tamen vulneratus ex vi naturæ su-

pervivere. l. 1. ad finem. ff. ad Syllani. Non igitur consideramus certitudinem, quæ per occulta naturæ fundatur, sed quæ ex communiter accidentibus veniat, & ex verisimilibus procedat. Idcirco ipse Zasius aliter hanc controversiam dirimere conatur, existimans, vulnerantem mortiferè non teneri de occiso; sed tantum de vulnere, quoties vulneratus demum fuerit ab alio percussus, ex eaque percussione statim exanimatus. d. §. Celsus. teneri autem utrumque de homicidio, si ex percussione posteriori non fuerit statim mors secuta, & percussus exanimatus, d. l. ita vulneratus. Ex quo hoc procedit, ubi non potest apparere, nec apparere, an ex posteriori, vel ex priori vulnere sit vulneratus extinctus: licet constet, quod posterior ictus mortem à primo vulnere illam acceleraverit: sicut in eadem l. ita vulneratus. probatur, & hæc quidem de posteriori vulnere manu hominis illato. Nam si mors sit secuta post priorem percussione, non manu hominis, sed alio eventu: primus percussor tenebitur de vulnere tantum. l. huic scriptura. §. si servus. ff. ad leg. Aquil. quia casus fortuitus postea contingens non patitur apparere, an hic vulneratus ex priori vulnere occiderit. Hæc Zasius cujus sententia non omnino mihi certa est. Nam & in hoc ultimo casu, sicut fortuitus casus non patiebatur apparere, an hic vulneratus occiderit ex priori vulnere: ita & posterior percussio manu hominis illata minimè permittit scire, an primum vulnus percussum exanimaverit, & occiderit. Igitur par ratio parem constituit utrumque casum. Deinde juris certitudo sufficiens non est ad punitionem ordinariam homicidii, nisi sequatur verè mors. Etenim etiam si vulnus lethale sit, non licet pœna homicidii punire vulnerantem priusquam mors fuerit secuta: poterit enim contingere, quod vulneratus lethaliter non moriatur, ut modò dicebamus: & probat hoc ipsum text. in d. l. huic scriptura. §. si servus. Nec erit in hoc casu percussor irregularis, si mors non fuerit secuta, licet vulnus apparuerit mortiferum. Ex quibus mallem ipse communem opinionem sequi: tamen si videam eam satis dubiam esse.

Quarta constituitur species, quando unus est à pluribus percussus, & tandem ex vulneribus illis mortem obierit: nec constet eum potius ex uno quàm ex alio vulnere mortuum esse: tunc equidem omnes hi percussores de homine occiso tenebuntur. d. l. item Mela. §. sed si servum. vers. si plures. & in d. l. ita vulneratus. in prin. gloss. in l. si in rixa. ff. de sicar. & ibi Bartol. col. penult. vers. si verò non potest. Andr. de Ifern. & inibi disputat Matth. de Afflict. in constit. Neapol. l. 1. rubr. 33. num. 26. Ludovic. Carre. in d. §. 2. num. 69. Joan. Igne. in dict. l. 1. §. si quis in villa. 59. Card. Anan. & Felin. in d. cap. significasti. nu. 10. l. styli 57. & idem quoad irregularitatem probat text. in d. cap. significasti. vers. quod si discerni. text. optim. in cap. ult. 23. quest. 5. notat Soc. in cap. ad audientiam de homic. num. 46. Sed quod omnes percussores in hoc casu puniantur pœna extraordinaria, non ordinaria ob incertitudinem, notant Alex. cons. 15. lib. 1. & Hyppolit. 110. qui tamen rem istam confusè nimis tractarunt. Nec potest verè probari eorum opinio: cum illud certum sit, omnes hos percussisse, & percussam ex his vulneribus mortem obiisse, qua ratione certum est omnes percussores eum occidisse. Non melius latet, quibusdam videri, hanc opinionem quam ipse probavi, à multis damnatam esse, sed contendam libenter, eos non hujus quarti casus quæstionem, sed frequentis definire, licet Matthæ. de Afflict. ad si. q. videatur probare opinionem Alex. & itidem Anch. cons. 216. cujus verba Anania in d. cap. significasti. refert, n. 24.

Quintus casus proponitur: quoties quis uno tantum vulnere lethali fuerit percussus, nec appareat

à quo, cum tamen plures in conflictu rixæ cum eodem contenderint: vel fuit à pluribus multis vulneribus, quorum unum tantum est mortiferum, vulneratus: nec constat, quis id vulnus intulerit. Et sanè in hoc casu, omnes puniendos fore pœna extra ordinem arbitraria: & neminem ex eis ordinaria, probat Regia l. *stil.* § 5. optimè tenent Anch. in d. *conf.* 216. Anan. in d. *num.* 24. & ibi Fel. *num.* 9. gloss. in d. §. *sed si servum.* in verb. *plures.* Alexand. in d. *conf.* 15. lib. 2. & *conf.* 14. lib. 3. Hyppol. in *sing.* 227. idem in rub. C. de *probat.* num. 418. & in *cons.* 110. Joan. Igneus in d. §. *si quis in villa.* nu. 50. Paul. Paris. in *cons.* 148. lib. 4. numer. 3. dicens hanc opinionem communem esse. Idem fatetur eam securus, Ludov. Carrer. in d. §. 2. num. 75. hoc ipsum tenent Gandinus *tit. de homic.* 4. col. Alberic. in d. l. *ult. ff. de sicar.* & ibi Hyppol. numer. 4. Specul. *tit. de homic.* §. 1. vers. *Pone Bonifac. tit. de homic. rubr. de insult. & percuss.* col. 6. & *tit. de pœn. col. ult.* Joan. de Imol. in hac *constitutione, si furiosus.* col. ult. Dec. in l. *si favorabiliores.* num. 6. ff. de *regul. jur.* & licet gloss. in d. §. *sed si servum.* velit simpliciter neminem puniendum in hoc casu, est intelligenda quoad punitionem ordinariam secundum omnes. Sic gloss. in *cap. cupientes.* in verb. *qui culpabiles.* de *elect.* in 6. & in *cap. quiescamus.* 42. *distinct.* quæ sentiunt, omnes hoc in casu puniendos: & Bartol. in d. l. *ult.* obtinebant quoad pœnam extraordinariam.

Quoad irregularitatem verò, et si gl. in d. *cap. quiescamus.* sentiat hanc quæstionem expressim decisam esse in d. *cap. significasti.* tamen Joan. Andr. ibi & plerique alii dubitarunt. Nam & Specula. in *tit. de dispensatione.* §. *juxta,* num. 52. hanc quæstionem indecisam reliquit, sicut & Host. in *tit. de homic.* §. *qua pœna.* tenentes quemlibet relinquendum, & obligandum suæ conscientie, ut ipse qui scit, se vulnus lethale dedisse, irregularem seipsum censeat & judicet. Idem tenent Hostiensis, & Cardin. in d. *cap. significasti,* ubi Joan. Andr. atque Anania *num.* 22. & ferè omnes hoc ipsum probant, & sequuntur. idem Nicol. Plovius de *irregularita. regul.* 28. Marian. Socin. in d. *cap. ad audientiam.* n. 46. qui tamen post alios admoner, in dubio quoad forum conscientie consulendum esse, quòd quilibet ex his abstineat à divinis, & se existimet irregularem esse: quod videtur admodum rationi consentaneum ex d. *cap. ad audientiam.* cujus intellectum nos artigimus in 1. *hujus operis parte,* nu. 3. & profectò secundum inibi tradita ipse in hac controversia potius accederem, etiam in foro exteriori, opinioni eorum, qui probant hos omnes irregulares fore censendos: sic etenim placuit gloss. in *decis. cap. quiescamus.* & hanc opinionem tutiorem appellat Barthol. Brixienf. in *quæst. dominicali, alias venerali* 15. præsertim hanc sententiam ipse admittebam eo casu, quo constat, omnes istos percussisse occisum. *c. ult.* 23. *quæst.* 5. & in hoc casu expressim ita tenent Joan. Andr. Gosied. Anani. n. 22. Cardin. *col. penult.* Anton. Abb. & Henric. in d. *cap. significasti.* quorum opinionem sequitur, asserens eam magis communem esse, Alb. Trotius de *vero & perfect. cleric. lib.* 2. c. 26. n. 6. licet præcitati Doctores, quorum ad prioris opinionis auctoritatem memini, in specie ista contrarium, præter Joan. ab Anani. Cardin. & Joan. Andr. voluerint & gloss. in *c. nolite.* in 1. l. 1. q. 3. sitque ab eis citata extravagans quædam constitutio Gregorii IX. pro hujus quæstionis decisione: quam Henric. censet revocatam fuisse.

† Octavo inferitur ad *ejusdem c. significasti.* veram interpretationem quid dicendum sit in eo, † qui animo occidendi aliquem percussit, & is ita vulneratus, fuerit ab aliis occisus statim. Nam Romanus Pontifex in d. *c. significasti.* inter multa quæ considerat ad hoc, ut percussor sit liber ab irregularitate propter homicidium statim ab aliis commissum, perpen-

dit, quòd is non habuerit voluntatem occidendi: quasi is sit censendus irregularis, si ab eo vulneratus animo occidendi, non tamen mortiferè, statim fuerit ab aliis exanimatus: quod notat Innoc. in d. *cap. significasti.* ubi gl. in verb. *habuerit,* adnotavit ex eo capite, quòd voluntas imputatur in homicidio, quoad irregularitatem, cujus contrarium non semel in hac relectione adnotavimus. Igitur non est ita indistinctè probandum, quod Innoc. & gloss. in *decis. cap. significasti.* ex eo textu deduxerunt à contrario sensu: cum id sit receptissimæ sententiæ maximè contrarium, quamobrem Panorm. & Anania ibi, & Socin. in d. *c. audientiam,* num. 45. censent text. in d. *c. significasti.* intelligendum fore, quoties habens voluntatem occidendi, opem vel auxilium, aut favorem occisoribus dederit, juxta textum in *c. sicut dignum.* §. *ult. de homic.* hic idem intellectus colligitur ex Joan. Andr. eodem Innoc. Hosti. & Henric. in *cap. significasti,* col. 3. aut sanè procedit opinio Innoc. ubi quis † potuit occisum à morte liberare, & noluit, nec liberavit: quasi reus sit homicidii, qui potuit hominem liberare à morte, & non liberaverit. *c. sicut dignum.* §. *illi etiam.* de *homic.* quod in specie notat Hostiensis. in d. *cap. significasti.* cujus opinioni suffragatur text. in *c. quantæ de sentent. excommun.* ubi probatur, non tantum esse excommunicatum eum, qui clericum percussit: sed & eum, qui, cum posset, noluit manifesto facinori obviare. Qua in re illud est observandum, jure Pontificio teneri quem ab altero, si commodè possit, injuriam propulsare, & eum ab ea defendere ac liberare, *cap. non ferenda.* & *cap. ult.* 23. q. 3. *cap. delicti.* de *sentent. excommun.* in 6. vers. & *quidem.* alioqui reus erit ipsius commissi criminis, quod non ita jure civili obtinet, secundum quod non erit reus injuriæ illatæ, nec tenebitur qui proximum commodè potuit defendere ab injuria & homicidio, nec tamen defendit. l. 1. §. *sed in eo.* ff. ad *Sylla.* ubi gloss. & Bart. in *culpa caret.* ff. de *regul. juris.* Abbas, & Doctores communiter in *c. 1. de offic. delegat.* ego verò in *regul. peccatum.* de *regul. juris.* in 6. 2. part. §. 3. n. 4. probare conatus sum, nullam in hoc constitui posse differentiam inter Canonicum & civile. Imò utroque jure verum est, quòd quis teneatur proximum ab injuria defendere, si commodè id fieri possit: licet pœna statuta non sit adversus eum, qui id agere omiserit, saltem ordinaria regulariter: sicut tradidere Deci. in d. *cap. 1. de offic. deleg.* Alberic. in *l. merum* §. *sed licet.* ff. *quod metus caus.* Fortun. in *l. ut vim.* ff. de *justit. & jur. ad finem.* Igneus in l. 1. §. *servi appellatione.* ff. ad *Syllan.* n. 125. Gratus *conf.* 1. n. 47. lib. 1. Adrian. *quodlibet.* 1. art. 2. col. 4. eademque opinio probatur à sensu arguimenti ex contrario, in d. l. *culpa caret.* Potest autem quis commodè injuriam à proximo repellere & propulsare, quando secundum bonos mores, sine dedecore, ac sine rubore hoc agere posset, ut notat Felin. in *decis. cap. quantæ.* & sine scandalo, ex his quæ idem Felin. tradit in *cap. 2. de hereticis.* quod est arbitrio boni viri maturius judicandum. Sic denique ipse punirem saltem pœna arbitraria extra ordinem istam desidiam, ac negligentiam, etiam in foro sæculari. Nichilominus dubium erit non ita facilis solutionis, an ex hac omissione oriatur obligatio ad restitutionem, id verò in *decis. peccatum.* nos explicuimus. Superest igitur exponere, sitne quis propter culpam istam censendus irregularis. Nam Canonis excommunicatione afficitur is, qui clericum potuit à percussione & injuria defendere, nec tamen defendit: ut probatur in *decis. cap. quantæ,* ubi gloss. Abb. & Henric. post alios, id responsum intellexerunt, quoties quis habet potestatem publicam aut privatam jure familiæ in ipsum percussorem. Etenim communis omnium sententia decisum extat, in his casibus locum fore excommunicationi: atque eis omnino con-

venire rationem text. in d. c. *quanta*. idem erit in eo, qui dolose definit obviare percipienti clericum: nam ex eo dolo, cum posset commodè à clerico injuriam avertere, excommunicatus erit propter manifestam percussione culpam: sicut Innoc. Panorm. & Henr. voluerunt post alios in d. c. *quanta*. Aufret. in *clem. 1. de offic. ordin. reg. 3. declar. 7.* tradit latè Ludou. Carrer. in *pract. tit. de homic. §. 4. n. 19. & §. 6. nu. 63.* ex quibus poterit defendi Hosti. & aliorum opinio, ut denique in his casibus quibus constat, excommunicationem canonis locum habere, in eisdem etiam pœnam, & vitium irregularitatis constituamus propter eandem rationem & auctoritatem text. in d. c. *sicut dignum. §. illi etiam.*

8 Nonò subsequitur hîc oportunè verus intellectus ad text. in *cap. Petrus. de homic.* ubi proponitur quæstio elegans, † an homicidium ab aliquibus perpetratum imputetur eorum consanguineo, cujus causa homicidæ ipsam occisionem aggressi sunt: nempe in vindictam injuriæ illatæ: qua in controversia aliquot distinguam ad faciliorem ejus intellectum.

Primum etenim potest contingere, quòd quis dederit causam rixæ, & ejus amici, famuli vel consanguinei alterum cum eo contendente & pugnantem occiderint, præter ejus voluntatem, imò contra ejus prohibitionem: & tunc esse istum irregularem, notant communiter Doct. in *c. Petrus. Gonsal. à Villad. de irregul. c. de percussore. col. 8. Marian. Socin. in d. c. ad audientiam. de homic. n. 50.* pro hoc citantes text. in *d. cap. Petrus.* ubi ab irregularitate excusatur qui ignoravit, vel prohibuit: quia non dedit causam contentioni, nec rixæ; imò ipse occisus fuit in culpa illius inimicitia, & pugna. Hæc tamen communis opinio contrariam habet gl. in *c. ult. 23. q. 9.* quam sequuntur Bal. in *l. dara opera. C. qui accusa. non poss. col. pen. & in l. 1. col. 4. C. de servis fugitivis.* Hyppol. in *l. vinc. C. de raptu virg. n. 81.* nisi dixeris secutus Felin. in *d. c. Petrus.* hanc gloss. procedere quoad pœnam exteriorem ordinariam, non quoad irregularitatem. Aut forsan gloss. illa procedit, ubi quis non dedit causam rixæ, nec fuit in culpa: quia alter fuit pugna, aut contentione aggressor, & licet communis opinio sit, tutior tamen apparet ex eo, quòd is, quem communis sententia judicat irregularem, dederit rixæ causam, ejusque culpam habuerit.

Secundus casus posset constitui, quando potuit prohibere, & prohibuit: & profectò cum ipsius causa, ob injuriam ei illatam homicidium fiat, possetque id commodè prohibere, visus est maximè consentire, si non prohibuerit, & culpam inde homicidii ad irregularitatem contraxit: quòd mihi probat text. in *d. c. Petrus. ad fin.* quidquid gloss. ibidem senserit, hoc ipsum probat ex his, quæ in proxima illatione diximus.

Tertius proponitur casus, cum quis dedit causam rixæ, eoque pugnantem inimici alterius accesserunt, & eum occiderunt ratione propria inimicitia, non ut negotium istius agerent, & Gonsalvus à Villad. in *d. c. de percussore. col. 8.* tenet hunc esse irregularem. Cujus opinio admodum dubia est, tum propter text. in *c. significasti. in 2. de homic.* qui tamen tractat de causa rixæ justissima: tum etiam quia hac in specie Panorm. contrarium probat in *d. c. Petrus.* & Socin. in *diēt. c. ad audientiam. n. 50.*

Quartò illud constituitur, quoties quis præsens fuit tractatui habito super occidendo ejus inimico ab ejus servis, aut consanguineis, & tamen tacuit. Nam ipse censeo, hunc esse irregularem: non enim est hæc simplex taciturnitas; sed ita contingens, ut ad consensum accedat: propterea quòd tractatus fiat ejus causa, arg. *c. constitutis. de testib. in primo. l. qui paritur. ff. de mananda. Clemens. 1. de procur. filius familias. ff.*

ad Macedonia. atque ita hoc casu definitur videntur gloss. in *vers. contra prohibitionem. Abb. Fel. & alii in d. c. Petrus.* quibus accedit quòd Jason notat in *leg. de pupillo. §. si quis ipsi pratori n. 14. ff. de novi operis nuntiaro.* scribens, quòd si dominus, vel consanguineus scit quid facturi sint famuli, vel consanguinei in vindictam injuriæ sibi illatæ, aut ejus causa, & non prohibuerit, consentire delicto videtur.

Quintò, in eadem specie mihi probatissimi juris est, teneri illum, cujus gratia homicidium fieri paratur, eo meliori modo, & forma, quibus poterit crimen hoc impedire, etiam si nec fuerit præsens tractatui, sed tantum scientiam ejus habuerit, & fuerit ad vitandum crimen necessaria ejus tractatus revelatio: alioqui erit irregularis, præsertim si malo zelo hanc revelationem omiserit, quòd cautè est considerandum ex Henric. in *d. c. Petrus.* tamen si variè Innoc. & alii ibidem in hac quæstione responderint, etenim semper est culpa istius inspicienda, ut eum judicemus irregularem.

Imò & in omnibus his casibus non tantum erit locus irregularitati, sed & aliis criminis commissi pœnis: quòd deducitur ex *d. cap. constitutis. & in cap. sicut tuus. de simonia. Fel. in d. c. Petrus. Bald. in c. veritatis. de dol. & cont.* licet non omnino sit pœna ordinaria infligenda; saltem corporalis, aut criminalis.

§ Decimò, ex his poterit examinari, quòd notat Gulielm. Laudunensis in *hac Clem. 1. in gloss. ult. scribens,* irregularem esse eum, qui alterum percussit, licet non mortiferè, si propotet eam percussione ex imperitia medici, aut ex malo corporis regimine obierit. hoc ipsum tenet Ludou. Carrer. in *pract. cri. tit. de homicid. §. 6. nu. 322.* ubi limitat. idem notat Henric. in *d. cap. significasti. in 2. de homic. col. 2.* quibus adversus Caiet. in *2. 2. qu. 64. art. 8.* ex hoc, inquit, † excusatur non intendens occidere percussor 9 homicidio, quando mors ex mala cura, vel regimine sequitur. Sed quia quoad irregularitatem superius diximus esse voluntarium homicidium, quòd sequitur ex vulnere illato, licet percuciens non habuerit animum occidendi, cum habuerit animum vulnerandi; saltem hæc voluntas fertur in homicidium magis, vel minus indirectè juxta percussione & instrumenti qualitatem: ipse veriorem esse opinor opinionem Gulielm. & Henric. nec enim negari potest, hunc vulneratum mortem obiisse ex vulnere, ut causa propinqua. Nam ex eo secuta fuit mors: siquidem non illato illo vulnere percussus minimè ex ea causa mortem obiisset. Quòd præmissa percussoris culpa satis est ad irregularitatem ex homicidio constituendam. *cap. de caetero. de homic.* text. ad hanc decisionem in specie singularis in *cap. una nos. in pr. de homic.* Etenim quòd non fuerit adhibita diligentia in medicamine vulneris, per accidens ad mortem pertinet: ipsum autem vulnus directè, & per se mortem. At in *cap. exhibita. de hom.* nullam habuit culpam is, qui ab irregularitate excusatur: quia si culpam aliquam habuisset in ipso vulnere inferendo, profectò irregularis foret judicandus, si ex vulnere etiam culpa medici, vel incuria infirmi, mors foret secuta; sicut inibi sentiunt Innoc. Abb. Ana. & Fel. post Host. & Henr. quorum opinio communis est, in hunc sensum, quòd illa Decretalis continet jus commune, non dispensationem: & idem tenet gl. *ib. ult. & in verb. corruens.* ex multis quidem: quia culpa deficit, & propter imperitiam medici, & negligentiam ipsius parentis in vulnere medendo, & curando, atamen Host. Henr. & Fel. sentiunt plurimum excusare medici imperitiam, & injuriam parentum, etiam si aliquam culpam habuisset is, de cujus irregularitate inibi agitur: & præterea ætatem ejus puerilem fuisse considerandam existimant: & deinde causam vulneris remotam esse. Innoc. Pan. & Anan. opinantur

nantur, non satis esse sufficientem excusationem ipsius medici imperitiam, si culpa præcessisset propinqua ipsius vulneris. Quidquid sit, omnes mihi in hoc convenire videntur, ubi contigerit culpa propinqua vulneris, ex quo fuerit secuta mors, non excusari quemquam ex imperitia medici, nec ex inordinato regimine ipsius vulnerati. Quòd si vulnus illatum esset adeò leve, quòd nullo, vel modico medicamine percussus posset liber, & sanus evadere, & tamen vulneri appositum est venenum: tunc percussor, ni fallor, non esset judicandus irregularis; quia ex veneno potius, quàm ex vulnere percussus moritur.

His tamen addendum est, non imputari quoad legem Aquiliam nec quoad pœnam ordinariam homicidium vulneranti non mortiferè, si id fuerit secutum culpa medici, vel vulnerati. *l. qui occidit. §. ult. ff. ad l. Aquil. notatur in l. quod si nolit. §. mancipium. ff. de adil. edit.* quam ibi notant Bald. & DD. *in l. si ab hostib. §. 1. ff. solut. matr.* quam dixit esse auream Fel. *in c. presb. de bom. est & ad hoc gl. in d. §. si manci.* quam commendat Aret. *in §. ult. Inst. de empr. & ven. tradunt Bologn. cons. 5. col. 3. & Hyppol. in pract. & §. quia. n. 18.*

Cæterum Ang. *in d. §. si mancipium.* scribit, quòd ubi vulnus est in dubio an sit mortiferum, vel ne, & ipse vulneratus vocaverit ad medelam medicum imperitum, præsumendum erit, mortem contigisse culpa medici potius, quàm ex ipso vulnere. idem sentiunt gl. Bar. & DD. *in d. l. si ab hostib. §. 1. Flor. in l. ait lex. §. 1. ff. ad l. Aquil. text. optimus in l. si ex planis. in pr. ff. eod. tit.* ubi probatur, percussorem non teneri de morte, sed de vulnere, si percussus adhibuit ad medelam incantatorem: quod Soc. notat *in cons. 178. col. 4. lib. 2.* Unde illud est constituendum, vulnerantem in his casibus semper teneri de vulnere. Sed quoad hanc decisionem Angeli, oportet aliquot casus distinguere.

Primus equidem casus constat, quando est dubium an vulnus sit mortale, aut appareat illud non esse mortale: tunc etenim obtinent ea quæ modò adnotavimus *in vers. his tamen, & in vers. cæterum.*

Secundus casus proponitur, quoties constat iudicio medicorum; vulnus fuisse, & esse mortiferum: & in hac specie sive percussus medicum non adsciverit, aut tandem imperitum, & moriatur, homicidium percussori imputatur, non tantùm vulnus: sicuti sensit Alex. *in d. l. si ab hostib. §. 1. col. 2.* eleganter Soc. *in dict. cons. 178. col. 2.* gloss. & Alber. *in l. huic scriptura. ff. ad l. Aquil.*

Tertius casus constat ex primo. Nam ubi apparet, vulnus non esse mortiferum, & tandem mors fuerit secuta: præsumitur, eam ex culpa medici vel infirmi processisse, quod notat Platea *in l. nec semel. C. de re mil. n. 10. Fel. in decis. cap. presbyt. col. 2. Soc. in d. cons. 178. col. 2.* sensit Bal. *in d. l. si ab hostib. §. 1. & in d. l. qui occidit. §. ult.*

Quartus casus contingit, quoties qui moritur ex febre, & morbo accidenti ratione vulneris: tenebitur etenim percussor de homicidio, non tantùm de vulnere. text. *in d. c. presbyt.* ubi Felin. post gloss. & alios, & licet inibi tractetur de irregularitate, idem erit propter eandem rationem quoad alias pœnas: quemadmodum docet Alber. *2. p. statu q. 37.* Lud. Carrer. alios allegans *in pract. tit. de homic. §. 2. n. 74.* idem latius *in §. 6. n. 522.* tametsi existimet, etiam in hoc casu non esse percussorem puniendum pœna ordinaria: quod eleganter tradit Capol. *cons. 62.* Qua in re iudicio medicorum maxime standum erit secundùm eòdem, & Ripam, *in tract. de peste. in ul. par. §. medicorum auxilio. n. 138.* Alex. *in l. si ita stipulatus essem abs te. ult. col. ff. de verb. obl. Bolog. cons. 5. col. 3.* text. ad hæc, & similia *in l. mortuis.* & ibi Bart. ff. loca. Abb. & Anan. *in d. c. presbyterum.*

Quoties verò diximus, præsumi vulnerantem

obiisse ex culpa medici aut ipsius infirmi: atque ideò non teneri percussorem de homicidio, sed de vulnere: id est intelligendum quoad mortis pœnam, non quoad alia, ut explicant Hypp. *in cons. 7.* Ludou. Gome. *in reg. cancellaria de infirmis. quæst. 11.* ubi tractat de iudicio medicorum post Bart. *in l. ult. ff. de sicariis. nu. 12.*

Quòd si constet, vulneratum ex percussione mortem obiisse, tunc nihil refert ad punitionem, quòd ex intervallo, vel intra breve tempus decesserit, Bart. *in d. l. ult. ad fin. & ibi Hypp. num. 63. & in d. cons. 7.* Anch. Card. Abb. & Fel. *in d. c. presbyter. Anan. in c. 2. de cler. percuss. tex. in l. ait lex. & in l. si ex plagis. in pr. ff. ad l. Aquil. notat, Pan. in d. c. 2. de cler. percuss.* tametsi præsumptio non levis sit, mortem ex vulnere non esse secutam, quando percussus ex intervallo mortem obierit: præsertim postquam semel convalescit. text. optim. *in d. c. presbyterum. & in c. seq. & in d. c. si qua femina. 50. dist. gloss. singularis in l. C. de emanda. servo.* sed hoc est semper juxta medicorum iudicium censendum: ut Bart. & alii notant *in d. l. ult.* Anch. *in cons. 283.* Bolog. *in d. cons. 5. col. 2.* & denique ita visum est omnibus his I. V. Doctoribus, quorum ad hanc decimam illationem mentionem fecimus. Nec enim aliter poterit commodè quæstio ista definiri: quæ omnino notanda est, quoad irregularitatis pœnam, & quoad homicidii vel vulneris illati ordinariam aut extraordinariam punitionem.

§. TERTIUS.

De abortu, bello & homicidio.

SUMMARIUM.

- 1 Irregularis est, qui abortioni causam dederit: ibi de hujus criminis pœna.
- 2 Bellum justum, vel injustum, an efficiat quem irregularem: & an clericus possit pugnare propria manu?
- 3 Dispensare quis possit super irregularitate contracta ex homicidio voluntario?
- 4 Episcopus potest dispensare cum homicida voluntario, occulto tamen.
- 5 Quis possit dispensare cum homicida casuali, quoad irregularitatem.
- 6 Episcopus potest dispensare cum homicida voluntario quoad retentionem beneficii.
- 7 Homicida beneficio Ecclesiastico privandus per sententiam, an possit interim ante privationem eidem beneficio renuntiare.

Undecimò, ad hunc irregularitatis tractatum admodum pertinet inquirere de eo, qui abortioni causam dederit, an & homicida sit, qui abortionis crimen commiserit, eidem causam exhibens. Cui quæstioni prænotanda sunt pulchra Ciceronis verba in oratione pro Aulo Cluentio: cujus pars refertur à Jurisconsulto *in l. Cicero. ff. de penis.* Etenim cum actum esset de punitione feminae cujusdam, quæ ob pecuniam fœtum nondum animatum potionibus sumptis abegit, subdit Cic. *Nec injuria, qua spem parentis, memoriam nominis, subsidium generis, hæredem familiae, designatum Reipublica civem sustulisset.* Hæc Cicero, cui & Tertull. concinit *in Apologetico, cap. 9.* Nobis verò, inquit, homicidio semper interdicto, etiam conceptum utero, dum adhuc sanguis in hominem delibatur, dissolvere non licet. Homicidii festinatio est prohibere nasci. Nec refert, natam quis eripiat animam, an nascentem disturbet. Homo est, & qui est futurus: etiam fructus omnis jam in semine est. Hæc inibi. Nihilominus quoad irregularitatem, necessarium est, quòd fœtus tempore abortionis sit jam in utero anima-

tus: alioqui non est propriè homicidium, quod irregularem efficiat danrem abortioni causam, text. in cap. sicut. ubi gloss. & Doctores de homic. gloss. in cap. si aliquis. eod. tit. quam ibi sequuntur Doctores, & esse hanc opinionem communem, faretur Albertus Trotius de vero & perfecto cleric. lib. 2. c. 14. n. 6. idem colligitur ex multis, quos ad hoc citat Ludovic. Carter. in pract. crim. tit. de homic. §. 1. nu. 24. & probatur in cap. Moyses. & seq. 32. quest. 2. Homicidium etenim à cæde hominis dicitur. c. homic. de penit. dist. c. homicidium. 23. quest. 5. Homo autem non dicitur sine anima, cap. in quadam de celebr. miss. cap. cum Christus de heret. l. in lege Falcidia. §. placuit. ff. ad Falcid. Fœtus autem dicitur animatus, si masculinus sit, die quadragesimo à conceptione: si fœmineus, die octuagesimo ab ipso conceptu. gloss. in summa 5. distinct. quam sequuntur communiter Doctores ibi. & in d. cap. sicut. & in d. c. si aliquis. Alberic. in 3. part. statutor. 7. 59. & gloss. in clemen. 1. de summa Trinit. in verb. simul. Plinius verò lib. 7. cap. 6. in fœmineo scribit partum esse animatum nonagesimo die: in masculino, quadragesimo, & hæc quidem de anima rationali. Anima etenim nutritiva, seu vegetativa, qualis est in plantis, adest fœtui, etiam ante diem quadragesimum: quia crescit, ut explicat S. Thom. in 1. part. quest. 76. art. 3. scribens, quòd fœtus prius habet, ut est animal, animam, quæ est sensitiva tantum, qua ablata, advenit perfectior anima, quæ est simul sensitiva, & intellectiva: antea verò, quàm sit animal, habet animam nutritivam, seu vegetativam: & prius est animal, quàm homo, secundum Aristotelem de generat. animal. l. 2. c. 11. id est, prius habet animam, quæ est sensitiva tantum, quàm adveniat perfectior, quæ sit intellectiva.

Non oberit communi opinioni text. in d. c. si aliquis, ubi responsum est, teneri ut homicidam eum, qui abortioni fœtus nondum animati causam dederit. Nam verè homicida non est, nec propriè homicidium ex hoc contrahitur: licet punitio locum habeat extraordinaria, nempe exilii, l. si mulierem. ff. de sicar. ubi Hipp. Felin. post alios in d. cap. si aliquis. l. Divus. ff. de extraord. crim. nos item hac de re tractavimus l. 2. variar. resol. c. ult. n. 10. quo in loco diximus, pœna ordinaria, & sic morte puniendum fore eum, qui abortioni fœtus animatis causam dederit l. pen. C. de sicar. d. l. Divus. secundum alium intellectum. Igitur qui abortioni fœtus nondum animati causam dederit, homicida verus non est, ei tamen admodum similis, & idèd punitur ut homicida, pœna quidem extraordinaria, & mortale crimen ac peccatum committit, secundum Abb. & communem, in d. c. sicut. de homic. eaque ex culpa homicida quodammodo dicitur à Tertulliano, & in d. c. si aliquis.

Quod verò adnotavimus, morte esse puniendum, qui abortui fœtus animati causam dederit, tunc obtinet, quando id dolo fecerit: alioqui si non eo animo quis fœminam prægnantem percussisset, ut abortus sequatur, qui tamen præter intentionem percipientis contigerit: non erit locus pœnæ ordinariæ, sed extra ordinem is puniendus erit pro modo culpæ, arg. l. in l. Corn. ff. de sicar. quod notat Fel in d. c. sicut. & Alb. in 3. part. statu. qu. 59. ubi expressim explicat, animam & dolam ad abortionem colligi ex ipsamet percussione, & ejus qualitate. Idem in specie ista evidentiùs Caiet. deducit in 2. 2. q. 64. art. 8. in respons. ad 3.

Hinc est omnino pensitandum, quod scribit Joann. à Neapol. quodlib. 10. etenim respondet, non esse homicidam, in d. à culpa excusari, qui vel potionibus, vel alio remedio abortioni fœtus nondum animati causam dederit, ad ipsius prægnantis salutem: cum certum sit, eam ex puerperio morituram; quasi liceat impedire fœtus nondum animati lucem ad effugiendam mortem matris jam equidem animatæ.

Quod non ita licet, si constet, fœtum jam animatum esse, vel de hoc dubium sit: quemadmodum ipse Neap. notat, & Flor. 3. part. tit. 7. c. 2. §. 2. ex quibus erit intelligendum, quod Maria Soc. & Fel. probare tentarunt in d. c. si aliquis, asseverantes, licitum esse abortioni causam dare ad effugiendam mortem prægnantis ex puerperio moritura.

† Duodecimo ex præcedentibus colligitur, quid tenendum sit in ea quæstione, qua quæritur, an sit irregularis, qui neminem occiderit, fuit tamen præsens in prælio, in cujus conflictu aliquis occisus est, cui quæstioni & illa proxima est, an clericus possit in bello pugnare? & profectò ex S. Tho. & ibi Caiet. 2. 2. q. 40. art. 2. Abb. Card. Henr. Anan. Fel. & aliis. in c. pen. de homic. 3. part. tit. 28. c. 2. §. 6. potest hac in quæstione primùm responderi clericum posse præsentem esse in bello justo, & hortari milites ad pugnam, text. in d. c. petitio. de homic. ubi gl. in cap. quod in dubiis. de penis. non tamen pugnare: imò peccaret graviter, si pugnaret propria manu, cum hoc non sit ei licitum, cap. cleric. & c. seq. 23. q. 8. c. ex multa. de voto. quòd si esset clericus in minoribus constitutus, posset absque peccato in bello justo propria pugnare manu, sicut & laicus, nec esset irregularis, etiam si propria pugnaret manu, modò aliquem nec occideret, nec membro mutilaret: siquidem clericus adhuc in sacris constitutus, & cui non licet propria pugnare manu, irregularis non est, si pugnaverit in bello justo, nec tamen quemquam occiderit, aut mutilaverit, etiam si in eo conflictu fuerint plures occisi, aut membris mutilati. text. optimus in d. c. petitio. quo in loco apparet, esse quem irregularem, si adhuc in bello justo propria pugnaverit manu, & aliquem occiderit, aut membro mutilaverit. Idem probat gloss. in c. sci/citatis. 7. q. 1. & est communis omnium opinio. Quòd si Romanus Pontifex alicui clerico permitteret, ut propria in bello pugnaret manu, & is in conflictu belli aliquem occideret, non erit irregularis censendus, secundum omnes, quia is id permittit, qui potest super irregularitate contracta ex homicidio dispensare, quemadmodum statim dicemus.

Sed & id, quod modò probavimus, nempe posse clericum absque irregularitatis pœna in bello justo hortari milites, quidam verum esse censent, ubi hæc adhortatio fiat ante belli conflictum: quasi minime liceat absque irregularitatis periculo in ipso belli justo conflictu milites exhortari ad pugnam, ex qua homicidia & mutilationes membrorum sequantur: sic sanè visum est Innoc. & Host. in d. c. quod in dubiis. Henr. in d. c. petitio. & Sylvest. in verb. bellum. 3. §. 2. à quibus ipse dissentio aliorum mentem secutus: quippe qui videam, hanc differentiam verbalem esse, non realem. Nam & præter alia text. in d. c. petitio. ad irregularitatem constituendam expressim definivit, non esse satis quòd quis fuerit præsens bello justo simul cum ipsis militibus & pugnaverit: sed requirit, quòd aliquem ex hostibus manu propria interfecerit, membrove mutilaverit, & tamen non potest quis in prælium & pugnae conflictum exire, quin & in ipsa pugna alios ejus socios ad strenuè pugnandum horretur. Igitur etiam si clericus in bello justo hortetur ad præliandum in ipso conflictu pugnae, non erit irregularis: imò etsi hostem percuteret, immunis adhuc esset in hac specie ab irregularitate: sicut in d. c. petitio. palàm constat.

Sed si quis in bello justo propria pugnaret manu, eo casu, quo sibi liceret, nempe, ubi si non pugnaret, patria everteretur ab hostibus, vel exercitus deleteretur, essetque ea pugna in bello justo meritoria, & aliquem occideret, aut membro mutilaret, irregularis erit censendus, si clericus sit, secundum Caiet. in 2. 2. q. 40. art. 2. Atramem Panorm. Anan. & DD. in d. c. petitio. dum ad illius cap. responsum rationem

nem

nem decidendi reddidere, contrarium præmittunt: & denique hujus quæstionis vera decisio pendet ab his, quæ statim in 3. hujus Relectionis parte dicuntur, super gloss. in verb. *Sinn.*

Quod si bellum injustum sit, qui in eo pugnaverit, auxilium aut opem dederit, irregularis erit, si inde secuta sit mors hostis, aut membri mutilatio, *c. sicut dignum. §. ult. de homic.* ubi hoc notant omnes. Idem & Abb. & Doct. in *d. c. peritio.* Marian. Socin. in *d. c. ad audientiam. n. 90.* Gonsal. à Villad. de *irregularit. c. de homicida. col. 4.*

Postremò de homicidio, quoad irregularitatem, illud superest examinare, quis ÷ possit per dispensationem hoc vitium tollere? & sanè de homicidio voluntario, vel casuali acturus, quod generaliter de omni irregularitate jam præmissimus, & de hac itidem in specie adnotabimus: scilicet irregularitatem homicidii, etiam voluntarii causa contractam, juris esse tantum humani & positivi, *cap. non inferenda. 23. q. 3.* ubi Ambros. refert, Moysen Ægyptium quemdam interfecisse: idem constat *Exod. cap. 2.* & tamen is altare Deo erexit, & consecravat *Exod. cap. 31. & cap. 1. de consecrat. dist. 1.* unde gloss. in *summa 21. dist. 1.* scribit, lege divina veteris Testamenti homicidam non prohiberi sacerdotio. idem gloss. in *decis. cap. 1. de consecrat. dist. 1.* Neque quidquam refert quod David Rex 2. *Reg. cap. 7.* à Domino audierit: *Non edificabis mihi templum, quia vir sanguinis es.* Nam etsi Moyses sanguinem per homicidium effuderat: non tamen ita sanguinolentus, ut David dici potuit: propter multum sanguinem effusum à David Rege, quod apparet ex *c. 22. Paralipomenon.* Et præterea David præparabat ædificare illud unicum templum apud Judaicum populum, quod præfigurabat Ecclesiam Christianam, quæ in pacis unione & concordia ac charitate fundata est, *c. 4. ad Ephes. Solliciti,* inquit Paulus, *servare unitatem Spiritus in vinculo pacis.* Unde constat irregularitatem ex homicidio non esse, nec fuisse inductam lege veteri divina: quod si veteris Testamenti lege divina fuisset instituta, hodie post legis Evangelicæ institutionem minime vim legis ea institutio haberet: nec ex ea dici posset, hanc irregularitatem jure divino inductam esse. Jus divinum legis Evangelicæ nihil hac de re statuit: idcirco sequitur, hanc irregularitatem jure Pontificio humano statutam fuisse: quemadmodum voluerunt Innocent. & DD. in *cap. nisi cum pridem. de renuntiat.* Idem Innocent. & alii in *cap. ad audientiam. de homic.* Palud. in *4. sent. dist. 25. q. 3. col. ult. Flor. 3. p. tit. 28. c. 2. §. 6.* & esse hanc opinionem communem, fatetur Sylvest. in *verb. irregularitas in fin.* tametsi Panorm. in *d. c. ad audientiam.* & ibi Marian. Socin. 3. *q. principali.* teneant, irregularitatem propter homicidium jure divino fuisse inductam; quæ quidem opinio minime potest jure probari.

Hic plenè constat, Romanum Pontificem posse dispensare super hoc vitio irregularitatis ex homicidio contractæ, sicut dispensare potest adversus alias humanas leges, & Pontificias; quod probant Innocent. Host. Abb. Anan. & communiter Doct. in *c. sicut dignum. §. ult. de homic.* & in *d. c. ad audientiam.* ubi Socin. num. 95. Flor. in *d. §. 6.* Gonsal. à Villad. de *irreg. cap. ult.* dicens, hanc opinionem communem esse, quam etiam sequuntur Sylvest. in *d. verb. irregularitas, ad fin.* Albert. Trot. in *tract. de vero & perfecto cler. 2. lib. cap. 26.* Thomas Ferrarius *cau. 44.* Ludov. Gomez. in *tract. expectativarum. num. 88.* In hoc tamen conveniunt omnes, difficillimè obtineri hanc dispensationem à Summo Pontifice, nisi pro eo, qui religiosus sit, vel esse velit in aliquo mendicantium religiosorum monasterio: quod ita fieri asseverant Lud. Gomez. in *d. n. 88.* & Joan. Staphil. de *litteris gratia & justitia. fol. 193. col. 2.*

Idem in praxi receptum est, quoties homicidium voluntarium sit occultum omnino. Nam Rom. Pont. consuevit cum homicida dispensare, saltem ut in susceptis ordinibus ministret: quemadmodum fatetur Ludovic. Gomez. in *d. num. 88.* id verò mirum non est: siquidem ÷ Episcopus dispensare potest cum homicida voluntario, si is sit omnino occultus, quoad ministerium altaris in susceptis ordinibus, Auctore Archid. in *c. de his 50. dist. & Fer. cons. 168.* Anchar. in *reg. peccati venia. de reg. jur. in 6. col. 3.* text. optim. in *cap. nisi cum pridem. de renuntiat. vers. si tamen culpa latet.* simul & ex reg. quæ adnotari solet ex *c. nuper de sentent. excom.* quam & in dispensationibus probant Joan. de Ligniano, Calder. & Panorm. in *cap. at si clerici. §. 1. n. 5. de jud. post Innoc. in cap. dilectus. de tempor. ordin.* ubi Bellamera eandem opinionem sequitur, sed Archid. opinionem quoad susceptos, & suscipiendos ordines sequitur Ang. in *verb. homicidium. §. 9. 1.* ex Panor. eam deducens in *c. ex tenore. col. 3. de tempor. ordinat.* eandem Aug. sententiam veteriorem esse censet Alphons. à Cast. *lib. 2. de potestat. leg. pœna. cap. ult. vers. 3. prin. conclus.* qui, dum egregiè quæstionem istam explicat, tandem probare conatur, nullam in hac specie contrahi irregularitatem: quasi jura Pontificia statuente irregularitatis pœnam homicidis, minime eos homicidas complectantur, qui omnino sunt occulti, & quorum homicidium probari non potest aliter, quàm per eorum confessionem: quo fit, ut juxta ejus rationes necessaria non sit in hoc casu dispensatio Episcopi, adducit ad hoc text. in *c. ex tenore. de tempor. ordinat.* cui censet non obesse text. in *c. ultim. eodem titul. & in c. inquisitionis in princ. de accusat.* quippe qui loquantur in eo casu, quo crimina omnino occulta non sunt, sed possunt in judicio saltem paucis testibus probari.

Non verò arbitramur, posse humana Pontificia constitutione induci irregularitatem in pœnam criminis exterioris, etiam occultissimi, quod nullis probari testibus valeat, nec video in hoc quidquam urgere graviter, ut contrarium defendi possit. Hanc opinionem multis probarem, nisi & eam alioqui jam non semel in his, quæ hæctenus scripsimus, doctissimorum virorum auctoritate communitam tradidissem.

Deinde illud mihi constitutissimum est, jus Pontificium irregularem constituere, & efficere homicidam exteriorem, etiam si is occultissimus sit, adeo quidem, ut nullis testibus homicidium exterius probari queat. Hoc enim ipse deduco ex omnibus juris canonici locis, quibus hæc fuit statuta irregularitas: etenim propter homicidii actum inducta ruit absque distinctione, an is occultus vel publicus sit.

Hoc ipsum evidentius fit, si consideremus, esse quædam crimina gravia quidem, & idèd digna depositione ab ordinis ministerio, eaque perpetua, quæ tamen sive occulta, sive publica sint, non efficiunt eorum auctorem irregularem: nempe adulterium, falsi crimen, simonia in beneficio acquirendo commissa, perjurium, ut notatur in *c. tua. de pœnis. c. at si clerici. §. ult. de jud.* in his equidem criminibus est intelligendus textus elegans in *d. cap. ex tenore.* quo decisum est, non esse quemquam prohibendum à ministerio suscepti sacri ordinis, nec ad alios promotione, si crimen occultum sit, id est, nondum in judicium deductum per probationem, nec notorium, aut publicum alioqui. quasi Romanus Pontifex responderit, non esse puniendum quem ob delictum occultum in his, quæ pertinent ad sacros ordines, ea pœna, qua puniretur, si id crimen notorium aut probatum in judicio foret. Idem constat in *cap. de his. in 1. 50. dist. & probatur in regula expressim tradita in cap. ult. de temp. ordin.* quas responsiones, & juris Pontificii decisiones ipse procedere censeo, etiam si hæc

crimina non essent omnino occulta, sed possent duobus testibus aut tribus probari: modò notoria non sint, nec in iudicio probata: sicut satis in specie probat text. in d. c. ult. Alia verò crimina sunt, quæ ipso iure impediunt ordinis suscepti executionem, & ad majores promotiones: ut homicidium, simonia in ordine commissa, & his similia, in his profectò criminibus, etsi ea omnino sint occulta, nec possint testibus probari, irregularitas adhuc iure Pontificio contrahitur. Hoc constat ex his, quæ prima hujus operis parte de Sodomitæ crimine diximus, & deinde in d. c. ult. de temp. ord. ubi apparet, homicidium post peractam pœnitentiam adhuc impedire suscepti ordinis ministerium, & ad majores promotionem, etiamsi nec notorium sit, nec in iudicio probatum: sub hoc autem homicidio & illud continetur, quod est omnino occultum, modò exterius sit: igitur & hoc impedit sacri ordinis ministerium, & promotionem ad eundem. Eadem opinio constat in c. nisi cum pridem §. persona, de renuntiat. quo in loco gl. in verb. later. & Ant. à Butr. hoc ipsum planè adnotarunt, & post alios Gonsal. Villad. de irregularitate, c. dixi etiam. & c. dixi ulterius. Henr. in c. ult. de temp. ord. sentiunt omnes in c. inquisitionis, de accusat. Nec refert, posse delictum probari, vel non, modo ad actum exteriorem suapte natura probabilem processum sit: ut lege humana & Pontificia is actus comprehendatur: tamen si referat quandoque an sit occultus, vel notorius, quoad plures juris effectus. Præter hæc mihi sat erit, quòd ex homicidio exteriori contrahatur iure canonico irregularitas, qui autem dixerit, hæc jura humana non esse intelligenda de homicidio omnino occulto per accidens, id necesse quidem erit, ut probet. Ex quibus ipse colligo ex auctoritate adhuc Panorm. Ang. & sequacium, ex homicidio utcumque occulto contrahi irregularitatem, ab Episcopo tamen debilem. Etenim ipse Panormit. in hac specie contractam esse irregularitatem fatetur, licet ea sit ab Episcopo debilis per ejus occultam dispensationem, quod Ang. & alii ita intellexerunt, tamen si Sylvest. in verb. homicid. 3. qu. 8. opinetur, hanc irregularitatem & in hoc casu non posse tolli per Episcopi dispensationem. Sed & Synodus Tridentina sess. 4. sub Julii III. cano. 7. statuit, homicidam voluntarium non esse promovendum ad sacros ordines, nec ad beneficia, etiamsi homicidium non fuerit in iudicio probatum, nec alia ratione publicum, sed occultum. Videtur enim tollere sacrosancta Synodus dispensationem Episcopis, quamvis & ille Canon, si Episcopis voluit interdicerè dispensationem quoad Ordines suscipiendos, fortassis intelligendus sit in homicidiis, quæ licet sint occulta, possunt tamen probari, nec sunt omnino occulta. Ipse etenim omnino occulta hæc in questione appello. facilioris intellectus gratia, quæ nullis testibus probari possunt, nec aliter, quàm per confessionem ipsorum delinquentium, tamen si exteriori opere contigerint. Quibusdam tamen potius placebit, generaliter à Synodo Tridentina hoc in Canone prohiberi Episcoporum dispensationem, quoad ordines suscipiendos: ut tandem non sit admittendum, quod Ang. ex Panor. adnotavit. Nam & eadem Tridentina Synodus sess. 24. c. 6. expressim Episcopis interdicit dispensationem circa irregularitates ex homicidio voluntario, etiam occulto provenientes.

Hinc illud mihi dubium est, quod idem vir doctissimus Alphons. à Castr. in d. c. ult. 3. conclus. vers. ex hac. opinatur, asseverans, filium presbyteri ex conjugata ita occultè genitum, ut non possit aliunde probari, quàm per parentum assertionem, posse sine dispensatione promoveri, & beneficium, curam animarum habens recipere. Contrarium siquidè tenent Ant. in ca. 1. de filiis presbyt. & Gonsal. à Villad. in tract. de irreg. cap. dixi ulterius, quod illegitimi. Atque idèd su-

per hac decisione cogitandum amplius esse censeo.

Solet tamen Romanus Pontifex quandoque dispensare cum voluntario homicida, etiam publico, quoad altaris ministerium: hoc demum addito, quòd intra triennium minimè altari ministret: & deinde extra locum, in quo homicidium perpetravit. Sic sanè referunt & testantur Lodov. Gomez. in d. tract. expectativarum, num. 88. & Joan. Staphil. in d. fol. 193. qui etiam scripsere, consuevisse summum Pontificem absolvere clericum à reatu homicidii, ac omnis labis & infamiae macula ejus occasione contracta, ut in pristinos honores restituatur, poteritque hic homicida obtinere ex vi hujus absolutionis beneficium simplex, si id sibi conferatur, cap. 2. de cleric. pugnans. in duello, non tamen hic licebit, nisi aliud in absolutione fuerit expressum, etiam in obtentis ordinibus altari ministrare: quod ipse Joann. Staphil. adnotavit.

Dispensat tamen verò solus Papa cum homicida casuali, ut in sacris ministret, vel ad sacros ordines promoveatur. Panorm. in c. continetur, de homic. idem & DD. maximè Marian. Soc. nu. 95. in cap. ad audientiam, eod. tit. Regia l. 5. tit. 6. par. 1. licet tamen Episcopo dispensare cum quocumque homicida, ut in minoribus ordinibus jam susceptis possit ministrare: quem admodum ex cap. ad audientiam, & c. continebatur, de homic. & c. 2. de cleric. pugnans. in duello. notant in d. c. Host. Joan. Andr. Innoc. Cardin. & Anan. quorum opinio magis communis est: tamen si quoad homicidium voluntarium nullibi probetur, & ita eam in homicidio casuali tantum admittunt Abb. in d. c. 2. Soc. nu. 95. & Felin. col. ult. & ibi quoque Anan. in d. c. 2. ad audientiam.

Cæterum hæc intelligenda sunt quoad ministerium ordinis. Nam tamen quoad beneficium simplex obtinendum, potest cum homicida, etiam voluntario, Episcopus dispensare. text. in d. c. 2. de cler. pugnans. in duello. ubi frequentissimè ejus interpretes hoc adnotarunt. Socin. item, & Fel. in d. c. ad audientiam, Joan. Staph. de litteris grat. & just. fol. 78. qui secus esse censent quoad beneficium curam animarum habens, arg. text. in c. 1. de filiis presbyt. in 6. tamen si Anan. in d. cap. 2. etiam quoad hoc, teneat posse Episcopum dispensare.

Quòd si quis beneficium simplex habens homicidium commiserit, possitque ex dispensatione Episcopi illud retinere, tamen si, etiam nondum mota lite, nec accusatione instituta, alter hoc beneficium impetraret in eventum privationis, non posset Episcopus dispensare, ut homicida illud beneficium retineret: quia ex præmissa impetratione jus quoddam alteri jam sit acquisitum: nec ipse Papa absque hujus juris derogatione visus foret alteri præjudicium facere: quod Dom. voluit in cons. 105. col. ult. ubi hoc aliquot rationibus probat: & sequitur Joan. Staphil. de litteris grat. & just. fol. 78. col. 2.

Verum ad hujus conclusionis intellectum præmittendum est, homicidium, etiam voluntarium, non esse ipso iure privatum beneficio Ecclesiastico, sed privandum per sententiam, text. in cap. clericis, ne cler. vel monach. notat Innoc. communiter receptus in c. eum nostris, de concess. prob. nam & ejus opinionem communem esse, asserunt Anan. & Felin. in c. inquisitionis, col. 1. de accusat. Anton. Corse. in sing. verb. sententia, notant Capell. Tholosan. 207. Felin. in cap. 2. colum. 3. de rescript. & in cap. sciscitatus, col. 1. eod. tit. Præpos. in cap. studeat. 50. dist. Joan. Bernard. in pract. cap. 98.

Idem est ad hoc ipsum adnotandum, tamen eundem voluntarium homicidam, qui per sententiam privandus est beneficio, posse interim adhuc pendente accusatione eidem beneficio renuntiare, priusquam condemnatur, gloss. elegans in c. 2. ut lit. pendens. in verb. finita. lib. 6. quam DD. inibi sensim probant, &

Ferrar.

Ferrat. cautela 41. gl. in reg. Cancell. 27. Rebuff. in trakt. de pacificis possess. n. 261. Felin. in d. cap. inquisitionis, col. 3. Rota in antiquioribus. quinta, de re judic. Ludov. Gomez. in reg. de annali possessore, qu. 42. num. 3. Chassan. in conf. 44. n. 22. Philip. Prob. in additionib. ad Monach. in cap. Alma mater. de sem. excom. 6.

Quidam tamen existimant, hanc renunciationem impediri, si prius impetraverit à summo Pontifice beneficium homicidæ in eventum privationis, quod Domin. in d. conf. 105. tenet in hac specie, opinatus renunciationem istam nullam esse in hunc sensum, ut possit postea lis tractari, & lata privationis sententia; renuntiatio fiat inutilis. Contrarium tamen in hoc ex dicta glossa probare conati sunt gloss. in d. reg. Cancell. 27. col. 4. Chassan. in d. conf. 44. n. 22. Jo. Staphil. de litteris gratia & justitie. fol. 64. Prob. in d. nu. 6. Rota præcitata 5. in antiquioribus. tit. de re jud. Ant. Butr. in conf. 43. Auftr. in additionib. ad Capell. Tholof. dec. 436. Lud. Gomez in reg. annali. qu. 42. n. 4. quibus multum accedit decisio Ægidii à Bellamera, dec. 739. Horum opinio magis recepta est, sicuti ex prædictis auctoribus apparet. Nec jure admittendum est, quod ipse Domin. probare vult; nempe, post hanc renunciationem, aut aliam vacationem beneficii aliter, quàm per privationem contingentem posse judicem procedere ad privationem. Etenim hic processus jam inutilis erit, cum ipse, adversus quem privationis sententia ferenda est, non obtineat, nec possideat beneficium: atque ita visum est Rotæ & in novis 491. Lud. Gomez in d. reg. de annali. qu. 42. n. 5. sic nec ipsius Dominici altera ratio urget, scilicet quod non possit fieri renuntiatio, nec dispensatio in præjudicium ejus, cui jus quæsitum est. Nam illud est verum, ubi agitur de præjudicio juris purè quæsitum: non autem ubi jus quæsitum est conditionale & incertum: secundum Rom. consil. 256. Lud. Gom. in d. qu. 42. & in reg. de non tollendo jure quæsto. qu. 3. quo in loco multa ad hoc allegat.

Cæterum, quod Ant. à Butr. in conf. 43. addit, hanc renunciationem esse nullam, quoties ea facta fuerit post scientiam prioris impetrationis: quasi ea in fraudem fiat, c. 2. de renuntiatis. in 6. mihi dubium est, imò falsum videtur, licet Auftr. in d. dec. 436. & Felin. in c. in nostra. n. 38. de rescript. idem scripserint Antonium securi. Nam qui renuntiat, jure suo utitur, & idè nullam fraudem committit: quippe qui sibi ipsi consulturus, vel amico, vel consanguineo, eidem beneficio renuntiet, non ut noceat impetranti. Etenim in d. c. 2. manifestè colligitur fraus renuntiantis, qui non, ut sibi consulere, sed ut impetranti noceret, maximis conjecturis ad id existentibus, renuntiat beneficio, atque idè in ea specie fraus excluditur: habetque rationem aliquam illa decisio à leg. filia mee, ubi Bald. ff. solut. matrim. not. Boët. in trakt. delegato, fol. parvo 26. quibus addendus est Barb. in conf. 60. lib. 4. col. 1. & 2. Potissime hæc Butrii opinio non sibi satis constat; siquidem ipsemet opinatur renunciationem istam factam ab ignotante, validam esse etiam si prior impetratio haberet decretum irritans: & tamen hoc decretum adhuc ignorantes afficit, cap. dudum de præbend. in 6. §. adjiciebatur, de concess. præbend. ubi hoc communi omnium consensu receptum est, & traditur in c. si eo tempore, de elect. in 6. in gloss. ignorante, & in c. si postquam de præbend. eod. lib. per Cardinal. in clem. 1. qu. 18. de elect. & alios, plerisque in locis.

Igitur Dominici responsum non est ita simpliciter admittendum: sed tunc demum, quando in prioris impetrationis litteris expressim sit appositum, quod renuntiatio lite pendente facta ab ipso privando cedat in utilitatem impetrantis; cujus clausulæ meminere Joan. Staphil. in d. fol. 64. & Prob. in d. c. Alma mater Soletque concedi, ac litteris clausula ista adscribi post primam privationis sententiam, non

antea: ut ipse Staphilæus testatur, & nisi fallor, ex hoc minimè collitur Episcopo dispensandi potestas: ipsaque dispensatio impediet privationis sententiam; quidquid contrarium senserint Domin. & Joan. Staphil. in dict. fol. 78. Nuper tamen Carol. Molin. in reg. Cancell. 18. num. 55. communem opinionem improbat ubi ea renuntiatio fit in favorem certæ personæ; cujus sententia fortassis jure & æquitate prævalet ob fraudem, quæ in hac specie manifesta videtur, idcirco lector optime cogitabis.

His verò, quæ de dispensatione super hac irregularitate diximus, illud libenter adjecerim, quod in præxim maximam confert utilitatem, nempe posse dispensare in hac irregularitate contracta ex homicidio, quod per judicem, aut justitiæ ministros fuerit commissum, eum qui potestatem habuerit dispensandi super irregularitate contracta ex homicidio casuali. Nam quoad hoc, homicidium istud casuale censetur, quippe nullam culpam, imò meritum habeat, quod Cajet. adnotavit in summa, in verb. irregularitas in fin. tamen hoc homicidium voluntarium verè sit, licitum tamen, ut satis constat. Atque hæc dicta sunt de homicidio voluntario, de irregularitate ex eo contracta, & de dispensatione super hoc impedimento impetranda, à quo scilicet petenda sit. Reliquum erit de homicidio casuali tantisper agere, ad plenitudinem hujus tractatus examinationem.

§. QUARTUS.

De homicidio casuali.

SUMMARIUM.

- 1 Homicidium casuale quid sit? & quando ad irregularitatem sufficiat. n. 10.
- 2 Irregularitas oritur ex homicidio casuali cum distinctione operis illiciti, & liciti, & ibidem de Medicis, quæ in hoc §. latius explicatur, quàm fuerit à Doctoribus tradita.
- 3 Chirurgus an irregularis sit? & de Medicis Chirurgisque clericis; & an medicus imperitus puniatur de morte agroti? & de sagitta à vulnerato extracta.
- 4 De ludente cum femina pregnante illicitè, ita ut abortus sequatur, & inibi intellectus c. sicut. de homic. & n. 10.
- 5 Si equitans puerum triverit, quatenus teneatur. Item, si Magister discipulum castigans modum excedat. Item si campana pulsatio causam morti dederit, & de his vide etiam n. 9. & inibi intellectus c. dilectus de homic. & n. 10.
- 6 Si in lusu licito ex lapidis idu quis vulneratus mortuus fuerit, & inibi intellectus cap. exhibita, de homicid. & ibi de jactu disci, perpensus Homeris locus.
- 7 Sphæra ludus apud Homerum exponitur ad Julii Pollicis interpretationem adversus Erasmus.
- 8 Diligentia summa excusat irregularitatem in homicidio casuali, & inibi intellectus cap. consinebatur, de homicid.
- 9 Latissima culpa, an efficiat quem irregularem? si in charitarum lusu aliquis occisus sit? item si adulterii occasione vir uxorem interfecerit.
- 10 Multa adversus communem Canonistarum distinctionem de opera licita & illicita ad casuale homicidium traduntur: & inibi vera resolutio.
- 11 Habens in domo ursum, leonem, canem, aliamve feram an sit irregularis, si ea hominem occiderit.

Homicidium ¶ autem casuale illud dicitur, quod casu præter intentionem committentis, vel causam dantis contigerit. Nam secundum Aristot. 2.

Phys. Casus est causa agens prater intentionem, cujus rei gratia subijciam hoc in loco S. Th. dist. 2. 2. quæst. 64. art. 8. Ea, inquit, quæ casualia sunt, simpliciter loquendo, non sunt inuenta, nec voluntaria. Et quia omne peccatum est voluntarium, secundum August. consequens, quod casualia in quantum hujusmodi, non sunt peccata: contingit tamen id, quod non est actu, & per se volitum vel inuentum, esse per accidens volitum, vel inuentum, secundum quod causa per accidens dicitur removens prohibens. Unde ille, qui non removet eas, ex quibus sequitur homicidium, si debeat removere, erit quodam modo homicida voluntarius. Hæc D. Thomas, qui statim sequitur & probat communem Canonistarum distinctionem, quæ solet in homicidio casuali adhiberi in hunc sanè modum, ut qui dederit operam rei illicitæ, si casuale homicidium sequatur, irregularis sit: siue adhibuerit diligentiam, quam potuit, sequeretur: siue negligens fuerit. Is verò qui dederit operam rei licitæ, tunc denique sit irregularis, cum non adhibuit eam diligentiam, quam potuit & debuit adhibere, ne homicidium casuale sequeretur. Hanc opinionem ex pluribus juris Pontificii decisionibus exponit gloss. in c. sicut dignum, §. ult. in verb. consil. & in c. continebatur, de homic. & ubique DD. communiter: Cajer, post S. Thomam in dict. art. 8. ubi eleganter scribit, hanc distinctionem quoad irregularitatem esse admittendam, non tamen quoad peccatum: siquidem ille, qui dat operam rei illicitæ, si adhibuit diligentiam, quam debuit, & potuit, ne homicidium casuale sequeretur; & nihilominus casu id contigerit, erit reus illius actus illiciti, cui dabat operam, non tamen homicidii: sicut nec quoad peccatum erit homicidii reus, qui dedit operam rei licitæ, & aliquam absque dolo culpam habuit: tenetur tamen pœnitere, gloss. Abb. Anan. & Felin. in cap. presbyterum, de homic. text. optimus in c. ult. 15. q. 1. Alphonsus à Castr. lib. 2. de potestate legis pœnalis, c. 14. vers. secunda propositio. & Dom. Soc. lib. 5. de just. & jur. qu. 1. art. 9. eandem Canonistarum distinctionem sequuntur Albert. T. otius de vero & perfect. cler. lib. 2. cap. 27. Gonsal. à Villad. de irregular. cap. de percussore col. 6. Soc. in cap. ad audientiam, de homic. n. 48. & post alios Sylvest. verb. homic. 2. colum. 1. cui equidem distinctioni ad ejus probationem aptanda sunt aliquot juris humani responsa.

Primum ad prioris partis exemplum adduci solet text. in c. tua nos in prin. de homic. etenim monachus, qui & tumorem pietatis causa ferro aperuit, quia vulneratus mortem obiit, irregularis censetur: & tamen omnem diligentiam adhibuit, quam chirurgus peritissimus adhibere tenebatur. Etenim, ut medicus non teneatur de morte infirmi, aliquot sunt necessaria. Primum, quod sit peritus in ea professione & arte, *l. illicitas, §. sicut, ff. de offic. presid.* Secundum, quod admoneat infirmum, ut præcaveat ab his, quæ sibi sunt nocumento futura text. in d. c. tua nos. Nec tamen tenetur semper & continuo adesse ægrotò, secundum Hostiens. Anch. & DD. in dict. c. tua nos, nisi ægrotus propter maximum ægritudinis periculum custodia indigeret; tunc equidem tenetur medicus vel præsens esse, vel admonere, ut diligenter custodiatur. Sic Host. censet in summa, de atat. & qual. §. ordo vers. ex post facto, quem refert & sequitur Ripa in tract. de peste part. ult. §. medicorum, n. 48. quo in loco multa adducit de medicis imperitis an & hi teneantur, si infirmus ob eorum culpam moriatur. Est enim text. in d. c. tua nos, qui probat, his mortem ægroti imputari, idem constat in d. §. sicut, ubi Alber. existimat, medicum imperitum, cujus causa ægrotus mortem obierit, pœna extraordinaria, non ordinaria puniendum fore. l. 3. §. ff. de scar. notat Ripa in dict. §. medicorum. Regia l. 6. tit. 8. part. 7. ut hinc merito Jovianus Pontanus dixerit in Charonte, *Liberius medici vivunt, ut*

quibus permissum sit, hominem impunè occidere. Medicos enim non modò lex absolvit ab homicidio, verum mercedem quoque ei statuit. Hæc Pont. nus. Igitur cum in specie d. c. tua nos, † monachus feminam illam admonuerit, ut à vento caveret, & ipsa vento exponens seipsam, mortem obierit, apparet, non alia ratione monachum illum cenleri irregularem, quàm quod operam dederit rei illicitæ, non simpliciter, sed sibi: quia chirurgus esse non poterat, text. in c. sententiam sanguinis, ne cler. vel monach. Nullus inquit, clericus, ruptariis, ballistariis, aut hujusmodi viris sanguinum præponatur: nec ullam chirurgiæ artem subdiaconus, vel sacerdos exerceat, quæ aduotionem vel incisionem inducit. Qua ratione Pan. ibi. col. pen. & fin. ac Paul. Paris. conf. 96. col. ult. lib. 4. tenent, clericum in minoribus constitutum beneficium Ecclesiasticum habentem, irregularem esse, si ex chirurgiæ officio, cui operam dat, aliquis mortem obierit absque ejus culpa, quippe qui artem sibi interdiktam exerceat. Hic est ergo verus intellectus ad text. in d. c. tua nos, sicuti gloss. subobscurè, & DD. manifestè inibi tradiderunt. Quorum opinionem ipse censeo veram esse, quoties ægrotus moriatur ex causa alicujus aduotionis, vel incisionis à chirurgo illata. Nam si chirurgus nullam aduotionem, nec incisionem fecerit, & tamen ab alio vulneratus, aut alioqui ægrotus moriatur absque culpa chirurgi; vel si à chirurgo adustus, aut incisus, non ex occasione incisionis, vel aduotionis, sed ex ipsa gravi ac lethali ægritudine mortem obierit, nulla contrahitur irregularitas: quod satis constat ex constitutionibus ad hanc rem paulò ante citatis. His omnibus illud libenter addiderim, quod clericus in minoribus constitutus ordinibus, chirurgiæ artem exercens, poterit coram sæculari iudice conveniri pro negligentis, & culpis commissis in ejus artis usu, notat optimè Joan. Gallus in qu. 150.

Hinc inferitur, quod si laicus, aut clericus in minoribus chirurgus esset, & juxta artis peritiam chirurgiæ operam daret, atque ex aliqua incisione absque ejus culpa ægrotus periret, non esset irregularis censendus: notant Card. in d. c. tua nos, & Mari. Soc. in cap. ad audientiam, de homic. n. 31.

Sic & idem Card. in d. c. tua nos, 1. col. scribit, quod si monachus, aut clericus exerceret medici artem, & peritus esset, attamen absque ejus culpa, casu infirmi & ægroti moriantur, non esset is irregularis: quippe operam daret licitæ rei, & quæ non est ei interdiktæ, c. ad aures de atat. & qual. Nam ibi consulit Romanus Pontifex, quod hic ad ordines non promoveatur, si is conscientiam habet lætam alienius culpæ: quasi liberè permissum jure sit ad ordines sacros promoveri, ubi medicam artem absque culpæ suspitione exerceat.

Ex his etiam apparet, eum irregularem esse, qui infirmi, & ægroti curam habens, dederit ei aliquam potionem absque medicorum mandato, aut contra eorum prohibitionem, si ægrotus ex hoc mortuus fuerit: notant Innoc. & DD. in d. c. una nos, & Marian. Socin. in d. c. ad audientiam, n. 32.

Pari sanè ratione qui ægrotum in mortis agone nimis anxium in aliud revolvat latus, ut citius moriatur, & ne magis crucietur mortis tormentis, irregularis erit, quod Socin. in d. n. 32. scribit, ac Pan. in cap. sententiam sanguinis, ne cler. vel monach. Gonsal. à Villad. de irreg. c. de percussore, col. 5. post Spec. tit. de dispensatione §. juxta vers. quid si alius infirmum.

Hi verò auctores, etiam irregularem esse opinantur eum, qui à vulnerato sagittam extraxerit, si ex hoc ipse vulneratus moriatur. Quorum sententiam ego admitterem, ubi in extrahendo sagittam, aliquam culpam habuerit, quia non servavit modum ab hujus rei viris peritissimis præscriptum, vel operam dederit rei sibi illicitæ & interdiktæ: alioqui non est omnino vera prædicta opinio.

Secundò, in eisdem prioris partis probationem
 4 † expenditur text. in cap. sicut, de homic. ubi illicitè ludens cum fœmina prægnante censetur irregularis, si ex hoc lusu casu contigerit fœtus animati abortio: tametsi nullam culpam in eo ludo homicidio præstiterit: sic etenim communis omnium Doctorum sensus illud responsum interpretatur, ex eo, quòd ludens cum muliere prægnante commercium carnale cum ea haberet, aut habere consuevisset, quasi hæc irregularitas minimè contraheretur à fratre, vel consanguineo, qui cum fœmina prægnante licitè eodem lussisset modo. Sed & hanc posteriorem sententiam horum auctorum non aliter veram esse opinor, quàm si quis cum muliere, etiam consanguinea, prægnante tamen, cautè luserit: alioqui irregularis erit propter culpam in ipso ludendi modo commissam: quod boni viri arbitrio necessariò est committendum.

Tertiò ad idem conducit † text. in cap. dilectus, de homic. quo decisum est, non esse clericum irregularem, qui cum equitaret, absque ejus culpa puerum equi impulsu occiderit: quia operam dabat rei licitæ, igitur si operam illicitæ rei dedisset, & is casus contigisset, foret irregularis. Eadem ferè responsio traditur in c. significasti. in 1. eod. tit. unde si quis contra prohibitionem equitaret, ac denique daret operam rei illicitæ, & accideret quod in præcitatis responsis continetur, foret planè irregularis, quod Cajet. scribit in d. quest. 64. art. 3. vers. unde si religioso, de quo paulò pòst disputabitur. Obiter tamen est adnotandum, hanc opinionem Cajet. deduci ex mente omnium Canonistarum, in dict. cap. dilectus, & in dict. cap. significasti.

Posterior autem distinctionis pars constat ex eod. c. dilectus, & c. significasti, quibus apparet, dantem operam rei licitæ non esse irregularem, si absque ejus culpa hominis mors casu sequatur. Hinc sanè fit, ut casus contingens ex feritate equi, non imputetur sessori, qui nullam culpam habuit. Idem probatur ex l. 1. in p. ff. si quadrup. paup. feciss. dicat. notat Bald. ad text. in d. dilectus ad hoc in cons. 443. lib. 4. l. idem juris §. 1. ff. ad l. Aquil. §. impetu quoque. Inst. ad leg. Aquil. Regia l. 4. §. 5. tit. 8. p. 7. l. 7. tit. 17. lib. 4. For. l. 15. tit. 13. lib. 8. ordin. & l. 6. tit. 15. part. 7.

Ad eandem partem pertinet text. in c. presbyter. de homic. ubi magister operam rei licitæ præstans, & exhibens, si discipulum percusserit, culpam habens in excessu correctionis, est irregularis, morte inde secuta: propter culpam enim tenetur, quia excessit in correctione, l. præceptoris. ff. ad l. Aquil. leg. sed & si §. ult. ff. eod. tit. l. item queritur. §. idem Jul. ff. locati. l. 9. tit. 7. tenebitur enim juxta modum culpæ, ut in dictis legibus probatur. At si nullam habuerit in excessu culpam, nequaquam tenebitur de homicidio casuali inde secuto: quod DD. omnes videntur in d. c. presbyterum, adnotare, etiam quoad irregularitatem: quidquid Fel. ibi contrarium probare conetur, n. 3.

Tertiò eadem posterior pars probatur in c. ex litteris in 2. & c. Joannes, homic. quibus in locis non est irregularis, qui domo pulsaret campanas, aut eas tollet, casu quodam absque ejus culpa homicidio causam dederit, etenim non est irregularis: quippe qui operam daret rei licitæ. Quòd si pullatio campanarum esset aliqua ex causa illicita, profectò fatentur omnes utrobique irregularitatem contrahi, si absque culpa pulsantis, vel campana, vel tintinnabulum ceciderit, & aliquem ad mortem læserit. Id verò mihi satis dubium est, sicuti statim tradetur: constat tamen irregularem esse, qui ad se litionem & arma pulsaverit campanam, & inde fuerit ex prælio inito aut pugna secuta mors, cum maximam huic morti causam dederit.

Nec tamen admiserim, eum irregularem esse, qui

Didaci Covar. Tom. I.

campanam pullaverit in signum, quòd aliquis est furca suspendendus, aut à ministris justitiæ jugulandus: tametsi contrarium noraverint DD. in d. c. Joannes, & Socin. in c. ad audientiam, de homic. nu. 58. tal. ut enim id est, cum hic nec causam propinquam, nec remotam dederit morti, aut homicidio, sic nec ille irregularis, qui ligna aut stramenta dederit ad comburendum hæreticum jam mortuum: quòd si vivus foret comburendus hæreticus, esset irregularis qui ligna ad combustionem ministraret, Card. in hac elem. ad fin. idem & Felin. in c. sicut dignum, de homic. §. hi. quoque. Socin. in d. c. ad audientiam, de homic. n. 62. Palud. in 4. sent. dist. 25. qu. 4. Spec. tit. de dispensat. §. juxta, n. 45.

Quartò hinc deducitur † intellectus ad text. in c. exhibita, de homic. ubi non censetur irregularis ille, qui misit ludendo lapidem in alium, & is à lapide tugiens, ac demum procidens in alterum lapidem caput offendens, culpa medici mortem obierit. Nam qui misit lapidem, operam dabat rei licitæ, nec aliquam culpam habuit, quam ipse prævidere potuisset. Idcirco homicidium casu contingens, ei minimè imputatur, quòd si culpam habuisset: quia lapidem ita gravem misit, ut non fugienti vulnus posset inferti periculosum, tunc irregularis esset, qui lapidem misit: sicuti notant Innoc. Abb. Anan. & DD. ibi quibus suffragatur in simili decisio Bart. in l. si gemina, ff. arbor. furium. cosar. de quo tantisper egimus in hac part. §. 2. n. 9. quidam tamen, præsertim Abb. & Anan. in d. c. exhibita, censent, ludum illum projiciendi lapides esse licitum inter pueros, licet inter majores esset reprobus, quia noxius, l. nam ludus, ff. ad leg. Aquil. Ego verò quoties agitar de ludo projiciendi lapides ad offensionem, opinor nec inter pueros, nec inter majores licitum esse, quia noxius est; tametsi qui eo in ludo alterum occiderit, aut percusserit, non sit puniendus pœna ordinaria, si consuetudine is ludendi modus, eave pugna fuerit inducta: quod notant Anchar. in cap. cum vulnerabilis, de consuetud. idem in cons. 283. Cremenf. in sing. 199. Cæpol. in cons. 30. facit ad id gloss. in d. c. cum vulnerabilis, & in c. denique, 4. dist. ubi Præpos. gloss. in cap. sanct. de temp. ordin. & quæ latè tradit Roch. Curt. in c. ult. de consuet. fol. parvo 14. Hippol. in l. 1. limit. 19. ff. de sicar. Jal. & Purpur. n. 113. post Bart. in l. singularia ff. si cert. pet. ex quibus ipse colligo, consuetudinem parvam non excusare etiam in foro judiciali à tota pœna, sed bene ab aliqua parte pœnæ: nempe à pœna ordinaria: notat & Marr. Azpilcueta in c. consideret. §. tanto, de pœni. dist. 5. licet prædictæ gloss. voverint simpliciter consuetudinem iniquam excusare à pœna, non à peccato.

Potuit sanè ludus projiciendi lapides licere, si is contigerit ad vires corporis, & industriam experientias: non quidem ad nocendum; sicuti de jactu disci solet adnotari, cujus Homerus meminit Odyss. 6. & sic in lib. 8.

Τὸν βᾶ ἀειστέρας ἡμετέρας ἀπὸ χειρὸς,
 Βόμβηκες δὲ λίθου. κατὰ δὲ ἐπιτηχῶν ποτὶ γαίῃ
 Φαίητες Δολιχίρετοι ναυσίλυτοι ἄνδρες
 Λαὸς ὄπαι βραχίης, ὃ δὲ ἐπέπλετο σήματα πάντων

Quem locum ita Latine tradidit Erasmus, *Chiliad.*
 3. centuria 5. proverb. 41. Rex aut asinus.

Versatum hunc valida submisit in aëra dextra.
 Innotuit lapis, ast in humum formidine sidunt
 Phaaces gens gnava maris, raibusque superba
 Ob saxi jactum, verum id procul omnia signa
 Transvolat.

Erat autem discus lapis orbicularis, quem exercitii gratia jactare solebant plerumque, scribitque Didymus in commentariis ad Homerum, discum habuisse in medio funem, quo contorquebatur, ut majori impetu mitteretur. Hujus ludi meminit & Martialis lib. 4.

Splendida cum volucem Spartani pondera disci,

Est procul pueri: sic semel ille nocens:

Item & Plautus in Bacchidibus:

Ibi cursu, luctando, hasta, disco, pugillatu, pila.

Hoc autem in loco libenter lectorem admoneo, 7 Erasinum virum † alioqui Græcæ, & Latine linguæ peritissimum, in dicto proverbio non satis diligenter Homeri locum expendisse. Etenim Julii Pollucis ludum de pilæ jactu explicaret, qui *lib. 9.* ita inquit: *Vrania verò sic habet, aliquis resupinans sese spheram in calum mittit, reliquis autem certamen erat, ut eam, priusquam in terram recideret, raperent: id quod in Phæacibus significare videtur Homerus.* Hæc Pollux. Erasinus existimat, Pollucem Homeri locum citare, quem modò de jactu disci nos tradidimus cum satis differat à disci jactu ludus spheræ, cujus Pollux meminit. Est igitur locus, quem Pollux indicat, apud Homer. *in eod. lib. 3. Od. ff.*

Οἷδ' ἐπεὶ ἦν σφαιραν καλῶν μετὰ χερσὶν ἑλοῖτο

Πορφύρεον, τὴν σφῆν πόρουσ' ἔποιεσε Δαίφρων.

Τὴν ἔτερον ἔριπ' ἔσκειν ποτὶ νέφεα σκίοισι

Ἰδωδεις ὀπίσω ὄρε ἀπὸ χθονὸς ὑψ' ἔσφ' ἄεθ' ἔβρις.

Π' ἠδ' ἰδὼς μέλισσε παρ' ἔσ' ποσσὶν οὐδ' ἄς κέσθ' ἔσθ' ἔσθ'.

Hæc Latine ad verbum.

Hi igitur postquam pilam pulchram in manibus acceperunt.

Purpuream, quam ipsis Polybus fecerat prudens:

Hanc alter jaciebat ad nebulas umbras.

Flexus retrò: alter autem à terra in altum elevatus:

Facile accipiebat, antea quam pedes ad pavimentum venirent.

Utebantur autem & veteres disco ad hoc exercitium ferreo, sique appellabatur, auctore Eustathio, *Solor.* Idem commemorat Lud. Cælius *lib. lect. antiq. 13. cap. 12.* Hispani dicimus *Herron.* Tamen innominatus Homeri interpret *Iliad. lib. 23.* has duas dictiones ita distinxerit, ut discus planus sit, ac latus: Solos verò rotundus, & orbiculatus.

Quinò, ex eadem conclusione deducitur vera interpretatio ad † text. *in cap. continebatur,* & *in c. lator. de homicid.* etenim in priori casu homicidium casu contingens, irregularitatem induxit: in posteriori verò minime: & tamen utrobique dabat quis operam rei licitæ. Est igitur discriminis ratio ex culpa constituenta: siquidem eo casu, quo irregularitas inducitur, qui dabat operam rei licitæ, culpam habuit quia non adhibuit diligentiam, quam debuit, in præcavendo homicidii casum: at in altera specie eam diligentiam adhibuit: atque idè non efficitur irregularis, secundum communem omnium sententiam, post gloss. ibid. quo fit, ut *ex d. c. lator.* satis probatur, palæstræ ludum licitum esse etiam clericis. Constat sane hunc ludum, & ei similes exercendæ virtutis causa licitos esse, *l. solent. ff. de alea lusu. & alea. imò si quis hoc in ludo usus defensione, & natura ludi, ne victus evadat, alterum occiderit, non tenebitur de homicidio. l. quæ actione. §. si quis. l. ex plagis. §. cum pila. ff. ad leg. Aquil. gloss. Alberi. & Jasin. l. in executione. §. ult. ff. de verborum obligat. Dec. cons. 9. Socin. cons. 16. lib. 1. Hippol. in præcl. §. ulterius. n. 9.* qui ad hanc rem multa tradere.

Ipte quidem opinor, ludos causa exercendarum virum tunc clericis saltem constitutis in sacris licere, quoties hi ludi non sunt communi hominum judicio periculosi ad vulnera, vel mortem, quod ex multis probatur, quæ notari solent *in c. 1. & c. sententiam sanguinis, ne cleric. vel monach. & in c. 1. de torneament.* Atque hæc dicta sint de his, qui operam dederunt rei licitæ; & tamen censentur irregulares propter culpam commissam in non præcavendo ea, quæ poterant homicidio causam dare. Nec tamen † culpa levissima in hoc casu est sufficiens ad irregularitatem: sicut probat text. *in c. questum, de pœnit. & re-*

*miss. ubi Panormit. hoc notat, & Gonfaly à Villadieg. de irregular. c. de percuss. col. 7. Ravenna in d. c. questum. Angel. in vers. irregulari. §. 3. Sylvest. in verb. homicid. 2. col. 2. & in §. 23. & licet gloss. in c. significasti in primo, de homicid. teneat, culpam levissimam ejus, qui rei licitæ operam dabat imputari ad irregularitatem: exempla tamen, quæ illi opinioni aptaverunt, Hostiens. & Jo. Andr. potius pertinent ad culpam levem, quam ad levissimam: atque ira ipse opinor veriorum esse opinionem Abb. qui eam intelligit, ubi culpam levissimam contigerit in omittendo; nam si in committendo contigisset, sufficeret ad irregularitatem, text. opt. ad hoc *in c. consultisti, 2. qu. 5. & ibi gloss. quibus accedit, quòd levissima culpa contingens in committendo, ad levem culpam pertinet, gloss. in l. lege Cornelia ff. ad Syllan.* cujus nos meminimus *in Epitome ad quartum Decret. 2. part. c. 6. §. 8. n. 13.* posset etiam levissima culpa sufficere ad irregularitatem: licet ad omissionem pertineret, ubi quis mercede conductus teneretur ad diligentiam exhibendam, quod probatur ex ratione text. *in l. qui mercedem.* & ibi Bart. ff. locat. Bart. & Paul. *in l. domus. ff. eod. tit. ex quibus constat, teneri eum de levissima culpa, qui mercede conductus, tenebatur ad diligentiam adhibendam, sic & in hac specie irregularitatis visum est Sylvest. in d. c. verb. homicidium, secund. §. 15.* secundum quæ sunt intelligenda, quæ tradita fuere ab Anan, *in c. dilectus, de homicid. dist. col. ult. & vers. considera.**

Ex his ipse infero, homicidium à persona privata commissum, nunquam imputari ad irregularitatem, nisi habeat aliquam peccati malitiam, & culpam. Nam qui omnino excusatur à peccato homicidii privati, etiam excusabitur à pœna irregularitatis provenientis ex homicidio privato, *c. ad audientiam, de homicid.* cui accedunt & omnia, quæ paulò antè explicavimus, notant in specie illationem istam Paul. *in 4. sent. dist. 35. qu. 1. art. 4.* & Alphonsus à Castro *lib. 2. de potest. leg. pœn. c. 14. vers. prima principalis conclusio, & in vers. secunda propositio.* & tursus eolum. ult. quia irregularitas homicidii, licet in persona publica constituatur sine peccato, cum nihilominus sit voluntarium, in persona tamen privata semper peccatum, aut culpam aliquam exigit, siquidem esset omnino involuntarium homicidium, saltem casuale sine culpa, quod non inducit irregularitatem, ut constat, *ex toto titul. de homicidio.*

Hinc etiam constat, quòd licet alioqui causa propinqua, non remota, sit consideranda, gloss. communiter recepta *in c. de catero, de homic.* gloss. *in l. si mulier. ff. rerum amota,* & causa propinqua sit illa, quæ damnum dat, non accedente alia extrinseca causa, *l. qui domum, ff. locati.* notat Abb. *in discretionem, de eo, qui cognov. consanguin. uxoris sue,* quæ quidem causa dicitur aliter immediata, ut explicat Dec. *in authent. præterea C. unde vir & uxor. eolum. 8. Bart. in l. 1. ff. de act. & obligat.* Cagnol. *in rubr. ff. si ve in proêmio Pandectarum, eolum. 1.* omnium latissime Andreas Tiraquel. *in libell. de causa cessante, limitatione 20.* Eleganter Cicero ex Medæ fabula, *lib. 2. ad Herennium. n. 68.* & *in lib. de Fato,* ex eadem fabula, & ex his, quæ ejus prologo Euripides scribit, longius idem explicat Clemens Alexandrinus, *lib. 8. Stromatum,* attamen ad culpam aliquam, saltem eam, quæ sufficeret ad irregularitatem constituendam, non est semper necessaria causa immediata, aut propinqua, imò sufficeret alia causa, modò sit non admodum, vel omnino remota, quod bonus vir arbitrabitur.

Cæterum de homicidio casuali contingenti ex eo, quòd quis dabat operam rei illicitæ, illud est omnino communi omnium sententia definitum, ut irregularitatem inducat, etiamsi id casu, & præter voluntatem ac intentionem acciderit, & adhibita fuerit diligentia, quæ ad id præcavendum adhiberi potuit, ac debuit.

debit. Cujus conclusionis veritatem libenter quadam argumentatione expendam. Etenim aut hæc irregularitas oritur ex illa culpa, quam quis habet in eo, quod operam rei illicitæ; aut ex illa, quæ contingit negligentia non præcavendi, quæ homicidio casuali poterant causam dare, non oritur ex posteriori, ut omnes fatentur; quia itidem constituitur irregularitas, etiam si qui dabat operam rei illicitæ, adhibuerit diligentiam, quam debuit præcavendo, quæ nocere potuissent, & quæ præcavere potuit, ac tenebatur. Igitur irregularitas oritur ex priori culpa. Quod si ex priori culpa oritur, id mirum est, cum ea culpa nullo pacto ad homicidium pertineat, sicuti diximus in principio hujus §. Etenim qui illicitè, & contra juris prohibitionem equitaret, ac omnino adhibuerit diligentiam, quam debuit, ne equus alicui noceret in ipso incessu, & cursu; atque nihilominus casu minimè præcogitato aliquem occiderit equus: erit hic reus illius contumaciæ, quam commisit, non tamen homicidii quoad culpam. unde fit, ut debeat hic liber centeri ab irregularitate procedenti ex homicidio à persona privata commisso. Quod paulo antè probavimus. Rursus si ex priori culpa hæc irregularitas datur, patet multis in casibus eam esse constituendam de quibus viri utriusque juris peritissimi merito dubitabant, & plerique planè censebant, non posse jure irregularitatem dari.

Primus in eo proponitur, qui adversus prohibitionem illicitè chartas ad ludendum conficeret, ac demum qui eisdem ludebat, alterum orta contentione occiderit. Etenim qui chartas fecit lusorias, operam dedit rei illicitæ, ex qua præter ejus cognitionem mors contigerit, quam ipse non potuit præcavere majori adhibita diligentia; & tamen in illa constituitur prior culpa: sed hunc non esse irregularem, probat optimè Socin. in d. cap. ad audientiam, de homic. nu. 49. igitur prior illa culpa simpliciter non est sufficiens ad irregularitatem.

Secundò idem accidere potest in eo, qui cum artifex esset, ex furto sublato enssem fecerit, & qui ab eo illum emerit, hominem occiderit; hic siquidem artifex non erit irregularis, ut notavit Alphons. à Castro. in d. lib. 2. de potest. leg. pœnal. c. 14. vers. hic tamen admonéo. Quod si prior illa culpa sufficiens foret ad irregularitatem, profecto hic esset censendus omnino irregularis, quod est omnino falsum.

Tertiò ad idem traditur exemplum de eo, qui uxorem alicujus per adultetium polluerit, & ea ex causa maritus eam occiderit; non enim erit irregularis adulter, & sanè non esse hunc irregularem, idem vir doctissimus Alphonsus à Castro censet in dicto versicul. hic tamen admonéo, quia homicidium hoc non sequitur per se, nec necessariò ex adulterio, sed solum præter intentionem adulteri occasionaliter. Attamen si ista prior culpa ad irregularitatem sufficeret, dubio procul esset hic adulter irregularis.

Quartò, ipse considero in specie c. dilectus, de homicid. & cap. significasti, eod. tit. quod si quis esset à iudice, vel superiore domum exire prohibitus, & is contempto hoc præcepto, extra domum equitaret, atque absque ejus alia culpa equus calce aliquem occiderit; profecto hic non erit irregularis, quod si illa prior culpa, scilicet opera illicita esset sufficiens ad irregularitatem, dicendum foret, hunc irregularem esse, id quæ Cajet. noravit, & asseverat in dict. art. 8. cujus nos paulò antè meminimus, nec tamen ejus opinionem probamus.

Quintò, eadem est consideratio facienda ad textum in cap. ex litteris, in 2. & c. Ioannes, de homicid. siquidem qui tempore interdicti Ecclesiastici campanas pulsaret, ad officii divini signum, daret operam rei illicitæ; & tamen licet contingeret casu tintinnabuli aliquem occidi absque culpa aliqua ipsius pulsantis

Didaci Covar. Tom. 1.

campanas, ita quidem, ut nulla possit alia notari culpa, quam quòd illicitè contra prohibitionem campanas pullaverit ad rem divinam, non esset meo iudicio censendus irregularis: tamen si contrarium respondendum foret, si diceremus, priorem illam culpam sufficere ad irregularitatem. Multa his similia possent exponi, quæ communem istam distinctionem, quoad ejus posteriorem partem dæbiam reddunt. Idcirco nos conabimur in medium nostram hac de re sententiam adducere, & eam Lectoris iudicio libenter committere.

¶ Illud sanè constitutissimum sit, eventus ex aliquo secutos opere, minimè quidem ab operante præcogitados, sed præter ejus intentionem contingentes, imputari operanti, si illi eventus per se, & necessariò sequuntur ex priori opere, aut saltem ut in pluribus ex illo eveniunt, & evenire solent, hoc deducitur ex sancto Thom. 1. 2. quæst. 20. art. 5. cujus nos mentionem fecimus in princ. hujus 2. part. n. 1.

Deinde illud est prænotandum, casus ¶ eventus ex aliquo opere præter operantis intentionem, & ab eo non præcogitados, esse per accidens, & indirectè voluntarios, aut ab ipso operante volitos, non per se, & directè, secundum D. Thom. in 2. 2. quæst. 64. art. 8. cui ceteri consentiunt.

Item erit hic observandum, hoc voluntarium esse magis, vel minus indirectum, ac plus, vel minus habere voluntatis, aut volitionis, ut interim sic loquamur, directè, secundum quod ipsum opus per se volitum magis, vel minus est aptum, aut ordinatum, seu periculosum, ut illi eventus sequantur, juxta hoc etenim plus vel minus erunt censendi eventus contingentes ex eo voluntarii, quod constat ex his, quæ in d. num. 1. adnotavimus, & item n. 2. Hoc ipsum & ipse D. Thom. sentit in quæst. de ignorantia, 1. 2. quæst. 76. art. 4.

Ex quibus deducitur, eventus ex hoc opere, non per se, nec necessariò, nec ut pluries contingere solitos, sed per accidens succedentes, minimè imputari, nec directè, nec indirectè comprehendi sub volitione operantis, atque ideo minimè fore considerandos; quemadmodum ex S. Thom. & Palud. nos tradidimus in d. n. 2. in princ. hujus 2. part.

Igitur his ad amissim inspectis, & diligenter obfervatis, consequitur, homicidium casuale tunc demum ad irregularitatem imputandum fore danti operam rei illicitæ, quando actus ille illicitus est ordinatus sua propria natura ad mortis læsionem, vel ad homicidium, ut explicat Soc. in d. c. ad audientiam, de homicid. n. 49. sentiunt Anchar. & Franc. in c. ul. de homicid. in 6. Cons. à Villad. in tract. de irregularitate, c. de percussore, col. 3. aut quoties homicidium illud procedit ab illo actu illicito, per se quidem, & necessariò, non per accidens, sicuti Alphonsus à Castro probat in d. c. 14. aut saltem, ubi illicitum illud opus per se volitum est periculosum ex natura sua, aut saltem sæpè inde mors sequatur, aut frequenter. Quod post hujus operis primam editionem legitur apud Dominicum Soto lib. 5. de justit. & jur. quæst. 1. art. 9. Huc etenim tendunt omnes juris Pontificii decisiones, quæ statuerunt irregularitatem propter homicidium casuale secutum, ex opere illicito, etiam præter intentionem operantis etiam adhibita per eum diligentia, quæ adhiberi potuit & debuit. Idem plurimum confirmatur ex ratione text. in c. ul. de homicid. in 6. dum inquit, illud homicidium secutum præter intentionem imputari danti operam rei illicitæ, id est, mandato inferendæ injuriæ: quia mandando in culpa fueris & hoc evenire posse debuerit cogitare.

Qua ratione inferitur, inter dantem operam rei illicitæ, & illicitè operantem, hoc esse discrimen quoad homicidium casuale, quòd posteriori homicidium imputatur ex eo, quia culpam maximam habet, &

contrahit dando operam rei illicitæ, simul & ad homicidium, vel membri mutilationem periculosa, saltem frequenter, aut ex propria natura ad id ordinatæ per se quidem, & necessariò: priori verò non aliter imputatur, quam ex culpa commissa in hoc, quòd non habuit diligentiam, quam adhibere tenebatur, & poterat, ad præcavendum, ne homicidium sequeretur. Hæc differentia constat ex his decisionibus, & constitutionibus, quæ jure Pontificio hac de re sunt statuta.

* Secundò deducitur, in hac controversia, eum actum dici illicitum, qui prohibitus fuerit ratione hujus periculi ad homicidium vel mortem, aut membri abscissionem. Ita enim ipse colligo ex *cap. tua nos. in prin. de homic. juncto c. sententiam sanguinis, ne cler. vel monach. & c. sicut eod. tit. de homic.* Alioqui si actus non prohiberetur ratione hujus periculi, sed ex alia causa, profectò hujus prohibitionis transgressio nullam nec minimam haberet homicidii culpam, quæ tamen vel aliqua necessaria est, ut homicidium privato imputetur ad irregularitatem, quemadmodum superius attigimus.

Tertiò subsequitur ex his; quòd si laicus chirurgus peritissimus, aliqua ex causa, quæ non respiceret imperitiam artis, sed pœnam aliunde inflictam, prohibitus foret à judice ad tempus uti chirurgi officio, & is non obstante hac prohibitione secretò eadem uteretur arte, atque ob aliquam incisionem peritissimè factam, culpa ægroti mors secuta sit, non erit hic irregularis: etenim hæc transgressio illicita præcepti judicis non pertinet ad culpam homicidii casualis, quia prohibitio non fit propter periculum homicidii, ut fit in *d. c. sententiam sanguinis*, quo clerici in sacris constituti prohibentur exercere chirurgicam artem, quia ex incisionibus & aduisionibus solent homicidia evenire. Hujus autem dubii decisio lectoris correctioni, ut & multa alia in hac materia per me definita, Doctoribus plerumque refragantibus committenda est.

Quartò inferitur, quid dicendum de clerico, qui venationi illicitè operam dedit, & absque ejus culpa, omni diligentia præmissa, jaculo hominem confixerit, & occiderit, existimans esse feram, quemadmodum & Procrin uxorem Cephalus olim telo volatili confixit, auctore Ovidio *lib. 7. Metamorph. & lib. 3. de arte amandi*, an hic sit censendus irregularis? nam si hic casus contigisset ei, qui venari poterat, nec dabat operam venationi illicitæ, profectò respondendum foret, nullam contrahi irregularitatem, quod in specie colligitur ex eleganti *conf. 58. Socini junioris, lib. 1. & tradit Alphons. à Castr. in d. lib. 2. de potest. leg. pœnal. c. 14. vers. nec refert*, qui & Soc. sensere, in hac specie contrahi irregularitatem, si daretur opera venationi prohibita & illicitæ, etiam si omnem venator adhibuerit diligentiam ad præcavendum homicidium. Quam sententiam ipse admitterem dubio procul, ubi venatio esset prohibita ob pericula homicidii, mortis, aut vulnerum, quæ solent contingere ex simili-venandi modo. At ubi venatio esset interdicta propter honestatem, ut clericis interdicitur, aut propter custodiam animalium; tunc non probarem, nec admitterem hanc opinionem, si nulla alia culpa in ipso actu contigerit, quam quòd operam venator dabat interdictæ venationi. Quod rationem habet ab his, quæ modò notavimus in *vers. 2. deducitur*, non enim illa culpa illicitæ venationis ad homicidium pertinet, sed tantum ad transgressionem præcepti de non venando constituti, quæ non sufficit ad irregularitatem ex homicidio privato constituendam, ut paulò antè dicebamus: & id patet, quia si non esset interdicta venatio, ut omnes fatentur, nulla contraheretur ex hac specie irregularitas: igitur irregularitas non est deducenda ex illa culpa, quæ nulla ex

parte ad homicidium fertur, sed ad transgressionem præcepti, cujus violatio juxta canonicas sanctiones non producit irregularitatem.

Quintò libenter hinc deducam intellectum ad text. in *c. sicut de homic.* inquirens, an irregularitas in ea specie deducatur ab ea culpa, quam inibi habuit, qui cum fœmina ludebat inhonestè, & libidinis causa, an ab ea, quæ commissa fuit ludendo cum fœmina prægnante, ita quidem, ut periculum abortionis possit inde timeri? & verè irregularitas non oritur à priori culpa, sed à posteriori. Non à priori, quia illa minimè propria natura ordinatur ad homicidii, aut abortus periculum, nec ea quidquam pertinet ad homicidii vel abortionis eventum, & ad irregularitatem privati homicidii aliqua est culpa necessaria, ut paulò antè probavimus, aut planè hæc culpa remota est admodum ab homicidio, seu abortione, quæ postmodum evenit. Deinde si prior hæc culpa foret sufficiens ad irregularitatem, sequeretur, eum irregularem esse, qui libidinis causa, aut lasciviæ ludebat cum fœmina, quam ignorantia invincibili ignorabat prægnantem esse, si abortus ex eo lulu foret secutus, quod mihi admodum est dubium, nec juri consonum videtur. Scio etenim, hunc propter justam & invincibilem ignorantiam omnino immunem esse, & liberum à culpa abortionis, siquidem eam qualitatem ignoravit, quæ ad delicti culpam est necessaria, ut sciatur, ne actus sit omnino involuntarius. Igitur irregularitas non deducitur à priori culpa: procedit autem à posteriori; quia lusus ille cum fœmina prægnante periculosus est, saltem frequentissimè occasionem præbet abortioni. Et idcirco illicitus, & incautus, ac proinde reprobus. Quamobrem irregularitas ex homicidio casuali hac in specie oritur ex eo, quòd quis dat operam actui ad mortem & occisionem periculoso atque ideo prohibito.

Sextò, si illa prior culpa non est in hoc tractatu irregularitatis imputanda, dubia profectò videtur communis omnium interpretatio ad text. in *d. c. sicut*, quam nos retulimus *hoc in vers. secundo in ejusdem prioris partis*. Etenim etiam si frater, aut consanguineus cum fœmina prægnante incautè lusisset, ut lusus Presbyter ille, cujus Romanus Pontifex meminit in *d. cap. sicut* foret hic irregularis censendus, quia operam dabat rei illicitæ, & prohibita ex eo, quòd sit actus ad abortionem periculosus, nec potest absque aliqua culpa contingere, propter periculum inde verisimile.

Hæc sanè sint in medium proposita, non equidem contumaci asseveratione, sed ut Lector ex his valeat, sublatis difficultatibus, frequentiorum Doctorum sententiam probare, ac defendere.

De eo autem, qui habet usum, leonem, vel canem, an irregularis sit, si aliquod ex his animalibus hominem occiderit; respondendum erit, non contrahi irregularitatem, si hæc animalia cautè, & benè ligata custodiat. *l. 2. §. ult. ff. si quadrup. paup. feciss. dicat. l. item Mela. §. item cum eo. ff. ad leg. Aquil.* notant Innoc. Abb. & DD. in *cap. audientiam de homic.* Attamen ipse opinor, hunc esse irregularem, si hæc animalia habeat etiam ligata in via, vel in itinere, aut in alio loco publico. *l. hi enim. l. & generaliter l. qua vulgo ff. de adul. edict.* quarum meminit Lud. Rom. in *sing. 704.* ad hoc, quod hic ultimus casus puniendus, & legibus illis punitur pœna pecuniaria ducentorum solidorum.

¶ Postremò in hac re observandum est, quod voluit gloss. in *cap. dilectus de homicid. in verb. nec actu.* dicens, homicidium actu commissum, & tamen absque voluntate & culpa, imputari committenti, quoad ordines suscipiendos, non tamen quoad susceptos. Cujus assertionis exemplum in judice proponitur, Idem sensit Felin. in *cap. presbyterum. num. 3. de homicid.*

homic. sed tenenda est contraria opinio: imò jure verius est, nullam in hoc esse differentiam inter promotum, & promovendum. Nam ex homicidio contingenti absque voluntate & culpa, nulla oritur irregularitas, *cap. si duo. & cap. hi qui arborem. 50. dist. cap. significasti. in prin. & cap. dilectus de homic.* Illud verò homicidium, quod à judice committitur, voluntarium est; tametsi culpa careat, atque idèò prædictam gloss. probat Abb. & Anan. in *d. c. dilectus.* idem Abb. & Anan. in *d. c. significasti.* illum text. ad hoc adnotantes. Quorum opinio mihi videtur frequentiori Doctorum consensu recepta. Quamobrem quoties irregularitas ex homicidio oritur, ea impedit promotum in susceptis ministrare, & ad majores ordines ascendere. At in eo casu, quo nulla deducitur nec contrahitur irregularitas, non impeditur quis ad majores ordines ascendere, sicut nec impeditur in susceptis ministrare.

Hæc verò dicta sint de homicidio voluntario, & de casuali, à privata persona commissis. Etenim, ut sapiùs admonui, necessaria est ad irregularitatem ex eo contrahendam aliqua culpa. De homicidio à judice commisso statim dicemus, priùs præmittendo quid dicendum sit de homicidio, cui accusator, vel testis, aut advocatus causam dederit.

S. Q U A R T U S.

An protestatio ab irregularitate excuset.

S U M M A R I A.

- 1 Laicus vel clericus absque protestatione, criminali judicio aliquem accusans irregularis est, si accusatus à judice occidatur.
- 2 Protestatio accusatoris, etiam animum habentis, quòd occidatur reus, eum liberat ab irregularitate.
- 3 Protestatio ista excusat, etiamsi judex iniquè reum morti tradiderit.
- 4 Protestatio ista an excuset accusantem pro aliena injuria.
- 5 Advocatus in causa sanguinis, an præmissa protestatione efficiatur irregularis, & quid de teste.
- 6 Inquisitores hereticae pravitatis qua ratione excusentur ab irregularitate, tradentes reos judici seculari.
- 7 Index an ex duro carcere, morte secuta, sit irregularis.
- 8 Episcopus, vel sacerdos, an possit esse delegatus Principis secularis in causa criminali.

Ultimo quidem loco hujus secundæ partis oportet expendere irregularitatem illam, quæ solet procedere ab accusatione criminali, ex qua mortis condemnatio, & ejus executio sequitur. Est etenim celebris constitutio, *tit. de homic. lib. 6.* secunda, quæ statuit, ex hac accusatione, etiamsi mors sequatur, non oriri, nec indici irregularitatem, si accusator protestetur, quòd ad vindictam sanguinis ad mortem quidem, vel membri mutilationem non procedatur; ea verò protestatione ommissa, inibi probatur, accusatorem effici irregularem. Ad hujus verò quæstionis examinationem, & perfectionem intellectum libet hac in parte aliquot proponere, quæ mihi utilia visa fuere pro totius hujus tractatus resolutione.

Primò illud proponitur, quòd licet laicis licitum sit, pro delicto publico vel privato ad mortis pœnam aliquem accusare, sicut ex S. Thoma, & aliis probavimus *lib. 2. variarum resolutionum. cap. 10. num. 7.* tamen ubi ex ea accusatione mors secuta fuerit publica auctoritate, erit † hic accusator censendus irregularis. Etenim si judex irregularis est, qui cogitur justitiam unicuique ministrare, & punire

nocentem; fortiori ratione accusator ipse, qui poterat eam accusationem quandoque piè omittere, irregularis erit. Nec denique refert, quòd accusare teneatur quandoque, quemadmodum & judex punire; siquidem homicidium auctoritate publica contingens ad irregularitatem judici, & accusatori imputatur absque ulla peccati culpa, imò plerumque eo casu, quò meritoria sit ea accusatio, & publica puniatio. Alioquin nec clericus ad mortem accusans, irregularis censendus foret, si publica puniatio mortis non imputaretur laico ad irregularitatem, cum hoc homicidium voluntarium sit, licet ad vindictam publica auctoritate consequendam pertineat. Nec alia ratione clerici prohibentur accusare simpliciter absque protestatione, quàm quòd eorum voluntas per eam accusationem manifestè feratur ad homicidium, vel membri mutilationem, hanc vindictam per accusationem petentium. Quòd probatur in *cap. tua nos. §. ultimo de homicid.* ubi scholaris ille non judicatur irregularis, etiamsi signa dederat, ut cognosceretur fur, qui postmodum mortem obierit ex punitione judicis, quia illa signa nullum genus probationis induxerunt, sed tantum aliquod leve judicium; quæ quidem causa remota fuit ad homicidium; quasi contrarium foret respondendum, si scholaris ille ipsum furem judicaret, sciens, quòd quærebatur ad mortem, tunc enim contracta fuisset irregularitas, secundum Cardin. & Anan. in *d. cap. tua nos. §. ult. Socin. in cap. ad audientiam. de homicid. n. 52.*

Secundò adnotandum est, hanc accusationem criminalem clericis prohibitam esse, ubi in ea tractanda est causa sanguinis, *cap. postulasti. de homic.* & probatur in *d. c. 2. eo. tit. in 6.* quòd obtinet in causa publica, vel privata. Idem secundum quorundam intellectum probat text. in *c. accusasti. de accusat.* ubi præter alia clericus accusator pœnitentiam agere tenetur, non tamen ita gravem, si pro bono pacis accusaverit. Hæc autem prohibitio juris humani Pontificii est, non divini, nec naturalis, quemadmodum deducitur ex his, quæ docet S. Thom. 2. 2. q. 64. art. 4. notant in hac specie Domin. à Soto in *relect. de secreto. membro 2. quæst. 5. conclus. 3.* & Martin. Azpilcueta in *relect. inter verba. 11. quæst. 3. coroll. 60.*

Tertiò, eodem jure humano Pontificio statuta est irregularitas propter hanc accusationem criminalem simpliciter propositam à clericis, quòd constat in *d. c. 2. & in d. cap. postulasti.* ubi est omnium hac de re communis sententia. Poterit tamen summus Pontifex per dispensationem hanc irregularitatem tollere, imò licitam facere clerico hujus causæ sanguinis actionem, & tractum.

Quartò, jure ipso Pontificio statutum est, clericum causæ criminalis accusatorem, etiamsi judex ad mortem processerit, liberum esse ab irregularitate, si in ipsamet accusatione protestetur, in ipsove judicio, non petere ipsum ejusce criminis vindictam, quæ mortem aut membri mutilationem inferat. Text. singul. in *d. cap. 2. de homic. in 6.* qui procedit, etiamsi nihilominus certum sit, judicem mortem illaturum accusato, quemadmodum notant Joan. Andr. Abb. & Felin. in *d. c. postulasti.* Socin. in *d. cap. ad audientiam. n. 54.*

Quintò, hæc protestatio tunc necessaria est, cum clericus alicujus criminis, aut sceleris accusat quempiam apud judicem sæcularem, nec tamen est omnino prætermittenda, ubi causa civilis per clericum apud judicem sæcularem tractaretur, licet ex accidenti contigerit, quòd judex sæcularis, ejusve ministri pro justitiæ executione adversarium contumacem, & resistentem occiderint. Textus celebris secundum intellectum Anan. & DD. *ibi. in d. cap. postulasti.* quo in loco Anchar. Abb. & omnes hoc ipsum fatentur.

2 Sex,ò, hæc ipsa protestatio † ab irregularitate red-
dit accusatorem immunem, etiam si accusator ani-
mum habeat protestationi contrarium: etenim irre-
gularitas jure humano positivò inducta est, nec ab
interiori tantùm animo procedit, quod jam sæpè ad-
monuimus, actus verò in hac specie exterior ejus est
conditionis, ut juxta Pontificias sanctiones, nullam
inducat irregularitatem, sicuti probatur *in d. c. 2.* at-
que ita Felin. tenet *in d. c. postulasti.* ex Joan. Andr. *in*
d. c. 2. licet Anan. *in eod. cap. postulasti.* contrarium nota-
verit, pro se citans Joan. Andr. *in d. c. 2.* qui tamen po-
tius contrarium probat, cum senserit ad consilium
proprius, quàm ad necessitatem pertinere, quòd ac-
cusator animum habeat liberum ab hac mortis infe-
rendæ voluntate, quoad forum judiciale exterius.

Septimò, eadem ratione accusator irregularis erit,
si non præmiserit prædictam protestationem, etiam si
in animo gerat, & voluntatem habeat, quòd ille ac-
cusatus non occidatur, nec membro mutiletur. Nam
sicut animus pravus non inducit irregularitatem, ita
nec ab ea quemquam liberat, cum actus exterior ad
homicidium tendens, irregularem agentem consti-
tuat, quod in hac specie vitam est gloss. communiter
receptæ, *in d. c. 2.* & procedit in conscientia foro ad-
huc, sicut & in judiciali, secundùm Card. & Franc. *in*
d. c. 2. licet contrarium notaverit Andr. Tiraq. *de leg.*
connub. post ipsas leges, in gloss. 5. ubi contendit, & co-
natur excusare hunc clericum accusatorem, quoad
Deum. Id verò refragatur veritati, juxta quam qui
est irregularis in exteriori judicio, & itidem irregu-
laris erit in interiori.

3 Octavò, si ab accusatore † protestatio præmissa sit
juxta text. *in d. c. 1.* non imputatur ei quoad irregula-
ritatem homicidium, nec mors accusato illata per
judicem justitiæ limites, & jus ipsum excedentem,
gloss. communiter probata *in d. c. 2. in verb. justitia.*
Cui opinioni objicitur, quod notant DD. *in c. signi-*
ficali, in 2. de homic. tenentes quem esse irregularem,
si ipse videns furem fugientem cum rebus sibi furto
ablatis clamaverit, & vicini accesserint, ac furem
occiderint, etiam contra clamantis protestationem.
Hæc enim opinio communis videtur ex his, quæ no-
tat Anan. *in d. c. significasti, num. 36.* igitur eadem ratio-
ne & irregularis foret censendus, qui apud judicem
secularem aliquem ob crimen detulit, etiam præ-
missa protestatione, si judex iniquè ipsum accusatum
morti tradiderit. Sed Anan. *col. 3.* & Felin. *in d. c. signi-*
ficali. non omnino consentiunt communi opinioni;
siquidem de ea maximè dubitant, ut & Soc. dubitavit
in d. c. ad audientiam, num. 51. Ego verò, licet vera sit
opinio communis, quæ mihi satis est incerta, opinor
maximum esse inter hæc duo discrimen. Etenim qui
clamavit adversus furem, & privatos homines inter-
pellavit, ut sibi subvenirent, majorem secuti homi-
cidii culpam habet, quàm qui apud judicem de ho-
mine scelerato conqueritur. Nam multò minor præ-
sumptio constat, quod judex leges & jura minimè
transgrediatur, quàm quod privati homines contra
furem interpellati ab homicidio temperabunt, qua
ratione mirum non erit, si priori casu nulla contra-
hatur irregularitas, posteriori verò ea jure Pontificio
contracta sit.

Nonò, ad ejusdem capitis interpretationem illud
magis erit observandum, quod Anan. *in d. c. postulasti.*
notat, existimans, non imputari accusatori, etiam
non protestanti, mortem à judice accusato reo con-
tra jus & justitiam illatam. Satis enim justè & sin-
cerè protestationem omittit accusator, qui secun-
dùm leges & jura optimè censet, mortem accusato
nequaquam fore inferendam.

Decimò, adeo protestatio excusat ab irregularitate,
ut nec irregularis sit accusator, nec clericus ex morte
per judicem reo illata, etiam si ipsemet clericus reum

capiat, detineat, & judici tradiderit ad punitionem,
secundùm Franc. & Jo. Vanchelium, post alios *in d.*
c. 2. Socin. in d. c. ad audientiam, n. 52. & 53.

Undecimò, præmissa † protestatio non prodest ac-
cusatori, nec eum liberat ab irregularitate, ubi ipse
reum accusavit pro furto vel injuria, non sibi, sed al-
teri illata: quasi constitutio prædicta *c. 2.* tunc locum
habeat, cum accusatio proponitur pro injuria ipsi
accusanti illata, aut saltem suis, & propinquis, secun-
dùm communem, *in d. c. 2.* ut sensit Felin. *in d. c. postu-*
lasti. quæ quidem opinio ita posset intelligi, quòd ni-
hilominus clericus protestatione facta possit absque
metu irregularitatis delictum aliquod præcogita-
tum, & denique tractatum in grave Reipublicæ dis-
pendium, aut proximi damnum, cautè deferre ac de-
nuntiare in medelam potius, quàm ad punitionem.
Etenim etiam si ex hujus criminis inquisitione mors
sequatur jure & justitià illata, non erit delator irre-
gularis, modò aliter, quàm per denuntiationem,
huic malo obviam iri non valeat. Quod in specie ad-
notarunt Cajetan. 2. 2. *quæst. 33. art. 7.* Matr. Azpilcueta
in c. inter verba 11. q. 3. corollario 58. quibus aliqua ex
parte ad stipulatur text. *in c. accusasti de accusat.* ibi,
nisi pro pace. Quo in loco significatur ab ejus capitis
auctore, non esse illicitum, nec dignum canonicis
pœnis, quòd quis, etiam clericus deferat reum sangui-
nis & mortis pro quiete aut pace Reipublicæ. Hujus
verò inductionis argumentatione modò utimur ad
apertiorum conclusionis probationem: tamen si aliter
intellexerimus paulò antè text. *in d. c. accusasti.*

Duodecimò est adnotandum, non † sufficere præ-
dictam protestationem ad liberandum ab irregula-
ritate Advocatum, qui adversus reum in causa san-
guinis patrocinator, eandem protestationem præ-
mittens, sicuti omnium consensu receptum est, &
notat post alios Joannes de Imola *in c. 1. de postulando.*
secus tamen erit in Advocato ipsius rei accusati. Nam
etiam si accusator talionis pœna damnatus fuerit,
non erit irregularis, nisi esset clericus, qui ex hoc
operam daret rei illicitæ, ut visum est Abb. *in cap.*
sententiam sanguinis. ne cleric. vel monach. eidem *in d.*
c. 1. de postulando. Gonfalso à Villadiego *de irregular.*
cap. de percussore. Et tanè, si rectè perpendatur, quòd
Joan. Andr. Ant. & alii tradidere *in decis. cap. 1. de po-*
stulando. est hujus quæstionis non facilis resolutio: id-
circo ipse opinor hoc in casu considerandum esse,
quòd licitè quis accusat, & tamen, si clericus sit si-
ve laicus, non præmissa protestatione, irregularis est,
ea verò præmissa, liber est ab irregularitate. Sed et si
quis accusatus non tantùm se defenderet, imò petie-
rit itidem accusatorem calumniantem puniri absque
sæpè dicta protestatione, & accusator ex talionis pœ-
na per judicem occideretur, mihi placet eadem ratio-
ne hunc accusatum irregularem esse. Sic denique sicut
Advocatus accusatoris, etiam protestatione facta
esset irregularis; eandem pœnam contrahit Advoca-
tus rei accusati, si petierit accusatoris calum-
niam puniri talione, & accusator fuerit per judicem
occisus. Quod si accusatus tantùm se defendat, nec
petat accusatorem talione puniri, nec ejus calum-
niam pœna legis coerceri, non erit hic irregularis,
quamvis nulla sit usus protestatione. Etenim non vi-
deo aliquam juris Pontificii decisionem, quæ contra-
rium efficaciter probet. Igitur tota hujus quæstio-
nis controversia in hoc est expendenda, an Advoca-
tus ipsius accusari petierit accusatorem talione
puniri. Nam si hoc ab eo petitum sit, & jure talio-
nis accusator sit per judicem damnatus ad mortem,
& occisus, erit Advocatus irregularis, sive sit clericus,
sive laicus, etiam si protestationem præmiserit. Nec
refert defensionem accusati licitam esse, quia & ac-
cusatio licita est, & nihilominus Advocatus accusa-
toris adhuc protestatione usus censetur irregularis.

Item

Item nihil conducit, quod clericus Advocatus defendens reum accusatum, dederit operam rei illicitæ; cum irregularitas in hac specie non procedat ex eo, quod datur opera rei illicitæ, vel ex culpa accusatoris; sed ex eo, quod ad ejus petitionem iudex processerit in causa criminali, & mortem publica auctoritate inflixerit, vel intulerit. Idcirco illud est observandum, an accusatus, ejusve Advocatus petierit calumniam accusatoris pan. ri, ut accusatus præmittens protestationem, irregularis non sit; Advocatus vero etiam ea præmissa, irregularitatem contraxerit. Quod si non fuerit hæc punitio petita, sed tantum detur opera defensionis justæ ipsius accusati, non erit mors per iudicem ex talione accusatori illata ad irregularitatem imputanda, licet clericus sit Advocatus rei, nec ullam protestationem præmiserit. Si quidem defensio accusati per se non tendit ad mortem accusatoris, nec ad eam ordinatur, sed ad tutelam innocentia ipsius accusati. Damnatur autem ipse accusator ex eo, quod per calumniam alterum in iudicium sanguinis dulerit.

Decimo tertio his omnibus est adjiciendum, irregularitatem contrahi ab eo, qui testimonium in causa criminali dixerit, si ex eo mors fuerit illata, etiam præmissa protestatione, quod Felin. post alios notat in d. cap. postulasti gloss. ad hoc optima, quæ in laico loquitur, in cap. 1. §. 1. distinct. & in clerico, gloss. in cap. testimonium. 1. §. 2. notant Abb. in c. de catero. col. 1. de testib. & ibi Felin. ubi hæc est communis omnium DD. opinio. Idem notat Joan. Crot. in tract. de testib. n. 69.

Decimo quarto ex his ꝑ deducitur praxis illa, qua hæreticæ pravitatis Inquisitores utuntur, cum post condemnationem hæreticorum eos tradunt iudici sæculari, eum rogantes, ne morte, aut membri mutilatione eos afficiat, quod textus probat in cap. novimus. verb. signif. Regia l. 60. tit. 6. p. 1. cujus praxis meminit Directorium Inquisitorum, dum refert sententiarum formulas idque satis tutum est, tametsi tutius foret, quod Inquisitores non traderent sic damnatos iudici sæculari, sed eos condemnarent coram iudice laico, atque ita damnatos à propria jurisdictione dimitterent, ut denique statim iudex sæcularis eos morti & igni traderet, sicuti Henric. notat in c. ad abolendam de hæret. quem sequitur Joan. Igneus in l. 1. §. cum domus. ff. ad Syllaniam. n. 57. Etenim licet iudex iustissime aliquem morti tradens proprio iudicio & sententia, dubio procul irregularis sit, cap. sententiam sanguinis, ne cleric. vel monach. tamen iudex qui delinquentem juxta juris Pontificii constitutiones tradit iudici sæculari, protestans, ne eum morti tradat, aut mutilatione membrorum puniat, irregularis non est. Cujus rei exemplum constat in omnibus casibus, quibus Ecclesiastici iudices post actualem degradationem clericos sæculari iudici tradunt, & dimittunt, ut apparet in d. cap. novimus. & idem erit in hac hæresis causa. Nec quidquam ad hanc rem pertinet, quod Spec. voluit in tit. de dispensatione. §. juxta. n. 44 qui Inquisitores ex eo ab irregularitate excusat, quod licitum sit absque metu irregularitatis mortem alteri consulere martyrio pro fide suscipiendam, quam sententiam probant Inn. Anc. Card. n. 5. Socin. n. 79 Fel. in d. c. ad audientiam idem Felin. in c. sicut dignum. de homicid. §. clericos. Nam etsi hæc opinio vera sit, ut profectò vera est, distinctam rationem habet ab ea quaestione, quam tractamus, cum in eo casu de martyribus, consulat quis, & horretur Christianum; & fidelem, ut pro defensione ac confessione fidei morti sese offerat. Nec consulit, quod seipsum occidat, nec quod alter eum occidat, esset enim tunc irregularis; sed quod omnia tormenta & cruciatus patiatur potius, quam fidem Christi abneget, aut delectat; ac tandem, ut pro ejus testi-

monio & defensione, juxta temporis & rei necessitatem, cuicumque periculo mortis & tormentorum seipsum offerat. Hoc siquidem consilium Catholicum, & pium est, nec ex natura sua, nec per se ad mortem tendit; imò nec periculosum est, nisi per accidens propter infidelium ac tyrannorum malitiam præsertim, quia potest quis absque irregularitate in bello iusto hostiam ad pugnam etiam periculosam ipsos milites, quemadmodum hæc in secunda parte diximus. At Inquisitores, qui hæreticum iudici sæculari tradunt, tantum tractant de puniendo illo homine, qui perfidæ Christi fidem, quam semel est professus, hæresi contracta reliquerit; quæ quidem punitio, licet pertineat ad defensionem fidei Catholicæ, non tamen est similis illi defensionis, & testimonio, cui martyres seiplos, exponunt, mortem propter hoc etiam subituri. Et sanè si argumentatio Speculatoris foret valida, sequeretur ex ea, posse absque metu irregularitatis Inquisitores iudici sæculari consulere, ut hæreticos ei traditos morte afficeret. Quod verum non est, nec jure Pontificio probari potest.

Decimo quinto, iudex ipse ꝑ Ecclesiasticus maximo irregularitatis periculo se exponit, cum aliquem criminis reum in eam detulerit carcerem, qui mortem sit brevi tempore illaturus, vel ob ejus humilitatem, fœvorem, & squallorem, vel ob alimentorum subtractionem. Quemadmodum notavit Guliel. à Monte Lauduno in clem. l. de pen. & remiss. Abb. in c. ad audientiam, de crimine falsi. Anan. in c. de catero. de hom. col. ult. Socin. in c. ad audientiam. eod. tit. n. 57. Flor. 3. p. tit. 28. c. 2. §. 6. Joan. Bernar. in pract. crim. c. 129.

ꝑ Præter hæc omnino est observandum, posse ꝑ Prælatum absque ullo irregularitatis metu, si jurisdictionem habeat temporalem, committere causatum, vel alicujus causæ criminalis cognitionem alteri, ut is iustitiam faciat. Etenim etsi hic iudex delegatus, aut ordinarius accusatum, vel reum morti tradiderit, non erit Episcopus, nec Prælatus, qui hanc delegationem fecerit, irregularis, textus celebris in c. ult. ne cler. vel monach. lib. 6. ex contratio tamen quaritur, an possit Prælatus vel clericus cognoscere de causis criminalibus ad puniendos laicos ex commissione Principis sæcularis & profectò text. in c. in Archiepiscopatu. de rapto. probat, hanc commissionem validam esse, cum ejus ratione possit delegatus de his causis cognoscere, ac sententiam ferre, modo à pœna sanguinis absteineat. Quem textum præter ordinarios ejus interpretes, censet singularem esse Arctin. cons. 508. col. 3. qui rursus col. 5. ex eo adnotavit, censeri huic delegato commissam causam quoad pœnam, etiam ordinariam criminis, juxta ejus qualitatem, licet ea sanguinis sit; quia tunc punitio nem dimittet committenti, & deleganti, si ipse non valeat de hac pœna iudicium ei ferre, non enim ipse Princeps visus est pœnam sanguinis remittere ex eo, quod causæ cognitionem delegaverit ei, qui eandem pœnam per sententiam infligere non potest, & tamen responsio text. in d. c. in Archiepiscopatu procedit, quia ea commissio facta fuit in utilitatem & commodum religionis Christianæ ad tollendum opprobrium illud, quod à Saracenis Christi fidelibus fieri solebat, ut Panorinit. & Anan. ibi explicant, aut quia ex ea commissione imminet utilitas Ecclesiis sicuti Panorm. notat in cap. decernimus. de judic. col. 3. Tandem potest & tertio dici, hanc delegationem validam esse, quando est unius tantum causæ, secundum eundem Abb. in c. clericis. ne cler. vel monach. 2. col. sentit Inn. in c. unic. de oblig. ad ratiocin. & est communis opinio, ut Ripa testatur in d. c. 2. de jud. n. 106. Quarto utcumque fiat hæc delegatio, valida erit in hunc sentum, ut iudicium teneat, licet delegatus commissione n. us peccet gravissime, quemadmodum late notant Abb. & Decan. 7. in d. c. de judic.

TERTIA

HUIUS RELECTIONIS PARS.

De delinquentibus ignoranter.

SUMMARI A.

- 1 Ignorantia quatenus excuset ab irregularitate, & expenditur huius constitutionis ratio.
- 2 Furiosus, committens crimen ante furorem, an possit in furore puniri.
- 3 Ebrius hominem occidens an sit puniendus, & an sit irregularis.
- 5 Infans an sit irregularis si hominem occiderit, & an sit puniendus pro delicto? & quid de minori aetate?
- 6 Dormiens an sit irregularis si hominem occiderit.
- 7 Pollutio nocturna quando inducat abstinentiam à celebratione, & communione Eucharistiae.
- 8 Mutilatio membri equipollet homicidio quoad irregularitatem: & quod dicatur membrum: item de auris, mammilla, vel digitorum abscissione.
- 9 Percussor alterius membrum efficiens debile an sit irregularis?

Si furiosus, aut infans, seu dormiens hominem mutilet, vel occidat, nullam ex hoc irregularitatem incurrit: & idem de illo censemus, qui mortem aliter vitare non valens, suum occidit, vel mutilat invasorem. Hactenus constitutio Clementis Quinti in Concilio Viennensi, cujus interpretationem eo ordine explicabimus, ut quodlibet ejus verbum ad sensum verum pro viribus deducamus.

Prænotandum tamen est, Ignorantiam, quæ privat usu rationis, excusare omnino ab irregularitate, præfertim ea, quæ ab homicidio procedit. Nam licet nullum peccatum exigeretur ad incurrendam irregularitatem, requireretur tamen, ut operationes illæ, à quibus oritur irregularitas, sint humanæ ex judicio rationis, & non ex sola sensualitate procedentes. Homo etenim quatenus rationalis est, non quatenus sensualis, irregularitatem incurrit: idcirco necessarium est ad eam, quod operationes illæ, propter quas infligitur, sint rationales, hoc est, ab homine habente usum rationis factæ. Maximè ista consideratio obtinet in homicidio commisso, à quo privata auctoritate non aliter irregularitas procedit, quam aliqua culpa prævia ipsius committentis illud: si verò homicidium sit publica auctoritate commissum; cum id voluntarium sit, ea voluntas satis est sufficiens ad irregularitatem, quo fit, ut semper ad irregularitatem contrahendam ex homicidio sit necessarium, quod id contigerit ex usu rationis, quemadmodum ex hac constitutione deducitur, ubi ejus interpretes hoc ipsum sentire, ac notat optimè Alphonsus à Castr. lib. 2. de potest. leg. penal. c. 6. vers. prima principalis cond. uso.

Igitur furiosus hominem occidens, irregularis non est, quippe qui nullum habeat usum rationis, & idem omnino est involuntaria ea actio; denique absque ullo consensu procedens, ab omnique culpa immunis. Cum voluntas minimè possit dari; nec constitui absque intellectu, & cognitione. Deinde culpa, quæ malitiam mixtam habet, non contingit absque voluntate, quibus constat, satis justam esse constitutionem istam, quæ furiosum censet liberum esse ab irregularitate, etiamsi hominem occiderit, aut membro mutilaverit. Idem probatur multis auctoritatibus, quibus palàm est, furiosum nequaquam puniri ob delictum, & crimen ab eo commissum furoris tempore. ceter. in l. illud. ff. de injur. c. illud 15. qu. 1. l. sed est quacumque. S. 2. ff. ad leg. Aquil. l. pen. S. ult. ff. de

parricidis. de quo nulla est controversia.

In hoc vetò solet veritari quæstio, an † qui ante 2
furorem crimen commisit, possit justè furore affectus
pœna corporali puniri; & Bal. in l. furiosum. C. qui
testam. fac. poss. & in l. humanitatis. C. de impub. & aliis,
asseverat, hunc non esse puniendum, nam ratio pot-
tissima pœnæ in hoc extat, quod afficiat afflictione
ipsum puniendum; quæ quidem ratio in furioso ge-
ficit manifestè: atque idem eandem opinionem plu-
res secuti sunt, eamque communem esse fatentur Jas.
in l. ex facto. num. 30. & seq. ff. de vulgari. idem Jas.
in decis. l. furiosum. col. pen. & fin. Lud. Carrer. in præd.
crim. tit. de hom. c. 6. num. 14. qua ratione idem erit
dicendum, etiamsi processus legitime factus sit cum
delinquente, sanæ mentis tempore, si ante judicii
executionem furor adveniat. Non convenit potiss-
sima ratio pœnæ huic punitioni, quæ in furiosum fu-
roris tempore sit. Sic denique & in hac specie Bald. &
alii probant, & est communis opinio adhuc in hoc
casu, secundum Jas. in præcitat. locis: qui adversus
hanc sententiam opponit text. in l. divus ff. de offic. præ-
sid. quo in loco Marcus & Commodus Cæitates res-
ponderunt, furoris morbo non esse dandam veniam
in criminibus puniendis. Ea verò responsio tunc ob-
tinet, quando furor simulatur, & fingitur ad evaden-
dam punitionem, vel ubi ob dilucida intervalla ma-
xima est præsumptio, crimen commissum esse tem-
pore ipso, quo aderat illi sana mens, ut constat ex eju-
dem responsi serie, de præsumptione tamen furoris,
vel sanæ mentis, & ejus probatione, obiter nos tradi-
dimus in Eputome, in 4. Decret. part. 2. c. 2. n. 5. & seqq.

Huic autem quæstioni proximè accedit, quod † 3
de ebrio solet disputari, an is sit censendus irregularis,
si hominem tempore ebrietatis occiderit? Nam
& Zenzelinus, Cardin. n. 9. Imol. in hac clement. exi-
stimant, eum irregularem esse, quos sequuntur Gon-
sal. à Villadieg. de irregular. c. de percussore. col. 21.
Sylvest. in verb. homicidium. 3. q. 4. quibus suffragatur
text. in c. inebriaverunt. & c. sanè. 15. q. 1. ubi probatur
ebrium delinquentem in ipsa ebrietate, non esse om-
nino à culpa liberum, nec à pœna, quia saltem ex
ebrietate vitium contraxit, culpamque commisit. Ir-
regularitas autem satis procedit à culpa homicidii:
licet ea non sit omnino perfecta, ut de casuali homi-
cidio sæpissimè diximus. Hoc ipsum comprobatur
ex auctoritate Jurisconsulti in l. respiciendum. S. delin-
quunt ff. de pœnis. quo in loco Bart. & DD. ex eo adno-
tarunt, ebrium delinquentem non esse omnino à pœ-
na liberum, imò puniendum aliqua punitione propter
culpam, quam habuit in ebrietatis causa, erique lo-
cus pœnæ extraordinariæ, gl. in d. c. sanè. Roman. in
l. 1. in princ. ff. de verb. obligat. optimus text. in d. c. sanè
& c. inebriaverunt. Regia l. 3. tit. 8. part. 7. ex quibus
auctoritatibus hoc unum satis constat, ebrium non
puniri propter culpam criminis ab eo commissi, sed
propter ipsius ebrietatis causam, in qua culpam ha-
buit. Quod in specie post Roman. asseverant Cardin.
Alex. in c. denique. 4. dist. Abb. in c. ult. de maled. text.
optimus in l. omn. S. per vinum. ff. de re milit. Abb. in c.
sicut nobis. de testib. & ibi DD. Ripa in l. ultim. qu. 22. C.
de revoc. donat. qui Bart. & alios subobscurè loquen-
tes ita intellexit, quo pacto & intelligendi sunt plu-
res, quos ad hanc rem citat Lud. Carrer. in præd. tit.
de homicid. §. 6. n. 22. sed quoad irregularitatem, illud
sit constitutissimum, eam ab ebrio occidente non
contrahi, cum absque ejus culpa, dolo quidem alte-
rius inebriatus est; quod variis ex causis accidere po-
test, & in specie fatetur Marian. Socin. in c. ad audien-
tiam. de homicid. num. 15. Rufus & hoc sit expeditum,
eum esse irregularem, ubi ea intentione se inebriave-
rit, ut ebrius occideret. Hoc etenim homicidium vo-
luntarium est, & idem irregularitas ex eo contrahitur,
quod Card. asserit in hac clem. quæst. 8. & id verum esse

censent Alphons. à Castr. *de potest. leg. pœnal. lib. 2. cap. 14. vers. prima principalis conclusio* Lud. Carter. *in d. §. 6. n. 23.* Idem constat ex his, quæ de dormiente statim dicentur.

4 Superest igitur difficultas in eo, qui culpam habuit ebrietatis, an is ex hac simplici culpa sit irregularis, si aliquem occiderit? & ipse censeo, hunc non esse irregularem, quod multis probatur. Primum, quia ebrius furiosus similis est, *cap. venter 35. distinct.* sed furiosus non est irregularis per hanc constitutionem; ergo nec ipse ebrius. Nec refert, quod per nimiam potationem acciderit ebrietas, & sic ex culpa ipsius ebrii. Posset enim & furor contingere ex culpa furiosi; quod præmittunt Doctores quidam, quorum Card. hic *quæst. 6. meminit*, licet ab eis dissentiat; & probatur *in c. si quis insanens. 15. q. 1.* & nihilominus haberet locum hæc constitutio. Secundò eandem sententiam comprobamus evidenter ex eo, quod homicidium ab ebrio commissum processerit ab eo, qui usu rationis caret, & idcirco irregularitatem non inducit, quemadmodum manifestè constat in hac constitutione, quæ non aliam decidendi rationem habet, quam quod furiosus, infans, & dormiens nullam habeant prorsus rationis usum, & sint à mente alienati. Deinde, ut contrariæ opinionis potissimam rationem effugiamus, est considerandum, puniri ebrium, non propter delictum commissum in ebrietate, nec de ipso delicto: sed de illa ebrietate, quæ majori est digna pœna, & ex eo quod criminis causa fuerit, licet remota, ut statim dicam. Hoc patet *in cap. inebriaverunt. 15. q. 1. ex August. lib. 2. contra Faustum Manichaum, c. 44. inebriaverunt*, inquit, *Loth filia ejus, & se nescienti misererunt, quapropter culpandus est quidem, non tamen quantum ille incestus, sed quantum illa ebrietas meretur.* Hæc August. Idem testatur Ambr. *lib. de Abraham Patriarcha, c. 6.* ita scribens: *Ideoque, si qui per vinum deliquerunt, apud sapientes iudices, venia quidem facta donantur, sed levitatis damnantur auctores.* Hactenus Ambrosius, quem Gratian. *n. c. sanè. 15. q. 1.* Idem ex Hieron. ad Eustochium, *de custodia virginitatis, & Origen. homil. 5. in Genesim*, probat Jo. Arb. *lib. 10. Theosophie, cap. 3.* Quod si quis dixerit, ebrietatem per se non puniri, sed crimen ab ebrio commissum tamen leviori pœna, quia si illud crimen non contigisset, foret ebrietas impunita. Huic rationi respondemus, delicta commissa in ebrietate, puniri non ex ratione propria, nec secundum se, quia tunc sunt omnino involuntaria; sed ratione causæ, quæ voluntaria fuit, & ab illa denominationem accipere. Non enim culpatur coitus Loth ratione & nomine incestus, sed nomine ebrietatis, velut circumstantia quædam ebrietati conjuncta, quod D. Augustinus manifestè fatetur, ac explicat B. Bonaventura *in 2. sent. dist. 22. art. 1. q. 3.* ubi ait, nec furiosum, nec ebrium, quamvis uterque illorum sit sua culpa usu rationis privatus, posse committere novam culpam, sed omne malum, quod durante furore vel ebrietate factum fuerit, scribit esse circumstantiam, quæ aggravat ebrietatis, aut furoris peccatum, quem locum, retinens hanc opinionem in specie irregularitatis, citat optimè Alphons. à Castr. *lib. 2. de potest. leg. pœnal. c. 14. vers. prima principalis conclusio.* Tandem quarto ad hujus opinionis probationem oportet expendere, quod in homicidio ab ebrio commissum sint tres eventus, aut tres actus omnino inspiciendi. Primus, ipsa potatio. Secundus, ipsa ebrietas. Tertius, ipsa hominis occisio. In primum autem actum fertur voluntas directè: nempe, quia ebrius voluit bibere vinum immoderatè. In secundum fertur voluntas indirectè, & per accidens; non equidem directè, & per se, quemadmodum docet S. Thom. *11. 2. q. 67. art. 4.* In tertium autem, hoc est, in ipsam hominis occisionem, nec per se, nec per accidens voluntas fertur:

alioqui si adhuc indirectè fuisset voluntarius actus contingens in ipsa ebrietate, profectò imputaretur ebrio, cujus contra ius probatur *in d. c. inebriaverunt. c. sanè. 15. q. 1.* Hoc ipsum nos adnotavimus *in 2. hujus operis parte, in princ. n. 2.* His omnibus accedit, quod ebrius, etiam si culpa sua inebrietur, illa culpa, quæ fuit in illa voluntate, volendo inebriari, aut non adhibendo diligentiam debitam ad vitandam ebrietatem, non est causa proxima, nec immediata illius occisionis, sed causa mediata, & remota. Nam illa culpa fuit causa ebrietatis: ebrietas verò causa occisionis: igitur culpa illa prima fuit causa mediata occisionis, & inde fit, ut constet, homicidium non oriri proximè, nec immediatè ab illa culpa, sed ab ebrietate. Ex quibus adversus Cardin. & alios probatur, non esse irregularem ebrium, qui durante ebrietate hominem occiderit, etiam si culpa ejusdem fuerit inebriatus, qui immoderatè potioni vini operam dederit.

Ad hæc præterea facit text. *in c. quia diversitatem, de concess. præb.* ubi excommunicato sua culpa non imputatur, quod non possit conferre beneficium, nec interim ei currit tempus datum à jure ad beneficii collationem, quem text. præter DD. ibi commendant, & notant Felin. *in cap. 1. de præscr. Jas. in §. rursus, n. 26. de actionib. & ibi Ludov. Gomez. n. 15. Balb. de præscript. 1. part. 6. part. princ. casu 22. Rochus Curt. de jure patronat. in verb. competens, n. 23. Dec. in c. 1. de jud. col. 4. in lect. 2. licet prædicta decisio procedat in impedimento juris, in quo tollendo nullo sit culpa, nec negligentia, ut Felin. & Gomez. tradidere, atque Balb. post gl. in d. c. quia diversitatem.* Attamen illud sit huic quæstioni maximè commodum, quod culpa in eo casu minimè imputatur ad eventum postea securum, quia ea fuit admodum remota, & mediata, sicuti Abb. explicat: tamen non examinet in specie quæstionem istam de ebrio occidente, an sit irregularis, quoties ipse culpam in ebrietate contraxerit.

Postremò est illud ad rem hanc observandum, quod culpa præcedens ipsam ebrietatem, non solum est remota, & mediata, atque idè nec per se, nec per accidens inducens voluntarium homicidium, aut volitionem ad illud; sed & propterea non est ad homicidii eventum periculosa, secundum ea, quæ diximus *in hujus operis parte. 2. §. 4. n. 10.* ex quibus consequitur *hac in quæst.* respondendum fore, non contrahi ab ebrio irregularitatem ob homicidium commissum durante ebrietate, cui ipse causam ex propria culpa dederit.

Posset quidem verè censeri prior opinio Cardin. & aliorum, ubi ebrius consuevisset in ebrietate arma sumere, & homines percutere, atque offendere; etenim tunc ipse ebrius per ipsam portionem immoderatam, operam dat rei illicitæ, & ad occisionem ex his, quæ solent accidere, periculosa: idcirco irregularis erit, secundum ea, quæ *in dict. §. 4.* latius scripsimus, & in specie ista notat Soc. *in d. c. ad audientiam num. 15.*

Hinc deducitur, qualiter sit accipiendum, quod scribit Aristot. *lib. 3. Ethic. c. 5. Unde, inquit, ebriis duplices pœna instituta sunt.* Nam, ut inibi Eustachius tradit, Pittacus unus è septem Græciæ sapientibus ebrio delinquenti duplicem pœnam infligendam esse constituit. Alteram propter ebrietatem, alteram propter crimen in ebrietate commissum. Utraque verò pœna propriè ratione ebrietatis infligitur, siquidem secunda pœna adjicitur ob circumstantiam ex delicto in ebrietate commissum proveniente, quæ circumstantia ipsam ebrietatem aggravat, ut ex D. Bonaventura adnotavimus. Ex his intelligenda sunt, quæ scribit Jo. Damascen. *lib. 2. de fide orthodoxa, c. 40.* asseverans, ebrium minimè excusari ex ignorantia, nec ex ratione involuntarii, si ejus culpa ebrietas

præcesserit. *Est enim, inquit, crimen ab ebrio commissum ex ignorantia quidem, non tamen involuntarie.*

5 De infante ꝛ idem hæc constitutio apertissime statuit, eum non esse irregularem, si hominem occiderit. Cujus decisionis ratio est manifesta; quia hic non habet rationis usum, & ideo non imputatur ei homicidium adhuc ad irregularitatem. Unde constat, homicidium privatum nunquam imputari ad irregularitatem, nisi aliqua culpa homicidii præcesserit, quemadmodum non semel in hac Relectione admonuimus. At in homicidio publica auctoritate commisso satis est sufficiens ipsa occidendi voluntas, animusque in ipsam occisionem, licet justam, destinatus, quod sensit Panorm. in c. 1. de delict. puer. quo in loco Host. existimavit, infantem irregularem esse, si etiam nondum doli capax aliquem occiderit, cujus opinio reprobatur per hanc constitutionem, & merito, cum infans nullum habeat intellectum, nec usum rationis ad discendum id, quod agit, l. infans, ff. de sicar. l. 1. C. de fals. monet. l. 1. C. si advers. delict. notat gloss. hic. in verb. infans. Card. post alios 1. opposit. qua ratione infans nec pœna criminali, nec alia pro delicto puniatur, sicuti explicant omnes in d. l. infans. Ang. de malefic. in verb. scienter & dolose Bonif. in rub. de homic. in tract. de maleficiis. Etenim cum in hoc homicidio non adsit voluntas occidendi, nec detur culpa aliqua homicidii causam inducens; sequitur, non posse jure irregularitatem constitui. Est tamen hæc constitutio intelligenda, nisi infans esset doli capax; tunc enim propter culpam utcumque homicidio præviam, esset irregularis, & deinde, quia ratione doli voluntarius fuit homicida. Sic sanè hanc constitutionem intellexerunt Jo. Andr. & Abb. in d. c. 1. de delict. puer. Hippol. in l. si quis te. C. de sicar. Gonal. à Villad. de irregulari. cap. de percussore, col. 12. Ludov. Carrer. in pract. tit. de homic. §. 9. n. 3. Hippol. in d. l. infans & in sing. 628. & Socin. in d. c. ad audientiam, n. 12. optimus text. ad hoc l. in impuberem ff. de fur. tradit Dec. in l. pupillum, & in l. ferè ff. de regul. jur. Hinc sequitur, majorem infante non esse irregularem, si contingerit ei hominem occidere, modo non sit eo tempore doli capax, etsi puer sit, secundum gloss. in hac clem. in verb. infans, quam sequuntur Doctores hic communiter, præsertim Anchar. Bonifac. & Imol. quorum opinionem defendit, asseverans communem esse Gonal. noster in d. c. de percussore, col. 12. & Joan. Ign. in l. 1. §. impuberes, n. 18. ff. ad Syllan. eandem opinionem tenet Socin. in d. c. ad audientiam, n. 12. de homic.

Quis autem dicatur doli capax, judex providus, & discretus ex signis, ac variis circumstantiis arbitrabitur: quod & nos ostendimus in Epito. ad 4. lib. decret. 2. p. c. 5. Illud verò non est prætermittendum quod puer doli capax delinquens in ætate minori non est puniendus pœna ordinata criminis, sed extra ordinem arbitrio judicis. text. in l. auxilium, §. delict. ff. de minori. l. divus ff. de term. amo. gloss. in l. 3. C. de infam. & in leg. quid ergo, §. pœna gravior ff. de his qui not. infam. text. optim. ubi gl. & DD. in c. 1. de delict. puer. notant Dec. in l. ferè ff. de regul. jur. Bald. in l. etsi severior. C. de infam. gl. in c. 1. de sent. excom. & ibi DD. Card. in c. 2. de delict. puer. Lud. Carrer. in d. §. 6. n. 4. Th. Gram. dec. 23. Dec. conf. 535. est ad hanc rem pulchra Regia l. §. tit. 3. p. 7. quæ constituit minoribus intra decimum septimum annum delinquentibus minuendam fore pœnam ordinariam. Hoc ipsum obinet adhuc post majorem & perfectam ætatem, si crimen fuerit intra minorem ætatem commissum; non enim est inspiciendum tempus punitionis, sed commissi criminis, gloss. notat. in l. sciatis, C. de legi. hered. quam inibi DD. probant, & Hippol. in d. l. infans, & idem in l. de minore, in princ. n. 62. ff. de qu. & in l. si quis te. C. de sicar. Lud. Carrer. in d. §. 6. n. 8. quibus suffragatur text. in c. ult. de sent. excom. ubi Panorm. idem inlinuat Jurisconsultus

in l. ff. de panis, & ibi Bart. idem Bart. in l. omnes populi. ff. de just. & jur. n. 48. Lud. Roman. in sing. 547. Abb. in conf. 56. lib. 2. satis tamen est ad irregularitatem contrahendam, quod major infante hominem occiderit, modo sit doli capax, quemadmodum omnes fatentur in hujus constitutionis Commentariis.

¶ Subsequitur statim in hac constitutione, dormientem ipsius homicidii ꝛ tempore, nempe quia dormiens aliquem occiderit, minimè fore irregularem; quia is intellectu & ratione caret, ac furioso similis est, cap. merito, cap. sanè, 15. qu. 1. cap. majoris, §. item quaritur, de baptismo, l. si servus servum, §. si fornicarius, ubi Florent. ff. ad leg. Aquil. qua ratione dormientis delictum minimè puniatur, nisi eo casu, quo ipse vigilans satis cognitum habebat, quod dormiens arma capiebat, & homines persequeretur: tunc enim si non adhibuit diligentiam, quam debuit, in præcavendo, ne dormiens alicui noceret, profectò puniendus erit, licet non pœna ordinata, ut notant Anchar. & Cardin. hic Alexand. col. 2. & Jason. post Rom. & alios, in l. 1. §. adipiscimur ff. de acquirend. possess. Bartol. in l. pen. ff. de parricid. Hippol. in l. 1. 10. limitatione, ff. de sicar. Bonifacius in tract. de maleficiis, rubric. de insultis & percuss. DD. in l. ut vim. ff. de just. & jur. Ludov. Carrer. in pract. criminali rubric. de homicid. §. 6. n. 25. quorum opinio communis est, & inducit optimum intellectum hujus constitutionis; siquidem & in hoc casu erit irregularitas planè contracta, ut notat optimè Marian. Socin. in d. c. ad audientiam, n. 14. & idem sensere Cardin. Anchar. & DD. hic. Potest autem contingere, ut quis vigilans ad eò irascatur vehementer contra alium, ut illum occidere conatus fuerit, aut aptaverit, licet efficere non potuerit, & hac occisionis cupiditate affectus dormiat, & postea plene soporatus somniet ea, quæ in vigilia acciderunt: & ab hac phantasia motus surgat adhuc dormiens, & capiat ensam, atque accedat ad lectum, in quo alius dormit, & illum occidat. quidam etenim censent hunc irregularem esse, quod vitium est Palud. in 4. sent. dist. 32. qu. 1. art. 3. quia ex illa vehementi occidendi cupiditate aucta est imaginatio sensus, & crevit appetitus sensualitatis, quæ omnia cum manent in dormiente, possunt tunc membra ad opera illa exteriora exercenda movere, huic verò eventui constat, causam dedisse ipsum homicidam in vigilia; igitur ipse irregularis est, sed DD. communiter in hac constitutione contrarium verius esse opinantur, ut fatetur eos secutus Gonalvus à Villadiego de irregulari. cap. de percussore, colum. 13. eandem sententiam sequuntur Marian. Socin. in dict. cap. ad audientiam, de homic. n. 14. & Alphonfus à Castro lib. 2. de potest. legis pœnal. cap. 14. vers. prima principalis conclusio. quibus accedit, quod homicidium commissum ab ebrio, qui causam dedit ebrietati, non efficiat eum irregularem, secundum ea, quæ paulò antè diximus, præter quæ facit ad hoc quod ira præcedens in vigilia est causa non omnino certa, nec semper efficiens imaginationis postmodum secutæ: ab ea verò imaginatione processit actus ille occisionis exterior; idcirco ira contingens in vigilia est admodum remota causa, & ideo non est sufficiens ad irregularitatem, sic & pollutio nocturna dormientis, & somniantis, per se peccatum non est, nec mortale, nec veniale: omne etenim peccatum dependet ex judicio rationis, ꝛ quia etiam primus motus sensualitas non est peccatum, nisi in quantum judicio rationis reprimi potest; igitur sublato judicio rationis tollitur ratio peccati: in dormiente autem ratio non habet liberum arbitrium, nec judicium: idcirco quod agit homo dormiens, qui non habet liberum judicium rationis, non imputatur ei ad culpam, sicut nec illud quod agit furiosus, aut amens. Hæc S. Thom. in 2. 2. qu. 154. art. 5. qui de pollutione nocturna tractans scribit, eam non esse peccatum

catum per se, nec mortale, nec veniale, quamvis procedit ab ingluvie, aut à prava vigilantis cogitatione, quia dormientis actus est, Erit tamen, ac poterit esse nocturna pollutio peccatum vel mortale, vel veniale per rationem ad suam causam, à qua processit, quia rationem habet culpæ ex parte causæ, quod S. Thom. explicat in *dict. art. 5. & in 3. part. qu. 80. art. 7.* Joan. Maior. in *4. sentent. distinct. 9. qu. 2.* post D. Thom. ibi. *quest. 4. & Palud. quest. 3. Florent. 3. part. tit. 15. cap. 6. §. 10.* & Theologi communiter, quibus suffragatur text. & ibi gl. elegans in *verbo, rea.* atque ibi DD. in *cap. testamentum, 6. distinct. ex D. Gregor. cap. 11. interrogationum Augustini,* atque idè propter hanc rationem culpæ, quam habet dormientis pollutio quoad ejus causam, debet abstinere sacerdos eo die à celebratione Missarum, quoties culpa est mortalis, idque necessariò; ex consilio autem, ubi causa fuit culpæ venialis, secundùm D. Thom. in *dict. art. 7. Florent. dict. §. 10. Palud. in 4. sentent. dist. 9. qu. 3.* & ibi D. Thom. *q. 4. Sylvest. in verb. Eucharistia, 3. qu. 10. text. celebris in dict. cap. testamentum,* ubi gloss. in *verb. humiliter,* indistinctè non est intelligenda, sed relata ad ipsum textum sentit, ratione pollutionis nocturnæ à veniali culpa procedentis abstinendum esse à communione, consilio quidem, non præcepto, addit tamen Palud. in *d. qu. 3.* quem Sylvest. sequitur, & probare conatur Joan. Major. in *d. qu. 2.* non esse mortale crimen, celebrare, ac communicare post pollutionem nocturnam contingentem ratione causæ, quæ mortalem culpam habeat, etiam intra decem horas, modò præmittatur communioni contritio, & confessio illius mortalis culpæ & pollutionis ex ea secutæ: quasi nullibi sit hoc præceptum; siquidem Gregorii responsio pertineat ad consilium reverentiæ, non ad præceptum necessitatis. Horum autem opinio mihi non placet, nec est probanda, cum ex ea sequeretur posse sacerdotem, qui nocte præterita dormierit cum fœmina, statim celebrare præmissa confessione, & contritione: quod impium censerit solet, & jure censetur: & fortassis cum ante pollutionem pœniteret quis ejus culpæ, à qua ea procedit, posset admitti opinio Palud. & aliorum; imò adhuc in hac specie ipse admonerem, ut quis, si commodè fieri posset, abstineret eo die à communione propter honorem, qui maximè debitus est sacrosanctæ Eucharistiæ sacramento. Nam & Theodorus Archiepiscopus Cantuariensis, qui testibus Beda *lib. 5. Histor. Ang. & Rheno in arg. lib. Tertull. de penit.* constitutiones edidit ad modos observandos, quibus expurgarentur peccata, idque opus pœnitentiæ Theodori à Gratiano, & aliis nuncupatur, pœnitentiam indixerit ei, qui in somnis pollutus absque ulla ejus culpa fuisset, sicuti Burchardus tradit *lib. decimo septimo, cap. 40. & 41.* Eundemque æquum esse, ut eo die à communione abstineat, admonet Justinus Martyr, si ejus est id opusculum, de quæstionibus à Gentibus Christianis positis, *qu. 21.* Et Josephus *lib. 17. de antiq. cap. 8.* scribit, Matthiam sacerdotem Hierosolymitanum die quodam solemnè sacrificio abstinuisse, quòd nocte proxima in somniis cum uxore commercium carnale habere visus fuerit. Igitur sicut nocturna pollutio per se peccatum non est, nisi per rationem ad suam causam, quæ frequentissimè solet pollutionis eventum efficere, atque idè imputatur; ita homicidium dormientis, qui in vigilia animum habuit occidendi, per se peccatum non est, nec imputatur, ratione autem causæ itidem imputari non debet, quia ea est admodum remota, & quæ non solet hos effectus producere: quamobrem opinio communis, quoad intellectum hujus constitutionis verior est. Lectorem verò admonéo me in citando Justino secutum fuisse Latinam Joannis Peronii interpretationem. Nam Græcè Justinus sic scribit *ἄδολος ὄντων ἐστὶν ἀπίχθησαι.*

Didaci Covar. Tom. 1.

fortassis Latinus interpres hæc verba in hunc sensum accepit, ut æquum sit mysteriis abstinere, tamen ex rigore justitiæ non teneatur.

Hac verò in parte adnotare libet actum dormientis non esse peccatum per se, nisi ad rationem causæ à qua processit, quoties quis somno utitur, ut vinculo naturali liberi judicii & arbitrii. At si quis somno utatur, ut instrumento libera malitiæ ad executionem mali ab ipso vigilante deliberati, ita ut per somnum ut instrumentum exequatur scelus præcogitatum, tunc actus contingens in somno peccatum est eodem modo, quo actus exterior in executione est peccatum. Peccatum enim incipitur in vigilia, & consummatur per instrumentum somni executive. Hoc autem peccatum per accidens est ratione executionis in vigilia imperatæ, quemadmodum eleganter docet Cajetan. *2. 2. quest. 154. artic. 5.* ex hoc deducens, nocturnam dormientis pollutionem esse peccatum, ubi quis data opera idè sic dormit, ut polluitur. Eodem modo qui ita irascetur in vigilia, & demum somno dat operam, ut aliquem occidat, vel offendat dormiens, profectò erit homicidij, & offensionis reus, atque idè puniendus ut homicida dolosus, sicuti vult in hac specie Bonifacius, in *tract. de malefic. rubri. de insult. & percuss. ad finem,* quem sequitur Ludovic. Carrer. in *§. 6. n. 25.* quæ quidem sententia maximè probatur ex ratione Cardin. Cajet. unde in eo casu non obtinet hujus constitutionis decisio, quia irregularis esset qui sic dormiens hominem occideret, quod superius de ebrio etiam probavimus, Sed & dormientes moveri, & ea quandoque facere, quæ fieri solent à vigilantibus, testis est Aristoteles in *lib. de somno, & vigilia.*

Deinde constat ex priori hujus constitutionis parte, quoad irregularitatem, mutilationem membri alicujus homicidio comparari, & æquipollere, ut quemadmodum hominem occidens; dubio procul irregularis est, ita irregularis erit, qui hominem membro mutilaverit, idem probatur in *cap. 1. de Cler. pugnāt. in duello c. in Archiepiscopatu, de raptori. c. Clericus, ne Cler. vel Monach. & aliis in locis,* quorum meminit gloss. hic, quæ singularis est in hoc, secundùm Angelum in *verb. homicid. 5. quest. 3.* & Sylvest. in *verb. homicidium, 5. quest. 3.* ad cuius rei cognitionem oportet examinare, quod dicatur membrum. Bartol. etenim in *l. publicorum, n. 13. ff. de public. judic.* ubi Imol. & DD. illa propriè dici membra censent, quibus diverso & proprio officio corpus movetur, aut juvatur, ut oculo, visu, pedibus, ad progressum; auribus, ad auditum; manibus, ad palpatum; naribus, ad odoratum; lingua, ad sermonem, idem Bald. asserit in *cap. 1. de nova forma fidelit. nu. 5.* quod satis constat auctoritate Aristotel. *l. 1. de partib. animalium, cap. 5. & lib. quarto Meteororum, cap. ult.* optimus textus apud Jurisconsultos in *leg. idem Offilius, ff. de adil. edi. & in leg. non sunt liberi, ff. de statu homin.* Membrum enim corporis particula est, quæ nec omnino circumscriptionem habet propriam, nec omnino aliis conjuncta est, secundùm Galenum, quem citat Ludovic. Cælius *lib. lect. antiq. 2. cap. 21.* D. Paulus *1. Corinth. c. 12.* idem insinuat dicens, membra in corpore distinctam operationem habere, idem Apostolus *ad Rom. ca. 12. Omnia autem membra,* inquit, *non eundem actum habent.* Hoc ipsum omnes planè fatentur, quorum statim mentionem in hac quæstione faciemus. Igitur abscessio membri tunc fieri dicitur, cum corpus mutilatur, & membri proprium officium impeditur, ut notat Baldus in *leg. servi fugitivi, ad finem, Cod. de servis fugitivis,* sic ex eodem Bartolo in *dicta leg. publicorum,* apparet, in humano corpore quasdam partes esse, quæ propriè membra non sunt, membris tamen operam ferunt, ut digitus manui, dens linguæ, & gutturi, Aliæ verò partes sunt, quæ decorem tantum corpori humani

humano inducant, ut barba viri mento, coma capiti, auricula auri. Alia item membrorum officia, & ornatus sunt, non membra, secundum Bartolum, & communem. Quidam tamen has partes indistinctè membra appellant. Nam Cicero *lib. 3. de finibus bonorum & malor.* partem quamlibet corporis, etiam quæ corpori peculiare & distinctum non præstat obsequium; membrum esse dicit. *Membrorum*, inquit, id est, partium corporis, alia videntur propter eorum usum à natura esse donata, ut manus, crura, pedes, ut ea, quæ sunt intus in corpore, quorum utilitas quanta sit, à medicis etiam disputatur, alia autem nullam ob utilitatem, quasi ad quemdam ornatum, ut cauda pavoni, pluma versicolore cotumbis, viris mamma, atque barba. Hæc Cicero. Ex vera tamen, ac propria membri cognitione, aliquot hoc in loco speciatim inferam.

Primum, non esse membri abscissionem, cum auricula scinditur, & amputatur, siquidem auris membrum est propriè: illa autem cartilago, quæ circa aurem est, & auricula dicitur: potius ad ornatum auris, & membri tutelam, quam ad peculiare corporis obsequium pertinet: & idèò membrum non est, nec ejus abscissio efficeret quem irregularem, quod Bald. sensit, dum *in dict. l. servi fugitivi. ad fin.* scribit, tunc tantum dici membri abscissionem, cum corpus mutilatur, & membri proprium officium impeditur in totum. Abscissio autem auriculæ, & cartilaginis parum impedit auris officium: nec enim fit auris vis quoad auditum debilior, idcirco membri abscissio non est, cui sententiæ suffragatur ratio text. *in d. l. idem Offilius, ff. de edil. edit.*

* Secundò, dubius ex his videtur quod scribit Bald. *in leg. data opera. n. 75. C. qui accusare non possunt*, dicens mammillam in fœminis membrum esse. Etenim ea opinio vera est, quoad significationem latam non quoad strictam, & propriam. Nec esset irregularis qui mammillam fœminæ abscinderet, ut ipse opinor, tametsi sciam hoc dubium quibusdam visum iri.

Tertiò ab eadem radice procedit, non omnino certum esse quod Caiet. docet *2. 2. quest. 65. art. 1.* existimans, abscissionem digiti efficere irregularem ipsum abscindentem, quia digitus sit membrum, cuius contrarium constat ex Bartol. *in dict. l. publicorum.* Imol. & aliis ibidem asserentibus digitum non esse membrum, idem tenuerunt Bald. *in d. c. 1. de nova forma fidelit. n. 5.* Felin. *in c. ego N. de jurejur. col. 2.* & idem *in c. cum illorum de sent. excomm.* Anton. Rube. *conf. 83.* Chassan. *in consuet. Burgund. rubr. 1. §. 5. vers. per hoc.* idem notant Card. & omnes *in hac Clem.* Gonsal. à Villad. *de irreg. c. de percussore, col. 1.* & DD. *in c. 1. qui cler. vel voventes*, quorum opinio adversus Caietanum communis est, cui patrociniatur text. *in d. l. non sunt liberi. & in d. l. idem Offilius.*

Quartò, proximè deducitur, non esse eum irregularem, qui alteri eos absciderit digitos, sine quibus ipse mutilus sacerdos esse non potest, nempe tres digitos ad consecrationem necessarios propter honestatem. Nam qui hos digitos non habet, irregularis est, ob defectum maximum ejus partis, quæ necessaria est ad honestè & decorè celebrandum. Qui verò eam partem absciderit, non habet eam deformitatem, nec defectum, nec membrum abscidit: & idèò irregularis non est. Hanc conclusionem proponimus adversus Bonifacium hic *col. 6.* Anani. *in c. cum ex injuncto, de hæret. colum. 4.* & Sylvest. *in verb. homicidium, 3. qu. 3. part. 3.* qui conantur probare, percussorem irregularem esse, quoties ex percussione percussus manet irregularis, aut non potest esse sacerdos. Imò Caiet. *in dict. quest. 65. art. 1.* faciliùs existimat contrahi irregularitatem à mutilante, quam à mutilato. Siquidem secundum eum qui mutilat digitum alteri est irregularis, non tamen semper est irregularis qui

ipsum digiti mutilationem passus est. Quod constat ex his, quæ diximus de corpore vitiatum in prima hujus operis parte. Et tamen hanc opinionem Caiet. quoad ejus argumentationem minimè probamus. Nam qui alteri digitum absciderit, irregularis non est: quia membrum non abscidit. Is verò qui pollicem abscissum habet impeditur ministrare in altari, & sacris ordinibus insigniri, ob deformitatem, & defectum digitorum.

Quintò, hinc poterit expendi, † an is irregularis sit, qui licet membrum alteri non absciderit, tamen id membrum debile ex vulnere, ac percussione reddiderit? Et Panorm. *in cap. cum illorum, de sent. excomm.* scribit, hunc irregularem esse: & id deducit ex hac constitutione, quasi Rom. Pontif. hic ut diversa subjecit mutilationem & detractionem: ut mutilatio pertineat ad vulnus, quod efficit membrum debile: detractio verò ad percussorem, quæ omnino membrum absciderit, idem notant Sylvest. *in verb. homicidium, 3. qu. 3.* & Ang. *in verb. homicidium, 9. 5.* ego verò satis manifestum esse opinor, in hac constitutione non probari hanc inductionem Panorm. cum in ea tantum mentio fiat mutilationis, non autem detractionis, & præterea Felin. *in dict. c. cum illorum*, asserit, *num. 12.* idem esse detractionem, & mutilationem, hoc ipsum probat gloss. ubi Panorm. *in c. accusasti, de accus. in verbo, debilitatis*, quæ sensit, mutilum dici, cui membrum aliquod fuerit omnino abscissum. Sic apud Latinæ linguæ auctores Mancus dicitur, qui membrum habet debile, & aridum: Mutilus autem, cui membrum est abscissum. Atque idèò frequentiori Doctorum sententiâ obrentum est, non esse irregularem eum, qui alterum Mancum percussione effecerit: sicuti notant Cald. Abb. Card. & Præpos. *in c. 1. qui cleric. vel vovent.* Card. hic. *9. 3. 1.* Gonsal. à Villad. *de irregular. c. de percussore, col. 1.* & Steph. Auferri *in capel. Tholos. 207.* quorum sententiam opinor communem esse, & procedere, etiam si membrum corpori adhærens omnino inutile sit. Etenim adhuc hoc in casu nulla afficitur percussor irregularitate. Quidquid Sylvest. contrarium tenere conetur *in dict. §. 3. versic. tertium.* Hæc autem diximus ad veram hujus constitutionis interpretationem: quò faciliùs percipiamus, quid velit hæc constitutio dum mutilationem similem esse vult occisioni quoad irregularitatem. Nam post gl. hic DD. varias hac in re quæstiones tradidere, ex quibus has, quas modò exposuimus, elegimus: reliquas Lector facillimè obvias habebit, easque contingentibus casibus juxta prænotatam resolutionem aptare commodè poterit.

§. UNICUS.

De homicidio ad defensionem commisso.

SUMMARI A.

- 1 Defensio jure naturali, divino & humano licita est nec imputatur homicidium ex ea.
- 2 Irregularis non est, qui aggressorem occiderit ad defensionem, ne membro aliquo mutiletur.
- 3 Excessus defensionis non punitur pena ordinaria, licet irregularem efficiat ipsum homicidam.
- 4 Irregularis est qui poterat mortem fuga vitare, & occiderit aggressorem.
- 5 Irregularis an sit, qui ad alterius defensionem hominem occiderit?
- 6 Homicidium commissum ad rerum defensionem, an efficiat quem irregularem? quod late disputatur, simul & an liceat occidere suum aut raptorem ad defensionem rerum.

Hujus constitutionis pars secunda, & quæ ultima est, definit nullam contrahi irregularitatem ab eo, qui ad ejus necessariam defensionem suum occidit inuasorem. Qua quidem decisione sopita est veterum hac de re controversia; siquidem ante hanc constitutionem quidam contrarium tenere, censentes hunc homicidam irregularem esse: quorum meminit gloss. in cap. sicut dignum, in verb. consil. isto tit. & in c. de his, 50. dist. sic & S. Thom. 2. 2. quest. 64. art. 7. ante hanc constitutionem asseruit, irregularem esse eum, qui ad ejus propriam ac necessariam defensionem, inuasorem, aut aggressorem occiderit.

Horum autem opinio est hodie antiquata, omninoque per hanc constitutionem sublata: cum occidens inuasorem aliter mortem vitare non valens, irregularis non sit, nec quoad suscipiendos, nec quoad susceptos ordines. Cujus canonis ea est ratio, quodda irregularitatem contrahendam propter homicidium privatum, necessaria sit culpa homicidii, saltem aliqua, sicuti superius non semel à nobis responsum est. Is verò qui ad necessariam vitæ defensionem aliquem occiderit, nullam culpam homicidii contrahit: ergo nec irregularis erit, quippe qui privatum homicidium absque aliqua culpa commiserit. Naturali etenim ratione unicuique permissum est, se ipsum ab aggressore defendere. *l. ut vim. ff. de just. & jur.* ubi Accursius non considerans, hanc defensionem jure naturali permissam esse, addit, Jurisconsultum intelligendum fore jure fori, non cæli: qua in re refellitur per Paulum Castr. Fortun. & alios. Non enim patitur humana cognitio juris naturalis non ignata, quidquam naturali ratione permitti, quod apud Deum, qui ipsamet natura est, non sit idem permissum. Atque ita S. Thom. in d. art. 7. inquit: *Nec enim est necessarium ad salutem, ut quis actum moderata tutela prætermittat ad evitandam occisionem alterius: quia plus tenetur homo vitæ suæ providere, quam vitæ alterius.* Idcirco apud Theologos hæc est receptissima sententia, quam tradit, & explicat Dom. Soto lib. 5. de justitia & jure. quest. 1. art. 8. Cui suffragatur quod Cicero pro Milone scribit: *Est enim hæc, judices, non scripta, sed nata lex: quam non didicimus, accepimus, legimus: verum ex natura ipsa arripimus, hausimus, expressimus: ad quam non docti, sed facti, non instituti, sed imbuti sumus: ut si vita nostra in aliquas insidias, si in vim, in tela aut latronum, aut inimicorum incidisset, omnis honesta ratio esset expedienda salutis, silent enim leges inter arma: nec se spectari jubent, cum ei, qui spectare velit, ante injusta pœna luenda sit quam justa repetenda.* Hæc Cicero. Idem probatur in c. significasti. 2. de homic. c. delicto, de sentent. excomm. l. 1. §. vim vi. & l. 3. §. cum igitur. ff. de vi & vi arm. l. 1. §. cum arietes. ff. si quadrup. pauper. feciss. dica. tradidere multa Bart. & DD. in d. l. ut vim. l. scientiam. §. qui cum aliter. ff. ad l. Aquil. l. is qui aggressorem, & l. si quis percussorem. C. de sicar. notant Angel. de malefic. in gloss. & dictus Titius se defendendo. Hipp. l. 1. 9. limit. ff. de sicar. Lud. Carrer. in pract. crim. tit. de hom. §. 6. n. 26. ex quibus aliquot hac in parte repetam ad hujus constitutionis interpretationem; illud sanè præmittens, posse inuasum, etsi diligenter animi conscientiam examinaverit, eaque fecerit quæ ad salutem spiritualem sunt à fidelibus agenda, occidere inuasorem, quem scit esse in peccato mortali ob illam invasionem, quod verum esse manifestè constat ex prænotatis, & tradit Domin. Soto in d. art. 8. licet contrarium falsò responderint Gerson in tract. de Euchar. Abulen. Matth. c. 5. 9. 109. & Gonf. à Villad. de irregular. cap. de percusso. Horum etenim opinio falsa est, quam & Joan. Major reprobat in 4. sent. dist. 15. qu. 20.

Primò ex his inferitur, non esse irregularem eum qui alium occiderit, non tantum ad defensionem ne-

cessariam propriæ vitæ, sed & si se defendat ab alicujus membri mutilatione: quod in specie notant Card. hic, & Sylv. in verb. homic. 3. q. 4. cum mors, & mutilatio membri æquipollentia sint hoc in tract. & quamvis Gonf. à Villad. de irregular. c. de percussore. col. 14. discedat ab hoc intellectu Cardin. profectò verior est hæc interpretatio, quippe quæ descendat ab ea naturali defensione, quæ jure divino, ac ipsius naturæ instituto licita fuit & est. Potest enim contingere, quòd ex abscissione membri mors sequatur: idè qui defendens seipsum ab abscissione membri, aggressorem occiderit, puniendus non est, nec irregularis censetur: cum ei licitum sit propriam propulsa injuriam, modò non excedatur moderamen inculpatæ tutelæ. Nam hic excessus defensionem ipsam culpabilem ac punibilem reddit: quemadmodum constat in l. 1. C. unde vi. & in c. ut famæ. §. ult. de sent. excomm. c. significasti. in 2. ubi gloss. & DD. isto tit. qui text. probat irregularem esse, qui modum exceßerit in defensione. Idemque in hac constitutione apparet, dum dicitur, mortem aliter vitare non valens: tamen si quoad alias pœnas semper sit remittenda pœnæ ordinariæ pars propter defensionem ab aggressionem, etiamsi modus defensionis excedatur. Textus optimus in l. si adulterium cum incestu. §. Imperator. ff. de adult. quem dixit singul. Jas. in d. l. ut vim. col. 3. Jo. Baptista de S. Severino in tract. de debitis. susce. & fugit. col. 1. Aret. cons. 43. col. 3. commendarunt eandem conclus. Ant. & Abb. in c. olim. 1. de rest. spoliat. col. 7. Dec. in d. l. ut vim. Abb. & Raven. in c. 1. de injur. Fel. in d. c. significasti. col. ult. Hipp. in l. 2. n. 15. C. ad l. Corn. de sicar. in singul. 100. hoc ipsum probat text. elegans in c. significavit. de pœnit. & remiss. cujus ad idem meminere Felin. in c. dilecti. de except. col. pen. & Bolog. cons. 37. colum. 2. est & ad hoc gl. in sum. 23. q. 1. & est communis opinio, ut fatetur Ludov. Carrer. in pract. crim. tit. de homic. §. 6. nu. 153. quibus omnibus libentissimè adjiciam l. 58. & 59. styli. & Alex. idem tractantem con. 119. n. 12. l. 7. Thom. Gram. dec. 5. & dec. 23. & 89. ex quibus aliquot hoc in loco libet inferre, quo aliquantulum pateat, quamnam ratione sit consideranda hæc propriæ vitæ defensio, ne tutelæ moderatæ modum excedamus, saltem quoad pœnam irregularitatis, aliãve, quæ non sit criminis ordinaria. Idcirco primæ illationi & secundam subijcio.

Secundò hinc deducitur, quid dicendum sit de illo, qui sibi insidiantem interfecerit? Nam gloss. in c. 3. de homic. in verb. secularib. respondit hoc homicidium non esse imputandum occidenti, quam opinionem probare videntur DD. ibi, Bald. in l. nultis. C. de lib. caus. idem in l. lege ff. locat. gl. l. 1. C. unde vi. quod latè examinant quoad pœnas temporales, Jason. in d. l. ut vim. n. 9. Ang. in d. gloss. & d. Titius Hippol. in sing. 640. Ludov. Carrer. in d. §. 6. n. 92. ex quorum dictis resolutionem ipse colligo, esse in hac quest. considerandum mortis periculum ex alterius insidiis imminens ipsi occidenti: ut tandem ex hoc deprehendamus, quod pœna pars sit ei remittenda, vel an omnino sit ab ipsa pœna liber, denique à culpa; quo possimus etiam judicare, an sit hic censendus irregularis. Atque ita intelligenda sunt quæ Bart. notat in d. l. 1. C. unde vi. & Carr. in d. §. 6. n. 91. Bart. in l. si ex plagis. §. tabernarius. ff. ad leg. Aquil. illud item Cicero pro Milone: *Obliviscè non potestis, judices, insidiatorem jure interfici posse.*

Tertiò apparet, eum esse irregularem qui percussorem ab eo fugientem occiderit. Etenim licet hic non sit pœna ordinaria criminis puniendus, quod omnes ferè fatentur: atramen excessus hic necessariæ defensioni minimè tribuendus irregularitatem inducit. Quòd ipse colligo ex gl. in d. c. 3. isto tit. & DD. hic & inibi, siquidem satis est ad irregularitatem, non esse homicidium commissum ad necessariam occidentis defensionem: sicuti omnes fatentur, præfer-

tim Card. hic q. 26. licet quoad pœnas sanguinis, & alias temporales possit asseverari, hoc homicidium non esse omnino puniendum pœna legis ordinaria.

4 Quartò deducitur ex his, † an ille sit irregularis, qui poterat mortem vitare fugiendo, si omnia fuga inuasorem occiderit? & gloss. in hac Clement. Cardin. q. 26. post alios tenere ac probare conantur, hunc esse irregularem, idem glos. & ibi DD. in cap. suscepimus, de homicid. Panorm. in cap. significasti, in 2. cod. tit. idem in cap. 2. de vita & honest. cler. Sylvest. in verb. excommunic. 6. quest. 9. quasi clericis non sit ignominiosum fugere ab aggressore: sicut constat in dict. cap. suscepimus, & hæc est communis opinio maximam accipiens auctoritatem ab hujus constitutionis secunda parte, quæ tamen ita accipienda est, si fuga non sit periculosa. Nam si fuga periculum induceret mortis propriæ, vel ex eo, quod inimici instarent à tergo, vel quia ipse aggressor facilius fugientem secutus, & ex fuga majorem capiens audaciam, & animum, ipsum occideret. Hoc etenim in casu non teneretur clericus fugere, nec foret irregularis, si omnia fugæ tutela occideret aggressorem. Ita quidem visum est Felin. in dict. cap. suscepimus. Sylvest. in verbo, homicidium, v. quest. 9. & in verbo, homicidium, 3. q. 4. Hippol. cons. 25. num. 44. Card. in dict. quest. 26. idem sentire Abb. & Anania in dict. cap. suscepimus, quos sequitur Lud. Carer. in dict. §. 6. num. 131. Hanc distinctionem veram esse censeo adhuc in ipsis clericis. Sed in eo, qui cum esset laicus tempore aggressionis, poteratque fuga mortem effugere, & nihilominus aggressorem occiderit, maius dubium videtur. Laicus siquidem non tenetur fugere, quia fuga ei est ignominiosa: secundum ea, quæ notant Bartol. Salic. Bald. & alii in d. l. 1. C. unde vi. Imol. & Card. hic, quorum opinionem asserunt communem esse Alex. in cons. 109. n. 4. lib. 1. Jason. & Dec. in d. l. ut vim. ad fin. & Cudov. Carrer. in dict. §. 6. num. 131. & probatur ex eo, quod potest quis aggressorem occidere ad vitandam injuriam, quam vel alapa, vel fustibus sibi inferendam aliter vitare non poterat, ut notat post alios Alexand. in cons. 119. lib. 7. Hippol. in l. 1. 9. limit. ff. de sicar. & Ludovic. Carrer. in dict. §. 6. n. 94. Igitur poterit quis fugam ommittere, quæ sibi injuriosa est, & aggressorem occidere. Hoc autem obtinet quoad pœnam temporalem, & quoad ejus diminutionem, ac moderamen. Nam quoad irregularitatem mihi verius videtur, quod & laicus, cui ignominiosum esset fugere, homicidii culpam aliquam habeat, quæ etsi gravis non sit ratione honoris, nihilominus culpa est, quæ quoad irregularitatem sufficit; præsertim quod hæc constitutio tunc tantum liberat ab irregularitate, cum aliter mors vitari non potest. Quamobrem etiam in laico opinamur communem sententiam gloss. & Doctorum hic veram esse: quemadmodum & ipsi met. Doctores explicant. Huic opinioni accedit quod in specie tradit Alex. in dict. cons. 119. Carol. Molinæ. ubi existimat, esse illam defensionem immoderatam, & inhumanam, barbaris potius, quam vitis ratione præditis, & religione Christiana institutis convenientem, & sanè præter ipsum ego considero, iniquam esse hanc commutationem, saltem non omnino æquam, quod ob tutelam honoris proprii vitam quis adimat alteri, præsertim ob honorem ad mores probos minimè pertinentem, nec Reipubl. utilem, aut religioni Catholicæ commodum: quod poterit ex S. Tho. probari, 2. 2. quest. 131. art. 1. Adhuc tamen dubius ipse sum hac in controversia ex his, quæ inferius à me tractabuntur, in questione de rebus defendendis.

Quintò hinc perpendi poterit hujus constitutionis intellectus, quem gloss. hic in verb. summ. tradit, scribens, non esse locum huic constitutioni, si quis occiderit aggressorem patris, fratris, alteriusve co-

gnati, aliter mortem illius vitare non valens. Nam ut inquit gloss. hæc constitutio tantum excipit ab irregularitate occidentem aggressorem suum, aliter mortem propriam effugere non valentem: idcirco non obtinebit in eo, † qui alterius mortem impediens inuasorem occiderit. Hujus gloss. opinionem sequuntur Doctores hic, maximè Cardin. quest. 28. dicens, eam esse singularem, eandem sequuntur Abbas & alii in cap. si vero, in primo de sentent. excommunicationis, col. ult. idem Abb. in cap. clerici, in 1. de vita & honest. cleric. Aufrer. in Clement. 1. de officio ord. regul. 3. Fallent. 5. Abbas in cap. olim, in 1. de restit. spoliat. num. 18. Paul. de Castr. in l. 1. §. jus autem gentium, ff. de justitia & jure. Jal. in leg. ut vim. nu. 30. ff. cod. tit. Soc. in cap. ad audientiam, de homicid. num. 36. Gonfal. à Villadiego in tract. de irregular. cap. de percussore, colum. 15. gloss. in Summa 23. quest. 8. quorum sententia communis est, & tamen ex pluribus difficultatem habet. Nam excommunicatus non est, qui, defendens consanguineum, clericum percusserit, sicut notant Innoc. Abb. Henric. colum. 2. Anchar. Felin. & alii in dict. cap. si vero, de sentent. excommun. immò idem erit in defendente extraneum, cap. non inferenda, & cap. fortitudo, 23. quest. 3. cap. dilecto, de sent. excommunicationis, in 6. glossa optima in dicta Summa, 23. qu. 8. quibus in locis probatur licitum esse cuique proximum, & vicinum, ac denique eadem ratione extraneum ab injuria inferenda defendere, text. optimus in d. l. devotum. C. de metallis, lib. 12. cap. olim, in primo, de restit. spoliat. ubi Abb. idem Abbas, Henr. & DD. communiter in dict. cap. si vero, hoc ex eo cap. deduxerunt, ejusdem sententiæ auctores sunt Bartol. colum. penult. & alii communiter, ut ibidem testantur Jason. & Decius in dict. l. vim, tradit latissimè Ludovic. Carrer. in practica criminal. d. §. 6. n. 41. & sequentib. quod si licet cuiquam amicum, agnatum, & patrem defendere ab injuria inferenda, ut impunè possit aggressorem occidere: mirum profectò videtur, quod irregularis sit, qui absque ulla culpa privatum homicidium commiserit, quemadmodum hac in re superius admonuimus. Ad hæc accedit textus in l. quinta, §. item divus, ff. de sicariis, ubi Jurisconsultus refert homicidium illud esse impunitum, quod quis commiserit, aut perpetraverit ad defensionem propriam, vel suorum: aut ad propulsandam injuriam à se, vel à suis. Deinde in dict. cap. dilecto, de sent. excommun. in 6. Romanus Pontifex tractans, & præmittens licitum esse defendere proximum ab injuria, & morte inferenda, etiam occidendo aggressorem, utitur ratione illa, scilicet, Vim vi repellere licet: quæ quidem ratio, ut constat, communis est ad defensionem propriam, proximi & extranei, quod ibidem summus Pontifex insinuat. Ex quibus advertus communem sententiam probabilius est, quod non sit irregularis, qui ad defensionem necessariam alterius, amici quidem consanguinei, vel extranei, hominem occiderit, quam opinionem defendit & probat Fortun. in dict. l. ut vim, ff. de justitia & jure, colum. 9. vers. sed advertite, unde apparet, admodum dubiam esse Caietani sententiam, quam ipse retuli in 2. hujus Relect. parte, §. 3. n. 2. vers. sed si quis in bello justo.

Sextò, ex his oportet expendere, an ille sit irregularis, qui hominem occiderit, non ad propriæ vitæ necessariam defensionem, sed ad patrimonii & rerum tutelam: & sanè probatur, hunc non esse irregularem: quia licitum est † cuique defendere proprias res, & ad earum necessariam defensionem hominem inuasorem occidere: nempe eo casu, quo res aliter defendi non potest ab invasione, & rapina: glossa, Bartolus & Doctores in leg. furem, ff. de sicariis. Textus optimus ad hoc in leg. 1. Cod. unde vi, ubi Bartolus, idem Bartolus & Doctores in dict. l. ut vim, glossa in c. 1. §. si quis hominem, de pace tenenda, & ejus violat.

Angelus in leg. quoniam multa, C. ad legem Juliam, de vi. Hippol. in d. furem, nu. 5. Regia l. 4. tit. de los homicidios, lib. 8. ordin. l. 4. tit. 23. lib. 4. Recopil. leg. itaque, §. lex duodecim tabularum, ff. ad legem Aquiliam. & in c. 3. ad finem, de homicidio, ubi probatur, licitum esse occidere furem diurnum, si se telo defenderit: igitur pro defendendis rebus, pro capiendo fure, ne cum eis aufugiat, licitum erit eundem occidere. Pertinent & ad hoc alia auctoritates, quarum meminit Chassan. in consuet. Burgund. rubr. 1. §. 5. vers. quero quomodo, nu. 11. quam opinionem esse communem ex jure civili asserunt Jas. & Dec. in dict. leg. ut vim. Ludovic. Carrer. in pract. rubr. de homicid. §. 6. num. 29. tradit Jas. in prin. de actionibus num. 69. imò idem erit jure canonico: cum absque expressa auctoritate non sit constituenda differentia inter jus canonicum & civile: & præterea sicut jure civili licet cuique res proprias defendere, ita & canonico, ut probat text. in d. c. olim, in 1. de restitut. spoliat. licet quidam, præsertim Doctores in c. 2. de homicid., per text. inibi veliat constituere discrimen maximum in hac re inter jus canonicum & civile, quos sequitur Ludov. Carrer. post alios in dict. §. 6. num. 30. Rursus nec jure defendi poterit quod alii probare conantur, asseverantes, hanc defensionem ad occisionem usque licitam esse in foro exteriori, non autem in conscientia judicio: quem admodum sensit gloss. in pr. 2. 3. 9. 3. notant Abb. Anania & Felin. in dict. cap. 2. idem Abb. in c. olim, colum. 7. paulò ante citato. Nam si non licet pro defensione rerum aliquem occidere in divino judicio, eadem ratione non licebit in exteriori humano. Nec enim occisio injusta ex Dei & naturæ instituto, potest licere, aut licita esse in judicio exteriori, vel lege humana. Atque ita non placet hæc differentia: licet Jason. & Dec. in dict. leg. ut vim. eam sequi, & admittere videantur. Sed & Caiet. in 2. 2. quest. 64. art. 7. multis rationibus contendit ostendere adhuc in animæ judicio, & ex divino instituto licitum esse hominem privato occidere pro rebus defendendis. Idcirco qui contrarium ex nostris tenuerunt, habent non admodum sibi propitium Theologum magni profectò nominis.

Contrarium sanè pluribus rationibus & auctoritatibus magis probabile quibusdam visum est; potest enim illud primò constitui, quòd etsi sit hæc defensio rerum ad mortem usque jure naturali minimè licita: fieri tamen potuit, ut lege humana non puniatur in exteriori judicio, saltem ordinaria pœna, atque in hunc sensum defendi possit, quòd est à plerisque proximè nominatis adnotandum. Sed hanc defensionem juri naturali contrariam esse itidem juri divino & humano, probatur in d. c. 2. de homicid. quo in loco licita censetur occisio aggressoris ab eo commissa, qui se & sua simul defendebat. Igitur foret illicita, si tantum sua, & sic res proprias defendens hominem occidisset.

Huic opinioni adstipulatur ratio textus in d. c. c. de homicid. cujus hæc sunt verba ad interpretationem legum civilium, quibus permissum est, furem nocturnum occidi, non sic diurnum. Hoc est enim, inquit, quòd ait, si orietur super eum sol: quia poterat discernere, quòd ad furandum, non occidendum venisset: & idcirco non debet occidi. Hactenus D. Aug. super Exod. c. 84. quest. in vetus Testamentum. l. 2. ex quo deducitur, furem diurnum occidi non posse, nisi se telo defendat: quia manifestum esse potest, quòd non accesserit ad occidendum, sed ad furandum. Ergo pro rebus defendendis non potest quis licitè occidi.

Tertiò hanc eandem sententiam probat ratio quædam, qua S. Thom. utitur, 2. 2. qu. 64. art. 7. ex D. Aug. in l. 1. de liber. arbit. Quomodo, inquit, apud divinam providentiam liberi sunt à peccato qui pro his rebus, quas contemni oportet, humanà cade polluti sunt? Igi-

tur non licet pro rebus defendendis aliquem occidere. Ipse verò S. Thom. huic rationi satisfacit, aliam quæstionem tractans responsione ad primum, dum inquit, auctoritatem D. Aug. accipiendam esse in eo casu, quo quis intendit hominem occidere pro his rebus temporalibus: non autem cum quis hoc ipsum agit, ut se vel sua defendat. Actus autem occisionis ad conservationem rerum temporalium procedens, non videtur illicitus, quia unicuique licet res proprias defendere.

Quartò idem ulterius coadjuvatur ex eo quòd vita hominis sit pretiosior rebus, c. suscipinus, de homicid. l. sancimus, C. de sacros. Eccles. dict. c. 2. sed sicut tenetur quis seipsum plus diligere, quam alterum; ita par est, quòd teneatur plus diligere proximum, quam proprii patrimonii defensionem, & tutelam: ac tandem majorem debeat habere rationem vitæ alterius, quam proprii patrimonii. Fit igitur, non esse licitum pro rebus defendendis aliquem occidere. Hæc verò argumentatio fit à Fortunio in d. l. ut vim, eademque poterit sequenti ratione confirmari.

Quintò, tenetur quis proprias res dare ad subveniendum periculo vitæ alterius, c. pasce, 85. dist. cum his, quæ in simili argumento adduci solent, quasi teneatur præferre vitam proximi propriis rebus: ergo tenebitur quis proprias res dimittere potius, quam pro eis defendendis alteri vitam adimere. His verò rationibus Caiet. in dict. art. 6. respondet concedens, teneri quem potius diligere, & rationem habere vitæ alterius, quam proprii patrimonii in communi: non autem in particulari casu, quo cuiquam incumbit cura proprii patrimonii: non autem vitæ alterius. Et idcirco non tenetur quis omittere defensionem rerum, quæ sibi propriæ sunt, & quarum particularis cura sibi imminet propter vitam alterius conservandam: nisi itidem esset specialis casus, quo propter extremam alterius necessitatem incumberet eidem vitæ alterius tutela, ut in d. c. pasce fame morientem.

Sed & ad text. in d. c. 2. de homicid. responderetur, eam decisionem ita intelligendam fore, si non excludatur defensio rerum absque periculo personæ: siquidem in priori illius capituli parte responsum est, non licere cuiquam furem occidere, cum absque occisione capi cum rebus poterat; posteriori autem parte decisum exstat, licitam esse occisionem, ubi fur aliter capi non poterat, quam per occisionem: & idcirco dum ibi dicitur, te & tua, est text. ille intelligendus alternativè, te, vel tua: si aliter capi non poterat. Hunc enim sensum ratio illius decisionis insinuat; sensitque inibi Felin.

Præterea non oberit ratio deducta ex d. c. pasce, quippe quæ obtineat cum alter in extrema necessitate, quam ipse vitare aliter non valet, quam ex rebus meis, qui teneor tunc largiri elemosynam. At in præsentis quæstione, qui meas res invadit, nullam necessitatem vitæ patitur, ut ipse teneor dimittere proprias res potius, quam eas defendens possim occidere in vasorem. Sic sanè Sylvest. in verb. excommunic. 6. q. 9. huic objectioni respondet secutus communem: & idem sensit Caiet. in d. art. 7.

Verùm quòd facilius hæc quæstio expediatur; oportet memoria repetere, quæ de furibus occidendis leges humanæ privatis permiserint. Exstat enim lex duodecim tabularum in hæc verba: Fur manifesto furto deprehensus, si aut cum faceret furtum nox esset: aut interdum se telo, cum deprehenderetur, defenderet, impune occiditur. Hæc sunt legis verba, cujus quidem legis Cicero pro Milone meminit, sic locutus: Quod si duodecim tabule nocturnum furem quoque modo; diurnum autem, si se telo defenderit, interfici impune voluerunt. Eiusdem meminit Quintil. lib. 5. Orator. Institutionum, cap. 10. Hanc legem & Jurisconsultus commemorat l. 4. ff. ad legem Aquiliam, quo in loco Caius

Jurisconsultus addit, permillum esse cuiquam furem nocturnum occidere, modò id cum clamore testificetur. Sic & ulpian. in l. furem, ff. ad legem Cornel. de sicariis: eandem legem interpretatur, ut hæc occisio licita sit ita demum, si parcere furi sine periculo vitæ quis non potuit. Ex quibus apparet, furem nocturnum occidi posse, cum sine periculo ei parcere non possumus: denique ubi dubium est, an accesserit ad furandum, an ad occidendum: sicuti Augustinus interpretatur in d. c. 3. de homicid. Idem notat Fortunius in d. leg. ut vim, 4. colum. 8. ad hoc allegans gloss. in d. leg. furem, & in d. leg. 4. ex hoc adversus communem opinatum non licere cuiquam alterum occidere pro rerum defensione, etiam si is laicus sit. Nam licet plerisque placuerit, non licere clericis aliquem occidere pro rebus defendendis: laicis autem hoc licitum esse ex c. suscepimus, de homicidio. ubi Abb. hoc voluit. Idem Abbas in colim, in 1. de restitut. spoliar. colum. 7. Ludovic. Gomez. in pr. de actionibus, num. 54. tamen hæc differentia non satis constat: quia nullam veræ justitiæ rationem habet, præsertim quia in d. c. olim, probatur licitum esse clericis proprias res defendere, & in earum defensione aliquem occidere. Quòd si constiterit, nocturnum furem accessisse ad furandum, non ad occidendum: tunc non aliter poterit is occidi, quam posset diurnus fur impune occidi: quemadmodum constat ex præcæditis auctoritatibus. Fur autem diurnus occidi potest, si se telo defendat, non aliàs: idque constat in d. c. 3. & in d. l. 1. 4. idcirco hoc in loco est observandum, quanam ratione sit ad unguem intelligendum, quod leges passim constituerunt, posse scilicet furem diurnum occidi, si se telo defendat.

Nos verò hujus quæstionis resolutionem breviter expediemus, planè veriti, ne quid ex varia Doctorem sententia super sit, quod rem istam difficiliorem efficiat. Quamobrem constituam aliquot casus, pietate quadam in hoc iudicium Jurisconsultorum interpretatus.

Primus sit hujus concertationis casus: Cum quis occiderit furem nocturnum, dubitans an ad occidendum vel furandum accesserit; & non potuerit ei parcere absque propriæ vitæ periculo: hæc etenim occisio licita est apud Deum, & in iudicio exteriori, quemadmodum ex lege 12. tabularum apparet, simul & ex D. August. interpretatione: idque fatentur omnes, qui quæstionem istam disputarunt. Plato item Dialog. 9. de leg. inquit, Qui noctu furem domum suam ingressum interemit, mundus sit. Hoc & Solonis lege licebat, auctore Demost. in Orat. contra Timocrat.

Secundò proponitur ea species, in qua contingit homicidium ad necessariam defensionem rerum, ne ab aggressore capiantur: & profectò licitum esse hoc homicidium, deducitur ex multis, quæ superius adducta fuere, præsertim ubi raptor bonorum defendentem res proprias à rapina vult offendere quoad personam: quemadmodum frequentissimè accidere poterit. Nam cum quis à raptore defendit res proprias, aut raptor abstinet à rapina; & tunc jam nullius occisionis adest casus: aut ipse contendit adhuc invito defensore res rapere, non potest ea contentio expediri absque injuria & damno personali defensoris: idcirco homicidium inde secutum pertinet ad defensionem personæ simul & rerum. Quæ quidem defensio, ipso Fortunio teste, licita est: idemque notant Felin. in d. c. 2. Dec. in d. l. ut vim, n. 31. & probatur ex eisdem D. Aug. sententia in d. c. 3. & Jurisconsultis afferentibus post ipsam legem 12. tabularum, diurnum furem occidi posse, si se telo defendat. Hoc ipsum communis opinio probat; ac denique Caiet. in d. art. 7. text. optimus in d. c. olim.

Tertiò, hinc deducitur, licitam esse occisionem raptoris, quoties ea sit ad defensionem rerum, & per-

sonæ eisdem res defendentis, quam ipse raptor offendere conatur, ne rerum occupationem impediatur. Nec satis percipere valeo, quo pacto mihi licitum sit res meas defendere, ne à raptore capiantur, & sit illicitum pro rerum defensione raptorem occidere. Nam si ipse defendam res meas, & raptor hanc defensionem impediatur per vim, non potest id aliter contingere, quam me ipsum offendendo: quo casu jam defensio rerum ad defensionem personæ pertinet.

Quartò, ex his & illud manifestum sit, licere cuiquam furem diurnum res auferentem capere, & eum se defendentem à captione itidem occidere. Hoc probat text. in d. r. 4. ex August. text. item in d. l. 4. ff. ad l. Aquil. & fatentur Fort. & alii. Siquidem justè quis capit furem, & is iniquè se defendit: quamobrem occidi poterit, si se defendat, ne in ea defensione occidatur ab eo is, qui eum justè capere conatur, qua argumentatione & ipse Fort. utitur.

Quintò, inde constat sensus ejus, quod Plato scribit Dialogo 9. de legi. dicens, licitum esse cuiquam spoliatorem in defensionem suam occidere. Hæc etenim sententia est intelligenda secundum ea, quæ ad legem 12. tabularum hoc in loco tradita fuere.

Sextò, ipse verò, ni fallor, opinor, furem nocturnum, vel diurnum, de quibus manifestum sit ad furandum, non ad occidendum accedere, tunc occidi posse, cum se ipsum defendit telo, ne capiat. Occiditur enim tunc ea ratione, ne volentem eum apprehendere ipse fur occidat. Quæ omnia constant ex his quæ paulò ante tradidimus.

Septimò, ut discrimen furis nocturni à diurno constituatur, infero: nocturnum furem posse occidi nondum expectato, an se velit defendere, ne capiat, forsitan enim propter noctis tenebras non posset hic conatus cedere in commodum & utilitatem, nec in tutelam ipsius, cujus domum fur nocturnus aggressus fuerit: & deinde propter audaciam ejus, qui forsitan ad occidendum domum alterius aggreditur: de quo præsumendum non est, quòd sit permittitur se tutè capi: idcirco ejus occisio licita censetur, nisi posset ipse fur absque periculo capi, vel posset quis ei parcere, nullum ex hoc salutis dispendium subiturus.

Octavò apparet, diurnum furem, qui capi posset tutè, quique non se defendit telo, occidi non posse licitè, constat enim hunc ad furandum non ad occidendum accessisse: & idcirco nisi se telo defendat, timendus non est. Tutè enim potest ejus captio tentari, facillimè enim fures capi solent, cum deprehenduntur, quippe qui animo sint timidi admodum.

Nondò, si rectè & plenissimè tractentur, quæ modò ex Jurisconsultis adduximus, dubium erit quòd Sylvest. notat in verbo, excomm. 6. quest. 9. cujus verba subjiciam; Si tamen non me invadit, & tamen rem meam tenere nequeo, nisi occidam: puta, quia fugit in equo meo, quem aliter habere nequeo, nisi illum sagitta occidam: forte non licet mihi in conscientia occidere, nisi ut dicam limitando dicta Panor. quamvis etiam dici possit, hoc casu non esse contra legem Dei, aut naturæ occidere, quia quotidie de licentia Principis moventur arma pro temporalibus. Hactenus Sylvest. cujus posteriorem opinionem ipse opinor falsam esse, siquidem hic fur telo non se defendit, nec nocturnus est, nec alium aggreditur, imò fugit: igitur occidi licitè non potest.

Imò ipse Sylvest. in verb. bellum, 2. §. 7. hoc in casu censet contrahi irregularitatem à clerico, qui homicidium hoc commiserit.

Decimò non est præmittendum, etiam præmissa communi sententia non licere, nec licitum esse quemquam occidi pro defensione rei, quæ modici valoris sit: quemadmodum notant Matheslanus notab. 135. Abb. & Felin. in d. c. 2. Jal. & Gom. Inst. de uel. in pr. n. 55. Hippol. in d. l. furem, n. 8. ff. de sicar. argum. text.

text. in l. si ex plagis. §. tabernarius. ff. ad l. Aquil. quæ sententia maximam æquitatem habet.

Undecimò, ad propositam hujus constitutionis interpretationem adnotandum est, esse nihilominus irregularem clericum, qui pro necessaria rerum defensione hominem occiderit, quod, ut quibusdam placet, probatur in c. 2. de homic. & in c. suscepimus, eo. tit. atque ita tenent Panorm. & DD. c. 2. Nicol. Plovius de irregularitate, reg. 37. Sylvest. in verb. bellum, 2. §. 7. Marian. Soc. in c. ad audientiam de homicid. num. 40. Gonfal. à Villadiègo de irregularit. c. de percussore, colum. 14. quorum opinio videtur majori ac frequentiori DD. calculo recepta. Hæc verò sententia non probatur in d. c. 2. quod superius ostendimus in vers. sed & ad tex. multo minus & in d. c. suscepimus. Quo in casu maximus contingit rerum defensionis excessus: cujus equidem ratione non potuit illud homicidium nec ob defensionem personæ, aut rerum necessariam, & moderatam à culpa excusari, saltem ea quæ sit sufficiens ad irregularitatem, ut glos. Abb. & DD. ibidem tradidere, quamobrem hæc opinio communis non potest habere certam auctoritatem ex prædictis juris Pontificii decisionibus.

Postremò igitur mihi magis placet, non esse censendum irregularem eum, qui ad necessariam defen-

sionem rerum, furem aut raptorem occiderit his in casibus, quibus ea occisio jure licita sit, juxta ea, quæ modò distinximus. Quam sententiam existimo probari ex eo, quòd hoc homicidium privatum sit, & nullam culpam habeat: ex quo nulla oritur irregularitas, secundum ea quæ non semel hac in Relectione probavimus. Et præterea quia occidens aggressorem ad defensionem militam personæ & rerum, irregularis non est. c. 2. nec occidens furem nocturnum, cui sine periculo parcere non poterat. c. 7. nec itidem occidens furem diurnum, qui se telo defendit, ut in eodem cap. His etenim casibus non contrahitur irregularitas ex privato homicidio, sicut nec in multis aliis, maxime in his, qui in hac constitutione continentur, non alia ratione, quam quòd ipse occidens nullam habeat, nec contraxit culpam in hac privata occisione: quamobrem ubi defensio rerum iustam ac licitam faciat occisionem privatam, consequens erit minime contrahi irregularitatem.

Hæc de irregularitate ad hujus constitutionis intellectum olim Salmanticæ publicè dictavimus: quæ & nunc prælo committimus, benignè, ac facile nostram sententiam mutaturi, si quid à jure devium viris doctrina & eruditione præstantibus visum fuerit.

D I D A C U S
 COVARRUVIAS

A L E Y V A,

ARCHIEPISCOPUS S. DOMINICI

DESIGNATUS,

LICENTIATO

ANTONIO COVARRUVIAS
 FRATRI AMANTISSIMO,

ET SALMANTICÆ IN COLLEGIO SANCTISSIMI
Saluatoris Collegæ ornatissimo,

Atque utriusque juris egregio Professori, S.

POST editum à me Variarum Resolutionum opus, Frater amantissime, cum aliquot ejus capita relègissè, statim percepi, brevius quàm fortassis par erat, quorundam veterum, & hujus regni numismatum valorem, nondum ab initio petita aestimationis ratione adnotasse. Id verò tunc feci, ut operi instituto partim subservirem: ac deinde, quod mihi satisfecisse videbar, si re ista obiter incidenti, testimonia doctissimorum virorum, & ex utroque jure Regio, ac Casaræo loca quædam selegissè, ex quibus judicarem, posse facillimè deprehendi, quibusnam rationibus, qua illic scripseram, in publicum edere constituerim. Verùm dum ipse diligentius rem istam perpèndissè, necessarium duxi veterum numismatum valorem, eorandèmq; rationem, quam cum his, quibus modo utimur, vel omnino parem, vel fere similem habere possunt, juxta proprias vires explicare. Sic sanè veteres arcos nummos cum his arcis, qui modo expenduntur, argenteos cum argenteis, aureos cum aureis conferre curavi: ac simul exquisivi, quàmnam aestimationem ex hujusce ætatis nummis vetera hujus regni numismata habere possint: his & de nummorum publica mutatione, ac de crimine falsæ monete quædam adjiciens, qua ab operis instituto nec aliena sunt, nec Lectori ob exactam brevitatè fastidio esse poterunt. Scio equidem, tractatum istum majorem diligentiam exigere, quàm à me, homine tot negotiis impedito, adhiberi potuit, præterquam quod multorum auctorum, & veterum Chronicorum lectiõne ob publicum munus, & hujus Regii tribunalis magistratum, privatus, ea forsàn prætermiserim, qua hisce difficultatibus expediendis viam omnino aperire potuissent. Feci tamen quod potui, libentissimè cujusq; diligentioris censuram subiturus, quam in his, qua hæcenus edidimus, nusquam detrectavimus, nec in posterum detrectare censemus. Te interim, egregie vir, exoratum volumus, ut si ex lectiõne hujus opusculi perceperis, id alicuius futurum esse utilitatis, Andrea à Portonariis nobili Salmanticensi Typographo, meo nomine statim tradas, quò & tuo limatissimo judicio, ejusq; diligenti opera prælo traditum in publicum prodire possit. Vale. E Granata, Idibus Aprilis, Anno M. D. LVI.

VETERUM NUMISMATUM COLLATIO

CUM HIS QUÆ MODO EXPENDUNTUR;

Publica, & Regia Auctoritate Recusa;

AUCTORE

DIDACO COVARRUVIAS

A LEYVA; EPISCOPO CIVITATENSIS

OPERIS HUIUS SUMMARIÆ COGNITIO.

- ¶ Caput primum, de Aëreo numismate Romanorum tractat: ac deinde inibi nummi aërei, quibus modò utimur, expenduntur.
- ¶ Caput secundum, in quo de Argenteis Græcorum, Romanorum, & Hebræorum agitur: & de his, qui modò apud nos Regia sunt auctoritate percusi.
- ¶ Caput tertium, ubi Aurea numismata latè ac longè examinantur. Aurei & solidi discrimen perpenditur, multaque de auri & argenti bonitate traduntur.
- ¶ Caput quartum, in quo traditur ratio, ex qua Libra in jure examinanda sit, item de Sestertio neutrius generis, ac de Talento.
- ¶ Capitulo quinto, an el qual se declaran algunas moneras, de que hazen mención las leyes Reales, y *Cronicas* de estos Reynos, in special los Maravedis, y Suelos.
- ¶ Capitulo sexto, en el qual se considera el peso, y valor de algunas monedas de oro, y plata antiguas de estos Reynos, para entendimiento de muchas leyes Reales.
- ¶ Caput septimum, de Mutatione moneræ quoad pondus, & quoad valorem ejus: ubi §. primo examinantur omnia quæ à Bart. traduntur in *l. Paulus. ff. de solut.*
- ¶ Caput octavum, tractat. de *Crimine falsæ moneta*, ac de pœnis ad ejus punitionem statutis.

CAPUT PRIMUM.

De Aëreo numismate.

SUMMARIÆ.

- 1 De nummis aëreis, qui percusi fuerunt jussu Regum Catholicorum Fernandi Quinti & Elisabeth.
- 2 Moneta de Vellon qua dicatur.
- 3 Asses quod pondus habuerint apud Romanos, & quòd nostris Maravedinis conveniant.
- 4 De dupondio, semisse, quadrante, triente, semuncia, & sextula.

Linius auctor est *lib. naturalis Historia* 33. c. 3. Romanos primum aërea pecunia, deinde multò post argentea, ac demum aliquot lapsis annis aurea usos fuisse. Non enim rude illud sæculum, quo Romanorum integritate maximi principatus initia stabilire conabatur, auream pecuniam adinvenerat. Sic sanè Servius Tullius Romanorum Rex aëros nummos Romæ percussit: quemadmodum idem Plinius asseverat. Sed & ante Romanorum originem multis quidem annis penes alias gentes fuit numismatum usus, quod apparet ex Aristotele in *Politiciis*, Platone, & aliis; præsertim Strabone *lib. 8.* Plutarcho in *Lysandro*, Pausania in *Laconi-*

cis, Vergilio Polydoro de inventor. rer. l. 2. c. 20. Georgio Agricola lib. 1. de pretio metallor. & monet. Stephano Forcatulo in necromantia juris, Dialogo 68. Carolo Molinaeo de contract. q. 10. num. 793. Ludovic. Cælio lib. 1. lib. 6. c. 2. qui passim testimonia multa ex Hebræis & Græcis ad hujus rei probationem adducunt.

Nos igitur primum æreos veterum nummos ad rationem eorum, qui nostra ætate, vel jussu Regum Catholicorum Fernandi Quinti, & Elisabeth, & Caroli primi, Romanorum verò Imperatoris Quinti, percusi fuerunt, pro nostro conatu conferemus, quò possit quilibet facilius veterum historicorum numismatum valorem ad nummos, qui hodie expenduntur, deducere, utriusque æræ pecuniæ rationem adsecutus.

¶ Anno denique M.CCCC. XCVII. Reges † Catholici Fernandus & Elisabeth cudi jusserunt æream monetam, quam de *Vellon* dicimus, ad hanc rationem, ut ex quolibet Marcho, nempe ex octo unciis, signarentur 192. nummi ærei, quos *Blancas* appellamus, quarum duæ constituunt æream Maravedinum, quo modo utimur: atque ita secundum hanc computationem ex libra Romana duodecim unciarum cuduntur 288. nummi ærei, *Blanca* dicti, qui reddunt centum quadraginta quatuor Maravedinos. Hæc igitur est æstimation præsens unius æræ Romanæ libræ, quæ ad nummos redacta, publicæ monetæ nomen ac vices sit sortita, sicuti apparet ex pragmatica constitutione Regum Catholicorum, l. 118. quæ de monetis, ac re nummaria fuit statuta.

Postmodum percusi sunt ærei nummi, quorum quilibet duorum Maravedinorum valorem habet, & sic quatuor blancas valet. Item percusus est nummus æreus ad rationem quatuor Maravedinorum, qui *Quartus* dicitur vulgò, & valet octo blancas.

Cæterum hac in parte Maravedinus, non tam est nummus, quam numerorum numerus, qui constat ex duabus blancis, aut coronatis sex, vel denariolis decem: quemadmodum in c. 5. hujus operis tractabimus, quo in loco varia hujus regni numismata expendentes, conabimur veterum historicorum dictiones in hac re nummaria ad amissim explicare.

2. Moneta † verò de *Vellon* dicitur non tantum ea, quæ ex ære percuditur admista parte aliqua argenti, sed & illa, quæ cuditur ex argento, cui mista sit tertia, vel quarta, aut sanè quinta pars æris, ut asseverat Carolus Molinaeus in tract. de contract. quest. 100. num. 783. Ex hac materia nuper expendebamus in hoc regno nummos, quos *Tarias* dicebamus, quorum quilibet novem æreis Maravedinis æstimabatur.

Utar in hoc tandem libello sæpissimè hoc dicendi modo, ut quadrantes passim appellem eos nummos, quos vulgus *Maravedis* propria hujus regni dictione nominat.

Apud Romanos auctore Plinio lib. 3. c. 3. Libralis, & Dupondius appendebatur assis, libræ autem pondus æris diminutum bello Punico primo, cum impensis Resp. non sufficeret, constitutumque ut asses sextantario pondere ferirentur, ita quinque partes factæ lucri, dissolutumque est æs alienum. Postcà Hannibale urgente, Q. Fabio Maximo Dictatore asses unciales facti, placuitque denarium sexdecim assibus permutari, quinarium octonis, sestertium quaternis, ita Respub. dimidium lucrata est: in militari tamen stipendio denarius pro decem assibus datus. Mox lege Papyriana semiunciales asses facti. Hæc ferè Plin. Et Festus Pompeius in dictione *grave as*, & rursus dictione *sextantarii*, à quo deducuntur plura.

Primum, Dupondium nummum æream fuisse

duarum equidem librarum, idque M. Varro declarat: Dupondius, inquit, à duobus ponderibus, quod unum pondus asspondium diceretur, id idè, quod æs erat libræ pondus.

Secundò apparet, hos nummos æreos adèd graves fuisse, ut inde dicta sit æris gravis pœna, secundum Plin. in d. c. 3. Siquidem populus Rom. pro nummo, ære gravi utebatur.

Tertio inde manifestum fit, ante primum bellum Punicum nummum Assem libralem fuisse, & Dupondium bilibrem.

Quartum deducitur, in ipso primo bello Punico Assem pondere, non valore diminutum, duarum unciarum pondere percussum fuisse, & sic sextantarium.

Quintum colligitur ex his Hannibale urgente Italiæ, Assem uncialem factum ejusdem quidem valoris quoad stipendium militare, cum denarius pro decem assibus daretur, tamen quoad alia valor sit aliquantum diminutus, pluris sanè tertia parte: siquidem denarius decem & sex assibus permutabatur, ac sestertius quatuor.

Sextum ex hoc constat, frequentiori veterum æstimatione decem asses denario argenteo æquales fuisse, & quinque quinario, duos autem & dimidium sestertio. Quod manifestius probabitur, cum denarii æstimationem expendemus.

Septimò hinc itidem probatur, post varias assium mutationes eos fuisse semiunciales lege Papyriana, eodem quidem valore manente.

Octavò, † ex hac ratione censeo, veterem Assem quoad valorem conferendum esse nostris quatuor quadrantibus, quos modò *Maravedinos* dicimus. Id etenim probatur, quia si denarius argenteus decem asses valebat, quod satis receptum est, & nos infertius examinabimus, saltem juxta frequentiore æstimationem, & idem argenteus denarius æstimatur hujus præsentis monetæ quadraginta æreis Maravedinis, planè deducitur, veterem Romanum assen meritò conferri nostris quatuor Maravedinis. Hæc etenim perpena ratione, viri docti, & qui diligentissimè hanc rem expendere solent, sententiam istam apud Hispanos probant: quamobrem & ad eandem rationem veteres alios nummos æreos æstimabimus, cum idem juris sit de illis, quippe ad assen sint omnino referendi. Quòd si veterum ex ære numismatum pondus consideremus, constabit etiam asses semiunciales viginti quatuor ex libra Romana cudi solitos fuisse. Quorum valor nostris confertur nonaginta sex Maravedinis, cum hodie ex libra Romana 12. unciarum cudi soleant centum quadraginta quatuor ærei Maravedini: quod mirum non est, siquidem nostra ærea moneta partem quamdam argenti admistam habet. Etenim argenteus nummus Regalis & dimidius marchò cuilibet æris miscetur, atque idèd hæc præsens ærea moneta de *Vellon*, nuncupatur.

Dupondius olim æreus fuit nummus, sicuti sanè probavimus, qui duos asses continebat, idcirco vetus ille dupondius erit hodie æstimationis octo quadrantum, seu Maravedinorum. Græci autem, ut ex Cleopatra refert Georg. Agric. lib. 2. de externis ponderib. assen † semiuncialem appellavere dupondium, quia is duo assaria penderet. Assarium autem, seu Assarius nummus erat æreus, quorum duo assen efficiebant semiuncialem, ut tandem hic dupondius esset præsentis monetæ quatuor Maravedinorum, assarius verò duorum. Sic M. Varro lib. 1. Analogia inquit, & non equum publicum mille assariorum esse. Sed & Suida teste, assarium obolus est: mihi verò, si conjectura non fallit, assen significat, ex auctoritate Dionysii Halicarnass. lib. 9. & T. Livii lib. 2. dum hi auctores meminere multa, quæ Menenio Agrippæ fuit

fuit à populo Romano indicta: ex Plutarcho item in Camillo, & Matthæi interprete c. 10. Polybius verò l. 2. asseverat, assarium dimidio obolo aestimari. Et id juxta Græcum codicem.

Semis nummus erat æreus, qui juxta hanc rationem duos quadrantes valebat, quia dimidium est assis. Qua dictione utitur P. Vatinius, cum Ciceroni scribit, *Semis non semissis homo contra me arma tulit, & eum bello cepi.*

Quadrans quarta erat assis pars, & ejusdem rationis nummus æreus, qui præsentis Maravedino æqualis est, quod apud nos passim admittunt viri maxima eruditione præditi ex denarii argentei aestimatione. Item ex Italicorum communi usu loquendi: ipsi etenim quadrantem Quatrinum nominant: Quatrinus verò Italicus nostro æreo Maravedino ferè similis est. Sed & ex nostris non recusabo testem citare Florianum Occampium lib. 5. *histor. cap. 25.* ubi hanc horum numismatum collationem probat, cujus viri diligentiam in hisce & aliis rebus perferendis merito multi faciunt omnes. Quadrans verò vocatus est Triuncis, à tribus unciis, teste Plinio in d. c. 3. Et inde Teruncius, qua dictione utitur M. Varro: *Teruncius*, inquit, à tribus unciis dictus: ejusdem nummi meminit Cicero li. 3. de Finib. & li. 5. ad Atticum.

Sic & triens nummus erat æreus, tertiam habens assis partem, nempe quatuor uncias: qua ratione major est quadrante, & valet apud nos octo coronatos, quos vulgus *Cornardos*, appellat. Hæc enim est tertia pars quatuor nostrorum Maravedinorum. Hujus nummi meminit Plinius in d. lib. 33. c. 3. Juvenalis *Satyra 3.*

Infelix nec habet, quem porrigat ore trientem.

Ubi hoc in scholiis adnotavit Cælius Secundus Curius, vir mehercle doctus ac diligens in hisce adnotationibus.

Sextula item erat nummus æreus, cujus multi meminere, non equidem sexta assis pars, sed auctore Varrone minimus erat nummus ex ære habens sextam uncie partem. Et præsentibus nummis, aut denariolis non video, cui sextula convenire possit, valeret tamen tres Meaias, ac paulò plus. Nam duo Coronati efficiunt unciam totius assis, & hi valent viginti Meaias. Igitur sexta pars harum erit sextulæ valor.

Erat & Semuncia nummus æreus, vigesima quarta pars assis, cujus nummi mentio fit ab Alconio Pædiano, Guliel. Budæo lib. 3. de asse. Est autem hic nummus similis nostro Coronato.

Hinc ipse libenter adnotaverim, falsò Cælium Secundum ad Juvenalem in scholiis sensisse, trientem minimam omnium monetam fuisse, cum multo minor ex ære fuerit quadrans, item semuncia, & sextula. Nam quod Donatus censet, obolum fuisse minimam & ultimam monetam, ad argenteos nummos referendum est, de quo alibi tractabitur, etiamsi ipse Cælius Donatum hæc in parte lapsus fuisse asseveret. Et id jure quidem, cum ex nummis argenteis sint aliquot minores obolo. Etiamsi Rhemnius Planus de ponderibus scripserit idem quod Donatus, hoc sanè versu:

Nam nihil his obolove minus, majusve talentos
Agit tamen de Atheniensium Republ.

CAPUT II.

De veteribus argenteis nummis.

SUMMARIA.

- 1 Argentei nummi quo tempore primum Romæ signati,
- 2 Argentei nummi apud Hispanos signati, quibus

modo utimur.

- 3 Libra vetus dividitur, & expenditur, & inibi de granis.
- 4 Marcha pondus quid sit.
- 5 Uncia quot drachmas appendat.
- 6 Denarius olim cudebatur ex argento puro, quandoque ex misto.
- 7 Denarii, & quinarii pondus examinatur.
- 8 De sestertio, libella, & obolo, nummis argenteis.
- 9 Siculus argenteus apud Hebræos, cujus ponderis fuerit, & item aureus.
- 10 Examinatur gl. in c. si quis aliquando, & in Levit. de penit. dist.
- 11 Denarii & Sestertii valor traditur, & intellectus l. ult. C. de donat.
- 12 Sterlingus quis nummus fuerit.

Argentea pecunia Romæ primum signata est, quinque annis ante primum bellum Punicum, anno ab urbe condita D.LXXXV. Q. Fabio Consule, ut scribit Plinius lib. 33. c. 3. quo in loco annorum numerus manifestum errorem habet, qui levis non est, quippe qui centum annos addiderit, atque idè legendum est apud Plinium, Anno † ab urbe condita CCCC. LXXXIII. is etenim ahanus Q. Fabii consulatui convenit juxta Chronologiam Henrici Glareani, & Haloandri, constat sanè ex Polybio lib. 1. Solino lib. 1. cap. 21. Aulo Gellio lib. 17. c. 21. primum bellum Punicum initium habuisse anno ab urbe condita CCCC. LXXXIX. Nec quidquam urget in contrarium quod Paulus Orosius ac Dionysius alio sub annorum numero initium primi belli Punicii constituerint: siquidem diversa temporis ratio in paucorum annorum numero penes auctores sit, concordis sententia hujus belli initium statuente intra quingentesimum ab urbe condita annum: quemadmodum diligenter probat Joan. Vassæus in *priori Chroniconum Hispaniæ parte*. Sed & Plinii locum mendo sum esse admonuerunt Ludovic. Vives ad Augustinum de *civitat. Dei*, li. 2. c. 18. & Henric. Glareanus in *dict. Chronologia ad Titum Livium*. Igitur primum apud Romanos nummi argentei usus contigit anno ante Christi natale 274. aut 276. juxta varias hæc de re opiniones.

Argenteum autem numisma non tantum apud Romanos, sed & apud Græcos, certasque orbis gentes olim in usu cœpit esse. Apud † Hispanos verò moneta argentea variè in usum venit, quod alibi explicavimus: modò etenim tantum expendimus præsentem argenteam pecuniam, qua utimur, ut ad ejus rationem veteres Romanorum argenteos nummos excutiamus eorum valorem tradentes. Et sanè anno Dom. M. CCCXCXVII. pragmatica sanctione Regum Catholicorum, l. 18. (l. 2. tit. 21. l. 5. *Recopilat. cur. adde l. 1. & 2. tit. 24. eodem libr.*) statutum est, ut ex quolibet marchò argenti percuntantur sexaginta septem nummi argentei, quos *Reales*, seu *Regales* vulgus appellat, horum autem quilibet valorem habet triginta quatuor quadrantum, quos *Maravedis* dicimus. Atque ad eandem rationem jussum est ut cuderentur argentei minores nummi, nempe dimidii argentei valoris 17. quadrantum, quem *medio Real* dicimus. Item quartus, quem *Quartillo* appellamus, & est valoris octo quadrantum, & dimidii, sic & octavus, id est, *octavo de Real* valoris quatuor quadrantum, & dimidiæ blancæ. Sed non omnes hæc nummi argentei modò in usu sunt, paucos enim expendimus quartos, & ferè nullos octavos. Frequentissimi sunt ipsi argentei Regales integri, item dimidii, tandem in Hispania, *Messici* apud Indos cudentur Regis Hispaniarum jussu majores argentei nummi, quorum quidam pondus habent duorum argenteorum Regalium, quidam quatuor, alii trium, alii octo, & hi unciales ferè sunt. Qui in Hispania per-

percutiuntur, habent altera ex parte insignia Regum Catholicorum, ex altera Hispaniarum, & horum regnorum signa. Qui verò *Messici* cuduntur, altera facie scutum habent Castellæ, & Legionis, altera quidem Caroli Regis insignia; duas, inquam, columnas cum titulo, *Plus ultra*.

Cæterum quò rectius veteres nummi argentei nostris conferantur, oportet prius examinare pondera, quibus apud nos fabri argentarii utuntur, & aurifices in appendendo argento, & auro, atque itidem an ea sint similia his, quibus Romani utebantur.

3 Romanorum † *Libra* distribuitur in uncias duodecim: *Uncia* quælibet octo drachmas, *Drachma* tria habet *Scrupula*, quæ *Grammata* dicuntur à Græcis; *Scriptula* rectius alii appellant, ut Agricola, & Antonius Augustinus adnotarunt, diligentèrque admonet Petrus Victorius *lib. 5. var. lectio. c. 13. Scriptulum*, seu *scrupulum* in binos obolos dividitur. Item *Siliqua*, hoc est, Ceratia sex, scrupulum faciunt: *Grana* verò quatuor siliquam. Est igitur scrupulum 24. uncia pars, quod & notatur per gloss. in l. 1. C. de metallariis, lib. 20. unde constat, unciam habere 24. scrupula, sicuti tradidere Antonius Augustinus li. 2. *Emendationum, c. 9.* & Nebrissenis in Lexico juris civilis, in dictione, *Scrupulum*. Idque constat ex Columella li. 5. de re rustic. c. 1. Hoc verò in opere non semel, imò passim ipsos fabros argentarios, simpliciter argentarios appellabo ad faciliorem propositæ materiæ intellectum, non ignarus apud veteres aliam fuisse potioris hujus dictionis significationem, cujus inferius mentionem faciemus.

Duella constat ex duabus sextulis; *Sextula* verò sexta pars est uncia, & idèò duella erit tertia uncia pars.

Sicilicus constat ex duabus drachmis, atque idèò adsumitur pro quarta uncia parte, *Liberto, §. filium, ff. de annuis legat.* quod notant Isidorus lib. 16. *Etymolog. c. 24.* & Ant. August. *Emendat. c. 8.* ex Columella in d. c. 1. hæc sanè est veteris Romanæ libræ ratio, & divisio præsentis tractatui necessaria, quam deduximus ex Budæo lib. 1. de *asse*, Leonardo Portio in tract. de *moneris*, Volusio Matiano de *asse*, Rheminio Fannio Poëta de *Ponderibus*. Alciato tit. de *metallariis, lib. II.* Georg. Agricola lib. 4. de *ponderib. Roman.* à quibus & alii hujus rei auctores citantur.

Hinc denique illud obiter deduxerim, *frumenti grana* olim in usu fuisse ad ponderis justæ rationem, unde grana quatuor constituunt siliquam, grana viginti quatuor scrupulum, grana verò septuaginta duo drachmam, quod Alciatus fatetur, adnotavit Agricola l. 3. de *pretio veterum monetar.* idem ipse rursus probat in lib. de *restituendis ponderib. atque mensuris*, ex Græco Nicandri interprete, & Serapione Mauro. Hæc grana Budæus appellat *Momenta. lib. 3. de asse*, & tamen constat, grana frumenti, èd quòd robusta differant ab inanibus, recentia à vetustis, non esse certa, nec tuta ad justæ ponderis rationem, sicuti docet eleganter ipse Georg. Agricola li. de *restituendis ponderibus*. Qua ratione Catholici Reges Hispaniarum Ferdinandus & Elisabeth anno M. CCCC. LXXXVIII. *pragmatica sanctione 123. (l. 3. tit. 22. l. 5. Recopilation.)* statuerunt, frumenti grana prorsus ab usu ponderum esse abjicienda, atque grani pondus æquale juxta rationem uncia ex orichalco faciendum, ut legitima, certa que sit justæ ponderis ratio.

Nostris verò fabri argentarii, & aurifices jam diu ex vetustissimo usu, aliam quàm Romanæ libræ ponderis rationem habent; siquidem utuntur besse Romanæ libræ pro justo, & summo ferè pondere: quem *bessem* Regiæ leges † *marcum* appellant, isque in usu est apud certas Christiani orbis gentes, à quibus *marcha* Germanico nomine appellatur, quòd Budæus l. 2. de *asse*, Georg. Agric. lib. de *restituendis ponderib.*

& Carol. Molinæus de *contractib. q. 100. n. 780.* non semel fatentur. Habet hæc *marcha* octo uncias Romanæ libræ, quamobrem Romana libra portionem sortitur ad *marcham* sesqui alteram. Erit verò *marcha* ista *selibra* nostræ vulgaris libræ decem & sex uncia-rum, quæ quidem libra habet ad Romanam libram, proportionem *super tertiam*, id est, *super tertiam*. Et tamen, quæ de *marcho* diximus, probantur in l. 1. tit. 24. in ordinationibus Regis Alphonsi undecimi Compluti statuti æra 1386.

Illud planè receptissimum est apud veteres, ac juniores, qui de libra Romana scribere, Romanam libram duodecim uncias habuisse, ut hinc mirum sit. Gulielmum Budæum virum hæc in re, ut & in plerisque aliis diligentissimum, lib. 2. & 3. de *asse*, absque ullo certo auctore scripsisse, Romanam libram habere ultra duodecim uncias dimidiam, & sic duodecim uncias, & quatuor drachmas, cujus opinionem multis probatissimis testimoniis, & auctoritatibus refellit Georg. Agricola lib. 4. & 5. de *mensuris & pond.* exacta ratione deducens, libram Romanam à *Græca Mina*, atque ita ab *Attica libra* in hoc differre, quòd Græca centum drachmarum sit, Romana verò nonaginta sex tantum drachmas habeat, eum legito, qui de his multa tradit.

Sed & de † uncia nostra plerique dubitarunt, sitne 5 æqualis uncia Romanæ. Nam Leonardus Portius, Alciatus, & Budæus scribunt, unciam, qua modò utimur & utuntur argentarii, & aurifices, eandem esse cum illa veteri Romanorum uncia. Ab his dissentit Georg. Agricola in lib. de *restituend. pond.* ea ratione, quòd non una eademque sit uncia apud Christiani orbis gentes. Nos verò quandoque conati sumus rem istam ad justam ponderis rationem experimentis quibusdam examinare, ex quibus planè deprehendimus multis conjecturis unciam, qua modò Hispani argentarii, & aurifices utuntur, ejusdem esse ponderis, cujus erat vetus illa Romanorum uncia. Habet enim nostra octo partes, nempe dividitur in octo argenteos Regales justissimi ponderis, quibus argentarii, & aurifices ad pondus utuntur. Quilibet autem argenteus habet duas drachmas minores, quarum quælibet triginta sex grana continet. Sic sanè uncia dividitur in decem & sex nostras drachmas, quæ veteres octo drachmas efficiunt, cum vetus drachma habuerit septuaginta duo grana, quæ habent nostræ duæ drachmæ: atque idèò ejusdem ponderis est uncia vetus Romanorum octo drachmarum, cujus & nostra uncia decem & sex drachmas continens.

His accedit, quòd octava nostræ uncia pars, quæ ad justum pondus exacta, regalem nummum efficit, quo aurifices utuntur, ita cum denario veteri convenit, ut planè majoris ponderis denarius sit juxta eam proportionem, quæ ex denariis septem non attritis, nec corrosis constituat nostram unciam, sicut & veterem Romanam constituerebat, quam nostri octo regales nummi justæ ponderis itidem efficiunt. Unde patet est, nostram unciam veteri Romanæ convenire.

Et tamen illud hac in parte admonendum, veteres Romanorum denarios † *cudi* solitos ex puro argento, quod vulgò *Acendrado* dicimus, absque ulla aris mistura, cujus argenti valor, & æstimatio major est, quàm argenti mixti, quod nostri argentarii, & aurifices expendunt: siquidem hoc habet aris, aut stanni misturam secundum eam proportionem, quam ipsi aurifices facillimè dijudicare solent.

Sed & veteres Romani postea in cudenda moneta aris octavam partem argento miscuerunt, primusque id fecit Livius Drusus in tribunatu plebis, teste Plinio l. 33. c. 3. Idem Plin. eod. lib. c. 9. conqueritur, Antonium triumvirum denario miscuisse ferrum. Sic & auro misceri solet argentum, aut as, non tantum ad cudendam monetam, sed etiam ut ex eo solidiores,

ac fortiores fiant imagines, annuli, & alia, quæ essent admodum mollia, si auro puro fierent. Hac tamen in re varios hac ratione tradit nummos Georgius Agricola *li. 1. de pretio metallor. & monet. quorum & nos inferius mentionem iterum faciemus.*

Argentæus autem Regalis, quo utuntur ad justæ ponderis rationem argentarii, & aurifices, quique octava est unciæ pars, differt ab argenteo nummo itidem Regali. Nam nummus minoris ponderis est, ad quintas quidem, quæ fiunt in cudenda moneta; siquidem ex marcha percutiuntur sexaginta septem nummi, & tamen eadem marcha pendet sexaginta quatuor Regales argenteos justæ, & legitimi ponderis; quoad aurifices, & argentarios. Sic denique nummus argenteus minor est 32. parte, quàm ipse justæ ponderis argenteus Regalis, quo aurifices utuntur, & profectò aliquanto pluri, ac ferè tribus granis.

Primum omnium ad vetera numismata intelligenda, quæ ex argento cudebantur, est de denario tractandum. *Denarius* † verò est octava unciæ pars; siquidem olim ex uncia octo denarii cudebantur, unde fit, ut drachma Attica, & denarius Romanus ejusdem ponderis fuerint. Hoc probatur auctoritate Plinii, qui *lib. 2. c. ult.* inquit, *Drachma Attica* (ferè Erenim Attica observatione Medici utuntur) *denarii argentei habet pondus.* Item ex Livio *lib. 33.* dum scribit, redemptos fuisse mille, & ducentos captivos constituto in capita quingentorum denariorum pretio, eamque centum talentis stetitisse. Constat verò ex Polluce, & aliis, sex drachmarum millia in talento Attico esse, atque idè manifestum fit, Livium drachmam, & denarium eodem pondere, eademque æstimatione accepisse. Hoc ipsum & Plutarchus fecit in Sylla, quippe qui drachmam quatuor nummis sestertiis, ut & denarium, æstimaverit. Idem multis aliis testimoniis comprobatur, quibus Latini drachmas Græcas, denarios interpretantur, & eodem jure Græci denarios Latinos in drachmas Græcas transferunt. Sic sententiam istam conantur probare, & ostendere veram esse Leonardus Portius, Budæus *lib. 1. & 2. de Assè.* Andreas Alciat. *li. 9. parerg. cap. 2.* Qua ratione, si velimus denarios conferre nummis argenteis Castellanis, quoad pondus, respondendum erit, denarium Romanum similem fuisse quantum ad pondus, argenteo Regali Castellano justissimi ponderis, quo aurifices utuntur. Et eadem lege denarius hic erit ferè similis nummo argenteo Regali Castellano, ac denique tanto major pondere, quanto major est argenteus Regalis, quo aurifices utuntur, nummo argenteo Regali quem passim expendimus. Unde valor denarii erit itidem constituendus ad rationem nummi argentei Regalis, & paulò pluri, cum propter justæ ponderis rationem (qui octava est unciæ pars) tum propter argenti qualitatem; tamen & olim apud Romanos non omnes denarii argenti puri materiam habuerint, nec item ejusdem fuerint, ac legitimi ponderis: quemadmodum statim trademus. Erit igitur juxta Budæi sententiam denarius Romanus octava unciæ pars, nummo argenteo Castellano, qui Regalis dicitur, ferè similis pondere, ac valore. Unde licet denarius Romanus valuerit quadraginta quadrantes, non valebit apud nos quadraginta æreos maravedinos: atque inde consequitur, pluri æstimari apud nos æreum maravedinum, quàm olim fuerit apud Romanos quadrans æstimatus, cum argenteus nummus ejusdem ponderis valuerit apud Romanos quadraginta quadrantes, id est, decem asses, & idem apud nos modò æstimetur triginta quatuor maravedinis, & paulò pluri ob legitimum argentei denarii pondus; imò etiam si denarius constituat ex argento puro absque ulla mistura, & valorem præsentem consideremus argenti

Didaci Covar. Tom. I.

puri ad rationem duorum mille, & quadringentorum maravedinorum pro qualibet marcha, adhuc denarius ille Romanus ex purissimo argento signatus, erit apud nos æstimandus ferè triginta octo maravedinis. Hæc tandem observatio & illud efficit, ut sexaginta quatuor denarii constituant marcham, nonaginta sex libram duodecim unciarum, & idem erit dicendum de argenteis Regalibus, quibus ad pondus legitimum utuntur aurifices, quorum quilibet octavam habet unciæ partem, aut drachmam veterem unam.

Ad rationem istam expendi poterit æstimationis nummi argentei veteris, qui dictus est *Quinarius*, & idem & *Victorius*. Hic enim nummus pars est dimidia denarii. Item *Sestertius* argenteus nummus, erat pars quarta denarii: *Libella* itidem argenteum numisma partem decimam denarii habuit. Vigesima denarii pars erat *Sembella*, quadragesima *Teruncius*, qui quidem omnes nummi sunt omnino æstimandi ad rationem denarii, atque idè constituta prænotata æstimatione, & collatione facta cum nummis argenteis Castellanis, facilius erit ad rationem ipsius denarii & reliquos nummos æstimare.

Verùm adversus Budæi opinionem quibusdam placuit, Denarium Romanum à drachma differre, ita quidem, ut licet drachma sit octava unciæ pars, denarius tamen sit septima: qua ratione denarii septem unciam efficiunt integram. Hujus rei testimonium primum adsumitur ex Plin. qui *lib. 33. cap. 9.* inquit; *Miscuit denario Antonius triumvir ferrum, miscuit ariæ alii è pondere subtrahunt, cum sit justum octuaginta quatuor è libris signari.* Hæc Plinius, Quod si libra Romana octuaginta quatuor denarios habuit, palam est, quamlibet unciam ex septem denariis constare. Idem constat testimonio Cornelii Cæli *lib. 5. cap. 17.* qui hoc ipsum expressim asseverat, sic & Scribonius Largus in præfatione probat, libram octuaginta quatuor denariorum esse. Sed & auctoritate Appiani *lib. 2. bellor. civil.* & Sueton. simul in Julio Cæsare. Hanc sententiam defendit Georg. Agricola *lib. 4. & 5. de ponderib. & mensur.* idem repetit in eo libello, quem scripsit adversus Alciatum *de ponderib.* ad ea verò, quæ Budæus, Portius, & Alciatus tradidere, respondet drachmam Atticam Græcum nummum fuisse minoris ponderis, quàm denarius Latinus, sed quia drachmæ pondere, & æstimatione admodum similis est Latinus denarius, consuevisse veteres auctores Latinos, dum Græcorum libros traducebant, drachmam in denarium vertere, ac rursum Græcos, qui Latinum in Græcam linguam vertebant, denarium drachmam interpretari.

Sed & illud certissimum est, vel Plinio auctore *lib. 33. c. 9.* denarios non semper ejusdem ponderis fuisse, atque ex Tiro Livio *lib. 44.* & Nicandri interprete ostendit Georg. Agricola in *lib. Ad ea quæ Alciatus*, denarium pendere drachmam Atticam cum dimidia, & deinde denarium legitimo pondere diminutum leviolem fuisse, ut tandem hic denarius fuerit drachmæ æqualis, idcirco de eo forsitan accipienda est Budæi, Alciati, & aliorum sententia, non denario gravi, nec illo, qui frequentius ex pondere legitimo tractabatur. Etenim post Claudij Cæsarem Imperatores è libra signarunt nonaginta sex denarios, quorum quilibet drachmæ erat æqualis, recte eodem Agricola in *lib. 2. de ponder. monet. & in lib. Ad ea quæ Alciatus.*

Denarium igitur, juxta ponderis rationem, quam habuit Plin. *in d. c. 9.* existimo fuisse illum, qui apud veteres Romanos justæ ponderis fuerit septimam habens unciæ partem; qui quidem erit septima ex parte major drachma Attica, & argenteo Regali Castellano, quo aurifices utuntur ad pondus legitimum. Idcirco hujus denarii æstimatio, proportionem nostri

nummi habita, erit ferè quadraginta quadrantum, aut præsentium maravedinorum, si argenti mixti valorem consideremus. Nam hoc argentum & nunc & olim in usu est ac fuit ad nummos cadendos, quemadmodum ex Plinio probavimus.

Sic denarij Romani quinquaginta sex efficiunt marcham, quæ est octo unciarum, cum secundùm Budæi sententiam drachmæ, & denarij sexaginta quatuor efficiunt marcham: qua ratione poterit quis facillimè expendere, qua ex parte major sit denarius hic nostro argenteo Regali nummo: siquidem tanti ponderis sunt quinquaginta sex denarij, quanti sexaginta septem nostri nummi argentei Regales, ex quibus constat marcha juxta Regiam constitutionem. Sic etiam deducitur, quæ ex parte sit majoris æstimationis denarius Latinus, quàm sit noster nummus argenteus. Noster enim nummus valet triginta quatuor maravedinos, ille quadraginta. Imò si ad æstimationem argenti pari denarij constituentur, valebit quilibet quadraginta tres quadrantes maravedinos, quod & Florianus Occampius obiter adnotavit *lib. 5. histor. c. 25*. Et hæc quidem dicta sunt quoad denarij nummi, & drachmæ legitimum pondus, & æstimationem.

Latinus ergo denarius decem assibus olim fuit æstimatus: quemadmodum Plinius, & alij passim testantur.

Quinarius, qui & Victoriatus dictus est ab eisdem auctoribus, quinque assibus æstimabatur, eritque nostræ pecuniæ æstimationis 20. quadrantum, & sic 20. maravedinorum.

8 Sestertius † nummus itidem argenteus erat, quartam habens denarij partem, ut tandem sit nostræ monetæ æstimationis decem maravedinorum. Habuit autem duos asses, & dimidium quoad valorem, & ita decem quadrantes.

Erat & apud veteres *Libella* nummus argenteus, qui unius assis æstimationem habuit, cum esset decima denarij pars, ut Budæus *lib. 1. de Assè*, probat, & testis est M. Varro *lib. 4. de lingua Latina*, idem tradit Georg. Agric. *lib. 2. de pond. & temper. monet.* Ex Plinio hoc ipsū deducitur *lib. 33. c. 3*. qua ratione libella nummus argenteus quatuor efficit nostros æreos quadrantes. Est & apud Volusium Mærianum alia libella, decima inquam pars sestertij, quæ juxta sestertij superiùs traditam æstimationem, erit modò unius quadrantis valore censenda, aut unius maravedini. Hujus item libellæ meminit Georg. Agricola *lib. 5. de ponder. Græcis*.

Obolus apud Græcos nummus fuit argenteus, qui erat sexta pars Atticæ drachmæ. Scribit etenim Plutarch. in Lyliandro, apud prius sæculum sic omnino habuisse, ut nummorum loco ferreis uterentur *Virgulis*, id est, *Obeliscis*, plerique & æreis, à quibus hoc etiam tempore nummorum acervum Obolos vocari certum est, & obolos sex unam conficere drachmam, quia tot manus ipsa complecteretur. Ergo ex Plutarcho apparet, obolum sextam fuisse drachmæ partem, quod & ex Plinio *lib. 21. c. ult.* adnotarunt Budæus *lib. 5. de Assè*. Georg. Agric. *lib. 2. de pond. & temper. monet.* idem *lib. 5. de ponder. Græcis*. hoc ipsum docet ex Polluce, Suida, & Xenophonte: quamobrem obolus valet sex ferè nostros maravedinos. Obolum autem olim dictum fuisse *Phollen*, testis est Suidas in dictione, *Obolus*, & dictione, *Phollis*, & in dictione, *Cermata*: utiturque ea dictione ex Græcis Eusebius *lib. 10. histor. Eccles. c. 6*. ex Latinis D. August. *lib. ult. de civit. Dei, cap. 8*. ubi Ludovic. Vives, & Alciatus ad *duodecimum librum* (hoc adnotarunt. Obolus ergo sex nostros valet maravedinos, *Semiobolus* tres, *Trio-bolus* decem, & octo. Nostri verò aurifices appellant *Tomin*, quem nos obolum diximus, idque obtinet quoad ponderis rationem. Nam *Tomin* non est

nummus.

Apud Hebræos erat olim in usu nummus argenteus dictus à Iosepho *Siclus*, ab ipsis Hebræis *Sicel*, † quæ dicitio & pondus significat auri vel argenti, 9 quod ipse nummus appendit, nempe quatuor Atticæ drachmas, auctore Ioseph. *lib. 3. antiqu. c. 10* & *li. 7. de bello Iudaico, c. 26*. & Hieronymo *li. 1. c. 4. Commentarior. in Ez. echiel.* idem ipse Hieronym. probat *in tradit. Hebraicis super Genes. c. 24*. atque idè hoc pondus aut nummus continet 24. Græcos obolos, Hebræos autem obolos habet viginti, sicuti constat *Levit. c. 27. Exod. c. 30. & Num. c. 3*. Hebræus verò obolus major erat obolo Attico quinta parte. Nam viginti quatuor oboli Attici efficiebant Siclum Sanctuarij, quem efficiunt viginti Hebræi oboli. Cautum etenim erat lege veteri, cujus mentio fit *d. c. 3. Num. Sicli* partem dimidiam domino offerendam esse, qua ratione à Cæsare Augusto procurante Iudæam Cyrino Præside in tributum Iudæis indictum est, ut singulis annis quilibet binas drachmas solveret, atque idè *Matthæo c. 17*. Didrachmus censetur nummus ille, qui pro tributo à Iudæis Cæsari reddebatur: Quod & Budæus explicat *lib. 5. de Assè*. Sed & Iosephus scribit *in lib. 7. de bello Iudaico, c. 26*. à Vespasiano Cæsare stipendium Iudæis indictum, ut ubicumque degerent, binas drachmas infretet quisque in Capitolio, ita ut ante Hierosolymorum templo pendebant, quo in loco palàm Iosephus probat dimidium Siclum, quem Iudæi templo pendebant olim ex lege, cujus mentio fit *in d. c. 3. Num. didrachmum* fuisse, & idè Siclus integer erit quatuor drachmarum, idem Siclus ab eodem Iosepho simpliciter dictus est argenteus *lib. 9. Antiqu. c. 2*. alibi idem Iosephus Siclum interpretatur planè, ac veritè, *li. 7. c. 9*. Sic & Xiphilinus in Vespasiano scribit, ab eisdem Vespasiani victoria indictum fuisse Iudæis, qui Iudæicos mores, & instituta retinerent, ut Iovi Capitolino didrachmum quolibet anno penderent. Et hæc de Siclo Sanctuarij, cum de eo expressim agatur in locis ex veteri Testamento paulò ante adductis: siquidem Siclus Sanctuarij à vulgari Siclo, quo in commutationibus Hebræi utebantur, in hoc distinguitur, quòd Siclus Sanctuarij 4. Siclus verò vulgaris duas drachmas pendebat; quemadmodum ex Magistro Salomone adnotavit Georg. Agric. *lib. 2. de pond. monet.* Et probat Carol. Molin. *in tract. de contraclib. quest. 100. nu. 795*. Ex quibus fit satis, Siclum Sanctuarij quatuor appendisse drachmas Atticæ & viginti obolos Hebræos, quod & idem Agric. tradiderat *lib. 2. de externis ponder.* qui scribit, obolum iustum Hebræum dictum fuisse *Gera*. Quamobrem multa poterunt deduci non omnino vulgaris in hujus rei, & nummi examine, quæ subservient, & plurimum conducent ad multarum auctoritatum interpretationem.

Primum constat, *Staterem nummum*, cujus meminit Matthæus *c. 7*. censendum esse ponderis, & valoris quatuor Atticarum drachmarum, & denique Sicli Sanctuarij, cum is solvendus esset pro Christo, & Petro, & quilibet Cæsari soluturus esset didrachmum, id est, nummum duarum drachmarum, dimidium nempe Siclum Sanctuarij, & integrum Siclum vulgarem Hebræorum: qui quidem nummus, cum duas habeat ponderis drachmas, convenit quoad pondus, & æstimationem ferè duobus nummis Regalibus argenteis, quibus modò utimur ex constitutione Regum Catholicorum (*l. 5. tit. 21. lib. 5. Recopilatio*, cui adde *l. 2. tit. 24. eod. libro.*) denique similis omnino est duobus argenteis Regalibus legitimi ponderis, quorum rationem aurifices, & vascularij observant: sic didrachmus erat quarta unciæ pars, & hujus ponderis nummus argenteus.

Secundò hinc deducitur, Siclum, quem diximus apud

apud Latinos quartam fuisse uncię partem, et & nomine similem censeri Hebræorum Siculo vulgari.

Tertio ex hoc Sici pondere, & æstimatione poterit perpendi, eor septuaginta Interpretes *Num. c. 3. & Exod. c. 38.* Siclum interpretantur didrachmum, cum locus ille palam tractet de Siculo Sanctuarij, quem ex auctoritate Iosephi, Hieronymi, & aliorum constat 4. drachmas appendisse. Existimant enim 70. Interpretes, Siclum Sanctuarij, & vulgarem pares fuisse pondere, & utrumque duarum drachmarum pondus tantum habuisse, ut tandem Siclus etiam Sanctuarij fuerit ponderis duarum drachmarum. Eadem sententiam sequitur, & probat Epiphanius Salaminis urbis Cypri Episcopus, cognomento Magnus, alioqui Constantię præsul, (nam & Salamina ita dicta est) quia omnium tam ponderum gravitatem, quàm capacitatem mensurarum, quę sunt apud 70. Interpretes, & Evangelistas explicat, cujus tamen opinionem, tradito vero Sici Sanctuarij pondere, improbat Georg. Agric. *lib. 2. de extern. pond.* Habet enim Siclus Sanctuarij pondus drachmarum quatuor Atticarum. Eadem denique ratione Philo *in lib. de special. Decalogi legib.* utitur eleganter, dum *cap. 27. Levit.* sic interpretatur, ut Sanctuarij Siclum quatuor Atticis drachmis æstimaverit.)

Quarto eadem ratione facillimum erit examinare pondus Armillarum aurearum, quibus servus Isaac donavit Rebeccam. Pendebant enim duę armillę Sicos 10. *Genes. c. 24.* Nam si locus hic Siculo Sanctuarij sit accipiendus, pondus duarum armillarum erit centum juxta 40. Atticas drachmas, vel quinque unciarum, aut denique 40. nummorum aureorum, quos ex constitutione Regum Catholicorum (*l. 4. tit. 21. lib. 5. Recopilat.*) signatos simplices ducatos appellamus. Quod si de Siclis vulgaribus intellexerimus locum præcitatum, pondus armillarum erit 20. drachmarum Atticarum, atque idem 20. nummorum aureorum, quos dicimus *Ducatos simplices.* Hieronymus tandem in traditionibus Hebraicis super *d. c. 32.* locum illum de Siculo Sanctuarij palam intellexit. Nam & hic frequentissimus est in sacra veteris Testamenti historia. Illud tamen observandum esse cenleo, quod diligenter probare conatur Stanislaus *in libr. de Talento & Siculo*, scribit enim apud Hebræos Siclum auri dimidium pondus habuisse Sici argentei.

Quinto ad ejusdem loci congruam interpretationem est idem observandum pondus inaurium, quas idem servus Isaac Rebeccę donavit: inquit enim textus facit; Protulit vir in aures aureas appendentes Sicos duos. Unde apparet, utramque in aurem Sicos duos appendisse, id est, octo drachmas aureas, quibus utimur, & quos simplices ducatos appellamus, denique unciam auri. Et hæc juxta vulgarem editionem & valorem Sici Sanctuarij, cum pondus inaurium secundum vulgare Siclorum rationem esset quatuor drachmarum, atque ita quatuor aureorum drachmalium, quibus Castellani utimur. Quod si editio illa sit observanda, quę ex Hebræo sermone traditur in hunc modum, Protulit in aurem auream, dimidium Sici pondus ejus: quemadmodum Divus Hieronymus traduxisse videtur, & probant Eugubinus, ac Georgius Agricola *lib. 3. de pretio veterum monetarum*, admodum differt inaurium pondus: siquidem est censendum ac reducendum ad duas drachmas Atticas habita ratione Sici Sanctuarij. Quo fit, ut Aloysius Lippomanus in Catena super *Genesim, c. 24.* existimet, septuaginta Interpretes non discrepare in ejus loci translatione ab Hebræis, dicentibus in aurem auream fuisse ponderis semissis, vel dimidij Sici, etiam Sanctuarij si apud Interpretes septuaginta exponatur, & adsumma-

Didaci Covar. Tom. I.

tur, ἀνάπαυτον distributive, ut sit sensus, quod quælibet inauris erat ponderis unius drachmę. Sic etenim utraque inauris erit ponderis dimidij Sici Sanctuarij, nempe duarum drachmarum. Cui rationi accedit, quod septuaginta Interpretes Sanctuarij Siclum semper, & ubique didrachmum interpretantur: quemadmodum superius probavimus, & manifestum sit *Num. c. 3. & Exod. c. 38.* idcirco existimantes cum Hebræis, utramque in aurem appendisse Siclum Sanctuarij, & earum quamlibet dimidium Sici, interpretati fuerunt distributive cujuslibet inauris pondus esse censendum ad rationem unius drachmę, & ita dimidij Sici Sanctuarij. Sic sane fallitur doctissimus Eugubinus, dum *in d. cap. 24.* miratur, quod septuaginta Interpretes Siclum veterint drachmam: siquidem ipsi septuaginta Interpretes non interpretantur, Siclum drachmam esse, eum ubique eum didrachmum esse censuerint; sed existimantur, Hebræos cujuslibet inauris pondus tradidisse ad rationem dimidij Sici: quem Interpretes constituerunt integrum ex duabus drachmis, & dimidium ex una tantum drachma. Sed adhuc discrimen constat, si Hebræi de Siculo Sanctuarij, & ponderis quatuor drachmarum intellexerunt locum illum, etiam si utriusque inauris pondus fuerit ab eis significatum ex dimidio Sico: quia septuaginta Interpretes siclum integrum solent constituere ex duabus drachmis, Hebræi vero ex quatuor. Sic multo major est differentia, si dixerimus ab Hebræis pondus cujuslibet inauris ad dimidium siclum constitutum; nam utraque inauris erit quatuor drachmarum ex pondere integri Sici Sanctuarij: qua ratione ut Aloysij Lippomani sententiam probemus, oportet dimidium siclum apud Hebræos accipere pro pondere cujuslibet inauris, & de Sico duarum drachmarum intelligere. Etenim juxta Interpretes septuaginta quælibet inauris appendebat drachmam unam, & secundum Hebræos dimidium siclum. Quod si dixerit, Hebræorum codicem intelligendum fore de Sico Sanctuarij quatuor drachmarum, & utriusque inauris pondus ab eis significatum ex dimidio Sico: tunc Interpretes septuaginta notari possent ex hoc, quod dimidium siclum duabus appenderint drachmis, quo pondere ipsi censere soleant integrum siclum. Editio vero vulgatis, & quę ab Ecclesia Catholica constitutissimam habet auctoritatem, ut conveniat editioni Hebraicę, quę pondus significavit Sici dimidij, erit intelligenda de Sico vulgari, ut tandem quælibet inauris ex codice Hebræorum appenderit dimidium Sici Sanctuarij quatuor drachmarum, & utraque integrum siclum, siquæ quatuor drachmas, vel duos Sicos vulgares, quorum quilibet didrachmus erat.

Sexto hinc planè deducitur, sibi non constare doctissimum Eugubinum, qui *Levit. c. 27.* scribit siclum apud Hebræos esse quasi sestertium masculini generis apud Latinos. Est enim hic manifestus error. Nam siclus, etiam si is esset unius drachmę, haberet ferè quatuor sestertios Latinos, & multo plures, si is duas drachmas, aut quatuor pendebat.

Septimo apparet inde, an certum sit quod D. Hieronymus *in dict. cap. 14. Genes.* tradit, scribens, siclum Hebræum esse unciam, & unciam unam pendere, idem asserit Isidorus *lib. 16. etymolog. cap. 24.* Nam hoc incertum sit vel ex eo, quod idem Hieronymus fatetur, siclum pendere quatuor drachmas; & tamen unciam constare ex octo drachmis. Unde verius dixissent hi auctores siclum esse semunciam. Quod ex auctoritate Isidori tradit Antonius Augustinus *lib. 2. Emendationum, cap. 8.* cum ipse Isidorus asserat, siclum unciam esse. Igitur utcumque sit, siclus Sanctuarij quatuor Atticas drachmas appendit, & idem semuncia est. Rursus Iosephus *lib. 7. antiquitat. c. 8.*

scribit, minam pendere quadraginta siclos. Quod siue intelligas de mina Hebræa, siue de Attica, satis differt ab his quæ superius adnotauimus. Non me latet Stanislauum in tractatu de talento & siclo multa de siclo, cuius mentio fit in Scriptura, tradidisse, quæ ea ex parte, quæ à prænotatis differunt, Lector poterit diligenter cum his conferre, expendere, & certiora eligere.

Octauo expendi poterit ex his nummus ille, cuius mentio fit apud Xenophontem *li. 1. de Cyri ascensu apud Babylonem*. Is enim dictus est Siclus, ut ex eodem Xenophonte deducitur, pendit septem obolos Atticos, & dimidium. Sed & Helychius tradit, siclum nummum esse Persicum, aut Sardianicum, & valere octo obolos Atticos, pendit ergo hic nummus drachmam unam, & tertiam alterius partem, idem probat Agricola *lib. 2. de pond. monet.*

Nono hinc erit examinanda gloss. in *c. si quis alio quando*. §. *in Leuit. de pœn. distinct. 1.* ubi mentio fit sicli Hebræici. Ioannes etiam Theutonicus hæc confixit carmina:

*Tres siclos obolus, obolos tres drachma, sed octo
Vncia fert drachmas, duodena dat uncia libram.
Siclus habet septem drachmas obolo minus uno.*

Hæc sanè carmina parum sibi constant. Nam si obolus habet tres siclos, fieri non potest, quòd siclus habeat septem drachmas obolo minus uno. Idcirco Anton. August. in *d. lib. 2. Emend. c. 8.* docet, & diligenter probat, primum carmen aliter legendum esse, ita equidem:

Tres obolus siliquas, obolos sex drachma.

Item admonet, siclum viginti pendere obolos Hebræos, quod nos paulò antè probauimus. Superest tamen adhuc error: etenim si ex Antonio Augustino legendum est in primo carmine, obolos sex drachma, qua ratione fieri potest, ut siclus habeat septem drachmas uno dempto ex his drachmis obolo? haberet siquidem siclus 40. & unum obolos, quod satis refragatur eidem Anton. August. atque idè nec ipse sibi constat. Nos verò arbitramur auctorem horum carminum non satis percepisse rationem & vim hujus numismatis, nec item intellexisse drachmæ pondus, tametsi primum carmen, ut & alia convenient, sit ita legendum:

Tres siliquas obolus, obolos tres drachma.

Ita etenim fit, ut siclus habeat septem drachmas obolo minus uno, id est, viginti obolos, quos licet Hebræos verè siclus habeat. Hic dubio procul est hujus auctoris sensus, etiamsi plurimum ab scopo errauerit, dum drachmam effecerit trium obolorum, & ipsa verè sex obolos appendat. Sic etiam decipitur dum viginti obolos Græcos ex his, quos drachma Græca pendit, tribuit siclos, qui viginti quatuor Græcos obolos pendit, deinde siclum existimat habere septem drachmas, cum omnium sententia major siclus, qui dicitur Sanctuarij ponderis, sit quatuor drachmarum.

Cæterum, licet ea quæ de pondere denarij, & æstimatione, scripsimus, ita recepta fuerint, ut inde possint hujusmodi numismatum valorem ad nostram argenteam monetam conferre, absque insigni æstimationis, & pretij errore: de valore tamen, quem hujusmodi nummi apud veteres habuerint, maximè est controversia. Nam etsi ab initio denarius decem valuerit asses, & quinarium quinque, sestertium duos, & dimidium, sunt planè qui existimant, paulò post valorem istum mutatum fuisse, & denarium æstimatum esse decem, & sex assibus, quinarium octo, sestertium quatuor. Hoc enim apparet ex Plinio *lib. 3. c. 3.* qui id contigit scribit Hannibale regente Republicam, Q. Fabio Maximo dictatore. Eiusdem sententiæ auctores sunt Volusius Marianus in *lib. de asse*, & Vitruuius *lib. 3. de architectura*, quorum auctoritatem

secutus Antonius Augustinus *lib. 2. Emendationum, c. 7.* à Budæi, & aliorum sententia discedit. Hujus opinioni accedit locus insignis apud Cornelium Tacitum *li. 1.* quo in loco, ubi agitur de seditione Pannonica, conqueritur Pannonicus miles, quòd decem asses, non denarium acciperet: constat igitur apud Tacitum denarium pluris quàm decem assium æstimari. Nam & ex Plinio in *d. cap. 3.* apparet, in stipendio militari semper denarium decem assibus æstimatum fuisse, & idcirco decem asses militi dari solitos pro denario, qui erat diurnum stipendium. Sed & Plinius ipse palàm asseverat, ejus ætate denarium æstimari decem & sex assibus, & sestertium quatuor. Volusius item Marianus in *d. lib. de asse*, qui Iurifconsultus fuit, & floruit sub Antonino Pio, Adriano, & Antonino Philosopho, manifestè, & eo tempore hanc fuisse horum numismatum æstimationem scribit, ut hinc satis probatum esse videatur adversus Budæum, & alios, quæ fuerit vera sestertij, ac denarij æstimationis. Sic sanè intelligenda est Iustiniani Cæsaris constitutio in *L. ult. Cod. de don. Verba* (inquit) *superflua, quæ in donationibus poni solebant, id est, sestertij nummi unius, assium quatuor, penitus esse reiicienda censemus. Etenim ad interpretationem sestertij, ne quis ea verba intelligeret de sestertio neutrius generis, adiectum est assium quatuor, cuius valoris erat sestertius, secundum Marianum.* Quæ quidem interpretatio placet Antonio Augustino. Cui libenter addiderim, illa verba (*sestertij unius*) in donationibus idè esse superflua, quòd cum verè donatio fieret, simulatè unius nummi pretium apponebatur, ut videretur venditio, quæ unius nummi pretio apposito ficta iudicabatur. *l. si quis ante conduxerit ff. de acquirenda possessione*, & ex Suetonio in Cæsare, & Valerio Maximo *lib. 5.* adnotavit Budæus *lib. 1. de asse*, & in rubrica, *ff. de in diem adiectione.*

Utrumque tamen sit, etiamsi à Budæo Marianum secuti discedamus, iterum admoneo, non esse admodum incertam denarij, & sestertij æstimationem ad nostræ pecuniæ rationem, & pondus, ex quo certa poterit constitui, & definiti æstimationis. Sed illud planè constabit, ad Hannibalis tempus, & Q. Fabij Maximi dictaturam, denarium decem assibus æstimatum fuisse, sestertiumque duobus, & dimidio; tametsi postea contigerit major horum numismatum æstimationis. Quòd si quis adhuc sequi Budæi sententiam velit, ac existimet, frequentiorè fuisse in Republica Romana denarij æstimationem ad rationem decem assium, & sestertij ad rationem duorum, & dimidij; denique Martiani æstimationem opinetur temporariam fuisse: habet profectò graves auctores, Varro nem *lib. 4. de verb. or. origin.* Priscianum *lib. 4.* & Sextum Pompeium, qui censent, denarium decem asses valuisse, quinarium quinque, sestertium duos, & dimidium: tametsi admodum urgeant auctores in contrarium citati, ex quibus apparet, hanc æstimationem fuisse receptam ad Q. Fabij dictaturam, & post eam denarium pluribus assibus æstimatum esse.

Fortassis, ut & hoc obiter adnotemus, argentei, quibus Christus diuenditus est, non erant denarij, sed nummi didrachmi, ut censet Budæus *li. 5. de asse*, ex nummo quodam illorum, qui apud Gallos in sacratio Ecclesiæ cuiusdam maxima cum veneratione seruantur. Sic sanè erant illi nummi sicli vulgares Hebræorum.

Fit deinde mentio aliquot in locis Sterlinguorum quorundam, erat verò Sterlingus nummus argenteus Anglicus ex vigesima sexta parte unciæ; nam viginti sex nummi argentei Sterlingui unciam pendebant, auctore Vergilio Polydoro in *historia Anglica lib. 6.* Dicitur autem hic nummus, ut idem auctor tradit, *Sterlingus*, quòd Sturnus avis, Anglicè *Sterling*.

Sterling, vulgò *Stornino*, in altera parte nummi esset impressa. Erit igitur quilibet Sterlingus paulò major sextertio Romanorum: siquidem viginti octò sextertii unciam apud Romanos efficiēbant, quam apud Anglos itidem constituunt viginti sex Sterlingui: atque idèd eīdē Sterlingus tertia nostri nummi Regalis argentei pars, aut nummus paulò minor tertia Castellani argentei parte. Horum Sterlinguorum mentio fit in *c. constitutus, de procurator. c. 3. de arbitris.*

CAPUT III.

De veterum aureis nummis.

SUMMARI A.

- 1 Aureus nummus apud Romanos quo tempore fuit percussus.
- 2 De aureis nummis, quos signari iusserunt Reges Catholici Fernandus & Elisabeth, eorumque nepos Carolus invictissimus.
- 3 Solidus aureus, cujus mentio fit à Justiniano, quod pondus habuerit.
- 4 Solidus, qua ratione sic dictus fuerit, & inibi de tremissibus & semissibus.

Aureus nummus † apud Romanos cœpit post annum 62. quam argenteus teste Plinio *lib. 3. cap. 3.* nempe anno ab urbe condita 546. ante Christi natale anno 212. Græci itidem nummis aureis usi fuere: quemadmodum passim constat ex Historicis, Græcisque auctoribus, tamen Lycurgus nummo aureo, & argenteo expuncto, ferreo solùm utendum imperaverit, sicuti Plurarchus scribit in ejusdem Lycurgi vita.

Reges autem Catholici Fernandus & Elisabeth anno 1497. (*l. 5. tit. 21. lib. 5. Recop.*) cudi iusserunt monetam † auream in his regnis ad hanc rationem, ut ex quolibet marchio percuderentur 65. nummi aurei, & tertia alterius nummi pars. Sic etenim ex libra auri duodecim unciarum percussus fuere nummi aurei 98. Hi verò nummi ex ipsa Regia constitutione appellantur *Excellentes*, ejuſque ponderis dupli fuere item signati alii nummi aurei, quos *Doblones* vulgus appellat, & demum alii, qui quinque, decem, viginti, aut quinquaginta nummos excellentes penderent, quos læpissimè & nos vidimus. atque ita cautum extat *pragmat. constit. 118.* Hac denique deprehensa horum numismatum ponderis ratione, apparet, quemlibet horum nummorum, quos *Ducatos* dicimus, & qui *Excellentes* Regia lege nuncupantur, drachmalem esse, & ferè habere Atticæ drachmæ pondus. Nam drachmæ Atticæ 64. marcham efficiunt, 96. Romanam libram duodecim unciarum. Quamobrem ex aureis his drachmalibus integri ponderis 64. tot detrahuntur grana, quæ efficiunt nummum alium, & alterius tertiã partem: sic ex 96. tot grana subtrahuntur, quæ duos nummos aureos excellentes constituunt. Drachmam autem hac in parte intelligo Atticam, quæ appendit septuaginta duo grana, quæ quidem Attica drachma duas continet drachmas vulgares, quibus aurifices utuntur. Valet autem quilibet nummus aureus ex his undecim Regales argenteos hujus regni nummos, quorum precedenti capite meminimus, & ultra unum maravedinum æreum, atque idèd valet 375. æreos maravedinos.

Expendebatur in his Hispaniarum regnis ab hinc decem, viginti, & triginta annis aureus dictus *Castellanus*, cujus pondere & nunc aurifices, fabrique argentarii utuntur. Erat vero is nummus probi quidem auri, & pendebat octo romines, quorum quilibet pendit duodecim grana, duòque efficiunt

Didaci Covar. Tom. I.

scriptulum: sic sanè nummus aureus Castellanus appendit Atticam drachmam, & scriptulum unum habetque sextam uncie partem, qua ratione quadraginta octo Castellani efficiunt marcham unam pondere quidem justo, & sex unciam, quemadmodum ex ipsius numismatis verò pondere satis apparet. Atque hæc constant, si uncia, qua modò utimur, ejuſdem ponderis est, cujus Romana, sed quia major quibusdam videretur, ad exactam hujus nummi rationem alia est eligenda via, juxta quam ex marchio quinquaginta Castellani cudentur, aut cudi solent. Hujus nummi autem Castellani valor est planè quadringentorum octuaginta quinque maravedinorum, quorum in *l. cap. meminimus.*

Demum Carolus Cæsar, Hispaniarum Rex perendi iussit au eos nummos, qui *Coronati*, aut *Corona* dicuntur. Hi modò frequentiores sunt, quorum sexaginta octo faciunt marcham; octo & dimidius, unciam, triginta quatuor pendunt uncias quatuor, centum & duo efficiunt libram Romanam duodecim unciarum. Valor cujuslibet nummi ex his censetur ad trecentos quinquaginta maravedinos. Denique nummus hic aureus decem Regales argenteos nummos & decem æreos Maravedinos in estimatione reddit, sicuti statutum est ab ipso Carolo in Pintiano totius regni conventu, anno M. D. XXXVII. *104. l. 10. tit. 21. lib. 5. Recop.* cui adde *l. 13. ejusd. tit.*] Habet autem aureus hic nummus pondus sexaginta octo granorum, conficiturque & signatur ex auro non ita puro, & pretioso, ut est illud, ex quo Excellentes aurei nummi signabantur.

Olim à Romanis nummus percussus fuit, qui ex auro signatus simpliciter aureus dicebatur, cujus nummi passim mentio fit à Jurisconsultis, & veteribus Historicis: sed † quia ab eisdem traditur plerumque nummus aureus, qui dictus est solidus, nondum satis constitutum est, imò adhuc controversatur, an aureus, & solidus ejuſdem ponderis, & valoris fuerint. Ipse verò post tot egregios auctores rem istam breviter examinabo, rationes utriusque opinionis, & auctoritates adducens, ne videat temerè alteram ex his sententiam elegisse, & ut palam sit posse utramque habita ratione temporum vetè, & constanter asseverari.

Primum enim illud sit absque controversia, solidum aureum, cujus mentio fit à Justiniano, & aliis paulò antè Cæsaribus, sextam fuisse uncie partem, atque idem, appendere drachmam Atticam, & scrupulum unum, quo fit, ut sex solidi efficiant unciam, & 72. libram. Quod constat ex *Isidoro lib. 16. Etymol. cap. 12.* Constantino Harmenopulo *lib. 3. Epitomes, tit. 7. text. ad hoc insignis in l. quoties. C. de susceptioribus & arcariis, lib. 10.* cujus litteram & contextum subjiciam ex ipso Codice Theodosiano, ut lector percipere possit facillimè quantum differet à vulgata lectione, & aliqua Accursium adnotasse, quæ planè subtraxisset, si integram constitutionem legisset. Extat igitur constitutio hæc *lib. 12. Cod. Theodosiani l. 13. in. de susceptioribus, prepositis, & Arcariis.*

Idem A. A. ad Germanianum Com. S. L.

Quotiescumque solidi ad largitionum subsidia perferendi sunt, non solidi, pro quibus adulterini sæpè subduntur, sed aut idem in massam, redacti, si aliunde qui solvi potest, habere materiam auri obryzi dirigatur, pro ea scilicet parte quam unusquisque defendit, ne diutius vel allecti, vel persecutos, vel largitionales adulterinos solidos subrogando in compendium suum fiscalia emolumenta convertant. Illud etiam cautionis adjicimus, ut quotiescumque certa summa solidorum pro simili qualitate debetur, & auri massa transmittitur, in septuaginta duos solidos libra feratur accepto, & cetera. Dat. 6. Idus Januarias Roma, Lupicino & Jovine Consulibus.

HÆc in codice Theodosiano nuper typis tradito Joannis Tili Angolismensis diligentia, & opera, tamen in Justiniani codice tantum apposita sit ultima hujus constitutionis pars, his equidem verbis.

Quotiescumque certa summa solidorum pro tituli qualitate debetur, aut auri massa transmittitur, in septuaginta duos solidos libra feratur accepto.

Hujus constitutionis auctores fuere Valens, & Valentinianus Imperatores, ac Cæsares. Unde manifestum fit, solidum aureum, sextam fuisse unciae partem, & idem sex solidos unciam, septuaginta duos auri libram duodecim unciarum efficere. Hanc sententiam etiam probant, & admittunt præter Isidorum, & Constantinum, Gulielm. Budæus *lib. 5. de asse*. Georg. Agricola *lib. 2. de pondere, & tempor. monet.* & Alciat *lib. 3. Dispunctionum, c. 9.*

4 Solidus autem idem dictus est, quod nihil illi deesse videatur. Solidum enim antiqui integrum dicebant, secundum Isidorum, & probatur *in l. ergo. §. creditorib. ff. de fideicommiss. libert.* testis item est & Horatius scribens, aut partem solido demere de die. Idemque Nebriensis adnotavit in Juris civilis lexico. Ea verò dictio, de qua modò agimus, etiam aureis convenit, & in usum accessit, ad discrimen constituendum inter aureos integros, & semisses, ac tremisses; cum semilles ex dimidia auri parte, tremisses ex tertia constarent, sicuti apparet ex Ælio Lampridio *in Alexandri Severi vita, & in l. jubemus. C. de erogatione militar. annona, li. 12. & tit. de veste militari, l. 3. eod. lib.* quo in loco inquit Arcadius, & Honorius. Fortissimis militibus nostris per Illyricam non binos tremisses pro singulis chlamydis, sed singulos solidos dari præcipimus. Sic Volusius Mærtianus *de asse*, libram integram solidum appellat. Prima, inquit, divisio solidi, id est, libræ. Ex quibus deducitur, non ex eo dictum fuisse solidum, quia de solido, & puro auro factus fuerit, à soliditate, ut falsò existimat gloss. *in l. unica. C. de veteris numis. post. lib. 11.* Nam & ex his quæ hoc in capite nos adnotavimus, constabit, aureos veteres, & solidos frequentissimè percussos fuisse ex auro mixto, non ex puro, & obryzo. Tamen Ovidius aurum hoc solidum dixerit *lib. 3. Amor. eleg. 7. Eruimus terra solidum pro frugibus aurum.* Solidus tamen hic nummus aureus 24. siliquas appendit, & idem octava ejus pars tres habet siliquas, ut probat Antonius August. ex Novella Græca *constit. 130. de usuris naut.* nondum typis tradita, etiam si falsò alij contrarium scripserint, quorum error manifestè deprehenditur ex eo, quòd sexta unciae pars, quam appendit solidus, constat ex drachma Attica, & scrupulo; drachma verò ex obolis sex, & sic decem & octo siliquis; scrupulum ex duobus obolis, atque ita ex siliquis sex, quemadmodum *in c. precedenti* probavimus unde solidus viginti quatuor habet siliquas.

Hinc tandem fit, ut solidus hic nummus aureus, qui sextam habet unciae partem, omnino similis sit nummo aureo Castellano. Et hoc quidem obtinet quoad pondus; nam de valore, & pretio ipsius solidi paulò post in hoc ipso capite dicemus, etiam si hæc ferè jam olim tradiderimus *lib. 1. variarum resolut. c. 11.* Hæc igitur sunt planè accipienda, & absque ulla controversia de solido aureo, cujus mentio fit in ipsius Justiniani Codice, & in ejusdem Cæsaris constitutionibus.

§. PRIMUS.

De veteribus aureis & argenteis nummis.

SUMMARIUM.

1. Aureus, quòd sexta fuerit unciae pars, multis probatur rationibus.

- 2 Aureum à solido differre rursus traditur, & quartam efficere unciae partem.
- 3 Auri ad argentum, argenteive ad aurum qua fuerit hætenus proportio.
- 4 Auri bonitas traditur, & qua ratione cognosci ea possit.
- 5 Aurum obryzum quid.
- 6 Argenti bonitas iidem distinguitur.
- 7 Argentum postulatam quid.

DE aureo tanè quidam opinantur, eum nummum pondere similem fuisse solido: atque idem sextam fuisse unciae partem. Hæc sententia placuit adversus Budæum Æmylio Fetretro *Inst. de pœna temerè litig. Anton. August. lib. 2. Emendat. cap. 9.* Eandem probat veriore, ac certiore esse censet Joannes Arce ab Oratora, olim in hoc Granatensi Prætorio Regio consiliarius, qui nunc Pintia eodem munere fungitur, vir equidem ob singularem ejus eruditionem ab omnibus, sed à me præ cæteris suscipiendus. Is, inquam, in eleganti opere, quod de nobilitate Hispana publicum fecit, *part. 2. c. 4.* scribit, solidum, & aureum idem esse, nec pondere, nec valore differre. Horum auctorum rationes exponam, ut faciliùs deprehendi possit, quò tendat hujus controversiæ status.

Prima eorum ratio adsumitur ex *d. l. quoties*, qua constat, nummum aureum, qui solidus dictus est, sextam fuisse unciae partem. Idem probatur auctoritate Isidori, & Constantini Harmenopuli, quorum modò meminimus. Igitur satis apparet aurum nummum apud veteres, & Jurisconsultos sextam fuisse unciae partem, & sic omnino similem exiisse solido pondere quidem, & item nummo aureo Castellano.

Secunda ratio adducitur ex *l. un. C. de coll. aris, lib. 10.* Ea etenim constitutione quilibet aureus solidus æstimatur vicenis libris aris, id est, interprete Ant. Augustino, centum viginti sestertiis. Sed si solidus minoris ponderis esset, quàm aureus, verisimile non fit, eum pluris æstimari, cum aureus centum tantum sestertiis fuerit æstimatus, Consequitur ergo, cum constet de solido certo pondere, idem pondus & aureum habuisse.

Tertiò, idem probatur *in l. si verò, §. Prætor ait. ff. de his qui dejec. vel effud.* pœna etenim ibi statuta est jure Pandectarum decem solidorum, quæ per Justinianum expressim traditur nomine decem aureorum, *in §. item is, vers. cui similis est, Inst. de obligationib. qua ex quasi malefic. nascunt.* Ex quibus duo libet adnotare. Primum, apud Jurisconsultos in Pandectarum libris mentionem fieri solidorum, quæ itidem fit *in l. quia vulgò, ff. de adil. edict.* Secundum, promiscuè à Jurisconsultis, & Justiniano accipi solidos, & aureos, ut idem omnino sint.

Quartò, hoc iplum stabilitur ex *l. 1. in pr. ff. de his qui dejecer. vel effud.* quo in loco pœna constituitur quinquaginta aureorum, quam sub eadem quantitate, & eodem aureorum nomine repetit Justinianus *in d. §. item is, vers. ob hominem*, ut hinc planè constet, Justinianum veterem aureorum monetam minimè mutasse, sed manifesto argumento comprobasse eam solido parem esse, cum in eadem materia, quæ per veteres leges tradita fuerit sub promiscuo aureorum & solidorum usu; ipsemet quandoque solidorum, quandoque aureorum mentionem fecerit.

Quintò, idem probare conatur ex eo quòd Justinianus *in §. ult. Inst. de pœna temerè litig.* pœnam à Jurisconsultis quinquaginta aureorum numero statutam *in l. si libertus, ff. de in jus voc. l. 2. l. in eum, & l. ult. ff. in jus vocati ut eant.* quinquaginta solidorum nomine expressit.

Sextò

Sextò constat, à solido aureum non differre, nec pondere, nec valore, ex Regia l. 7. tit. 18. part. 1. ubi adversus occidentem Episcopum, presbyterum, aut diaconum pœna solidorum statuta est sub certo numero, cum idem nummorum numerus videatur sub aureorum nomine jure communi definiti pro ejusdem criminis pœna, cap. qui subdiaconum, l. 7. quæst. 4.

Septimò hoc ipsum probari potest, quia in quibusdam Regiis constitutionibus mentio solidorum fit in his casibus, in quibus apud ipsos Iuriscultos aureorum nomen exponitur. Nam & aurei, quorum meminere Iurisculti in l. 3. §. 1. & §. 2. ff. de sepul. viol. solidi nominantur in l. 1. & 2. lib. 4. fori.

Octavò, eadem opinio comprobatur auctoritate Accursij, Bart. & DD. in d. l. quoties, & in l. quicumque. C. de servis fugit. Abb. & Felin. in c. conquerente, de offic. ord. quorum & aliorum communi consensu decium extat, aureum Iuriscultorum & solidum Iustiniani ejusdem valoris & ponderis fuisse.

Nondè & his rationibus ipse aliam adjicio, certò sciens quantum ea sit roboris habitura. Etenim cum Regiæ Partitarum leges plerumque ac frequentissimè aureos & solidos veterum Iuriscultorum, & Iustiniani in eandem monetam Hispaniarum transtulerint, satis est probabile, doctissimos illos viros, qui Partitarum operi strenuam dedere operam; planè existimasse, ejusdem ponderis & valoris aureum & solidum fuisse.

Verùm ex contrario aliis vilum est aureum veterem & solido Codicis Iustiniani differre proportione scæpula, ita quidem ut aureus sit scæpulo major pondere ipso quidem solido. Atque idè quatuor aurei unciam efficiant, quadraginta octo aurei libram duodecim unciarum, triginta duo Marcham octo unciarum. Sic etenim censent & opinantur Gal. Budæus lib. 3. & rursus lib. 5. de asse. Leonard. Portius lib. 1. de monetis & ponderibus Alciat. lib. 3. disjunct. c. 9. Georg. Agric. lib. 1. de pondere & tempor. mon. quorum sententia multis probari potest.

Primò ex ipsismet nummis aureis veteribus, quorum viginti quatuor testatur Budæus in d. l. 3. expendisse, atque ex justis ponderis examine deprehendisse, ipsos appendere sex auri uncias. Scribit tamen aureis viginti quatuor addidisse duas drachmas, & grana quædam, ex quibus perduxit rem ad æquilibrium. Sic factum est, ut viginti quatuor aureis duæ ad justum, & exactum pondus deficerent drachmæ. Idque mirum non est ob eorum vetustatem, ex qua consumpti, & corrosi aliqua ex parte fuere. Igitur hujus doctissimi viri diligentia probabilis est aureum quartam fuisse unciz partem, cum viginti quatuor sex uncias appenderint, duabus propter vetustatem eorum deficientibus drachmis.

Secundò ad hoc ipsum & locus Plinii conducit lib. 33. c. 3. Etenim ex emendatione Leonardi Portii, Agricola, & aliorum, ita is scripsit; Aureus nummus post annum 62. percussus est quam argenteus, ita ut scrupulum valeret sestertius vicenis, quod deficit in libras ratione sestertiorum, qui tunc erant, V. D. CCLX. sestertio. Post hæc placuit, quadraginta duo signari ex auri libris, paulatimque Principes imminuere pondus, minutissimè verò ad quadraginta octo. Hæc Plin. ex quo apparet aureos unciam fecisse, & etate ipsius Plinij, ex auri libra Romana percussos fuisse aureos quadraginta octo.

Tertiò his accedit Iulij Pollucis auctoritas; is etenim lib. 4. de vocabulis ad Commodum Cæsarem, inquit, Aureus nummus duas drachmas Atticas habebat. Unde patet, ut quemadmodum denarius Romanus ferè drachmalis pondere fuerit, ita & aureus Romanus duas drachmas habuerit: unde manifestum fit,

aureum quartam fuisse unciz partem, cum uncia ex octo drachmis constet. Erit igitur hic aureus Romanus iuxta pondus istud similis ferè habita ratione ponderis aucto nummo duplo, quam vulgus *Doblon*. appellat: Est enim duplus hic nummus aureus ponderis ferè duarum drachmarum; siquidem dupli aurei Castellani, quos cudi iusserunt Reges Catholici Fernandus, Elizabeth. l. 1. tit. 21. li. 5. *Recopil.* triginta duo efficiunt Marcham addito alterius dupli aurei besse, aut duobus adjectis tremissibus: atque idè quatuor ex his unciam ferè constituunt.

Quartò ad hanc rem diligentius expendendam oportet prænotare, aureum illum veterem, qui absque ulla controversia viginti quinque denarios argenteos valuit, si is foret solido similis, ita ut drachmam, & scrupulum appenderet, maximè dissimilem constituere proportionem, & analogiam auri ad argentum multumque diversam ab ea, quæ Cæsarem temporibus, & multò antè Romæ habita fuerit. Quæ de re illud est constituendum, quòd olim cum Romæ fuit auri penuria, auctore Plinio, ea fuit proportio auri & ad argentum quæ est quindecim ad unum, drachma etenim auri quindecim argenti drachmis æstimabatur. Erat ergo quindecuplex auri ad argentum analogia, seu æstimationis proportio. Quod palàm deducitur ex Plinio, qui lib. 33. cap. 3. scribit, scrupulum auri vicenos sestertios valuisse, sed viginti sestertij quindecim argenti scrupulos continebant: nempe appendebant quinque drachmas aut denarios, quorum quilibet, si denarius omnino drachmæ similis est, tria scæpula pendit, igitur ex Plinio deducitur, tunc auri ad argentum esse proportionem quindecuplam, atque ita Budæus Plinij locum lib. 3. de asse inducit, & interpretatur.

Deinde apparet, Romæ unam auri partem decem argenti partibus aliquando æstimatam fuisse. Cujus rei testis est Livius li. 38. agens de conditionibus pacis, ad quas Ætoli convenerant cum Romanis: inquit enim, *De pecunia summa quam penderunt pensionibusque ejus nihil ex eo, quod cum consule convenerat mutatum, pro argento si aurum dare mallet, dare convenit, dum pro argenteis decem, aureus unus valeret.* Idem & Iulius Pollux li. 6. de vocabulis. ad Commodum, affirmat ex Menandri comædia, quæ Depositum apud argentarium dicitur, Hujus loci Budæus, & Georgius Agricola meminere. Et licet Carol. Molinæus de contract. q. 100. n. 779. existimet, parum cautè Livij locum ad rem istam adduci, opinor ipse optimè hoc ex eo probari, cum sit vero simile, de aureo, & argenteo ejusdem ponderis actum fuisse.

Herodotus tamen in Thalia unum auri talentum taxavit tredecim argenti talentis, & ferè quindecim Diodorus Siculus lib. 16. Romæ verò Sergij Galbæ temporibus una auri portio æstimata fuit argenti portionibus duodecim, & dimidia, quod ex Tranquillo & Cornelio Tacito in hunc modum deduxit Georgius Agricola. Scribit enim Suetonius Tranquillus in Othone Sylvio: *Nullò igitur officio, aut ambitionis in quemquam genere omisso, quoties cæna Principem acciperet, aureos excubanti cohorti viritum dividebat.* De eadem quoque largitione ita loquitur Tacitus, *Et paulatim progressu, ut per speciem convivij, quoties Galba apud Othonem epularetur, cohorti excubias argenti viritum centenos divideret.* Nam cum centum nummi sestertij efficiant quinque & viginti denarios, & aureus duorum denariorum pondus habeat, una quidem auri pars, argenti partibus duodecim & dimidia æstimata fuisse videtur. Sed & Dion. lib. 55. asseverat, aureum apud Romanos fuisse valoris quinque & viginti drachmarum Atticarum.

Hipparchus apud Platonem aperte asseverat, unam auri portionem esse pretium duodecim argenti portionum. Sic etenim constat ex Platonis dialogo, cui

titulus, Hipparchus, vel de lucri cupiditate.

Deinde Vespasiani temporibus, unam auri portionem, argenti portionibus duodecim aestimatum à Romanis fuisse deducitur ex Plinio, qui *li. 19. cap. 1.* Proximus, inquit, Bissino, mulierum maximè deliciis circa Elin in Achaia genito, quaternis denariis scriptura ejus permutata quondam, ut auri. Habent enim quatuor denarii pondus duodecim scriptulorum, seu scrupulorum. Eritque paulò major auri ad argentum proportio, si denarium majorum drachma constituamus: nempe si septem denarii efficiant unciam, quæ constat ex vigintiquatuor scrupulis, tunc sanè quatuor denarii pondus habebunt ferè quatuordecim scrupulorum, atque idè auri ad argentum proportio hæc erit constituenda, ut una pars auri ferè quatuordecim argenti partibus sit aestimanda. Sic denique tempore illo quo Romæ Solidus sextularis erat, auri portio una quatuordecim argenti portionibus aestimabatur, quemadmodum ex *L. I. C. de argenti pretio, lib. 10.* deducitur, & adnotarunt Carol. Molinaus *de contr. q. 100. num. 779.* Anton. August. *lib. 2. Emend. t. 8.* Hoc ipsum & multo antè obtinuerat, ut ex Plinio modò probavimus, & ex Suetonio ac Tacito paulò ante citatis, idem observandum erit, si ex septem denariis unciam, & ex duabus drachmis aureum veterem constituamus; si quidem viginti octo drachmæ, & aliquid plus constent ex vigintiquinque denariis. Fit igitur satis manifestum, olim Romæ tempore, quo solidus erat in usu ex sexta uncia parte, & item eo, quo aureus publica perindebatur auctoritate, auri ad argentum eam fuisse proportionem, quæ est unius ad quatuordecim. Eandem rationem tradit Antonius Contius *lib. 2. subseciva, c. ult.* scribens, hanc rationem argenti ad aurum exactè deductam, esse sic observandum, ut auri libra contineat argenti libras quatuordecim & duas librae quintas partes, ex *d. l. 1.* idem Carol. Molinaus adnotaverat, paulò aliter Antonius Augustinus, qui ex eadem lege asseverat, libram auri fuisse aestimatum quatuordecim argenti libris, sescuncia & silico. Nos exactiorem rationem missam fecimus olim, illud tantùm observantes, auri libram ad rationem quatuordecim argenti aestimatum fuisse.

Quòd si hæc vera sunt, nec unquam plaris fuerit aurum Romæ aestimatum, quàm ad rationem unius pro quidecim argenti partibus, fieri non potest, nec est verosimile aureum pendentem drachmam, & scrupulum, & sic simile pondere Iustiniani solidò valuisse vigintiquinque denarios argenteos, cum esset tunc ea proportio auri ad argentum, quæ est unius pro undeviginti, quod nullibi legi, etsi diligenter inquiserim. Et hæc quidem si denarius pondere drachmæ similis constituatur. Quòd si Denarius, Plinio auctore, septima est uncia pars, multò major erit auri ad argentum aestimationis analogia & proportio, quia una pars auri aestimanda est una & viginti argenti partibus. Hanc sanè rationem ipse quandoque probavi pro Budæi, Leonardi Porrij & aliorum sententia, quam ulterius exponam, illud præmum præfatus, minimè controversum esse, apud veteres aurum vigintiquinque denarios valuisse, quod minimè negant Anton. Augustinus & Ferretus, idemque nos inferius evidenter ostendemus. Nostra verò ætate una quidem auri pars undecim argenti partibus, aliquando duodecim aestimatur, & plaris ob auri inopiam, vel ejus aestimationem ex eo contingentem, quòd aurum sit purum absque ulla argenti, vel æris mistura.

⁴ Hæc autem tam varia aestimatio auri, præter rationem illam quæ ab ejus inopia sumitur, poterit contingere ex ipsius auri vel argenti qualitate. Hæc tandem qualitas inde constat, quòd quanto purius est ipsum aurum, vel argentum, tanto est majoris

aestimationis: sic & minoris aestimandæ erit, si mistum sit alterius metalli majori portioni. Auri etenim bonitas in vigintiquatuor caractis indicaturæ probatione marchi consummatur. Nostri siquidem aurifices & argentarij fabri ad legem & bonitatem auri indicandam & deprehendam utuntur caractis: quam dictionem à Cetatio verbo Græco deflexere. Est enim *Ceratum* minuti ponderis vocabulum à grano siliquæ ductum, qui fractus est arboris prædulcis digitorum hominis longitudine, & pollicis latitudine Hispani *Garrovas* dicimus, intus sunt grana, quæ ceratia dicuntur nomine cum fructibus communicato. Columella *li. 3. Siliquam*, inquit, *Graciam quidam ceratium appellant.* Hac tamen in parte ceratium non ad pondus veteris ceratij, aut siliquæ referendum est, sed ad auri indicaturam, quòd Budæus admonet *li. 3. de asse.* Nam aurifices marcham dividunt in viginti quatuor *caracta*, quæ vulgò *Quilates* vocamus; cui libet autem uncia conveniunt tria caracta, aut tres quilates: quæ ratione cum dicimus *Oro vigintiquatuor quilates*, intelligimus aurum purum, & obryzum, quod nullam habet mixturam alterius metalli, nec argenti, nec æris. Hinc sanè fit, quòd aurum illud est omnino purum, quòd totum legitimum uncia, vel marchæ pondus, id est, in marchò 24. caracta, habet ex vero auro, nullo admixto metallo, nec argento, nec ære. Quòd si marchæ auri sit admixta 24. æris vel argenti pars, dicitur aurum istud viginti trium caracterum, nos dicimus vulgari sermone, *Oro de 23. quilates.* Sic si in auri marcha sit 12. portio argenti, vel æris, dicitur aurum hoc viginti duorum caracterum, id est, *Oro de 22. quilates.* Hanc verò auri bonitatem facillimè deprehendunt aurifices, Lydio lapide aurum probantes. Nam & Plinius *lib. 3. c. 8.* de eodem lapide Lydio tractans inquit: *His coticulis periti cum è vena, ut lima rapiunt experimentum, protinus dicunt, quantum auri sit in ea, quantum argenti vel æris, scrupulari differentia mirabili ratione non fallente.* Hæc Plinius, qui *Scrupulum* dixit, quòd nos *quilate* dicimus. Hæc tamen Castellana dictio quoad pondus quatuor habet grana vulgaria.

Hinc ergo planè intelligitur constitutio Regum Catholicorum, cujus in hoc capite meminimus (*& est l. 1. tit. 21. lib. 5. Recopil.*) dum jubet aureos nummos, quos *Excelentes*, appellat, ex auro percudi, quòd aurum sit *de ley de 22. quilates, y tres quarios.* Est enim hoc aurum non omnino purum, sed quòd habet argenti, vel æris admixtam nonagesimam sextam partem sic habet aurum istud æris vel argenti quartam unius caracti partem in auri marchò, vel in octo uncis.

Eadem ratione constat intellectus ad *l. 114. Caroli Cæsaris, Hispaniarum Regis anno 37.* [*l. 10. tit. 21. Recopil.*] Pintia latam, qua constitutum est, ut nummi aurei percudebantur, & hi *Corona* dicantur; ex auro quidem viginti duorum caracterum, id est, *de 22. quilates.* Habet enim hoc aurum in quolibet marchò duodecimam argenti vel æris admixtam portionem, & sic unius uncia duas partes è tribus. Dicitur aurum istud apud Latinos *duo & vicenarium*, quia duodecima parte ab auro purissimo deficiat & habeat viginti duo caracta. Eodem fermè modò aurum dicitur *vicenarium*, quòd est viginti caracterum. Et item aurum *duodevicenarium*, quòd habet octodecim caracta, & id differt à purissimo quarta parte, quemadmodum Budæus diligentissimè explicat *lib. 3. de asse*, scribens *vasa raro ex auro purissimo fieri, idè quòd illud aurum usuram non fert, nec attractionem sine magno intertimento, idcirco consulto temperatur.* Et idem fit in annulis, catellis, spirisque & mundo muliebri, ne facillè frangatur, aut torqueatur. Testatur & ipse Budæus apud Gallos nummos aureos percudi ex auro, quòd uno tantùm ceratio deficiat in.

in ipsa indicatura, cum constet ex viginti tribus caractis.

Sed & hinc aperitur sensus Suetonij Tranquilli, qui in Cæsare scribit, c. 54. in Gallia fana, templaque Deum donis referta expilavit. urbes diruit sæpius ob prædam quam ob delictum; unde factum ut auro abundaret, ternisque millibus nummum promercale in Italia provinciisque divideret. Etenim in hoc Suetonij loco manifestum fit, auri libram æstimatam fuisse ad rationem se. è unius auri patris pro argenti octo partibus; cum de festertijs nummis sit Suetonius intelligendus; unde conjectare possumus, aurum illud, nempe vascularium, fuisse duodevicharium, & à purissimo auro quarta parte deficere, ut tandem fuerit aurum de octodecim quilates, quod & ipse Budæus admonet.

Hæc quidem de auro puro adnotavimus, & de mixto: aurum verò purissimum passim *Obryzum* vocatur, atque inde obryzati solidi dicuntur in *l. univers. C. de veter. numismatis potest. in l. 1. C. de obligatione votorum, li. 12.* qui ex purissimo auro fuerint signati. Plinius ad hæc *li. 33. cap. 3. Auri*, inquit, *experimento ignis est, ut simili colore rubeat, quo ignis, atque ipsum obryzum vocant.* Sic & ad bonitatem auri, & ad ejus pondus examinandum iubet lex consilui publicum iudicem, quem *Zygotatem* appellat, nos *Contraste*, dicimus, *l. 2. C. de ponderur. & auri illatione, li. 10.* Olim Romæ lege lata à Mario Gratidiano statutus est ludus, id est, schola probandi numismatis, ut ægè fallere possent nummi adulteratores, teste Plinio *lib. 33. c. 9.* Commemoratur ad hæc Georg. Agricola *lib. 1. de pretio metallorum, ex Herodoto li. 4.* Darium Regem Persarum, cum cuperet tale monimentum sui relinquere, quale nullus Rex reliquisset; ex auro quod quam fieri potuit purissimum excoxit, nummos percussisse, qui *Darici* vocati sunt. Daricus autem hic nummus pendebat duas drachmas, unde similis erat duplo auro nummo, quem percudi iusserunt Reges Catholici Fernandus, & Elizabeth, quemadmodum ex dicto pondere constat, quod proprium hujus Darici numismatis fuisse ex Xenophon. & Aristophanis interprete, docet idem Agric. *lib. secundo de Pondere & temperat. monet.* adversus Budæum, qui existimat, Daricum octo drachmatum pondus habuisse. Erat ergo Daricus pondere similis auro Romano juxta posteriorem sententiam; habebatque ex altera parte imaginem Darij, ex altera Sagittarium incisum, auctore Plutarcho in vita Artaxerxis. Tyberius item Imperator, qui Iustino successit, Chilpericum Regem Francorum aliquot puris aureis ad eum missis donavit, quorum quilibet libram pendebat, & altera cujusque pars exprimebat imaginem Imperatoris cum hac inscriptione, *Tyberij Constantini perpetui Augusti*: altera eorum quadrigatum cui insidebat auriga cum hac prælata inscriptione: *Gloria Romanorum*, cujus rei meminit Georgius Agricola *li. 1. de pretio metallorum*; atque item Sabellius *Aeneade octava, lib. 5.* Sed & Paulus Æmilii *de rebus Francorum li. 1.* idem scribit adiciens, hos nummos fuisse quinquaginta, tametsi non scripsere, eos fuisse ex auro purissimo signatos. *Aurum* † verò hoc purissimum *obryzum* vocatur, quasi Ophiritum, aut Ophiritium, auctore Hieronymo, ab Ophir insula Æthiopiæ, unde purissimum advehebatur. Latini autem & pro obryzo obrussam dixerunt, ut Seneca *Epistola decima tertia*: *Hæc, inquit, est ejus obrussa*, id est, summa bonitas, ut interpretatur Andreas Alciatus *lib. 5. parergon, cap. 9.* Qui etiam centes, hinc deduci proverbium, *Ad obrussam*, id est, ad summam perfectionis: quo Cicer. in Bruto utitur. *Expurgandus est, inquit, sermo, & adhibenda ad obrussam ratio, qua mutari non potest.* Aurei item nummi obryzati meminit Agathias historicus. Locus sanè D. Hier. cujus simpliciter Al-

ciatus meminit, est, ni fallor, in Commentariis in Hieremiam *li. 2. c. 10.* super illa verba: *Argentum involutum, sive productum de Tharsis afferitur, aurum de Ophaz, opus artificis, & manus ararij.* Hieron. ita inquit: *Septem nominibus apud Hebræos appellatur aurum, quorum unum Ophaz dicitur, quod nos dicere possumus obryzum.* Idem adnotavit doctissimus Bezaaldus apud Suetonium in Nerone, c. 44. ex Fortunato interprete Ecclesiasticum dictionum. Quæ tamen verba minime probant, Hieronymum voluisse obryzum aurum inde deducere, quasi Ophiritium ab Ophir. Nam etsi dixerit, aurum ex Ophir propter eius summam bonitatem posse dici à Latinis obryzum, non tamen significat obryzum dictum ab Ophir, quasi Ophiritium. Potuit sanè obryzum dici quasi *ἀβρυσσόν*, id est, sincerum, delicatumque: Dictio autem, *obryssa*, agnoscitur ab Erasmo in adnotationibus ad Senecam ex ratione auri obryzi. Apud Ciceronem in Bruto vulgata lectio hæc est: *Expurgandus est sermo, & adhibenda quam obrussa ratio, qua mutari non potest.* Sed & Petrus Victorius in adnotationibus, *obryssam*, ex veteri Codice agnoscit, existimans in utraque lectione subesse mendam. Fit & auri obryzi mentio Danielis *cap. 10* ubi Hieronymus ex Aquila, aurum Ophaz interpretatur. Suetonius item in Nerone c. 44. ejusdem auri obryzi mentionem fecit.

Argenti lex, & bonitas † non ex caractis, sed ex denariis, & gravis à fabricis argentariis distinguitur. Accipitur enim hic denarius non ad pondus, sed potius ad bonitatem. Idcirco est duodecimaparum integræ, seu totius puritatis materiæ cujuslibet mactæ, ut explicat eleganter Carolus Molinæus *de contrahibus quest. 110. num. 182. & 189.* Nos tamen ad Marcham in præxi denarios hos deducemus: siquidem Marcha habet duodecim denarios, quorum quilibet dividitur in grana 24. Summa igitur bonitas in argento ea est, ut Marchus quilibet habeat duodecim denarios argenti, atque ita Marchus totus erit argenti puri, quod nullam habet æris aut stanni mixturam. Quod Marcha habuerit duodecimam partem æris mixtam argento, tunc argentum hoc erit undecim denarium, quia duodecim denariis non argenti, sed æris est alteriutve metalli. Sic sanè constitutio Regia in Pragmaticis dum statuit, nummos argenteos esse eudendos ex argento, *que sea de ley de onze dineros, y quatro granos*, est ita intelligenda, ut nummi argentei percudantur ex argento, cui tantum mixta sit æris, aut alterius metalli pars duodecima minus sexta parte, atque ita unius denarii quinque partes ex ipsius denarii sex: denique habet argentum hoc mixturam alterius metalli ad rationem decimæ quartæ partis, & paulò pluris. Quilibet igitur Marchus hujus legis & bonitatis habet alterius metalli quatuor Atticas drachmas, & ferè dimidiam, vel sextantiam, & plus, nempe dimidiam ferè Atticam drachmam. Hanc verè rationem bonitatis auri & argenti præter Budæum, & Carolum Molinæum tradidit optimè Albertus Brunus in *trakt. de augmento & diminutione, conclus. ult.*

Ex argento purissimo nummos percudit Ariandes, quem Cambyses Ægypto præfecerat, quare Herodoti etiam temporibus argentum Ariandicum fuit purissimum, meminit hujus numismatis Georgius Agricola *lib. 1. de pretio metallorum, ex Herodoto li. 4.* Romani verò denarii, etiam qui tempore Consulium percusi fuerunt, non sunt ex puro argento confecti. Siquidem æris habent partem octavam, quam Livius Drosius Tribunus plebis miscuit argento: qui ab Imperatoribus signati sunt, majorem habent æris portionem, quod eleganter ac diligentissime tradit Georgius Agricola *lib. 2. de ponderibus & temperatura monet.* qui & in dicto *lib. 1. de pretio metallorum, & monetis*, utrimque rationes adducit, an expediat Reipublicæ

Reipublicæ, nummos ex auro, vel argento purissimo percudij;an potius utile sit, auro & argento misceri æris partem aliquam ad numismata cudenda. Ipse vidi multos Cæsarum denarios argenteos, quorum aliquot signari videbantur ex argento, cui mixta erat decima, vel duodecima æris pars, aliquot autem ex minoris bonitatis materia, nempe ex argento, cui fuerit mixta sexta, vel quinta æris pars. Nec diffiteor apud Romanos, & Græcos, ut & apud Hispanos varias ob causas sæpissimè ex Reipublicæ instituto rem istam nummariam mutationem in argenti & auri materiâ accepisse. Denique in auro & argento ratio indicaturæ communis est; ut quod excoctissimum sic vel aurum, vel argentum, id sit à mixtura alterius metalli purgatissimum. Argentum purissimum, quod Hispani *Acendrado* dicimus, à Latinis † *Pustulatum* nuncupatur, ex auctoritate Suetonij in Nerone, c. 44. & Iurisperiti in *l. navæ Sauffei*, ff. locat. quo in loco Budæus hoc adnotavit & Philippus Beroaldus ad Suetonium in d. c. 44. Catellian. Cotta in *ditione Argentum*. Hoc ipsum Aulus Gellius appellat *lib. 6. c. 5.* argentum purum putum. Qua de re multa tradidere Ale. l. 6. *Parerg. c. 4.* Carol. Molinæus in *tract. de contractibus, quest. 100. n. 785.* & Stephanus Forcatus in *Necromantia iuris Dialogo 6.* Quibus non omnino placet dictio *Pustulatum* apud Suetonium, nec apud Iurisperitum, apud quem in Pandectis Florentinis legitur, *Pustulatum*, fortassis à *Pusula*: quæ tumor est ab igne factus apud Plinium, & Columellam: eamque lectionem defendit Turnebus *li. 24. ad versar. cap. 2.* verum apud Columellam *li. 7. c. 5.* *Pusula* dicitur facer ignis, eo quod tumores efficiat: apud Plinium *li. 26. cap. 8.* & *li. 27. cap. 9.* vulgò legitur, *pustula*. Sed à multis proditum est, aurum & argentum non posse ita excoqui, quin aliquam habeat, etiam summa diligentia adhibita excoctum, alterius metalli portionem. Secundum hos in auro est summa bonitas ad quartum & vigesimum ceratium ad quadrantem absolutum, id est, ut quadrans tantum ceratij in tota massa aut Marca æreus sit, aut argenteus. Sic equidem aurum illud, cujus meminit præcitata Regia constitutio, et iuxta hanc rationem purissimum, & obryzum. Argentum autem ex hoc illud erit purgatissimum, cui tantum mistus est alterius metalli denarij quadrans, nempe quadragesima octava totius massæ pars. Verum Gulielmus Budæus *lib. 3. de Ase*, consentiens huic opinioni veterum, & asserens, aurum, & argentum ad præscriptam bonitatem summum censerit; nihilominus ex iudicio, & testimonio peritorum hujus sæculi probat, argentum ita decoqui posse, ut nihil penitus præter merum argentum super sit; aurum verò adeò posse igni purgari, ut ad bonitatem absolutam & summam non sit in eo æris, aut argenti quidquam præter decimam sextam unius caracti portionem. Et sanè huic auro, ut verè sit viginti quatuor caracterum, *de 24. quilates*, solum deficit unius caracti 16. pars, nempe totius massæ portio 384.

Quæ omnia ideò hoc in loco adduximus, quòd existimemus fore necessaria, aut saltem utilia esse ad cognitionem ejus rei, quam hoc in opusculo tractandam suscepimus. Scribit & præter hæc Plinius *lib. 35. cap. 4.* *Omni auro inest argentum vario pondere, alibi dena, alibi nona, alibi octava parte. In uno tantum Gallia metallo, quod vocant Albicratense, trigesima sexta portio invenitur ideò cate. is præst.* Hactenus Plinius.

His ego rationibus probari poterit Budæi, & aliorum sententia, quæ asse it, & definivit, aureum veterum Romanorum quartam fuisse uncie partem, & à solido, ac nummo aureo Iustiniani, & aliorum Cæsarum seculi proportionem distingui.

- 1 Aureus, apud Romanos non fuit semper ejusdem ponderis, nec ejusdem bonitatis: quamvis multo tempore fuerit quarta uncie pars.
- 2 Aureus quo tempore fuerit diminutus ad sextam uncie partem.
- 3 Aureus dictus est solidus, etiam eo tempore, quo erat quarta uncie pars.
- 4 Intellectus l. uncie, C. de collat. æris, lib. 10.
- 5 Solidi æstimatio, & valor.
- 6 Intellectus, l. uncie, C. de argenti pretio, lib. 10.
- 7 Intellectus cap. qui subdiaconum, 17. qu. 4.
- 8 Argentei Turonenses, qui fuerint? Et intell. clem. 2. de magistris.
- 8 Intellectus cap. conquerente, de offic. ordinar.
- 10 Siliquæ Accursius falso solidum interpretatur, & quinque solidos decem.
- 11 Solidi aurei in sacris Bibliis, & inibi de scelis aureis.
- 12 Stater aureus varius ubique.

Non me later, rem hanc difficilem esse, cum & in ea viri diligentissimi in varias serint sententias, quarum modò mentionem fecimus: conabor tamen quibusdam expositis assertionibus, hujus quæstionis nodum pro viribus explicare, ut hinc constitutissimum sit, habita ratione temporum utramque sententiam defendi posse.

Prima conclusio: Aureus † apud Romanos non semper ejusdem ponderis fuit, nec ejusdem bonitatis. Prior assertionis pars constat ex auctoritate Plinij *lib. 33. cap. 3.* cujus verba proximo §. retulimus. Nec hoc poterit negari, nisi ab eo, qui Plinium nunquam legerit. Idem tradidere Leonardus Portius *lib. 1. de sestertio*, Budæus *lib. 3. de Ase*, & Georgius Agricola *lib. 1. de monetis, & pretio metallor.* Posterior verò pars itidem ab eisdem probatur, cum ex eis appareat à Principibus Romanis auro numismatico duodecimam partem argenti, vel æris, quandoque majorem, quandoque minorem mistam fuisse, quemadmodum & hodie fit. His accedit Pomponius Iurisperitus in *l. numismatum, ff. de usufructu*, ita enim inquit; *Numismatum aureorum, vel argenteorum veterum, quibus præ gemmis nisi solent, usufructus legari poterit.*

Secunda conclusio: Aureus Romanorum multo quidem tempore fuit quarta uncie pars. Hæc deducitur ex Plinio in *di. c. 3.* ejus etenim tempore, & sic sub Cæsaribus Vespasiano & Titio, aureus hoc ponderis habuit, ut quarta fuerit uncie pars. Idem constat ex numismatis à Budæo appensis, ad usque tempora Marci Antonini Philosophi, Aurelij & Severi. Julius item Pollux, qui ad Commodum Cæsarem de rerum vocabulis scripsit, testis est, & aureum quartam fuisse uncie partem. Sunt & Aureliani Imperatoris aurei quidam, qui duos denarios appendunt, quorum aliquot hodie extant, ut commemorat Georg. Agricola *lib. 2. de pondere, & temper. monet.*

Tertia conclusio: Aureus † Romanus sub Constantino Imperatore, aut sub Iuliano ita pondere diminutus est, ut sextam effecerit uncie partem. Hanc propositionem multis sanè conjecturis, & fortassis certis testimoniis probare quis poterit, si consideret, proximè constitutas conclusiones veras esse. Etenim sub Cæsaribus, qui hos præcesserunt, aureus quarta fuit uncie pars: ab his verò Imperatoribus ut sexta uncie pars judicatur, & expenditur. igitur constat, horum Cæsarum Imperio aureorum pondus diminutum fuisse.

Quod & Georg. Agricola itidem asseverat in *di. lib. 2.*

lib. 2. idem deducitur ex aureorum pretio, habita analogia, & proportione aurei ad argenteos nummos, sicuti proximo §. 4. ratione colligebamus, quamobrem satis certum fit, olim sub Consulibus, & denique sub Cæsaribus ante Constantinum, aureum fuisse quartam uncie partem.

3 Quarta conclusio: Aureus † etiam eo tempore, quo quartam appendit uncie partem, dictus est solidus tunc primum, cum Alexander Severus Imperator ex auro tremisses, & semisses percudi iussit. Ad hujus assertionis probationem Ælij Lampridij verbis utar, qui in *Alexand. Severo* ita scribit, Vestigalia publica in id contraxit, ut qui decem aureos sub Heliogabalo præstiterant, tertiam partem aurei præstarent, hoc est trigessimam partem. Tuncque primum semisses aureorum formati sunt, tunc etiam cum ad tertiam partem aurei vestigal decidisset, tremisses dicente Alexandro, etiam quartarios futuros. quod minus non posset quos quidem jam formatos in moneta detinuit expectans, ut si vestigal contrahere potuisset, & eisdem ederet. Sed cum non potuisset per publicas necessitates, constari eos iussit, & tremisses tantum, solidosque formati, formas binarias, ternarias & quaternarias, & denarias etiam, atque amplius usque ad bilibres quoque, & centenas, quas Heliogabalus invenerat, resolvi præcepit, nec in usu cuiusquam versari, atque ex eo hinc materie nomen inditum est, cum diceret, plus largiendi hanc esse Imperatori causam, si cum multis solidos minores dare possit, dans decem, vel amplius una forma triginta, & quinquaginta, & centum date cogeret. Hæc Lampridius. A quo libet deducere, aureos, quorum quilibet appendebat quartam uncie partem, solidos ex eo dictos fuisse, quod integri aurei essent, non semisses, nec tremisses, qui tunc primum percusi fuerunt: semisses quidem ex dimidia aurei parte, tremisses ex tertia. Sed & sub Alexandro Severo, aureum etiam habuisse quartam uncie partem, constat ex proxima conclusione, & ex his, quæ ad ejus intellectum adduximus. Item deducitur ex eodem Lampridio, aureos veteres tunc ex ea ratione solidos dici cæptos. Nam & hac dictione iuxta significationem istam ante id tempus apud Latinæ linguæ auctores rarus fuerat usus. Aureos verò duarum drachmarum idem *Minores solidos* appellat Lampridius, quod distinguerentur ab his, quos *Binarios*, id est, quatuor drachmarum, *Ternarios* sex drachmarum, *Quaternarios*, octo, *Denarios* viginti, *Biberes* centum nonaginta duarum, *Centenarios* ducentarum drachmarum Heliogabalus cudi fecerat. Sic Vlpianus, qui sub hoc Cæsare Alexandro floruit, in *leg. quod vulgo, ff. de edil. edicto*, & in *leg. si vero, §. Prætor ait, ff. de his, qui deiecer. vel effude*. Prætorum, & Ædilium vetera edicta referens pro aureis solidos apposuit, ex eo forsitan, quod et si ejus dictionis non fuerit apud veteres frequens usus, usi tamen ea quandoque fuerint veteres Prætores, & Ædiles, vel ex ea ratione, quod Iuriconsultus ipse dictionem tunc in usum deductam veteri substituerit: cum frequentior sit mentio aureorum in ipsis veterum Prætorum & Ædilium edictis.

Eadem ratione, & ipso quidem tempore, quo aureus, sive solidus sextam appendebat uncie partem, percusi fuerunt aurei nummi semisses, & tremisses. Tremisses autem nummus aureus tertiam pendebat solidi partem, ita, ut solidus ex tribus tremissibus constaret: tremisses verò ex octo si quis. Fit mentio de tremissibus in *l. 3. C. de militari veste, & leg. iubemus, C. de evocat. milit. ann. lib. 12.* & in *Novella 28. & 29* Sed & de solidis aureis Iustiniani, & de tremissibus expressim meminere Gothorum incliti Reges, qui apud Hispanos leges olim tulere ante Roderici Regis calamitatem: ut patet ex Foro juzgo, maxime *lib. 7. ult. & lib. 8. tit. 4.* contextus etenim Latinus illa-

tum legum solidi aurei passim meminit, item & tremissis nummi, cum expendens ad tertiam solidi aurei partem. Extant sanè leges istæ & nunc eo quidem sermone atque idiomate, quo fuerunt olim scriptæ: nempe Latino, & rursus è regione Hispano, qui tunc Gothi utebantur, quo & nunc paululum antiquatis, novatisque dictionibus utimur.

Quinta conclusio ex præmissis hunc in modum deducitur. Quamvis aureus à solido, nec re, nec nomine in effectu differat, nec usquam ei dissimilis fuerit, nummus tamen hic sub Consulibus, & Cæsaribus ferè ad Constantinum usque major pondere fuit, quam qui sub Constantino, & successoribus fuerit postea signatus. Hoc idè probatur, quod iam dixerimus, aureum etiam ponderis duarum drachmarum, & qui quartam habet uncie partem, dictum esse solidum. Deinde quia nummus hic qui olim appendit quartam uncie partem, postea sub Constantino, & Iustiniano sexta fuit uncie pars. Quia ratione nos *lib. 1. Variarum Resolutionum, capitul. 11.* asserimus & nunc constanter asserimus, aureum veterem Iuriconsultorum ab aureo Codicis Theodosiani & Iustiniani ex eo differre, quod aureus ille vetus quarta fuerit uncie pars: aureus autem, vel solidus Iustiniani, & aliorum Cæsarum, qui à Constantino imperium obtinere, sextam tantum appenderit uncie partem. Arque idè rem istam obiter tetigisse videntur, qui discretim hoc hac in controversia nondum constitutè e.

Superest nunc his satisfacere rationibus, quæ pro contraria sententia fuerunt adductæ. Non enim obstat textus in *dicta leg. quoties. C. de susceptor. præp. & arear.* ea liquidem constitutio edita fuit à Valentino, & Valente Cæsaribus, ut constat ex *lib. 12. codicis Theodosiani, titul. 6.* quo tempore aureus, vel solidus jam erat pondere diminutus, maximeque à veteri dissimilis, quippe qui sexta esset uncie pars. Errant ergo, qui eam constitutionem Alexandro Severo, vel Iustiniano tribuendam esse censent. Non igitur quidem nostram opinionem divellit, quod ibidem solidus sexta uncie pars censetur, sicuti Isidorus, & alij scripsere.

4 Secunda ratio ab Antonio Augustino collecta ex *l. unica, † C. de collat. aris lib. 10.* non admodum uiget, quod ostendere conabimur, prius statuentes rationem ipsius inductionis, qua vir ille doctissimus utitur. Is enim existimat, ab eadem constitutione libram aris viginti solido uno æstimari, atque idè solidum valere centum viginti sestertios, cum quælibet aris libra efficiat viginti quatuor asses semunciales, ex quibus constituitur valor sex sestertiorum ad rationem quatuor assium pro quolibet sestertio: unde deducitur, solidum ea lege valuisse centum viginti sestertios, & sic triginta denarios. Hinc sanè Antonius Augustinus existimat, solidum ejus fuisse ponderis, cujus fuerit aureus, cum tanti sit valoris, imò pluris æstimetur. Posset equidem pluri hæc inductio fieri, si utamur lectione secundum quam *dicta leg. uncia* legitur in *Cod. Theodosiano lib. 11. titul. 2. l. 2.* his equidem verbis:

Arcadius & Honorius A. A. Hilario.

Æris pretia, qua à provincialibus postulantiur, ita exigi volumus, ut pro viginti quinque libris aris solidus à possessore reddatur. Dat. V. Calend. Ianuar. Mediolani. Arcad. IV. & Honorio III. AA. & Coss.

Hinc vides, Lector candide, juxta Antonij Augustini rationem, unum solidum aureum æstimari centum quinquaginta sestertiis, denique triginta septem denariis: quam æstimationem maxime iniquam esse satis constat, si legitima proportio auti ad argentum observetur: idcirco non possum ipse mihi persuadere solidum aureum tanti unquam existimatum fuisse.

ut

ut triginta septem argenti denarios valuerit, id etenim nec memini me alicubi legisse, nec Budæus, Alciatus, Leonardus Portius, Agricola, ipseve Antonius Augustinus tantæ æstimationis mentionem fecere. Nam etsi solidus, vel aureus quarta fuerit unciæ pars, atque duas appenderet drachmas, si tanti æstimaretur, esset proportio auri ad argentum ad rationem unius pro decem & octo partibus. Quod si solidus constit uatur ex sexta unciæ parte, ut ad *dict. l. unicam*, constit uendus est, profectò esset hæc proportio ad rationem unius portionis auri pro viginti & octo argenti portionibus. Quod adeò absurdum est, ut facillimè refelli queat. Sed & si lectionem communem admittamus, quæ vulgò recepta est, & auctoritatem publicam habet, minimè permitram, nec concedam ex *dict. leg. unica*, adnotari solidum unum valuisse tempore illo centum & viginti sestertios, id est, triginta denarios: non enim est credendum, aurum eo tempore, quo majorem habuit æris, aut argenti portionem, quam olim habuerit, pluris tunc quam olim æstimari, cum ejus esset in Italia penuria, præsertim hæc æstimatio admittenda non est vel ex eo, quod multum dissimilis sit, & iniqua proportio auri ad argentum: sic sanè non verebor asserere, solidum aureum sub Arcadio, & Honorio Cæsaribus nequaquam tanti fuisse valoris, quanti ipse Antonius Augustinus inductione diligenti opinatur.

5 Ipse verò conjecturis quibusdam, & his à iustitiæ rectitudine derivatis contendam, solidum aureum, tertia ꝑ parte veteris aurei diminutum, itidem & tertia æstimationis, ac pretij parte à veteri deficere: qua ratione cum vetus ille aureus valuerit viginti quinque denarios argenteos, solidos Iustiniani, & aliorum Cæsarum à Constantino, erit æstimandus denariis argenteis ferè decem & septem: hæc enim æstimatio congruit proportioni auri ad argentum, quæ eo tempore iusta censebatur, sicuti nos superiùs tradidimus. Et probatur in *l. 1. C. de argenti pretio lib. 10.* ubi libra argenti, quæ constat ex octuaginta quatuor denariis, quinque aureis solidis æstimatur. Eamdem opinionem probavimus *lib. 1. Variar. Resol. c. 11.* quo in loco deduximus Iustiniani solidum ad hunc, quem modò exponimus, valorem.

Cætèrùm quod aureus olim habuerit hanc æstimationem centum sestertiorum, viginti quinque denariorum, tradidère Gulielmus Budæus, Alciatus, Georgius Agricola, & alij hanc rem tractantes, nec negat ipse Antonius Augustinus. Sed & hoc manifestum fit ex Tranquillo, in *Othone*, & Cornelio Tacito, quorum superiùs meminimus ad probandam ejus ætatis proportionem auri ad argentum. Dion. item *lib. 55.* scribit aureum, quo olim utebantur Romani, valuisse quinque & viginti drachmas argenteas: idem & Xiphilinus in *Augusto* fatetur, uterque sanè id ex Græcorum consensu asseverans. Latini verò auctores eam æstimationem ad denarios retulerunt. Idem & Leonardus Portius palàm & apertè asseverat. Nam & tot doctissimorum virorum sententia, qua valor auri constitutus est ad centum sestertios, etiàm cum erat quarta unciæ pars, omnino everteretur ex *dict. l. unica*, si Antonij Augustini interpretatio foret admittenda, cum ex ea aureus æstimandus sit centum viginti sestertiis nummis, & tamen erat tunc aureus ponderis ejus quod constat ex sexta unciæ parte, idcirco ipse, ni fallor, existimarem, certius esse, Cæsares ipsos Arcadium & Honorium in tributis exigendis à provincialibus, quamlibet æris libram minoris plaris æstimasse, quam ea redacta ad nummos æreos publica auctoritate percusos, Romæ æstimaretur. Idque factum est, ac fieri potuit, ut provinciales minus gravarentur in exactione tributorum, & invitarentur ad solvendum aurum pro ære, si de æris exacta æstimatione aliquid ea ratione remitteretur; item

quia vilior erat æstimatio æris in provinciis, quam Romæ, & in Italia. Ex quibus statutum est, ut in tributorum exactione, ærisque collatione satis esset pro viginti æris libris aureum solidum conseiri. Qui quidem solidus æstimationis erat decem ac septem denariorum, qui sextam unciæ partem pendebat, atque ita pro qualibet æris libra solvebantur sestertij tres, & ferè dimidius, secundùm ea, quæ paulò antè adnotavimus.

Huic interpretationi, quam ad *d. leg. unicam* ꝑ ad-⁶ducimus, accedit & altera constitutio in *leg. unica, C. de argenti pretio, lib. 10.* qua statutum est, in publicis pensationibus posse pro qualibet argenti libra quinque solidos aureos solvi. Et est hæc constitutio Imperatorum Arcadij & Honorij ad Euthycianum præfectum prætorio, extatque in *Codice Theodosiano lib. 13. tit. 2.* Nam si solidus quilibet æstimaretur sestertiis centum, aut centum viginti, & sic viginti quinque denariis, aut triginta, ut censet Antonius Augustinus, esset profectò iniqua commutatio, & injuriosa his, qui tributa solvere tenentur, cum pro octuaginta quatuor denariis, ex quibus argenti constat libra, solverent ipsi centum viginti quinque denarios, quos efficiunt quinque aurei solidi, aut sanè centum quinquaginta denarios iuxta ipsius Antonij Augustini æstimationem. Quod si solidus quilibet constans ex sexta unciæ parte æstimetur, ut æstimari debet, decem & septem denariis ferè, tunc planè constat quinque solidos efficere octuaginta quatuor denarios, ex quibus libra argenti conficitur. Hæc ergo Cæsarum constitutio ita intellecta plurimum iuvat eam æstimationem, quam nos constituimus ad solidum aureum, ejus mentio fit in Codicibus Theodosiano, & Iustiniano, ex quo, ni fallor, secunda ratio tollitur.

Tertia ratio non oberit nostræ opinioni, si exactè considerentur conclusiones, quas *hoc in §.* constituimus. Non enim negamus, solidum aureum, ejus à Iustiniano mentio fit, sextam esse unciæ partem, aureum verò veterem quartam fuisse unciæ partem constanter asseveramus. Iustinianus autem, ut moris est apud legislatores, cum veller veterum Senatufconsultorum, prætorum, & Iuriconsultorum responsa lege nova confirmare, aut interpretari monetam, nummos priorum legum, aureos quidem aut solidos, sui temporis nummis aureis exposuit, & significavit, licet pondere fuerint diminuti. Liberum enim est hoc legislatori. Voluit sanè Iustinianus deinceps pœnas legum antiquarum expendendas esse ad rationem nummorum, quibus ejus principatu Romani utebantur. Probatur hoc apud eundem Iustinianum in *§. sed nostra. Instit. de success. libert.* ubi agens ipse Imperator de libertis *centenariis*, Papiam legem referens, quæ de centum mille sestertiis loquebatur, ejus quantitatem ad centum aureos deducens, ita scribit, ut pro mille sestertiis unus aureus computetur. Non enim voluit Iustinianus, mille sestertios unius aurei tantum æstimationem efficere, id quidem falsum esset, sive accipiamus aureum veteris ponderis, sive solidum Iustiniani, qui est sexta unciæ pars, sed veterem summam ad minorem deduxit, ut tandem *centenarius libertus*, olim ex lege Papiæ centum sestertia in bonis habens, hodie dicatur is, qui centum solidos habuerit aureos ex Iustiniani constitutionibus. Atque ita locum illum Iustiniani explicarunt Eguinaris Baro ibi, Budæus *lib. 2. de Ase.* Alciatus *lib. 3. dispunct. capit. 9.* Antonius Augustinus *lib. 2. emendatio. c. 7.* lic Regia Partitarum *lex 10. tit. 2. part. 4.* cum esse censet libertum centenarium, qui habeat in bonis centum aureos Maravedinos, quos ipse interpretor nummos aureos nostra ferè ætate dictos Castellanos, & similes aureo solido Iustiniani, qui sextam appendit unciæ partem.

Quarta ratio eodem jure tollitur, siquidem leges veteres quoad penam aureorum veterum reducuntur ad novos aureos seu solidos; qui sub Justiniano Cæsare expendebantur.

Quinta contrariæ opinionis probatio eandem adsequitur solutionem. Nam Jurisconsultorum responsa intelligenda sunt de veteribus aureis, quorum quilibet quartam habuit uncie partem. Decisio verò Justiniani est accipienda de solidis, & aureis ejus temporis, quorum quilibet sextam appendebat uncie partem. Hic tamen ex hoc sequitur, aureum veterem, & cum, qui sub Justiniano percudebatur, ejusdem ponderis fuisse, siquidem penam veterem aureorum, cum hi non essent tunc in usu, nec ejus ponderis percuderentur, transulit Justinianus in aureos, & solidos minoris ponderis, qui tunc percudebantur, & publicè signati expendebantur. Sic sanè nos fatemur text. in dicto §. ult. *Instit. de penis temere litigant.* esse intelligendum de solidis, quorum quilibet sexta erat uncie pars. Nec in lib. 1. *Variar. Resolur. ca. 11.* contrarium scripsimus. Imò nec usquam mente cogitavimus, quippe qui palàm, & apertissimè aureum veterem distinxerimus à solido Justiniani, cujus est præcitata decisio, & Justiniani solidum non semel sextam uncie partem fecerimus.

Sexta ratio poterat profectò urgere aliquantum, si in *d. c. qui subdiaconum.* mentio facta fuisset de aureis, cum in *l. Regia* partitarum eadem decisio sermone Hispano sub mentione, & nomine solidorum expressa fuerit. Etenim tunc probaretur, aureum, & solidum idem esse, & hos nummos ejusdem ponderis fuisse. At cum in *d. c. qui subdiaconum,* de solidis mentio fiat, sicuti & in *d. leg. Regia,* nullo quidem modo probatur illic, aureum, & solidum ejusdem ponderis fuisse. Præsertim quia fortassis hæc inductio ad aureos non pertinet, nec ad solidos Justiniani. Nam solidi, quorum in hac specie mentio fit in *d. c. qui subdiaconum,* aurei non erant, sed argentei, nec erant tanti valoris, & pretii, quanti censentur solidi aurei Justiniani, & aliorum Cæsarum, quorum constitutiones referuntur in Codicibus Theodosiano & Justiniano. Ad hoc verò probandum summè adnotandum est, Gratianum in dicto *cap. qui subdiaconum,* 17. *quest. 4.* decretum illud adsumpsisse ex Junonis Carnotentis decret. lib. qui & id deduxerat ex lib. 5. *Capitularium.* Sicut constat ex lib. 8. *Inonis, tit. de eo qui clericum interficit.* Liber autem Capitularium, ut & hoc obiter explicemus, cum à Gratiano sæpè fiat ejus mentio, continebat leges quasdam à Carolo Magno latas de rebus Ecclesiasticis, ut inquit Franc. Balduinus in *prolegomenis,* pag. 120. Hujus libri seriem & rationem diligentissimè expendit Carol. Molin. cautè alioqui legendus, quippe qui multa scripserit, quæ à viro Catholico taceri debuissent: is inquam in *Commentariis ad edictum Regis Gallorum Henrici II.* pag. 5. ubi inquit, seipsum librum hunc legissè, & Angelinum Abbatem quatuor libellos quodam certo ordine distinxissè ex capitularibus Caroli Magni, Ludovici Pii, & Lotharii, quorum duobus primis leges de rebus Ecclesiasticis refert. Idem scribit Rhënanus in *adnot. ad Tertul. lib. de Corona militis.* hoc ipsum palàm asseverat Trithemius de *scriptoribus Eccles.* qui testatur hos Angelini libros seipsum legissè, & vidissè. Sed & in hac specie quam tractamus, Burchard. VVormatiensis Episcopus lib. 6. *decret. c. 5.* refert ex Concilio apud Theodonis villam habito *c. 5.* decretum quoddam, quo misericors admodum, & benigna censetur pena prædicta per Carolum Magnum in capitularibus statuta, & idèd ea ibidem augetur, ut pro homicidio subdiaconi Episcopo solvantur pro compositione 400. solidi pro homicidio diaconi 600. solidi, pro homicidio presbyt. 900. pro homicidio Episcopi bis mille & 700. Rursus idem Burchard *c. 6.* addu-

cit decretum Concilii Provincialis Triburien. quo eadem augetur pœna, aut pecunia pro compositione solvenda Episcopo, saltem quoad homicidium presbyteri Episcopo solvendi sunt mille, & ducenti solidi: pro homicidio autem Episcopi triplex redditur hæc compositio, nempe solvuntur ter mille, & sexcenti solidi. Hinc ipse conjicio aliquot rationibus, hos solidos non esse aureos, nec similes his, quorum meminere Justiniani. Primum, quòd annis ferè tercentum post Justinianum tam varia Imperii Romani mutatione non est admodum veritati consonum, eisdem aureos solidos percudi publicè & expendi. Deinde quia in Concilio præcitato apud Villam Theodonis misericors admodum existimatur punitio capitularium Caroli Magni, quæ certè non esset quoad pecuniariam compositionem, si solidi illi aurei, & veteres censerentur, maxime quia præter aliam judicii sæcularis punitiorem pecunia in dictis Canonibus definita pro compositione solvitur Episcopo, ut homicida ad pœnitentiàm, & absolutionem admittatur, qua ex causâ satis gravis est pecuniæ definitæ solutio, etiamsi de solidis argenteis intelligatur. Et præterea cum capitularia Caroli Magni, de nummis Gallicis, & Germanicis sint intelligenda, non convenit ratio aureorum solidorum Justiniani apud eas gentes, quæ tunc maxima ex parte ab Imperio Cæsarum, qui Constantinopoli sedem habuerant, ad Francorum Reges, & alios desciverant. Sed & in legibus Salicis, quæ apud Francos veteres admodum & antiquæ censentur, mentio fit solidorum, quorum valor, & pretium ex denariis æstimabatur, auctore Rhënano lib. 2. *rerum Germanicarum,* quo in loco distinguitur solidus duodecim denariorum à solido quadraginta denariorum.

Ex Gallicis autem nummis *solidos* ipse Turonicos, aut Turonenses meminere me expendisse apud Budæum *l. 5. de Asse:* hac habita ratione, ut quilibet solidus Turonicus, qui ex argento, & ære mistis, ut conjicio, percussus est, valeat duodecim denarios Turonenses. Septem autem solidi Turonicus à Budæo æstimantur didrachmò veteri, & sic duobus argenteis denariis Romanorum, quia Budæ, denarium, & drachmam idem esse semper censuit. Hic igitur solidus Turonicus æstimari poterit apud nos tertia unius argentei nummi Regalis parte, denique paulò minus, nempe ex eo quòd juxta Budæi sententiam septem hi solidi efficiant apud Gallos æstimationem duarum drachmarum, quæ apud nos constant ex duobus justissimi ponderis argenteis, quibus aurifices, & fabri argentarii utuntur ad pondus, quorum quilibet aliqua ex parte maior est nummo argenteo Regali, quem in commutationibus expendimus, unde perpendere licebit quemlibet ex iis solidis Turonicis valere nostros æreos vulgares maravedinos decem. Denarius verò Turonicus minoris valoris est, quàm noster hic nummus æreus, maravedinus vulgo dictus. Quamobrem poterit non temerè ad eos solidos Turonicos deduci decisio à Gratiano ex capitularibus tradita in *d. c. qui subdiac.* Forfan & ad eisdem referenda est compositio, quæ solutis certis solidis injungitur in *cap. cum devotissimam,* 12. *quest. 2. Ex epist. Greg. Papa 33. lib. 4. ad Constantiam Reginam Galliarum.* Cujus item meminere Burchardus *l. 11. c. 2.*

Percussus etiam olim fuisse Turonis nummi argentei, dicti *Turonenses argentei,* quorum mentio fit in *Clem. 2. de Magist.* ad constituendum modum expensarum, & sumptuum, qui fieri solebant in dignitate doctorali suscipienda. Hi nummi variè quidem ab interpretibus æstimantur, sed in *extrav. prima, de censib. inter communes,* §. porro, ita examinantur, ut duodecim argentei Turonenses efficiant Florenum Florentinum aureum. Hic tamen Florenus Florentinus aureus major videtur octava ex parte Floreno Ara-

gonio ex l. 62. Henrici Regis secundi Tauri statuta, æra M. CCCCVII. at Florenus Aragonius octo ferè valet argenteos nummos Regales Castellanos, ex quo & ex his, quæ simul tradidere Bart. in leg. Paul. ff. de solut. col. 1. & Alciat. lib. 3. dispunt. cap. 9. poterit Florenus prædictus Florentinus novem argenteis nummis Regalibus Castellanis æstimari. Sic sanè argenteus Turonensis, cujus mentio fit in dict. Clem. 2. erit minor ferè quarta ex parte nummo argenteo Regali Castellano, qui drachmam argenti appendit, qua ratione undecim ferè argentei Turonenses efficiunt unam argenti integram unciam, & idè quilibet Turonensis argenteus æstimabitur vigintiquinque nostris æreis maravedinis, idcirco Panorm. in Clem. 2. tria millia Turonensium argenteorum, de quib. illic traditur, ad ducentos, & quinquaginta Florenos de camera deducit, existimans hanc esse veram illorum æstimationem. Quamobrem juxta illam constitutionem nemo poterit in doctorali gradu, & honore adipiscendos expendere ultra ducentos simplices aureos, & ducatos Castellæ, quorum quilibet undecim nummis argenteis Regalibus æstimatur.

Quod si quis solidos capitularium Caroli Magni, de quibus in d. cap. subdiaconum, interpretari velit argenteos Turonenses, non admodum refragabor. Nam & tunc satis sufficiens erit compositio.

* Solidi autem quorum mentio fit in c. ult. de rerum permut. non sunt ad solidos Iustiniani, nec ad aureos veterum Romanorum referendi, sed ad solidos Ungaricos argenteos, ut opinor, qui percusi fuere Regis Ungariæ auctoritate, & idè in dict. c. ult. solidi Regales dicuntur, ut inde non temerè opinemur eos nummos non esse veteres Romanorum, nec Imperatorum auctoritate, imò Regia fuisse percussos.

9 De his solidis, † qui referuntur in capitul. conquirente, de offic. ord. maior est dubitatio. Siquidem gloss. in c. placuit, cap. 10. quest. 3. scribit, solidos illos pares esse, & similes aureis, & solidis Iustiniani. Quod mihi multis ex causis placet. Primò, quia Bracharense Concilium secundum, in quo statuitur, Episcopos nomine cathedralici non posse exigere ultra duos solidos à qualibet Ecclesia, cap. placuit, modò citatum, celebratum fuit sub Rege Sæuorum Theodomiro & Rege Gothorum Athanagildo, anno Domini DLXIV. ut constat ex D. Isidoro in Historia Sæuorum, & Gothorum, ut interim, & obiter admoneam lectorem in libro Conciliorum, qui vulgò circumfertur, tempus celebrari hujus Concilii Bracharensis vitio erratum esse. Est enim inibi ita scriptum, anno secundo Regis Ariamiri æra DCX. sub Honorio Papa primo. Est equidem ita legendum, anno secundo Regis Theodomiri æra DCII. sub Joanne Papa tertio. Cujus rei testis est Divus Isidorus, isque maxime auctoritatis auctor illis temporibus proximus, qui in historia Sæuorum scribit, Theodomirum cæpisse regnare, anno Domini DLXIII. Et cum ejus Regis secundo anno congregatum fuerit hoc Bracharense Concilium secundum, apparet, ejus certum tempus tribuendum esse anno Domini DLXIV. æra DCII. quo tempore summum Pontificatum obtinebat Ioannes tertius. Nam Honorius electus est multo post, anno quidem Domini DCXXII. Hoc autem Bracharense Concilium juxta hanc rationem planè contigit Justiniani Cæsaris ætate: & idè mirum non est, quòd ad ejus nummos, id est, ad solidos aureos referatur. Secundò, quia hæc eadem decisio de duobus solidis ab Episcopo exigendis pro jure Cathedralici traditur à Gratiano in cap. inter cætera, 10. quest. 3. ex Concilio Toletano, quarto, seu potius ex Concilio Toletano primo, capitul. 4. ut admonuit Anton. Demochare: quòd Concilium celebratum est anno Domini DCXLVII. quo tempore, ad postea Reges Gothorum utebantur propriis in legibus, & constitu-

tionibus solido aureo Romanorum: quemadmodum jam semel admonuimus, & modò iterum admonemus ex foro Iuzgo li. 7. c. ult. & lib. 8. tit. 4. Tertio ex eo in hanc accessimus sententiam, quòd sub Justiniano Pelagius Papa primus paulò ante hoc Bracharense Concilium statuerat, duos tantum solidos exigendos esse ab Episcopo jure cathedralici: ut apparet ex cap. illud, & capitul. ultim. 10. quest. 3. de quo est sanè constituendum cum intellexit de solidis aureis, quibus eo tempore Romani, apud quos summum agebat Pontificem, utebantur, & de quibus leges tunc latæ ab Imperatoribus erant intelligendæ. Quod non latuit virum illum doctissimum Martinum Bracharensem Episcopum, qui huic præfuit secundo Bracharenfi Concilio, quique à Pelagii Papæ decreto Canonem Concilii deduxit.

Septima ratio ad leges Fori Castellani pertinet, quarum auctoritas pendet ab usu, & praxi juxta quam varia semper fuit in hoc regno solidorum æstimatio. Sed & apud leges istas hac in specie nihil aliud legimus, quam quòd pœna legibus Romanorum statuta sub aureorum mentione, sit item repetita sub eadem solidorum quantitate, quòd & Justinianus fecit, & fecere viri illi doctissimi qui Partitarum leges Alphonfi decimi jussu & auctoritate concinnarunt. Nec tamen id opinioni Budæi refragatur, quemadmodum superius adnotavimus, & statim repetemus. Præsertim, quia Regia lex partitarum 12. tit. 9. part. 7. dum leges illas de sepulchro violato refert, non appellavit aureos, Jurisconsultorum solidos, sed maravedinos aureos, lex autem 14. tit. 23. part. 1. statuit non minoris æstimandam injuriam sepulchri violati, quam centum marchis, cum de centum aureis hoc ipsum dixerit lex 3. ff. de sepulchro violat. & l. duodecima, titul. 9. part. 7. quod discutere conabimur inferius.

Octavæ rationi responsurus illud profectò præfabor, me multum in qualibet dubia concertatione Accurs. Bart. & Bald. & hujusce classis auctoribus tribuere, quoties de perscrutando vero Jurisconsultorum sensu, aut de cognitione earum dictionum quæ hujus nostræ professionis propriæ, & peculiare censentur, agendum sit. At ubi de veterum Latinarum dictionum interpretatione tractatur, existimo non ita certam esse eorum auctoritatem. Temporis siquidem vitium fuit, non ita propriè ab his auctoribus aliquot Latinæ linguæ dictiones acceptas fuisse. Idcirco cum hac in parte tractemus de veterum numismatum pondere, & æstimatione, potius credendam erit Græcæ & Latinæ linguæ ejus temporis vetustissimis scriptoribus, & nostræ ætatis hominibus, qui magno cum labore collatis veteribus nummis rem istam diligentissimè explicarunt. Quòd si quis de verborum significatione credendum omnino Accursio, Bartolo, & aliis censuerit, planè percipiet ex Budæo, Alciato, Nebriss. Ant. August. & his similibus, quot passim errores ille necesse sit prober, & admittat. Quis enim, ut interim alia omitramus, credet Accursio, qui in leg. unica, C. de argenti pretio, lib. 10. quinos solidos aureos in collatione pro singulis argenti libris solvendos decem interpretatur, maximo & ferè puerili errore ad intellectum ipsius constitutionis plurimum conducente, cum illic quinque potius solidi fuerint intelligendi: in eundem errorem labuntur ipse Accurs. in l. nam & si fur. §. ult. ff. si cert. per. in l. scita stipularis suero, Si Titius, in princip. ff. de verb. oblig. leg. ut agendi, C. de cursu publico, in l. qui texrini, C. de mur. legulis, l. 11. in leg. sciendum, ff. de leg. idem Accurs. in Proæmio Digestorum in verbo, denarium, & in l. stipulatio ista, si cum qui ita, ff. de verb. oblig. Alber. & lat. in l. ult. ff. de in jus voca. Bart. in d. §. cum qui ita, quo in loco scribit, † etiam in legibus pœnalibus dena viginti significare, quod aded manifestum

festum est censetur, ut nulla indigeat benigniori interpretatione. Sic sanè Bart. lege lata, ut bini digiti amputentur falsi criminis committenti, facillimè iudicaret, quatuor digitos illi fore amputandos. Quæ ratione ob errorem gravissimum in re ferè elementaria quis contra legem duos amitteret digitos.

Quis item oblecto ferat hac in re præiudicium facere opinioni Accursii in *l. unic. C. de imponen. lucrar. descript.* quem illic perperam Pyrrhus sequitur, dum siliquam solidum interpretatur, cum siliqua sit solidi vigesima quarta pars, sicuti ex adnotatis superius deducitur, atque in specie probant Budæ. *lib. 5. de Assè.* Idem in *l. qua vulgò, ff. de edil. edi. Alciat. in leg. frumentata, ff. de verb. sig. Anton. Aug. li. 2. Emendat. c. 8. & c. 9. Georg. Agric. lib. 5. de ponderibus.* Etenim cum solidus habeat drachmam unam & scrupulum, planè constat siliquam, quæ est sexta scrupuli pars, esse vigesimam quartam solidi partem. Nam & drachma decem & octo siliquas appendit, & sic tria scrupula, idem explicat eleganter Carolus Molin. *de contractibus, quest. 1. num. 64. & 68.* hoc ipsum & Isidorus scripsit, cuius mentionem fecit idem Accursius in *auth. nullam credito, agric. coll. 5. in verbo, solidum*, ut hinc magis miremur visò eo auctore Accursium toties hallucinatum fuisse. Ex quibus itidem intelliges, quanti sit æstimaanda siliqua aurea in *auth. sed hodie, Cod. de Episcopis & clericis. & in auth. de sanctissimis Episcopis, S. sportularum*, erit equidem vigesima quarta pars aurei nummi Castellani, cuius speciali hoc nomine superius meminimus, atque idè siliqua nummus aureus æstimabatur nostris viginti æreis maravedinis. Hæc longius adduximus, quàm ab initio constitueramus, ut admoneremus, numismatum, & veterum Latinarum dictionum interpretationem non ab Accursio, & ejus adflectis, sed ab aliis probatissimis auctoribus petendam esse. Cui rei, & negotio egregiam dedere operam quoad juris civilis libros Gulielmus Budæus, Alciatus, Zasius, & noster Nebrissensis, & Antonius Augustinus, atque alii plerique.

Nona ratio facillimè tollitur: siquidem viri doctissimi, qui Partitarum leges edidere, secuti Justinianum, ejusque constitutiones, quibus solidus sexta unciæ pars censetur, omnes veteres aureos absque ullo discrimine pares fuisse solidis Justiniani existimaverunt. Atque idè veteres leges, & Jurisconsultorum responsa, quibus mentio aureorum facta est, & ad monetam deduxere eandem, nempe ad aureos maravedinos, unde non magis obstant Partitarum leges, quàm Justiniani responsa. Nam etiamsi conditores legum regiarum notam habuissent distinctionem veterum aureorum ab his, quorum meminit Justinianus: attamen videntur veteres aureos, in hujus regni nummos itidem aureos, tunc usui publico percultos commutasse, quemadmodum fecit ipse Justinianus. Quod si viri illi eruditissimi opinati sunt, ejusdem ponderis fuisse veteres aureos & Justiniani solidos, servabimus in hoc regno eorum sententiam Regia auctoritate definitam in judiciis, & aliis actionibus: non tamen inde certum erit aureum veterem sextam, ut Justiniani solidum, fuisse unciæ partem. Cum harum legum auctoritas extra Castellæ regnum minimè sit admittenda, nec ex ea jure possimus Budæum, Portium, Alciatum, & Agricolam convincere. Non tamen prætermittam in hoc ipso libello aliam Regiarum legum interpretationem quantum ad numismatum æstimationem distinctius tradere: quippe qui videam operæ pretium me facturum, si huic negotio operam qualemcunque præstiterim, vel in hoc, ut doctiores ansam hinc capiant rem istam in publicam utilitatem diligentius tradendi, & examinandi.

Igitur oportet Jurisconsultorum veterum responsa, & Justiniani constitutiones, aliorumque Cæsarum

Didaci Covar. Tom. I.

constituta, ratione temporum, omnino distinguere ad propriam, ac veram aureorum, & solidorum æstimationem. Sic Budæus *lib. 5. de Assè*, hanc aureorum & solidorum differentiam testatur se deprehendisse appensis aureis numismatis Cæsarum ab Augusto Octaviano ad Commodum, & Mamæam Alexandri Severi matrem, quæ quartam appendebant unciæ partem, rursus aureis nummis Constantini Magni, Juliani Magnentii, & Iustiniani, quorum pondus sextam efficiebat unciæ partem. Sic sanè aureus qui fuit temporibus Justiniani, subsecuplus fuit ad antiquum aureum. Et tertia parte minor, qui in Codice Iustiniani solidus vocatur, teste Francisco Connano *lib. 2. Comment. c. 9.*

De aureis item solidis † mentio fit in sacra Scriptura, *Primo Paralipomenon capitulo vigesimo nono. Polliciti sunt itaque Principes familiarum, & proceres tribuum Israël, Tribuni quoque, & Centuriones, dederuntque in opera domus Domini auri talenta quinque millia, & solidos decem millia.* De eadem re tractans Ioseph. *lib. 7. antiq. c. 15.* inquit, *oblata sunt auri quidem talenta quinque millia, & stateres decem millia.* Etenim qui solidi in sacris Bibliis dicuntur, à Iosepho stateres appellantur, ut planè intelligamus, solidos istos aureos fuisse quatuor drachmarum, nempe siclos Hebræos Sanctuarii, de quibus superius in *cap. 2.* latiore mentionem fecimus. Nam licet Atticus stater didrachmus fuerit, frequentius tamen stater non tam nummus est, quàm pondus quatuor drachmarum, quod ex Cleopatro, Epiphanio, Hieron. & Hefychio adnotavit Georgius Agricola *lib. 2. de externis ponderibus.* Idem probat Budæus *lib. 4. & 5. de Assè.* Solidus igitur hic sacrorum Bibliorum erat quatuor drachmarum, & idem qui ab Hebræis siclus dicitur, atque idè stater hic, seu solidus aureus appendit nostros quatuor aureos drachmales ferè, quos *Ducados senzillos* dicimus. Stater verò & argenteus, & aureus fuit, cum certum pondus, & sæpè ejus ponderis nummum significet.

Erat & olim aureus nummus stater † *Cræsius dictus*, cuius pondus par erat nummo aureo, & stateri Darico, quem duas drachmas habuisse, superius ostendimus. Cræsius igitur aureus duarum drachmarum Atticarum pondus habuit, sicuti ex Aristophanis interprete probat Georgius Agricola *lib. 2. de ponder. monet.* Qua ratione Cræsius hic par erit aureo veteri Romanorum, & aureo nostro duplo, quem vulgus *Doblon* appellat.

Stater item *Cyzicenus* aureus nummus erat, qui valebat viginti octo drachmas Atticas argenteas, ut apparet ex Demosthenis oratione ad Phormionem: idcirco habita proportionem auri ad argentum, & probari videtur, aureum istum appendisse duas drachmas, & dimidiam, ac fortasse plus ad rationem unius drachmæ auri pro decem argenti: quod ferè Budæus, & Agricola fatentur.

Ejusdem ferè ponderis erant autem, seu *Stateres Macedonici*, & Regum, qui Alexandro Magno successerunt, ut idem Agricola censet *lib. 2. de pondere monetar.* Budæus tamen *lib. 5. de Assè* testatur se vidisse nummum aureum Lyfimachi Regis quem non potuit appendere, & tamen suspicatur, eum quatuor drachmarum pondus habuisse.

Illud sanè prætermittendum non est, quandoque aureum staterem quoad pondus quatuor drachmarum, dictum esse ejusdem ponderis numisma. Quin & minæ, hoc est libræ pondus, dictum fuisse staterem, scribit Iulius Pollux *de rerum vocabulis*, ut quidam interpretantur. Ipse verò censet, minam, & libræ, & nummi nomen fuisse, atque idè apud Pollucem *mina*, ut nummus, stater dicitur, quod Ludovicus Cælius adnotavit *li. 6. lect. antiqu. c. 2.* qua ratione stater aureus minam æquabat, & uterque nummus

erat. Sic & Josephus *lib. 2. antiq. c. 3.* argenteos nummos, quorum mentio fit *Genesis cap. 37.* minas appellat, intelligens, ut opinor, stateres argenteos quatuor drachmarum, & sic Sanctuarii siclos Hebræos.

CAPUT IV.

Quanam ratione sit examinanda libra in jure.

SUMMARI A.

- 1 *Argenti libra, qualiter intelligatur.*
- 2 *Auri libra quonam modo aestimetur in jure.*
- 3 *Libra quandoque non pondus, sed nummus est.*
- 4 *Sestertium generis neutrius expenditur, aliquotque loquendi modi traduntur.*
- 5 *Talenta varia examinantur ad rationem valoris & ponderis.*

Quandoque legibus, auri vel argenti libra jure multæ indicitur, aut ratione pœnæ ob crimen aliquod exponitur, quod passim constat: & ideo oportet inquirere, qualiter sit in hisce legibus libra aestimanda, & expendenda. Etenim † ubi libra, ut pondus auri, vel argenti, indicitur, erit referenda in tot argenteos denarios, vel aureos nummos, quot Romæ lege, Regia, vel provinciali ex duodecim unciis auri, vel argenti percipiuntur. Quæ quidem ratio facillimè haberi poterit ex his, quæ hoc *in tractatu* tradidimus. Sic sanè est interpretanda decisio *l. 2. C. de Episc. audien. l. ab executione, C. quorum appellatio non recipi.* quibus quidem legibus temerè appellanti pœna imponitur quinquaginta librarum argenti, & quandoque centum ifidicta est, *l. civitas, Cod. de officio rectoris Provincia.* Argenti etenim libra quolibet duodecim unciarum aestimatur nonaginta sex nummis argenteis Regalibus justissimi ponderis, nempe drachmalibus, aut centum ex his, qui publica, & Regia percussu auctoritate in commutationibus expenduntur, quemadmodum ex *cap. 2.* deduci facillimè poterit.

Eodem pacto est accipienda pœna triginta librarum argenti, sacrilegis infertur *in c. quisquis, 17. qu. 4.* Ex Joan. Papa VIII. & Joanne Carnotensi *l. 2. tit. de sacrilegio.* Quamvis in hac specie, quia hæc pœna inducitur ex argento purissimo, quod vulgò *Plata acendrada* dicimus, maior erit aestimatio faciendæ cuiuslibet argentei nummi, cum hi nummi, quibus utimur in commutationibus, etiamsi argentei sint, habent tamen aliquam æris partem admistam.

Ex his etiam constat interpretatio *l. propeandum, §. si autem utraque, C. de judiciis, & Lunica, Cod. de ration. oper. publico.* quibus constitutionibus pœna infligitur librarum auri certo quodam distincto numero. Est enim quælibet libra † ex his referenda in septuaginta duos solidos, seu aureos nummos Justiniani, vel quadraginta octo aureos veteres Romanorum, aut duplos aureos in his regnis signatos auctoritate Regum Catholicorum Ferdinandi, & Elisabethæ *l. 1. tit. 21. lib. 2. Recopil.* hoc ipsum notandum est ad *leg. si quis sepulchrum, Cod. de sepulchro violat.*

Quandoque libra non pondus, sed nummus est, qui hoc nomine censetur: aut sanè hoc libræ nomine paucorum numismatum numerus significatur. Quod Budæus explicat *l. 4. de Assc.* Ex quo refert Carolus Molin. *contract. quest. 100. nu. 781.* circa tempora Justiniani libræ † staterem fuisse aureum non magni ponderis, atque inde deducit, etiam olim libræ fuisse numeralem longè minorem justæ & ponderali duodecim unciarum. Quod inde forsan procedit, quia Julio Polluce auctore, cuius *in c. precedenti* meminimus, stater aureus mina dictus sit: minam autem Græcæ dictionem plerique libræ Latine interpretantur, tametsi ad exactam libræ & minæ rationem

discrimen sit inter hæc duo pondera constituendum, sicut probat Georgius Agricola *lib. de ponderibus & mensuris.* Quamobrem stater pondus quatuor drachmarum dici potuit, & ea ratione numerus quatuor drachmarum auri, & nummus item aureus quatuor drachmarum dici potuit tunc libra numeralis. Quod mihi admodum aridet ad plerasque Iustiniani Codicis leges intelligendas, præsertim ubi pœna gravissima videri potest, si auri libra ad rationem duodecim unciarum judicetur. Hinc denique existimat Carol. *l. ult. C. de cupressis, lib. 11.* non de libra auri ponderali, & sic duodecim unciarum, sed de libra auri numerali, aut nummaria fore intelligendam. Statutum enim est *in dict. l. ult.* quod plantanti singulas novellas cupressi luco Daphnensi, vel littori Antiocheno, dentur singulæ auri libræ: qui verò vel unam cupressum è sylva tulerit, in pœnam quinquaginta libras auri solvat. Nam si auri libra illa ponderalis intelligatur, quæ septuaginta duos solidos aureos appendit, nulla esset nec pretii, nec pœnæ proportio: quæ ratione videtur, non esse hanc constitutionem intelligendam de libra ponderali, sed de numerali, vel nummaria; quamvis incertum nobis sit, quanti hæc fuerit pretii, vel aestimationis: siquidem quod de libra auri quatuor drachmarum diximus, non est ita certum, nisi eam sententiam ad libram quis retulerit, quam explicuimus in ultimis præcedentis capituli verbis. Id equidem admonemus observandum esse ad plures leges juris civilis, quarum aliquot in initio hujus capituli tradidimus, item & ad *l. addictos, C. de Episc. audien.* Sunt tamen qui *in d. l. ult. C. de cupressis,* non quinquaginta libras, sed quinque libras auri legant, idque magis convenit *l. 1. C. eod. tit.* atque ita in Codice Gregorii Haloandri legitur.

Apud Gallos in usu est, & quingentis annis in usu fuisse legitur, libra nummaria, quæ valet viginti solidos Turonenses, quorum quilibet valet duodecim denarios Turonenses, ut scribit Carolus Molinæus *in d. q. 100. num. 781.* Septem autem solidi Turonenses didrachmum efficiunt, ut ex Budæo explicuimus *in c. precedenti, §. ult. n. 7.* atque ideo hæc libra nummaria, quæ valet viginti solidos Turonenses, valebit sex Regales nummos argenteos, quos drachmales esse apud nos probavimus *in c. 2.* aut paulò plus propter ponderis diminutionem.

Andreas item Alciatus *lib. 3. disp. c. 9.* alterius Italiæ libræ numeralis meminit, quæ nostris convenit centum æreis maravedinis: scribit etenim, sestertium † neutrius generis valere centum libras monetæ Bononiensis, aut Italicæ. Hoc autem sestertium valet, & juxta propriam ejus aestimationem continet mille nummos sestertios, vel ducentos, ac quinquaginta denarios. Unde prædicta libra valet duos denarios & dimidium, sic sanè decem nummos sestertios.

Habent & Valentini in Hispania Tarracônensi suam nummariam & numeralem libræ, qua passim utuntur. Quæ quidem libra valet viginti solidos itidem Valentinos: quorum quilibet valet decem & octo æreos nostros maravedinos. Idcirco valet libra decem Regales nummos argenteos, quibus modò utimur, & viginti æreos maravedinos. Poteritque libræ ista aestimari decem argenteis drachmis, & dimidia.

Cæterum quod modò diximus, sestertium neutro genere valere mille sestertios nummos, probatur à Gulielmo Budæo aliquot auctoritatibus *l. 1. de Assc.* ejusdem sententiæ sunt Leonardus Portius *lib. 1. de sestertio,* & Alciat. *l. 3. dispunct. c. 9. & l. 5. Parerg. c. 27.* Quamobrem sestertium neutrius generis valet, ac appendit ducentos quinquaginta denarios argenteos Romanos: atque ideo apud nos aestimabitur decem millibus æreorum maravedinorum, seu quadrantum, quibus utimur. Erit autem ponderis marcharum

rum quatuor & dimidia, atque insuper uncia dimidia. Sed Georgius Agricola l. 2. de pondere & temperat. monet, existimat, sestertium neutrius generis non differre à sestertio masculini generis: atque idem sestertia ejusdem valoris esse censet, cujus sunt & sestertii, ut planè secundum hanc opinionem sestertium si fuerit quarta unius denarii pars. Et profectò is auctor jure videtur dissentire à Budæo, dum is censet, sestertium ita dictum esse genere neutro, quòd duas efficiat argenti libras, & dimidiam, nempe ducentos, ac quinquaginta argenteos denarios. Nam libra non constat ex centum denariis, nec adhuc ex centum drachmis: quemadmodum ipse Agricola diligentissimè omnium ostendit l. 4. de ponderibus Romanis, nisi quis velit deductionem Budæi probare ab ea opinione, quæ denarium ferè drachmæ æqualem facit, ac deinde libram centum drachmis constare: quæ quidem sententia defendi nequit, si rem exactè ad propriam rationem, & verum pondus deducamus. Quòd si res ista sit ad pondera non ita exactè æqualia referenda, poterit ipsa Budæi deductio admitti, aut tandem alleverabimus sestertium ita dictum fuisse, quòd constet ex ducentis denariis, & dimidia alterius centenarii parte: quasi habeat duos centenarios numeros, & dimidium. Sed & his omissis nos potius admittimus discrimen à Budæo traditum inter sestertia, & sestertios, ut tandem sestertium generis neutrius mille sestertios, aut mille nummos complectatur argenteos, quorum quælibet ad valorem decem maravedinorum superiùs constituimus. Hæc verò æstimatio constat ex multis veterum auctorum locis, quorum aliquot hoc in loco subjiciam. Nam præter Plutarchum in Fabio Maximo, & Martialem l. 1. in Epigramm. de Gauro in Prætozem, apud Cicer. actione tertia in Verrè, ducenta quinquaginta sestertia dicuntur semel, quæ paulò antè significata fuerant ducentis quinquaginta millibus sestertiorum: Repente, inquit, recitatur uno nomine sestertium ducenta quinquaginta millia jussu Prætoris autæ, de eadem pecunia reddita à Verre paulò post locutus inquit, Numerantur illa ducenta quinquaginta sestertia Syracusanis. Ad hoc ipsum & Tranquill. in Othone inquit: Ante paucos dies pro impetrata dispensatione seruo Casaris decies sestertium excuserat. Hoc subsidium tanti cæpti fuit, ac primò quinq; speculatoribus commissa res est, deinde decem aliis, quos singuli binos producerant: omnibus dena sestertia representata, & quinquaginta promissa: per hos sollicitati reliqui. Hæc Tranquill. Idem manifestum sit ex Plinio, & Macrobio. Nam Asinium Celerem Mullum piscei sestertiis octo emisse, scribunt quidam, cum Plinius, lib. 9. c. 17. memoriæ tradiderit, Asinium Mullum emisse octo millibus nummum, & de eodem Macrob. l. 3. Saturnaliorum, c. 16. testatur, Mullum emisse septem millibus nummum, audi tandem de Crispino Juvenalem Satyra. 4.

Mullum sex millibus emit,

Æquantem sanè paribus sestertia libris.

Etenim Mullus sex millibus emptus nummis, & sic sestertiis masculini generis pendebat libras sex pro numero sestertiorum generis neutrius, quibus emptus fuerat. Et apud eundem Juvenalem Satyra 1. satis apparet, sestertium generis neutrius multò plurius esse æstimandum, quam sestertius nummus æstimetur. Alioqui ridiculus esset tantus Poëtæ conatus, qui aleam maximoperè vituperat, ac reprehendit ex eo, quòd pecuniæ maxima quantitas in ea perdat, ita enim inquit:

*Et quando uberior vitiorum copia? Quando
Major avaritiæ patuit sinus? Alea quando
Hos animos? Neque enim loculis comitantibus itur
Ad casum tabulæ, posita sed luditur arca.
Prelia quanta illic dispensatore videbis*

Didaci Covar. Tom. I.

Armigero: simplexne furor sestertia centum

Perdere, & horrenti tunicam non reddere servo?

Quòd si, ut opinatur Agricola, sestertium generis neutrius quarta esset, ut sestertius, denarii pars, furor hic ludentis posita arca, nec tunicam servo reddentis ad viginti quinque referendus est denarios argenteos, quos vel quilibet loculis caperet, quòd unumque summa est admodò modica, ut solus hic Juvenalis locus convincat Agricola sententiam. Præsertim quia ipse multa auctorum loca mendum habere censet, quæ nostram hanc rationem potissimum adjuvant; cum & notam sestertii cum nomine numerali distributivo aliter interpretetur, quam sit consonum congruæ interpretationi. Sic enim H. S. deni, ab eo decem sestertii intelliguntur; ac sestertium dena millia ex hisce notis, H. S. dena intellexit, multaque adducit testimonia ex Cicerone, Plinio, & Severino, apud quos nos sestertia interpretamur, non sestertium in genitivo casu pluralis numeri. Sic Tranquill. in Caligula: *Compererat Provinciam loenpletem ducenta H. S. numerasse vocatoribus.* Ducenta enim sestertia interpretamur. Item Plinium l. 29. c. 1. dum is scribit, multos præterea medicos, celeberrimosque ex his Cassios, Carpitanos, Aruntios, Albutios, Rubrios, 250. H. S. annua mercede his fuere apud Principes; intelligimus ducenta quinquaginta sestertia. Sic denique apud Tacitum annalium l. 2. qui ita scribit, *daturum liberis ejus ducenta H. S. singulis, qui sexus virilis essent.* Ducena sestertia, non ducena sestertium accipimus, etiam refragante Agricola, qui in æstimatione constituenda omnibus his summis non dissentit à nobis, cum etsi intellexerit, ducena sestertium, nihilominus interpretatur bis centum mille sestertios, qui efficiunt ducenta generis neutrius sestertia, quam summam & nos admittimus. Fac igitur, ut sestertium generis neutrius valeat mille sestertios generis masculini, quòd & Antonius Sabellicus in Suetonium adnotavit. Quin & Andreas Alciat. in adnotationibus ad Cornel. Tacitum lib. 11. legit inibi dena sestertia, & asserit ea æstimari decem millibus sestertiorum generis masculini.

Illud verò non prætermittam, quòd Budæus & Agricola scripsere, nempe maximum esse discrimen inter hæc duo, decem millia sestertium, vel nummum, sestertiorum inquam, vel nummorum, & decies sestertium, vel sestertiorum. Nam decem millia sestertium, significant decem neutrius generis sestertia: at decies sestertium, idem est, quòd decies centum millia sestertiorum, id est, mille sestertia. Hoc ipsum tot probatur auctoritatibus, ut possimus easdem hic omittere. Nam quemadmodum cum à nummis sestertiis ad sestertia genere neutro fit transitus, numerus millies multiplicatur, ita cum ad eam locutionem ventum est, quæ per adverbialia numeralia enuntiat, sestertia singula conduplicata crescunt, si genitivi in casu sestertiorum mentio fiat. Etenim si centum sestertia dicam, centum millia sestertiorum intelligere debeo: quòd si centies sestertium dicam, non jam centum sestertia, sed centies centena sestertia subintelligenda sunt. Est apud Martialem locus satis hac de re insignis l. 1.

Si dederint superi decies tibi millia centum,

Dicebas nondum Scævola factus eques.

Qualiter ô vivam, quam largè, quamque beatè!

Riserunt faciles, & tribuere Dei.

In jus, ô fallax, atque inficiator eamus.

Aut vive, aut decies Scævola redde Deis.

Plutarchus hoc idem testatur in Antonio ita scribens, *Romani quinq; & viginti myriadas drachmarum, decies nominant.* Constat etenim sestertiorum decies, centena millia efficere denariorum, drachmarum verò ducenta quinquaginta millia, aut viginti quinque

† denariorum myriadas. Nam Græci *Myriada* dicunt decem millia. Sed & hanc locutionem præter Budæum, & Agricolam, ita explicarunt Andreas Alciatus in *adnotationibus ad Cornelium Tacitum, lib. 13.* & Baptista Egnatius ad *Tranquillum in Augusto, & in Caio Cesare.* Eandem significationem ipse Budæus *lib. 1. de asse*, per casum ablativum singularis numeri pronuntiat, & insinuat in hunc modum, decies sestertios, à quo dissentit Agricola ubique legens, decies sestertium, non decies sestertios. Decies igitur sestertium significat decies centum mille sestertios, aut mille sestertia, quæ summa efficit apud nos decem computos, vulgò dicimus, diez cuentos.

Extat & de sestertio neutrius generis pulcher locus apud Elium Lamprid. in *Heliogabalo*, ita enim inquit, *Fertur & meretricem notissimam, & pulcherrimam redemisse C.H.S. eamque intactam velut virginem coluisse. Huic eidem privato cum quidam diceret. Non times pauper fieri? dixisse dicitur: Quid melius, quam ut ipse heres mihi sim, & uxori mea?* Hæc Lamprid. ea commemorans inter immodicas Heliogabali largitiones, & idè centum sestertia apud eum intelligo in genere neutro, ut hæc summa sit apud nos unius computi, ut vulgari dictione utar. Quòd si apud Lampridium de sestertiis masculini generis intelligeremus, non esset profectò vel pili faciendæ in homine ditissimo ea liberalitas: nec verosimile censerì potest tam vile pretium meretricis pulcherrimæ & notissimæ. Computum autem Hispani dicimus, quem vulgò Itali, & Galli Millionem appellant: qua dictione & nos utimur quoad summam aureorum, & millionem aureorum dicimus *million*; id est, decies centum millia ducatorum, seu aureorum vulgarium, computi verò vocabulo utimur quoad quadrantes & maravedinos. Sic Budæus *li. 2. de Asse*, scribit: *Lingua nostra millionem vocat decies centena millia. Latine dicere possumus mille millenarios, vel millies mille.* Hæc ille, ex quo & idem significabimus dicentes, Chilia-da Chiliadum, aut centum myriadas.

Extat & apud eundem Lampridium in *eiusdem Heliogabali vita*, locus satis evidens pro Budæo adversus Agricolam, sic sanè: *Idem nunquam minus centum H. S. cenavit, hoc est, argenti libris triginta.* Hæc Lampridius. Qui subdit, *Aliquando autem tribus millibus H. S. cenavit, omnibus supputatis, quæ impedit.* Etenim si locus hic de sestertiis masculini generis foret intelligendus, minime conveniret tam vilis impensa immodicis Heliogabali sumptibus, quos historici passim improbant, & execrantur. Hæc item sestertiorum summa par esset triginta libris argenti, quarum meminit Lampridius, si consideremus, quòd sestertium argenti libram efficiant. Sed etsi de sestertiis neutrius generis locus hic intelligatur, ut est vetè intelligendus, adhuc apparet, centum sestertia non tantum constituere triginta libras argenti, sed & multò plures: atque idè Baptista Egnatius censet, illic legendum, *hoc est, auri libris triginta*, ut minor sit lapsus, ipse verò legerem, hoc est, auri libris viginti. Nam ex centum sestertiis neutrius generis constant viginti auri libræ, & paulò plus. Si exactè observaverimus, quot auri libras efficiant, & deinde, quot argenteos denarios contineat aureus, & quot sestertium neutrius generis. Quæ quidem omnia superius examinavimus. Hæc etenim in re vetera illa tempora, & eorum æstimatio auri ad argentum sunt examinanda, ut constet centum sestertia nondum efficere unam & viginti libras auri, habita illorum temporum auri ad argentum ratione. Mille siquidem constabant nummi auri ex centum neutrius generis sestertiis, & sic viginti quinque mille argentei denarii. Ex his verò aureis nummi veteribus quadraginta octo efficiebant auri libram. Idcirco ex centum sestertiis constant auri libræ, saltem non constant

una & viginti. desunt enim octo auri.

Sæpè veteres scriptores solo adverbio numerali usi sunt, ut significarent totidem centena millia sestertiorum masculini generis, quemadmodum ex eisdem auctoribus constat. Sed ubi nomine numerali utuntur in neutro genere adjectivi, tot sestertia significarunt, aut tot millia nummorum sestertiorum. Sic Juvenalis Satyra prima:

----Sed quinque taberna

Quadringenta parent.

Id est quadringenta sestertia, aut quadringenta millia sestertiorum nummorum, ut & illic adnotavit Cælius Curio in scholiis. Est autem hæc summa ex nostris quadrantibus, aut maravedinis quatuor computorum.

His subscribit omnibus unico ferè verbo Antonius August. *l. 2. emend. c. 6.* ea deducens ad aliquot Jurisconsultorum responsa Latine & verè interpretanda.

Primum inquam, hinc constat intellectus ad *l. prope modum, ff. de verb. signific. & in l. Offidius, in fin. ff. de leg. 3.* quibus in locis, centies aureorum, scriptum extat in hac significatione, ut centies centena millia aureorum intelligamus. Hanc itidem interpretationem in specie probat Haloander in *epistola nuncupatoria Codicis Justiniani*: ex his, quæ proximè adnotavimus ex Budæo, cui consentit Andr. Alciat. *lib. 3. disjunct. c. 1. & 2.* idem & Portius *lib. 1. c. 1.* et si concisè nimis scripserit. Vulgò tamen non centies aureorum in dictis responsis, sed centum aureos legitur; in *Pandect. Florent.* centies aureorum.

Deinde in *l. cum de in rem verso, ff. de usur.* scribitur, Imperator quoque noster Severus filia Flavii Athenagoræ, cujus bona fuerant publicata, de fisco idè numerari decies centena dotis nomine iussit, quòd ea patrem præstitisse dotis usuras allegasset. Decies centena millia sestertiorum nummorum hic interpretatur: aut mille sestertia, quæ nostræ monetæ efficiunt decem computos.

Ad hoc item conducit *l. avia, §. pater, ff. de condit. & demonstrat. Cum uxori*, inquit Jurisconsultus, *mandatum esset, ut moriens filia communi decies restitueret.* Ita enim legitur in *Pandectis*, & significatur in his verbis numerus is, qui computus, aut millio, quadrantum, aut maravedinorum dicitur, vulgò aliter legitur apud Jurisconsultum.

Hinc deducitur vera interpretatio ad text. in *l. cum heres, §. 1. ff. de statu liber.* Non est, inquit Paulus, *statu liber, cum libertas in tam longum tempus collata est, ut eo tempore is, qui manumissus est vivere non possit, non si tam difficilem, imò impossibilem conditionem adjecerit, ut aliunde ea libertas obtingere non possit, veluti, si heredi millies dedisset.* Ita sanè legit Anton. August. affeverans hanc quantitatem esse ditissimi liberi hominis patrimonium: nempe millies ceterum millia sestertiorum nummorum. Quæ quidem quantitas efficit mille computos, aut mille milliones nostrorum maravedinorum nummorum, ac ferè duos milliones, & dimidium aureorum nummorum, quibus modò Hispani utimur. Igitur conditio dandi hanc summam impossibilis censetur à Jurisconsulto, tametsi frequens lectio, ac vulgò recepta non millies, sed mille habeat, quæ facilem inducit conditionem secundum Antonium Augustinum. Mihi tamen non ita facilis videretur. Nam mille significantur sestertia neutrius generis, quæ efficiunt nostræ monetæ decem computos: ac ferè 27. millia ducatorum aureorum. Et quamvis nomen hoc mille, possit referri ad sestertios, & ad sestertia: ratio tamen subjectæ materiæ, & loci ab scriptore tractati nos docebit, utram significationem admittat: qua ratione utitur Georg. Agricola *lib. 2. de ponder. monet. ar.* Facilis profectò esset conditio, ac vanus esset Jurisconsulti sensus, si hoc in loco sestert-

sestertios mille intelligeremus : unde cum mille sestertia intelligi possint congruo sensu, lectio vulgaris defendi poterit.

Eadem fermè ratione constat interpretatio *leg. le. Et. ff. si certum petat.* ubi Lucius Titius accepit à P. Mævio quindecim mutua numerata : quorum usuræ inibi à Jurisconsulto examinantur. Est etenim intelligenda hæc summa de quindecim sestertiis neutrius generis : quæ nostræ monetæ efficiunt centum quinquaginta mille quadrantes ; aut æreos maravedinos : ex Romanis autem argenti denariis continet ter mille , septingentos quinquaginta denarios : atque ita prædictam summam constituit Andreas Alciat. *li. 3. disputation. c. 2. & in dict. l. lecta.* qui adversus Paulum Castrensem , & alios rationem usuratum traditam expendit. Hoc ipsum fecere Gulielmus, Zagarus, Selandus in *relectione dicta, lect. lecta.* diligentius Anton. August. *lib. 2. emendat. cap. 10.* eos legito : nec enim omnino inter eos convenit , quæ sit germana lectio apud Jurisconsultum in alio ejusdem responsi loco.

Ex his etiam patet ptopria interpretatio Jurisconsulti in *l. si quis stipulatus, ff. de solut. Si quis,* inquit, *stipulatus fuerit decem in mille.* Decem enim sestertia intelligemus , tamen hoc in loco, ut in plerisque aliis summae istæ, & numeralia nomina, itidem & adverbia exempli causa potius , quàm ex rei gestæ veritate exponantur à Jurisconsultis , & legumlatoribus.

Quam verò quantitatem , & nummorum numerum diximus hoc adverbio simplici *decies* significari, eandem inducit , & significat hic locutionis modus, *decies centena* ; id est, decies centum millia sestertiorum masculini generis , atque ita decem Hispanos computos , seu maravedinorum milliones , quod Budæus doctè tradit *lib. 2. de Asse,* ut hinc planè constet, Horatianos interpretes , etiam viso Budæi opere hallucinatos fuisse *lib. 1. Sermon. Satyr. 3.* super illud :

*Decies centena dedisses,
Hinc parco paucis contento, quinque diebus
Nil erat in oculis.*

Nec tantum Acron , & Badius in hoc fuere decepti, sed & ipsi lyncei adnotatores.

Verum post hæc quæ de sestertio diximus , oportet & de talento agere. Græci enim usi fuere hoc vocabulo ad pondus , & ad numismatum numerum significandum : variaque fuere talenta, sed omnia prope modum ad unam formulam : siquidem talentum sexaginta minas appendit cujusve gentis , atque idè sicuti minæ pondus alibi maius est , ita & talentum ipsum, quod ex Julio Polluce *lib. 9. de rer. vocabulis,* explicant Budæus *lib. 4. de Asse,* & Georg. Agricola *lib. 5. de ponder. Græcis.* Quorum sententias summam hinc referam ad æstimationem talenti constituendam ex nummis, ac ponderibus Castellani Principatus.

Talentum igitur Atticum minus sexaginta minas Atticas appendebat , quarum quælibet centum Atticas drachmas continebat , & idè talentum Atticum minus valet sex millia drachmarum Atticarum ex argento. Hoc constat ex Polluce , Festo, Fannio, & aliis, quos hæc in re diligentissimè adducit Agricola , nec dissentit Budæus. Est & locus elegans ex oratione Lysæ contra Diogitonem apud Dionysium Halicarnassæum in *eiusdem Lysæ encomio.* Appendit ergo hoc talentum sex mille nummos Regales argenteos justissimi ponderis , quibus aurifices & fabri argentarii utuntur , & quorum octo justam efficiunt unciam apud nos : sic & hæc ratione idem talentum appendit nonaginta tres nostros marchos, & sex uncias. Aurelius verò Cassadorus *lib. 1. variar. in epistola ad Boerium,* de veteribus scribens : *Sex enim, inquit, millia*

denariorum solidum esse voluerunt, quo in loco, nisi codex corruptus sit (quod non crediderunt) talentum istud nomini solidi significavit.

Est & talentum Atticum maius, quod est octogonarium, & habet proportionem ad talentum minus tertiarium. Sic etenim appendit, & valet octuaginta libras centum drachmarum , aut octo drachmarum millia, secundum Budæum, & Agricolam , qui in hoc conveniunt : qua ratione talentum Atticum maius appendit idem , quod minus, & tertiam alterius minoris partem : denique continet octo millia Regalium argenteorum justissimi ponderis , quibus passim hæc in Republic. utuntur argenti ponderatores.

Talentum Euboicum, Festus scribit appendere quatuor millia denariorum Latinorum. Cujus loci meminere Budæus *lib. 2. de Asse,* & Agricola *lib. 2. de ponder. monetar.* idè æstimabatur hoc talentum à eis nostris maravedinis centum sexaginta millibus. Quod si Budæi opinio de similitudine drachmarum, & denariorum admittenda sit, hoc talentum appendet quatuor mille argenteos Regales nummos justissimi ponderis ex nummis Castellanis : attamen si denarius septima ex parte maior est ipsa drachma, tunc erit septima pars quatuor mille argenteorum adjicienda. Quæ in re sunt illa repetenda, quæ de denario, & drachma superius scripsimus. Sed idem Agricola, & Budæus *lib. 4. de Asse,* ex Herodoto censent, talentum Euboicum esse minus Attico talento minori trib. minis, & quadrante, minas autem hic intelligo libras centenarias. Sic sanè talentum istud Euboicum appendit quinquaginta sex libras centenarias, & septuaginta quinque Atticas drachmas : qua ratione juxta computationem istam continet talentum istud quinque mille, sexcentas, & septuaginta quinque drachmas Atticas, & sic nostros totidem argenteos nummos Regales justissimi ponderis , quorum octo efficiunt unciam integram , unde proximè accedit hoc talentum Euboicum ad Atticum minus, atque idè maxima subest suspicio , non satis certam esse Festi hæc de re sententiam, aut ejus Codices vulgò in denariorum numero vitiatos circumferri.

Talentum Ægineum decem millia drachmarum appendebat, auctore Polluce in *dict. lib. 19.* quem Budæus, & Agricola ad hujus rei recognitionem testem adducunt : & idè appendit hoc talentum centum libras centenarias, ex nostris nummis, & ponderibus habet decem millia Regalium argenteorum justissimi ponderis , quorum octo integram unciam appendunt.

Babylonium talentum eidem auctoribus valuit septem millia drachmarum, totidemque apud nos valebit Regales argenteos nummos justissimi ponderis. Quamobrem poterit Lector hinc repetere quæ de his Regalibus argenteis nummis superius *c. 2.* tractavimus , ut facillimè talenta omnia possit nostris nummis æstimare.

Syrium talentum appendit, & valet mille quingentas drachmas Atticas, atque idè totidem nummos argenteos Regales justissimi ponderis, quibus in Hispania utuntur aurifices, & fabri argentarii, quorumque nos sapissimè mentionem fecimus.

Ægyptium autem talentum appendit octuaginta libras Romanas, teste Plinio *lib. 33. c. 2.* Drachmas verò Atticas ad rationem nonaginta sex drachmarum pro qualibet libra, habet hoc talentum drachmas septem mille sexcentas octuaginta, totidemque nummos argenteos justissimi ponderis, quibus in his regnis utimur, quorumque octo unciam integram efficiunt. Denique appendit hoc talentum centum & viginti marchos argenti.

Rhodium talentum, auctore Festo *lib. 5.* valuit quatuor mille & quingentos denarios, juxta quam

rationem poterit à nobis aestimari centum octuaginta millibus quadrantum, seu maravedinorum, quibus ex aere utimur, & de quibus in *hujus operis cap. 1. tractavimus*. Ego verò, quod & Agricola sensit, hos Festi denarios drachmas esse interpretor Atticas: & idè hoc talentum aestimabitur apud nos quatuor mille, & quingentis argenteis nummis Regalibus justissimi ponderis, eorumque ratione constabit facillimè hujus talenti aestimatio.

Siculum talentum vetus quatuor & viginti minas, id est, libras centenarias valuit. Novum verò duodecim, auctore Suida, cujus & Agricola meminit *lib. 2. de ponder. monet.* vetus ergo appendit bis mille, & quadringentas Atticas drachmas, totidemque nostros argenteos nummos Regales justissimi ponderis, libras Romanas viginti quinque: marchos verò, quibus utimur, tringinta septem & dimidium. Idcirco poterit facillimè constitui pondus, & valor talenti Siculi novi, cum id dimidia ex parte sit minus talento Siculo veteri. Hæc sanè ita constituenda sunt, si apud Suidam legamus minas, aut minas. Budæus etenim *lib. 4. de Assè*, non minas, sed nummos legendum esse apud Suidam censet ex Julio Polluce *lib. 9. de rer. vocabulis*, cujus auctoritate opinatur, talentum Siculum majus, & vetus senas drachmas valuisse, novum ternas: & quia Budæus in ea est sententia, ut denarium parem faciat drachmæ Atticæ, & Pollucem de nummis sestertiolis intelligit, planè significat, istud talentum vetus aestimari sex denariis Latinis, novum verò tribus; atque idè erit satis facilis, & diversa hujus talenti aestimatio.

Talentum Byzantium apud Vitruvium *li. 10. ca. 31.* centum viginti Romanas libras habet. Hujus meminere Budæus *li. 2. de Assè*, & Agric. *lib. 2. de externis ponderibus*, qua ratione hujus talenti pondus constat ex undecim mille, quingentis ac viginti drachmis, aut sanè ex centum octuaginta marchis, quorum quilibet appendit octo uncias, ut non semel admonuimus.

Apud Hebræos talenti pondus duplex fuit. *Talentum* equidem *Sanctuarii*, quod pendebat centum minas Hebræas, & *talentum Congregationis*, quod quinquaginta: utrumque autem dictum est eorum lingua Cîcâr. De *talento Sanctuarii* est ad hoc examen testimonium Josephi *l. 3. antiq. c. 7.* qui hoc ipsum expressim explicat, idem probat Georgius Agricola *lib. 2. de externis ponderibus*, quo in loco, quo diximus de talento Hebræo minori, deducit ex *cap. 38. Exodi*, & ex Magistro Salomone: quælibet autem mina Hebræa pendebat sexaginta siclos, quorum quilibet quatuor efficit & habet Atticas drachmas, atque idè quælibet libra Hebræa sive mina appendit duas libras Romanas ac dimidiam, quod Josephus asserit *l. 14. antiq. cap. 12.* qua quidem perpensa ratione, talentum Hebræum maius complectitur viginti quatuor millia drachmarum Atticarum, totidemque nostros ex argento Regales justissimi ponderis nummos. Minus autem *talentum Hebræum* appendit duodecim millia drachmarum, totidemque nummos argenteos. Atque hæc de *talento Hebræo* ex Agricola diximus, tametsi Budæus *l. 1. de Assè*, diversam rationem hac in re sequatur. Sed & hæc obtinent quoad *Hebræum talentum*, pondus significans. Erat etenim talentum non pondus, sed nummus aureus apud Hebræos, qui siclum appendebat: ita quidem talentum ubi non pro pondere, sed pro nummo aureo apponitur, siclum significat; id est staterem aureum quatuor drachmarum, quod Budæus *l. 4. de Assè*, probat auctoritatè Eupolemi, cujus mentio fit ab Eusebio *l. 9. de prepar. Evang. c. 4.* Deinde adducit Pollucem, qui *l. 9.* scribit; Valebat autem talentum auri tres aureos Atticos, argenti verò sexaginta minas Atticas. Aureus autem Atticus valuit duas drachmas auri, quas appendebat,

quod idem Pollux scripsit. Sed & Homerus *li. 23. Iliados*, talentum auri pro summa non magna posuit, quod illic & *Iliad. l. 9.* adnotavit interpres. His accedit quod de Siculo talento paulò antè dicebamus, ut hinc constet, talentum non tantum pondus significasse, sed & nummum non multi valoris, nec summam. Hoc & præter Pollucem Festus adnotavit scribens, Alexandrinum talentum valuisse duodecim denarios, seu drachmas, Neapolitanum sex, Siracusanum tres Rheginum victoriatum, & sic quinarium unum. Idem & Agricola observat *l. 2. de ponder. & temperat. monet.* Atque hæc de talentorum ratione, ex qua expendi potest Plutarchi locus in *vita Pauli Æmilii*, *Dum is*, inquit, *Tuberoni genero argenteam phialam quinque talentorum pondo largitus est*: & hæc ex Latino interprete. Græcus etenim codex quinque librarum pondo, non quinque talentorum meminit, idem Plutarchus in *Apophthegmatis*.

SUMMARIO DEL CAPITULO SIGUIENTE.

- 1 *Maravedi Castellano nuevo, y viejo como se han de estimar y apreciar segun una opinion.*
- 2 *Reduzense à concordia algunas leyes Reales cerca de esta materia.*
- 3 *Noranse en particular algunas cosas conforme a esta opinion.*
- 4 *Maravedi bueno y maravedi de oro, como se han de estimar.*
- 5 *Pepiones que moneda aya sido.*
- 6 *Toma se otra manera de apreciar el maravedi bueno y de oro y el comun.*
- 7 *Sueldos que moneda ayan sido, y como corresponden à las monedas, que agora usamos.*
- 8 *Resolucion de lo dicho y examinanda conforme à las dos opiniones.*

Capítulo quinto, en el qual se declaran algunas monedas antiguas, y modernas de estos Reynos.

EN los quatro capitulos passados he trabajado reducir † las monedas antiguas de los Romanos, Griegos, y otras gentes, a las que al presente en estos Reynos se usan y corren, y han corrido cinquenta años atras, no haziendo mencion de muchas monedas que en estos Reynos de España se labraron y corrieron en tiempo de los Godos y despues a ça, de las quales se haze memoria en las leyes y Coronicas antiguas de estos Reynos con harra obscuridad, por no declarar se todas vezes el peso, ni valor de ellas. Por tanto usando del volgar Castellano quise con brevedad examinar el peso y valor de las dichas monedas, reduziendolas a las que al presente tratamos, y usamos. Bien veo que es materia dificultosa, pero dire lo que alciercare, y si en esto no correspondiere la obra al desseo, que es de acercar, por ventura resultara de aqui un provecho publico, y fera dar occasio a que otros mas curiosos y diligentes acierren a emendar loque yo uviere errado, y se sepa la verdad.

Esta palabra maravedi es muy antigua en España y muy comun ansi en las leyes, como en las Coronicas antiguas, pues de ella se haze mencion en el foro luzgo, donde estan recopiladas muchas leyes, que ordenaron los Reyes Godos ante del Rey don Rodrigo: significa y ha significado muchas vezes una cierta moneda, y otras cierto numero de monedas o dineros, ansi mesmo se aplicabo a dineros, y monedas de oro, otras vezes y las mas a monedas de cobre, y de vellon, como patescera por lo que se dira adelante.

Primeramente es necessario entender la moneda que al presente corre conforme su valor muy por menudo, y aunque esto se ha apuntado en los capitulos passados, sera conveniente bolverlo a repetir en suma. Quanto a la moneda cobrienna, o de vellon, pusimos en el capitulo primero el maravedi presente dividi en dos blancas y sen seys cornados, y en diez dineros, y e sesenta meajas, lo qual parece ser assi: y que el maravedi de que agora usamos, valga diez dineros, prueva se por las ordenanças, que se hizieron para esta real audiancia de Granada el anno 1523, donde veynte y quatro dineros se reducen a cinque blancas. Esto mesmo valor de diez dineros, y seys cornados ha tenido, y valido muchos annos ha en estos Reynos el maravedi, como se prueva claramente en las ordenanças, qui hizo el Rey don Henrique secundo en Toro era de 1411. y Aey don Juan el primero en Virviesca anno de 1387. esto parece ser assi por otras ordenanças, que hizo el mesmo Rey don Henrique segundo en Alcala era de 1408. por la prefacion dellas estas bien claro; y averiguado, que dos cornados valieron tres dineros, y dos meajas, de donde assi mesmo se facta, que seys cornados valieron y valen diez dineros, pues valieron, nueve dineros y seys meajas, por manera que se prueva de las dichas leyes, el maravedi en nuestrs tiempos y mucho antes haver valido diez dineros, o seys cornados, o sesenta meajas, y que cada dinero valia seys meajas, y cada cornado diez, (vea se en la nueva Recopil. de las leyes Reales la l. 3. tit. 21. y la ley 14. §. ult. eo. tit. l. 5.)

En el ordenamiento real, que mandaron recopilar los Reyes Catholicos don Fernando y donna Isabel de gloriosa memoria, que haze mencion algunas vezes de moneda vieja, y de maravedi viejo. Este maravedi viejo en las *varias resoluciones* en el lib. primero. cap. onzeno declare que venia a valer y auia valido tanto como al presente valen tres blancas algo mas porque seys maravedis de los que agora tratamos y usamos: esta opinion seguí entonces por las razones siguientes, de las quales resultata quã bastantes autoridades tuve para seguir la dicha cuenta, pues la faque de las mesmas ordenanças reales como al presente por authoridad publica, y real andan impressas, para que por ellas juzguemos y determinemos los pleytos de estos Reynos.

Lo primero que a mi parescer se deve considerar es que do dizen las ordenanças reales moneda vieja, tienen respecto a la que corria en tiempo del Rey don Alonzo el onzeno, o antes del, o poco despues: esto se puede collegir de algunos lugares, que en las leyes reales yo he notado, mayormente en la l. 3. y 4. tit. 12. lib. 8. ordin. hodie l. 3. §. 4. tit. 22. lib. 4. Recopil. donde puniendo se pena de seys cientos maravedis en un caso, y de dos mil en otro, y de seys mil maravedis en otro, se annade que sean estos maravedis de moneda vieja: y siendo estas leyes del Rey don Alonzo onzeno fechas en Alcala de Henares era de 1383. tit. 20. l. 12. y 13. poniendose la mesma pena, no dize de moneda vieja: sino pecho cada una seys cientos maravedis de esta nuestra moneda, luego bien se prueva, que en las ordenanças reales se llama moneda vieja y maravedis viejos, los maravedis que corrian al tiempo del dicho Rey don Alonzo XI. que fue el que hizo las dichas leyes, y por cuyas se ponen en las ordenanças reales nuevas, lo qual parece per el libro de las leyes y cortes, que el dicho Rey hizo, en qual yo tengo de mano, y otros muchos en el Reynos. Esto mesmo maravedi se llamava viejo in tiempo del Rey don Juan el primero, como consta por la l. 5. del segundo ordenamiento, que hizo el dicho Rey en Guadalajara anno del señor de 1390. l. 1. tit. 5. lib. 8. Recopil. donde casti-

gandos a los que perseveran en excomunión dize: el que estuviere por espacio de treynta dies descomulgado, pague cient maravedis de los buenos, que son de moneda vieja seys cientos maravedis, esta mesma ley esta referida en las ordenanças reales l. 1. tit. 5. l. 8. aunque algo diferente de la que esta de mano en las ordenanças antiguas: porque en las ordenanças nuevas conforme a la letra comun de todas las impressiones la pena se pone en esta manera, que el descomulgado que estuviere en su rebeldia y excomunión por 30. dias pague seys cientos maravedis: el que por espacio de seys meses mil maravedis, y passados los dichos seys meses cada dia 70. maravedis, pero en la dicha l. 5. del Rey don Juan el primero, en la peticion 61. de las cortes que tuvo en Madrid el Rey don Alonzo onzeno era de 1367. se pone esta pena en esta manera: que el descomulgado por 30. dias pague 100. maravedis, y si perseverare por un año mil: y passado el año cada dia sesenta maravedis, en esta mesma forma se refumen estas leyes en el repertorio, que hizo en Latin a las ordenanças reales, el mesmo Doctor Montalvo, que fue el recopilador, avisamos de esto, porque en la l. 9. tit. ult. lib. 8. ordin. se pone otra ley tambien muy semejante, y conforme a la dicha l. 1. tit. 5. y es del Rey don Henrique tercero fecha en Madrid, año 1400. y esta en las ordenanças viejas de mano algo diferente de las impressas, vea se la dicha lib. 1. tit. 5. lib. 8. Recopil.

Bolviendo al maravedi viejo de que se haze mencion en la dicha l. 1. tit. 5. y en las ordenanças del Rey don Juan el primero, digo que en estas ordenanças se confirma la ley del Rey don Alonzo onzeno qui sobre esto se hizo, en la qual haze mencion de seys cientos maravedis por pena al que estuviere treynta dias descomulgado, sin decir, que sean viejos. Estos mesmos llama el Rey don Juan el primero maravedis viejos, y reduce los a cient maravedis de los buenos, como tambien los reduxo el mesmo Rey don Alonzo: porque quanto a esto no revoco su ley que tenia hecha antes con la pena de los seys cientos maravedis, pues solamente revoco la primera ley a este efecto, que no llevassen al descomulgado passados los 30. dias sesenta maravedis por cada dia.

Que el maravedi viejo corresponda, y se estime en maravedi y medio de los que al presente corren, pruevase por authoridad de los que recopilaron por mandado de los Señores Reyes Catholicos las ordenanças reales en esta manera. El maravedi bueno valio diez maravedis de los de agora, como esta expressado in l. 1. tit. 9. l. 8. ordin. hodie l. 1. tit. 10. lib. 8. Recopil. y cient maravedis de los buenos valen seys cientos de los viejos, segun lo declara la l. 1. tit. 5. lib. 8. ordin. hodie l. 1. tit. 5. Recopil. y las leyes del Rey don Juan el primero poco antes alegadas. Luego sigue se, que el maravedi viejo vale tanto como maravedi y medio de los que agora corren, pues seys maravedis viejos se estiman por uno de los buenos, y el maravedi bueno esta en las dichas ordenanças estimado en diez de los presentes y assi estamuy provado, que seys maravedis viejos valen diez maravedis de estos que al presente gastamos.

Allende de esto el maravedi llamado viejo en las ordenanças reales, y las leyes del Rey don Juan el primero en muchas partes, valio quinze dineros y algo mas: el que al presente corre y a dias que se usa, vale diez dineros y no mas: luego muy bien se collige, que el maravedi viejo valio quinze dineros: a esta opinion pudo dar grande ocasion la l. 22. tit. 32. de las ordenanças, que hizo el Rey don Alonzo onzeno en Alcala era de 1386. hodie l. 11. tit. 3. l. 6. Recopil. do dize: por cada in que uno tomare alguna cosa de mante-

nimientos por fuerza trecientos sueldos, que montan de esta moneda docientos y quaranta maravedis, si fuere lo que tomare de labradores, y si fuere de hijo dalgo, quinientos sueldos, que montan de esta moneda quadrocientos maravedis. Esta mesma ley se puso en las ordenanças que oy dia tenemos *l. 11. tit. 11. li. 4. ord. hodie l. 11. tit. 3. l. 6. Recop.* de lo qual parece, que estos maravedis viejos, por que tales se han de entender por correr en tiempo del Rey don Alonso XI. son la quinta parte mayores, que los sueldos, el sueldo bueno vale doze dineros, como lo probaremos adelante, luego el maravedi viejo valia quinze dineros, y así tanto valian dos maravedis viejos como tres de los que agora usamos, pues estos valen a diez dineros, y los otros a quinze. Otra ley esta en las mesmas cortes del Rey don Alonso XI. en el mesmo titulo, y es *l. 30. hodie l. 17. tit. 3. l. 6. Recop.* la qual tenemos en las ordenanças reales, aunque no tan complida como esta en las cortes del dicho Rey que andan de mano, esta ley dize, que el hidalgo, que tomare en la behetrimas conduco del que se deue, pague por cada cosa cinco sueldos de los buenos al Rey, que son quatro maravedis de esta moneda. Dize mas: en campos que son los carneros mayores, el carnero cinco sueldos, que son quatro maravedis de esta moneda, en Castilla quatro sueldos que son tres maravedis, y dos denaros de esta moneda. Et la montaña, y en las Asturias, y en Galizia el carnero a dos sueldos y medio, que son dos maravedis. En Campos de la gallina seys dineros de esta moneda: por el anfar siete dineros: por el capon echo dineros. En Castilla por la Gallina cinco dineros, por el anfar seys dineros, por el capon siete dineros, y en las Asturias, en la Montaña, en Galizia por la gallina quatro dineros, por el anfar cinco dineros, de estas leyes, por las quales se siguieron los que entendieron en ordenar las ordenanças reales in tiempo de los Reyes Catholicos don Fernando y doña Isabel, para que se publicassen y imprimiessen como al presente andan impressas, yo faco algunas illaciones en esta materia.

Lo primero y principal, que estas leyes hablan del maravedi viejo, pues tratan del maravedi cobrëño, que corria comunemente en tiempo del Rey don Alonso onzeno, el qual maravedi averse llamado viejo, esta provado ad principio de este capitulo.

Lo segundo, que este maravedi viejo es major que el sueldo bueno la quinta parte, lo qual parece an si por el tenor de las dichas leyes.

Lo tercero, que el maravedi viejo valia mas que el que agora corre la tercera parte. Esto claramente esta provado por las mesmas leyes de las ordenanças reales y así mesmo se collige, si el maravedi viejo valio quinze dineros, y mas que el sueldo, y el de agora vale solamente diez dineros.

Lo quarto es, que el maravedi viejo valia algo mas que quinze denaros. Esto parece, porque dize la ley quatro sueldos, son tres maravedis y dos dineros, si quatro sueldos son a doze dineros cada uno quaranta y ocho que dan tres maravedis en quarenta y seys dineros.

Lo quinto, que teniendo esta cuenta con razon se reduzen seys maravedis viejos a diez de los presentes, aunque aya alguna diferencia, porque seys maravedis viejos hazen nouenta y dos dineros: y diez maravedis de los que agora usamos, hazen cient dineros. Pero es costumbre antigua in reduccion de monedas viejas a las nuevas no mirar in alguna pequeña diferencia. Así Plutarcho, Tito Livio, Plinio y otros llamaron denario a la drachma Attica, siendo el denario mayor una setena parte, que la dicha drachma Attica.

Lo sexto, que de lo suso dicho se puede facar es advertir, que no ay contrariedad alguna en la declaracion de los maravedis viejo y nueuo, que puse en el *l. 1. del que varias resoluciones. c. 11.* porque el maravedi viejo valia quinze dineros, y vel nuevo diez, y así el sueldo de doze dineros es mayor que el maravedi nueuo, y menor que el maravedi viejo.

Lo ultimo es, que segun esta opinion sacada de las mesmas ordenanças reales no se puede dezir, que el maravedi viejo aya sido de mayor valor que maravedi medio de los presentes, ni se puede provar que aya sido de oro, antes esta claro que fue cobrëño, o de vellon, pues por las ordenanças reales se diferencia el maravedi bueno del viejo, y de los que agora gastamos, estimando se el bueno en seys de los viejos, y en diez maravedis de los presentes.

Esta estimacion y comparacion del maravedi viejo con el que agora corre, como tengo dicho, tuuieron por muy averiguada y cierta el D. Montalvo y los de mas, que entendieron en recoger las ordenanças reales in tiempo de los Reyes Catholicos don Fernando y doña Isabel, por cuya authoridad examinando se primo en su muy alto consejo, se publicaron las dichas ordenanças reales, y teniendo esta opinion por muy acertada la segui en las varias resoluciones. Aunque adelante por ne otra manera de estimar el maravedi viejo sin prejuyzio de la authoridad de los que ordenaron el dicho libro de leyes y ordenanças.

Así mesmo se haze mencion en las leyes de estos reynos del maravedi bueno como de moneda diferente del maravedi viejo, y an si es, que no puede dardarse, que el maravedi bueno, y el viejo ajan sido muy diferentes, porque el Rey don Iuan el primero en Guadalaïara los pone por tales en la ley, que hizo de los descomulgados: como parece de las cortes, que el dicho Rey hizo, y de la *ley primera, tit. 5. li. 8. ordin. hodie l. prima, tit. 5. l. 8. Recopilacion.*

Et valor de este \dagger maravedi bueno viene a ser diez maravedis de los que al presente corren, y se usan, lo qual prueua la *l. 1. tit. 9. l. 8. ordin. hodie l. 1. tit. 10. lib. 8. Recopilat.* do dize que el hijo, o hija, que demonstrare a su padre, o madre en publico, o en escondido, este en la carcel publica por veyné dias, o pague al padre o a la madre seys cientos maravedis de los buenos, que son seys mil maravedis de esta moneda. Esta ley hizo el Rey don Iuan primero de este nombre en Birbiesca, año M. CCCLXXXVII. y en los libros de mano, que yo de visto, do estan muy cumplidas las leyes y cortes del dicho Rey, no estan aquellas palabras, que son seys mil maravedis de esta moneda. De mas de esto el Doctor Montalvo en el repertorio de las ordenanças, *verbo, filius*, refiriendo esta ley del Rey don Iuan, solamente haze mencion de los seys cientos maravedis. De manera que la dicha clausula fue declaracion hecha por los que entendieron eo ordenar las dichas ordenanças, y así su authoridad sera de mucho credito importancia para prouar, que el maravedi bueno viene a ser de estimacion de diez maravedis de los que agora gastamos.

Este mesmo valor y precio corresponde al valor que pusieron los Doctores Vicente Arias y Montalvo in *l. 1. tit. 5. lib. 2. Fori*, al maravedi del Rey don Alonso decimo, que hizo recopilar el fuero, porque escriben, que aquel maravedi valia ocho sueldos y tres dineros, cada sueldo de estos doze dineros comunes, que hazen diez un maravedi de los de agora. Estas son las palabras que estan en la dicha glossa. Segun esto ocho sueldos hazen nouenta y seys dineros: mas tres, son nouenta y nueue dineros, que vienen a ser diez maravedis de los que agora usamos, pues male cada maravedi diez dineros. Por esta causa en al dicho *cap. 11.* de las varias resoluciones rruoe,

que este maravedi bueno vale diez de los de agora, y que era el que se usava en tiempo del Rey don Alonso decimo, que llamo alli el legislador: y entiendo que se usava entonces por maravedi bueno y mayor, o de oro.

Et porque los dichos Doctores que tenian mas noticia de monedas antiguas que no tenemos al presente dizen, que este maravedi in tiempo del Rey don Alonso decimo era de oro, tambien escrivi en el dicho *cap. 11.* que el maravedi de oro en tiempo del Rey don Alonso decimo, valia diez maravedis de los de Agora, y este se dezia maravedi bueno. Bien sospecho, que en aquel mesmo tiempo se dezia maravedi, cierta summa de dineros menudos, que venian a yqualar con diez maravedis de dos que agora corren, lo qual parece, porque en la historia del mesmo Rey don Alonso decimo *cap. primero*, escrivi el author de las monedas, que entonces corrian y dize, que un maravedi tenia tantos dineros, que alcançava al maravedi de oro, este *cap.* de esta historia porne adelante, porque me parece es conveniente a la materia que tratamos.

Este maravedi de oro es le menor de los maravedis de oro que yo hallado en las leys, y coronicas de estos Reynos, y así considerando la ley de estilo 114. trabaje de la explicar y entender en el dicho *cap. 11.* Las palabras de la ley son estas.

Es a saber que en las leyes do dize pena de maravedi de stro, que se juzgo así por el Rey don Alonso, que fallava el quo al tiempo, que aca escio fue así establecido, que la moneda, que corria entonces, que era de oro. E hizo ante sin traer los maravedis de oro que andavan al tiempo antiguo, e hizo los pesar con su moneda: e por peso fallaron, que los seys maravedis de la su moneda del Rey, que pesavan un maravedi de oro, y así el maravedi de oro haze de juzgar por seys maravedis de esta moneda. De estas palabras se faca, que el maravedi del Rey don Alonso decimo era de oro: porque en otra manera no convenia pesarle con el antiguo que tambien era de oro: pues siendo diferentes merales en ninguna manera quadraua, ni pueda quadrar, que por el peso de ambos en unas mesmas balanças se sacusse el valor que tenia uno mas, que otro, mayor mente que esta ley dize, averse pesado seys maravedis de los del Rey don Alonso, e aver pesado tanto ellos seys como un maravedi de oro de los antiguos.

E si el maravedi bueno, que corria en tiempo del Rey don Alonso decimo, era diferente del maravedi, que llaman las leys de estos Reynos viejo, y valia tanto uno como seys de los viejos, segun parece por las leys del Rey don Juan primero, y por otras que hemos arriba allegado: y el viejo corresponde a uno y medio de los de agora: y el maravedi bueno monta diez de los presentes, el maravedi de oro mas antiguo que peso seys de los buenos, viene a valer sesenta maravedis de los que al presente usamos.

El Rey don Alfonso onzeno en las cortes que tuvo en Leon era de MCCC. LXXXVI. en la petition segunda, *hodie l. 1. tit. 5. l. 8. Recopil.* tambien estima el maravedi bueno en seys de moneda vieja diciendo: peche cient maravedis de la buena moneda, que son seys cientos de esta moneda. De manera que esta ley pudo así mesmo dar causa a la estimacion que hizieron los que ordenaron las ordenanças reales, poniendo el maravedi bueno en diez de los presentes, y el viejo en uno y medio: la qual estimacion se ha seguido siempre por los jueces en las execution de las dichas leys. Para todo lo suso dicho se ha de advertir, que las leys del estilo se hizieron en tiempo del Rey don Alonso decimo, padre del Rey don

Sancho el quarto, segun consta del principio de ellas, donde se da a entender, que aquella recopilacion por la mayor parte contiene leys del tiempo del Rey don Alonso decimo.

En las coronica del Rey don Alonso decimo *cap. primero*, tratando el author del Rey don Hernando el tercero, y del dicho Rey don Alonso su hijo pone las palabras siguientes.

Ca en aquel tiempo del Rey don Fernando daua el Rey de Granada la mitad de todas sus rentas, que eran apreciadas en setecientas vezes mil maravedis de la moneda de Castilla, e esta moneda era tan gruesa, y de tantos dineros el maravedi, que alcançava a valer el maravedi tanto como un maravedi de oro, y porque en aquel tiempo del Rey don Fernando corria en Castilla la moneda de los pepiones, y en el Reyno de Leon la moneda de los leones, y de aquellos pepiones valia ciento y ochenta el maravedi, e las compras pequeñas hazian los metales, que facian dieziocho pepiones el metal, diez metales el maravedi, y de estos maravedis eran apreciadas las rentas del Reyno de Granada en setecientas vezes mil maravedis, y dauan al Rey don Fernando la mitad de aquellas, y el Rey don Alonso su hijo en el comienzo de su Reynado mando deshazer la moneda de los pepiones: y hizo labrar moneda de les Burgaleses que valia noventa dineros el maravedi: y las compras pequeñas se hazian a sueldos, y seys dineros de aquellos valian un sueldo: y quinze sueldos el maravedi, esto se escrivi en el *cap. primero*, y en el *cap. 7.* dize el coronista, como el mesmo Rey don Alonso anno de M. CC. LVIII. mando dezher la moneda de los Burgaleses: e hizo labrar la moneda de los dineros prietos, y de estos dineros hazian quinze el maravedi, de manera que quinze dineros hazian el dicho maravedi.

De esta coronica se podria muy bien sacar el valor del maravedi de oro, que corria en tiempo del Rey don Alonso decimo: si pudiessse mos bien averiguar como corresponda el pepion † a la moneda, que corre al presente. Y ha se de notar, que la moneda de los metales que tengo referida, aunque esta scripta por este nombre en la dicha Historia, en algunos libros, que yo hi visto, y en otras scripturas se llama Mercal, o Mercales, o Mancales.

En un libro de mano antiguo halle una breve relacion de monedas viejas, y alli ley, que el pepion valia dos meajas, y el Burgales dos pepiones, o quatro meajas. Segun esto el maravedi del tiempo del Rey don Alonso decimo viene a valer sesenta dineros, que hazen cada uno a seys meajas seys maravedis de los que agora corren. Si esto es así, no se puede cudar comarido las palabras de la dicha coronica, y haziendo por ellas la cuentas, sino que este maravedi del Rey don Alonso decimo es el que se llama bueno, e igual al maravedi de oro, que en aquel tiempo corria: del qual hazen mencion las leys del fuero y otras. Tampoco ay duda sino que el maravedi cobrenño, o de vellon andando el tiempo vino a baxar mucho, y no valio tantos dineros, como lo hemos provado al principio de este capitulo.

De aqui se sigue la duda que tiene la estimacion de los maravedis bueno y viejo, puesta en las ordenanças reales de los Reyes Catholicos, y en las demas, que hemos arriba citado estimando el maravedi † bueno en diez maravedis de los que agora corren: porque reducidos diez maravedis de los presentes a dineros, hazen cient dineros: y así tienen mas deneros que el maravedi bueno, o de oro, que corria al tiempo del Rey don Alonso decimo, pues aquella attenta esta ultima cuenta valia sesenta dineros, pero esta tan determinada la primera estimacion de maravedi bueno, y del viejo en las dichas ordenanças

reales como al presente audan impressas, y examinadas y passadas con publica authoridad de leyes, que parece temeridad apuntar lo contrario, aunque sin perjuzio de la authoridad que tuvieron los que las recopilaron, pues no toca la estimacion de las monedas tanto en la substancia de la ley, que se manda guardar conforme a su decision antigua, y se haze incidenter, no dexare de tratar otra manera de estimar el maravedi bueno, y el viejo, poniendo adelante muy en particular la diferencia, que puede aver entre las dos opiniones, o maneras, y modos de apreciar esta moneda.

Parece de las leyes antiguas de estos Reynos, que esta distincion de moneda vieja y nueva procedio por razon y causa, que las monedas para remediar las necessidades publicas se alçauan y subian del valor ordinario, y a las vezes se labrauan de mas baxa ley, quedando el valor antiguo en su fuerça, todo este se prueua por el principio de las ordenanças que hizo el Rey don Henrique segundo en Toro era de M. CCC. XI. y el mesmo en Alcala era de M. CCC. VIII. y por la ley del Rey don Iuan I. en Burgos anno de M. CCC. LXXXVIII. donde dize que el maravedi viejo y nuevo sean de un valor, e yguales, aunque los dineros nuevos sean de mas baxa ley. Por manera que el maravedi viejo y de moneda vieja valio siempre diez dineros, y seys cornados, entendiendo, como entiendo del maravedi comun, que corria en tiempo del Rey don Alonso onzeno, porque este tal llaman las leyes viejo y de moneda vieja, pues estonces no auia auido mudadça, ni nouedad en baxar de ley la moneda, ni subirla de valor, lo qual acaescio in tiempo del Rey don Henrique segundo hijo del dicho Rey don Alonso onzeno, ansi mesmo se confirma lo suso dicho por las leyes que tengo alegadas en el principio de este cap. por las quales yo entiendo se prueua que el maravedi comun que corria en tiempo del Rey don Alonso onzeno, el qual llaman las leyes maravedi viejo, valia diez dineros no mas, o seys cornados: y que se llama viejo teniendo respecto a la nouedad: que despues vuo en las monedas por remediar las necessidades publicas, como se da bien a entender en las dichas leyes y ordenanças, a esta cuenta pudria quadrar mucho la estimacion de los sueldos teniendo por la historia del Rey don Alonso decimo, que el sueldo comun valia seys Burgaleses de a quatro meajas cada uno, y poniendo el sueldo bueno en doze Burgaleses de estos, de manera que hiziesen doze Burgaleses ocho dineros, como adelante diremos, y así quedaria el sueldo bueno, de quien hazeñ mención las leyes del Rey don Alonso onzeno en ocho dineros, de lo qual resulta, que cinco sueldos buenos hazen quatro maravedis communes en tiempo del dicho Rey don Alonso onzeno, segun consta por las leyes, que del mesmo Rey tengo alegadas: por las quales el maravedi es la quinta parte mayor, que el sueldo bueno, por manera, que quedara el maravedi del tiempo del Rey don Alonso onzeno en diez dineros como el de agora, puesto que se aya llamado en muchas leyes maravedi viejo. Esta distincion de sueldo bueno y de otro menor con esta mesma estimacion del maravedi comun en tiempo del Rey don Alonso onzeno vi notada en la memoria que tengo alegada de monedas antiguas, que vi de letra muy antigua. De lo qual pareesceme quedar asentado, que el maravedi viejo, y comun diferenciado del que las leyes, y coronicas llamaron bueno, valio diez dineros, & seys cornados, como vale el que al presente usamos. Aunque el maravedi del tiempo del Rey don Alonso decimo, que se llama bueno, o ara de oro, o de tantos dineros, que igualauan al maravedi de oro, como lo testifica su historia valia mucho mas: pues viene

a valer seys maravedis de los que agora corren. En la mesma historia del Rey don Alonso decimo y en otras se haze mención de cierta moneda llamada Tornes: la qual dize la coronica que era de plata, y esta creo yo era moneda Francesa, que corria en Castilla por aver la traydo los Franceses, que venieron estonces a estos Reynos, y mirando los tiempos parece ser esta moneda el argenteo Turonense, de quien trata la *clém. 2. magistris*, y tratamos en el *cap. 3. §. 2. num. 8.* en esta presente obra: don de le estimamos en veynte y cinco maravedis conforme a la estimacion que agora tiene el real de plata Castellano, porque el Tornes pesava tres partes de quatro de un real, tres quartillos, y en aquel tiempo valdria tanto como dos maravedis comunes, podria dezir alguno que este Tornes fuesse el sueldo Turonense, de quien tratamos en el mesmo *§. 2. num. 7.* y le pusimos el peso de la tercera parte de un real, que al presente sale en unze maravedis, y estonces valdria un maravedi comun, por lo que adelante diremos cerca de las monedas de plata, que solian correr en estos Reynos. Aunque yo sospecho que el sueldo Tornes tenia mucha mezcla de cobre, y no tanta plata.

Ansi mesmo en las leyes reales muchas vezes se haze mención de sueldos: los quales han sido diferentes, como de las mesmas leyes, y de las coronicas parece, no tratare aqui del sueldo contenido en el foro juzgo, y leyes Gothicas, porque adelante se ofreciera mejor coyuntura y lugar.

Otros sueldos ay, de los quales hazen mención las leyes del Rey don Alonso onzeno, y por ellas parece, que cada sueldo de estos era menor la quinta parte que el maravedi comun, que estonces corria, ansi lo prueua la *l. 11. y la l. 19. tit. 11. l. 4. ordin. hodie l. 11. §. 17. tit. 3. l. 6. Recop. l. 22. y l. 30. tit. 3. 2. de las ordenanças*, que hizo el dicho Rey don Alonso onzeno en Alcala, era de 1386. esto mesmo provamus poco antes: pues por aquellas leyes valen tanto quatro maravedis como cinco sueldos, y conforme a una opinion pusimos este tal maravedi en valor de quinze dineros, diziendo ser el que llaman las leyes de moneda vieja: por tanto este sueldo valia doze dineros, y era mayor la sexta parte, que el maravedi, que agora usamos, pues este vale solamente diez dineros, por lo qual parece, que cinco sueldos de estos vienen a valer seys maravedis de los de agora, en esta mesma estimacion en las varias resoluciones *lib. 11. c. 11.* declaramos los sueldos contenidos en las leyes del Rey don Alonso onzeno, antes mucho tuvieron esta opinion el doctor Vicente Arias, y el doctor Montaluo in *l. 11. tit. 3. §. 1. l. 1. tit. 5. lib. 1. Fori*, el mesmo Montaluo en el repertorio que hizo a las ordenanças reales *verbo solidus* donde annade vna cosa, y es, que el sueldo bueno valio ocho maravedis de moneda vieja, que segun su cuenta vernia a ser de valor de doze maravedis de los presentes, que agora gastamos: alega para esto una ordenança del Rey don Alonso onzeno, en Alcala, que comienza, si el hño dalgo como mas, &c. *l. 11. tit. 1. l. 1. lib. 4. ordinat.* esta ley en las ordenanças reales nuevas dize así, y es la *l. 19.* el que tu mare mas, pague por cada cosa cinco sueldos de sus bienes al Rey, que son de esta moneda quatro maravedis, siendo esta ley la mesma que alega Montaluo, claro esta, que no prueua lo que el quiere. Ansi mesmo en las ordenanças antiguas del Rey don Alonso onzeno dize, pague por cada cosa cinco sueldos de los buenos al Rey, que son quatro maravedis de esta moneda, de lo qual resulta auer tenido el doctor Montaluo el lib. errado, y esto es cosa muy clara, pues la mesma ley y las otras del mesmo titulo, por unos mesmos sueldos, maravedis, y dineros van refrendo las viandas, y en todos los demas passos haze

en sueldo tal que cinco valgan quatro maravedis, de manera, que no prueba aver valido el sueldo en apuel tiempo ocho maravedis de los viejos, llama y pudo llamar el Rey don Alonso estos sueldos de a doze dineros sueldos buenos, a diferencia de otros, que a mi parecer eran menores, de los quales haze mención le Rey don Henrique segundo hijo del mesmo Rey don Alonso, en las ordenanças, que hizo en Toro era 1411. donde en el proemio dize, que valgan tres sueldos quatro dineros, como solian valer, de lo qual se sigue, que este sueldo tal valia poco mas que un dinero: en fin un dinero y la tercera parte de otro, de manera que este sueldo menor llega a valer ocho meajas, otros sueldos corrieron en tiempo del Rey don Alonso decimo: como patesce de su historia *cap. primero*, valia cada uno de estos seys dineros Burgaleses, que a mi parecer tenia cada uno y valia quatro meajas, segun que del dicho *cap. primero* se puede en alguna manera colegir, porque valica cada uno por dos pepiones: segun esta cuenta este ultimo sueldo valia veynte y quatro meajas, que son quatro dineros de los que corrieron despues en el Reyno, de los quales el maravedi valio, y vale diez, como tengo ya tratado.

En la ley 2. tit. 9. lib. 8. *ordinat. hodie l. 2. § 10. lib. 8.* esta dispuesto, que el que dixere otro por iniuria, alguna de las palabras en la dicha ley contenidas, peche trecientos sueldos, estos sueldos, como note en las varias resoluciones, algunos juezes mayormente los inferiores estiman cada uno en dos maravedis, otros como son los alcaldes de corte a quatro maravedis de los que al presente corren esta ley se faero del fuero *lib. 4. tit. 3. leg. 2.* y en aquel titulo en la ley primera, se pone tambien esta pena de los trecientos sueldos en otro caso, ansi mesmo en la *ley 3. tit. 5. lib. 4. Fori* haze mención de sueldos, y alli el Doctor Montaluo entiende sueldos Burgaleses conforme a la *ley primera. tit. 7. lib. 1. Fori.* y declara en la *ley 1. tit. 5. lib. 2.* que este sueldo Burgales valia doze dineros: de manera, que excede das dineros al maravedi presente que agora gastamos. Por lo qual estos sueldos tienen tanto valor, que cinco de ellos hazen seys maravedis de los presentes, por tanto segun esta cuenta los trecientos sueldos avian de estimarse en trecientos, y sesenta maravedis de moneda que el presente gastamos.

E si estos doze dineros no son de ca seys meajas, sino Burgaleses de a quatro meajas, como tengo apuntado seria cada sueldo, de a quaranta y ocho meajas: y menor la quinta parte, que el maravedi comun, de manera que cinco sueldos valdrian quatro maravedis de las que al presente gastamos, y ansi los trecientos sueldos serian dozientos y quaranta maravedis de esta moneda. Puesto que en esta cuenta siempre tenemos por contrario al Doctor Montaluo, y a los que seguieron su opinion,

Ed esta materia de sueldos, y de iniurias es razon notar dos leyes del estilo bien antiguas, pues aquella obra se hizo del tiempo del Rey don Alonso decimo y de las leyes, que entonces se usavan por la mayor parte, la una es *ley 85.* la otra es 131. por las quales patesce, que el que injuriare de palabra al home hijo dalgo ha de pagar quinientos sueldos, aunque las injurias dichas a otros hombres, que no son hijos dalgo no tienen tanta pena. De estas leyes noto el muy magnifico, y en letras, y rectitudde iusticia tennalado varon el licenciado Arce de Orabora del consejo de su Magestad en su real audiencia de Valladolid en el *lib. de las hidalguias. 2. part. cap. 4. nu. 11.* la causa y razon porque dizen en Castilla gidalgo de vengar quinientos sueldos segun fuero de Espanna, y que sea esta por que a los hidalgos por su nobleza les compete este derecho especial de estimar, y pedir sus in-

jurias por quinientos sueldos: haze ansi mesmo para lo suso dicho una ley que esta entre los fueros de Espanna *lib. 3. tit. de las prendas,* y dize anzi.

Si el cavallero deve algo al franco, o a otro home de rua, por aquella deuda, ni por otra cosa del mundo notrave a la bestia, que cavalgare, ni de lasriendas: y si lo fiziere peche D. sueldos de calumnia. 250. sueldos sean por el Rey: e los otros 250. sean para el cavallero, por la deshonra que avia recebido. E lo mesmo que esta ley dize se prueba por otros fueros antiguos de estos reynos. E aunque se suelen dar muchas y diversas razones para entender el principio, origen que tuvo la dicha manera de hablar, en comprobacion de la razon suso dicha yo confidero la *ley 11. tit. 11. lib. 4. de las ordenanças reales, e ley 11. tit. 3. lib. 6. Recop.* donde se refiere una ley del Rey don Alonso onzeno fecha en Acala era de 1386. diziendo: por cada solar en que uno tomare alguna cosa de mantenimientos por fuerza pague trezientos sueldos, si fuere lo que tomare de labradores: e si fuere de hijos dalgo quinientos sueldos. Ansi mesmo se puede aplicar otra ley del fuero juzgo *lib. 8. tit. 4.* comiença la ley: Si algun home ha boe y bravo, donde estimando se los danos nechos por animales, y las muertes de hombres en ciertas quantidades, en la del home de hora dize que peche el fennor del animal quinientos sueldos, por el omezillo. Tambien se puede en alguna manera aplicar lo que escribe Rhenano en el *libro 2. de las cosas de Alemania,* diziendo, que entre otras leyes Salicas, que tenían los Francos, avia una donde se estimavan las injurias para la pena de ellas, esta manera, que si el Salico Frances injuriasse a otro pagasse el sueldo estimado en doze dineros, pero si el Frigio, o Saxon injuriasse al Salico Frances, avia de pagar el sueldo por quaranta dineros estimado, de arte que el sueldo para satisfazer la injuria hecha al Salico se avia de contar, y tomar de mayor valor, y avia de ser de quaranta dineros: los demas de doze, lo qual se hazia por ser los Salicos Franceses gente nobilissima, y de tanta fuerter y qualidad, que de ella eran elegidos los Reyes Francos, sus consejeros, legisladores, y los demas, por cuya prudencia y voto se gouernava la Republica, de lo qual y de las leyes Salicas trato co al *cap. primero, n. 8. de las questionnes practicas.*

Conforme a lo suso dicho es neccessario distinguir las dos opiniones, y segun cada qual dellas resolver la estimacion de las monedas, en que esta o puede estar la diferencia, es asi que attenta la opinion del Doctor Montaluo; y la declaracion de las ordenanças reales de los Reyes Catholicos don Ferrnando y donna Isabel, ha se tener lo siguiente.

El maravedi bueno, que yqualava al de oro dej tiempo del Rey don Alonso decimo, viene a valer diez maravedis de los de agora.

El maravedi viejo, que era comun, en tiempo del Rey don Alonso onzeno, corresponde a tres blancas poco mas, de manera que seys viejos hazen de los que agora corren diez maravedis.

El sueldo Burgales valio doze dineros, y porque el maravedi presente vale diez dineros, valio este sueldo la sexta parte mas que el maravedi, que agora corre: y la quinta parte menos, que el maravedi viejo, este sueldo se llamo sueldo bueno.

Pero teniendo, e siguiendo otra cuenta, se deve notar otra manera de estimacion co la forma siguiente.

El sueldo menor valio un dinero y dos meajas: por manera que vale ocho meajas, y ansi se llamo ochosen: como lo hemos provado.

El sueldo bueno valio doze Burgaleses: llamo

este sueldo, sueldo Burgales, lo qual se prueba por la ley 1. tit. de los escrivanos, lib. 1. Forto parece, y quiere la ley sentir, que este sueldo Burgales se divide y estimase por dineros Burgaleses, y quasi da a entender que seys dineros Burgaleses hazen medio sueldo.

El dinero Burgales valia quatro meajas: como esta notado en aquella memoria antigua, que tengo alegada.

De lo qual se colige, que el sueldo Burgales no vale doze dineros de los nuevos, que tienen a seys meajas: de los quales hazen diez el maravedi de agora: como quiso Montaluo. Sino doze Burgaleses de a quatro meajas, que son ocho dineros de los nuevos y de a seys meajas.

Ansi mesmo se faca de lo suso dicho, que este sueldo bueno, llamado Burgales, es del que tratan y hazen mencion las leyes del Rey don Alonso onzeno, que tenemos arriba alegadas: y dizen que este sueldo es menor la quinta parte, que el maravedi pequeño, y comun, pues el maravedi valia y vale diez dineros de a ley meajas: y ansi cinco sueldos de istos, que son quarenta dineros hazen quatro maravedis, que ansi mesmo valen, y valieron quarenta dineros. Esta mesma estimacion quadra a la ley 30. del Rey don Alonso onzeno en Alcalá: ley 17. tit. 3. lib. 6. Recop. sin aver que quitar, ni que añadir do dize quatro sueldos, que son tres maravedis y dos dineros: siendo este sueldo de a ocho dineros hazen quatro de ellos treinta y dos dineros: y siendo el maravedi de a diez dineros, hazen tres maravedis treynta dineros: ansi que quatro sueldos hazen tres maravedis, y dos dineros, segun la otra cuenta aviamos puesto el sueldo en doze dineros: y el maravedi no le podemos poner en quinze dineros, por que no quadra: y por tanto le poniamos en mas que en quinze dineros, lo qual no es verisimil: pues siempre el maravedi tuvo dineros ciertos y enteros.

El otro sueldo, de quien haze mencion en la coronica del Rey don Alonso decimo, valia seys Burgaleses, y era la mitad que el sueldo bueno Burgales: de manera que este sueldo valia veynte y quatro meajas, o quatro dineros de los de seys meajas. Este sueldo se puede llamar mediano: Lo qual se colige de la dicha coronica y de lo que por ella se da a entender, y de lo que luego diremos.

El maravedi bueno, que yqualava al de oro en su valor, segun en la mesma coronica se escribe, valio ciento y ochenta pepiones, cada pepion era pos meajas: ansi mesmo valia este maravedi diez metales, cada metal diez y ocho pepiones, conforme a esto, este tal maravedi tenia y valia sesenta dineros de a seys meajas que corresponden a seys maravedis de los que agora corren.

Dize la misma historia del Rey don Alonso el decimo, que el maravedi de aquel tiempo, que alcançava al de oro, valia noventa Burgaleses, cada Burgales tenia dos pepiones: los quales se deshizieron y fueron reducidos los ciento y ochenta a noventa, valia ansi mesmo este maravedi bueno quinze sueldos, cada sueldo de estos tenia, y valia seys Burgaleses: por manera que este maravedi corresponde a seys de los que al presente usamos.

Ansi mesmo los quinze prietos, que la misma historia del Rey don Alonso decimo escribe hazian el maravedi, vienen a ser de tantos dineros, ove yqualan conforme a la dicha cuenta a seys maravedis de los presentes: por manera, que este dinero prieto valia quatro dineros communes.

A esta cuenta corresponden las leyes del Rey don Juan el primero, donde tassan el maravedi bueno por seys de los viejos, los quales hemos puesto en el mesmo valor que los presentes: aunque en diversas partes los maravedis viejos han sido, y son interpretados, y

estimados por particulares fueros algunas vezes a dos, otras a tres, otras a quatro maravedis de los que agora corren.

De aqui se faca, que el maravedi de oro antiguo, que por la ley del estilo valia y pesava tanto como seys maravedis de oro del Rey don Alonso decimo, se estimava y apreciava en treynta y seys maravedis de los que al presente gastamos.

La ley 2. tit. 33. part. 7. pone maravedis prietos, y maravedis blancos: dando a entender claramente, que el maravedi prieto valia mas, que el maravedi blanco, por ventura allamo maravedi prieto el maravedi bueno, que montava quinze dineros, y blanco al maravedi mas baxo y comun, que montava diez dineros, como monta el que agora usamos: lo qual puede ansi mesmo provarse por lo que diremos luego del blanco. Verdad es que en algunos contractos otorgados al cabildo de la yglesia de Cordoua, he visto hecha diferencia de maravedis de moneda vieja y de los maravedis de moneda blanca, estimando el de moneda vieja en dos de el de moneda blanca, y entendiendo moneda blanca, por la que al presente corre, y ha corrido de sesenta annos a esta parte y mas.

Estas monedas antiguas aunque eran de vellon, creo y sospecho tenian mas mezcla de plata que no tienen las blancas, y quartos, y ochavillos que agora corren. Este se puede sacar en alguna manera de la coronica del Rey don Alonso onzeno, cap. 98. en cuyo tiempo y antes en tiempo del Rey don Fernando quarto su padre, y de otros Reyes el maravedi comun vino a estimar se por novenes, y cornados: como parece de la misma historia, y valio lo que al presente vale, lo qual se puede de creer por lo siguiente.

Lo primero, porque de las leyes del Rey don Alonso onzeno, qui cerca de los sueldos hemos alegado y examinado, parece, que aquel maravedi valia diez dineros, como al presente vale, y no mas.

Lo otro, porque valia diez novenes el maravedi, y cada noven de estos valia y era tanto como un dinero de a seys meajas: lo qual esta claro por el ordenamiento, que hizo el Rey don Henrique segundo en Toro era de 1411. donde dize, que el maravedi valga diez dineros, o diez novenes, o seys cornados: y que doze cinquenes valgan un maravedi: dos cinquenes un cornado: de lo qual parece, que aquel maravedi valia seys cornados, y diez dineros, com vale el que al presente usamos; y que doze cinquenes hazian tanto, y montavan como diez novenes: por manera, que el noven valio seys meajas pues el cinquen era de cinco, todo lo qual quadra con el maravedi, que agora gastamos.

De aqui ansi mesmo se prueba, que el dinero noven no valio entonces mas que seys meajas, y no nueve: aunque es posible que en algun tiempo las aya valido.

El cruzado moneda menuda en Castilla solia valer ordinariamente dos cornados no le subiendo por alguna necesidad, como lo prueba el ordenamiento, que hizo el Rey don Henrique segundo en Alcalá era de M.CCCCVIII.

Blanco fue tambien moneda, y aunque pudo ser haverse labrado antes, como lo da a entender la ley de la partida 2. tit. 33. part. 7. tambien lan mando labrar el Rey don Juan el primero, y le puso en valor de un maravedi de a diez dineros: despues abavo cada blanco a seis dineros, que viene quasi a lo que es oy una blanca y un dinero mas: lo qual parece por el ordenamiento que hizo el mesmo Rey don Juan en Viruiesca anno de M.CCCLXXXVII. y en Burgo anno de M.CCCLXXXVIII. este blanco baxo a valor de un cornado el Rey don Henrique tercero en Madrid anno

anno de M. CCCXCI.

En tiempo de este mesmo Rey don Henrique el tercero coreria en estos Reynos la moneda de los Agnus Dei, y valio primero un maravedi: despues vino a la brarse de tan baxa ley, que valio un cornado, anssi lo cuenta y trata la coronica del dicho Rey don Henrique tercero.

Ansi mesmo se usaron y labraron antes de agora y antiguamente en estos Reynos medias blancas, como consta pro las leyes, que hizo el Rey don Iuan el primero en Segovia anno de M. CCXC.

Ha se de advertir, que de las monedas anriguas de oro, y plata, aunque vayan en esta obra estimadas algunas vezes ai precio antiguo, pero sabido el peso, pue tenian se ban de reduzir a las que al presente corren por la semejança en quandidad del peso, y estimarse el tal peso como agora se estima: pues se hande considerar por el dicho peso, y cantidad de oro, o plata.

IDEM CAPVT QVINTVM, OPERA cuiusdam Studiosi sermonis utriusque, in Latinum sermonem translatum: in quo declarantur vetustæ aliquot & Neotericæ horum Regnorum monetæ.

S U M M A R I A.

- 1 *Maravedinus Castellanus novus, & antiquus, quomodo aestimetur, iuxta unam opinionem, ubi multa leges Regia de monetis loquentes, explicantur.*
- 2 *Leges Regia de hac materia tractantes, conciliantur. Pretia rerum venalium, caponum, gallinarum, anserum, in regnis Castelle, Asturie, & Gallicie.*
- 3 *Maravedini veteris cum novo collatio.*
- 4 *Maravedini boni, & maravedini aurei aestimatio. Granata Rex septingenta millia maravedinorum in reditu habuit: quorum dimidiam partem Ferdinando Castelle Regi donavit.*
- 5 *Pepiones, qualis moneta fuerit.*
- 6 *Maravedini boni aurei & communis alia initur aestimatio.*
- 7 *Solidi qualis moneta fuerit, & quomodo respondeat monetis, quibus hodie utimur.*
- 8 *Monetarum aestimatio inter se collata, iuxta prædictas duas opiniones.*
- 9 *Cruciatius, Blancus, Agnus Dei, qualis moneta fuerit.*

Quatuor præcedentibus capitibus conatus sum vetusta Romanorum, Græcorum, & aliarum gentium numismata, ad ea reducere, quæ in præsentiarum hæc in regnis cursum & usum retinent, anisque ab hinc quinquaginta retroactis cursum obtinuerunt, nullam faciendo mentionem plurimorum numismatum, quæ hæc in regnis percula fuerunt à Gothorum ætate ad hæc usque tempora, quorum quidem sit satis obscura memoria in vetustis horum regnorum legibus & historiis, eo quòd semper non declaretur eorum valor & pondus. Volui igitur breviter expendere eorum numismatum valorem & pondus, illa reducendo ad eorum valorem, quibus hodie utimur. Video quidem hanc materiam esse arduam ac difficilem, verùm illud dicam, quòd assequi potui: quòd si opus conatui non corresponderit, veluti ego existimo, forsan commoditati publicæ hoc bonum accedat, quòd aliis dabitur occasio, ut eo curiosius ac diligentius contendant, ad emendationem errorum quos admisi, quatenus veritati locus pateat. Hæc dictio maravedinus penes Hispanos est admodum vetusta & communis, tam in legibus quàm antiquis historiis, quandoquidem ejus mentio fit in foro Iuzgo, in quo habentur plurimæ leges, quas Gothorum Reges ante tempora Roderici Regis statuerunt: quæ quidem dictio significat, & læ-

Didaci Covarr. Tom I,

pius significavit certum monetæ genus, & nonnunquam certos monetarum aut denariolorum numeros, veluti quoque applicata fuit denariolis, aut monetis aureis, verùm frequentius monetis æreis, prout ex sequentibus patebit.

Cæterùm ante omnia oportet monetam, quæ modò in usu est, juxta conformationem sui valoris exactè intelligere: & quamvis hoc ipsum capitibus præcedentibus discussimus, conveniet tamen eadem summarie repetere. Quòd ad monetam aream spectat, nos maravedinum præsentem capite primo constituimus, divisum in duas blancas, vel in sex coronatos, vel in decem denariolos, vel in sexaginta measas, & ita videtur quidem, & maravedinum quò nunc utimur, ad decem denariolos, quæ probantur ex ordinationibus, pro hac Regali audientia Granatæ, anno 1523. conditis, in quibus viginti quatuor denarioli reducuntur ad quinque blancas. Hinc valorem decem denariolorum, & sex coronatorum obtinuit à multis annis, hæc in regnis maravedinus, veluti evidenter patet in ordinationibus, quas Rex Henricus, ejus nominis secundus, condidit in civitate Toro, anno Domini 1411. & Rex Ioannes primus in Virviesca, anno 1387. Id quidem apparet ex aliis ordinationibus, quas idem Henricus secundus Compluti edidit, anno 1408. ex quarum præfatione evidenter verificatur, duos coronatos olim valuisse tres denariolos, & duas measas. Hinc etiam liquet, sex coronatos valuisse & valere decem denariolos, siquidem valuerunt novem denariolos, & sex measas. Ita quòd ex supra dictis legibus probatur, maravedinum olim & nostro tempore valuisse decem denariolos, vel sex coronatos, vel sexaginta measas, & singulum denariolum valuisse sex measas, & singulum coronatum decem. in nova Recopilatione legum Regiarum, l. 3. tit. 21. & l. 14. §. ult. cod. tit. lib. 5.

In ordinatione Regia, quam Reges Catholici Ferdinandus & Elisabeth gloriosæ memoriæ, publicaverunt, plerùmque fit mentio monetæ veteris, & maravedini veteris. Hunc maravedinum & veterem declaravi in variis resolutionibus lib. cap. 11. tantum valere & valuisse, quantum valent modò tres blancæ, vel aliquid ultra: nam sex maravedini veteres, reducuntur ad decem modernos, quibus modò utimur & tractamus. Eamque opinionem tunc insecutus fui propter rationes sequentes, unde patebit, quàm sufficientes probationes habuerint ad sequendam præfatam computationem; siquidem eam hauserim ex iisdem ordinationibus Regiis, prout nunc temporis auctoritate publica, & Regia impressæ habentur, quatenus ex iis judicemus & determinemus lites horum regnorum.

Primum, quòd mea sententia considerari oportet, est, quòd ubi leges regie mentionem faciunt monetæ veteris, respectum habent ad eam, quæ cursum habebat ætate Regis Alfonsi undecimi, vel ante, vel paulò post eam ætatem. Id colligi potest ex locis aliquot, quæ notavi in legibus Regiis, præcipue in l. 3. & 4. tit. 12. l. 8. ordin. hodie tit. 3. & 4. tit. 22. lib. 4. Recopil. ubi multa constituta in quodam casu sexcentorum maravedinorum, & in alio duorum millium, & rursus sex millium in alio, additur, quòd isti maravedini debeant esse monetæ veteris.

Cùm verò leges istæ conditæ fuerint à Rege Alfonso undecimo Compluti, anno 1386. tit. 20. l. 12. & 13. constituendo eam ipsam multam, non fit mentio monetæ veteris: sed multetur quisque sexcentis maravedinis hujus nostræ monetæ, statim probatur, quòd in ordinationibus Regiis dicitur moneta vetus & maravedini veteres, ij maravedini, qui cursum habebant tempore dicti Regis Alfonsi undecimi, qui eandem leges condidit: cuique adscribuntur in novis ordi-

ordinationibus Regiis, quod apparet ex libro constitutionum & comitorum ab eodem Rege habitorum, quem ego & multi alii in hoc regno manuscriptum possident. Hic ipse maravedinus dicebatur vetus, tempore Joannis Regis, ejus nominis primi, veluti constat ex lege quinta secundæ constitutionis, quam idem Rex condidit Guadalajaræ anno 1390. *l. 1. tit. 5. lib. 8. Recopil.* quæ calligans eos, qui in excommunicatione perseverant, ait: Quicumque spatio triginta dierum manserit excommunicatus, solvat centum bonos maravedinos, qui monetæ veteris efficiunt sexcentos maravedinos.

Eadem lex refertur in ordinationibus Regiis, *l. 1. tit. 5. lib. 8.* Tametsi aliquantum discrepet à manuscriptis exemplaribus, in ordinationibus antiquis: nam in novis ordinationibus juxta communem tenorem omnium impressionum, multa hoc modo constituitur: quod excommunicatus, qui in sua pertinacia & excommunicatione permanerit triginta diebus solvat centum maravedinos. Verùm *di. l. 5.* Regis Joannis primi, & petitione sexagesima prima comitorum, quæ Madritii habuit Rex Alfonso undecimus, anno 1367. hisce verbis eadem multa constituitur. Quod excommunicatus, pro triginta diebus luat centum maravedinos, & si annum perseveraverit, mille, & transacto anno singulis diebus sexaginta maravedinos. Hoc modo resumuntur istæ leges in repertorio, quod ad leges Regias Latinè conscripsit D. Montalvus. Hujus quidem meminimus, eò quod *l. 9. tit. ult. lib. 8. ordinationum*, ponitur alia lex admodum similis, & conformis *leg. 1. tit. 5.* quæ est Regis Henrici tertii, condita Madritii anno 1400. quæ in ordinationibus veteribus manuscriptis, aliquantum discrepat ab impressis codicibus, *veluti est d. l. 1. tit. 5. lib. 8. Recopil.*

Verùm, ut redeamus ad maravedinum veterem, cujus fit mentio *in d. l. 1. tit. 5.* & in ordinationibus Regiis Joannis I. dico, quod in iisdem ordinationibus confirmetur lex Regis Alphonsi undecimi, quæ mentionem facit sexcentorum maravedinorum illi pro multa constitutorum, qui triginta diebus manserit excommunicatus, nec addit, quod debeant esse veteres. Hos ipsos vocat Rex Joannes ejus nominis primus, maravedinos veteres, & reducit ad centum maravedinos bonos, veluti eos quoque reduxerat idem Rex Alfonso. Nam quod hoc attinet, eam legem non revocavit, quam prius condiderat, cum multa sexcentorum maravedinorum; sed primam legem ob eam causam revocavit, ne ab excommunicato post triginta dies exigenter sexaginta maravedini in dies singulos.

Quod maravedinus vetus correspondeat & æstimetur maravedino cum dimidio hujus ætatis, probatur auctoritate illorum, qui ex mandato Regum Catholicorum collegerunt leges Regias hoc modo: maravedinus bonus valuit 10. maravedinos modernos, veluti exprimitur *l. 1. tit. 9. lib. 8. ordinat. hodie l. 1. tit. 10. lib. 8. Recopil.* & centum maravedini boni valent sexcentos maravedinos veteres, veluti declaratur *l. 1. tit. 5. lib. 8. ordin. hodie l. 1. tit. 5. lib. 5. Recopil.* & legibus Regis Joannis, ejus nominis primi, paulò ante allegatis. Immediatè sequitur maravedinum veterem tantum valere, quantum maravedinus cum dimidio ex iis, qui modò cursum obtinent, quandoquidem sex maravedini veteres pro uno ex bonis appetantur, & maravedinus bonus in prædictis ordinationibus æstimatur decem modernis, & sic quidem probatum est, sex maravedinos veteres valere decem ex iis, quos in præsentiarum expendimus.

Præterea maravedinus † vetus in ordinationibus Regiis, & in legibus Regis Joannis primi, multis in locis valuit quindecim denariolos, & aliquid amplius: sed qui modò cursum habet, & quo jam inde

utimur, is valet decem denariolos, & nil amplius: quamobrem benè colligitur, maravedinum veterem valuisse quindecim denariolos. Huic opinioni magnam occasionem dare potuit *l. 22. tit. 3. 2. ordinat.* quas Compluti condidit Alfonso undecimus, anno 1386. *hodie l. 11. tit. 3. lib. 6. Recopil.* ubi habet: Quoties aliquis vi rapuerit quidpiam, quod spectat ad rem alimentariam, luet rustico vel agricolæ trecentos solidos: hi efficiunt ducentos & quadraginta maravedinos: quòd si raptum fuerit nobili, luet quingentos solidos, qui supputant in hac moneta quadringentos maravedinos. Hæc ipsa lex relata fuit ad ordinationes, quibus modò utimur *l. 11. tit. 11. lib. 4. hodie l. 11. tit. 3. lib. 6. Recopil.* unde patet maravedinos illos veteres (tales enim intelliguntur cursum habuisse sæculo Regis Alphonsi undecimi) esse quinta parte majores solidis. Solidus bonus valet duodecim denariolos veluti postea probabimus: quamobrem maravedinus vetus valuit quindecim denariolos, & ex consequenti tantum valuerunt duo maravedini veteres, quantum tres eorum valent, quibus modò utimur: siquidem hi valent decem denariolos, alii vero quindecim.

Habetur & alia lex iisdem comitiis Alphonsi undecimi, eodem titulo, estque *l. 30. hodie l. 7. tit. 3. lib. 6. Recopil.* quam habemus in ordinationibus Regiis, sed non adè abolutam, veluti ea quæ in actis manuscriptis eorundem comitorum continetur: quod nobilis, qui majus vestigal acceperit, quàm illi debeat, luat pro re singula quinque bonos solidos, qui sunt hujus monetæ quatuor maravedini. Deinde ait lex: Campis quo in loco maximi sunt arietes, aries pendet quinque solidos, hi efficiunt quatuor maravedinos hujus monetæ. In Castellæ regno quatuor solidos, qui sunt tres maravedini, & duo denarioli hujus monetæ. Verùm in locis montanis, & in Asturia, & in Callectia aries pendebat duos solidos cum dimidio, qui sunt duo maravedini. Campis gallina pendebat sex denariolos hujus monetæ, anser septem denariolos, caprus octo denariolos. In Castellæ gallina quinque denariolos, anser sex denariolos, caprus septem denariolos. In locis montanis in Asturia & Callectia, gallina quatuor denariolos, anser quinque denariolos. Ex istis legibus, quas inscruunt sunt ij, qui vacarunt legibus Regiis tempore Regum Catholicorum Ferdinandi & Elisabeth in ordinem redigendis, quatenus per impressionem publicarentur, veluti modò impressæ sunt, ego illationes aliquot produco in hunc modum.

Prima & præcipua est, quod leges istæ meminerunt † de maravedino veteti; tractant enim de maravedino æreo, qui ætate Regis Alphonsi undecimi in usu erat, quem maravedinum nuncupatum extitisse veterem, probatum fuit in principio hujus capituli.

Secunda est, maravedinum istum veterem quinta parte excessisse valorem solidi boni, veluti patet ex tenore prædictarum legum.

Tertia, maravedinum veterem tertia parte excessisse valorem ejus, qui hodie cursum obtinet. Hoc evidenter probatum est ex iisdem legibus ordinationum Regiarum, quod ita colligitur: Si maravedinus vetus valuit quindecim denariolos, & plus quàm solidus, modernus solum valet decem denariolos.

Quarta, maravedinum veterem aliquid valuisse ultra quindecim denariolos. Hoc liquet, ait enim lex: Quatuor solidos, qui sunt tres maravedini & duo denarioli, quòd si quatuor solidi, singuli ad duodecim denariolos supputant quadraginta octo, superant tres maravedini in quadraginta sex denariolos.

Quinta, insequendo hanc rationem, meritò sex maravedini veteres, reducantur ad decem denariolos modernos, tametsi sit aliquod discrimen; nam sex mara-

maravedini veteres supputant nonaginta duos denariolos, & decem maravedini, quibus modò utimur, faciunt centum denariolos. Verùm antiqua consuetudine receptum est, cum moneta veteres ad Neotericas reducuntur, non exactam rationem haberi exiricas reducantur. Sic Plutarchus, Titus Livius, Plinius, & alij, drachmam Atticam vocarunt denarium, cum denarius septima parte excederet valorem drachmæ Atticæ.

Sex a, quòd ex prædictis colligendum est, ac advertendum, non esse contrarietatem aliquam in declaratione maravedinorum veterum ac novorum, veluti posui *lib. 1. variar. resolutionum. cap. 11.* Nam maravedinus vetus valebat quindecim denariolos, & novus decem: & sic ex consequenti solidus duodecim denariolorum est major maravedino novo, & minor maravedino veteri.

Septima, quòd iuxta hanc opinionem ex iisdem ordinationibus Regiis collectam, non potest inferri maravedinum veterem majoris valoris extitisse maravedino cum dimidio moderno, nec potest probari fuisse aureum; verùm evidenter apparet fuisse æreum, quandoquidem in ordinationibus Regiis discrepat maravedinus bonus à veteri, & ab iis, qui modò cursum obtinent, æstimando eum qui bonus dicitur sex veteribus, & 10. maravedinis modernis.

Hanc æstimationem & comparationem maravedini veteris, cum eo quo iam utimur, admodum veracem & certam existimant, veluti diximus, Doctor Montanus, & alij, qui ex mandato Regum Catholicorum Fernandi & Elisabeth, vacarunt colligendis ordinationibus Regiis, quorum auctoritate dictæ ordinationes Regiæ per examinationem supremi concilij in publicum emissæ fuerunt, & hanc opinionem, veluti omnium certissimam insecutus fui in variis resolutionibus. Inferri tamen alio modo describam rationem æstimandi veterem maravedinum, absque præjudicio auctoritatis eorum; qui idem volumen legum & ordinationum in ordinem redegerunt. Fit quoque mentio in istorum regnorum constitutionibus maravedini boni, veluti monetæ discrepantis à maravedino veteri. Ita verò se res habet, neque potest de ea dubitari, quin maravedinus bonus & vetus admodum fuerint differentes, eò quòd Rex Ioannes, ejus nominis primus, Guadalarajæ eos tales constituit in ordinatione, quam de excommunicatis condidit, ut patet in comitiis, quæ prædictus Rex ibidem habuit, *l. 1. tit. 5. lib. 8. ordin. hodie l. 1. tit. 5. lib. 8. Recopil.*

4 Valor ejus maravedini boni ¶ æquivaleret decem maravedinis, ex iis quibus modò utimur, quod probatur *l. 1. tit. 9. lib. 8. ordin. hodie l. 1. tit. 10. lib. 8. Recopil.* ubi dicitur, quòd filius aut filia, quæ publicè vel clam dehonorerit patrem vel matrem, recludatur in carcere publico viginti diebus, vel luat patri aut matri sexcentos maravedinos bonos, conferentes sex millia maravedinorum præsentis monetæ. Hanc legem condidit Ioannes ejus nominis primus in civitate Bivarica, anno 1397. & in exemplaribus manuscriptorum, quæ ego vidi, in quibus disertè scribuntur leges & comitia prædicti Regis, non insunt ea verba nempe sex millia maravedinorum hujus monetæ. Præterea D. Montanus in *repertorio ordinationum, in verbo, filius*, referendo istam legem Regis Ioannis, solummodo facit mentionem sexcentorum maravedinorum. Ita ut prædicta clausula fuerit veluti declaratio facta per eos, qui vacarunt prædictis ordinationibus in ordinem redigendis, & sic eorum auctoritati plurimum fidei & importantiæ adhibebitur ad probandum, quòd maravedinus bonus æstimeretur valuisse decem maravedinos, ex iis qui hodie cursum obtinent.

Idem valor & pretium correspondet valori, quem

Didaci Covarr. Tom. II.

constituerunt Doctor. Vincent. Arias & Montanus, *l. 1. tit. 5. lib. 2. fori*, maravedino Regis Alfonsi undecimi, qui forum aut leges Hispaniæ in ordinem redigi iussit: scribunt enim, maravedinum illum valuisse octo solidos, & tres denariolos, ad rationem duodecim denariolorum communium, pro singulo solido, quorum unus conficit decem præsentis. Hæc sunt verba, quæ in prædicta glos. continentur, juxta hanc rationem octo solidi supputant nonaginta sex denariolos, deinde tres, sunt nonaginta novem denarioli, qui supputantur decem maravedinos præsentis: quandoquidem singulus maravedinus valet decem denariolos. Hanc ob causam sustinui in prædicto *cap. 11. variarum resolut.* istum maravedinum bonum valuisse decem maravedinos modernos, & illum extitisse, qui in usu erat ætate Regis Alfonsi X, quem ibidem legislatores nuncupavi, intelligendo, quòd tunc temporis eò utebantur pro maravedino bono & majoti, vel aureo.

Cum verò prædicti Doctores, qui majorem nobis hac ætate monetæ antiquæ notitiam habuerunt, dicant, istum maravedinum, ætate Regis Alfonsi X, fuisse aureum, scripsi quoque in prædicto *cap. 11. Maravedinum aureum ætate Regis Alfonsi X, valuisse decem ex modernis*: & hic quidem dicebatur maravedinus bonus. Suspicor equidem, quòd eodem tempore maravedinus dicebatur certa quædam summa denariolorum minorum, quæ æquiparabatur decem maravedinis præsentibus, quòd ita apparet: nam *cap. 11. historiae ejusdem Regis Alfonsi decimi*, tractans auctor de monetis, quæ tunc temporis in usu erant, dicit, unum maravedinum tot denariolos comprehendisse, ut assequeretur maravedinum aureum. Subjungam illud caput ejusdem historiae, nam conveniunt videtur subjectæ materiæ quam tractamus.

Hic maravedinus aureus, est minimus maravedinorum aureorum, quos reperi in legibus & chronicis istorum regnorum, & considerando legem styli 114, conatus sum eadem explicare & intelligere in prædicto *cap. 11.* Hæc sunt verba legis.

Secundum est, quòd in legibus, ubi mullta additur maravedini aurei, ita iudicatum fuerit à Rege Alfonso, qui per id tempus, dum ea contingerent, comperit ordinatum fuisse, ut moneta, quæ tum in usu erat, aurea esset. Et iussit coram se ferri maravedinos aureos præcæ ætatis, & appendere cum sua moneta, ex quo pondere compertum extitit, sex maravedinos suæ Regiæ monetæ appendere unum maravedinum aureum: ita ut maravedinus aureus censei debeat valoris sex maravedinorum hujus monetæ. Ex iis verbis elicitur, maravedinum Regis Alfonsi decimi fuisse aureum, non expediebat enim illum cum antiquo ponderari, qui aureus quoque erat, quandoquidem si metallis discrepassent, nulla ratione quadrabat, nec quadrato poterat, ex pondere utriusque in eadem bilance, elicere valorem, quo alter alterum excederet: Præcipuè cum lex ista dicat, ponderatos extitisse sex maravedinos Regis Alfonsi: quorum sex tantum appenderunt, quantum unus maravedinus aureus vetustæ monetæ.

Quòd si maravedinus bonus, qui cursum habuit ætate Regis Alfonsi X, fuit differens ab eo maravedino, quem hujus regni leges veterem nominant, tantumque valuit unus, quantum sex veteres, veluti apparet ex legibus Regis Ioannis primi, & ex aliis, superius allegatis, & vetus correspondet uni cum dimidio eorum, quibus hodie utimur, & maravedinus bonus æquivaleret decem modernos: vetustior ille maravedinus aureus, qui ponderavit sex bonos, valebit sexaginta maravedinos, ex iis, quibus modò utimur.

Rex Alfonsus ejus nominis undecimus, in comitiis

tis, quæ Legionis habuit anno 1387. petitione secunda, *hodie l. tit. 5. lib. 8. Recopil.* maravedinum bonum quoque æstimat sex maravedinis monetæ veteris, ubi ait: Luat centum maravedinos monetæ bonæ, nempe sexcentos monetæ præsentis. Ita ut lex ista quoque potuerit causam præbuisse æstimationi, quam constituerunt ij, qui in ordinem redegerunt ordinationes Regias, æquiparando maravedinum bonum decem præsentibus, & veterum uni cum dimidio: quam quidem æstimationem semper insecuti sunt Iudices, in executione prædictarum legum. Pro intelligentia omnium prædictorum advertendum est, quod leges styli conditæ fuerint ætate Regis Alfonsi decimi, patris Regis Sanctij quarti, veluti ex eorum initio constat, unde dignoscitur, eam recollectionem majori ex parte continere leges ætatis Regis Alfonsi decimi.

Auctor Chronicorum Regis Alfonsi decimi, *cap. 1.* tractans de Fernando tertio, ac de Alfonso ejus filio, subdit verba sequentia, *1030. C. Bibl. Reg. 1030.*

Nam ætate Regis Fernandi, conferebat Rex Granatæ dimidiam partem suorum redituum, qui appreciabantur septingentis millibus maravedinorum monetæ Castellæ. Ea quidem moneta erat aded gravis, & maravedinus contabatur tot maravedinis, ut maravedinus assequeretur valorem maravedini aurei. Cum verò per id tempus Regis Fernandi, in Castella cursum haberet moneta Pepionum, & in regno Legionis, moneta Leonum, & maravedinus valeretur centum & octoginta ejusmodi pepiones, & minutæ impuiones fierent per metales, quorum unum conficiebatur decem & octo pepiones, & decem metales maravedinum, atque ex istis maravedinis appreciarentur reditus regni Granatensis ad septingenta millia maravedinorum, & confecerunt Fernando Regi dimidia eorum pars, & Rex Alfonsus ejus filius, initio sui regni iussit in nihilum redigi monetam pepionum, & præcepit eundem monetam Burgalensem, & valeretur maravedinus decem denariolos, & minutæ emptiones fierent per solidos, & sex denarioli valerent unam solidam, & quindecim solidos maravedinus. Hæc scribuntur *ca. ejusdem historia. Et c. 7.* scribit idem Historiographus, eundem Regem Alfonsum iussisse anno 1258. quod in nihilum redigerentur Burgalenses, & percudi fecerit monetam denariolorum atrorum, quorum quindecim efficiebant maravedinum: ita ut quindecim denarioli efficerent prædictum maravedinum.

Ex hoc libro Chronicorum facile elici posset valor maravedini aurei, cujus usus fuit ætate Regis Alfonsi decimi, si rectè possemus verificare, qualiter ꝑ Pepio correspondeat monetæ, qua in præsentiarum utimur. notandum est porro, prædictam monetam metalium, cujus paulò ante memini, quamquam hoc nomine scripta sit in eadem historia, in aliquot libris à me visis, & aliis scripturis vocari mercate, vel mercates.

In quodam libro manuscripto reperi brevem relationem veterum monetarum, & in eo legi, Pepionem valere duas measas, & unum Burgalensem duos pepiones, vel quatuor measas, juxta quam rationem maravedinus ætatis Regis Alfonsi decimi percipitur valuisse sexaginta denariolos, conficientes singuli ad sex measas, sex maravedinos, quales hodie sunt in usu. Quod si ita seres habet, dubitari non potest, capiendò verba ejusdem historiae, & rationem ex iis ineundo, quin hic maravedinus Regis Alfonsi X. sit ille idem, qui vocatur bonus, & æqualis maravedino aucto ejus temporis, cujus faciunt mentionem leges fori Hispaniæ, & aliæ. Neque dubium est, quin maravedinus æreus successu temporis diminutus sit à pristino valore, neque valuit tot denariolos, veluti in principio hujus capituli probavimus.

Hinc sequitur dubitatio, quam habet æstimatio maravedini boni & veteris, posita in ordinationibus Regis Regum Catholicorum, & in aliis quos supra citavimus, æstimando maravedinum ꝑ bonum decem maravedinis, qui modò sunt in usu: nam decem maravedini præsentis reducti ad denariolos, efficiunt centum denariolos, & sic habent plures denariolos, quam maravedinus bonus vel aureus, qui cursum habuit ætate Regis Alfonsi X. quandoquidem juxta hanc ultimam computationem, is maravedinus valebat sex denariolos, verum primæ æstimationi maravedini veteris ac novi est aded determinata in prædictis ordinationibus Regis, nunc temporis impressis & publica legum auctoritate examinatis, & discussis, ut videatur temerè agere, qui decidere velit in contrarium. Non omittam tamen, quin absque præjudicio auctoritatis eorum, qui eas in ordinem redegerunt (siquidem æstimatio monetarum non admodum spectat ad substantiam legis, quæ iubetur observari, juxta suam antiquam decisionem, & sit incidenter) tractem aliam rationem æstimandi maravedinum bonum & veterem, dilucidè ac particulariter, ab oculos ponendo differentiam, quæ duabus opinionibus inesse potest, vel modos & formulas appreciandi eandem monetam.

Hæc monetæ veteris ac novæ distinctio, quantum ex vetustis legibus horum Regnorum apparet, videtur per eam occasionem processisse, quod pro remedio necessitatis publicæ, monetæ valorem ordinarium excederent, & subinde cuderetur ex viliori & inferiore materia, permanente valore antiquo in eodem quo prius vigore. Hæc omnia probantur, ex principio ordinationum Regis Henrici II. quas condidit in civitate Toro anno 1411. & Compluti anno 1408. & ex lege Joannis I. condita in civitate Burgensi anno 1388. quæ iubet Maravedinum veterem ac novam esse æquales, & ejusdem valoris, tamen denarioli novi sunt ex inferiori materia percusi.

Denique maravedinus veteris & monetæ veteris semper valuit decem denariolos, & sex coronatos: intelligendo, veluti intelligo, de maravedino communi, cujus usus erat ætate Regis Alfonsi II. nam talem leges nuncupant veterem & monetæ veteris: nulla siquidem per id tempus intercesserat in augendo vel diminuendo monetæ valore novitas, vel immutatio: veluti accidit ætate Regis Henrici II. filij prædicti Regis Alfonsi XI.

Id ipsum quoque confirmatur per leges, initio hujus capituli allegatas, ex quibus probari intelligo, Maravedinum communem ætatis Regis Alfonsi XI. quem leges nuncupant maravedinum veterem, valuisse decem denariolos, & non amplius vel sex coronatos: & nuncupatum veterem, respectu novitatis, quæ postea incidit in monetis, quatenus remedium adhiberetur necessitatibus publicis, prout evidenter intelligi potest ex prædictis legibus & ordinationibus.

Huic supputationi admodum quadrare posset solidorum æstimatio, sustinendo per Historiam de vita Regis Alfonsi X. solidum communem valuisse sex Burgalenses, quorum singulus æquivalerat sex measas: & constituendo solidum bonum in duodecim talibus Burgalensibus, ita ut duodecim Burgalenses efficerent octo denariolos: veluti postea dicemus: & sic ꝑ maneret solidus bonus, cujus mentionem faciunt leges Regis Alfonsi XI. ad octo denariolos: unde resultat, quinque solidos bonos efficere quatuor maravedinos communes, ætatis dicti Regis Alfonsi XI. veluti constat ex legibus ejusdem Regis prius allegatis, unde maravedinus percipitur esse quinta parte major solido bono: juxta quam rationem maravedinus ætatis Regis Alfonsi XI. manebit ad decem denariolos, velut modernos, tamen pluribus

ribus in legibus fuerit nuncupatus maravedinus vetus.

Hanc distinctionem solidi boni, & alterius minoris cum eadem æstimatione maravedini communis, ætatis Regis Alfonsi XI. notatam vidi in memoria superius allegata de monetis antiquis, quam vidi admodum vetustis characteribus, unde apparet, conclusum esse, maravedinum veterem & communem distinctum ab eo, quem leges & historia nuncupant bonum, valuisse decem denariolos, vel coronatos, prout valet is, quo modò utimur. Tametsi maravedinus ætatis Regis X. qui nuncupatur bonus, esset aureus, vel tot denariolorum, ut æquivaleret maravedinum aureum, veluti ejus historia testatur, & valeret multo plures, siquidem valebat sex maravedinos, ex iis, qui modò sunt in usu.

In eadem historia Regis Alfonsi X. & in aliis fit mentio certæ monetæ dictæ Tornes vel Turonensis, quam historia scribit fuisse argenteam. Hanc puto extitisse monetam Gallicam, cujus erat usus in Castella, quòd allata esset à Gallis, qui tunc temporis ad hæc regna pervenerant: & juxta temporum rationem videtur fuisse argenteus Turonensis, de quo tractat *Clem. 2. de magistris*, & nos tractavimus *c. 3. §. 2. num. 8.* hujus operis, ubi eum appretiamus viginti quinque maravedinis, iuxta æstimationem, quam nunc habet Realis & Regalis argenteus Castellanus: nam Turonensis appendebat tres partes ex quatuor unius Regalis, vel tres quartos: qui tunc temporis valore suo poterat adæquate duos maravedinos communes.

Verùm, dicit quispiam, Turonensem istum fuisse solidum Turonensem, de quo tractavimus *in eo §. 2. num. 7.* cujus pondus constituimus ad tertiam partem unius Regalis, qui nunc temporis efficeret undecim maravedinos, & ea ætate potuit valere unum maravedinum communem, veluti postea indicabimus, tractaturi de monetis argenteis, quæ cursum olim habuerunt hæc in regnis: tametsi suspicor, solidum Turonensem multo ære commixtum fuisse, neque tantum argenti continuisse.

In legibus Regis fit quoque sæpius mentio solidorum, qui fuerunt differentes, veluti ex iisdem legibus & Chronicis apparet. Non sum hîc tractaturus de solido, cujus fit mentio in foro Iuzgo, & in legibus Gothicis, eo quòd inferius commodior de iis tractandi nobis offeretur occasio.

Sunt & alij solidi, quorum mentionem faciunt leges Alfonsi Regis XI. ex quibus apparet, singulum illorum fuisse quinta parte inferiorem maravedino communi, qui per eam ætatem cursum habuit, hoc probatur *l. 11. §. 1. 19. tit. 11. §. li. 4. ord. hodie l. 1. 1. §. 17. tit. 2. li. 6. Recop. & leg. 22. §. l. 30. tit. 3. 2. ordin.* quas condidit præfatus Rex Alfonsus XI. Compluti anno 1386.

Hoc ipsum paulò antea probavimus, quandoquidem ex iisdem legibus constat quatuor maravedinos valore suo adæquate solidos quinque: & juxta alteram opinionem constituimus talem maravedinum ad valorem quindecim denariolorum, afferentes, eundem esse, quem leges nuncupant monetæ veteris. Quamobrem solidus iste valebat duodecim denarios, & sexta parte excedebat maravedinum præsentem: nam hîc saltem valet decem denariolos: unde apparet, quinque hujusmodi solidos æquiparare valorem sex maravedinorum præsentis monetæ. Juxta eandem æstimationem declaravimus *in variis resolutionib. lib. 1. cap. 11.* solido contentos in legibus Regis Alfonsi XI. Hanc opinionem ante plurimos sustinuerunt DD. Vincent. Arias & Montalaus *l. 1. tit. 3. §. l. 1. tit. 5. lib. 2.* fori Hispalensis. Et idem Montalaus in Repertorio, quod conscripsit ad ordinationes Regias *in verbo solidus*, ubi novum addit:

Nempe solidum bonum valuisse octo maravedinos monetæ veteris, qui iuxta suam supputationem adæquarent duodecim maravedinos præsentis, quos hodie expendimus.

Huc allegat ordinationem quamdam Regis Alfonsi XI. conditam Compluti, quæ incipit, *Si nobilis*, &c. & *l. 11. tit. 11. lib. 4. ordin.* Sic ait lex in novis ordinationibus regis, estque *lex in ord. 16.* Qui plus acceperit, solvat Regi ex suis bonis pro Rebus singulis quinque solidos, qui sunt hujus monetæ quatuor maravedini. Cùm ista lex sit eadem, quam allegat Montalaus, evidenter patet, ipsum non probare id, quod probare intendit. Scribitur etiam in antiquis ordinationibus Alfonsi XI. Solvat Regi pro re singula quinque solidos bonos, qui sunt hujus monetæ quatuor maravedini.

Hinc apparet, Doctorem Montalum usum fuisse mendoso exemplari: & hoc quidem clarum existit: nam eadem lex, & reliquæ ejusdem tituli, taxant alimenta iisdem solidis maravedinis & denariolis, & in aliis reliquis locis ita constituit solidam, ut quinque valeant quatuor maravedinos: ita ut non probet, solidum ea ætate valuisse octo maravedinos veteres. Rex Alfonsus vocat & vocare potuit istos solidos duodecim denariolorum solidos bonos, ad differentiam aliorum, mea sententia minoris valoris, quorum mentionem facit Rex Henricus II. filius ejusdem Regis Alfonsi, in ordinationibus, quas in civitate Toro condidit anno 1411. ubi in proemio ait, quòd tres solidi valeant quatuor denariolos, prout solebant valere: unde sequitur, talem solidum valuisse aliquid ultra unum denariolum, nempe denariolum cum tertia parte alterius: ita & hîc minor solidus æquivalet octo measas, vel tres solidos, qui fuerunt in usu tempore Alfonsi X. velut apparet ex *c. 1. suæ historiæ.* Valebat singulus horum solidorum sex denariolos Burgalenses, quibus mea sententia, singulas constabat, & valebat quatuor measas, veluti ex prædicto *c. 1.* aliquatenus colligi potest: nam valuit singulus duos pepiones. Juxta hanc computationem hîc ultimus solidus valuit viginti quatuor measas, nempe quatuor denariolos, ex iis, qui postea cursum habuerunt in hoc regno, ex quibus maravedinus valuit & valet decem, prout iam elucidavimus.

In l. 2. tit. 8. lib. 4. ordinationum, hodie l. 2. §. 10 lib. 8. Recop. dispositum est, quòd qui alteri per contumeliam dixerit aliquod verbum ex iis, quæ in eadem lege continentur, mulctetur trecentis solidis. Istos solidos, veluti annotavi in variis resolutionibus, quidam Iudices, præcipuè inferiores æstimant singulum ad duos maravedinos. Alij velut præfecti Curia, quatuor in maravedinis modernis. Lex ista desumpta est ex Foro Regali Hispaniæ, *l. 4. tit. 3. l. 2. §. in eo tit. l. 1.*

Noratur quoque eadem multa trecentorum solidorum in alio casu, & *in l. 3. tit. 5. lib. 4. Fori*, sic mentio solidorum. Et ibidem D. Montalaus intelligit solidos Burgalenses, juxta *l. 1. tit. 8. lib. 1. Fori*, & declarat *l. 1. tit. 5. lib. 2.* istum solidum Burgalensem valuisse duodecim denariolos, ita ut duobus solidis excedat maravedinum præsentem, qui hodie in usu est. Quamobrem isti solidi tantum valent, ut quinque ex iis efficiant sex maravedinos præsentis: & juxta hanc rationem trecenti solidi æstimabuntur trecentis & sexaginta maravedinis hujus monetæ, quæ modò utimur.

Quòd si isti denarioli non constant sex measas, sed Burgalensibus quatuor measarum, veluti annotavi, singulus solidus esset quadraginta & octo measarum, & quinta parte minor maravedino communi: ita ut quinque solidi valerent quatuor hujus ætatis maravedinos: & sic trecenti solidi efficerent ducentos & quadraginta maravedinos hujus monetæ: tametsi in

hac supputatione semper contrarium sustinuerimus à Doctore Montaluo, & ab iis, qui ejus opinionem infecuti fuerunt.

In hac materia solidorum & injuriarum est rationi consentaneum notare duas leges styli admodum antiquas: quandoquidem hoc opus conscriptum est ætate Regis Alfonsi X. Prior verò legum, quibus id sæculum maxima ex parte utebatur, est l. 85. posterior est l. 131. unde apparet, quòd is, qui verbis contumeliosis affecterit vitum nobilem, luat quingentos solidos: quamvis injuriæ prolatae in viros ignobiles, non sint tam gravi mulctæ obnoxia. Has leges notavit vir magnificus, & litteris ac justitiæ rectitudine illustris Joan. Arce de Oratora l. V. Licentiar. ad Regiæ Majest. in Regia audientia Vallisoleti Consiliarius, in tract. suo de nob. 2. part. c. 4. n. 11. quòd viro nobili in Castellæ Regno, juxta leges Fori Hispaniæ, competat jure speciali, ratione suæ nobilitatis æstimare suas injurias, ac vindicare quingentis solidis. Facit ad id prædicta lex, quæ habetur in Foro Hispaniæ, lib. 3. de pign. quæ ait.

Si Eques quispiam debeat libero, vel alteri homini triviali, pro eo debito, nec pro re quavis alia, non sistat animal quod equitaverit, neque illi frenum cohibebit: quòd si id fecerit, luat quingentos maravedinos pro calumnia: quorum ducenti quinquaginta cedent Regi, & reliqui ducenti quinquaginta Equiti pro ignominia qua affectus est. Idipsum quod hac lege notatur, per alia hujus Regni fora probatur. Proinde cum plurimæ adferantur rationes pro intelligentia originis & principii, quòd habuit is loquendi modus, ad comprobationem prædictorum confidero l. 11. tit. 1. lib. 4. ordinationum Regiarum, hodie l. 11. tit. 3. lib. 8. Recop. ubi refertur lex Regiæ Alfonsi XI. condita Compluti anno 1386 quæ ait: Si quis ex fundo agricolæ rapuerit quidpiam rei alimentariæ, luet trecentos solidos: quòd si fundus spectaverit ad Nobiles, quingentos solidos.

Huc etiam potest applicari alia lex Fori Iuzgo lib. 8. tit. 4. quæ incipit, *Quòd si quispiam bovem ferocem*: ubi æstimando calamitates, quæ fiunt per animalia, & mortes hominum in certa quantitate: constituit domino animalis pro morte hominis ingenui mulctam 500. solidorum pro homicidio.

Huc etiam aliqua ratione applicari potest, quod scribit Beatus Rhenanus, lib. 2. rerum Germanicarum, ubi ait inter leges Salicas, quibus Franci utebantur, quamdam contineri, qua pœna injuriarum æstimabatur, hoc modo: Quòd si Francus Salicus injuria quempiam affecisset, lueret solidum æstimatum duodecim denariis: verum si Phrygius vel Saxo injuria affecisset Salicum Francum, lueret pro solido quadraginta denarios, taliter æstimatum, ut solidus pro satisfactione injuriæ commissæ adversus Salicum deberet accipi & æstimari majoris, nempe ad quadraginta denarios: reliqui verò ad duodecim denarios. Id quidem fiebat, quòd Franci Salici gens essent nobilissima: ejusque generis & qualitatis, ut ex ea eligerentur Reges Franci, ejus consilarii, legislatores, atque id genus cæteri, quorum votis, & prudentia Respublica gubernaretur, de qua re, & de legibus Salicis tractavi c. 1. n. 8. præli-carum 9.

8 Juxta prædicta necessarium est † distinguere duas istas opiniones, atque ad singulam earum resolvere monetarum æstimationem, in quibus est vel consistere potest illa differentia: Atenta verò opinione Doctoris Montalui, & declaratione Regiarum ordinationum Regum Catholicorum Fernandi & Elizabeth, servabitur opinio sequens.

Maravedinus bonus, qui adæquabat Maravedinum aureum ætatis Alfonsi X. valet decem Maravedinos præsentis.

Maravedinus vetus, qui erat communis ætate Regis Alfonsi XI. correspondet paulò plus tribus blancis: ita ut sex veteres supputent decem maravedinos præsentis.

Solidus Burgalensis valet duodecim denariolos: & quia maravedinus præsentis valet decem denariolos, hic solidus valet sexta parte amplius maravedino præsentis: & quinta minus maravedino veteri. Hic solidus nuncupabatur solidus bonus.

Verum accipiendo & insequendo aliam supputationem, notari debet alia æstimatio modo sequenti.

Solidus minor valet unum denariolum, & duas measas: ita ut valet octo measas.

Solidus bonus valet duodecim Burgalenses, & nuncupatus fuit iste solidus, Solidus Burgalensis, quod probatur l. titul. de scribis, lib. 1. Fori: ubi apparet, legem voluisse innuere, solidum istum Burgalensem dividi & æstimari per denarios Burgalenses, & ferè indicat, sex denariolos Burgalenses efficere dimidium solidum.

Denariolus Burgalensis valet quatuor measas, velut annotatum est in antiquo illo memoriali, quem supra allegavi.

Unde colligitur, solidum Burgalensem non valere duodecim novos denariolos, continentis sex measas, quorum decem efficiunt maravedinum præsentem, ut voluit Montalvus, sed duodecim Burgalenses singulum ad quatuor measas, nempe octo denariolos novos singulum ad sex measas.

Ex supra dictis quoque inferatur, solidum istum bonum nuncupatum Burgalensem, eundem esse cum eo, de quo tractant & mentionem faciunt leges Regis Alfonsi XI. quas supra allegavimus, & aiunt, solidum istum quinta parte esse minorem maravedino parvo & communi, quandoquidem maravedinus valebat & valet decem denariolos sex measarum: & hac ratione quinque reales solidi, nempe quadraginta denarioli efficiunt quatuor maravedinos, qui etiam valuerunt & valent quadraginta denariolos.

Hæc eadem æstimatio quadrat l. 30. à Rege Alfonsi Compluti conditæ hodie l. 17. tit. 3. lib. 6. Recopil. absque ulla diminutione vel additione, ubi ait: Quatuor solidi, qui efficiunt tres maravedinos, & duos denariolos. Cum iste solidus constet octo denariolis, illorum quatuor efficiunt triginta & duos denariolos, & maravedino existente decem denariolos: ita ut quatuor solidi æquivalent tres maravedinos & duos denariolos. Juxta alteram supputationem constitueramus solidum ad duodecim denariolos, & non potuimus maravedinum appetiare quindecim denariolis, quod verisimile non fit, cum maravedinus semper habuerit denariolos certos & integros.

Alter solidus, cujus fit mentio in Chronicis Regis Alfonsi X. valebat sex Burgalenses, eratque dimidium solidi boni Burgalensis: ita ut solidus iste valeret viginti quatuor measas, vel quatuor denariolos singulum ad sex measas. Potest solidus dici medius, veluti colligitur ex prædicta historia, ex eo quòd per illam intelligi potest, atque ex eo quòd statim dicturi sumus.

Maravedinus bonus, qui aureum in suo valore adæquabat, veluti in eadem historia scribitur, valet centum & octoginta pepiones: singulus pepio constabat duobus measis. Ille maravedinus quoque valet decem metales, sive mercales: singulum verò mercale decem & octo pepiones. Juxta quam rationem talis maravedinus valet sexaginta denariolos, singulus ad sex measas, qui correspondent sex maravedinis modò usum retinentibus.

Scribitur in eadem historia Regis Alfonsi X. maravedinum ejus ætatis adæquantem illum qui aureus dicebatur,

dicebatur, valuisse nonaginta Burgalenses: singulum Burgalensem duos pepiones, qui ad nihilum redacti sunt, & reducti fuerunt centum octoginta ad nonaginta. Valuit etiam maravedinus iste bonus quindecim solidos, quorum singulus habebat & valebat sex Burgalenses: ita ut hic maravedinus correspondeat sex præsentis ætate cursum retinentibus.

Hac etiam spectat, quod nigri quindecim, vulgò prius (quorum eadem historia Regis Alfonsi X. meminit, efficiebant maravedinum) tot denariolos supputabant, ut juxta eandem computationem æquivalent sex maravedinos modernos: ita ut hic denariolus niger valuerit quatuor denariolos communis.

Huic rationi correspondent leges Regis Ioannis I. ubi taxant maravedinum bonum, sex maravedinis monetæ veteris, quos in eodem valore quo hodie sunt præsentibus constituimus: tamen in diversis locis atque in particularibus judiciis maravedini veteres fuerint & sunt interpretati & æstimati aliquando duobus, aliquando tribus, aliquando quatuor maravedinis, quibus hodie utimur.

Unde colligitur, maravedinum aureum antiquum, qui lege styli valuit & ponderavit, quantum sex maravedini aurei Regis Alfonsi X. æstimatum & appretiatum extitisse triginta sex maravedinis, cujusmodi hodie expendimus.

Lex 2. tit. 3. part. 7. distinguit maravedinos nigros à maravedinis albis, liquidò demonstrans, maravedinum nigrum plus valuisse, quam album, Forfan lex nuncupavit maravedinum nigrum maravedinum bonum, æquivalentem quindecim nigros: album verò maravedinum inferiorem & communem, adæquantem decem denariolos, prout valet is, quo modò utimur quod etiam probati potest ex eo, quod modò dicturi sumus de albo.

Verum est equidem, me in plerisque contractibus concessis Capitulo Ecclesiæ Cordubensis, vidisse fieri distinctionem maravedinorum monetæ veteris, & maravedinorum monetæ albæ, æstimando maravedinum monetæ veteris duobus monetæ albæ, atque intelligendo monetam albam pro ea, qua hodie utimur, quæque habuit cursum annis ab hinc 60. & amplius.

Quamvis monetæ istæ antiquæ æræ existent, credo tamen & suspicor, iis admixtum fuisse plus argenti, quam Blancis, Quartis, & Octavis, qui modò cursum retinent. Hoc aliquatenus colligi potest ex cap. 98. historia Regis Alfonsi XI. cujus ætate, & antea sæculo Regis Ferdinandi IV. sui patris, & aliorum Regum, maravedinus communis fuit æstimatus per monetæ & coronatos, vulgò *Cornardos*, ut apparet ex eadem historia, & valuit idipsum quod modò valet, prout ex sequentibus credi potest.

Primo, quia ex legibus Regis Alfonsi XI. quas circa solidos allegamus & expendimus, apparet talem maravedinum valuisse decem denariolos, prout modò valet, & non amplius.

Deinde quia maravedinus valebat decem novenas, quantum singulæ adæquabant, unum denariolum, sex measatum, veluti apparet ex ordinatione, quam Rex Henricus II. condidit in Toro anno 1411. ubi ait: Maravedinus valeat decem denariolos, vel decem novenas, vel sex coronatos: & duodecim quinquenæ valeant unum maravedinum, & duo quinquenæ unum coronatum. Unde patet, talem maravedinum valuisse sex coronatos, vulgò *cornardos*, & decem denariolos, prout valet is, quo nunc utimur: & duodecim quinquenæ tantum efficere ac supputare, quantum decem novenæ: ita ut novenæ valuerit sex measas, quinquena liquidem constabat quinque: & hæc omnia quadrant cum maravedino præsentis.

Ex hoc etiam probatur, novenam denariolum per id tempus non valuisse ultra sex measas, & non novem, quamvis fieri queat, ut aliàs idipsum valuerit.

Cruciatus, monetæ minutioris † nummus ordinariè solebat in Castilla valere duos coronatos neque per ullam necessitatem auctus fuit ejus valor, veluti probatur ex ordinatione, quam condidit Rex Henricus II. Compluti anno 1408. Blancus etiam refertur inter monetæ, & quamvis prius potuerit esse percussus, veluti colligitur ex Regiis partitarum legibus part. 2. tit. 33. par. 7. tamen illum prius mandavit cudi Rex Ioannes ejus nominis I. & constituit in valore unius maravedini decem denariolorum, deinde imminutus est singulus blancus ad sex denariolos, ferè idem efficientes quod hodie una blanca, prout apparet ex ordinatione, quam idem Rex Ioannes condidit in Bituntina, anno 1387. & Burgis anno 1388. Hic Blancus imminutus est ad valorem unius coronati à Rege Henrico III. anno 1391.

Ætate ejusdem Regis Henrici III. hæc in regnis habuit cursum moneta nuncupata Agnus Dei, quæ initio æquivalere maravedinum: deinde percussa fuit ex tam infima materia, ut saltem valuerit unum coronatum, vulgò *Cornardo*, veluti tractatur in *Chronicis* ejusdem Regis Henrici III.

Antiquitas quoque hæc in Regnis percussa fuit moneta, quam veteres nuncuparunt dimidi in blancam, veluti constat ex legibus quas Rex Ioannes I. Segoviæ condidit anno. 1290.

Advertendum est, monetæ antiquas aureas, & argenteas, tamen in hoc opere plerumque æstimantur juxta pretium antiquum, comperto pondere quod habuerunt, debere reduci ad eas, quæ modò cursum obtinent, ad æqualitatem in quantitate ponderis: & tale pondus æstimati, prout hæc ætate æstimatur: quandoquidem debent considerari juxta prædictum pondus, & quantitatem auri vel argenti.

SUMMARIO DEL CAPITULO

SIGUIENTE.

- 1 Considerase el precio y valor de las cosas en tiempos antiguos quanto a estos Reynos: en especial del maravedi de plata.
- 2 Trátase del peso y valor del real Castellano en tiempo del Rey don Henrique segundo, y despues y antes.
- 3 Dobra Castellana de que peso, y valor aya sido.
- 4 El maravedi de oro que peso, y valor aya tenido en los tiempos passados.
- 5 Examínase muchas leyes de las partidas, y del fuero, que hablan de maravedis, y otras monedas.
- 6 Francos que moneda aya sido, y de que peso y valor.

Capitulo sexto, en el qual se trata y considera el peso de las monedas de oro y plata antiguas de estos Reynos para mejor entendimiento de las leyes.

Quanto al entendimiento de muchas leyes de las partidas y fuero real, conuiene examinar el valor, y peso mas particular de las monedas de oro y plata, que en estos Reynos solian correr, pues aunque ayamos dicho y declarado el precio del maravedi de oro viejo y nuevo por estimacion de maravedis comunes y dineros menudos, feta bien pro lo que adelante tocaremos, averiguar el peso y cantidad que estas monedas tenian, si quiera para entender la gravedad de las penas conforme a lo que oy en dia se usa: y porque veamos, si un maravedi de oro era liviana pena: y así mesmo la pena de otros maravedis

dis communes. Para lo qual se han de considerar algunas antigüedades.

Quien viere leydo las coronicas de Castilla, y las leyes antiguas † del Reyno hallara, que las viandas, mantenimientos, y las demas cosas necessarias para la vida humana, valian tan barato y en tan baxos precios, que con un real del peso mesmo, que los de agora tienen, se comprava y podia comprar lo que en este tiempo no se podia comprar con diez, ni con quinze reales, ni por ventura con veynte, lo mesmo se puede dezir del maravedi comun, pues entonces era de mas utilidad para comprar un maravedi, que agora quinze ni veynte. esto parece ser así no tratando de tiempos mas antiguos, por las ordenanças que hizo el Rey don Alonso onzeno en Alcalá era de M.CCC. LXXXVI. y largamente por las leyes, que hizo el Rey don Henrique segundo en Toro era de M.CCCCVII. desde la l. 29. hasta la l. 63. Item se deve notar, que in tiempo del Rey don Alonso XI. y de don Henrique II. y hasta oy el maravedi por donde se apreciaron y precian en las dichas leyes todas las cosas, era y ha sido de seys coronados, o diez dineros: como por las mesmas leyes parece, y por lo que tenemos allegado en el capit. antes de este: pues este maravedi no era el bueno, ni el de oro, sino el comun.

Parece así mesmo, que en tiempo del Rey don Alonso XI. valia el marco de la plata ciento y veinte y cinco maravis, como se prueva por su historia c.98. y despues en tiempo del Rey don Iañ el primero valia docientos y cinquenta maravedis. lo qual consta, y esta cierto por las cortes, que el mesmo Rey don Iuan hizo en Burgos anno de M.CCC. LXXXVIII. y así en esto como en las demas cosas necessarias en la republica se hallata por las coronicas del Reyno, que quanto mas nos acercaremos a este tiempo, tanto mas han subido y encarecidose en los precios todas las cosas que comunmente gastamos en comer, en vestir, y en otros tratos, y actos necessarios. lo qual sin coronicas por experiencia hemos visto de 30. o 40. annos a esta parte por tanto no nos maravillarenos de lo quel leyereamos cerca de los precios que ruvieron los mantenimientos y otras cosas dezientos annos atras.

Segun esto no va discaminando † el precio de los reales Castellanos en aquel tiempo, estos reales eran de tanto peso, que ocho dellos hazian una onça, como lo hazen agora. así lo prueva la ley, que hizo el mesmo Rey don Iuan en Biruiesca anno M. CCC.LXXXVII. do dize que por ocho reales devidos se pague una onça, de plata, y qui este es su iusto precio.

Por el valor del marco de plata podemos sacar la diversidad del valor del real de plata del dicho peso, el qual valio en tiempo del Rey don Henrique II. tres maravedis, y porque esta moneda se labro de baxa ley a causa de las necessidades publicas, el mesmo Rey baxo este real a maravedi: como parece por su coronica en el cap. 8. del anno 6. y por las ordenanças, que hizo en Alcalá era de M.CCCC.VIII. despues esta moneda se boluio a labrar de buena ley como la vicia. Quiero dezir como la que corria antes que se labrasse de baxa ley, y así el real viejo, como el nuevo valieron en tiempo del Rey don Henrique II. tres maravedis cada uno. Esto se prueva por las leyes del mesmo Rey en Toro era de M. CCCC.XI. de las quales parece quo poco antes con las muchas necessidades se ava alcado el real de plata de buena ley a 12. maravedis: y luego se boluio a baxata tres, andando el tiempo reynando el Rey don Iuan el I. valia el real del dicho peso quatro maravedis, y entiendo el peso del real de esta manera, que ocho reales hazian y pesavan una onça algo

menos.

Por razon que en las monedas siempre falta el peso iusto para la costa de labrarlas, y que en tiempo del Rey don Iuan el primero aya valido el real quatro maravedis, pruevalo la ley que el mesmo Rey hizo en Burgos anno de 1388. despues con subirse la plata a venido valer el real unas vezes doze maravedis, y entonces se le llamaron quartos las monedas que valieron tres maravedis, porque eran quartos de real, el qual valio así mesmo diez y seys maravedis: de a qui se llamaron quartos las monedas de a quatro maravedis: en fin como al presente, así en los tiempos passados la moneda de plata se respecto al valor de la mesma plata poco mas: como es notorio.

Item se haze mencion en las coronicas y leyes del Reyno de moneda de oro. en espicial se usaron en Castilla las doblas, y por las leyes del Rey don Henrique segundo en Toro era de 1407. en la ley 62. parece que en aquel tiempo la dobla Castellana valia treynta y seys maravedis de los comunes, que cada uno valia diez dineros, como el de agora. despues alco la moneda el mesmo Rey don Henrique, y valio la dobla Castellana ciento y veynte maravedis. y luego boluio esta moneda a reducirse a su iusto valor, y valio treynta y cinco maravedis, así lo pruevan las leyes del mesmo Rey don Henrique fechas en Toro era de 1411. en tiempo del Rey don Iuan el I. valia la dobla Castellana cinquenta maravedis: lo qual parece por las leyes del mesmo Rey don Iuan en Biruiesca anno de 1387. y en Burgos anno 1388. estas doblas en tiempo del Rey don Iuan el II. corrian de muy baxa ley algunas de ellas, y las buenas, y las malas avian subido en su valor: como han subido los precios del oro, y plata: y de todas las otras cosas, segun parece por las peticiones, que se dieron en Madrid en las cortes del anno de 1435. en un contracto de venta que se celebró en tiempo del Rey don Iuan segundo en el anno de 1435. de cierta heredamiento en tierra de Sevilla vi hecha mencion de las doblas moriscas que eran ygaladas por las leyes reales a las Castellanas, en setenta maravedis cada una. lo quel se sufre por razon que las moriscas corrian abaxadas de su ley, como las Castellanas en aquel tiempo. hizose el dicho contracto en 5. de Deziembre. por el qual doña Leonor Gutierrez Tello Abadesa y las monjas de la orden de Sancta Clara vendieron el heredamiento de Villa nueva de Balbuena a Francisco de Villa Franca por precio de dos mil y dozientos y cinquenta doblas moriscas contada cada una dobla a setenta y un maravedis. Esta † dobla Castellana en nuestros tiempos ha corrido o solia correr, pero no de tan buena ley, ni de tanto peso como las que renego dicho, que corrian en tiempo del Rey don Henrique segundo, y del Rey don Iuan el primero, y valian las ultimas de agora treinta annos, y quarenta, cada una trezientos y setenta y cinco maravedis.

Las doblas antiguas en tiempo del Rey don Iuan el primero valian doze reales en plata amonedada: y en plata quebrada onça y media y una ochava de plata, segun parece por las dichas leyes.

De mas de lo suso dicho conviene para lo que adelante diremos examinar esta dobla Castellana, de que peso era, para ver el oro que tenia: y creo a todo lo que puedo alcançar, que esta dobla tenia peso de un Castellano, lo qual hasta agora entiendo así por lo siguiente.

Lo primero, por que el Rey don Iuan el primero en Segovia anno de 1390. hizo la ley de la segunda supplicacion con la pena de las mil y quinientas doblas, *hodie l. 1. tit. 10. li. 4. Recopil.* no señalando mas que doblas, sin dezir el precio dellas, por tanto se han

han de entender estas doblas Castellanas, y de aquellas, que se contienen en las otras leyes del mesmo Rey, lo qual a mi parezca esta claro, en nuestros tiempos, y antes de agora despues que la dicha ley se hizo, estas doblas se han juzgado por peso, y precio de Castellanos: luego bien se prueva, que la dobla Castellana en aquel tiempo era de peso de un Castellano. Ansi mesmo creo que estas doblas son las que dizen de cabeça: por lo que la ley 1. del Rey don Juan el primero fecha en Bituiesca, donde haze mencion de cierto servicio de doblas, que el Reyno le prometio por cabeças mayor, y menor en cierta forma, llamanse estas doblas de cabeça en las provisiones dadas por su Majestad anno 1339, l. 9. tit. 20. lib. 4. Recopil. sobre las suplicationes con las mil y quinientas doblas.

Lo otro, porque en las constituciones de la universidad de Salamanca, que se hizieron anno de 1422. poco antes se mandan dar dos doblas a cada doctor en los licenciamientos, doctoramientos. las quales no ay duda fino que se han de entender de las Castellanas, que corrian a la fazon en estos reynos, y estos siempre se han estimado a peso de Castellanos, como es notorio, y no se puede negar ni dezir otra cosa.

A todo lo suso dicho corresponde el precio y estimacion de las doblas por reales de plata del peso de los de agora: pues esta cierto, que el presente vale una parte de oro onze partes de plara. y por la estimacion del oro y plata la qual ha ydo siempre creciendo alomenos, nunca en Castilla valio tanto como al presente vale, se puede colegir, que la dobla estimando en doze reales, que hazian onça y media de plara, tenia mas oro, que no el ducado de nuestro tiempo: ansi que yerna a ser el peso de las dichas doblas a un Castellano. mayormente se prueva esto, por que en las dichas leyes van ygualandas las doblas Castellanas con las doblas moriscas, que parecen ser las doblas Zahenes o Azenas, las quales pesan a Castellano: y antes mas, que menos.

Considerando el tiempo del Rey don Henrique el segundo quando la dobla Castellana valia treynta y seis maravedis comunes: y que entonces no valia meno el oro y plata, que en tiempo del Rey don Alonso decimo, podemos dezir, que el maravedi de oro del tiempo del Rey don Alonso decimo, y el qual valia seys maravedis de los comunes segun una cuenta, era de peso por lo menos de sexta parte de un Castellano, y segun esto esta moneda de oro se se labrasse oy valdria conforme al precio presente quasi dos reales y medio poco menos: y por menudo ochentá maravedis. De este maravedi de oro se han de entender las leyes del Rey don Alonso decimo, que el hizo. Aunque segun lo cuenta del doctor Montaluo passada por las ordenanças Reales, que agora tenemos, este maravedi valia diez de los comunes, que eran de diez dineros como los de agora.

El otro maravedi de oro mas antiguo, al qual se han de referir las leyes antiguas de estos Reynos fechas antes del Rey don Alonso decimo, y las que ellas se sacaron, pesava segun la ley del estilo seys de los passados, por lo qual viene a ser de peso de un Castellano: aunque entonces valia treynta y seys maravedis communes: los quales vienen a ser el dia de oy mas de quatrocientos y ochenta maravedis: y por reales quatorze.

De todo lo suso dicho se saca en limpio, que el maravedi de oro contenido en las leyes de las partidas, se ha de entender y juzgar de peso de un Castellano: pues los que hizieron aquellas leyes tuvieron respecto a la moneda antigua de oro trasladando como trasladaron leys tan antiguas, y haciendo re-

copilacion de ellas. Para esto ay una razon a mi juyzio de mucha fuerza, los que hizieron las dichas leyes de las partidas y las recopilaron entendieron muy bien el peso del sueldo aureo de Iustiniano, y como pesava lo que pesa un Castellano. Tuvieron ansi mesmo entendido que el sueldo, y el aureo eran de un mesmo peso: y con esto esta llano que los dichos auctores no quisieren alterar cosa alguna en las leyes que trasladavan, y si algunas vezes alteraron algo, fue pensando, que no hazian mudança alguna, y no entendiendo las leyes como se han entendido por otros: y ansi en todos los lugares do el derecho comun haze mencion de sueldo, o aureo, trasladaron maravedi de oro, o maravedi simplemente entendiendo de oro, de lo qual parece, que los dichos autores dieron a entender, que el maravedi de oro contenido en las leyes antiguas de estos Reynos fechas antes del Rey don Alonso decimo, y del Rey don Hernando tercero su padre, y otros Reyes proximos a estos, era del peso que es agora un Castellano, quiero dezir la sexta parte de una onça de oro: y tal que setenta y dos hazian una libra Romana de 22. onças.

A esta declaracion y parecer se alegan las leyes de los Reyes Godos, que en Espanna reynaron antes del Rey don Rodrigo, de las quales el dia de oy se tiene noticia por el libro que dizen y intitulan Foro juzgo fecho en Latin, y an si mesmo an aquel Romance antiguo que entonces se usava poco diferente del que al presente usamos. En estas leyes Gothicas se haze muy a menudo mencion de sueldos de oro, en el texto Latino: y estos mesmos en el texto Espannol se llaman maravedis, o moruis de oro, y otras vezes simplemente maravedis, o moruis, estos sueldos de oro, entiendo oy aver sido del peso de un Castellano, como el sueldo Romano, de quien haze mencion Iustiniano en su Codigo: para lo qual se puede presumir, que en tiempo de los Reyes Godos corrian en Espanna en la contratacion y comercio los sueldos de los Romanos, y de Iustiniano: pues en tiempo, que los Godos reynaron en Espanna, los Romanos no del todo estavan exclusivos de ella, antes governaron parte de Espanna hasta que el Rey Suintilla XXVI. Rey de los Godos, que comenzó a reynar anno de D CXXI. acabo de echar a los Romanos de toda Espanna y de la Francia Gothica, quedandose con la monarchia de estas provincias, como lo escriven Sanit Ildoro, el Arcoobispo don Rodrigo, y el Obispo de Burgos don Alonso de Carragena; aunque Paulo Emilio en la coronica Francesa atribuye esta monarchia al Rey Sisebutho, que fue el 24. Rey de los Godos, y comenzó a reynar anno de DCXXII. Come quiera que se pues Iustiniano avia tenido el Imperio Romano y muerto 60. annos antes poco mas o menos: verisimil es que quedarian sus monedas y sueldos de oro: y otras semejantes mandadas labrar por los Emperadores que le succedieron quanto a la contratacion y commercio en Espanna, por causa de la parte que los Emperadores en ella tenian, y despues de ellos echados de ella por lo que suelen durar y tratarse semejantes monedas de tan excelente metal, y tan estimado.

Lo mesmo se puede sacar delas mesmas leyes Gothicas, en las quales estos sueldos de oro se dividen por tremisses, como parece da ley ult. tit. ult. li. 7. & lib. 8. tit. 4. en la ley, Si algun home talla come a cavallo: y en la ley que comienza, si algun home encietra ganado, donde en el texto Latino se haze mencion de los tremisses de oro, como parte de los sueldos, y segun provamos arriba en el c. 3. num. 4. el sueldo de Iustiniano tambien se dividio en tremisses de oro. Por manera que ansi por el nombre, como por

por la mesma division, y por la contratacion con los Romanos podemos entender con mucha razon, que los sueldos de oro contenidos las leyes Gothicas eran del mismo peso, o los mismos que los de Iustiniano, y por tanto vienen a ser de peso de un Castellano: desta manera se pueden entender muchas leyes del foro juzgo, mayormente en el lib. 7 y 8 y en otros muchos lugares, donde el texto Latino usa de sueldos, y en Espanol de maravedis de oro, o de maravedis simplemente.

E si quisiéremos dezir, que los Reyes Godos no ayan tenido cuenta con la moneda Romana, diremos que ellos mesmos mandaron labrar sueldos de oro a imitacion de los sueldos de Emperadores y del mismo peso, y con esto concurre que Pedro de Alcocer en la historia que con mucha diligencia, y curiosidad hizo y recopiló de la insigne y Imperial ciudad de Toledo lib. 1. c. 32. afirma y testifica haver visto medio maravedi de oro del tamanno de medio Castellano labrado en Toledo en tiempo de los Reyes Godos: de la una parte tenia la figura de un Rey con esta letra, *Vuitigis Rex*: y de la otra tenia por letras, *Toledo Pius*. Verdad es que Alcocer llama a este moneda Meajas de oro: y las leyes del foro juzgo llama el tremisse meajas de oro: como parece de la l. ult. tit. ult. lib. 7. donde el texto Latino puso *tremissem*, y el vulgar traslado meajas de oro, y siendo esto así, la meaja de oro no podia ser la mitad del maravedi de oro: sino la tercera parte, como lo prueba la ley que comienza: Si algun home talla como a cavallo. tit. 4. lib. 8. y la l. 17. tit. 2. y l. ult. tit. ult. lib. 7. y l. 10 y 2. tit. 3. lib. 8. *eiusdem fori, ex Latino simul & Hispanico C.* y es cosa cierta pues el tremisse de oro era la tercera parte del sueldo en tiempo de Iustiniano, segun lo tenemos provado en el c. 3. y esta es su propria significacion: a la qual no obsta la ley que comienza, Si algun home incierra ganado, en el mismo tit. 4. donde en el texto Latino puso *tremissem unum pro duobus capitibus*: y el texto vulgar traslado las dos partes de un maravedi, porque esta claro el error: pues tremissis no quiere significar, ni significa las dos partes un maravedi, sino la tercera parte del maravedi, o sueldo, pero pensando que la ley Latina ponía por cada cabeça de las dos un tremisse en el texto vulgar pusieron por dos cabeças dos partes de un maravedi entendiéndo dos tremisses. (E así en un foro juzgo de la letra antigua he yo leydo en la dicha ley, peche una tercia de un morbi) por manera que la moneda de que haze mencion Alcocer era medio maravedi, o medio sueldo de oro, el qual se llama en las leyes de Iustiniano semis, y no tremis, por tanto no era meaja de oro, que es el verdadero tremis, segun parece de las mesmas leyes Gothicas. Lo qual se ha de entender en caso que la dicha moneda de que el dicho auctor haze mencion, pesava medio Castellano: porque despues de la primera impressiõ de este libro veyo yo dos monedas de oro, que me dio el maestro Alvar Gomez, persona por sus grandes partes así en letras, como en virtudes muy conocida en estos Reynos: en la una de ellas, en la parte que tenia la cabeça de un Rey, dezía así la letra, *Vuitigis Rex*: y de la otra parte, *Toledo Pius*, en la otra dezía la letra; *Vuitigis Rex*, y de la otra parte, *Elborra Pius*, pela cada una de ellas 5. reales: son de baxo oro. Podria segun esto ser tremisse o meaja: y notese que este Rey reyno en Espanna año de 603. El Vuitigis nunca reyno en Espanna: sino se entendiese aquella letra y nombre del Rey Vitiza, como parece de Procopio lib. 1. de bell. Goth. De todo lo suso dicho parece, que los maravedis de oro que usaran los Godos partidos por semis y tremis, eran del peso que el sueldo aureo de los Emperadores, y que el

Castellano de oro que en Castilla solia en nuestros dias correr: de esto sueldo hazen mencion las leyes del d. foro juzgo, que tengo allegadas, y otras muchas: mayormente la ley 17. & 18. lib. 2. tit. 1. Aunque el D. Montalvo en la gl. de fuero in l. 1. tit. 5. lib. 2. Fori, dize que este sueldo aureo de foro juzgo valia 103. aureos. Hasta el presente no he visto auctoridad por donde se pueda provar esta opinion: antes por la ley que comienza. Porque vemos ya muchos iuezes y muchos merinos, en el d. tit. lib. 2. de foro juzgo esta claro a mi parecer, que este sueldo era menor que una onça de oro, y por esto no puede ser que aya valido tantas monedas de oro, como el D. Montalvo escrivio.

Antes del Rey don Alonso X. corria en estos Reynos una moneda de oro llamada moruis Alfonso, que eran maravedis de oro Alfonso, de estos se haze mencion en una carta, o instrumento que tiene la ciudad de Toledo, donde se contiene la venta que el Rey don Hernando III. haze a la dicha ciudad de Alcocer, Herrera, y otros lugares por quarenta y cinco mil moruis Alfonso: de lo qual hazen mencion el doctissimo licenciado Arce de Oralora en el insigne tratado de las hidalguas part. 2. c. 4. Pedro de Alcocer en el lib. que tengo alegando poco antes lib. 1. c. 84. y estiman cada Morui Alfonso quasi en un Castellano, que es la sexta parte de una onça de oro. Esta escriptura esta presentada, en el pleyto, que traza en esta corte y chancilleria de Granada la ciudad de Toledo con el Marques de Gibrleon y Conde de Bela Caçar, en el qual pleyto ay testigos que deponen aver sido el d. morui Alfonso del peso y valor de un Castellano. Aunque cerca deste valor no he visto testimonio ni auctoridad alguna de historia o leyes antiguas: y la parte del Marques pretende aver sido el Morui Alfonso de menor valor y peso: verdad es que si este Morui es el maravedi de oro antiguo, que pesava seys de los buenos conforme a la ley del estylo, clara y manifesta es su estimacion y peso por lo que tenemos ya tratando, por lo qual así mesmo parece que si este Morui Alfonso era de los maravedis de oro que sorrian quando comenzó reynar don Alonso X. y antes algun tiempo, quo seys de estos pesan un Castellano. No digo mi parecer por ser articulo, que toca al pleyto pendiente: despues de aver tractado la estimacion y peso de algunas monedas antiguas de estos Reynos conviene sacar de lo dicho algunas declaraciones, y entendimientos a muchas leyes de las partidas, porque de esto podria resultar claridad alguna para entender otras leyes Reales.

La primera illacion será cerca del entendimiento de la l. 7. tit. 13. par. 6. donde trasladando el *auth. praeterea. C. unde vir & uxor.* dize pera esta 4. parte no deve montar mas de cient libras de oro, esta mesma suma de libras de oro puso la novella de Iustin. en este caso in *auth. ut liceat mariti & ania, §. quia vero, el 2.* y si hemos de seguir la estimacion de libra de oro que haze Iustin. in l. quoties. C. de suscept. & arca, que es cada libra en seten a y dos sueldos de oro, o Castellanos, montan estas cient libras de oro siete mil y dozientos Castellanos de oro, porque la ley de las partidas se ha de entender conforme a la ley que traslado, la qual se entien de las libras Romanas de a doze onças y serenta y dos Castellanas cada una, de manera que la dicha ley esta conforma a esta cuenta clara quanto a la cantidad que quiso limitar.

La secunda illacion toca a la ley 14. tit. 13. par. 12 donde tractando de la injuria hecha a los supulchros, y enterramientos, como se ha, de estimar, dize que el juez no la estime menos de cient marcos, esta ley esta sacada de la ley 3. §. si nemo erit, & §. qui de sepulchris.

palchr. ff. de sepulchr. viol. y allí se pone esta pena en cient aureos, y no en cient marcos, en lo qual va mucho: pues esta claro, que cient marcos ora sean de oro, o de plata, son mucho mas que cient aureos, por tanto se ha de advertir a esta variedad de la ley de la partida, y aquella *l. 12. tit. 9. part. 7.* puniendo al mismo delicto pena y trasladando la misma ley de los Romanos en los mismos terminos, pone cient maravedis de oro, y no cient marcos: así mismo la *ley 2. 3. tit. 18. lib. 4. Fori.* tratando de las mismas penas, las pone en 100. sueldos de oro, teniendo entendido los que hizieron aquellas leyes, que el aureo y sueldo de Justiniano eran una misma cosa y una moneda de un mismo valor y peso, de lo qual trate largo atras en el *c. 3.* En esta misma materia de las injurias hechas en las sepulturas de los muertos dize la misma *l. 12. tit. 9. part. 7.* el que quitare piedras, o ladrillos de las sepulturas, o las abriere para despojar los muertos de los pannos, peche al Rey dos libras de oro, la qual ley esta errada, & ha de decir 10. libras de oro por la *l. qui sepulchra. C. de sepult. viol.* en la qual se ha de notar, que esta pena se puso primero de 20. libras de oro, por la *l. 2. tit. 17. lib. 9. C. Theodosian.* la qual hizo el Emperador Constantino, poniendo la misma pena al juez, que no castigasse el dicho delicto, de donde salia la *l. si quis sepulchrum, C. de sepult. viol.* despues el mismo Emperador en el mismo caso puso la pena de diez libras de oro, en la *l. 4. cod. tit. 17. lib. 9.* del codigo Theodosiano, y de allí se faco la dicha *l. qui sepulchra.* Hanse de entender estas libras de oro cada una por setenta y dos Castellanos, y así se ha de interpretar la ley de las partidas, de manera que 2. libras de oro sean 144. Castellanos, si son 10. libras de oro sean 72. Castellanos, si por costumbre o fuero no estuviere otra cosa dispuesta y recebida. Lo que tengo dicho cerca de las dichas leyes Reales se ha de entender conforme a la intencion que levaron los que recopilaron las dichas leyes en el peso y valor del sueldo, porque conforme al valor de los aureos antiguos, de quien tratan los Jurisconsultos como tenemos tratado en el *c. 3.* cada aureo pesauo tanto como peso oy dia un doblon, y valia por monedas de plata 25. denarios, que son quasi 30. Reales de los presentes que gastamos.

La tercera illacion se offrece quanto a la *l. 9. tit. 18. part. 1.* que pone novecientos sueldos de pena al sacrilego, esta ley se faco del *c. si quis contumax. 17. quest. 4.* y del Concilio Triburiente celebrado en el anno 895. estos sueldos no se han de entender de oro, ni de los sueldos de Justiniano, sino otros sueldos de menos estimacion de los quales tratamos en el *c. 3. §. 2.* explicanno el entendimiento del *c. qui subdiaconum. 17. q. 4.*

La quarta illacion se ha de examinar quanto a la *l. 7. tit. 18. part. 1.* donde trasladando los sueldos del *c. qui subdiaconum, 17. quest. 4.* dize la ley, que estos sueldos se han de entender maravedis, y en la verdad si se entienden maravedis de oro del peso de los sueldos de Justiniano, como tienen por costumbre las leyes de las partidas, la estimacion bien crecida, y la pena en gran cantidad, por lo qual y por otras consideraciones en el dicho *§. 2.* tuimos que estos sueldos no eran de oro, sino sueldos franceses de plata y aun mezclada. Esto se ha de entender quanto a la estimacion de los sueldos conforme al *c. qui subdiaconum,* y a su tiempo y entendiendo que las leyes de las partidas no quisieron alterar la estimacion ni peso de las monedas antiguas contenidas en las leyes, o Canones, que trasladauan, lo qual para mi trae muy gran senal de verdad, pues usaron de esta palabra maravedi, la qual era entonces muy comun a diversas monedas de oro y de cobre. Pero si esta

Didaci Covar. Tom. 1.

opinion pareciere rezia, y se dixere que la dicha ley trasladando el dicho *c. del decreto* quiso alterar aquella moneda y reducirla a los maravedis Castellanos, que entonces corrian, es necessario considerar que no entendio de los maravedis de oro antiguos que corrian antes del Rey don Alfonso, en cuyo tiempo se hizieron las dichas leyes, porque esta pena seria muy maior en gran cantidad que la *del cap.* que traslada la ley, sino de los maravedis cobrennos que entonces corrian, aunque bien altos en precio, conforme a lo que se apuntara en la illacion septima, pues en las leyes de las partidas así mismo se haze mencion de maravedis cobrennos, por lo que se dira en la illacion trezena, y esta estimacion es mas conveniente al dicho *cap. qui subdiaconum,* y con menos derogacion o alteration de derecho antiguo.

La quinta illacion es cerca de la *l. 10. tit. 18. part. 1.* que pone treynta libras de plata por pena al sacrilego, qui hiziere violencia a las Iglesias. Estas libras por todo lo suso dicho han de ser de doze onças la libra, de manera que sera esta pena quaranta y cinco marcos de plata, conforme a lo que notamos en el *c. 4.* sobre el entendimiento del *c. quisquis, 17. q. 4.*

La sexta illacion toca a la practica de la *l. 18. tit. 4. p. 3.* donde tratando de la jurisdiccion mediana, o milto imperio dize, que a la tal jurisdiccion pertenece conocer, o determinar pleyto de 300. maravedis arriba: y a la jurisdiccion menor pertenece sentenciar de 300. maravedis de oro en ayuso, estos maravedis por lo que tengo dicho han de estimarse cada uno por un Castellano, porque así es el estylo de las leyes de las partidas. E la dicha ley se faco de la *novella de Justiniano, tit. de defensorib. civit. §. & judicare.* Donde estos trezientos maravedis de oro los llama una vez solidos, y otras luego aureos. E para mejor, y mas facil entendimiento de lo dicho se ha de advertir, que la estimacion suso dicha esta clara, presuponiendo que las leyes de las partidas no quisieron alterar la moneda, ni la pena en su cantidad de las leyes antiguas que trasladaron, como tengo apuntado. Pero en caso que se trade de esto y parezca mas conveniente decir que las leyes de partidas pusieron el numero de las penas contenidas en las leyes antiguas que trasladavan, respectando a la moneda que entonces se vsaua en tiempo del Rey don Alfonso X. o IX. padre del Rey don Sancho, ha se de tener otra orden en la estimacion de los maravedis contenidos en la dicha ley 18. y las semejantes: y es cada maravedi de oro de peso a la sexta parte de un Castellano, por manera que seys maravedis hagan un Castellano en el peso de oro, y así los 300. maravedis vienen quanto al peso de oro a ser el dia de oy 50. Castellanos, aunque entonces en el valor y estimacion cada maravedi de estos valia diez de los que al presente corren, o por otra cuenta seys: de lo qual resulta el peso de oro de los d. 300. maravedis regulados por el peso el qual oy terna la estimacion que tienen 50. Castellanos, que es veynte y quatro mil y dozientos y cinquenta maravedis, y esto auida consideracion al peso de oro, aunque tomada la estimacion a maravedis por menudo de aquel tiempo, seran los 300. maravedis a respecto de 10. cada uno tres mil maravedis, y a respecto de seys mil ocho cientos maravedis. Y sidezimos como algunas personas de grande erudition y curiosidad han aputando, que la dicha ley de la partida y semejantes se han de entender de los maravedis de oro antiguos que se usauan y expendian antiguamente, contenidos en las leyes antiguas, de los quales cada uno pesava seys de los de oro, que corrian en tiempo que se hizieron las leyes del estylo, como sea cierto que

Las tales leyes del estylo mayormente la ley 114. habie del Rey don Alfonso X. padre del Rey don Sancho, segun lo provamos en el *c. 5. num. 4.* parece cierto conforme a lo suso dicho que las leyes de las partidas no se entenderian de la moneda, que en aquel tiempo corría, pues la hizo el Rey don Alfonso X. padre del Rey don Sancho, lo qual no se puede negar: antes se autian de entender de la moneda de oro mas antigua a la qual se refiere la dicha ley del estylo, y el mesmo Rey del Alfonso en ella nombrado: y los tales maravedis vienen a de peso de un Castellano de oro, conformes al peso del solido de Justiniano, como esta provado en el *dicap. 5.* aunque valia cada uno estimado por monedas menudas estonces sesenta maravedis de los de agora segun una cuenta, y segun otra 36. maravedis, de aqui parece cosa manifesta que quien confessare que la dicha ley de las partidas se ha de entender del maravedi antiguo, que la ley del estylo dize pesar seys de los que estonces corrían, y eran de oro, ha de conceder que los maravedis contenidos en la dicha ley 18. han de ser del peso de un Castellano de oro cada uno, y conformes en el peso al solido de Justiniano, aunque el valor por maravedis menudos aya crecido, o altera dose con el tiempo, y leyes nuevas, e así mesmo ha de conceder, que estan bien reducidos los maravedis de la dicha ley de las partidas a los Castellanos de oro, y a los sueldos de Justiniano, por lo qual aura poca diferencia entre el parecer que yo tuue en la primera impressiõ de esta obra quanto a esta illacion, y el que despues aca se ha con grande miramiento apuntando en contrario: antes sale todo a una cuenta. Si como tengo dicho la ley de la partida se ha de entender de aquellos maravedis de oro que tuuo por antiguos la ley del estylo.

La septima illacion se ha de notar quanto a la *l. 8. tit. 7. par. 3.* donde se pone a los litigantes rebeldes pena por las rebeldias de ciertos maravedis. Los quales a mi parecer non han de ser Castellanos de oro, como son otros muchos de los contenidos en las leyes de las partidas: porque en los otros casos van las dichas leyes de las partidas con intento de trasladar derecho comun. en esto caso lo entenderia estos maravedis conforme a la estimacion, que tenia el maravedi de oro, o el bueno en tiempo del Rey don Alfonso decimo, que es seys de los agora, o diez segun otra cuenta: a lo qual favorece la *l. 1. tit. 4. lib. 1. Fori.* que pone los mesmos cient maravedis de pena al Rebelde citado y emplazado para antes el Rey, como la dicha ley la partida, y los maravedis de la leyes del fuero entendemos siempre de los buenos, quiero dezir de oro, que corrían en tiempo del Rey don Alfonso decimo, o sus yguales por summa de monedas cobrennas, o de vellon, de esta manera se han de entender los maravedis puestos por pena a los Rebeldes en *l. 1. 2. 3. 4. tit. 3. lib. 1. Fori.* y los sueldos de que alli se haze mencion conforme a los que hemos notado del valor y estimacion de los sueldos, esta mesma interpretacion de los dichos maravedis, que sean de los buenos, se colige de las leyes 24. 25. y 26. del estylo, las quales tienen respecto al maravedi bueno del Rey don Alfonso decimo. La mesma opinion tuuo el doctor Hugo Celso en el repertorio verbo emplazamiento, aunque estas rebeldias se llevan conforme a la costumbre de otra manera en algunas partes.

La octava illacion pertenece a la *l. 3. tit. 8. par. 3.* donde pone pena de cient maravedis en uno caso, y de diez en otro, quando el possedor resiste, y impide que no se haga, ni execute el assentamiento. Estos maravedis se han de entender de los buenos, quiero dezir de los que principalmente se vsauan en tiem-

do del Rey don Alfonso decimo, y eran de oro, o yguales al de oro, conforme a la cuenta, que hemos seguido y examinando. esto se prueba, porque la dicha ley no es sacada de derecho comun, ny de otras, que yo ya visto, por tanto la tengo de entender conforme a la moneda del Rey, que la hizo, que fue don Alfonso decimo.

La novena illacion toca a la *l. 20. tit. 2. 3. part. 3.* donde par el caso de corte tiene y juzga por pobre al que no ha valia de 20. maravedis, si se ha de entender conforme a la moneda del Rey, que hizo la ley: pues quanto a esta summa a lo que al presente me acuerdo, no la podemos referir a otras leyes antiguas, cada maravedi vale diez de los presentes, o seys per otra cuenta, y es de los buenos, montan los dichos veynte maravedis alomenos, que es a seys cientos y veynte maravedis de los presentes a diez dineros, los quales en aquel tiempo valian en reales de plata y del peso de los de agora mas de quarenta reales, y eran mas que non son oy dia tres mil maravedis, considerando el precio de todo los mantenimientos, como lo hemos prouado por la leyes antiguas del Reyno, y al presente damos por pobre para el caso de corte al que non tiene tres mil maravedis de hazienda.

Quanto a que uno se ha obligado a arraygarse por pobre la *l. 1. tit. 5. lib. 5. Fori.* dize que el que tuviere cient maravedis de hazienda non sea obligado a arraygarse, estos maravedis entendio Montaluo cada uno por diez de los de agora. yo por otra cuenta estimo cada uno en seys de los presentes, y eran en aquel tiempo estos cient maravedis mucho mas, que agora son cinquenta ducados segun las cosas corrían en baxos precios.

Ansi mesmo quanto a que por pobre non pueda uno ser accusador, la *l. 2. tit. 1. part. 7.* dize que aquel es pobre, que non tiene cinquenta maravedis de hazienda. esta ley fue sacada de la *l. nonnulli. ff. de accusat.* la qual pone 50. aureos para esto efecto, os quales conforme a la opinio comun en derecho, que las monedas contenidas en las leyes antiguas se han de estimar conforme al tiempo, que las leyes se hizieron: y teniendo lo que yo prone en el *c. 3.* se han de apreciar por peso de oro cada aureo en un doblon, o en la quarta parte de una onça de oro, en plata por veynte y ocho reales y mas: pues valida cada aureo sin contradiccion alguna veynte y cinco denarios, los quales hazian tres onças y media de plata y algo mas. en moneda cobrenna, o de vellon cada aureo valia mil quadrantes o quatrines, que vienen quasi a ser otros tantos maravedis de los que agora corren en Castilla. Esta mesma declaracion que es la propria, y verdadera de la *l. nonnulli.* se applica a la ley de las Partidas, si entendemos, que los auctores de ellas non quisieron hazer novedad, pero porque su intencion fue declarar el aureo antiguo por el mesmo precio, y valor que el sueldo de Justiniano, hemos de estimar y ruduzir la dicha summa a cinquenta Castellanos de oro y a valor conforme aloque arriba dezamos notado.

La illacion decima es cerca de la *l. 41. tit. 2. part. 3.* donde interpretando al *auth. nisi breviores. c. de sentent. ex breuiulo recitandis.* dize que las cosa de diez maravedis abaxo son y han de ser tenidas por breues de arte, que non sea necessario poner la demanda por escrito. Esta cantidad non estava tassada por derecho comun, como parece por lo que se nota en el dicho Authentico. Por tanto hemos de tener entendido, que la tasa es conforme a la moneda de maravedis principales, que corrían al tiempo que la ley de hizo, que son de los buenos segun una cuenta a diez de los presentes cada uno, o segun otra a seys de manera, que eran cient maravedis, o sesenta,

venta, los quales en aquel tiempo por los baxos precios de las cosas montauan tanto como agora dos ducados y mas.

La onzena illacion esta bien manifesta quanto a la l. 9. tit. 4. part. 5. de la donacion que se puede hazer sin insinuarle hasta en quinientos maravedis de oro, esta ley esta sacada de la l. sancimus, & la l. pen. C. de donat. donde se haze mencion de quinientos sueldos, los quales eran cada uno en aquel tiempo de peso de uno Castellano, o la sexta parte de una onça de oro, y así la ley de la partida se ha de entender en esta mesma estimacion, que cada maravedi de oro sea un Castellano, como lo tratamos en el lib. 1. de las varias resoluciones, c. 11.

Dozena illacion se deduze para entendimiento de la l. 2. tit. 11. art. 3. donde en las cosas de diez maravedis abaxo se ha de deferir el juramento, quando ay provança de solo un testigo, esta cantidad dexo el derecho comun en alvedrio de los jueces: por tanto no sera inconveniente entender algunas vezes estos maravedis por los sueldos de Justiniano, que son Castellano de oro, aunque lo proprio entendimiento viene a ser por los maravedis del tiempo en que reynaua el Rey del Alonfo decimo, que eran feys de peso de un Castellano, como tenemos tratado en lo que hasta aqui esta declarado.

Trezena illacion se deduze y saca para entendimiento de las l. 5. 7. 8. y otras quatro siguientes, tit. 20. y de las l. 13. 15. tit. 19. part. 3. donde se haze mencion de maravedis tassando los derechos, que se han de pagar por privilegios y otras cartas en corte, y por los sellos, estos maravedis entiendo de los que se vsauan en tiempo del Rey don Aloufo decimo, y algunos annos antes en tiempo del Rey don Fernando su padre: y no han de entenderse por monedas de oro, ny de plata, como lo dize la mesma ley 15. tit. 19. part. 3. y así se han de estimar como hemos estimado los maravedis de las leyes de las partidas, que no trasladan moneda cierta de derecho comun, y de las leyes de los Romanos, ni tratan de meravedis de oro.

La quatorzena illacion pertenece a la l. 14. tit. 16. part. 3. la qual tassando el salario de los Abogados dize, que el mayor salario nos exceda de cient maravedis, estos maravedis se han de estimar a respecto que sean de oro y de peso cada uno de los aureos antiguos, conviene a saber un doblon, a dos ducados sencillos como este ya dicho, porque esta ley se saca de la l. 1. §. si cui. ff. de variis & extraord. cognit. o por lo menos se ha de estimar cada uno en un Castellano, segun esta tratado sobre la l. 2. tit. 1. part. 7.

Hazese tambien mencion en algunas historias de Castilla de una moneda lamada Francos. Este Franco era de oro, y valia diez Reales de plata del mesmo peso, que tienen los que agora corren y hazen ocho una onça. Era el Franco menor que la dobla Castellana de aquel tiempo que examinamos an este capitulo, la sexta parte, como se deduze y puede bien sacar de una ordenança, que hizo el Rey don Juan primero in Viruiesca anno de 1387. De manera, que el Franco pesaua algo mas que un ducado de los que al presente corren. Así mesmo en privilegios y leyes de estos Reynos se haze mencion de pedidos e monedas en materia de pechetias, y ha se de entender que cada una de estas monedas montan cinquenta cornados, que son ocho maravedis de los que agora corren y dos cornados, lo qual se prueba por escrituras de algunas hidalguias y repartimientos, de las quales resulta la dicha estimacion.

Didaci Covar. Tom. 1.

IDEM CAPUT SEXTUM, OPERA cuiusdam Studiosi sermonis utriusque, in Latinum sermonem translatum: In quo tractatur & consideratur pondus veterum numismatum aureorum & argenteorum horum regnorum, ad faciliorem legum intellectum.

S U M M A R I A.

- 1 Pretia rerum venalium in antiquis temporalibus qualia fuerint in his regnis. Marcha argenti estimatio.
- 2 Regalis Hispanici pondus & valor qualis fuerit sub Henrico II. & ante, vel post illius tempora.
- 3 Dupla Castellana cuius ponderis valorisque fuerint.
- 4 Maravedinus aureus cuius estimationis & ponderis fuerit ante haec tempora. Gothicis in Hispania regnantibus, quales moneta in usum fuerint.
- 5 Leges partita, & fori, de maravedinis & aliis monetis loquentes, examinantur.
- 6 Francus, qualis moneta fuerit, & quo pondere, & valore.

Quod ad intellectum plurimarum legum partitarum & fori regalis attinet, necessarium est penitus expendere ac discutere valorem & pondus numismatum aureorum & argenteorum, qui olim hinc in Regnis eorum obtinuerunt, quandoquidem licet dixerimus ac declaraverimus pretium maravedini aurei veteris ac novi, per estimationem maravedinorum communium, & denariolorum minorum: opera pretium erit ad verificationem eorum, quae deinceps tractaturi sumus, expendere pondus & quantitatem istorum numismatum, quatenus rectius intelligi queat gravitas pecuniarum, juxta usum hujus nostrae aetatis, ut dignoscamus, an multa maravedini aurei levis fuerit, & ex consequenti multa aliorum maravedinorum communium. Pro hujus rei investigatione considerari debent aliquot antiquitates.

Quicumque legerit Historiographos Castellae, & leges antiquas hujus regni, competet annotationem & reliqua id genus ad humanam sustentationem necessaria, olim admodum vili & exiguo pretio comparata extitisse, ut pro unico Reali vel Regali argenteo, ejusdem ponderis, quem neoterici habent, quispiam sibi parabat vel parare poterat, quae hac aetate nemo sibi decem aut quindecim, imò fortè viginti comparare posset. Id ipsum dici posset de maravedino communi: siquidem tunc temporis utilior erat ad res emendas unicus maravedinus, quam hodie quindecim aut viginti. Hoc ita apparet, etiam si de vetustiori aetate non inquiramus, quam ea, quae suas ordinationes condidit Rex Alonfus XI. Compluti anno 1386. & copiosè ex legibus quas in Toro condidit Rex Henricus secundus anno 1407. à l. 19. usque ad legem 36.

Notandum est etiam, aetate Regis Alonfi XI. & Henrici II. in diem usque hodiernum, maravedinum, ex quo per easdem leges appetiabantur, vel appetiata fuerint, quaecumque ad usum humanum sunt necessaria, fuisse valoris sex coronatorum, aut decem denariolorum, veluti patet ex iisdem legibus, & ex iis, quae cap. precedenti allegavimus: quandoquidem hic maravedinus non erit is, qui vulgo dicebatur bonus, vel aureus, sed communis.

Apparet etiam aetate Regis Alonfi XI. marchum argenti valuisse centum & viginti quinque maravedinos, veluti probatur ex ejus historiae cap. 98. Deinde aetate Regis Joannis I. marchum argenti valuisse 250. maravedinos: quod ex Comitibus, quae Rex Joannes habuit in civitate Burgenfi anno 1388. certum esse

constat; & in hac re, veluti aliis in rebus Reipublice necessariis, per hujus regni Chronica comperitur, quod quod magis approximaverimus hæc tempora, tantò amplius aucta sunt pretia rerum omnium, quibus ad communem victum ac vestitum, & alios actus ad vitam necessarios utimur: quod quidem sola rerum experientia absque illa historiarum cognitione, annis ab hinc 30. vel 40. discimus: quamobrem tanta non tenebimur admiratione de iis, quæ legerimus quoad pretia alimentorum & aliarum rerum ad humanam sustentationem accommodatarum ab annis ducentis retroactis.

- 2 Juxta prædicta † non exorbitat pretium Realium sive Regalium Castellanorum ejus ætatis. Erant enim Regales ejus ætatis tanti ponderis, ut eorum octo unam unciam appenderent, veluti & hodie pendunt: prout probatur ex lege, quam idem Rex Joannes tulit in Briuiesca anno 1387. ubi ait: Quod pro octo regalium debito solvatur una argenti uncia: cum statuit justum esse debiti pretium.

Ex valore marchi argentei possumus elicere diversitatem valoris Regalis argentei prædicti ponderis, qui valuit ætate Henrici II. tres maravedinos: & quia hic nummus pro ratione publicæ necessitatis, ex viliori materia percussus fuit, idem Rex diminuit eundem Regalem ad unum maravedinum, ut patet ex ejusdem historia anni 6. cap. 8. & ex ordinationibus, quas idem condidit Compluti anno 1308. Idem nummus postea percussus fuit ex bona materia veluti antiquus: talem intelligo, qualis exitit is, qui cursum habuit priusquam cuderetur ex viliori materia: & sic Regalis argenteus novus & vetus valuerunt singuli ætate Regis Henrici II. tres maravedinos.

Hoc probatur ex legibus ejusdem Regis in civitate Toro conditis anno 1411. unde liquet, Regalem argenteum paulò ante per diversas necessitates publicas auctum fuisse ad duodecim maravedinos: deinde confestim imminutum ad tres.

Deinde successu temporis regnante Joanne primo, valuit idem Regalis argenteus ejusdem ponderis quatuor maravedinos. Ita quidem intelligo pondus Regalis argentei, quod octo Regales efficiebant, & appendebant paulò minùs unam unciam.

Denique monetis omnibus semper deest justum pondus, quatenus satisfiat impensis ad eam eundem necessariis. Quod verò ætate Regis Joannis I. regalis argenteus valuerit quatuor maravedinos, probatur ex lege, quam idem rex Joannes condidit Burgis 1388. deinde cum augetetur argenti pretium, pervenit regalis argenteus ad valorem duodecim maravedinorum, & nuncupatæ fuerunt tunc temporis quartæ certi nummi valoris trium maravedinorum; quod constarent quarta parte unius regalis, qui etiam valuit decem & sex maravedinos: atque inde fuerunt nuncupatæ quartæ nummi quatuor maravedinorum. Denique antiquitus habita est ratio monetæ argenteæ, juxta valorem ipsius argenti, vel paulò plus, prout est notorium.

- 3 Præterea in hujus regni legibus & historiis fit mentio numismatum aureorum, † præcipuè in Castellæ regno fuit usus duplorum: & ex legibus regis Henrici II. in Toro conditis anno 1407. leg. 62. videtur duplus Castellanus eo sæculo valuisse triginta sex maravedinos communes: quorum singulus valebat decem denariolos, veluti modernus: deinde idem Rex Henricus auxit monetarum pretium, & valuit duplus Castellanus centum & viginti maravedinos: & confestim reducta ad justum valorem monetæ, valuit triginta quinque maravedinos: sic probant leges ejusdem regis Henrici, conditæ in Toro

ann. 1411. ætate Regis Joannis I. valuit duplus Castellanus quinquaginta maravedinos, quod patet ex legibus ejusdem Regis Joannis, quas condidit in Briuiesca an. 1377. Burgis anno 1388. Inter duplos qui cursum habebant ætate Regis Joannis II. erant aliquot admodum infinitæ materiæ: & bonæ perinde ac malæ excedebant justum valorem: prout aucti erant & auri, & argenti, ac aliarum rerum pretia: veluti patet in petitionibus Madritii in Comitibus anno 1435. oblati, in contractu cujusdam venditionis ætate Regis Joannis II. anno 1435. celebrato de certo prædio territorii Hispalensis, in quo contractu vidi factam mentionem duplorum Mauritanorum, qui legibus Regis adæquabantur duplis Castellanis, singuli ad septuaginta maravedinos: quod tolerabatur, quia per id tempus dupli Mauritani habebant cursum, tametsi essent inferioris materiæ veluti & Castellani. Ille contractus initus fuit quinta Decembris, per quem Domina Leonora Gutierrez Abbatisa, & monachæ ordinis sanctæ Claræ vendiderunt prædium Villæ novæ de Balbona Francisco de Villa franca, bis mille, ducentis, & quinquaginta duplis Mauritanis: singulum duplum ad septuaginta & unum maravedinum. Duplus iste Castellanus nostræ ætate cursum habuit: verum non exitit tam bonæ materiæ neque tanti ponderis, veluti ii quos dixi cursum habuisse, ætate Regis Henrici II. & Joannis I. & ultimi, annis ab hinc triginta vel quadraginta percussis, valebant trecentos & sexaginta quinque maravedinos.

Dupli antiqui valebant ætate Regis Joannis I. duodecim Regales argentei signati, & argenti rupri unicam cum dimidia cum octava parte unciæ, veluti ex prædictis legibus apparet.

Ultra prædicta, pro elucidatione eorum, quæ dicturi sumus, convenit expendere pondus dupli istius Castellani, & videre quantum auri continerit. Quantum verò assequi possum, opinor duplum istum habuisse pondus unius Castellani, quod quidem hanc colligo ex sequentibus.

Primo, quia Rex Joannes I. anno 1390. Segobiæ condidit legem secundæ supplicationis, cum multa mille & quingentorum duplorum, *hodie l. i. tit. 10. lib. 4. Recopil.* nil judicando præter duplos, absque ulla declaratione pretii illorum: quamobrem dupli isti debent intelligi Castellani, & similes iis, qui continentur in aliis legibus ejusdem regis, quod mea sententia clarum apparet, nostris & patrum nostrorum temporibus, postquam eadem lex fuit condita, dupli isti fuerunt judicati ad pondus & pretium Castellanorum: unde confestim probatur, duplum Castellanicum ejus ætatis habuisse pondus unius Castellani.

Opinor etiam, duplos istos eosdem existere, qui vulgo cum capite nuncupantur, ex eo, quod ait lex prima regis Joannis I. condita in Briuiesca, ubi fit mentio certi honorarii duplorum, quos illi regnum promissit, certa forma signatorum capitibus majusculis. Nuncupantur isti dupli, Dupli cum capite, in provisionibus à Carolo V. anno 1539. *l. 9. tit. 20. lib. 4. Recopil.* in materia supplicationum expeditis, cum mille & quingentis duplis.

Secundò, quia in constitutionibus universitatis Salmanticensis, conditis anno 1411. vel paulò ante, jubentur dari singulo Doctori in actis Licentiæ & Doctoratus duo dupli, qui procul dubio nequit aliter intelligi, quàm de duplis Castellanis, qui ea ætate cursum habuerunt in istis regnis, & semper æstimati fuerunt ad pondus & valorem Castellanorum, veluti notorium est, nec potest negari, vel adduci ratio in contrarium.

Prædictis omnibus correspondet pretium, & æstimatio duplorum ex regalibus argenteis, ponderis hujus nostræ ætatis; quandoquidem certum sit, tunc temporis unam auri particulam valere undecim argenti

genti particulas, ac per æstimationem auri & argenti, quæ semper aucta est, vel saltem nunquam tantum valuit in Castella, quantum in præsentiarum valet, colligi potest, Duplum unum æstimatum ad Regales duodecim efficiens unciam unam cum dimidia argenti continere plus auri, quam Ducatus nostri temporis. Ponderus igitur dictorum duplorum adæquabit unum Castellanicum, veluti discretè probatur: nam in prædictis legibus duplus Castellanicus æquiparatur duplo Mauritano, qui appendit unum Castellanicum, & ultra.

4 Si quis consideret ætatem Regis Henrici secundi, cum duplus Castellanicus valeret triginta sex maravedinos communes, & quod eodem sæculo non fuerit exilius auri & argenti pretium, quam ætate Regis Alfonsi decimi, poterit inferre, maravedinum aureum, ætatis Regis Alfonsi decimi, qui juxta eandem rationem valebat sex maravedinos communes, ad minimum appendisse sextam partem unius Castellani: quamobrem si consimilis moneta antea hodie perenderetur, valore ferè suo adæquaret duos Regales argenteos cum dimidio, & minutim octoginta maravedinos. De simili maravedino aureo, debent intelligi leges, quas condidit Rex Alfonsus, ejus nominis decimus: tamen juxta supputationem Doctoris Montalvi, transactam per ordinationes Regias, quas modò habemus, maravedinus iste valuerit decem communes, quorum singuli constabant decem denariolis, velut ii, qui hac ætate cursum retinent.

Alter maravedinus autens vetustior, ad quem referri debent leges antiquæ horum regnorum, conditæ ante ætatem Regis Alfonsi decimi, & illæ, quæ ex illis decerpæ sunt, appendebat juxta legem styli sex maravedinos, superiùs tractatos: unde colligitur, fuisse ejusdem ponderis cum Castellano, tamen tunc temporis valuerit triginta sex maravedinos communes, qui hoc die excederent valorem quadringentorum & octoginta maravedinorum, vel quatuordecim Regalium argenteorum.

Ex prædictis omnibus liquidum efficitur, maravedinum aureum contentum in legibus partitarum, debere intelligi, ac judicari, fuisse ponderis unius Castellani: nam qui easdem leges condiderunt, respectum habuerunt ad monetam antiquam auream, interpretantes, sicut interpretati sunt leges tantæ vetularis, easque in ordinem redigentes. Huc spectat argumentum, mea quidem sententia admodum efficax, quòd qui condiderunt prædictas leges partitarum, easque in ordinem redegerunt, optimè intellexerunt, pondus solidi aurei Justinianæ, nempe quòd pondere adæquaret unum Castellanicum. Probè norunt etiam, solidum & aureum extitisse ejusdem ponderis: unde claret, prædictos auctores in legibus, quas interpretati sunt, nihil prorsus immutare voluisse; verum si quando quidpiam immutarunt, existimant à se nullam mutationem fieri, haud intelligendo leges, veluti ab aliis intellectæ fuerunt: & sic in omnibus locis, ubi jus commune mentionem facit solidi vel aurei, interpretati sunt in eorum versionibus maravedinum aureum vel simpliciter maravedinum, subintelligentes aureum: unde apparet, prædictos auctores judicasse, Maravedinum aureum contentum in vetustis horum regnorum legibus, ante tempora Regis Alfonsi decimi, vel Ferdinandi tertii ejus parentis, & aliorum Regum ætatis proximæ conditis, fuisse ejusdem ponderis, cujus est modò Castellanicus, nempe sextæ partis unius uncie auri, cujusmodi septuaginta duo efficiebant libram Romanam 12. unciarum.

Huic declarationi & opinioni famulantur leges Regum Gothorum, qui in Hispania regnarunt ante

Didaci Covar. Tom. I.

Regem Rodericum, quarum ad hodiernam diem habetur notitia per librum, qui dicitur & inscribitur Forum judiciale, vulgò Fuero Juzgo, Latina lingua conscriptum, & per librum vernaculum antiquum, qui eo tempore fuit in usu, paratam differentem ab eo quo nunc utimur.

Hic in legibus Gothicis, creberrimè fit mentio solidorum aureorum in textu Latino, qui in eodem textu Hispanico vocantur maravedini, vel morvili auri, & aliàs simpliciter maravedini, vel morvilis. Istos solidos aureos intelligo olim fuisse ejusdem ponderis cum Castellano, veluti solidos Romanus, cujus in suo Codice mentionem facit Justinianus: unde præsumi potest, tempore Regum Gothorum, in Hispania solidos Romanos & Justinianæos, in contractibus & commerciis cursum habuisse, quandoquidem eo tempore, quo Gothi regnarunt in Hispania, non erant ab ea Romani omnino exclusi: verum gubernarunt Hispaniæ partem usque ad Santillam, vigesimum sextum Regem Gothorum, qui regnare cœpit anno 611. & Romanos exegit ab universa Hispania & Francia Gothica, atque monarchia istarum provinciarum remansit, ut scribit Sanctus Isidorus, Rodericus Archiepiscopus Toletanus, & Alfonsus de Carthagina, Episcopus Burgenis: tamen Paulus Emylius in Chronica Francorum, attribuat hanc monarchiam regi Sisebutho, qui fuit vigesimus quartus rex Gothorum, & cœpit regnare anno 612. Quomodoque sit, cum Justinianus Imperium Romanum possederit, & sexaginta annis, aut circiter antea obierit, verisimile est, permansisse ejus numismata & solidos aureos, & alias consimiles monetas, quæ jussu Imperatorum ejus successorum, percussæ fuerunt, quantum ad contractionem & commercium Hispaniæ, cujus portionem Imperatores haberent, spectare potuit, & postquam inde ejecti fuerunt, veluti solent durare & tractari hujusmodi numismata, tam excellentis & præstantis metalli.

Hoc ipsum colligi potest ex iisdem legibus Gothicis, in quibus solidi isti aurei dividuntur per tremisses, ut patet *Lult. tit. ult. lib. 6. & lib. 8. tit. 4. in l. quæ incipit: Si algun hombre tal como à cavallo, & in lege: Si algun hombre encierra ganado*, ubi in textu Latino fit mentio tremissis aurei, veluti partis solidi: prout autem supra probavimus, *cap. 3. n. 4.* solidus Justinianæus quoque divisus fuit in tremisses aureos. Denique tam ex nomine, quam ex ipsa divisione & contractione, cum Romanis facillè possumus intelligere, solidos aureos contentos in legibus Gothicis extitisse ejusdem ponderis, vel eisdem quales fuerunt Justinianæ: quamobrem sunt ponderis unius Castellani. Juxta hanc rationem possunt intelligi plurimæ leges fori Juzgo, præcipuè *lib. 7. & 8.* & aliis pluribus locis, ubi text. Latinus utitur solidis, & Hispanicis maravedinis aureis, vel simpliciter maravedinis.

Quòd si velimus inferre, reges Gothos non curasse Romana numismata, dicemus, eisdem mandasse percuti solidos aureos, ad imitationem solidorum Cesareorum, & ejusdem ponderis. Huc faciunt, quæ Petrus Alcocerius attingit in ea historia, quam immensa diligentia & curiositate conscripsit de insigni & Imperiali civitate Toletana, *lib. 1. cap. 32.* qui affirmat & testatur, se vidisse dimidium maravedinum aureum magnitudinis medii Castellani, signatum Toleti, ætate Regum Gothorum, altera parte habentem regis effigiem, cum hisce litteris: Vvitigis rex, altera litteras: Toletus pius. Verum esse constat, Petrum Alcocerium nuncupare hoc numisma Measam auream; prout leges fori Juzgo nuncupant tremissem Measam auream, ut apparet ex *l.*

ult. tit. ult. lib. 7. ubi text. Latinus posuit tremissem, & vernaculus interpretatus est Measam auream: quod si ita sit, Measa aurea nequit esse dimidium maravedini aurei, sed tertia pars, prout probatur lege, quæ incipit: *Si algun hombre tal como a cavallo, tit. 4. lib. 8. l. 7. tit. 2. l. ult. tit. ult. lib. 7. l. 10. & 12. tit. 3. lib. 8. ejusdem Fori*, & certum est, tremissem aureum fuisse tertiam partem solidi, ætatis Justiniani, ut probavimus *cap. 3.* & hæc est ejus propria significatio: cui non obstat lex, quæ incipit: *Si algun hombre en tierra ganado, in eod. tit. 4.* ubi text. Latinus posuit, tremissem unum pro duobus capitibus, & textus vernaculus interpretatus est, duas partes unius maravedini: est enim error evidens, quandoquidem tremissis non vult significare, neque significat, duas partes unius maravedini, sed tertiam partem maravedini, vel solidum: tamen existimans, quod lex Latina poneret pro singulo capite duorum unam tremissem, in textu vernaculo interpretati sunt pro duobus capitibus, duas partes unius maravedini, subintelligendo duas tremisses.

Tandem numisma, cujus Alcocerius facit mentionem, fuit dimidius maravedinus, vel dimidius solidus aureus, qui in legibus Justinianæ dicitur semissis, & non tremissis. Non fuit igitur Measa aurea, qui est verus tremissis, ut patet ex iisdem legibus Gothicis, & Procopio *lib. 1. de bello Gothico*.

Ex omnibus præmissis apparet, maravedinos aureos, quibus Gothi usi sunt, partitos per semisses & tremilles, fuisse ejusdem ponderis, cujus solidus aureus Imperatorum, & Castellanus aureus, qui nostro tempore in Castella cursum obtinuit. Hujus solidi faciunt mentionem leges prædicti fori Juzgo, quas allegavi, & aliæ plures, præcipue *lex 17. & 18. lib. 2. tit. 1.* Tametsi Doctor Montanus in glossa fori, *lib. 1. tit. 5. lib. 2. Fori*, dicat, hunc solidum aureum fori judicialis valuisse centum tres aureos. Nullam hæc opinio vidi auctoritatem, unde hæc opinio probari possit: verum ex lege, quæ incipit: *Porque vemos ya muchos luezes y muchos merinos, in dat. lib. 2. Fori Juzgo*, mea sententia clarum apparet, hunc solidum minorem fuisse una uncia auri: quamobrem fieri nequit, ut valeret tot auri numismata, veluti annotavit Doctor Montanus.

Ante ætatem Regis Alfonsi decimi, hisce in Regnis cursum habuit certus auri nummus, quem nuncupabant Morvisum Alfonsinum, is nimirum fuit maravedinus aureus Alfonsinus. Istorum fit mentio in quadam scheda vel instrumento, quem habet civitas Toletana, ubi continetur cessio venditionis, quam fecit Rex Fernandus tertius, eidem civitati de municipiis Alcocer, Hettera, & aliis locis, pretio quadraginta quinque millium Morvisorum Alfonsinorum, cujus mentionem facit doctissimus L. V. Licentiarus Joannes Arce de Otalora, in suo insigni tractatu *de nobilitate, part. 2. cap. 4.* & Petrus Alcocerius libro paulò ante allegato, *lib. 1. cap. 34.* æstimantes, singulum maravedinum ferè ad valorem unius Castellani, nempe sexta parte unius uncie auri. Hæc scriptura exhibita est in lite, quam in hac curia & Cancellaria Granatensi civitas Toletana sustinet contra Marchionem de Gibræon, & Comitum de Belalcazar, in qua lite producuntur testes, deponentes, præfatum Morvisum Castellani fuisse ponderis & valoris unius Castellani. Tametsi circa hunc valorem non viderim testimonium, vel auctoritatem alicujus historiæ, vel legum antiquarum: & pars Marchionis præterdit, Morvisum Alfonsinum fuisse minoris valoris & ponderis. Quod si hic Morvisus sit maravedinus aureus antiquus, qui juxta legem styli appendebat sex maravedinos bonos, clara & manifesta est ejus æstimatio & pondus, ex iis, quæ modo tractavimus: unde etiam apparet, Morvisum

istum Alfonsinum, si fuit ex iis maravedinis aureis, cursum habentibus initio regni Alfonsi decimi, vel paulò antè, quod istorum sex appendebant unum Castellani. Non meam edidero sententiam, cum sit articulus concernens litem pendentem. Posteaquam tractavimus æstimationem & pondus quorundam numismatum antiquorum hujus regni, convenit ex prædictis aliquot intellectus & declarationes plurimarum legum in partibus contentatum eruere, ut hinc elucescat quædam notitia aliis legibus Regiis intelligendis accommodata.

Prima illatio erit circa intellectum *legis 7. tit. 13. part. 6.* ubi interpretando *auth. præterea. C. unde vir & uxor*, dicit: Verum hæc quarta non debet excedere centum libras auri. Hanc eandem summam libratum auri, in isto casu posuit Novella Justiniani *in authent. ut liceat matri & avia §. quia vero*. Quod si debeamus insequi æstimationem, quam de auri libra facit Justinianus *in l. quonies. Codic. de susceptoribus, & arcar.* nempe libræ singulæ ad septuaginta duos solidos aureos, vel Castellanos, supputant centum istæ libræ auri, septem millia & ducentos aureos Castellanos: Lex enim partitarum conformiter debet intelligi ad legem, quam interpretata est, quæ intelligit de libris Romanis, duodecim unciarum, & singulam ad septuaginta duos Castellanos: ita ut prædicta lex sit conformis huic evidenti supputationi, quantum ad quantitatem, quam voluit limitare.

Secunda illatio spectat ad *leg. 4. tit. 13. part. 1.* ubi tractando, qualiter injuria sepulchris & funeribus illata vindicari debeat, dicit, quod Index eam haud minoris æstimat centum marchis. Ista lex decerpta est *ex l. 3. §. si nemo erit. & §. qui de sepulchris. ff. de sepulchrorum violat.* & ibi statuitur hæc pœna ad centum aureos, non ad centum marchos, quæ plurimum differunt, manifestè enim apparet, centum marchos, si ve sint aurei, si ve argentei, longè excedere centum aureos: quare debet animadverti hæc varietas legis partitæ, & illa, *l. 12. tit. 9. part. 1.* constituendo eisdem delicto pœnam & interpretando eandem legem Romanorum iisdem terminis: ponit centum maravedinos aureos, & non centum marchos aureos. Sic etiam *lex 2. 3. tit. 18. lib. 4. Fori*, tractans de iisdem pœnis, eas constituit ad centum solidos aureos: ubi notandum est, illarum legum conditores intellexisse solidum aureum, & solidum Justiniani, unum atque idem numisma, ejusdem valoris & ponderis existere veluti copiosè supra differimus, *c. 3.* In hac eadem materia injuriatum, mortuorum sepulchris illatum, dicit eadem *lex 12 tit. 9. part. 7.* Quicumque saxa vel lateres ad sepulchris abstulerit, vel sepulchra aperuerit, quatenus mortuos pannis spoliat, luat Regi duas libras auri: quæ lex mendosa est, & debet restitui, decem auri libras, *ex l. qui sepulchra, C. de sepulchris viol.* ubi notandum est, hanc pœnam initio constitutam fuisse ad viginti libras auri, *ex l. 12. tit. 17. lib. 9. C. Theodosiani.* quam condidit Imperator Constantinus, statuens eandem pœnam Judici non castiganti prædictum crimen: unde provenit *l. si quis sepulchrum. C. de sepulchrorum violat.* Postea idem Imperator in eodem casu constituit pœnam decem auri pondo, *in l. 4. tit. 17. l. 6. Codicis Theodosiani.* Hinc derivavit prædicta *l. qui sepulchra.* Debent intelligi hæc auri pondo singula ad septuaginta duos Castellanos: & sic debet interpretari *l. partitarum*, ita ut duo auri pondo sint centum & quadraginta quatuor Castellani, & si fuerint decem auri pondo, erunt septingenti & viginti Castellani, si per consuetudinem aut forum aliter non fuerit receptum aut dispositum. Quod dixi circa dictas leges Regias, debet intelligi juxta intentionem, quam habuerunt ii, qui prædictas leges copularunt circa pondus, & valorem solidi: nam iuxta valo-

rem antiquorum aureorum, de quibus tractant Juris-
consulti, velut diximus *l. 3. singularis aureus tantum*
appendebat, quantum hodie duplus aureus, quem
duplicem Ducatum nominant, & minutim per
nummos argenteos viginti quinque denarios, suppu-
tantes propemodum 3. Reales, ex iis quibus modò
utimur.

Tertia illatio offertur, quantum ad *l. 9. tit. 18. part. 1.*
quæ constituit sacrilegio pœnam nongentorum soli-
dorum. Lex ista decerpta est ex *cap. si quis contumax,*
17. q. 4. & ex Concilio Triburicensi, anno 895. celebra-
to. Solidi isti non intelliguntur aurei, neque solidi
Justiniani, sed alii solidi minoris æstimationis, de
quibus tractavimus *c. 3. §. 2. explicando intellectum*
cap. qui subdiaconum, 17. quæst. 4.

Quarta illatio debet expendi, quantum ad *l. 7.*
tit. 18. part. 1. ubi interpretando solidum *decis. cap. qui*
subdiaconum, 17. quæst. 4. ait lex: Istos solidos de-
bere intelligi maravedinos, & veraciter, si intelligun-
tur maravedini aurei ponderis solidorum Justinia-
næorum, veluti ex consuetudine solent leges partita-
rum: ingens est æstimatio, & pœna magnæ quantita-
tis, ex quo, & ex aliis considerationibus, *d. §. 2.* susti-
nuimus istos solidos non fuisse aureos, sed solidos
Gallicos argenteos, etiam ære commixtos. Hæc intel-
ligi debent, quantum ad æstimationem solidorum
conformium, *cap. qui subdiaconum, & juxta tem-*
pus conveniens, intelligendo; quod leges partita-
rum noluerint immutare æstimationem, nec pondus
antiquorum humilissimum contentum in legibus, vel
canonibus quas interpretabantur, quod mihi quidem
fit admodum verisimile, siquidem usi sunt voce ma-
ravedini, quæ tunc valde communis erat diversis
monetis aureis & æreis. Verùm si hæc opinio du-
tioscula videbitur, & opponatur, quod lex interpre-
tando prædictum caput decreti voluerit illam mo-
netam immutare, & reducere ad maravedinos Ca-
stellanos, tunc usum habentes; necesse est considera-
re non intellexisse maravedinos aureos antiquos æta-
tis Regis Alfonsi, cujus tempore prædictæ leges
conditæ fuerunt: pœna siquidem ista in quantitate
longè major existeret, quàm ejus capitis, quod lex
interpretatur, verùm intelligi debet de maravedi-
nis æreis, tunc in usu; tamen pretii valorem excede-
rent existentibus juxta id, quod notabitur illatione
septima; quandoquidem in legibus partitarum
quoque mentio fiat maravedinorum æreorum, ex
eo quod dicitur *illatione 13.* quæ quidem æstima-
tio magis convenit prædicto *cap. qui subdiaconum,*
cum minori derogatione, vel immutatione juris
veteris.

Quinta illatio est circa *l. 10. tit. 18. part. 1.* quæ sta-
tuit pœnam sacrilego triginta auri librarum, qui
vim intulerit Ecclesiis. Libræ istæ ex omnibus supra-
dictis colliguntur, esse singulæ duodecim unciarum,
ita ut hæc pœna sit quadraginta quinque marchorum
argenti, juxta id, quod notavimus *c. 4. pro intellectu*
cap. qui quis, 17. quæst. 5.

Sexta illatio spectat ad præxim, *l. 18. tit. 4. part. 3.* ubi
tractando de jurisdictione mediocri vel mixto im-
perio, ait, quod ad talem jurisdictionem pertineat,
cognoscere vel determinare litem, ultra trecentos
maravedinos, & ad jurisdictionem minorem pertinuit
sententiam proferre, cognoscere & definire li-
tem infra trecentos maravedinos aureos: isti marave-
dini ex iis, quæ dixi, debent æstimari singuli ad Ca-
stellanum. Talis etenim est stylus legum partitarum.
Prædicta lex decerpta est ex Novella Justiniani, *tit.*
de defensoribus, civit. §. judicare, ubi hosce trecentos
maravedinos aureos subinde vocat solidos, & sub-
inde confestim aureos.

Pro meliore autem & faciliore prædictorum in-
tellectu advertendum est, prædictam æstimationem
Didaci Covar. Tom. 1.

claram existere, præsupponendo leges partitarum
noluisse monetam, neque pœnam in sua quantita-
te à legibus antiquis, quas interpretati sunt, immu-
tate; velut annotavi. Verùm si de eo tractetur, & ve-
risimilior sit opinio, dicere leges partitarum consti-
tuisse numerum pœnarum, in legibus antiquis con-
tentarum, quas interpretabantur respectum habendo
ad monetam, quæ ætate Regis Alfonsi decimi,
vel noni, patris Regis Sanctii in usu fuit; alia debe-
bit haberi ratio in æstimatione maravedinorum in
eadem l. 18. & aliarum similium contentorum, ut sin-
gulus maravedinus aureus sit ponderis sextæ partis
unius Castellani, ita ut sex maravedini in auri pon-
dere, efficiant unum Castellanum: juxta quam ratio-
nem trecenti maravedini hodie, quantum ad auri
pondus, efficiant quinquaginta Castellanos, tamen
valor & æstimatio singuli maravedini, tunc valuerit
decem ex iis; qui modò cursum retinent, vel sex
juxta aliam computationem. Unde resultat, pondus
auri prædictorum trecentorum maravedinorum, ac
pondus expensorum hodie continere æstimatio-
nem, quam habent quinquaginta Castellani, nempe
viginti quatuor millia, ducentos & quinquaginta
maravedinos. Et hoc quidem habita consideratione
ponderis auri, tamen juxta minutam æstimatio-
nem maravedini ejus temporis trecenti maravedini,
multiplicando singulum per decem, efficiant tria
millia maravedinorum: & multiplicando singulum
per sex, mille & octoginta maravedinos. Quod si di-
camus, viros quosdam insigniter doctos & curiosos
annotasse *d. l. partitæ,* & similes debere intelligi de
maravedinis aureis vetustis, qui olim expendeban-
tur, antiquis legibus contentis, quorum singulus
in auro appendebat sex eorum, qui cursum habebant
ætate qua leges styli conditæ fuerunt, tamen certò
constet, tales leges styli, præcipuè *l. 114. loqui de*
Rege Alfonso decimo, patre Regis Sanctii, velut pro-
bavimus cap. 3. num. 4. Apparet sanè juxta prædicta,
leges partitarum non intelligi de moneta tunc tem-
poris currente, quando quidem illas condidit Rex
Alfonso decimus, Regis Sanctii pater, quod inficias
iri nequit, verùm deberent intelligi de moneta a-
urea vetustiore, ad quam refertur prædicta lex styli,
& idem Rex Alfonso in illa nominatus. Sunt igitur
tales maravedini, ponderis unius Castellani au-
rei conformes ponderi solidi Justiniani, velut pro-
batum fuit, *dec. cap. 5.* tamen ea ætate singulus per
monetam minutiosem æstimatus valuerit, juxta
unam computationem sexaginta maravedinos præ-
sentes, & juxta alteram triginta sex maravedinos.
Hinc manifestum apparet, quod quicumque fate-
bitur prænominatam legem partitarum debere in-
telligi de maravedino antiquo, quem lex styli ait
fuisse aureum, & appendere sex illorum, quibus tunc
utebantur; debet concedere singulum maravedi-
num conventum prædicta *l. 18.* debere esse ponde-
ris unius Castellani aurei, & conformem in ponde-
re solido Justiniano, licet ejus valor per minutos
maravedinos accreverit, vel ratione temporis &
legum novarum immutatus fuerit. Concedet etiam,
maravedinos prædicta *l.* probè ad Castellanos aureos
& solidos Justinianos esse reductos: quamobrem
exigua erit differentia inter opinionem, quam pri-
ma hujus operis editione quantum ad istam illa-
tionem sustinui, & eam, quæ deinde magno cum
respectu annotata fuit in contrarium: verùm in
idem recidit, si (veluti sensi) lex partitæ intelligatur
de iis maravedinis aureis, quos antiquos lex styli
nominat.

Septima illatio debet norari, quantum ad *l. 8. tit.*
7. part. 3. in qua litigantibus pertinacibus pœna
constituitur certorum maravedinorum pro multa
pertinacitæ. Quia mea sententia non debent esse

Castellani aurei, veluti sunt alii plurimi, legibus partitarum contenti: nam in aliis casibus procedunt dictæ leges cum intentione interpretandi jus commune. Hoc in casu intelligerem hujusmodi maravedinos, juxta æstimationem, quam habebat maravedinus aureus vel bonus, ætate Regis Alfonsi decimi, nempe sex præsentis ætatis, vel decem juxta aliam computationem, cui favet *l.1. tit.4. lib.1. Fori*, quæ contumaci coram Rege citato & convento, eandem pœnam centum maravedinorum constituit, veluti præfata lex partitæ. Maravedinos autem legum fori, semper intelligimus ex bonis nempe aureis, qui cursum habebant ætate Regis Alfonsi decimi, & ejus coætaneorum per summam nummorum æreorum.

Juxta hanc rationem debent intelligi maravedini contumacibus in pœnam constituti, *l.1.2.3.4. tit.3. lib.2. Fori*, & solidi, quorum ibi fit mentio, juxta id, quod annotavimus de valore & æstimatione solidorum. Hæc ipsa interpretatio prædictorum maravedinorum, nempe quod intelligi debeant ex bonis, colligitur ex *l.24.25.26. Styli*, quæ respectum habent ad maravedinum bonum Regis Alfonsi decimi. Eandem opinionem sustinuit Hugo Cellus in repertorio verbi *emplacemiento*, licet istæ contumaciæ aliter dirigantur aliis in locis, juxta consuetudinem.

Octava illatio pertinet *l.3. tit.8. part.3.* ubi constituit pœnam centum maravedinorum in uno casu, & decem in altero, quando possessor resistit & impedit, ne fiat, vel exequatur locatio. Isti maravedini debent intelligi ex bonis, nempe ex iis, quorum præcipuè usus erat ætate Regis Alfonsi decimi, qui erant aurei, vel aureis æquales, juxta æstimationem, quam infecuri sumus & expendimus. Hoc probatur ex eo, quod præfata lex non est decerpta ex jure communi, neque ex aliis, quas ego vidi; quamobrem illam sum intellecturus, conformem monetæ Regis, qui eam signari jussit, nempe Regis Alfonsi decimi.

Nona illatio spectat ad *l.20. tit.23. part.3.* ubi in casu refugii ad curiam, lex reputat & judicat eum pauperem, qui non possidet valorem viginti maravedinorum, qui si debent intelligi, juxta monetam Regiam, quam lex condidit (nam quod ad eam summam, juxta id, cujus in præsentiarum reminiscor, non possumus eam referre ad alias leges antiquas) singulus maravedinus valet decem præsentis, vel sex bonos, juxta aliam rationem. Supputant igitur prædicti 20. maravedini, ad minimum sexcentos & viginti maravedinos præsentis, singulum ad 10. denariolos, qui tunc temporis valebant in Regalibus argenteis, ejusdem quo moderni sunt ponderis ultra 40. Regales, qui ea ætate plus erant, quam hodierno tempore, 3000. maravedinorum, considerando pretium omnium alimentorum, veluti probavimus ex legibus antiquis hujus regni, & in præsentiarum æstimavimus inopem qui in casu refugii ad cujus non possidet in bonis 3000. maravedinorum.

Quantum ad id, quod quispiam sit obligatus se pauperem ac inopem declarare, ait *l.1. tit.5. lib.2. Fori*, qui habuerit in bonis centum maravedinos, non obligatur se pauperem ac inopem declarare. Maravedinos istos intellexit Montalvus singulum pro 10. maravedinis nostri temporis; verum per aliam rationem æstimo singulum ad sex maravedinos præsentis. Erant verò tunc temporis centum maravedini longè majoris valoris, quam hodie quinquaginta ducati, prout omnia exiguo pretio venumdabantur.

Sic etiam, quantum ad id spectat, quod quispiam ob paupertatem nequeat esse accusator, ait *l.2. tit.1. part.7.* illum esse pauperem, qui in bonis non possidet quinquaginta maravedinos. Ista lex fuit decer-

pta ex *l. nonnulli, ff. de accusationib.* pro hoc effectu constituyente quinquaginta aureos, qui juxta communem juris opinionem, contentam in legibus antiquis debent æstimari pro conformitate illius ætatis, qua leges fuerunt conditæ, & sustinendo id, quod probavi *c.3.* debet ex pondere auri singulus aureus appetiari ad duplicem ducatum, vel quartam partem unius uncie auri, & in argento ad viginti octo Reales, sive Regales, & amplius: quandoquidem singulus aureus valuerit absque aliqua contradictione viginti quinque denarios, efficientes argentei tres uncias cum dimidio, & amplius. In moneta ærea, singulus aureus valebat mille quadrantes vel quatrinos qui ferè totidem supputant maravedinos ex iis, qui hodie ex castella unum retinent. Hæc ipsa declaratio, quæ est vera & germana *nonnulli*, applicatur ad legem partitarum, si intellexerimus auctores illarum voluisse aliquam innovationem facere; verum cum illorum mens fuerat declarare aureum antiquum, pro pretio & valore solidi Justiniani, debemus prædictam summam æstimare ac reducere ad quinquaginta aureos Castellanos, ad eorum valorem, juxta illa, quæ superius annotavimus.

Decima illatio est circa *l.41. tit.2. part.3.* ex qua interpretando *auth. nisi breviores, C. de sent. ex breviculo recitandis*, dicit; Quod causæ infra decem maravedinos, sunt, & debeant reputari breves, ita ut nequaquam oporteat pro illis actionem instituere. Ista quantitas non erat taxata jure communi, veluti apparet ex eo, quod notatur ex *d. auth.* quamobrem intelligemus, æstimationem conformem esse monetæ maravedinorum principalium, cursum ætate, qua lex fuit condita habentium, nempe bonorum juxta unam computationem ad decem pro singulo, aut sex juxta alteram, ita ut essent vel centum, vel sexaginta maravedini, qui tunc temporis pro ratione exigui pretii rerum necessariorum, tantum conferebant, quantum hodie duo ducati, & amplius.

Undecima illatio est admodum manifesta, quoad *l.9. tit.4. part.5. de donatione*, quæ fieri potest absque insinuatione ad quingentos maravedinos aureos, lex ista decerpta ex *l. sancimus, & ex l. penult. C. de donat.* ubi fit mentio quingentorum solidorum, quorum singulus tunc temporis pondere adæquabat unum Castellanium, vel sextam partem unius uncie auri; & sic lex partitæ debet intelligi juxta eandem æstimationem, ut singulus maravedinus aureus, sit unus Castellanus, veluti tractavimus *lib.1. variar. resol. cap.11.*

Duodecima illatio deducitur pro intellectu *l.2. tit.11. part.3.* ubi in causis infra decem maravedinos defertur juramentum quando adest probatio unius testis. Quantitatem istam jus commune reliquit in arbitrio judicum, quamobrem non erit inconueniens, subinde intelligere maravedinos istos per solidos Justinianæos, qui sunt Castellani aurei, tamen si proprius intellectus referri debeat ad maravedinos ætatis Regis Alfonsi decimi, quorum sex appendebant unum Castellanium, veluti tractavimus in iis, quæ hæctenus explicuimus.

Decima tertia illatio deducitur ad intelligentiam *l.5.7.8. & aliarum quatuor sequenti. 20. l.13.15. tit.19. part.3.* ubi fit mentio maravedinorum, appetiando tributa, quæ ex privilegiis & aliis constitutionibus & sigillis penduntur in curia. Istos maravedinos eosdem colligo, cujusmodi usum habuerunt ætate Regis Alfonsi X. & paulò ante, sæculo parentis ejus Regis Ferdinandi, neque intelligi debent per monetam auream vel argenteam, prout dicit *eadem l.15. tit.19. part.3.* & sic debent æstimari maravedini legum in partitis contentarum, haud enim interpretantur certam monetam juris communis, & legum Romanarum, neque tractant de maravedino aureo.

Decima quarta illatio pertinet ad l. 14. tit. 6. part. 3. quæ advocatis salarium appretiando, ait: Majus salarium non excedat centum maravedinos. Isti maravedini debent æstimari aurei, & singuli ad pondus aureorum antiquorum, nempe ad duplum unum, vel duos ducatos simplices, prout diximus: nam lex ista decerpta est, l. 1. §. si cui, ff. de variis & extr. cog. vel ad minimum debet æstimari singulus ad Castellanum, prout tractavimus ad l. 2. tit. 1. part. 7.

Fit mentio in aliquot Castellæ † regni historiis, cujusdam monetæ, quam Francum nuncupant. Francus iste fuit aureus, & valebat 10. Regales argenteos, ejusdem ponderis cum iis, qui hodie cursum retinent, & octo habent unciam unam. Erat Francus sexta parte minor duplo Castellano ejus ætatis, quem capite isto extendimus, prout deducitur, & bene colligi potest ex quadam ordinatione, quam condidit Rex Joannes, ejus nominis in Virviesca, anno 1387. ut Francus appenderit aliquid ultra ducatum, ex iis, qui nostro tempore usum retinent. In privilegiis quoque & legibus horum regnorum fit mentio petitorum, & monetarum in materia contributionum, & debet intelligi, quod singulæ monetarum istarum æquivalent quinquaginta coronatos, vulgò Coronados, nempe octo maravedinos præsentis, & octo Coronados: quod probatur per aliquot scripta & monumenta nobilitatum & distributionum, ex quibus prædicta resultat æstimatio.

CAPUT VII.

De mutatione monetæ, quoad pondus & valorem ejus.

SUMMARI A.

- 1 Numismata an possint pluri æstimari, quàm materia, ex qua fuerint signata.
- 2 Aristotelis locus expenditur ad intellectum Jurisconsulti in l. 1. ff. de contrah. emp.
- 3 Pecunia an possit pluri æstimari in privatis commerciis, quàm publicè sit æstimata.
- 4 De cambio ad pecuniæ permutationem, & de campso-ribus.
- 5 Numismata an sint cudenda publicis expensis.
- 6 Princeps an possit mutare pecuniæ valorem.

O Biter superius non semel diximus, in his Hispaniarum regnis numismatum pondus & valorem mutatum fuisse Regia quidem auctoritate. Idcirco queritur, an ea mutatio licita sit, & jure fieri possit? Et sanè quoties mutatio monetæ fit, quoad pondus & ejus valorem, planè omnino licita est, nec in hoc aliquid potest controversi. Etenim si numismatum aureorum pondus augetur vel minuitur, æquum erit, quod valoris, ac æstimationis fiat diminutio, vel augmentum. Erit igitur hujus quæstionis controversia in hoc, an numismata pondere eodem possint quandoque pluri æstimari, & valere auctoritate Principis? Cui quæstioni & illa accedit, an moneta cudenda sit expensis Reipublicæ, vel Principis.

Et quibusdam visum est, † Numismata non pluri esse æstimanda Regia auctoritate, quàm æstimetur, & valeat ipsa massa auri, vel argenti, aut pondus, ex quo constant, notatur in l. 1. ex Accursio ibi, ff. de contrah. emp. ubi de pecunia Jurisconsultus inquit: Electa materia est, cujus publica ac perpetua æstimatio difficultatibus permutationum æqualitate quantitatis subveniret; eaque materia forma publica percussa, usum dominiumque non tam ex substantia præbet, quàm ex quantitate: nec

ultra merx utrumque est, sed alterius pretium vocatur. Hactenus Jurisconsultus, de cujus intellectu paulò post tractabitur, ut videamus; an illic probetur opinio Accursii.

Secundò ad hanc rem adducitur text. in l. 1. C. de veteris numismat. potest. quo in loco apparet numismata esse ubique cudenda, & expendenda debitam pondus habentia. Sed ea constitutio nihil aliud probat quàm quod numismata publica percussa auctoritate, debeant esse justis ponderis & debiti: nempe ejus ponderis, quod lege publica fuerit definitum, non tamen sequitur ex eo, quod nummi sint habituri eodem valorem, quem valet ipsa materia, ex qua fuerit signati.

Tertiò in idem tendit text. in l. 2. eod. tit. de veter. numism. potest. juxta Accursii interpretationem, quæ videtur probare, quod diminutis numismatis, quod ad pondus quidem etiam eorum æstimatio diminuenda sit. Sed nec hic text. quidquam urget est etenim ejus sensus secundum Bart. quod minuta æstimatione solidi minuitur æstimatio rerum quæ venduntur ad solidum, sicut itidem contingit, ubi æstimatio monetæ augetur, & crescit. nam eadem ratione crescent pretia rerum omnium, quæ eadem moneta emi solent, quemadmodum notant Angel. in l. Paulus, ff. de solut. Purpur. in l. cum quid, ff. si cert. per. numer. 171. quod vetum est, & procedit, ubi omnes monetæ minores pari proportionem augentur, vel minuuntur; tunc enim pretium augetur, vel minuitur omnium rerum uniformiter diminuta, vel aucta æstimatione omnium monetarum; atque idèd pretium rerum, cum sit uniformiter variatum, æquipollet veteri pretio. Quod si una tantum species aurei, vel numismatis minuatur, reliquis monetis manentibus in statu suo, tunc pretia rerum manent in priori statu respectu aliarum monetarum stantium, respectu autem aurei minui non minuuntur, imò augetur rerum pretia. Sic è contrario in augmento unius nummi respectu aliorum, qui non fuerit aucti, pretia rerum manent in eodem statu; respectu verò illius aucti numismatis pretia rerum minuuntur, quemadmodum eleganter considerat Carolus Molina. de contractib. qu. 93. n. 716.

Quartò huc pertinet l. 3. eod. tit. C. de vet. numism. potest. qua decisum extat, numismatum pretia, ubique debere eandem æstimationem habere denique & uniformem. Sed & hæc constitutio eò tendit, ut ubique eadem sit æstimatio, idem sit valor ejusdem numismatis, non tamen sequitur ex hoc, quod tanti sit nummus æstimandus publica auctoritate, quanti æstimatur ipsa materia, ex qua conficitur.

Quintò hæc ipsa opinio deducitur ex cap. quanto, de jurejur. quo in loco apparet Principem omnino teneri monetam cudere, & publicam facere ea lege, ut valor juxta pondus ei constituatur: alioqui si Princeps posset pro sua libidine pretium constitucere nummis quodcumque pondus auri vel argenti habentibus, juramentum illud, quod tanto conatu Romanus Pontifex illicitum esse censet, minimè foret ulla ex parte reprobum, atque idèd fateor, hanc decretalem decisionem admodum urgere adversus Principes, qui hanc legem nequaquam observant in numismatis cudendis.

Cæterum contrariam sententiam plurimum comprobat ratio Aristotelis deducta lib. 5. Ethic. cap. 5. & lib. 1. Politic. cap. 6. inquit enim, nummum lege consistere ac suam vim retinere, non natura. Si quidem ipse Princeps, ipsa res publica, denique ipsa lex nummum constituit, atque idèd numisma dicitur, quasi nomisma, νόμισμα, id est, lege, à qua pretium & valorem certum accipit, cujusque libera potestas est nummos semel percussos inutiles efficere, ac reddere. Hæc Aristoteles, à quo libet non temerè argu-
S I I 5 gumenta

gumentari. Nam si non natura ipsa, sed à Principe numismata vim & potestatem accipiunt, ab ipsoque legem revocante inutilia effici possunt; profecto non tanti aestimatur materia ipsa auri vel argenti, quanti nummus ipse, cum si tanti aestimaretur natura ipsa non ipsa lege pretium, & vim nummus haberet. Huic rationi Plutarch. suffragatur in Phocionis vita scribens nummos esse præstantiores, quod in minori materia plus valoris, ac pretii complectantur. Simili ferè ratione suffragatur text. in *l. Tria. ff. de aur. & argent. legat.* ubi Jurisconsultus respondet, legatis alicui decem pondo auri, satis justè legatum solvi, si vel aurum vel pretium auri præstetur. Idem probatur in *leg. i. §. ult. ff. eod. tit.* Etenim si pecunia, qua aurum ipsum aestimatur, aurea quidem tanti ponderis esset, quanti ipsum aurum, nulla subesset ratio, cur hæc ut diversa ab ipso Jurisconsulto nominentur: siquidem nullo discrimine constant. Sed nec istæ rationes adversus Principum censors omnino vigent. Locus equidem Jurisconsulti diversa censet aurum, & pecuniam, vel nummos aureos: & meritò, quia nummi propter formam & characterem publicum à massa & materia rudi distinguuntur, quemadmodum statim probabitur.

- 2 Sic locus Aristotelis † rectè intellectus eum sensum habet, ut plurimum intersit, siue massa metalli informis, & rudis, an in nummos redacta? Hoc enim & ipse Aristoteles explicat eleganter in *decis. cap. 6.* Nam cum, inquit, quæque necessaria non facillimè possent ultro, & citro comportari, publico gentium consensu constitutum est ad permutationes faciendas, ut tale quiddam inter se darent & acciperent, quod cum esset ipsum ex genere rerum accommodatarum ad usum vitæ facile tractari posset, cujusmodi est ferrum & argentum, & si quid aliud ejus generis haberetur, quod initio magnitudine, ac pondere simpliciter erat definitum, postremò etiam characterè fuit percusum, ut homines liberi essent à sollicitudine examinandi, nam characterè quantitas nummi significatur. Hæc Aristoteles. Ex quo primùm adnotandum est, auctoritate publica effectum fuisse, ut nummi certam habeant & ponderis, & aestimationis rationem, quæ & ipso characterè, & forma constet absque alio examine, quod quidem necessarium foret, si massa auri vel argenti daretur absque publica forma pro aliqua alia re ad humanum usum necessaria. Quo fit, ut licet nummus ejusdem ponderis sit, cujus & ipsa materia ex qua constat, attamen admodum utilis fuerit numismatum usus, ut absque alia hominum sollicitudine constet ex publico characterè, quanta sit ejus materiæ aestimatio, quod manifestissimè Aristoteles explicat. Deinde constat ex eodem, nummum ipsum auctoritate publica constare, non tam ex substantia, quàm ex quantitate, ita enim ipse legendum esse censeo in *l. i. ff. de contrah. empt.* etiamsi Budæus ibi, ex qualitate legerit. Est enim sensus, quod in nummis ipsa substantia materialis non consideratur, sed quantitas, id est, valor impositus publicè, & perpetuò constitutus, quam equidem quantitatem publicam & perpetuam aestimationem vocavit paulò ante idem Jurisconsultus. Quantitas igitur ab eodem appellatur publica illa numismatum aestimatio qua intelligitur, & significatur, quanti numisma quodlibet locabile sit.

- 6 Hinc sanè deducitur illius quæstionis definitio, an aliquod aureum † numisma possit permutari, aut vendi pro nummis argenteis, pluribus tamen quàm lege, aut publica aestimatione fuerint definiti? Et quia isthæc aestimatio numismatum publica est, & pretia cujusque rei publica lege constituta non liceat pervertere, quibusdam visum est, non posse vendi pecuniam carius quàm lege valeat, nisi excessus ille

recipiatur ratione officij, vel consuetudinis, vel ejus, quod verè intersit ipsius recipientis illum excellentium ratione damni emergentis vel probatissimi lucri cessantis. Sic etenim censet doctissimus Ioannes à Medina de restitutione ubi de cambiis agit, *fol. 157.* sed ut hæc quæstio facilius intelligatur, aliquot subiciam conclusiones.

Prima conclusio: Pecunia duplici ratione in pretio habetur, scilicet tanquam res & tanquam signatum numisma. Probatur hæc assertio, quia valor metalli nec perit, nec mutatur, propterea, quod sigillum publicum impressum habeat: siquidem estimatio publica in id tendit, ut ea observanda sit quoties illud aurum, vel auri massa, ut numisma expenditur. Hanc denique conclusionem eleganter exponit Dominic. Soto *lib. 7. de iust. & jur. q. 2.* cui suffragatur insignis locus apud Jurisconsult. in *l. numismatum. ff. de usufruct.* quo in loco veteres nummi ex auto forsan purissimo percusi, ut gemmæ & pretiosæ res ita servantur, & custodiuntur, ac aestimantur, quod usufructus potest in eis constitui sicuti & in rebus usu non cõsumptilibus. De peregrinis verò nummis vendi solitis, ut & aliæ mercedes, multa tradit Brisson. *lib. 1. selectarum, c. 8.* ex Volusio Mærtiano *lib. de asse. Plin. lib. 33. l. 3.* sic intelligens Jurisconsultum in *l. 9. §. 1. ff. ad l. Cornel. de fals.* tametsi parum rectè, ni fallor, adduxerit constitutionem *l. c. de vet. numism. potest. lib. 11.*

Secunda conclusio: Secundùm metalli naturam poterit iustè numisma aureum, ut aurum permutari, aut vendi majori pretio, quàm sit illi à Republica prætaxatum, modò augmentum illud sit exiguum. Hanc opinionem tenuerunt Sylvest. in *verb. usus. 4. q. 3.* Dominic. Soto in *d. q. 2.* Cajet. licet dubius in *tract. de cambiis, c. 5.* Hujus casus erit exemplum, quoties numismata aurea dantur, & venduntur ad deaurandum, ad ornamentum, ad annulos, in aures, torques, & his similia conficienda, in hac etenim specie locus non est publico pretio, quod tantum obtinet, ut numismata, ut permutantur, & in commerciis expenduntur. Qua ratione tollitur Ioannis Medinæ opinio, quæ contrariam huic sententiam potius admittit. Quod est maximè notandum. His adde Aymon. Cravet. *conf. 6. n. 15. & seq.* qui hæc de re non nihil agit.

Tertia conclusio: Licitum nihilominus est, numismata, † ut numismata sunt, & ea ratione, permutare, aut cambire, nonnullo ab alterutra parte concessio alteri pretio. Hæc probatur. Nam licet primus & proprius usus pecuniæ sit ad emendum & vendendum, ut sit alterius rei pretium, iuxta *leg. i. de contrah. empt.* & Arist. *lib. 1. Politic. cap. 6.* & quoad hanc partem nulli liceat transgredi ejus aestimationem è lege taxatam: est tamen & alter pecuniæ usus improprius, nempe ut permutetur pecunia cum pecunia: & ad hoc non habet à lege taxatam certam quantitatem, nec valorem, ut docent S. Thom. *li. 2. de regimine Princip. c. 14.* Sylvest. in *verbo, usura, 4. q. 2. & 3.* Sic sanè licet proprius usus calcei sit ad tegendum pedem, alter tamen ejus usus improprius est, ut cum alia re permutetur, sicuti ex eodem Aristotele deducitur in *d. cap. 6. & 7.* Hoc ipsum hæc in re & Cajet. adnotavit in *tract. de cambiis, cap. 5.* deinde commutatio ista pecuniæ admodum utilis est reipublicæ, dum nummularius auream pecuniam dat pro minuto argento, aut vice versa minutum argentum pro aurea pecunia. Contingit enim sæpissimè, utiliores esse alicui minores nummos argenteos ad facilitatem usum, & expensas, quàm aureum numisma: atque itidem alteri erit utilius numisma aureum ad translationem, quàm argentei minuti nummi. Qua ratione ob facilitatem, ac commodiorem usum est utilis valdè isthæc in republica permutatio. Idèò mirum non

non est, si permittatur mercedem aliquam dare his, qui labore proprio, & industria paratos habent nummos aureos, & minores argenteos ad hujusmodi cambiam, modo pretium hoc tenue sit, ne fraudibus locus aperiatur.

Præsertim constat, hoc licere publicis campforibus, ministris reipublicæ, ab eaque constitutis. His etenim hoc licere, asseverant noster Doctores passim, quorum meminit eos secutus Laurentius Rodolphus in c. consulti, de usuris, in repetit. q. 24. Joan. Lup. in c. per vestras, notab. 6. in §. 9. n. 13. de donat. inter virum & uxorem Florentinus 2. partit. tit. 1. c. 7. §. 47. Conradus de contractibus, q. 99. quorum opinio communis est, secundum Sylvestr. in verb. usuras, q. 7. Qui tamen etsi præmittant se tractare rem istam quoad publicos campfores; non tamen negant expressim, idem licere privatis personis. Sed Cajet. in tract. de cambiis, cap. 5. in specie asserit non esse hoc cambium licitum privatis, sed tantum his qui ab ipsa republica sunt ad id munus electi, cujus contrarium Sylvestr. in decis. verb. usura q. quasi. 7. probare mihi vilis est, & idem tenet maxima ratione Domin. Soto in decis. quest. 2. Etenim si hæc permutatio in genere suo pecunia æstimabilis est, ut constat, nihil urget, cur non sit licita cuicumque, etiam privato, quod equidem verum est ex ipsa natura rei, nisi lex hujus cambii usum privatis interdixerit: tunc etenim hermo poterit officium hoc exercere, nisi is, qui à republica fuerit electus, alioqui mortale crimen is committeret, & teneretur ad restitutionem lucri ex ea re percepti, sicuti ipse Domin. Soto probat in decis. quest. 2. sic lege Regia, l. tit. 8. lib. 5. ordin. interdictum est officium istud privatis, & omnibus, nisi in curia Principis habentibus ab eo speciale commissionem, & licentiam; in aliis vero civitatibus, & locis permittitur his, qui à collegio decurionum fuerint nominati & electi.

Hac sanè ratione dicti sunt ab initio campfores hi, qui paratas habebant pecunias ad permutandum minores pro majoribus, & viceversa majores pro minoribus servata compensationis æqualitate. Habuit verò hæc dictio originem à verbo, cambio, id est, permuto. & inde vetera illa, campsi, campsum, & campso, campfas, eadem significatione auctore Prisciano lib. 10. cap. 2. qui ex Ennio citat, Leucatem campfant, id est, permutant, tradit Andr. Tiraq. lib. 1. de retract. §. 30. in prin. inde campfores. Cambium autem dictio non est à Latinis recepta, tametsi utatur, eadem libri feudorum auctor in cap. 1. §. si quis dominus, quo tempor. miles, & in cap. 1. §. cum autem, de contr. investit. ubi Bald. notat cambium esse permutationem non tantum speciei ad speciem, quæ propriè est permutatio, sed & speciei ad genus, ut domus cum frumento, & etiam generis ad genus, notat Jason in l. 1. col. ult. ff. de verum permut. sic & Regia partitarum l. 1. tit. 6. part. 5. permutationem cambium appellat. Illa verò merces, quæ campfori datur pro permutatione pecuniarum, dicta est à Græcis collybus, & inde campfores collybista, quod Budæus adnotavit in l. ult. ff. de pignor. actione, dicti etiam fuisse numularii. Sed & argentarii, qui Trapezitæ, & mensularii appellantur, non tantum pecuniarum permutationi dedere operam, majorem liquidem simul negotiationem exercebant. Nam pecunias custodiendas accipiebant, propriasque & alienas sænori dabant. Unde apud Plautum argentarius pro sænator accipitur. His solebant in publico ad longum tempus tabernæ locari, l. qui tabernas argentarias. ff. de contrah. empt. quo in loco labitur Accursus, dum interpretatur argentarias tabernas, in quibus argentum venditur. Idem argentarii mensas publicas, & officinas Romæ in foro habebant prope Castoris ædem, ex Plauto in Gurgulione, in Persa, & in Asinaria, Te-

rentio item in Phormione. Qua ratione argentarii foro cedere dicebantur, cum tabernis, id est, mensis suis cedentes, aliò fugientes habitatum migrabant, falebantque creditores, quod longius explicat Gulielmus Budæus in l. si hominem, ff. de deposit. §. quoties, ubi Jurisconsultus hujus locutionis meminit. Dicti etiam fuisse argentarii Collectarii à colligendis nummis, in l. si quis quis, §. si certum petat, ubi explicat Alciat in lib. 4. dispunct. c. 22. ex Suida. Horum autem argentariorum officium, & ministerium causam publicam habebat, l. argentarius, in pr. ff. de edendo. Nam & alii rationes conficiebant, ad quarum fidem recurrebatur, l. prior ait, cum l. sequent. ff. de edon. notat & de his aliqua Carolus Molin. de contrah. tit. 59.

Ad propositam ab initio questionem rursus accedens, illud ex multis adnotabo, præ maxima auctoritate text. in cap. quanto, de jurejurand. numismata & expensis publicis esse eudenda, nec plaris fore æstimanda, quam materia ipsa absque publico characteræ æstimaretur. Hanc sententiam probat gloss. in decis. l. 1. ff. de contrah. empt. Bat. in l. Paulus, ff. de solut. col. 2. item Bart. in l. qui falsam, ff. de fals. & in l. 1. §. ultim. ff. de aur. & argent. legat. cujus opinionem communem esse asseverat Curt. Jun. in l. 2. §. mutui, nu. 12. ff. si certum petat. ubi Bart. eandem opinionem probat, & tenet, quam etiam sequuntur Matth. de Afflict. dec. 90. & Petrus Velluga, in speculo Principum, tit. de mutatione moneta, num. 7. Nihilominus contrariam exponimus conclusionem, qua constanter asserimus, posse Principem, in eudendis nummis eam observare legem, ut aliquid lucri percipiat pro ratione expensarum, quæ fiunt in ipsa moneta signanda. Non enim tenetur Princeps propriis expensis nummos percutere. Idcirco poterit à Principe numismatum pretium taxari, ultra ipsius materiæ æstimationem, quod consuetudo jam diu toto in orbe Christiano recepit, secundum Innoc. Abb. num. 11. Imol. col. 4. & ibi Doct. in d. c. quanto, de jurejur. imol. in d. l. Paulus, ff. de solut. imò & de hac consuetudine Bart. ipse testatur in d. l. 2. §. mutui, ac Martinus Laudens. in tract. de monetis, col. 1. Petrus Velluga in d. n. 7. Boer. dec. 327. num. 3. & Albert. Brun. in tract. de augment. & dimin. concl. ult. col. 1. qui eandem approbat, ubi luctum id sit exiguum. Ego verò hac in re non video admodum urgere contra Principes text. in decis. cap. quanto, potuit enim in ea specie detrimentum in numismate contigisse eo pacto, ut præter valorem materiæ, & modum legitimum expensarum pretium foret constitutum, quod illicitum est. Deinde consultius est, numismata expensis publicis percuti, & eundem habere valorem, quem ipsa habet materia: & tamen consuetudinè, cujus paulò ante meminimus, non ita contrariam juri opinamur, ut admittenda non sit. Ea etenim Principes ipsos excusabit omnino. Sic in his regnis apparet ex pragmaticis constitutionibus, quarum in primis hujus operis capitibus mentionem fecimus, consuetudinem istam planè servari in nummis argenteis & aureis, tametsi modo ob auri penuriam plaris æstimemus, & faciamus aurei numismatis materiam, quam nummus ipse lege Regia sic æstimatus, atque ita hanc sententiam, quam recepit consuetudo crebriorem esse asserit Carolus Molin. de contrah. quest. 100. num. 798. quam probate videtur Gabriel in 4 sent. dec. 15. qu. 9. col. 2. quin & idem Innoc. Abb. & alii in d. cap. quanto, hoc Principi licere arbitrantur, ultra expensas necessarias, quæ fiunt in eudendis nummis, si ipse Princeps sit in aliqua inopia constitutus. Nam ad subveniendum publicæ necessitati, publicisque impensis poterit plaris monetam æstimare, quam numismatum materia æstimetur. Imò & hoc ipsum quandoque utile reipublicæ est, ne pecunia aurea, vel argen-

argentea extra regnum, aut extra provinciam exportetur, quemadmodum admonent ipse Innoc. & Guid. Pap. in d. c. quanto, col. 3. constat sanè ex constitutionibus Henrici Regis secundi, & Joannis primi, ob publicas necessitates ab ipsis regibus numismatum pretia augmentum accepisse. Sed & consensu populi, aut civitatum regni, etiam absque publica inopia poterit idem Princeps efficere, secundum Innoc. Panorm. & alios. in dict. c. quanto Romæ itidem hoc factum olim fuisse ob publicam inopiam ab ipso senatu, testatur Plin. lib. 33. c. 3.

Hinc denique poterit & alteri quæstioni responderi, an Princeps possit mutare pecuniæ valorem, & æstimationem? qua in re Aristoteles inquit lib. 1. Polit. c. 5. & 6. Ethic. cap. 5. esse in potestate reipublicæ, & Principis numismata semel signata mutare, & reddere ac efficere inutilia. Mutata siquidem voluntate utentium nummis, ut nummum valere nolint, ipse nummus, ut nummus est, inutilis efficitur. Hic enim est sensus Aristotel. tametsi Michaël Ephesius in dict. c. 5. aliter interpretetur locum illum, scilicet ex usu permutationis. Ita equidem inquit. Nam si voluerimus ea, quæ habemus dare, & quæ non habemus accipere, inutilis prorsus usus nummi evadet; ipse tamen opinor, non esse hunc sensum proprium Aristotelis, sed eum, quem modò tradidimus.

Mutatio verò pecuniæ, si fiat ex consensu populi, erit planè licita, utcumque fiat; cum accedat consensus eorum, quibus præjudicium ex ea mutatione fit, quod fatentur Hostiens. in tit. de censibus, §. ex quibus. Innoc. & DD. in dict. cap. quanto. Albert. Brun. in tract. de augmento, concl. ult. col. 2. qui expressim admittunt mutationem monetæ, ut licitam, quoties ea fit ex justa causa, nempe quia materia numismatū facta est vilior, vel pretiosior communi hominum æstimatione, vel quia non habet justam æstimationem servata proportione materiæ, ex qua ipsa constat: quod & Andr. Bern. scribit in cap. 1. quæ sint regalia, n. 18. & seq. qui num. 24. etiam probat, licere Principibus pretium monetæ augere tempore publicæ necessitatis, modò ea cessante fiat subditis restitutio, damni illati ab ipso Principe, qui posset id restituere. Quod si mutatio monetæ fiat absque justa causa pro Principum libidine, id est omnino illicitum secundum omnes, quos modò citavimus, quamobrem dum Joan. Fab. in prin. Instit. quibus mod. toll. oblig. & Boër. dec. 327. num. 6. scribunt posse Principem absque consensu populi mutare monetam, est id intelligendum modò fiat ex justa causa, vel absque populi præjudicio. Qua ratione S. Thom. in tract. de regim. prin. lib. 2. cap. 13. admonet Principes, ne numismata pro libidine propria mutant: de eadem re multa tradit Carol. Molin. de contract. quæst. 92. & 93. qui numer. 696. conatur improbare communem modam loquendi, dum pecuniæ bonitas distinguitur in extrinsecam, & intrinsecam, bonitas enim intrinseca dicitur substantia ipsa metallorum tam in bonitate, quam in quantitate, seu pondere: bonitas verò extrinseca appellatur valor impositivus, ut scribunt omnes in dict. leg. Paulus, ff. de solut. & in leg. cum quid ff. si cert. petat. & in cap. quanto. Etenim existimat Carolus, bonitatem intrinsecam pecuniæ esse publicam illam æstimationem, & valorem impositivum: quia est ejus propria, specifica, substantialis, & formalis bonitas, & essentia, quæ dat ei esse, qua sublata, publica videlicet approbatione remota, desinit esse pecunia leg. eleganter, §. qui reprobos, ff. de pignor. action. leg. Julianus, §. si quis, ff. ad exhibend. bonitas autem extrinseca, secundum eum dicitur ipsa nummorum materia, scribitque is auctor, ita locutos fuisse olim Azonem, Jacob. de Belloni. Odofredum, ac Cynum in l. in minoribus, col. 4. C. in quib. caus. in integ. restit. non est necess. Et tamen ad intellectum eorum, quæ in

hac materia tractamus, observandus est communis dicendi modus, quem etiam sequitur Albert. Brun. in d. conclus. ult. col. 5.

§. UNICUS.

SUMMARIUM.

1. Obligatus solvere in certa nummorum specie, an possit in alia solvere.
2. Pecunia bonitas intrinseca, an sit consideranda juxta tempus contractus vel solutionis.
3. Numismatum bonitas extrinseca, quomodo sit observanda quoad solutionem debiti.
4. Mutatio pecuniæ post moram, an noceat, vel prodest creditori.
5. Promissio solutionis in certa pecunia, sub certa æstimatione, quo pacto sit observanda.

Supereft modò ex Bart. in d. l. Paulus, aliquot conclusiones deducere, ut brevi quodam examine, quæ ipse adnotavi, explicentur saltem juxta communem aliorum traditionem.

Prima conclusio: Quoties obligatio concepta fuit sub certa specie monetæ, non tenetur creditor recipere quamlibet aliam monetam, etiam probam, ad monetæ promissæ æstimationem, si sit alteritis materiæ. Hanc conclusionem quidam probant ex eo quod aliud alio invito creditore non solvitur, l. 2. §. 1. ff. si cert. pet. & l. eum à quo, ff. eod. tit. denique in specie assertionem istam tenent Bart. in d. l. Paulus, n. 3. idem Bart. in l. 1. §. ult. ff. de auro & argento, legat. idem Bart. Alex. Arct. & alii in dict. l. 2. §. 1. ff. si certum petat. Imol. & DD. in dict. leg. Paulus, Anton. & Abb. col. ultim. in cap. quanto. Bald. in leg. si quis argentum, in pr. C. de donat. & in l. libera. C. de sent. & interloc. omn. jud. Boër. dec. 327. colum. 3. qui tamen unanimi consensu fatentur, consuetudine contrarium receptum esse. Quod etiam asserit glos. in dict. leg. si quis argentum. Curt. Senior in tract. monetarum, super l. cum quid, quæst. 9. ff. si cert. pet. Afflict. decis. 90. de qua consuetudine scribit Carolus Molinæus de contract. quæst. 62. n. 709. non omnino obligare eam, cum ex civilitate, & benignitate creditorum processerit, non ex necessitate, nisi in his casibus, in quibus nihil interest creditoris, quod est notandum ex multis, quæ tradit Albertus Brunus in dict. conclus. ult. colum. 7. Hanc tamen consuetudinem jure procedere, conatur probare Curt. Junior in dict. l. cum quid, n. 25.

Secunda conclusio: Etiam ubi obligatio concepta fuit sub certa specie monetæ, cogitur creditor monetam diversæ formæ, & characteris recipere, modò ejusdem materiæ sit, & ad eandem æstimationem, quæ deberetur, solutio fiat. Hoc expressim Bartol. & omnes paulò ante citati probant ex dict. leg. Paulus, quæ est secundum hanc conclusionem intelligenda.

Tertia conclusio: Pecunia si mutata in bonitate intrinseca, nempe in materia, vel pondere, solvenda est secundum eam bonitatem, quam habuerat tempore contractus, non autem secundum illam, quam habet tempore solutionis. Probatur ex ratione leg. cum quid, ff. si certum petat. ubi eam tenent Doctores, & in cap. olim, de censibus: notant Bart. & alii in dict. leg. Paulus, colum. 3. text. ad idem in cap. cum canonicis, de censib. quam opinionem fatentur communem esse Panormit. in c. quanto, de jurejur. col. pen. Jason. in l. 2. g. 36. Cod. de jure emphyt. Socin. Junior. cons. 145 lib. 1. nu. 94. idem fatentur omnes, qui hanc materiam tractaverunt, præsertim Curt. Junior. in l. cum quid, ff. si certum petat. num. 23. Gratus cons. 12. n. 30. & cons. 13. & 14. 1. vol. Albert. Brun. in tract. de augment. & dimin. concl. ult. vers. his sic promissis, qui latè hanc materiam

examinat, & Boër. *dec. 327. eandem sententiam communem ex his quæ latissimè tradit Andreas Tiraquell. lib. 10. de utroque retract. §. 1. gloss. 18. numer. 26.*

Contrariam in hoc opinionem tenet Joan. Fab. in *auth. hoc nisi. Cod. de solu. Idem in princ. Instit. quibus modis, tollend. obligat. ad fin.* ejusque sententiam pluribus rationibus conatur defendere Carol. Molin. in *tract. de contractib. quest. 100. quem legito. Nam pulchrè expendit intellectum text. in cap. olim. & c. cum canonicis. de censib. & eleganter, atque eruditè probat solutionem debitæ pecuniæ rectè fieri, si fiat ex pecunia probata tam in materia, quam in forma, quæ ex publico decreto valet summam, & quantitatem debitam, etiamsi certa species pecuniæ, aut monetæ debeat. Etenim si centum Castellani deberentur ex contractu, vel aliàs, & si forent publica auctoritate diminuti in materia, vel in pondere, novique percussu ejusdem valoris, & pretii publica auctoritate constituti, satis esset, centum nummos aureos ex novis solvere, nec teneretur debitor centum Castellanos veteris ponderis creditori dare. Sed & hanc sententiam adversus communem latissimè ampliat, & limitat ipse Carol. sicuti & communem diffusè explicat Albert. Brun. in *d. conclus. ultim.**

Quod si veteres nummi essent non tantum in pondere, & materia mutati, sed simul & in valore, ac pretio publico; tunc conveniunt omnes esse omnino distinctos nummos, novos à veteribus, & idè solvendos esse veteres nummos juxta eorum propriam ac veterem æstimationem. Quod est rationi adè congruum, ut temerè contrarium admittatur. Etenim hæc est propria species & casus *cap. cum canonicis, de censib.* ut Carolus probat eleganter, cum inibi definitum sit, non teneri debitorem solvere creditori, juxta novorum numismatum æstimationem, sed & juxta veterum qualitatem, & valorem, quoties veteres extrinsecus & intrinsecus fuere mutati. Quod Joan. Faber. in *princ. Instit. quib. mod. toll. oblig. ad fin.*

Quarta conclusio ex Batt. hunc in modum colligitur: Quoties pecunia † eodem pondere, & materia manentibus, vel augetur, vel minuitur extrinsecus, quoad ejus pretium, & æstimationem, ea mutatio ante moram & nocet, & prodest creditori. Hæc conclusio communis est, & probatur ab his, qui proximam probavere paucis exceptis, quorum statim mentionem agemus. Bart. etenim & omnes alii expressim eam veram esse censent in locis paulò ante citatis. Nam simul has duas conclusiones Juris utriusque interpretes exponunt, & explicant. Igitur in hac specie satis erit creditori, quod debitor ei solvat centum Castellanos, quos in conventionem deduxit, etiamsi hi nummi modò publicè minoris æstimentur, quam tempore contractus. Eademque ratione debitor tenebitur centum Castellanos reddere creditori, etiamsi hi modò plus publico decreto æstimentur, quam tempore obligationis fuerint æstimati: atque ita omnium consensu receptum est, præsertim eorum, qui citantur ab Andr. Tiraq. in *diel. gloss. 8. numer. 27.* & Albert. Brun. de *augmento, & diminut. conclus. ult. limit. 1. & aliis.*

Cæterum Carolus Molin. de *contract. quest. 92.* doctissimè profectò, hanc quæstionem examinat multis ad hujus conclusionis probationem, ad ejusque impugnationem adductis, quæ subtilia sunt, tantique viri judicio, & ingenio digna. Tandem propositis pluribus quæstionibus in specie, nempe in mutuo, in dote, in testamento, & contractu emptionis, ac venditionis, existimat, ubi nullum aderat tempore contractæ obligationis periculum crebræ mutationis monetæ, variationisque sordidæ, minimè admittendam esse communem sententiam, imò mutationem

pecuniæ, quoad bonitatem extrinsecam nocere, & prodesse, etiam ante moram ipsi creditori. Sic sanè juxta opinionem istam, qui teneretur solvere creditori centum aureos Castellanos, & hi essent post contractam obligationem extrinsecus diminuti, teneretur omnino solvere creditori æstimationem illam, quam tempore contractus habebant centum Castellani, & sic numerum augere. Quod si Castellanos valor esset auctus, satis esset, & satisfit creditori, si debitor solvat pauciores Castellanos, qui juxta novum augmentum æquipollent centum illis in obligationem deductis. Quam sententiam veram esse opinantur, præter Carolum latissimè eam probantem, Anton. & Abb. in *diel. cap. quanto, col. penult. Curt. Senior. colum. 3. & Jun. num. 23. in leg. cum quid, ff. si cere pet. in eamque inclinat Anton. Burgon. in cap. cum dilecti de empt. 93. quos omnino legito: siquidem hi latissimè rationes utriusque partis expendunt longiori profectò examine, quam locus hic nostri tractatus exposulet. In pecunia tamen tradita ex mutuo, vel dote similive causa semper adverte ad id, quod notat ipse Carolus in *diel. quest. 92. num. 701. qu. 97. num. 737.* Hæc verò in re olim in his Castellæ regnis lata fuere leges quædam ab Henrico II. Tauri Æra 1411. & à Rege Joanne I. Biruiesca anno Domini 1387. quibus, ut opinor, legibus plurimum comprobatur opinio ista posterior adversus Bartol. & communem.*

Quinta conclusio: Mutatio pecuniæ † promissæ, & in obligationem deductæ contingens post moram, ipsi omnino nocet, qui in moram incidit, probatur in *l. 3. in fin. ff. de actio. empt.* quam conclusionem in hac specie Bartol. & alii probant in *diel. leg. Paulus, colum. 3. & in diel. leg. cum quid. DD. item in diel. cap. quanto, imò licet Bartol. ipse, & plerique alii hanc conclusionem veram esse censent, ubi mutatur moneta major, quæ per minorem æstimator, contrarium probantes ubi mutata fuerit moneta ita minuta, quod per aliam minorem æstimari non possit: etenim tunc minimè nocet variatio ei, qui est in mora. Nam cum moneta hæc minuta per aliam æstimari non possit, licet mutetur ejus valor, non dicitur mutata respectu æstimationis suæ, quia non habet aliquid, quo æstimeretur. Idcirco creditor lucrum amitteret, non autem pateretur damnum: quia ratione debitori moroso non imputatur amissio lucri creditotis, *leg. si sterilis, §. cum per venditorem, ff. de actio. empt. nec oberit leg. nummis, ff. de in litem juran.* ubi constat in nummis dari interesse extrinsecum. Quia id obtinet in damno, non in lucro, unde qui esset debitor certæ quantitatis solvendæ in pecunia minuta, & post moram contingerit mutatio hujus monetæ minuta, nihil obesset debitori, quia pecunia non centeretur effecta deterior. Hæc sanè sunt Bart. verba in *diel. leg. Paulus, nu. 8.* quem inibi, & in *d. el. leg. cum quid.* sequuntur DD. magis communiter, ut constat ex Albert. Brun. in *diel. tract. augmento, conclus. ult. limit. 1.* Quia tamen contrariam opinionem existimat veriore esse, secutus Ant. Abb. & Imol. in *diel. cap. quanto, Curtium Seniore in diel. leg. cum quid, 2. qu. & Martin. Laudens. in tract. monet. quest. 14.* & profectò nulla congrua ratio constitui verè potest, quæ Bartoli opinionem probet: siquidem pecunia minuta potest, ut planè constat, per monetam majorem æstimari, cum etsi unus nummus minor non possit æstimari per plures nummos majores, nec per unum equidem, plures tamen nummi minores possunt per unum majorem æstimari. Quod satis est, ut constituamus interesse damni. Quin & unus nummus minor respectu majoris, quoad commutationem potest plus vel minoris æstimari. Et idè damnum procul dubio contingit in mutatione pecuniæ minuta. Quod palam Bartoli ratione evertit. Unde non est*

prædicta quinta conclusio ex Bartoli distinctione restringenda, præsertim quia ratio lucri, quoad interesse observanda est, quoties id lucrum est certum, ut in hac specie vel verisimili, secundum ea, quæ traduntur in l. C. de sent. qua pro eo, quod interest. per gl. Bart. & DD. in l. 3. §. ult. ff. de eo, quod certo loco. Sed quod artinet ad intellectum leg. nummis, ff. de in litem iuran. non vacat modò examinare, licet illic Jurisconsultus censent, in nummis non esse locum iurjurando in litem, ea quidem ratione, quod in nummis ex Aristotele, & eodem Jurisconsulto in l. 1. ff. de contrah. empr. uniformis, & perpetua durat æstimatione, non potest affectio contingere, nec aliud intrinsecum: quod si nummi mutantur, non potest contraverti, nec ambigi, contingere posse in nummis interesse juxta ipsius mutationis qualitatem, non tamen affectionis rationem habendam, ex dict. leg. nummis.

Sexta conclusio: Mutatio numismatum quæ modico & brevi tempore duravit, nullo pacto consideranda est, nec ejus erit habenda ratio. Hanc tenet Bart. in dict. leg. Paulus, col. pen. quem communiter alii sequuntur, ut Paol. faretur in dict. cap. quanto, colum. penult. text. optim. in leg. pretia rerum, ff. ad leg. Falcid.

Septima conclusio: Quoties ab initio in contractu, vel in aliqua quacunque dispositione ob metum mutationis monetarum, sit cautum de pecunia sub certa æstimatione solvenda, ea pactio planè servanda erit, nec mutatio numismatum contrahentibus nocebit, nec proderit. text. optim. in leg. pen. §. si mancipia ff. solut. matrim. notant Bart. in dict. leg. Paulus, in fin. de solut. Imol. & Alex. in dict. §. si mancipia, & plures alii, quos refert Albert. Brun. in tract. de augment. & diminutim. concl. ver. 8 fallit. Eandem opinionem scribit communem esse Carol. Molin. de contract. qua 97. n. 735. quidquid ipse Bart. scripserit in d. §. mancip. Erit sanè hujus conclusionis duplex exemplum constituendum. Primum quidem quoties ita concepta sunt verba: Promitto solvere centum nummos aureos Castellanos ad æstimationem quadringentorum octuagintaquinque maravedinorum pro quolibet Castellano. Etenim etsi creverit, vel diminutus fuerit valor Castellani publica auctoritate, nihilominus solutio fieri debet secundum æstimationem taxatam ab initio contractus: atque ita exemplum hoc aptat Carol. Molin. in dict. n. 735. Est & alterum exemplum quod Bart. adfert, scilicet. Depono apud te centum libras in florenis hoc pacto quod reddas in florenis sub eadem æstimatione: tunc enim solvendæ sunt centum libras in florenis juxta veterem æstimationem, quæ tempore depositi vigeat. Et ne quis in exponendo hoc Bartol. exemplo quandoque hæster illud rursus aperiam, ex ipsius auctoris mente in hunc modum, ut tot floreni sint solvendi omnino, quot juxta veterem æstimationem efficiunt centum libras; licet modò tempore solutionis pauciores floreni efficerent centum libras: vel qui olim tempore contractus efficiant centum libras, tempore solutionis non efficiant octuaginta. Hic sanè sensus ex Bart. deprehenditur perpenis, quæ in quæstione præcedenti scripserat, quæ statim examinabimus, quo fit, ut in specie hujus conclusionis augmentum & diminutio numismatum cedat damno, vel lucro ipsius creditoris, qua ratione hic idem sensus non obtinet in proximo exemplo, ut patet ex traditis per ipsum Carol. Molinæum, quia in illo augmentum, & diminutio Castellanorum cedit lucro, & damno debitoris. Sensus autem exempli traditi à Bartolo, planè ita explicatur per Albertum Brunum in dict. concl. ult. limit. 8. colum. 3.

Octava conclusio: Obligatio solvendi certam quantitatem in certa nummorum specie, nulla con-

stituta illorum estimatione ita intelligenda est, ut illa quantitas solvatur in nummis nominatim designatis sub incerto numero, juxta eam estimationem, quæ vigeat tempore solutionis, ita sanè visum est Bart. in dict. leg. Paulus ad fin. Cujus opinio communi omnium sententia probata videtur, notat Albert. Brun. in dict. 8. limit. 2. col. & eadem concl. ult. 5. applica-

Nonna conclusio: In contractibus & aliis similibus actionibus hæc verba, Centum libra traduntur in florenis, vel ista, Centum millia maravedinorum in Castellanis, eam significationem habent, quod illi nummi aurei Castellani, aut illi floreni traditi, aut depositi, nec pluri, nec minoris æstimantur, nec unquam æstimandi sunt, quam centum libris, vel centum millibus maravedinorum. Hæc est opinio Bart. in dict. leg. Paulus, penult. quasi. cujus sententiam magis communem esse fatetur Albert. Brun. in d. el. limit. 8. Tradit multa de hac re Men. cons. 49. & probatur ex his quæ notantur in leg. si stipulatus sim 10. in mille, ff. de solut. Et idè his conceptis verbis tot illi floreni, vel Castellani, quot traditi fuere tempore contractus, & obligationis, pro illis centum libris, vel centum millibus maravedinorum, venditi videntur ad æstimationem tot librarum, vel maravedinorum. Et ea ratione satis erit quocumque tempore reddi centum libras, vel centum mille maravedinos, etiam si floreni, vel Castellani tempore solutionis pluri æstimantur, quam eo tempore, quo traditi sunt, fuerint æstimati contrahentium conventionem. Atque ita est accipienda hæc communis conclusio.

Decima conclusio: Quoties certæ speciei numismata non sunt in obligatione, sed in facultate solvendi, & sic in solutione, debitor liberatur illa numismata reddens, etiam in pretio, & æstimatione diminuta. Hæc conclusio traditur per Curt. Jun. conf. 24. & Soc. in cons. 6. lib. 1. Angel. in l. si stipulatus sim decem mille, ff. de solut. Albert. Brun. in d. limit. 8. ubi ipse & Curt. Jun. hoc conantur deducere ex Bart. in dict. leg. Paulus, quæ penult. quasi velint hi Doctores, quod in casu proxime conclusionis sit in facultate debitoris solvere florenos, vel Castellanos sibi traditos secundum eam æstimationem, quæ solutionis tempore vigeat, & vigeat; additque Brunus, hanc esse communem opinionem, quæ etiam obtineret, ubi nummi certæ speciei essent in obligatione, juxta conclusionem octavam paulò antè expositam, quæ tamen obtinet, ubi numismatum incertus numerus est promissus, quasi secus sit, quoties certus nummorum numerus, & certæ speciei est in obligatione.

Sed & his omnibus addere Lector poterit Aret. in cons. 11. & cons. 111. Antonium Rubicum in cons. 79. gi. in Reg. Cancell. 23.

CAPUT VIII.

De falsa moneta, & ejus auctoribus puniendis.

SUMMARIUM.

- 1 Falsa moneta quæ dicatur.
- 2 Nummi falsi Latine & Græcè quibus distinctionibus significentur?
- 3 Quæ sit hujus criminis poena.
- 4 Poena expendentis falsam monetam.
- 5 Fundens monetam, radens aut tingens qualiter puniatur.

Postremò de crimine falsæ monete paucis agam, veluti coronidem huic operi adjiciens, ut & pravam, infamemque numismatum mutationem itidem

1 perstringam. Est enim falsa moneta illa, quae cuditur ab eo, qui non habet publicam cudendi auctoritatem, quod Bart. notat in *leg. qui falsam, ff. de falsis*. Nam auctoritas Reipublicae, vel Principis, vires tribuit nummis, secundum Jurisconsultum in *l. 1. ff. de contrahen. emptio. in princ.* Aristotelem *lib. 5. Ethic. c. 5. & lib. 1. Politic. c. 6.* qua ratione obtentum est, ad Principem, & Rempublicam pertinere hoc jus cudendi monetam, cap. 1. & ibi Doctores, *qua sint regalia, l. 1. par. 2. l. 1. tit. 5. lib. 4. ordin. hodie, l. 1. tit. 20. lib. 5. Recop.* quod aded jure receptum est, ut minimè sit ulterius necessariò probandum. Igitur nemo præter Principem, monetam cudere potest: & idcirco falsi censendi sunt nummi, qui non fuerint Regia auctoritate percusi, text. optim. in *leg. pen. tit. 7. part. 7.* Dicuntur item nummi falsi, qui ex adulterina materia fiunt, etiam si facti sint & signati ab his, qui huic fabricae, & muneri sunt à Rege præpositi, & instituti. Sicuti & hi qui non habent formam à lege, vel Principe statutam, & hi qui pondus legitimum non appendunt, ex Bald. in *Margarita Innocentia, in verbo moneta. Angel. in l. 1. Cod. de falsa moneta. Platea in l. 1. Cod. de veter. Numism. post Matth. de Afflic. in constitutionib. Neapol. lib. 3. tit. 40. col. 2.*

2 Numismata verò falsa, quae Latine dicuntur *Adulterina*, ita etenim ea appellat Constantinus Imperator in *l. 1. Cod. de fals. monet. l. 9. Cod. Theodosiani, tit. 21. & in l. 2. eod. tit.* quae est prima *tit. de falsa moneta in C. Justiniani*, sic & hujus criminis auctor dicitur *Adulter solidorum & nummorum, in l. 1. Cod. de falsa moneta*, quae deducitur à *l. 5. eod. tit.* sub Codice Theodosiano, Cicero *lib. 3. de off.* Si sapiens, inquit, adulterinos nummos accepit imprudens pro bonis. Est etenim adulterare, arte aliqua quidpiam pro vero assimilare, & rem sinceram corrumpere. Graecè autem falsi nummi, aut falsa numismata dicuntur *Paranya, & Paracharamata*: & ipsi qui cudunt falsos nummos, *Paracharae* vocantur. Dicuntur etiam hi nummi *Parafemi*, quod Ludov. Caelius adnotavit *lib. 6. antiq. lect. cap. 2.* sed & in Codice Theodosiano extat *tit. de falsa moneta*, & Valentini *lex 8.* in hunc equidem modum: *Falsae monetæ rei, quos vulgò Paracharae vocant, majestatis crimine tenentur obnoxii.* Sed & Gulielm. Budæus in commentariis ad linguam Graecam, quae Caelius eleganter explicat *p. 550.*

3 Poena autem quae hujus criminis variè jure veteri est statuta: etenim domus, in qua falsa moneta cuditur, sicco addicitur, nisi dominus longè absens & ignorans, excusetur ab hujusmodi damno, *l. 1. Cod. de falsa moneta*, quae dominum etiam ignorantem hac poena afficit, si in proximo is constitutus sit ob gravem ejus negligentiam, quod multò distinctius explicatur in *l. 2. & l. 4. tit. de falsa moneta, lib. 9. C. Theodos. idem* probat Regia *l. ult. tit. 6. part. 7.* qua de re D. Hieronymus in vita Antonii Eremitæ scribit, hujus criminis auctores, ne ipsi strepitu deprehenderentur, ad eum usum in eremis antra sibi parasse, ut furtivæ & falsae monetæ essent officinae.

Qui verò falsam monetam effecerit, aut hoc crimen commiserit, sub imagine Imperatoris, ipsiusque Imperatoris nomine falsam monetam percuderit, igni comburendus est, *l. 2. Cod. de falsa moneta*, secundum communem ejus interpretationem, quam ibi tradidit gl. Cyn. & alii, omniaque ejus bona publicantur, ut eadem lege constitutum est. Idem erit in committente crimen istud circa Regiam monetam, text. elegans in *l. 9. tit. 7. part. 7.* Imò & proditoris etiam committitur, ac humana majestas læditur hoc perpetrato scelere: & ided hujus criminis reus itidem est & læsæ majestatis sceleris obnoxius, quod probatur in *d. l. 2. & in d. l. Valentini*, atque in *l. 1. tit. 2. part. 7.* dicitur enim vulgò aleuosus, ac dimidiam ex ea caula bonorum partem amittit *l. 4. tit. 6. lib. 8. ordin.* quib.

adde *l. 7. tit. 12. lib. 4. Fori, hodie l. 5. tit. 17. lib. 8. Recop.*

Quod si quis hoc crimen commiserit circa numismata Principis inferioris, qui non sit Imperator, puniendus erit poena capitali: text. in *d. l. 1. Cod. de falsa moneta*, notant omnes in *d. l. 1. 2. gl. & DD. in d. l. c. quanto, de jurejur.* Nec in hujus criminis punitione, quoad prædicta quidpiam refert, sit moneta aurea, vel ærea, vel argentea, sicuti visum est Salicet. in *d. l. 2. & Matth. de Afflic. in d. l. tit. 40. col. 4* probat Regia *l. 9. tit. 7. part. 7.* Hæc autem poena capitalis, de qua in *d. l. 1. de portatione* est, gl. in *l. ult. Cod. de veter. numism. potestat. lib. 11. notat Salicet. in d. l. 2. late Alex. in cons. 104. lib. 1. col. 2.* post Bald. in *eod. l. 2.* atque hæc dicta sunt juxta frequentissimam juris utriusque interpretationem.

Ego verò ex ipsis Cæsarum constitutionibus, aliter rem istam opinor esse intelligendam. Nam poena ignis in ea tantum specie constituta est, ubi quis solidos, nummos inquam aureos, & Cæsareos adulteraverit: text. in signis in *l. 5. tit. de falsa moneta, lib. 9. Codicis Theodosiani*, quae quidem constitutio data est à Constantino Augusto Antiochiæ: qua ratione non admodum absona, nec absurda, imò propria est interpretatio gl. in *d. l. 2. Cod. de falsa moneta*, dum illius legis poenam adulteranti aurea Imperatorum numismata intelligendam esse opinatur: tametsi communis interpretatio hoc ipsum non admiserit; sed si quis alia, etiam Cæsarum & Imperatorum numismata fecerit adulterina, poena capitali puniendus erit, *l. 1. Cod. de falsa moneta*, quae deducta est à *l. 2. ejusdem tit. lib. 9. Codicis Theodos.* Nec unquam mihi placuit, nec jure probari potest, eam constitutionem tractasse de his puniendis, qui crimen hoc in numismatis inferiorum perpetraverint: cum jus istud cudendi monetam solis competat summis Principibus, quemadmodum paulò ante probatum est, de quibus Cæsares ipsos intellexisse aded est veritati consonum, ut planè censeam, nec usquam aliud cogitasse.

Hæc sanè capitalis poena, ut cesset omnium Doctorum in hoc controversia, explicatur apertissime in *l. 1. Cod. de fals. monet. lib. 9. C. Theodosiani*, qua quidem constitutione Imperator Constantinus ad Verium Constantinopoli definit, decurionem, vel decurionis filium à patris solo exilii perpetui conditione ad civitatem in longinquo positam mittendum, ac Cæsarem ipsum consulendum super facultatibus ipsius delinquentis: plebeium rebus amissis perpetuè dari damnationi, servum autem ultimo supplicio afficiendum esse. Hæc est sanè dicta lex, ex qua maximè probatur Salicet. interpretatio in *d. l. 1. Cod. de fals. monet.*

Hinc etiam apparet *l. 2. Cod. de fals. monet. in pr. usque ad vers. cuius obnoxii*, deductam fuisse à *l. 3.* quae est Constantini ad Tertullum Praefectum Africae, *vers. autem cuius obnoxii*, ex *l. 8.* quae est Valentini, Theodosii, & Arcadii Imperatorum, & *vers. premio accusatoribus proposito*, deduci ex *l. 5.* quae est Imperatoris Constantii ad Leontium *tit. de fals. monet. lib. 9. Theodosiani*, tametsi in Codice Justiniani tota ea constitutio tribuatur & adscribatur Constantino ad Tertullum praefectum praetorio.

Is verò, qui monetam propria auctoritate, justitamen ponderis & materiae, ac formae legitimae percuderit, eadem poena puniendus est, qua punitur adulterinam monetam fabricans, gl. in *l. 2. Cod. de fals. monet.* notat Alex. in *l. singular. n. 26. ff. si cert. pet. sent. sit Bart. in l. qui falsam, ff. de falsis*, ubi Hippol. *nu. 66.* scribit, hac in specie poenam extraordinariam fore intelligendam. Quod mihi non placet, praesertim, quia Regia *l. 9. tit. 7. part. 7.* etiam hanc criminis speciem ignis poena puniendam esse statuit.

Excusatur autem qui adulterina numismata fecerit ex eo, quod scelus id commiserit in moneta quae in ea provincia nec expenditur, nec in usum

merciorum admittitur, norant Alex. in cons. 104. lib. 10. Matth. de Afflict. in dielis constitutionibus Neapol. lib. 3. rubr. 40. tradit Hippol. in leg. qui falsam num. 73. paulo ante citata. Saltem excusabitur hic hac ex causa ab hujus criminis pœna ordinaria, & extra ordinem punietur.

¶ Sed & an in hoc crimine conatus ipse, nondum perfectò, nec consummato delicto, sit puniendus, traditur à Jurisconsulto, & ejus interpretibus ibi in d. l. qui falsam, & à Thoma Grammatico decis. 74. nos itidem aliquor de conatu adnotavimus in Clem. si furiosus, de homicid. 2. parte, in princip. n. 6.

4 Sed si quis sciens falsam † monetam expenderit, si nummi plumbei, vel stannei sint, punitur pœna ordinaria falsi, quæ traditur in l. 1. §. ult. ff. de falsis. Si nummi alterius materiæ sint, pœna erit extraordinaria. Sic sanè tradidere Bart. per text. ibi in leg. Corn. ff. de falsis & Abb. in cap. quanto, 2. col. de jure jur. Sed Salic. in l. 2. Cod. de fals. monet. existimat, indistinctè ordinariam pœnam falsi esse hoc in casu infligendam: quem aliis ad id citatis sequitur Hippol. in diel. leg. qui falsam, num. 71. dicens hanc opinionem servari in praxi: idem eam sequi videtur in cons. 47. num. 11. Pragmatica tamen Regia, quæ de monetis est à Catholicis Regibus Ferdinando, & Elisabeth statuta, §. 62. hic punitur pœna exilii quatuor annorum, & publicatione dimidiæ partis bonorum, quam constitutionem ipse intelligerem, ubi qui expendit, indicat illum, à quo falsos nummos habuerit; alioqui puniendus erit pœna ordinaria falsi: text. optim. in l.

78. stylis, quæ vel ex eo procedit, quod is præsumatur falsæ monetæ reus, si non indica verit illum, à quo ea numismata adulterina habuerit, sicuti voluerunt Petrus & Cynus in l. majorem, C. de falsis, notat Arer. in l. eleganter, §. qui reprobos, ff. de pignor. action. unde constat, etiam ignorantiam falsi præsumi ejus, qui expendit adulterinos nummos, si eum indicaverit, à quo eos habuerit.

¶ Tondens autem monetam, † eamque radens vel tingens, si liber est, bestiis subicitur, si servus, ultimo afficitur supplicio: leg. quicumque, ff. de falsis, ubi est communis omnium adnotatio. Et item in l. 2. Cod. de falsa moneta, & in c. quanto, de jurejurand. quod procedit in tondente radenteve monetam auream, aut auro tingente nummos alterius metalli, non in alio, secundum Hipp. in cons. 71. Regia tamen l. 9. tit. 7. part. 7. probat hujus criminis reum arbitrio Regis puniendum fore. Sic & Constantinus Imperator ad Leontium Præfectum Prætorio scribit, eum, qui circuli mensuram exterioris in solido aureo adroferit, puniendum esse capite, vel flammis, vel alia pœna mortifera, ut expressim cautum est in l. 1. tit. 22. lib. 9. Codicis Theodosiani, pragmatica verò Regum Catholicorum, quæ de monetis constituta est, §. 67. in hac ipsa specie sanxit, tondentem monetam, aut numismata, puniendum esse indistinctè pœna mortis, & amissionis omnium bonorum. Quod quantum attinet ad mortis pœnam, deducitur à præcitata lege Constantini, & ex leg. ult. Cod. de veteris numisma. potestate, lib. 11.

FINIS.

Handwritten text in a cursive script, possibly a name or title, written vertically on a piece of aged, textured paper. The text is dark and appears to be ink or a dark pigment. The characters are highly stylized and difficult to decipher precisely, but they resemble a form of cursive or shorthand. The text is arranged in a single vertical line, starting from the top and ending near the bottom of the page. The paper shows signs of wear, including creases, discoloration, and some loss of material, particularly at the top and bottom edges.

F. A.
090